שו״ת · אחרונים

שות מנחת אלעזר חד

רבי חיים אלעזר שפירא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שות מנחת אלעזר חד

רבי חיים אלעזר שפירא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-מנחת-אלעזר-חד/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162152 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
מפתחות או"ח 12
סימן א 18
סימן ב 45
סימן ג 48
סימן ד 51
סימן ה 54
סימן ו 55
סימן ז 63
סימן ח 77
סימן ט 81
סימן י 83
סימן יא 91
סימן יב 93
סימן יג 97
סימן יד 99
סימן טו 101
סימן טז 102
סימן יז 105
סימן יח 113
סימן יט 115
סימן כ 117
סימן כא 119
סימן כב 121
סימן כג 122
סימן כד 125
סימן כה 128
סימן כו 131
סימן כז 133
סימן כח 136
סימן כט 140
סימן ל 142
סימן לא 144
סימן לב 151
סימן לג 154
סימן לד 156
סימן לה 162
סימן לו 166
סימן לז 169
סימן לח 173
סימן לט 176
סימן מ 178
סימן מא 179
סימן מב 181
סימן מג 187
סימן מד 188
סימן מה 190
סימן מו 196
סימן מז 197
סימן מח 199
סימן מט 200
סימן נ 203
סימן נא 204
סימן נב 207
סימן נג 210
סימן נד 212
סימן נה 214
סימן נו 218
סימן נח 223
סימן נט 225
סימן ס 229
סימן סא 230

סימן סב 234
סימן סג 236
סימן סד 237
סימן סה 240
סימן סו 241
סימן סז 242
סימן סח 245
סימן סט 246
סימן ע 248
סימן עא 250
סימן עב 252
סימן עג 253
סימן עד 253
סימן עה 254
סימן עו 255
סימן מזל 260
סימן מולא 263

הקדמה

בעה"י. תרעא זעירא לשו"ת מנח"א חלק רביעי:

מנחת עני זה יכתוב ידו לד'. ידכה ישוח לפני אדון כל ית"ש אשר עזרני עד כה. כה יוסיף לטובה בכ"ע שיעור"א דענ"י משעה שנכנס לאכול פ"ת (גי' תלמו'ד) במל"ח (גי' מזל"א כמספר התשובות שנדפסו בחלק ד' הלז וגם בג"ח הקודמים) משעה שהכניסוני לבית הספר לזכות לתלמו"ד בימי אבותי הקדושים והגאונים זי"ע המה אאזמו"ר ואאמו"ר זצללה"ה המה הרהיבוני הם הדריכוני ואל בית ה' ועבודתו הביאוני. ומנעורי ועד עתה האיר בחסדו ית"ש עלי הצעיר ממזל"א עילאה להיות מוסיף הולך ואור עד נכון היום. בזכות אבותי הקדושים. לחדש חידושים. חדשים לבקרים. לייסד מאמרים. ולחבר ספרים. ואקדם ואכוף לאלקי מרום. מי אנכי כי הביאתני עד הלום גם בחלק הרביע"י אשר הבאתי מנחתי היום. כן תעזרני בחלקים הבאים. ועד זקנה ושיבה אל תעזבני תמיד הי' לי לצור מעון להושיענו. ולתקן עוננו. ונזכה להביא מנחה טהורה בסל טהור לה' בקרוב בימינו. ינהלנו קוממיות לארצנו. אשר נחלו לפנינו אלעזר: מנחת ביכורים. הקדמתי באמרים. אשר יצא ראשונה בחלק הראשון אשר זהו שמו קראתיו מנח"ת אלעז"ר. כמ"ש בשם הראשונים. המה המחברים חכמים ונבונים. ראשי הבונים שציינו שמם בראש הבנינים. והנה הוא ר"ת מנח"ת (חידושי תורה מאתי נאום) אלעז"ר אשר זה שמי נקראתי בתחלה על שם זקיני הגה"ק זי"ע אבד"ק לאנצהוט (בע"ס יודעי בינה) ושם חיי"ם נוסף אח"ז בהיותי בן שתי שנים מחמת חולי ל"ע וה' רפאני כן יוסיף לי עוד שנות חיים לאורך ימים ובשם חיי"ם קראתי חיבוריי "אות חיים ושלום' יחדיו מתאימים. (וכן חיבורי בכת"י חיים ושלום עה"ת עיי"ש בהקדמתי הרמזים וטעמים. וחי' השו"ת קראתי בשם האחד אלעזר:

מנחת מרחשת רחשי לבבי. להועיל לבני גילי המה אוהבי וכמאמרם ז"ל הדבק במדותיו ומדרך הטוב ומטיב לאחריני כמ"ש בתרעא זעירא לחלק א' בדרוש הענין כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו (עיי"ש) ולא יה' תלמודו משתכח ויהי' מנח"ת זכרו"ן לה'. כי אין שכחה לפני כסא כבודך. ולמען יהי' תועלת ודבר השוה לכל נפש. ויש אדם מבקש לשמוע דבר אגדה. ע"כ הקדמתי בזה קצת ח"ת בדברי אגדה. לצירוף דבר הלכה שו"ת ופלפולא לחדודי ויהיו יחדיו שלובים. כא' מחוטבים. בצרור צרורה לאלעזר:

מנחת תורה על העבר ובקשה על העתיד. אחתום בברכה. מעין הפתיחה. באשר באו בנים עד משבר (בכל הסימנים המובהקים שאחז"ל) יהי' נא כח ללידה מאי"ן סוף ית"ש

ויתעלה. ושא נ"ס (בדרך נ"ס לקבץ גליותנו במהרה דידן. ובקרוב בימינו. נזכה למבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך. אליהו זהו פינחס בן אל אלעזר:

מנחת תמיד יעלה לריח ניחוח על קיר מזבחך לרצון לפני ה' ואז יחזי לן סתרי' דאתאמר בלחישא ברוב טהרה וקדושה. בעת יגלה צפונה לטהרת עם אליעזר:

מנחת פתי"ם. פ"ת במל"ח תאכל שהמל"ח ממתק הבשר והיסורים. דבר העתים. דבר בעתו מה טוב אין טוב אלא תורה דרושים לכל חפציהם. קיימים ומתקבלים בזמניהם. וכאשר יעדתי לעיל לפתוח בדברי אגדה. ובימים האלו בעוה"ר באבל אם קודר שחותי והנני תוך יב"ח לפטירת אמי מורתי הרבנית הצדיקית המפורסמת אשה יראת ה' היא תתהלל בגודל חסידתה ובחכמתה וצניעתה וכ' מרת אסתר הכ"מ וזי"ע [בת ההצה"ק מו"ה חנינא הורוץ זי"ע אבד"ק אולינוב. בן הרב הקדוש המפורסם נר ישראל וכו' מו"ה יעקב זי"ע אבד"ק מעליץ. בן הגה"ק המפורסם וכו' רבשכבה"ג מו"ה נפתלי צבי זי"ע אבד"ק ראפשיץ ואמה הרבנית הצדיקת המפורסמת מרת רבקה זי"ע בת הרב הקדוש המפורסם נר ישראל וכו' מו"ה אליעזר זי"ע אבד"ק דזיקוב. בן הגה"ק מראפשיץ הנז' ויחוסי למעלה בקודש דור דור כבר נודע מפי סופרים וספרים אשר נסתלקה לחיי עוה"ב ביום אחרון של פסח (תרפ"ט) בקדושה וטהרה והתעוררות בהכנה דרבה ופסוקי תפלה ויחוד הש"י וכנודע צדקתה ודברי הן שכל נפלא בעבודת הש"י ויראתי. מימי נעורי' ועד הרגע האחרונה ותשחק ליום אחרון (ש"פ) למעלה עם הורי' ואכות' הקדושים אשר באו אז לקבלה וללותה וכאשר שמענו מפי' קודם פטירתה. אמנם מאוד גדול כאב לבנו המר ולב כל רואי' ומכירי' [כאשר רשמתי על ספר דברי תורה (מהדורא ה' אות צ"ה) קצת ד"ת שאמרתי אז ובעת הקמת מצבתה באהל אבותי הקדושים זי"ע ושפכנו שיח בין אלפים מישראל הקרבנו מנחת נסכים נסכי פלגי מים ירדו עיננו. יעלו לרצון לפני אדון כל ית"ש לרחמנו ב"ב. ואין עת האסף פה לתאר אפי' מקצת שבחה וגם כי לא יכילו הרבה ניירות אך הגני לקיים מילי דאבו"ת וכדרך אאמו"ר הגה"ק זי"ע בהקדמת שו"ת צבי תפארת רשומי דברים אשר רשם ת"ח בדברי אגדה בשמו ושם אמו הצדיקת זי"ע בראשי תיבות כן גם אני עכ"פ בעת הזאת ארשום קצת חי' אגדה מחי' חיים ושלום עה"ת בפ' בראשית התחלת התורה וגם בעסקי אז בפרשת בראשית בסידור הכתבים לביהד"פ) ובר"ת שם אמי מורתי (אסת"ר) כנז' ותהי למנח"ת זכרון וריח ניחוח. ותליץ טובה בעדנו. לישועתנו וגאולתנו. ויקיצו וירננו שוכני עפר בקרוב בימינו. אנא ה' לא תכלא רחמך ממנו. חסדך ואמתך תמיד ינצרוני' ובכ"י. כעתירת עבדך בן אמתך. חיים אלעזר:

אמרה התוה"ק (בפ' בראשית) באזהרה לאדה"ר ביום אכלך ממנו מות תמות. וי"ל מליצת זכות על אדה"ר כי הנה הוזהר בעונש מיתה ביום אכלך ממנו מות תמות ועפ"י הלכה צ"ל בכל מקום התראה בעונש זה של העבירה אם יעשה כן ושהוא יתיר עצמו למיתה היינו שישיב אעפ"י כן והטעם הוא כדי שידע שקיבל והבין ההתראה ולכך ס"ל לר"י בר"י חבר א"צ התראה ושלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד היינו אם הבין ההתראה וקיבלה במזיד בדעתו ורק אז באופן כזה מגיע לו העונש משא"כ אדה"ר שלא ידע להבין אז מהו העונש מיתה כי לא ראה מעולם לפניו אדם שמת ולא ידע מרות ויסורי הדבר גם בעיקר הדבר (מיתה) אם טובה אם רעה וכשאחז"ל ופירש"י בפ' אחרי מות שני בני אהרן אראב"ע משלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא א"ל אל תאכל בצונן ואל תשכב בטחב בא אחר וא"ל אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב "שלא תמות כדרך שמת פלוני" זה זירזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן מכל"ה וממילא באדה"ר שלא הי' שייך לזהרו ולהתרות בו "שלא תמות כדרך שמת פלוני' כיון שהוא לא ראה מימיו האיך מת פלוני א"כ אין זה התראה ואזהרה גמורה, עפ"י משפטי התורה, ע"כ הוא לימוד זכות לבטל עונש המיתה עפ"י התורה שאין זה התראה גמורה, כנז'. (וה' יעזרנו שיקויים ב"ב כדחז"ל בסנהדרין מה"כ כל הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו שיבוטל המיתה לגמרי בתיקון הגמור בקרוב):

א"י למ"ד אדה"ר חסיד גדול הי' ואיך יאונה לו עון הזה לעבור על מצותו ית"ש בחטא עה"ד א"ו כי היצה"ר הנחש גבר עליו והוא אשר הקב"ה מתחרט עליו כביכול כמ"ש אשר הריעותי ובשלמא באדם אחר י"ל כיון שנשתלשל עכ"פ מתולדתו בתאות אביו ואמו, כמ"ש דוד מלכנו הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי (אם כי אביו הי' מאותן שמתו בעטי' של נחש) עאכו"כ בדורותינו, ובאנשים כערכנו. אבל באדה"ר שהי' יציר כפיו של לבדו כביכול ואם נאמר שהוא חטא ע"י שהסיתו אותו נמצא חסרון ח"ו בבריאתו של הקב"ה יציר כפיו ית"ש א"ו שלא הי' ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה לדורות שגם בע"כ הי' כן הרצון הקדוש ית"ש כיון שהתורה אלפים קדומה ובה נאמר אדם כי ימות באהל וכיון שלא הי' ראוי לאותו מעשה ורק שכך הי' רצונו ית"ש בהשתלשלות הדורות והגם שיש בחירה גם אחרי שהי' ידיעה ורצון מקודם וכנודע מד' הרמב"ם (הל' דיעות) מ"מ לגבי אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה ולמ"ד חסיד גדול הי' כנ"ל הוי זה שפיר מליצת זכות לגבי' בבחי' ושפטו העדה והצילו העדה גם כשנדחקו א"ע לזכות (משא"כ לגבי הנחש שהוא מסית, קיי"ל בדרז"ל שאין טוענין בעדו שאין

טוענין למסית) וכנודע. (ועיי' בדברי תורה מהדורא תניינא אות ל"ה. צ"ט ובמהדורא ה' אות ע"ד]:

סדר פרשתנו כתיב מאשר נאמר לאדם הראשון ובמסורה ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך. ולאדם ג' ולאדם לא מצא עזר כנגדו. ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך. ולאדם אשר לא עמל בו יתננו חלקו וי"ל דהנה מבואר בזוה"ק (בפ' בראשית) שהקב"ה מזווג זווגין בת פלוני לפלוני וכשאדם חוטא נסתלק ממנה בת זוגו ונזדווגה לאיש אחר וכשזה האיש ישוב בתשובה זוכה לזיווג הראשון. וגם מבואר בראשונים שם שמחליפין לו בת זוגו מן השמים ונותני' לו אחרת (בחטאיו) ולאחרת (היינו לא אותה שהכריזו עליו מקודם יצירתו בת פלוני לפלוני) כשיקחנה אז היא מושלת עליו. ועיי' ש"ס מ"ק (י"ח ע"ב) שמא יקדמנו אחר ברחמים ובעין יעקב בפי' הרי"ף בארוכה שם ובמהרש"א חי' אגדות שם ובזה יש להבין מה דאמרינן בברכות (דף ה' ע"א) ממערבא כד נסיב איתתא אמרו מצא או מוצא. היינו מצא (הוא לשון עבר שזהו האשה שמצא כבר שהכריזו ונזדווגה לו בת פלוני עוד קודם יצירתו. זהו) מצא אשה מצא טוב ויפיק רצון מה' (כי כן הוא רצון הש"י מתחלה וכיון שלא חטא לה' ע"כ הפיק ונתקיים רצונו ית"ש) מוצא (היינו מוצא עתה שנתנו לו עתה ע"י עונותיו וחטאיו בחלופין תמור זווגו שהוכרז מכבר. זהו) מוצא אני את האשה מר ממות (כיון שאז היא מושלת עליו כנז'.) וזהו י"ל דאמרי' בריש סוטה קשה לזווגן כקריעת ים סוף היינו שיש להבין דהן אמת דהידיעה אינה מכרחת הבחירה (וכנ"ל מד' הרמב"ם) על כן יש לו עוד בחירה לחטוא גם אם נתנו לו מקודם זיווגו ההגון כשהכריזו קודם יצירתו וכשחוטא לוקחים אותה ממנה היינו קודם שישאנה (כנ"ל מזוה"ק) אבל מעיקרא מה קס"ד (בהכרזה) בעת שהכריזו לו בת זוגו כי אם עפ"י הידיעה מקודם שיחטא אז לא הי' שייך לו בת זוגו שאין הגון מעיקרא ולמה הכריזו אותה לו ואם לא הכריזו (את בת זוגו השני כנז') בהידיעה מקודם ולא השליחו במעשיו הרעים שיחטא אח"כ א"כ למה השגיחו במעשיו הטובים מעיקרא להכריז על בת זוגו ההגון היינו עפ"י מעשיו הטובים. וכן הוא הענין בקי"ס שהי' המקטרג שר של מצרים מערער וצווח והקב"ה המליץ בעדם כי המה הולכים לקבל התורה והלא לעומת זה אמר פרעה ראש הס"א של מצרים ראו כי רעה עד פניכם היינו כוכב דם מחטא הידוע במדבר וממ"נ אם ראו להם מקודם זכותם הלא גם חטאם ראו והי' להם לחשוב אלא בע"כ שזהו הי' נס דקי"ס שחשבו להם בידיעה מעיקרא הטוב שיעשו אבל לא הרעה וע"כ נצולו בקי"ס וזהו הענין גם בזיווגו שיכריזו שיחשבו מעיקרא בידיעה זו לו רק הטובות שיעשה ולפי ערך זה יתנו לו בת זוגו ולא לפי מה שיחטוא וזהו קשה לזווגן

כקריעת ים סוף היינו שדומין בזה זל"ז. והענין אינו קשה לפני הש"י כי לא קשיא קמי' כלום כביכול (וכמבואר בזה בזוה"ק בשלח עה"כ ויושע וגו') רק לשבר את האוזן לפני בנ"א וגם. לפני שרי המשפט (והמקטריגים) כי מלך במשפט יעמיד ארץ רק הוא ית"ש ברצונו יעשה כן מעיקרא לחשוב בידיעתו (כביכול) את הטוב ולא את הרע כנז', וזהו י"ל מה דפרכי' שם בריש סוטה מהא דתניא אין מזווגין לו אשה אלא לפי מעשיו ומתרצי' כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני היינו כונת הגמ' כד' הזוהר וזווג שני היינו עוד קודם נשיאתו מה שהחליפו לו ונתנו לו זיוג שני היינו אחרת כנ"ל. וז"ש קשה לזווגן כקי"ס בזווג ראשון שחשבו לו מעיקרא בהכרזה רק מעשיו הטובי' משא"כ בזווג שני (לאחר חטא) לפי מעשיו (ולאשר חטא) יתנו לו אחרת קודם נשיאתו כנז' וז"ש המסורה ולאדם לא מצא עזר (היינו "שלא מצא עזר" מכבר מה שהכריזו לו מקודם רק שהחליפו לו באחרת. קודם נשיאתו כנ"ל. אז הוא) כנגדו (כדאמרי' בגמ' לא זכה כנגדו. ואז הוא) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך (היא מושלת עליו והוא מוכרח לשמוע בקול אשתו הלז. וכאשר תשאל אי' אפוא בת זוגו שהכריזו לו מקודם ע"ז קאמר הכ') ולאדם אשר לא עמל בו יתננו חלקו (שנתנו בת זוגו וחלקו לאחר כנז') ה' יעזרנו לתקן כראוי בכ"ע וב"ב בכ"י:

תא חזי מה שנתפייס אדם וחוה במ"ש ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. ומבואר שזהו תפילין ועיי' בס' צמח דוד הספרדי והובא במדבר קדמות להחיד"א ז"ל (ערך כתנות אור) שהקשה במה נכתבו אלו התפילין הא בעינן ממשקה ישראל ומן המותר בפיך ולא הותר להם בשר לאכילה. ונ"ל לתרץ דממ"נ נתיישב דהנה לכאו' קשה דהאיך עשו להם תפילין הא מבואר בשמושא רבא דע"ה אסור להניח תפילין (והובא גם בקרניים ודן ידין בסופו), והנה כ' הרמ"ע מפאנו ז"ל דמה שנאסר להם בשר מאדם עד נח משום דע"ה אין לו לאכול בשר וכיון שלא למדו תורה עד נח שלמד תורה ע"כ עד אז נאסר להם הבשר וכיון שהיו בכלל ע"ה מאדם עד נח א"כ קשה איך עשו להם תפילין, אולם י"ל שפיר דחדא בירך חברתה מתורצת דהא מצינו בדרז"ל בש"ס סנהדרין (דף נ"ט) כשהי' אדה"ר בג"ע מלה"ש צולין לו בשר והרי שאדם עצמו הי' אוכל בשר ולא הי' נחשב בכלל ע"ה (ובע"כ) כיון שלמדו רזיאל המלאך תורה (וכדאשכחן ספרא דרזיאל דאדם קדמאה וכיוצא משארי מלה"ש שלמד וכיון שהי' לומד תורה שפיר הי' מניח תפילין (וי"ל דמדרשים חלוקים הם דלמ"ד דמלה"ש צולין לו בשר אז אדה"ר לא הי' בכלל ע"ה כנז' רק מאדם ואילך עד נח ולא אדם בכלל) וכיון שאינו ע"ה שוב הותר לו לאכול בשר ע"כ צלו לו בשר בג"ע ושוב הוי העור (בעבורו) מן המותר בפיך ע"כ

התפילין כשרים (וגם למ"ד דגם אדם בעצמו בכלל האיסור שלא לאכול בשר י"ל דזהו הי' רק לאחר החטא ואכמ"ל) והגם שהיו הכתנות עור לאחרי החטא מ"מ כיון שהותר כבר (מטעם ממ"נ כנ"ל) ע"י שצלו לו מלה"ש בשר א"כ שוב הוי מן המותר בפיך והיו יכולי' לכתוב על העור תפילין כנז':

רוב מפרשי' וספרים האריכו (בפרשתן) מענין הפלוגתא בין קין והבל מ"ש ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאוד ויפלו פניו ויאמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ וגו'. הכתובים האלו צווחים ואומרים דרשוני וחיו. כי הלא לכאורה אין זה שום תשובה ממין הטענה מה שהשיב הש"י לקין על אשר חרה לו ולמה לא שעה אל מנחתו מה שהביא מן הגרוע (כפירש"י) מפרי האדמה והי' לו ית"ש להשיב לקין יען שלא הביא מן המובחר כמו שהוא מצות התורה כל חלב לה' ע"כ לא שעה אל מנחתו רק אל הבל שהביא מבכורות וחלבהן. אבל מה זה ענין שייכות לאם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ הנז'. וי"ל כי הנה המחקרים נחלקו בזה בענין הקרבנות ומצות ה' שהם בגשמיות רובן ככולם והנה המחקרים בעלי תורה ויר"א האמתיים יסבירו הדבר כי זהו רצון הש"י לעבדו בדברים גשמיים וזהו נ"ר לפניו כי כאשר יעבדוהו המלאכים והשכליים הנבדלים הרוחניים הלא אינם בעלי בחירה ונסיון אולם כאשר יעבדוהו בני אדם החומריים והם ישראל עם קרובו יתקרבו אליו ית"ש לעשות מצותיו בגשמיות ויעלו לריח ניחוח וזהו הרצון המעולה לפניו ית"ש לפי ערך ריחוק הסיגים ולפי ערך הנסיון כמובן. והמחקרים הנכרים הקדמונים אשר ידעו את ה' אמנם לא את תורתו המה חשבו כי כל התכלית אשר יחפוץ ה' הוא לבטל הארציות והגשמיות ותאות הגופניות ע"כ חשבו הקרבנות מטעם לבטל הגשמיות החומריות מבעלי חיים הבהמיים (כי מבני אדם. יודו ויכירו כי אסור להרוג ולהקריב קרבן) ולשורפן לעולה וזהו הנ"ר לריח ניחוח וזה בערך דיעות ושיטות הנזירים הקדמונים אשר לא מבני ישראל המה שסיגפו גופם ונפשם והתבודדו במערות צורים ויערות להתרחק מתענוגי עוה"ז וכיוצא כנודע דרכיהם מפי ספרים וסופרים. ואמרתי כבר בזה דהנ"מ בין שני השיטות האלו הוא אם הקרבן מצות ה' להעלאת הגשמיות וממנו נקח לעבוד את ה' א"כ הוא מצוה בעצמותה ראוי לכבדה בעשותה מן המובחר שבמובחרים כמ"ש כל חלב לד'. ואם הוא רק ביטול הגשמיות כטעם הנזירים והחוקרים הטועים וסוברים שלא כתורה אין נ"מ ואדרבא ראוי ליקח מן הגרוע לראות ביזוי וביטול הגשמיות. וזהו י"ל הפלוגתא הי' אז בין קין להבל מה שהביא

קין (אשר רובו משורש הרע. כמבואר בכהאריז"ל) מפרי האדמה. מן הגרוע כשיטת החוקרים שלא כתורתנו כנ"ל משא"כ הבל (אשר רובו טוב וממנו נמשך שורש נשמת משה רבינו ודעימי' כנודע) הביא מבכורות צאנו ומחלבהן כל חלב לד' ומן המובחר. כדעת התורה, (כנ"ל) וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (כדעת התורה אשר בשבילה ברא הקב"ה את עולמו) ואל קין ואל מנחתו לא שעה. ויחר לקין מאוד ויפלו פניו (כי חשב בדעתו שהוא ודרכו ישרים כי זהו כונתו לטוב להביא דוקא מן הגרוע כשי' הנ"ל כי אין חפץ לה' בחלב כרים ועתודי בקר השמנים ושאר עניני גשמיים א"כ אין המעלה מן המובחר בחומריות ע"כ הביא במכוון מן הגרוע להורות כנ"ל ע"כ חרה לו באשר נדמה במחשבתו כי מאלהיו משפטו יעבור, אשר לא הצדיק כונתו:

ולא שעה אל מנחתו. רק אל מנחת אחיו הבל) ואמר ה' אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך (כי תחשוב דרכך נכוחה ועל כן על ה' יזעף לבך במה שלא שעה אל מנחתך. אמנם באמת לא כן הוא כסברתך. כי הנה הנ"מ עוד בין שני השיטות האלו כי אם יצטרכו למצות ה' מן המובחר וזהו תכלית בעצמיתו נמצא כשלא יעשה המצות ה"ז חוטא במה שלא עשה מצות ה' ותורתו. משא"כ לשי' הנכרים והנזירים כנ"ל אם א' ישב ולא עבר עבירה ופורש מאכילה ושתיי' בכל האפשרי למנוע א"ע מכל עניני עוה"ז הגם שלא קיים במעשה מצות ה' כלל הרי לשלימות ונ"ר יקרא אצלם ואך זה חפץ ה' לפי דעתם. וז"ש) הלא אם תטיב (לעשות מצות ה' במעשה ופועל טוב) שאת. ואם לא תטיב (לעשות מ"ע הגם שישב ונמנע מעבירה וחומריות כנז'. מ"מ) לפתח חטאת רובץ (ה"ז חטא נגד הש"י במה שנמנע עשות רצונו במצות מעשיות) נמצא מכוון בזה תשו' הש"י לקין על מה שחרה לו ובזה שצריכין לעשות מ"ע בפועל גשמיי מזה הוכחה שלא כשי' קין רק כשיטת הבל וע"כ צריכין מבכורות צאנו ומחלבהן מן המובחר לה' וכשיטת התורה ועל כן שעה אל הבל ואל מנחתו. וא"ש ונכון:

ובזה אמרתי בש"ס פסחים (נ"ז ע"א) בישששכר איש כפר ברקאי דהוי כריך ידי' בשיראי ועביד עבודה. היינו שהי' מאוס בעיניו ודעתו הקרבנות יען שחשב בשיטה הנכזבה הנ"ל כי טעם הקרבנות רק ביטול הגשמיות ולא מצוה בעצמותה לעשותה (ומן המובחר) וכנ"ל ע"כ הי' כורך ידו בשיראי כי לפי"ז הי' מואס בבשר הקרבנות. ואמרי' בגמ' מאי סלקא בי' בישששכר איש כפר ברקאי. מלכא ומלכתא הוו יתבי מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרא יאי אמרי מאן מוכח כ"ג דקא מסיק קרבנו כל יומא אתי איהו אחוי בידי' (בלשון צחוק) כפרש"י) אמר מלכא נפסקי' לימיני' וכו' שקלי' למטרפסי' לישששכר איש כפר ברקאי היינו גמולו השיבו לו מאת ה' שקטעו ידיו והוא נסובה

מדה כנגד מדה אשר נחרץ עליו המשפט הלז יען שאחוי בידי' דרך צחוק ולמה עשה כזאת כנגד המלך אך הם אמרו מאן מוכח (מה שהוא מוטעם וטוב יותר) כ"ג שמקריב קרבנות והמה ידעו כי עפ"י התורה כל חלב לה' להקריב קרבן מן המובחר ע"כ ידע זאת הכ"ג (שמקריב קרבנות) אם גדיא יאי או אימרא ועל כן השיב ישששכר איש כפר ברקאי בצחוק כי בעיניו הי' לצחוק מה שחושבין שצריכין מן המובחר ולפי"ד הנכזבה א"צ לזה ואדרבא העיקר הוא ביטול הגשמיות כנז' ועי"ז נסובב המשפט מה שחשבו עליו ע"י צחוק שלו ושקלו למטפרסי' וכו' כנ"ל ה' יצילנו ויעזרנו ב"ב על דבר כבוד שמו ותורתו. ואחתום מעין הפתיחה ברוב שלום וברכה המצפה בכ"י לישועה ושמחה. המחבר.

מפתחות או"ח

סימן ע"ב. אם לומר קדיש דרבנן על משניות שלמד בפ"ע רק שיש עשרה בביהכ"נ כ"ב.
ע"ד שנמצא בשערי ציון ליום ג' י"ג מדות אם מותר לאמרן ביחיד:
י"ח. ע"ד ראובן הדר סמוך לכפר א' דשם יש עוד כפרים הסמוכים והוא הולך למק"א להתפלל ועי"ז אין מלין כעת בכפרים הסמוכים לו וכשיחדל לילך להמק"א יתבטל המנין שם וילכו המה למק"א להתפלל בצבור: סימן נ"ט. אם אין לוי בביהכ"נ אם טוב יותר שימחול הכהן משיקראוהו לכתחלה לכהן לעלות לברך ד' ברכות:
ע"ד. במ"ש במנח"א חלק ג' (סי' כ"ז) לענין פיסוק טעמים דאו' ומללה"נ. וע"ד מ"ש שם במנח"א ח"ג (סי' כ"ט אות ד') לענין דברי הפע"ח מענין יניקת פרעה וגלות מצרים:
סימן מ"ז. במי שמסר נפשו על ד"ת במקום שאין מחוייבים. או על ממון. וניצול. אם יברך ברכת הגומל:
ס"ה. אם המחבר בגמר הדפסת ספרו. ח"ת שהוציא לאורה. יברך שהחיינו: ל"ח. ע"ד אם להתיר לבנות ביהכ"נ בשבת ע"י קבלנות עכו"ם וע"ד מ"ש בתשו' אבני נזר בזה:
י"ד. ע"ד שכירות רשות להוצאות שבת בעיר שלוקחים מהשוטר שהוא שכירו ולקיטו של המלכות אם צריכין לשכיר רשות מחדש כשמת המלך ולפי חוקי זמנינו. בממשלות הרעפובליק:
סימן ט"ו.ע"ד א' שעשה עירוב תבשילין על פת ותבשיל ואח"כ ציוה לשלוחו לעשות עירובי חצירות והלך ועשה ג"כ על אותו פת:
ע"א. טעם למנהג שנהגו האומרים ברכו האחרון קודם עלינו בליל ש"ק אין אומרים אותו כשחל יו"ט בשבת:

כ. בדברי הרמב"ם פ"ח מהל' שגגות בחיוב אשם תלוי בעושה מלאכה בשיעורא דבין השמשות בשבת:
מ"ה. השגות על ס' שו"ת צפיחית בדבש (הספרדי) במ"ש לאסור לימוד עיון בשבת. ובמה שכ' להתיר ההספד בשבת:
מ"ב. בענין דברי החת"ס ע"ד הרמ"ע במה שכתב משרע"ה י"ג ס"ת ביום הסתלקותו שהי' שבת. וע"ד המקומות והאקלימום אשר הוא חדש תמוז יום שלם בלא לילה מה יעשו במצות ק"ש ושמירת שבת וכיוצא:
הערה עיי' בפנים במ"ש עה"כ יום ולילה לא ישבותו וע' ביערות דבש (ח"א דרוש לי"א טבת תק"ז) וצ"ע עוד בדבריו ואכמ"ל:
סימן ל"ד. פלפול בענין ביטול חמץ:
ל. ע"ד השמן שעשו לפסח מהזאננע"ן בלומע"ן (נאפרא פארגא) אם הוי בכלל קטניות:
מ"ג. ע"ד אם מותר לאכול חמץ במוצאי אחרון של פסח שלא ברכו עוד בהמ"ז ממה שהתחילו הסעודה מבעוד יום ביו"ט:
סימן ע"ו. ע"ד הירושלמי פסחים בגלגלתו של ארנון היבוסי שמצאו תחת המזבח ועיברו השנה קודם הפסח:
מ'. ע"ד היין מצמוקים לפסח במ"ש בזה בתשו' מנח"א חלק ב' ועל מ"ש בזה בתשו' אבני נזר:
סימן מ"ד. אם יש מקום להאומרים שלא לנסוע לדרך בימי הספירה: סימן ס'. אם יש לחסידים ואנשי מעשה לעשות נשואין בל"ג בעומר: מ"א ע"ד הט"ז או"ח סי' ת"כ לענין צ"ה בל"ג בעומר לחכם בפניו שכ' בשם הרמ"א. וע"ד צ"ה כשאירע ל"ע בימות החול אחר חצות היום:
ס' ל"ב פלפול בסוגיא דהואיל באופה מיו"ט לחול:
נ"ו. אם מותר למוהל לילך לחוץ לתחום ביו"ט ב' דפסח למול מילה בזמנה: ה' אם צריכין. או רשאין. לגזור תענית צבור לכל המדינה ע"ד המלחמות הגדולות בזמנינו שהם הרבה שנים בלי הרף ובקביעות. וגם על מה צריכין העיקר להתפלל בעת כזאת עת צרה הוא ליעקב וממנה יושע:
סימן ל"ו. ע"ד המנהג שכ' לכסות השופר בשעת הברכה ומ"ש בשו"ת אבני נזר בזה:
ל"ז. ע"ד תקיעת שופר בתפלת מוסף בלחש בר"ה:
ע"ח. תשו' על קו' גדול א' בסוגיא דשמא יעבירנו לשופר כשחל ר"ס בשבת ופלפול בזה:
י'. תשו' בענין נוסח תפלת ר"ה. ובענין נס דחנוכה בגלות יון שהי' בזמן בית שני (ע"ד האמת). וכן ע"ד אאמו"ר זי"ע בדרכי אמונה לחנוכה (דרך י'). ואם מותר להסתפר בלילה

לפי"ד האריז"ל. וע"ד אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת ע"ד אמירת פסוקי והוא רחום ביהי כבוד בשחרית דשבת: סימן י"ז. פלפול בסוגיא דשלא כדרך הנאתן ואכל ציר או מורייס ביוה"כ. וכן הועתק בזה תשו' בענין שלכדה"נ מאאמו"ר הגה"ק זי"ע מפה"ק (משו"ת שם שלמה כת"י):

סימן נ"ח. ע"ד שו"ת הלכות קטנות איך חייב כרת השותה מים ביוהכ"פ: נ"ה. השגות על מ"ש בשו"ת אבני נזר דכשחל שבת בין יו"כ לסוכות צריכי' לגמור בנין הסוכה קודם השבת דאל"כ הוי מעביר על המצות לפי דעתו: סימן ע"נ. על מי שישן בסוכה ויצטרך להשתין בלילה ולא יוכל לצאת מפני הקור אם מותר להשתין בכלי בתוך הסוכה:

ל"א ע"ד אם לישב בסוכה בשמ"ע במדינתינו שאין העת חם כ"כ אז ומינכר דהוא רק לשם מצוה:

הערה. הנה בפנים כתבתי בסוף התשו' בד"ה ועוד בזה לאשר וכו' והעירני ממובחרי ישיבתינו החריף ובקי מ' יוסף מרדכי כהנא הי"ו ע"ד הקרבן נתנאל שהבאתי ופלפלתי שם והנה בקרבן נתנאל שם כ' שכן נמצא בחי' הרשב"א [והיינו חי' הריטב"א] על סוכה ועיי' בערוך לנר שם] די"ל הכונה בגמ' מי שפך למי, דהנ"מ להיפך דאם רבו שופך לו להעבד אז אין רשאי להחמיר שלא לצאת מהסוכה. ואם היינו כמו דהעבד שפך לרבו אז ראוי שלא יפנה מיד מהסוכה כדי שלא יראה כשופך לו קתון ח"ו כלומר שאיני רוצה לשמשך כיון שלא הסביר לו פנים ולפי"ז ראוי להמתין ושלא לצאת מיד עי"ש:

סימן ס"ט. ע"ד אשה אכסנאי' שרוצית להשתתף בפרוטה בנר חנוכה והבעה"ב קידש אותה בזה שלא לקח הפרוטה ממנה:

נ"ז. בקטן בן י"ג שלא נבדק אם הביא ב' שערות שכתב מגילה אם כשירה לקרות בה ולענין מי שיבשה ידו השמאלית אם יניח תפילין עלי ובמ"ש בשו"ת אבני נזר בזה:

סימן א'. חלוקים וברורים כללים ופרטים ופלפולים בהאי כללא דאינו ראוי מדרבנן אם הוי אינו ראוי גם מדאורייתא:

הערה. עיי' בפנים בהנדפס (דף א' עמוד ד' בד"ה מ"ש מענין ביהמ"ז וכו') מ"ש דביהמ"ז הוא בכלל חלוקה ד) דברכות שתיקנו חכמים שבזה יש כח לחכמים ביותר עיי"ש וגם ביהמ"ז הגם דמשה תיקנה לברכה ראשונה מ"מ הנוסח מסרו לחכמים. הנה ע"ז יש עוד לפלפל ותליא לפענ"ד בפלוגתת. מיתכונים והסידורים בנוסחת ברהמ"ז ברכה א' "כאמור פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון" כי זהו בודאי לא אמרה משה רבינו להביא מתהלים במאמר תהלה לדו"ד (כאמור פותח את ידיך וגו'. ואם נאמר שהוסיפו זה אח"כ איך הי' רשות להוסיף לשנות ממטמע שהטביע משה רבינו אלא ודאי בע"כ שניתן

גם בזה רשות לחכמים מתקני התפלות והברכות להוסיף גם בברכה א' שתיקנה משה רבינו (בקצרה) א"כ יש כח בחכמים גם בזה כנ"ל בפנים בחלוקה ד) משא"כ לנוסחא שאין אומרים זה כאמור נוסח וגו' בע"כ ס"ל דכל הנוסח רק משה רבינו לבדו תיקנה ואין רשות לשנות ולהוסיף עכ"פ לפי דיעות הנוסתא שאומרים אנתנו כאמור פותח וגו' נכונים דברינו כנ"ל:

סימן ל"ה. פלפול בסוגיא דבל תוסיף:

יו"ד:

סימן ס"ז. ע"ד שו"ב שהתריז נגד הרב ולא סר סכיני' קמי' ואח"כ נתפטר ממשמרתו ועסק במסחר ואח"כ חזר למשמרתו. ושחט בלי רשות הרב: ס"ב. תשו' ע"ד מסוכנת בעניני פירכוס:

כ"א ע"ד שו"ב שהוסיפו לו בעת היוקר לקבל שכרו משלם מכל שחיטה ושחיטה סך הגון בשוה מכשרות וטריפות אם יש לחוש שיטריף ויחמיר שלא כדת כדי שיצטרכו לשחוט אחרת ויקבל עוד שכרו משלם:

סימן כ"ה. ע"ד חלב שנחלבה ע"י עכו"ם בבהמות ודיר של ישראל כשהצטרך הבעה"ב ישראל לדור בתוך העיר רחוק מהכפר והדיר של בהמותיו מפני השטרורה ושעת חירום רק דרכו לבוא שמה לפרקים פתאום במרכבות סוסים: סימן ל"ט. ע"ד חתיכה כשירה שנפלה לתוך רוטב נבילה ואח"כ נפלה לתוך רוטב כשירה ויש ספק אם יש ששים כנגד החתיכה כולה ועכ"פ לפי האומדנא ברור שיש ס' כנגד מה שבלעה החתיכה מהאיסור: הערה. עיי' בפנים. והנה העירוני כי בפמ"ג בפתיחה להל' בב"ח (בד"ה ולפי"ז חתיכת בשר שקיבלה טעם מחלב וכן בסי' צ"ב (בשפ"ד ס"ק י"ב) כ' דגם אם הוא ספק ממש אם הי' ס' נגד החתיכה כולה הוי חנ"נ דרבנן בשאר איסורים ובמקום ספק מותר. ועיי' בדרת"ש (סי' צ"ב ס"ק מ'):

סימן כ"ט. תשו' להרב המשיג על דברינו במח"א חלק א' סי' נ"ג בענין מכירת הקצבים בשר טריפה לבני החיל שיש בתוכם יהודים:

סימן ט"ז. ע"ד ההאד"י קאפ"ע שעושים מחרצנים של סתם יינם וישרפם עד קלי:

כ"ג. ע"ד מי שנתלבן חצי זקנו וראשו בימי נעוריו. אם מותר לצבעו לשחור. ובמה שכבר נחלקו האחרונים בזה:

ז'. ע"ד מקוה שעשו ברזא המעמיד בדבר המקבל טומאה ועוד חששות עלי'. ואם יש חשש מוציא לעז על הראשונים שטבלו בה כשיתקנוה עתה כראוי. וגם תשו' הגאונים שהסכימו לזה:

סימן ו'. ע"ד דפסקינן ביו"ד סי' ר"מ בכבוד אביו שאינו סותר את דבריו ולד' הפוסקים אפי' שלא בפניו. והאיך מצינו לכמה תנאים שנחלקו בהלכה עם אביהם במקומות רבינו בש"ס ודרז"ל. ובירור ענין זה: הערה. עיי' בפנים דף ח' סוף ע"ג לענין ר' יוחנן ור' אלעזר) ועיין ש"ס יבמות (דף ע"ב ע"ב) רש"י בד"ה ראיתי לבן פדת וכו' עיי"ש: סימן י"ג. ע"ד ת"ח גדול שציוה והגיד לבנו שלא לדבר עם פלוני יען שציער אותו כ"כ עד שגרם לו חליו שמת בה ר"ל. אם צריך לשמוע בקולו בזה:

סימן מ"ו. בענין המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ואיך שייך מ"ש בהל' צדקה שצריך ליתן לעני די מחסורו אשר יחסר לו:

ח'. ע"ד מעות צדקת רמבה"ג לאה"ק כשמתחלקים הכוללים אם שייך עניי עירך קודמים גם כשהם באה"ק:

ס"ג גר שבא להתגייר בזמה"ז לש"ש אם צריכין להמתין מלקבלו עד שילמוד מקודם בסידור לקרות ק"ש ותפלה:

ס"ד עוד תשו' בענין גר הנז' (בסי' הקדום):

כ"ד ע"ד בתי מחסה לילדים (שפיטעלער) של הממשלה שנולדים שם זכרים בכורים מפניות יהודות אם צריכין הב"ד לפדותם:

ב' בענין המדובר במנח"א חלק א' לענין הלויית המת ר"ל כמה מחוייבים ללוותו בקרי ותני אם גם באביו ואמו אינו מחוייב ללוותם יותר משארי מתים בערכם כל חד כדיני' אם קרי ותני או לא:

סימן ג' בהמבואר בש"ע בשנים שהיו שונאים זל"ז אין לקוברם זה אצל זה אם גם בקברי אבותיו. או בשני ת"ח גדולים. שייך ג"כ דין זה: סימן ד' ע"ד שציוה רב גדול א' להניח ח"ת הכתובים שלו (שכבר נדפסו) בתוך קברו ושכחו לעשות זאת בשעת קבורתו אם יש לפתוח קברו אח"כ להניחם שמה. או להניחם רק סמוך לראשו בעת העמדת המצבה תחת המצבת אבן:

סימן י"ב ע"ד מתים שנקברו בשדה חוצות בעת המגפה בארונות סגורים ואח"כ פינום לביה"ח מקום קברות אבותיהם ומשפחתם. אם צריכין הקרובים להתאבל באותו יום כיון שלא נראו עצמותיהם רק הארונות סגורים כמות שהן יובילום ממקום קבורתם לביה"ח. וע"ד איזה מהם שנקברו אז בכפר בגנות ששייך להם לישראל אי יאות לפנותם בתוך ארונות הסגורים שנקברו אז בגנות להביאם לקברי ישראל היינו לביה"ח של ישראל העירה: סימן כ"ו במי שנשא אשה על אשתו (שנשתטית ר"ל) עפ"י היתר ק"ר כדת ואח"כ מתה הראשונה הנשתטית אם צריך להתאבל עלי':

כ"ז במ"ש בתשו' תשורת ש"י שלא לקרות שם על א' שנפטר לעולמו טרם שנקבר:
כ"ח בענין ניתוח וניוול המתים ר"ל שעושים הרופאים. אם יש חיוב להשתדל לבטל ממש. תעתועים האלו:
הערה. עיי' בפנים חדשים מקרוב באו רעשה ארץ מהנבלה אשר עשו בווארשא חברת רמאים קראו בשמותם עלי אדמות גמ"ח של אמת' כלומר של שקר) באשה א' כשירה שמסרוה להרופאים יהודים לנתחה לגמרי ושלא להביאה לקבורה ועשו מעשי תועבות קולם כאוב (שהיא הנפטרת מוחלת) וכיוצא בהבליהם עשו הכופרים הארורים. ובטענתם כי זולת זה לא יתנו הקליניק"ק די סיפוקם של אברים ובשר מתים ללמד רופאים יהודים, ואמרתי (וכן יאמרו באמת כל המאמינים בה' ובתורתו) כי זהו (הטעם) קשה מן הראשונות (הניול) ומי התיר לסייע ידי עוברי עבירה לגדל ולחנך רופאים היהודים הכופרים (הנודעים רובם ככולם מחללי שבת בזדון ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א חלק א' (סי' ע"ד), ודי בזה. ולהשומע ינעם:
סימן נ"ג. ע"ד יהודים הרוגי מלחמה שנקברו בפ"ע הרחק קצת מהרוגי נכרים ולבושיהם. וגם בלי קבר לכ"א רק מאענגראב. אם יש לפנותן ולקוברן כ"א בקברי ישראל:
סי' נ"ד. ע"ד הירושלמי קדשים שנדפס כעת ורבו המערערים שהוא מזוייף. כנודע אהע"ז:
סימן י"א. בענין מומרת דמזכה לה גט לגבי חדרגמ"ה וגם חילוק בענין דברי התוס' בע"ז דף כ"א דהמכשיל חבירו באיסור דרבנן אם עובר בלפ"ע דאורייתא:
סימן ע"ה ע"ד מי שמסרה אשתו אותו בערכאותיהם אם יש להתיר לו לישא אחרת. בק"ר מג' מדינות:
סימן נ"א. ע"ד היתר לבעל שנשתטית אשתו ונתנה לבית המשוגעים בקיע"ב וחשבו שמתה שם. וע"ד איך לחשוב הג' מדינות בעת חילוק המדינות והמלכיות:
סימן נ"ב. ע"ד עיר גראסווארדיין איך לכתוב בגיטין:
ל"ג. ע"ד אם לכתוב בגיטין בק' אונגוואר שם אחשהאראד ששמו עלי' הטשענע"ן ועי"ז הורגל שם זה בפי רבים כעת בימינו:
סימן ע"ז. ע"ד ששם אבי המגורשת ישראל שמואל הכהן ונקרא בפי העולם ישראלק"א כהן בלא ה"א בתחילת תיבת כהן וכתבו כן בהגט:
סימן מ"ט. ע"ד א' ששמו אדאלף רק ששם העריסה הי' אברהם ולא נקרא כלל בשם אברהם כי במקומו אין קורין כלל בשם לס"ת. האיך לכתוב בג"פ: סימן ס"ח. בדברי הש"ס יבמות ל"ב ע"א באיסור אחות אשה לגבי יבם אם יש בזה היתר כרוך ומתהפך:

סימן ס"ו. ע"ד קו' השואל בספק טומאה ברה"י דגמרינן מסוטה:
חו"מ:
סימן ט. למה דפסקינן בש"ע חו"מ סי' רס"ז דהמוצא תפילין שישום דמיהן מיד אם שייך זה גם בתפילין יקרים מסופר מומחה וצדיק גדול מפורסם וכיוצא:
סימן י"ט. ע"ד אשה שציותה בצוואתה שבנה ובנותי' יירשו את תכשיטי' גם בחיי בעלה והבעל כתב הצוואה בכתב ידו ונעשה בהסכמתו. אם צריך הבעל אח"כ ליתן תכשיטי' לבנה ובנותי' כפי צוואתה כשמתה בחייו:
סימן ע'. ע"ד שהביא בס' תולדות אדם שהגאון ר"ז מווילנא זצ"ל השאילו לו ספר ונקרע ובלו העלים מחמת רוב לימודו בו בו אם זהו הוי כמו שנתקלקל ונאבד מחמת מלאכה שפטור מלשלם:
סימן ס"א. תשו' לתרץ דברי החות יאיר שכתב דצעב"ח ל"ש באדם גם למ"ד צעב"ח דאו'. והקשו מד' הש"ס בב"מ לענין טעינה ופריקה. - ובענין תפילין דשמושא רבא. ובענין השושנים שנטעו על הקברות דאיכא איסור בזה. ושם נדפס תשו' בענין זה ניכתי"י שם שלמה מאאזמו"ר הגה"ק זי"ע מפה"ק:
סימן נ' ע"ד החקירה במי שדנוהו למיתה בסנהדרין ואח"כ נשחטה אם יש לקיים בו המשפט גם בהיותו שוטה:
מ"ח בענין שנתערבו נשרפים באנשי ע'יר הנדחת וע"ד התוס' בסנהדרין דף נ' ע"א: תיקון טעות הדפוס בדף הקדום ע"ב (במפתחות) סי' י"ז תשו' בענין שלכדה"נ "מאאמו"ר צ"ל מאאזמו"ר שם עמוד ד':
סימן כ"ח (במפתחות) בענין ניחוח וניוול וכו' לבטל ממש" צ"ל מעשה תעתועים האלו:
שאלות ותשובות מנחת אלעזר:

סימן א

נתתי אל לבי בענין אינו ראוי או ראוי מדרבנן אם הוי כמו כן בדאורייתא אשר ניתן הענין להענות בו בגדולי האחרונים ז"ל והמרו את מקורו טהור בש"ס ותוס' וראשונים כנודע מהמשנה למלך ועיי' בס' מלא הרועים (אות א') ועיי' בדברי אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' ה' כ"ג וכ"ה) וכן נדפס עתה בזה קונ' מיוחד והוא מזה כחצי הס' חמדת ישראל (להה"ג מדווארט ברו"פ) נקרא "תורה אור" מ"ש מד' הש"ס בסדר זרעים ומועד אולם מדבריו נמצא מראה פנים לכל צד לפעמים נראה דא"ר מדרבנן הוי א"ר מה"ת ובמק"א נראה להיפך דהיינו שהוא ראוי מה"ת וקיי"ל דאפושי פלוגתא לא מפשינן בפרט בד'

הש"ס לומר דסוגיות חלופות וחבילות פלוגתות הן בש"ס, לא זו הדרך של הלימוד, רק בע"כ צריכין למצוא, היכא דאפשר, חילוק א' או איזה חילוקים אשר יספיקו ליישר העמקים כדי שלא יהיו הני מילי בש"ס סתרא"י נינהו ושלא לעשות פלוגתות חדשות כנ"ל: והנה ראיתי לאאמו"ר זי"ע בשו"ת צבי תפארת (סי' ה') חילוק ישר ונכון בזה וז"ל ולפענ"ד נראה לתת גבול וחילוק בין הענינים האלו באופן שלא יהי' סתירה בענין זה, והוא שיש חילוק בין אם דנין על האדם על משך ימי חיי האדם כגון אם דנין על איש אם הוא בעלה של אשה זו, ועל האשה אם היא אשתו שדנין על כל משך ימי חייהם אז מסתבר לומר דאפי' אין חזי רק מדרבנן הוי כאלו איתחזי מדאורייתא דאל"כ הרי כל ימיהם הם עומדים לניגוד דברי חכז"ל מש"ה מסתבר שפיר לומר כיון דאוושא מילתא כ"כ העמידו דבריהם ועשאום כשל תורה בכח הלאו דלא תסור משא"כ אם דנין על דבר שאינו בהתמד כל ימי חיי האדם רק באקראי פעם א' או שתים שאירע כן, בזה י"ל דלא גזרו חז"ל להחמיר כ"כ ולעשות דבריהם כשל תורה ובזה שפיר אמרינן דאינו ראוי מדרבנן הוי ראוי מדאורייתא, וסמוכין לסברא זו י"ל עפי"ד הפמ"ג (בפתיחה כוללת לאו"ח חלק ג' אות ז') שכתב הסברא דאינו ראוי מדרבנן מיקרי אינו ראוי מדאורייתא שכן תיקנו חז"ל כי היכא דלא אתי למיסרך ולעשות כן תמיד ולעבור על דבריהם עיי"ש לדרכו והנה זה נודע מ"ש התוס' והר"ן (בשבת דף קל"ט ובעירובין דף מ' ע"ב) שיש חילוק בין הא דתענית צבור מברכין על הכוס ונותני' הכוס לתינוק לשתות ולא חיישינן דילמא אתי למיסרך ובין זמן דיוה"כ דלא מברכין על הכוס ליתנו לתינוק דחיישינן דילמא אתי למיסרך כיון דיוה"כ הוי קביע וקיימי בכל שנה ושנה שייך דילמא אתי למיסרך משא"כ מילה בת"צ דלא הוי רק באקראי ולא הוי קבוע לא שייך לומר דילמא אתי למיסרך עיי"ש ובטוש"ע (או"ח ס' תקנ"ו) ובמג"א שם ריש הסי' (ולהלן סי' תקנ"ט) ובש"ע (סעי' ז') ובמג"א (סק"ט) ובמחצית השקל (שם) עיי"ש ותבין. ובזה הכל. על מקומו יבא בשלום ולא יהי' סתירה משום קושיא דבשלמא בהא (דחולין שם) שדנין על כסוי הדם דשחיטת עוף הזה שפיר קאמר דאם אמרת דאין שחיטה לעוף מה"ת ניבעי כיסוי דאע"ג דאינו חזי מדרבנן מיקרי ראוי מדאורייתא דבכה"ג לא גזרו חכז"ל לעשותו כדאורייתא כיון דלא הוי דבר הנמשך דהחיוב חל תיכף לאחר שחיטה ותיכף לאחר הכיסוי אזדא למצותה לכן אף אם יכסה לא הוי אוושא מילתא שיהי' זמן רב לנגד תקנות חז"ל ולא שייך דאתי למיסרך ולעשות כן תמיד וכן בהא (דש"ס כתובות וב"ק שם) דאמרינן דלהמ"ד דמעשה שבת אינו אסור רק מדרבנן שחיטה ראויי' הוא מה"ת וכן מ"ש הרמב"ם (בהל' גניבה שם) דהשוחט חולין בעזרה דאם אינו ראוי מדרבנן מיקרי

ראוי מה"ת הוא ג"כ מטעם הנ"ל וכן בהא דש"ס סוכה שם דעושה סוכתו ע"ג האילן או ע"ג הגמל דהוי ראויי' מדאורייתא ואעפ"י שאינה ראוי' מדרבנן משום שהנידון אינו על משך זמן רב כימי חיי האדם ואינה רק לשבעה ימי החג דלא אוושא מילתא כ"כ ובכה"ג י"ל דלא גזרו חז"ל להחמיר כ"כ וכנ"ל משא"כ היכא שדנין על משך כל ימי האדם שפיר אמרי' דאף דאינו ראוי רק מדרבנן אפי"ה לא הוי ראוי מה"ת וכו' עכ"ל בצבי תפארת והאריך עוד שם בזה עיי"ש והעתקתי לשונו הזהב כי ממנו יתד וממנו פינה בעה"י לשדד את המסילה ולא לעשות פלוגתא בזה. ומה שיש להוסיף לענ"ד נראה. א'). דמ"ש אאמו"ר בדבר שנוהג כל ימי חייו אז אמרי' דאינו ראוי מדרבנן הוי אינו ראוי מה"ת לאו דוקא כל ימי חייו אלא דעובדא דאונס לא יוכל שלחה כל ימיו הכי הוי דמיירי שם בכל ימי חייו וכן כיוצא אבל באמת זיל בתר טעמי' לשבח שחילק וכ' היכא שהוא דבר תמידי הנוהג לזמן מרובה אז כדי שלא יהי' עובר על דברי חכמים לזמן רב ע"כ העמידו דבריהם שלא יהי' ראוי מה"ת משא"כ בדבר הנוהג רק פ"א ואח"כ אזדו לי' מצותי' דאז יש לחלק דגם כשהוא אינו ראוי מדרבנן מ"מ מה"ת הוי ראוי נמצא עכ"פ בדבר הנוהג לזמן מרובה (ולאו דוקא בכל ימי חייו) והוי אוושא מילתא י"ל ג"כ דהוי א"ר מדרבנן גם מה"ת אינו ראוי. - חלוקה ב'). צריכין לידע כי גם במקום שהוא לזמן מרובה לא נאמר דהוי א"ר מדרבנן גם מה"ת א"ר אלא במקום שלא יגיע מזה שיצטרכו לעקור הדבר של תורה בקום ועשה וזה אין באפשרי לחכמים כמסקנא דסוגיא ביבמות (דף פ"ט) ובשאר דוכתי ורק בשוא"ת יש להם לחכמים כח לעקור ה"נ גם אם הוא חיזוק דבריהם עי"ז כיון שהוא לזמן רב כנז' מ"מ היכא שהוא לעבור עי"ז בקום ועשה על איסור מה"ת לא אמרי' דהוי א"ר מה"ת, ועי' רש"י חולין (דף י"ג ע"א) ד"ה או דרבנן לענין מחשבתו דקטן ניכרת מתוך מעשיו אי הוי דרבנן אז לא אמרי' להקל עי"ז בדאו' עיי"ש. - חלוקה ג'). י"ל במקום שגם עפ"י הסיבה והסברא הפשוטה נתהוה ממילא ע"י ד"א שע"י תקנת חכמים אנוס הוי (או נסובב הדבר עי"ז) שאינו ראוי מה"ת כגון בחלה שעי"ז אינו נאכל בכל מושבות או כגון מע"ש דגבולין דהוא רק מדרבנן ופטורה מחלה מה"ת כיון שהוא אסור באכילה כדאמרי' בסנהדרין (דף קי"ב ע"ב) (וכהאי דאמרינן בתוס' יומא (דף כ"ט) בד"ה אלא אפי' עולת העוף וכו' דכשאסרו חכמים לזריקת הדם משום גזירה וממילא מיפסל זיבחא עיי"ש. וכמו דאמרי' בירושלמי (פאה פ"ה הל' א') ומנין שהוא פטור מן המעשרות וכו' ועיי' בחמדת ישראל הנ"ל (אות ב') שפי' דמטעם דהפקר ב"ד הפקר מדרבנן א"כ ממילא פטור מן המעשר עיי"ש] ואין זה ענין לעקור דבר מה"ת שעקרו חז"ל רק שממילא נסובב עפ"י תקנתם וגזירתם כי הדין תורה גם בדאורייתא הוא כן כנז' דרך

משל שאינו נאכל בכל מושבות וכיון דהוא אסור באכילה הגם שהוא רק אסור מדרבנן (וגם מע"ש דגבולין וכנז') מ"מ אין נ"מ הא אסור הוא באכילה וע"כ לא חייבתו תורה בחלה וכן בעניני ממון ע"י ההפקר ב"ד הפקר הוי כשלו גם בדאורייתא כדאמרינן כ"פ בש"ס וז"פ וה"ז כעין מ"ש התוס' בע"ז (כ"ב ע"א) דמכשיל את חבירו באיסור דרבנן עובר בלפ"ע מדאורייתא כיון דעכ"פ מכשול הוא וע"כ הוי בלאו דלא תתן מכשול ואין זה ענין לדמותו לשאר מקומות היכא דהוי א"ר מדרבנן אם הוי ג"כ אינו ראוי מה"ת. - חלוקה ד'). בברכות שתיקנו חכמים שבזה יש כח לחכמים ביותר ובפרטות שגם לאו דלא תשא שהוא מה"ת כמ"ש הרמב"ם (בפ"א מהל' ברכות) עובר כשמברך ברכה שאינה צריכה אם כי על הברכה בעצמותה הוא רק נוסח חכמים שתקנום והגם שהתוס' (בר"ה דף ל"ג ע"א ועירובין צ"ב ע"ב) חלקו עליו בזה מ"מ כן הוא דעת הרמב"ם ודעימי' עיי' בדבריו בס' המצות (מ"ע סי' ד') ובשו"ת פאר הדור (סי' כ"ו) והארכתי בזה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן כ"ה) עכ"פ אין לדמות הך לענין ברכות שתיקנו המה דבכה"ג בברכות בודאי הוי ראוי מדרבנן ראוי מה"ת כיון דגם הלאו מה"ת דלא תשא תלוי בזה בדבריהם משא"כ בשאר מילי דרבנן תלוי בחלוקות הנ"ל. ועפ"י ארבעה אופנים (חלוקות) הנז' נלך אי"ה לבטח דרכנו. ועוד נראה להוסיף אופן ה') דבקדשים כיון דמצינו לחכז"ל שאין שבות במקדש וכיוצא ע"כ לא עשו תקנה לדבריהם שיהי' כמו ראוי מדאורייתא במקדש. הגם דמצינו כ"פ גזירות בקדשים ג"כ כדאמרי' במנחות (דף י"ד ע"ב) דר' יוסי ורבנן גזרו שיהי' פסול ואינו פיגול עיי"ש וכן בכמה דוכתי מ"מ שיהי' לו כח גדול כ"כ עד שתהי' הגזירה כמו ראוי ממש בודאי לא אמרינן בקדשים כנז' ואין להקשות ממ"ש לעיל (חלוקה ג') לראי' מתוס' יומא (דף כ"ט) דע"כ מיירי בקדשים, דהתם שאני דבא ממילא כנ"ל שא"י לזרוק הדם כמובן. ועיין בפסחים (ס"ב ע"ב) בשוחט אחרים לשם פסח בזמנו דר' יהושע מכשיר אפי' דפסול מדרבנן כמ"ש בתוס' ישנים יומא (דף ל"ג ע"א) ד"ה עלי' השלם וכו' עיי"ש, ואבא בתחלה על הקונ' תורה אור הנ"ל:

מ"ש מענין בהמ"ז כשאוכל איסור דרבנן. דפסק הרמב"ם (פ"א דברכות הל' י"ט) דהאוכל דבר איסור דרבנן אינו חייב בבהמ"ז ורצה מזה להוכיח בקונט' הנז' דהרמב"ם ס"ל בכל מקום דא"ר מדרבנן הוי א"ר מה"ת (דהא מדאורייתא לא אכל איסור). ולפי הנז' בחלוקה ד') זה אינו ראי' דברכות שאני הגם דבהמ"ז דאורייתא היינו משה תיקן מ"מ נמסר לחכמים שהמה מתקני ומייסדי הברכות. והרמב"ם לשיטתו כנ"ל דס"ל דגם לאו דלא תשא תלוי בתיקון מטבע ברכות שטבעו חכמים וה"נ תלוי בתקנות חכמים ודבריהם שכיון שאכל דבר שהוא אסור מדבריהם הוי אוכל איסור ע"כ שפיר פסק הרמב"ם דלא

יברך בהמ"ז וכדאמרינן בב"ק (דף צ"ד) הרי שגזל סאה חטים וכו' אין זה מברך אלא מנאץ והובא בתוס' ברכות (מ"ה ע"א) בד"ה אכל טבל וה"נ גבי דבריהם כשאכל איסור מדבריהם הם אמרו והם אמרו דלא יברך. ובזה מיושב מה דפסק הרמב"ם (בפט"ז מה"מ) וכן פסק בש"ע חו"מ (סי' רל"ד) דמחלק בין איסור דאורייתא לדרבנן דמכר לחבירו איסור דאורייתא יחזיר לו הדמים אבל באיסור דרבנן אם מכר לו ואכלו אין צריך להחזיר לו הדמים והרי מזה דאיסור דרבנן קיל דנחשב אכילה שאכל ולגבי בהמ"ז פסק הרמב"ם דא"צ לברך באכל איסור דרבנן כמו באיסור דאורייתא אלא ודאי החילוק דלענין ברכות חמיר דרבנן כמו דאורייתא כנז' וכן נראה בט"ז או"ח (סי' קצ"ו ס"ק א') עיי"ש ועיי' בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' ז') משא"כ לענין מקח וממכר כיון דאיסור דרבנן אינו רק איסור גברא כמ"ש הנתיבות שם (סי' רל"ד) ול"ש לומר דנפשו חותה באכילת איסור כשכבר אכלו כיון דאיסור דרבנן אינו איסור (חפצא) בעצמותו שיהיה נפשו חותה בו וכמו שהארכנו בסברא זו בכמה מקומות בחיבורנו מנח"א בעה"י והגם דלא כללא הוא לכ"ע דאיסור דרבנן אינו רק איסור גברא וכתבנו מזה ג"כ שם במק"א עכ"פ לענינינו בודאי הוא כן ברור דלענין ברכות כן הוא כנזכר ואין ראי' לשאר מקומות דאין ראוי מדרבנן הוי אינו ראוי מדאורייתא. ומ"ש בקונ' הנז' אות ב') זהו פשוט כמו דסיים שם (וגם מעיקרא לא ידעתי מה הי' קס"ד בזה) דאין זה שייך כלל לא"ר מדרבנן וכו' דהא זה פשיטא דעיבור החודש מדאורייתא ובפרט דקיי"ל אתם אפי' שוגגים אפי' מזידים רק שקיל וטרי בירושלמי שם אי חששו לתקנות הכהנים והלויים ולא יפטרו ממעשר לגמרי עיי"ש וז"פ. ומ"ש בקונ' הנז' באות ג') מהירושלמי (שביעית פ"ט) הנה ג"כ לפי חלוקה ג') שכתבנו לעיל דדמי למע"ש דגבולין דפטורה מה"ט כיון דאסורה באכילה הגם דמע"ש בגבולין אינו מה"ת כנ"ל ואינו ענין לא"ר מדרבנן וכו' בשאר דוכתי כנז'. ומ"ש בקונ' הנז' אות ד') ראי' מהר"ש בשביעית (פ"י משנה ב') בהשוחט את הפרה וחלקה בר"ה וכו' שהקשה הר"ש שם דהא בע"כ פליגי אי הלואת יו"ט ניתן לתבוע (בשבת דף קמ"ח ע"ב) רק לאחר יו"ט אבל ביו"ט כולהו מודי דלא ניתן ליתבע ולא קרינן בי' לא יגוש אח"כ אין מועיל מידי דהוי אמלוה לחבירו לי' שנים דפ"ק דמכות עכ"ל הר"ש ז"ל והיינו כיון דקסבר הי' שהוא יו"ט (ביום א' דר"ה) ולא ידע אז שנתעברה השנה א"כ לא קרינן בי' לא יגוש ושוב אינו משמט ומקו' הר"ש בזה רצה להוכיח שם (בתורה אור) דאינו ראוי מדרבנן וכו' כיון דהך דלא יתבע ביו"ט בע"כ אינו רק מדרבנן עיי"ש. אמנם נ"ל דז"א ראי' דכיון דאין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד שהתורה התירה וכיון דהך דלא יתבע חבירו ביו"ט הוא בכלל ממצוא חפצך ודבר דבר (ועי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"א ס"ק

י"ג) קי"ל דברי קבלה כד"ת דמיא ובכה"ג שמצוה הנביא בדרך ציווי הוא בודאי כד"ת דמיא כמ"ש רש"י בתענית (דף ט"ו ע"א) עיי"ש ובדברינו במנח"א (ח"א סי' ט"ז) ובשאר דוכתי א"כ לא הוי דרבנן רק דברי קבלה כד"ת ובודאי הוי ראוי מה"ת לכ"ע כיון דהוא כד"ת ואין ראי' לא"ר מדרבנן וכו' - ומ"ש בקונ' הנז' באות ה') לענין דברי הירושלמי (בפ"ג ממע"ש הל' ט') עיי"ש, דאסור להוציאו חוץ לירושלים כיון דמה"ת טהור הוא וכן מזה דלא מהני הפדיון מה"ת מוכרח דאין ראוי מדרבנן הוי ראוי מדאו' עכ"ד, הנה לפי חלוקה א') שכתבנו לעיל היינו עפי"ד אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת ממילא ניחא כיון דלא הוי רק על פעם א' ובכה"ג לא תיקנו רבנן דבריהם בזה כשל תורה לומר דהוי אינו ראוי מדאו' כנ"ל. - וכן מ"ש שם באות ו' מד' הירושלמי (פ"ק דערלה הל' א') לענין זית שנטעו להדליק בו נר חנוכה דהוי דרבנן כיון דהוא רק על פעם א' כנ"ל בדברינו בחלוקה א' כנ"ל שייך שפיר לחלק בין דאו' לדרבנן בזה ומ"ש שם (בתורה אור) לענין דברי הרז"ה דמללה"נ במצוה דרבנן הנה כתבתי מזה ג"כ בהגהותיי לירושלמי בכת"י ועיי' בדברינו במנח"א (ח"א סי' ל"ט) ואכמ"ל. - ומ"ש באות ז') ממס' בכורים (פ"א מ"א) נכונים דבריו מטעם שכתבנו בחלוקה ג') לעיל דכיון שפסקו ב"ד לסלק היזקו ולעקור הנטיעה כיון דאסור לו לעשות חלל ברה"ר א"כ אינו שלו ואינו מביא בכורים ואינו ענין לא"ר מדרבנן וכו'. ומ"ש שם באות ח') לענין איסורי הנאה מדרבנן אי מפקיע מטומאת מדרס י"ל ג"כ עפ"י חלוקה א') הנ"ל כד' אאמו"ר בצבי תפארת דבדבר הנוהג לזמן מרובה בע"כ אמרינן א"ר מדרבנן הוי א"ר מדאורייתא והיינו שפועל הדרבנן על דאו' וה"נ כיון שטומאה וטהרות נוהג בכלי דהוי מדרס כל זמן שהכלי קיימת לזמן מרובה ע"כ אמרינן בזה דפועל הדרבנן על דאורייתא דהוי כמו דאורייתא כנז'. ומ"ש באות ט') משבת (דף פ' ע"א) פשוט דאינו ענין לא"ר מדרבנן וכו' כיון דכרמלית הוי בעצמותו הוא ניכר לרשות אחר וז"פ. ומ"ש באות י') מתוס' שבת (דף ק' ע"א) הנה שפיר כ' שם לפי האמת שתי' התוס' דמה"ת כל דבר ממעט ורק שגזרו רבנן על דבר שניטל וכו' ולהכי לא קאמר מותר לזרוק לתוכו רק הזורק לתוכו פטור ה"ה בטבל איכא איסור דרבנן ולכן תמיד פטור אבל אסור כיון דגם לנגד דרבנן אינו פועל כלום במה שאסור ליטלו מדרבנן כמו לענין נוטל כלי מהיכנו עיי"ש ואינו ענין לא"ר מדרבנן וכו'. - ומ"ש באות י"א) משבת (דף ק"ד ע"ב) לענין חיוב שבת אי הוי כתב מה"ת הנה לפי חלוקה א') הנ"ל כיון דהוא רק לפעם א' באקראי ל"ש לומר דיפעול גם בדאורייתא. ועוד נ"ל בזה לפי חלוקה ב') הנ"ל כיון דאם נאמר דאינו כתב יהי' פטור מה"ת ובאמת הוא חייב מה"ת ולהקל עפי"ז הוי כעקרו דבר מה"ת בקום ועשה דזהו לא אמרינן ע"כ אמרו שפיר דחייב מה"ת. - ומ"ש שם באות י"ב)

ג"כ מתורץ עפ"י חלוקה א') כיון דאינו רק לפעם א' לא אמרינן דאינו ראוי מה"ת כנ"ל ומ"ש שם באות י"ד) כיון דמיירי לענין ברכות שתקנו חכמים וזה שאני כנ"ל בחלוקה ד') - ומ"ש שם באות ט"ו) לענין ביטול חמץ בשעה ששית וכן אם קידש בו אשה שפיר ניחא לפי חלוקה א') הנ"ל בדברינו דהא אם נאמר דלאחר הפסח מותר בהנאה עי"ז או שחל בו קידושין נמצא דאוושא מילתא נגד איסור דרבנן והוא לזמן מרובה ע"כ אמרי' דהוי אינו ראוי גם בדאורייתא, ואין להקשות דא"כ נמצא שהוא נגד חלוקה ב') דהא הוי עוקר בזה דבר מה"ת כיון דנאמר דלא חיילי הקידושין אך לא קשי' דהא בקידושין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושין מיני'. ומ"ש באות ט"ז) לענין חמץ של הקדש הנה אף דר"ש רק קנסא קניס אחר הפסח והוא רק מדרבנן מ"מ הוא לזמן מרובה אחר הפסח כמו דפסקי' בזה דגם בנו קנסו אחריו ע"כ אמרי' דאינו ראוי מה"ת כפי חלוקה א') הנ"ל. ומ"ש שם באות י"ז) לענין דלא היתה לו שעת הכושר כגון דאחמיץ במחובר, הנה לפי חלוקה ג') הנ"ל וכיון שצ"ל היתה לו שעת הכושר וכיון דזה אינו מפני שהאדם נאסר בו גם מדבריהם מ"מ לא מיקרי שעת הכושר ולא דמי לשאר א"ר מדרבנן וכו' [ועי' ירושלמי פסחים (פ"א הל' ד') ה"ז תרומה טהורה היא ד"ת את הוא שגזרת עלי' שריפה פי' הקרבן עדה דהא מה"ת שריא אלא מדרבנן אסור הלכך חל עלי' שם תרומה מדאורייתא ואסורה היינו ג"כ לפי חלוקה ג' הנ"ל, וכיון שהוא דבר פרטיי שגזרנו עליו שריפה ע"כ הוי שפיר דינו כתרומה מה"ת ואסורה לחומרא כנז'] וכן שם בירושלמי (פ"א הל' ח') בסוגי' דר"ח סגן הכהנים שקלא וטריא בארוכה לענין אם שורפין פסול דרבנן עם תרומה טהורה פלוגתא דתנאי ואמוראי אי ילפינן איסור מטומאה בכזה עיי"ש. ומ"ש שם באות כ"א) לענין מע"ש אי מחיצות לקלוט דרבנן. הנה לפי חלוקה ג') הנ"ל נכון בזה ג"כ גם אם נאמר דהוי דרבנן מ"מ אינו נאכל בכל מושבות משום שאסרו חכמים בקליטת המחיצות ואינו דומה לשאר א"ר מדרבנן וכו' כנ"ל. ומ"ש באות כ"ב) מד' רש"י בפסחים (מ"ז ע"ב) שנראה מדבריו כיון דמה"ת אם הי' כאן דם ציפור היה יכול לכסות שוב אמרינן הואיל אף דלכתוש כלאח"י ג"כ אסור מדבריהם, הנה נכון ג"כ לפי חלוקה א' הנ"ל כיון דהוי רק בפ"א באקראי ומ"ש באות כ"ג). בעצמו העלה דאין ראי' מוכרחת לשום צד דא"ר מדרבנן וכו' רק אם כדבריו שנראה קצת מד' רש"י דא"ר מדרבנן הוי ראוי מה"ת אז י"ל שפיר בזה כיון דהוי רק לפעם א' כפי חלוקה א') כנ"ל. וכן מ"ש באות כ"ד כ"ה כ"ו) מיושב לפי חלוקה הא') בדברינו גם אם נאמר דמצד גזירה דרבנן אין הפסח ראוי לאכילה מ"מ כיון דמה"ת ראוי לאכילה וכיון דהוא רק בפעם א' באקראי ע"כ זורקים את הדם והפסח כשר. ומ"ש באות כ"ח) מהתוס' פסחים (ק"ח

ע"ב) הנה רק בקס"ד הי' זה אבל לפי האמת מסקינן שם דיצא שמחת יו"ט דאורייתא וז"פ. ומ"ש באות כ"ט) מהך דלא ליכרוך אנוש מצה ומרור ג"כ פשוט משום דהוא רק בפ"א באקראי לא אמרי' דהוי אינו ראוי מה"ת כנ"ל בחלוקה א' ומ"ש באות ל"א) בשם תשו' מהר"ם מינץ האחרון עיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' מ' אות י') מה שפלפלנו בזה עיי"ש ומ"ש באות ל"ג) מד' רש"י בביצה (ח' ע"א) דלא הוי חשוב מתקן מנא כיון דמדאורייתא הוא טהור מעליא ג"כ נכון לפי החלוקה א') דהוי רק לפעם א' וכן מ"ש באות ל"ד) הוא ג"כ מיושב בזה כיון דהוא לפעם א' לעלות לרגל במקרה א' ומ"ש באות ל"ו) בשם התוס' בחגיגה (י"ח ע"א) שנראה מדבריהם אם מכשיל לא' באיסור דרבנן שאין לו סמך מה"ת אינו עובר בלפ"ע מדאורייתא הנה התוס' בע"ז (דף כ"ב ע"א) כ' בשם ר"ת דגם המכשיל חבירו באיסור דרבנן עובר בלפ"ע מדאורייתא וכ"כ משמם המנחת וכל האחרונים והדברים עתיקין וגם לפימ"ש בחלוקה ג') דזה אינו דומה לשאר א"ר מדרבנן שאינו ראוי מדאורייתא כיון דעכ"פ מכשול הוא ולא גרע ממניח אבן תחת הילוך הסומא שעובר בלפ"ע כפשוטו לד' הרמב"ם בס' המצות. ומ"ש שם לענין המכשיל חבירו בשוגג באיסור דרבנן עיין בדברינו במנח"א חלק א' (סי' כ"ד אות ג') ובחלק הלז סי' י"א אות ב') מ"ש בזה בדברי הש"ס בע"ז ותוס' שם. ומ"ש באות ל"ח). זהו נכון לפי חלוקה ג') הנ"ל דהגם דאסור באכילה רק מדבריהם עכ"פ אינו חזי לאכילה לישראל ע"כ הוי א"ר מדאורייתא בכה"ג. ומ"ש באות מ"א) אינו ענין לכאן דהא הוא לד' הרמב"ם והרמב"ם ס"ל דה' עינויים ביוה"כ מה"ת עיי"ש. - ומ"ש באות מ"ג) הוא באמת כמו שסיים שם דעכ"פ לפי"ד התוס' לא הוי בכה"ג הסוכה הזאת דירת קבע כיון דאין עולין בה הגם שאסור לעלות רק מדרבנן מ"מ לא הוי סוכה הראוי' לז' והוא מעין חלוקה ג') הנ"ל ודו"ק. - ומ"ש באות מ"ד ומ"ה) האמת הוא דאינו ענין כלל לא"ר מדרבנן וכו' דאטו מי ששתו נדה בסוכות יפטר מסוכה וכמ"ש שם. ומ"ש באות מ"ו ומ"ז) בכונת התוס' דאם הוא בשריפה רק מדרבנן יש להסתפק אם אמרינן כתותי מיכתת שיעורי' ופלפל בהך שכ' האחרונים דאיסור דרבנן לא הוי רק איסור גברא וכו' (עיי' מה שכתבתי בזה לעיל על דבריו באות א') אמנם עדיין חסר תבלין ולפי דברנו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' מ' אות ב') דתליא בסברא דכמות ואיכות בכל העומד לשרוף וכו' יומתקו הדברים שפיר בעה"י עי"ש. ומ"ש באות נ"א) לענין קנין מדרבנן אם מהני בדאו' הוא ענין בפ"ע ולא שייך לא"ר מדרבנן וכו' ועיין תוס' סוכה (ל' ע"ב) בד"ה קרקע אינה וכו'. ובאמת לפי כללא דכייל אאמו"ר זי"ע כנ"ל בחלוקה א') דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה בדבר ההוה ונוהג לזמן מרובה כדי שלא יבואו להקל בדבריהם כשיראו שמה"ת הוי זה ראוי

משא"כ בדבר שאינו רק במקרה לא חיישינן להכי וכנ"ל, משא"כ בקנינים שהוא רק סדר ותיקון חכמים בדיני ממונות ולא הוי לאפרושי מאיסורא כלל ע"כ לא עשאוהו כלל כדאו' הגם שי"ל בזה הפקר ב"ד הפקר ולפי"ז הרי יש כח ביד חכמים לעשות הקנינים בדאורייתא ג"כ אמנם הרי חזינן דמחמרינן ביו"ד הל' בכור בהמה טהורה (סי' ש"כ סעי' ו') שצ"ל קנין כסף וגם משיכה היינו מס' דאו' לחומרא וכן גבי אתרוג פסק במטה אפרים (בדיני סוכות) ליזהר ליתן מעות קודם החג כדי שיהי' לכם במשיכה וכסף משום דלא מצינו בזה שחכמים תקנו שיפעול הקנין שלהם לדאו' ובעניני איסורים החמירו כיון שאין הקנינים מדבריהם רק לתקנות שבין אדם לחבירו כנז' - ומ"ש בסי' נ"ה) בשם חכם א' שנסתפק לדעת הרמב"ם ז"ל אף באכל איסור דרבנן אין מברך עליו בהמ"ז מה הדין באכל איסור דרבנן מה שהוא אסור מספק מפני שהוא דשיל"מ וא"כ לאחר שאכלו הרי אין לו מתירין וא"כ י"ל דהשתא שנבא לדון לענין בהמ"ז אמרינן דס' להקל ולא אכל איסור כלל וחייב לברך בהמ"ז ע"כ השאלה. והנה נ"ל עפימש"כ בארוכה בחי' שו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' א') מה דפסקינן דס' דרבנן בדשיל"מ לחומרא היינו כר' אשי בריש ביצה משום דבאמת דעת הרמב"ם דכל מצות דרבנן הם בלאו דלא תסור רק מ"ש ספיקא דרבנן להקל משום דהם אמרו והם אמרו בספיקא להקל אבל בדשיל"מ היכא דאפשר אמרו הם בעצמם דאסור וע"כ ממילא אסור משום לאו דלא תסור עיי"ש בס' המצות ובנושאי כליו במגילת אסתר שם והנה לעיל כתבנו חלוקה ד') דבברכות שתיקנו חז"ל יש להם כח בפרטות לתיקון דבריהם הם אמרו והם אמרו כנ"ל ומעתה כיון שעשו תקנה לברכותיהם שאוכל איסור דבריהם לא יברך כלל כמו שהוא סברת הרמב"ם שפיר לפי"ז גם בס' דבריהם בדשיל"מ כיון שאסרוהו מעיקרא וכיון שאכלו במזיד אין לברך עליו ול"ש לומר דלאחר שאכלו (בזדון) אזדא לי' הך דדשיל"מ כיון שנאכל כבר ואינו בעולם והותר למפרע שיוכל לברך עליו. ז"א שום סברא וכמובן לכל מי שיש לו מוח בקדקדו. ואם אכלו בשוגג לאיסור דרבנן גם לודאי איסור תליא בהך פלוגתא דאחרונים הנ"ל בסברת הנתיבות (סי' רל"ד) דבאיסור דרבנן בשוגג אם אכלו שכ' דא"צ כפרה וכתבתי מזה בכמה מקומות בחי' מנח"א בעה"י. דהגם שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות הל' י"ט) בלשונו כל האוכל דבר איסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו תחלה וסוף עכ"ל וכ' אח"כ כגון שאכל טבל של דבריהם ועיי' ט"ז או"ח (סימן קצ"ו ס"ק א') דמה שחלק הראב"ד על הרמב"ם שם דזה הוא רק על האוכל בשוגג אבל לא על האוכל במזיד עי"ש מ"מ דעת הרמב"ם דגם בשוגג לא יברך היינו רק על איסור דאורייתא לד' הנתיבות כיון דא"צ כפרה למה לא יברך וגם י"ל מ"ש הרמב"ם אכל דבר איסור היינו רק איסור

חפצא ולא איסור דבריהם שהוא רק איסור גברא ולא דבר איסור בעצמותו והגם שכ' אח"כ טבל דבריהם ע"ז י"ל דזהו רק באכל במזיד טבל דבריהם ולא בשוגג כנ"ל ועדיין צ"ט אם ברור כד' הנתיבות כנ"ל ואכמ"ל. עד כאן כתבתי מה שיש לעורר על דברי הרב אור תורה הנ"ל ועל האותות אשר לא ציינתי עליהם באותותם המה אשר עברתי עליהם ומצאתים שאינם ענין להך כללא דא"ר מדרבנן וכו' רק הם לזה לפלפולא נוגע ואינו נוגע ואינם ידים מוכיחות בפרט מכריחות כלל ובמקומות רבות מהם שהודה בעצמו שם באותות הנ"ל שאינם מוכיחות כלל לזה:

ג) ועתה אבא בעה"י להעיר ולהוסיף עוד ממקומות בש"ס שיש להביא מהם לענין אין ראוי מדרבנן אם הוי א"ר מה"ת כנז'. וזה החלי בעזר צורי וגואלי:

בתוס' פסחים (דף נ"ח ע"ב) דהא דתני בתוספתא כל הקדשים שהקריבן קודם תמיד של שחר או שעיכבן אחר תמיד של בין הערבים פסולי' היינו פסולין מדרבנן וכ"כ התוס' בעירובין (דף ב' ע"א) ד"ה שלמים וכן ביומא (דף כ"ט ע"א) ד"ה אלא עיי"ש באורך. ולכאורה ראי' מזה לענין א"ר מדרבנן דהוי א"ר מדאורייתא דאל"כ האיך בעד פסול דרבנן יביא קדשים לבית השריפה אולם עיי' בדבריהם ביומא שם וז"ל ולפי תירץ זה דכל הקרבן פסול מחמת שאסור לזרוק הדם לכתחלה משום גזירה ניחא מה שמקשה ריב"א דבפ' התכלת (דף מ"ט) משמע דאינו אלא למצוה ובתוספתא דפסחים תניא כל הקדשים שהקריבן קודם תמיד של שחר או שעכבן אחר תמיד של בין הערבים פסולים והשתא אי אמרינן דהאי פסול מדרבנן ניחא עכ"ל ולכאורה קשה על התוס' דמה ניחותי' כל כך הלא קשה כנז' וכי בשביל פסול דרבנן יצא לבית השריפה אלא ודאי בע"כ. (ויש להעמיס ג"כ זאת בכונתם). כמו שכתבו לעיל מזה שם (באותו דיבור) וי"ל אם הקריבו כשר אבל אסור להקריב האימורים אחר התמיד ולהכי יצא לבית השריפה עכ"ל והיינו דדבר אחר מעכבו בשביל שאסור להקריב אחר התמיד ולכך יצא לבית השריפה והוי כהך כללא דכיילינן לעיל בחלוקה ג') בראש דברינו בזה והיינו ג"כ שעפ"י הסיבה זאת שאסור להקריב אימורי' ע"כ נסובב מזה שיצא לבית השריפה ע"כ אין ראי' לשאר מקומות דא"ר מדרבנן וכו' די"ל דבשאר דוכתי הוי ראוי מה"ת וכן הכא הי' כן וכמ"ש התוס' בפירוש דהקרבן כשר וא"כ הוי ראוי מה"ת אלא שמחמת שלא יוכל להקריב האימורים וגם לזרוק הדם ע"כ הוי כד"א גרם לו וממילא בסיבת זה יצא לבית השריפה כנז'. (ועי' בס' חמדת ישראל הוא קונ' תורה אור הנ"ל אות כ"ג וכ"ד):

ובזה יתיישב שפיר מ"ש התוס' להלן בפסחים (דף נ"ט ע"ב) ד"ה עשאום וכו' דהואיל ומדרבנן לא מרצה הוי כאלו אבדו האימורין עכ"ל היינו ג"כ באופן הנז' בחלוקה ג')

דכיון דסיבה זו גרם להם ע"כ גם מדאו' הוי כאלו אבדו האימורין כיון דבהא תליא שירצו האימורין וכיון דרבנן גזרו שלא ירצו עכ"פ סיבה זו גרם להם דהוי כאלו נאבדו כנז'. ולא סתרי עם מ"ש התוס' שם (בד"ה יכול נטמאו וכו') דכיון דחזי לאכילה מדאו' מתכפרין אפי' היכא דאין הבשר נאכל כיון דשם הוא התועלת רק שיהי' הבשר ראוי לאכילה ולא שיאכלו וא"כ ראוי הוא מה"ת לאכילה וע"כ מתכפרין משא"כ האימורין צריכין שירצו וכיון שאין מרצין כנז' (והי' מאיזה סיבה שיהי'. כיון דרבנן אמרו כן.) הוי כאלו נאבדו האימורין: וגם נבין בזה מ"ש התוס' בפסחים (דף ס"ב ע"א) בד"ה כי לית לי' לקולא וכו' דרב חסדא לא פסל אלא מדרבנן וכו' ואין להקשות אי מדרבנן פסול האיך יתחייב פסח אחר הא קמייתי חולין לעזרה לא היא כיון דלא יזרוק הדם אינו יוצא ומותר לצאת באחר וכו' עכ"ל ומיושב בזה מה דלא תקשי לכאורה דכיון דמדאו' כשר הפסח האיך ע"י פסול דרבנן יצא לבית השריפה קרבן כשר מה"ת אלא כיון שחכמים אמרו שלא יזרוק הדם וע"ז יש כח בודאי ביד חכמים לאסור הגברא בשוא"ת שלא יזרוק הדם וכנז' ושוב הפסח פסול ממילא ע"כ יצא לבית השריפה ונכון. וגם לפי חלוקה ה') הנ"ל יתיישב כיון דבמקדש י"ל דל"א ראוי מדרבנן שיהי' ראוי מדאו' כנ"ל:

ד) וגם מה דאמרינן בפסחים (דף צ' ע"ב) ולרב מדאו' מיחזי חזי ורבנן הוא דגזרו בי' והא אמר רב מטמאי' א' מהם בשרץ ופירש"י ואי מדאו' מחזי חזי האיך הוא מכריעם לטומאה דהיינו טמא שרץ דחזי למיטבל עכ"ל והיינו כדברינו בחלוקה א') כיון דהוא רק בפעם א' ל"ש לומר דתקון כעין דאו' וגם כי רק בהא תליא אם מיחזי חזי והלא מדאו' הוא ראוי ע"כ אין נ"מ במה שמדרבנן הי' טמא וכנ"ל (אות ג') לענין שיהי' הבשר ראוי לאכילה עיי"ש. (וגם יתיישב לפי. חלוקה ה' הנ"ל כיון דהוא במקדש מיירי). וכן מיושב בזה מ"ש רש"י ביומא (דף ז' ע"א) ד"ה במזיד לא הורצה ואעפ"י שהציץ מרצה קנסוהו רבנן שלא יהי' בשר נאכל אבל בעלים מיהו נתכפרו דלא ניתן חולין לעזרה דהא מדאו' מיחזי חזי ומיהו שמעי' מיני' דלאו היתר הוא עכ"ל והיינו דהוא רק מקרה בפ"ע ואין הבעלים חייבים בדבר ע"כ אוקמוהו כמו שהי' בעצמותו דאורייתא והיינו כלעיל חלוקה א') וגם כהך דלעיל כיון דבעינן רק שיהי' הבשר ראוי לאכילה כנ"ל:

ה) ובתוס' פסחים (דף צ"ג ע"ב) ד"ה רב יהודה אמר כ' ועוד אליבא דרע"ק קיימי' דאית לי' תחומין דאורייתא וכו' עכ"ל משמע דאם ס"ל תחומין דרבנן אז לא הוי דרך רחוק והוי כיכול ליכנס וא"כ ש"מ דא"ר מדרבנן הוי ראוי מה"ת אך אין זה הכרח דלא נחתו התוס' שם לחלק בזה בהך דא"ר מדרבנן וגם א"א לדייק מזה דאם ס"ל תחומי' דרבנן וכו' כנז' כיון דהתוס' אזיל בדרך מרווח עדיפא מיני' ממילא דכיון דאל יבא דרע"ק קיימינן דאית

לי' תחומין דאורייתא כמ"ש התוס' בפירוש כנז': ו) והנה ביומא (ל"ט ע"ב) עד כאן לא פליגי אלא מדרבנן אבל מדאורייתא אין מועלין בהן וכ' התוס' שם דאי מדאו' לא יצא מידי מעילה האיך נמכרין לגננין לזבל עכ"ל ולכאורה קשה דאם נימא דתליא בפלוגתא (וכמו שרצה להוכיח בקונ' אור תורה הנ"ל דהתוס' ס"ל דא"ר מדרבנן א"ר מה"ת) ואם ראוי מדרבנן ראוי מה"ת לד' התוס' וכיון שאינו ראוי מדרבנן אינו ראוי מה"ת ושוב אין מועלין בהם מה"ת ומה הקשו התוס' דהאיך נמכרין לגננין א"ו דאין בזה פלוגתא בין הפוסקים רק בהך כללי (ד' חלוקות) דכיילינן בזה תליא וכיון דזה אם נאמר דהוי אינו ראוי מה"ת ושלא יהי' בו מעילה ונמכר לגננין הוי קולא בדאו' בקום ועשה וזה לא אמרי' כנ"ל בחלוקה ב') ע"כ שפיר הקשו התוס' דאיך נמכרין לגננין בקום ועשה כנז': וגם בזה יובן שפיר בש"ס יבמות (דף כ"ח) דאמרי' תנינא איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתייבמת (ומשני) התם איסור מצוה לחודא הכא איסור מצוה ואחותה ס"ד אמינא ליקום איסור מצוה במקום איסור ערוה ותתייבם קמ"ל (ופרכי') ותתייבם (הא) כיון דמדאו' רמיא קמי' קא פגע באחות זקוקתו (ומתרצי') סד"א משום מצוה עבוד רבנן קמ"ל. פירש"י משום מצוה עבוד רבנן שתתקיים מצות יבום ולא העמידו איסור זיקה שהוא מדבריהם לאסור את אחותה היכא דהי' עלי' איסור מצוה קמ"ל עכ"ל רש"י עיי"ש בהסוגיא ובריש המס' (בסוף דף ב' ע"ב) וברש"י בד"ה וכל שיכולה למאן ושם (דף י"א ע"א) ביאתה או חליצתה פוטרת וכו' וכן (בדף י"ג ע"א) בגמ' וכל שיכולה למאן וכן (בדף כ' ע"א) איסור מצוה ואיסור קדושה דהיינו ערוה מדרבנן עיי"ש. ובאמת צריכין להבין אם נאמר דא"ר מדרבנן הוי ראוי מה"ת הרי הוא מחוייב לייבם ולמה באמת לא סילקו חכמים מצות זיקה דבריהם כדי שתתייבם ולפי חלוקה א') הנ"ל יתיישב שפיר כיון דבדבר הקיים לזמן מרובה הוי אינו ראוי מה"ת כי אסרו חכמים כעין דאו' ע"כ אסרו חכמים שפיר שלא תתייבם כיון דלעולם יהא דר עם (אשתו) יבמתו שהוא קרובת זקוקתו מדרבנן ובכה"ג הוי אינו ראוי מה"ת וע"כ אמרו לחלוץ ומעתה פריך הגמ' דאיך קס"ד דתתויבם הא כיון דמדאו' רמיא קמי' הוי' אחות זקוקה כדאמרי' שם (ועיי"ש בפירש"י דף כ"ח ע"ב בד"ה והכא אשמעינן איסור מצוה ואחותו) ואיך קס"ד שתתייבם לעבור בקום ועשה שבכה"ג לא עקרו חכמים את דאו' וכנ"ל בחלוקה ג') ומתרצי הגמ' דקס"ד משום מצוה עבוד רבנן היינו כהאי דחלקו לעיל (דף י"א ע"א) דפרכי' הא איסור סוטה ואת אמרת לי איסור סוטה דרבנן ופרכי' דקארי לי' מה קארי לה ומתרץ הש"ס קסבר כל דתקון רבנן כעין דאו' תיקנו עיי"ש ובפירש"י בד"ה ביאתה או חליצתה דהגם דקנסוה רבנן לגבי בעלה מ"מ לגבי יבם לא קנסוה והיינו בע"כ משום דעבדה מצוה דיבום לא

קנסוה רבנן הגם דהוי סוטה מדרבנן ה"נ לגבי מצות יבום הוו"ל למימר דתתייבם ולא תקשי דהא הוי בקום ועשה דהוי דומיא דשם כשנאמר שתדור עמו להלאה וע"ז מתרצי' דמשום מצוה עבוד רבנן לסלק איסור זקוקה היינו משום מצות יבום סילקו את איסור זקוקה דבריהם וממילא לא הוי כלל איסור זקוקתו קמ"ל דלא כיון דהוי עוד כתרתי לריעותא דבר הנוהג לזמן מרובה כחלוקה א') וגם שיעברו בקום ועשה כחלוקה ג') בכה"ג בודאי לא העמידו דבריהם והא דאמרו שם לא תצא משום קנסא היינו דהוא רק משום קנס שקנסו חכמים ובמקום מצות יבום לא קנסו דהרי באמת יבמה של בעלה הראשון פוטרה מה"ת. ול"ק עוד וא"ש ונכון:

ז) בריש ברכות במתני' ר"ג אומר עד עמוד השחר מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות ולא זו בלבד אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות וקשה לכאורה דמה הי' דבני ר"ג באופן אחר ולא יהא אלא כקורא בתורה כלהלן (דף כ"ו ע"א) ועיי' ברבינו יונה בזה ונראה פשוט שסברו בניו של ר"ג דאפקעי חכמים בשוא"ת שלא יקרא כלל כיון שלא קיים זמן סייג דבריהם לקרות קודם חצות ע"כ לא יקרא כלל וכמ"ש רבינו יונה בברכות אליבא דחכמים ע"ז השיב להם ר"ג דבדיעבד לא אמרו חכמים אלא חייבום לקרות בזמנה של תורה כל הלילה דהיינו כיון שהוא רק במקרה שנתאחרו ובמקרה לא עקרו חכמים את דאו' גם בשוא"ת כהאי דחלוקה א') הנ"ל. וכן בסוכה (דף כ"ח) שכ' התוס' אם כן עשית לא קיימת מצות סוכה מימיך שגם הדאו' לא קיים וחולק הר"ן (בפ' ערבי פסחים) על זה וכ' דלאו דוקא עיי"ש דכיון שאינו רק באקראי לא אמרי' דא"ר מדאו' וכמ"ש בשם אאמו"ר בצבי תפארת כנ"ל: והנה עוד בברכות (דף כ"א ע"א) ספק התפלל ספק לא התפלל א"צ לחזור ולהתפלל ר' יוחנן אומר הלואי שיתפלל אדם כל היום ופסקינן בטוש"ע ע או"ח (ס' קיז סטי' א') כר"י ע"כ חוזר ומתפלל משום דהלואי יתפלל אדם כל היום משמע דאם לאו טעמי' אינו חוזר ומתפלל משום תפלה דרבנן וקשה לפי"ד קדוש זקיני בס' דרך פקודיך בהקדמתו לענין תפלה שתקנו חכמים נוסח סדר הברכות ע"כ גם אם התפלל איזה תפלה בכל יום מ"מ כיון דלא אמר נוסח שתקנו חז"ל לא יצא גם הדאו' היינו עפי"ד התוס' בסוכה על הך דלא קיימת מצות סוכה מימיך והביאו הפמ"ג בהקדמתו לאו"ח ועיי' בדברי זקיני שם בדרך פקודיך (מ"ע ל"א חלק הדבור) וכן בתקנות תמכין דאורייתא שנדפס ממנו ולפי"ז קשה דהא גם לת"ק בספק התפלל א"כ הוא ספק אם לא התפלל כנוסח הלז כלל ואז מדאו' לא יצא י"ח והוי ספק דאו' לחומרא (וזקיני הנ"ל הרגיש קצת בזה וכ' דיש לעורר ממה דאמרי' ס' דרבנן לקולא) אך ממילא יש לעורר

בזה לפימ"ש בשו"ת מוצל מאש ובשארי גדולי אחרונים לענין ס' חזקת חיוב במצוה דרבנן דהוי ס' דרבנן במקום חזקה דהוי לחומרא כמ"ש הש"ך (בכללי ס"ס) ולמה אמרי' לת"ק בזה דיצא י"ח וצ"ע:

והנה בברכות (דף מ"ח ע"ב) בתוס' ד"ה עד שיאכל כזית דגן שכ' לחלק וליישב בזה מה דקטן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא אפי' אכל כדי שביעה הילכך אינו מחוייב בדבר קרינן בי' הלכך לא מפיק לגדול אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכיל כדי שביעה (ע"כ) מחוייב בדבר קרינן בי' אפי' לא אכל כלל וכו' וכזית דגן ל"צ אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו עכ"ל ע"י"ש ולהבין כונת התוס' בזה נ"ל דהנה כל מילתא דרבנן הוי דאו' מטעם לא תסור ונודע מד' הרמב"ם בס' המצות ונו"כ שם בזה דמה דספיקא דרבנן לקולא רק משום שהם אמרו והם אמרו וכו' ובאמת לאו דלא תסור הוא רק אקרקפתא דגברא שהוא בר חיובא ע"כ שפיר הוי בזה דגדול גם שאינו מחוייב רק דרבנן כיון שלא אכל כדי שביעה מ"מ מוציא אחרים כיון דהוי ראוי דאורייתא מטעם לא תסור (וכבר כתבנו לעיל בחלוקה ד') כי בברכות יש להם פרטות זכות לחכמים בכח ברכותיהם שתיקנו כמו שיפעול לד' הרמב"ם גם על דאו' לענין לא תשא) משא"כ בקטן כיון שאינו מחוייב בלא תסור ולא הוי הדרבנן אצלו מטעם לא תסור דאורייתא גם כשאכל כדי שביעה אינו מוציא את הגדול משום דרבנן לא אתי ומפיק לדאורייתא וק"ל: ח) ובשבת (דף ד' ע"א) בתוס' קודם שיבא לידי איסור סקילה דכיון שמניח לרדות ע"י מה שאנו אוסרים לו וכן בפסחים ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת עיי"ש והגם שאינו דומה לא"ר מדרבנן מ"מ הענין שהם החכמים הצילוהו מאיסור סקילה שלא יתחייב ע"י שישמע לתקנתם שלא לרדות בשבת (ובחי' שער ישכר מאמר מאזנים למשפט כתבתי עפי"ז לענין ר"ה שחל בשבת שגזרו חכמים שלא לתקוע בשופר ע"כ בע"כ חכמים יצילנו ולכ"י מדין מיתה בידי שמים בעת המשפט אז כיון שנמנעים לתקוע בשופר שהוא המערבב השטן ומציל אותנו ביום הדין ועפ"י דחז"ל לא יתקעו אז א"כ המה חכז"ל יצילנו ואכמ"ל בדברי אגדה) וכפי שכ' לעיל חלוקה ב') דבשוא"ת העמידו דבריהם לעשות כדאו' ולפעול גם על דאו' ע"כ גם זהו שוא"ת שלא לרדות את הפת וז"פ: ט) בביצה (דף ל"ד ע"ב) הא קמ"ל דטבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר ותיקנו בפירש"י ד"ה הא קמ"ל דטבל מוכן הוא וכו' שכ' כיון דבהגבהת תרומות ומעשרות שרי בשבת מדאו' אין זה מוקצה מחמת איסור וכו' עכל"ה. ולכאורה קשה דהרי כיון שאסור מדרבנן להגביה תרומות ומעשרות בשבת א"כ הוי מוקצה מחמת איסור מדרבנן וא"כ אינו ראוי מדרבנן ליהוי אינו ראוי מדאו' וליהוי מוקצה. אך לפי חלוקה א') דכשהוא בפעם א'

במקרה לא אמרי' דא"ר מדרבנן הוי א"ר מה"ת הוא נכון. ואל תשיבני דהתם הוא כולו מדרבנן דמוקצה הוי ג"כ רק מדרבנן. ז"א דאדרבא זהו קמ"ל רבותא דגם מדרבנן היינו לגבי מוקצה הגם דלדבריהם לא הוי מוכן דמדרבנן אסור להגביה תו"מ בשבת מ"מ כיון דמדאו' מותר להגביה וכיון שאינו רק לפ"א כנז' ע"כ לא עשו בזה חילוק כמו דאו' וכיון דמדאו' מותר להגביה תו"מ ע"כ הוי מוכן כנז':

י) ובש"ס מנחות (דף נ"ב ע"א) עיי"ש ובתוס' ד"ה גזרו בי' מעילה ועיי' בש"ס מעילה (דף י"ב ע"ב) לענין מעילה דרבנן דלא משלמינן חומש, ועי' לעיל בדברינו (אות ו') בזה: ובמה שכתבתי לעיל בדברינו חלוקה ב') דהיכא שהוא להקל מד"ת בקום ועשה לא אמרי' בא"ר מדרבנן דא"ר מה"ת, הנה ראיתי במלא הרועים (בערך סוגיין דאיסור מדרבנן אם אינו ראוי מדאו' אות א' ואות ז') דפשיטא לי' דגם לקולא אמרי' בכמה דוכתי א"ר מדרבנן א"ר מה"ת אך במחכת"ה וכבוד הדר גאונו זצ"ל דבריו אינם מוכרחים בזה והראיות שהביא אינם מוכיחים כלל דמה שהביא שאסורה עליו באיסור דרבנן אינ' שותה ז"א ראי' כלל דאיזו לקולא ואיזו לחומרא שייך בזה דאולי הך דאינ' שותה הוא לחומרא היינו מה שהוא קולא לגבי נפשות דהא אינה שותה שאין המים בודקין אותה ולא תהי' ירכה נופלת ובטנה צבה דהיא הריגתה ר"ל. וגם מ"ש מגוזל עצים וסיכך כיון דמדרבנן אין לה אלא דמי עצים וחשבינן לקולא גם מהאי', גם זה אינו ראי' דאדרבא גבי ממון שייך חומרא לתובע וקולא לנתבע וזהו החומרא לגבי לאו דלא תגזול דאמרי' דהיכא דקאי תיקו וכידוע מדברי הר"י באסאן ז"ל ושארי אחרונים שעסקו בזה:

יא) ובש"ס נדה (מ"ו ע"ב) דאי אמרת מופלא סמוך לאיש דרבנן לא אתי גברא דרבנן ומתקן טבלא מדאורייתא והיינו כנ"ל דלהקל לעקור דבר מה"ת כיון שזהו אינו ראוי מה"ת לתקן הטבל ונמצא הוא טבל מה"ת ושיאכלוהו אח"כ נמצא עובר בקום ועשה וזה לא אמרי' וכנ"ל בחלוקה ב') וז"פ: יב) וראיתי עתה בס' חלקת יואב בקונטרס קבא דקושייתא (קושיא צ"ט) שהקשה על הגאון רעק"א בדרוש וחידוש (מערכה ח') מ"ש בין הדברים שם בגדול שתקע שופר בשבת קיים מצות שופר אלא שעבר על שבות וע"ז תמה בחלקת יואב הנ"ל דהיכא שעבר אדרבנן גם מדאו' לא יצא והדברים עתיקין כנ"ל ותמהני על הרב בע"ס חלקת יואב ברוב בקיאתו אשר לא ידע דתליא בפלוגתא דרבוותא ובר"ן (פ' ע"פ) חולק על התוס' בסוכה שם דס"ל כן דגם מ"ע דאו' לא קיים בכה"ג והר"ן חולק על זה כנ"ל בתחלת דברינו וא"כ לא הי' כדאי לקבוע הדברים בקונטריסו קבא דקושייתא החמורות והג' רעק"א יכול לסבור כדעת הר"ן והרבה דיעות אחרונים שס"ל כן ולפי הכלל שכתבתי לעיל משו"ת צבי תפארת לאאמו"ר זצוקללה"ה זי"ע (הלוקח א'

בדברינו בזה) בודאי ניחא כיון דזהו רק בפעם א' נעשה בתקיעתו בשבת אז לא נעקר המ"ע מדאו' ושפיר כ' הגרעק"א ז"ל, ולענין תקיעת שופר עי' בדברינו לעיל (אות ח') בסי' הלז:

יג) עוד יש להעיר מד' התוס' בכתובות (דף ל"ו ע"ב) בד"ה ואלו שאין להן קנס שכ' אע"ג דמדאו' שבוי' לא הוי בחזקת בעולה מ"מ אין לה קנס משום גזירה שלא תנשא לכהן עשאוה כבעולה לכל דברי' עכל"ה והיינו דכשתנשא לכהן תהי' כל ימי' עמו באיסור ובדבר המתקיים לזמן ארוך (לפי חלוקה א') הוי אינו ראוי מדאו' ג"כ לפיכך אמרי' שאין לה קנס דהוי כבעולה לכל דברי' (וגם משום שאין לה קנס לאפטורי בממונא דהוי מטעם הפקר ב"ד הפקר כנודע):

יד) והנה בירושלמי יומא (פ"ב הלכה א') ציין מהו שירצה על טומאת ידים היינו דנטמאו ידיו בטומאה דרבנן כאותה ששנינו הפיגול והנותר והטמא מטמאי' את הידים מדרבנן ולא נטמא גופו (עיי"ש בקה"ע ופנ"מ) ומסקי' דא"צ ריצוי ציץ דלא הוי כנטמא בטומאה דאו' היינו ג"כ משום דאינו רק מקרה וכדברי אאמו"ר בצבי תפארת הנ"ל וא"כ לא הוי כנטמא מדאו' וכנ"ל: טו) והנה ממה דאמרינן בפ"א דר"ה (כ"ב ע"ח) וכן בירושלמי שם (פ"א ה"ז) וכן בסנהדרין (דף כ"ה ע"ב) ובירושלמי שם לענין פסולי עדות דרבנן אם פסולים לענין נפשות. אין ראי' לענין א"ר מדרבנן אם א"ר לדאו' וכמבואר שם בירושלמי ר"ה השקלא וטריא והטעם דרק משום דנפשות חמירי להו ולא משקרי הגם דלענין ממון פסולים משום שמשחקים בקוביא וכיוצא ועיי"ש בפנ"מ. וגם מה דאמרו בר"ה שם (וביבמות כ"ה ע"א) דגזלן דבריהם כשר לעדות אשה היינו משום דבעגונה הקילו משום חזקה דדייקא ומנסבא וכמבואר בסוגיא דיבמות וכנודע. וגם מה שפסלוהו לענין ממון אפי' דמדאו' כשר כגון משחק בקוביא וכו' וכיוצא היינו בממון הוא מטעם הפקר ב"ד הפקר וכן במקום שנוגע לענין קידושין דאפקעינהו רבנן לקידושין וגם היכא דקדיש בביאה כדאמרינן בכתובות (דף ג' ע"א) וכן בכמה מקומות בש"ס וז"פ. וי"ל עוד בזה להעמיס דבזה פליגי (בשבועות דף ל"א ע"א) ר' אחא בר יעקב ורב פפא בכונת המתני' ואינה נוהגת אלא בראויין להעיד לענין משחק בקוביא דאמרי' שם מדאו' מיחזי חזי ורבנן הוא דפסלוה עיי"ש ברש"י דרב אחא סבר הואיל וסוף סוף אי מסהיד לא מקבלינן לי' לא קרינן בי' והוא עד עכ"ל רש"י ז"ל והיינו לפי חלוקה הג') שנפסל ממילא ע"י ד"א (היינו מדרבנן) מלהגיד וזהו סברת רב אחא אמנם רב פפא י"ל שפיר דלא ס"ל שם כסברתינו בחלוקה הג') הנ"ל, וכיון דהלכה שם (ברמב"ם פ"י מהל' שבועות) כרב אחא א"כ נכונים דברינו. ואין להקשות דהא הוי להקל להביא קרבן עולה ויורד והוי לעקור

ד"ת כחלוקה הב') דלא אמרי' דאינו ראוי מדאו. ז"א כיון דהוא בכלל החלוקה ג') דאתיא ממילא שנפסל מדבריהם ועכ"פ אינו ראוי להעיד כנז' מדברי רש"י א"כ בכה"ג גם להקל ולעקור ד"ת אמרי' כן כמו שנזכר בחלוקה הג' לעיל: טז) והנה בש"ס גיטין (דף נ"ה ע"א) [ועי' ש"ס יבמות קי"ג ע"ב] ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שאוכלת בתרומה ואמרי' בגמ' ואילו חרשת לא אכלה מ"ט וכו' ולאכול בתרומה דרבנן גזירה שמא אתי לאכול בתרומה דאורייתא פירש"י וליכול חרש בפקחת בתרומה דרבנן דאתי נשואין דרבנן ומהני לתרומה דרבנן. והנה לא ס"ל להש"ס דמהני נשואי דרבנן שתאכל תרומה בדאו' דלכאו' י"ל כיון דהוא מקדש אדעתא דרבנן כדת משה וישראל וא"כ יהי' מהני הנשואין מדאו' ליחשב כאשתו מה"ת שתאכל בתרומה דאורייתא ולפי"מ שכתבתי לעיל בחלוקה ג') דבדבר דאתי ממילא י"ל ראוי מדרבנן גם בדאו' ראוי הוא וכיון דע"י הנשואין דרבנן עכ"פ אשתו היא וי"ל דאתי ממילא עי"ז דתאכל בתרומה דאו' כדין אשתו אך לפי החלוקה ב') דבדבר שנעקר בקום ועשה לא אמרינן ראוי מדרבנן ראוי ג"כ מדאו' והכא הוי עוקר בקום ועשה כשתאכל תרומה דאור' הגם דלפי החלוקה הג') כנ"ל י"ל דאתי ממילא כנז' מ"מ אינו סותר החלוקה הב') לחלוקה ג') בזה משום דחלוקה ג') מיירי רק דאתי ממילא לענין שוא"ת דיופטר מחלה (עי' לעיל) הגם כשיפטר מחלה ויאכלו זר יהי' בקום ועשה י"ל כיון שיופטר מחלה לא יהי' עלי' שום איסור משא"כ הכא בתרומה כשכבר הופרשה ויש עלי' איסור מיתה ואיך תאכל בקום ועשה ע"י נשואי' דרבנן ע"כ אמרי' בגמ' דתאכל רק תרומה דרבנן וא"ש ונכון. ועוד י"ל למה שכתבנו דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש וכו' ל"ש בזה בחרש שנשא פקחת כיון שהחרש אינו בר דיעה ול"ש דעתי' בקידושין לומר כמו ע"מ שירצה אבא רצה האב מקודשת לא רצה האב אינה מקודשת משא"כ בזה שאינו בר דיעה רק חכמים תקנו לו קידושין בלא דעתו ולא תקנו לעקור בקום ועשה לאכול תרומה דאו' כנ"ל:

טו"ב) ועוד י"ל ראי' מש"ס יבמות (דף כ') ובירושלמי יבמות (פ"ב הל' ג') באיסור מצוה ואיסור קדושה (והיינו ערוה דרבנן) אם עבר ובא עלי' אם נפטרה צרתה הואיל מה"ת מתייבמת ומדרבנן אסורה ופליגי שם בזה ומסיים דעיקר כר"ח רבה להלכה דנפטרה צרתה (עיי"ש בפנ"מ) וכן פסקי' ברמב"ם (פ"י מהל' יבום הל' י') ובטוש"ע אה"ע (סי' קע"ד סעי' א') וזהו ראי' דלא אמרי' אינו ראוי מדרבנן הוי אינו ראוי מדאו' דאל"כ לא הי' נפטרה צרתה בלא חליצה כיון דאסורה עליו בביאתו, וג"כ ניחא לפי חלוקה א') הנ"ל כיון דאינו לזמן קבוע ורק לפעמים כשאירע כזה ע"כ לא אמרי' א"ר בדרבנן שיהי' כמו

א"ר מדאו' וגם לפי החלוקה ב') דהוי בקום ועשה אם נאמר שנפטרה צרתה בלא חליצה ותצא לשוק וישאנה אחר בלא חליצה ויעבור בקום ועשה ע"כ לא אמרינן כן ונכון:

ח"י) וגם עוד בירושלמי יבמות (פ"ג הל' ג') במתני' באיסור מצוה ור"ש פוטר ובש"ס דילן (בבלי) לא גרסי' ור"ש פוטר במתני' שם עיי"ש בפנ"מ בירושלמי שכ' דס"ל לר"ש דהואיל ומדאו' חזי ליבומי וזקוקה הוא הו"ל כשאר ב' אחיות וכו' עי"ש והיינו מטעם הנז' באות הקדום (סי' טו"ב) בזה דבכה"ג ל"ש לומר אינו ראוי מדרבנן שיהי' א"ר מדאו' כנז' יט) וגם י"ל עוד מש"ס ב"מ (דף מ"ח ע"א) ברש"י בד"ה קאי באבל וכו' אבל מעות לא קני מדאורייתא ונ"מ לענין איסורא גם אם קידש בו את האשה לר' יוחנן הוי קידושין מדאו' קניי' ודידי' הוא לריש לקיש לא הוי קידושין עכ"ל רש"י. והנה לענין קידושין היכא שאמרו חכמים אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' אף דמקודשת מדאו' כגון באיסורי הנאה דרבנן בשעות דרבנן בע"פ וכיוצא היינו משום שבכונה עשו חכמים זה להפקיע הקידושין משום חיזוק האיסור שעות דרבנן בחמץ וכיוצא (או שהטעם משום היכא דהוי איסורי הנאה דרבנן כגון בשעות דרבנן אם קידש בו את האשה עכ"פ איסורי הנאה ואינו שוה ולא נהנית האשה מזה כיון דאסור עלי' בהנאה מדרבנן ע"כ אינה מקודשת) והיכא שלא עשו חכמים תקנה זו להפקיע הקידושין א"כ נשאר בדאורייתא ועדיין קשה למה לא אמרו בזה אינו ראוי מדאו' (לקדש בו את האשה כיון שהוא אינו ראוי מדרבנן דתקנו שלא יהי' מעות קונות אלא ודאי כיון שעפ"י חלוקים הנ"ל היינו חלוקה א') כיון שז"א שכיח שיקדש במעות קנין כזה א"כ אינו נוהג תדיר ולא אמרי' בכה"ג דא"ר מדרבנן יהי' א"ר מדאורייתא ג"כ. וגם יצטרכו לעקור דבר מה"ת בקום ועשה אם יאמרו דהקידושין לא חלין ויתירו א"א לעלמא דכיון שלא אמרו בזה בפירוש אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' היינו דהוי כמו אם ירצה אבא שצ"ל האב רוצה אני או לא כיון דמקדש אדעתם (והארכתי בזה כבר במק"א בעה"י) ונמצא דבמקום שלא אמרו חכז"ל בפירוש בזה אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' הוי עוקר דאו' בקום ועשה והוא כפי חלוקה ב') הנז' וגם חלוקה ג') וגם ד') הנ"ל ל"ש בזה לומר שיהי' בדרבנן כמו בדאורייתא וע"כ לא הוי אינו ראוי מדאו' ושפיר כ' רש"י בקידושין שם כנ"ל:

ב) וגם בירושלמי יבמות (פ"ז הל' ג') וקשיא "כתובה" מדבר תורה (או לפי גי' הקה"ע "תרומה" מד"ת) ומזון הבנות מדבריהם ודבריהם עוקרין דבר תורה היינו איך יאכלו עבדים בתרומה אם יש בן ובת ונכסים מועטים הא תרומה דאו' אסורה לזרים ומזון הבנות אחרי מיתת אביהם אינה רק דרבנן) ומשני בירושלמי כמ"ד מאליהן קבלו עליהן את המעשרות (וא"כ מיירי בתרומה ג"כ מדרבנן) היינו אחרי חורבן הבית עיי"ש, ולא

אמרי' שם דיהיו ראוי מדרבנן כמו ראוי מדאורייתא גם לפי הקו' דתרומה דאו' היינו משום דל"ש שוב א' מד' חילוקים הנ"ל ע"כ ראוי מדרבנן אינו ראוי מדאו' וכנ"ל:

כא ובירושלמי יבמות (פי"ג הל' ב') דאמרי' וקשיא דר' יוחנן על ר' יהושע נשואי' דרבנן (היינו מה דא"ר יהושע יתומה קטנה שניסת בעלה זכאי במציאתה ובהפר נדרי' נשואי יתומה קטנה אינה אלא מדרבנן) הפר נדרי' תורה (ונדרי' קיימין מדאורייתא) ומתרצי' לית כן (היינו סמי מכאן) הפר נדרי' ולכאו' קשה דהול"ל דראוי מדרבנן הוי ראוי גם מדאו' לענין הפר נדרי' אך נכון לפי חלוקה ב') הנ"ל דהיכן שהוא לעבור בקום ועשה לא אמרינן ראוי מדרבנן ראוי מדאו' ג"כ כיון דפסקינן דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה וה"נ בהפר' נדרי' יעברו בקום ועשה דאו' ע"כ לא אמרינן דראוי מדרבנן יהי' ראוי גם מדאו'. וז"פ: כב) ועיי' ירושלמי מעשרות (פ"ג הל' א') וכן בירושלמי כתובות (פי"ג הל' א') כמ"ד אין מזונות לאשה מדברי תורה. כהדא דתני אין ב"ד פוסקין לאשה מזונות מדמי שביעית ופי' הקה"ע אין פוסקין מזונות לאשה (שאין בעלה כאן בעיר) מדמי פירות שביעית שמכר הבעל דכיון דאינו משועבד לה אלא מדרבנן דהיינו תחת מעשי ידי' ה"ל כפורע שכר פועל מדמי שביעית דאסור כדתנן פ"א דשביעית עכ"ל והיינו ג"כ לפי חלוקה הב') דלעבור בקום ועשה לא אמרינן ראוי מדרבנן ראוי לדאו' כיון דאסור לשלם שכר שכיר מדמי שביעית וכנ"ל:

כג) ומה דאמרי' בב"ב (דף קנ"א ע"א) המקדיש נכסיו והי' בהן ס"ת מאי והגי' במוסגר וכ"כ התוס' שם כיון דלא מיזדבין דאסור לזבוני לאו נכסי הוא או דילמא כיון דמיזדבין ללמוד תורה ולישא אשה נכסי הוא והא הך דאסור למכור ס"ת הוא בודאי רק מדרבנן דלא מצינו על זה שום כתוב ושום דרש בתורה אעפי"כ דנין בזה לענין הקדש מדאורייתא דלא יהי' חל, והגם שנראה מהרשב"ם שם דלא גריס כלל הך משום דאסור לזבוני רק טעמו דמפרש שם דהאיבעיא הוא מי מיקרי ס"ת נכסי כתפילין דמי או דילמא תפילין היינו טעמא דהוי מלבוש אבל ספר מצוה הוא ולא נכסי ואעפ"י שיוכל למכרה לא מתקרי נכסי. עכ"ל הרשב"ם ז"ל. מ"מ קשה לפי"ד הגי' הנ"ל וכ"כ התוס' כנז' דא"כ ראי' מזה דאינו ראוי מדרבנן אינו ראוי מדאו' וגם דברי הרשב"ם קשים להבין דאטו בשביל שהוא ס"ת מצוה לא מיקרי בכלל נכסי (גם אם מותר למכרה) והגע בעצמך אם יש לא' אתרוג ולולב בימי החג בחוה"מ והקדיש כל נכסיו היינו מטלטלין פשיטא דהד' מינים הם בכלל הקדש הגם שהם מצוה. וגם בתפילין עצמן דפשיטא לי' דמעלין אותן בדמיהן ומיקרי נכסי אפי' שהם תפילין מצוה:

והנה ראיתי כעת בלימודי בירושלמי נדרים (פ"ה הל' ה') אם קידש אשה בס"ת אפי' של יחיד אינה מקודשת עיי"ש ולכאורה קשה המתני' דמע"ש (פ"א משנה ב') דבכור מקדשין בו את האשה ולא במע"ש משום דהוי כמוכר מע"ש וזהו תליא בפלוגתא אם מע"ש ממון גבוה הוא או ממון בעלים הוא אבל ס"ת ודאי ממון בעלים וכיון שהוא של יחיד למה אינה מקודשת גם בדיעבד. והדברים נפלאים ותמוהים, לא זכיתי להבינם.] עכ"פ כנ"ל פשוט להלכה דמצוה ה"ז בכלל נכסי כנ"ל. א"ו כגי' הנ"ל דסברת האיבעיא הוא רק משום שאסור למכור ס"ת, וא"כ הדקל"ד כנז'. אולם יתיישב היטב עפ"י חלוקה ג') דהיכא שעפ"י סיבה גם שנסובב בתקנת חכז"ל נתהוה ממילא (שלא במכוון לדבר הזה) כגון בחלה שע"י דבריהם אינה נאכלת בכל מושבות הוי ממילא כאינו ראוי מדאו' ואינו כעוקר דבר מה"ת כיון דעפ"י תקנת חכז"ל אסור למכור הס"ת ע"כ שפיר איבעיא להו דלא מיקרי נכסי המקדיש כיון דלא יוכל למוכרו ע"כ לא חל עליו ההקדש או דלמא כיון דיוכל למכור אותו כדי ללמוד תורה ולישא אשה הוי נכסי' וחל ההקדש וכנז': והנה בש"ס סנהדרין (דף קי"ג ע"א) דהיכא דאיכא מזוזה אינה נעשית עיר הנדחת משום דכתיב ושרפת באש וגו' דמזוזה לא אפשר דכתיב לא תעשון כן לה"א ופירש"י דאזכרות א"א לשרפן משום קרא דלא תעשון כן ואנן בעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא עכ"ל רש"י ז"ל והנה במה שהוסיף רש"י ע"ד הש"ס וכ' משום דאנן בעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים הוא כנז' כנראה כ' רש"י זה כדי לתרץ מעיקרא קו' התורת חיים דנאמר עדל"ת היינו מ"ע דושרפת באש וגו' ידחה את הל"ת דלא תעשון כן לה' אלקיכם (ומה שתי' שם התו"ח דאין עדל"ת במקדש וה"נ ס"ת הוי כמקדש. הוא דחי ואתי מרחיק. ופשוט עדל"ת שבמקדש היינו במקדש דייקא כמ"ש טעמי' ואכמ"ל) וע"כ פי' דבעינן שללה וליכא דהאי שלל שמים. וממילא מתורץ (קו' התו"ח) דהא ליכא בזה עשה דושרפת את כל שללה דהאי לאו שללה כלל כנז' וממילא ל"ש להקשות שידחה את הל"ת וגם מתורץ בזה דהא באמת לא לר"ש בלבד קשה קו' התו"ח הנז' אלא גם מה שאמרו בסתם מתני' כתבי קודש יגנזו דלמה יגנזו והלא יכולין וצריכי' לקיים מ"ע דשריפה ע"י עדל"ת כנז'. א"ו דל"ש בזה מ"ע דושרפת את כל שללה, דאינה שלהם כנז' אמנם גוף דברי רש"י הלז צ"ע להבינם דה"ז בע"כ רק כדברי הירושלמי הנז' וס"ת לאו דידי' וכן מזוזה רק כהקדש, והלא באמת אינו כן כיון דיכול למוכרו מדינא וגם ה"ז יוצא בדיינים אם גזלו או שאלו א' ממנו ס"ת או תפילין ומזוזה א"כ ה"ז שלו. וצע"ג ואכמ"ל. [שוב העירוני כי מ"ש לעיל על קו' התו"ח כבר כתוב הוא בשו"ת רבינו הדברי חיים (ח"א

חיו"ד סי' נ"ו) אמנם לפלא כי לא העיר שם (מרן בד"ח) על לשון רבינו רש"י דתפילין ומזוזה אינו שלו והלא באמת קשה כדברינו דה"ז שלו ויוצאה בדיינים וכנז':

אולם בהך גופא שכתבנו לעיל דמי שאמר (בחוהמ"ס) נכסי להקדש הרי האתרוג וד' מינים בכלל יש להסתפק לכאורה היכן שהקדיש נכסי' כנ"ל בחוהמ"ס והאתרוג בכלל ואין בעירו והסביבה למצוא אתרוג אחר נמצא דיתבטל מהמצוה בשאר ימי החג ולא קס"ד דהי' דעתו על זה להקדש בכלל נכסי' כיון דתלוי במחשבתו. (ול"ש לומר משום דמללה"נ ע"כ יוכל ליקחו למצוה מההקדש, ז"א כיון דנותני' דמים בעד לקיחת האתרוג הוי כמודר הנאה מחבירו דאמרי' בנדרים ופסקינן דבאתרא דיהבא דמי למגדל בניו ומשלמי' למלמד אז אסור וה"נ נותני' דמים בעד האתרוג וה"ז שלו, ואכמ"ל) אך י"ל גם אם כונתו להקדש הרי ישמיהו בדמים ויוכל לשלם בעדו ולקנותו ע"כ שפיר י"ל דדעתו גם על הד' מינים כמובן:

והנה העירני ש"ב החריף ובקי בח"ת מהרצ"א הי"ו דהנה במתני' דביכורים (סוף פ"ג) והאשה בכתובתה כס"ת ופי' הרע"ב ז"ל דהוי בכלל נכסיי עיי"ש ולכאורה קשה אמאי לא פשיט לי' בב"ב ממתני' דביכורים דהוי בכלל נכסיי ועמד בזה בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' קי"ב) ועפ"י מה שהעירותי לעיל דתליא בפלוגתא אם אינו ראוי מדרבנן הוי אינו ראוי מדאו' ונודע מ"ש השעה"מ (בפ"ח מה' לולב) דתליא בפלוגתא דר"ה ור"י (בסוכה דף כ"ג) בסוכה ע"ג גמל דלר' יהודה א"ר מדרבנן אינו ראוי מדאורייתא ולר"מ הוי ראוי מדאורייתא, (וכנ"ל בדברינו ובשו"ת צבי תפארת ושם) ולפי"ז במתני' דביכורים איתא שם דר' יהודא פליג על דינא הנ"ל עיי"ש וסתם בעל פלוגתא דר"י הוא ר"מ ומשו"ה הוי בכלל נכסי אבל האיבעיא הנ"ל בב"ב אזיל למ"ד אין ראוי דרבנן דהוי אינו ראוי מדאו' כנ"ל, עכ"ד הנ"ל:

שוב הראוני מ"ש להפליא ע"ד הירושלמי נדרים דקידש אשה בס"ת שאינה מקודשת הנה בשו"ת בית יצחק (חאו"ח סי' ק"ח אות ו') העיר מדברי הירושלמי ותי' עיי"ש:

כד) וגם יש לעורר בזה מש"ס גיטין (דף ע"ז ע"א) בחצר קונה בגט שהקשו בגמ' ממה שקנתה אשה קנה בעלה שזהו רק מתקנת חכמים עיין במ"ש בזה בחי' מנח"א כת"י (חלק ה סי' ל"ד אות א'):

כה) והנה עתה בלימודי בירושלמי נדרים (פ"ח הל' ב') נדר להתענות ונמצא בהם ימים הכתובים במגילת תענית ר' חזקי' ר' יודן ר' ירמי' בשם ר' חייא בר בא חד אמר מתענה ואינו משלים וחרנה אומר לוקה וא"צ התרת חכם (פי' בפנ"מ מתענה אותן ימים הכתובים במגילת תענית הואיל ומדרבנן הוא שלא להתענות בהן אבל א"צ להשלים

וחרנה אמר אפי' באלו לוקה משום נדרו וא"צ היתר חכם) (ומה שפי' שם בקה"ע לוקה מכת מרדות דרבנן עכ"ל אין שום פי' לדבריו כי איזו מדרבנן הוא עובר אם על יו"ט דמגילת תענית הא הוא מקיים שאוכל בו ואם על נדרו שעובר כשהוא אוכל ביו"ט כנז' הא נדר דאו' ולוקה מדאו' א"ו כפי' הפנ"מ וז"פ.] והיינו דאפי' שהן מדבריהם הימים טובים הכתובים במגילת תענית מ"מ הוי אינו ראוי מדרבנן כאינו ראוי מדאו' היינו שבתות ויו"ט שאין ראוי להתענות בהם דאמרי' לעיל שם לוקה על נדרו וא"צ היתר חכם וגם בדרבנן ימי יו"ט דמגילת תענית כן נמצא לכאו' דהני אמוראי בירושלמי פליגי בזה, אך ז"א די"ל דסברת פלוגתתם הוא כמ"ש במנח"א (ח"א סי' נ"א אות ב') לענין איסור דרבנן שהוא איסור גברא כס' האחרונים איך יחול עליו שבועה (ועי' מ"ש שם בד"ה ובס' גינת וורדים) אולם התינח לענין שבועה דהוא איסור גברא אבל נדר דהוא איסור חפצא הרי למה לא יחול על איסור דרבנן שהוא איסור גברא ולמה ס"ל למ"ד דלא יתענה רק יאכל בימים אלו ויעבור על נדרו שהוא איסור חפצא כנז' ואולי יש לחלק בין נדר כזה שהוא אסר נפשו לזמן הזה שלא יאכל ולא על חפץ ידוע די"ל דל"ה בכה"ג איסור חפצא אך באמת יותר נראה דבזה הוא פלוגתתם טפי"ד הש"ס דילן בתענית (דף י"ב ע"א) יחיד שקיבל עליו תענית ב' וה' של כל השנה ואירע בהם יו"ט הכתוב במגילת תענית אם נדרו קודם לגזירתינו וכו' וכ' שם הרא"ש (בנדרים פר"א) ומובא בב"י או"ח (סימן תי"ח) דאע"ג דנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות ויו"ט ושבת נמי צריכין פתח אפ"ה בימים אלו של דבריהם עשו חיזוק יותר משל תורה והסבר הדברים הוא עפ"י מה שביארנו בעה"י במנח"א (ח"ג סי' ל"ח) דלא אמרו דעשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה רק היכא שאין לו שום שורש בקרא ע"כ חיזקו גזירתם יותר משל תורה עיי"ש באריכות וה"נ ימים שעיראו נס במגילת תענית ועשאן יו"ט אין להם שום שורש בתורה לזמני' הללו ע"כ א"ש ונכון דברי הרא"ש ז"ל דעשו בזה חיזוק יותר משל תורה ובאמת י"ל כנז' דלא פליגי בזה כלל לענין ראוי מדרבנן אם ראוי מדאו' כנז'. ומה דתקשי בזה איך יכלו חכמים לעקור דבר בקום ועשה לאכול בימים האלו ולעבור על נדרו מה"ת בלי התרת חכם עיי' ברדב"ז (ח"ד סימן ב' בלשונות הרמב"ם סי' פ"ח) מ"ש בזה והאריכו האחרונים בדבריו ז"ל בזה ואכמ"ל:

כו) והנה בש"ס ב"ק (דף ס"ו ע"ב) משכבו להוציא את הגזול פירש"י איש אשר יגע במשכבו גזה"כ להוציא את המשכב הגזול שאינו נעשה אב הטומאה לטמא אדם ועיי"ש בתוס' ד"ה דגזל משכב דחברי' דמשמע דגזל דוקא ולא משום גזה"כ בשביל שאינו משכבו שלו אמנם הרמב"ם (פכ"ד מהל' כלים הלכה ז') פסק וז"ל אין אדם מטמא

במדרס משכב או מרכב שאין שלו שנא' והנוגע במשכבו וכו' עיי"ש. והנה נסתפקתי לפי כללות ופרטות דידן לעיל בענין ראוי מדרבנן אם הוי ראוי מדאו' אם שכב הבעל על משכב של אשתו היינו נכסי מלוג אם נעשה המשכב מדרס בטומאת זב שלו כיון שמה שקנתה אשה קנה בעלה וה"ז משכב שלו או י"ל כיון דהך דמה שקנתה אשה קנה בעלה אינו רק מדרבנן מתקנת דבריהם ז"ל ועיי' בדברינו בכת"י דמנח"א (חלק ה' סי' ל"ד) ע"ד הש"ס בגיטין (דף ע"ז ע"א) וכיון שמדאו' אינו שלו לא הוי משכבו ואיך נאמר שהוא טמא מדרבנן ויביא קרבן טומאה (כשנכנס למקדש עי"ז וכיוצא) חולין בעזרה. וכבר קיי"ל לעיל בחלוקה ב') דהיכא שיצטרכו לעקור הדבר (להקל על דאו') בקום ועשה אז לא אמרי' ראוי מדרבנן ראוי מדאו' והכא יצטרכו לעקור להביא חולין לעזרה אם נאמר שהוא טמא כנז'. אך י"ל עפ"י חלוקה ג') הנ"ל דהיכא שבא הדבר ממילא ע"י ענין אחר כגון במע"ש וחלה אם נאמר שהוא אינו נאכל בכל מושבות גם ע"י דרבנן מ"מ עי"ז פטור מחלה מה"ת וכיוצא וה"נ הוא נ"מ לכמה ענינים הך דקנתה אשה קנה בעלה ועיי"ש בדברינו (במנח"א חלק ה' הנ"ל) בסוגי' דחצר וכהנה הרבה נ"מ בכמה דינים והלכות ע"כ גם לענין זה י"ל דהוי ראוי מדרבנן ראוי דאו' כיון דהוא שלו כבר גם לענין מה"ת הוי משכבו ואינו כמביא חולין לעזרה כמובן:

כז) והנה בש"ס סוכה (דף ל' ע"ב) בהני אוונכרי וכו' בתוס' בד"ה שינוי החוזר לברייתו וכו' כ' דאפי' דמדרבנן קנה גם בשינוי החוזר לברייתו מ"מ כיון דבדאו' לא קני ע"כ לא יצא עיי"ש וא"כ הוי לכאו' דראוי מדרבנן אינו ראוי מדאו' מ"מ חילקנו בזה שינוי אכיות לכמיות בחי' כת"י שו"ת מנח"א (חלק ה' סי' ל"ז) ע"כ אין מזה ראי' להך כללא הנ"ל: כח) שוב ראיתי בהך כללא דראוי מדרבנן אם הוי ראוי מדאו' שעברתי ולא העירותי (וגם לא העירו כלל גדולי האחרונים שדברו מכלל זה) על משנה מפורשת (בטהרות פ"ד מ"ה) וכן הוא בגמ' שבת (דף ט"ו ע"ב) ובנדה (דף ל"ג ע"ב) על ו' ספיקות שורפין את התרומה על ספק בית הפרס ועל ספק עפר הבא מארץ העמים וכו' והלא כל אלו הטומאות המה רק דרבנן וס' דרבנן ואיך דחו דאו' לעבור בקום ועשה לשרוף את התרומה דבקום ועשה מסקינן ביבמות שם דאין כח ביד חכמים לעקור. אלא ודאי בע"כ י"ל ע"פ חלוקה הנ') הנ"ל דקאתי ממילא ע"כ שייך ראוי מדרבנן ראוי בדאו' גם בקום ועשה כנ"ל וה"נ כיון דהוא אסור לאוכלו משום טומאה דרבנן ע"כ ממילא צריך לשורפו והוי ראוי לשריפה גם בקום ועשה דאו'. ועדיין צ"ע: כט) ועיי' ירושלמי נזיר (פ"ח הל' ב') ר' יעקב דרומיא בעי קמי רבי יוסי ונעשו לו תקנה ליינו א"ל וגלח הנזיר פתח אהל מועד הראוי לבא אל אהל מועד יצא זה שאינו ראוי לבא אל אהל מועד (בשביל ספק טומאה מעכבתו לשתות ביין

עי"ש בפי' הפני משה) והנה הך ספק טומאה כיון דלא הי' ברה"י דוקא אלא ברה"ר דהוי ספיקו טהור ורק ספיקא דאו' דלד' הרמב"ם הוא ס' לקולא מה"ת ורק מדרבנן לחומרא והא ראי' דהא לענין קרבנות אין להביא מספק רק יביא בדרך תנאי היכא דאפשר (כדי שלא יביא חולין בעזרה) כדאמרי' בפרקין בנזיר וא"כ דצ"ל רק מדרבנן ואיך הוי אינו ראוי לבא אל פתח אהל מועד מן התורה (בקרא הנ"ל) מחמת ס' טומאה א"ו די"ל מפני חלוקה הג' הנ"ל כיון דאתיא ממילא דאינו ראוי לבא אל פתח אהל מועד מפני ס' טומאה הגם שהוא מדרבנן כנז':

ל והנה עיי' בדברינו במנח"א (ח"ג סי' ח"י) בד"ה והנה בש"ס בבא בתרא וכו' לענין ס' עשה דמדבר שקר תרחק והראוני עתה מ"ש בזה הגאון מהר"ב פרענקיל זצ"ל בהגהותיו על הטורי אבן [אמרי ברוך] במגילה (דף כ' ע"ב) שהעיר בזה וכ' עוד שם דבמקום אחר ביאר דמה שראוי לבילה מדאו' רק מדרבנן אינו ראוי אינו מעכב עכ"ד, והנה אותיותיו לא ראינו בזה מה שביאר במקום אחר בזה ועדיין צ"ע:

לא) וגם העירוני על דברינו במנח"א (ח"ג סי' ס') ע"ד מי שנעשה בר מצוה בימי ספה"ע שכתבתי כיון דהברכה על ספה"ע הוא מדרבנן וגם פסקינן לדידן ספה"ע הוא דרבנן וגם החינוך מקודם שבירך על ספה"ע הוא דרבנן א"כ הם אמרו והם אמרו ואיך שייך לומר שיאמרו חכז"ל שיפסיק מלברך בשביל שקיים עד עתה (במשך ימי הספירה שבירך מצד החינוך דבריהם עי"ז נפסיד עתה הברכה שהוא ג"כ מדבריהם כנז' והקשינו מד' התוס' במגילה (ד' י"ט ע"ב) דלא אתו תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן הגם שהכל הוא מדבריהם שם. וזהו לק"מ דהתם מיירי להוציא לאחר גדול המחוייב ע"כ החמירו חז"ל היכא דאפשר אבל לברך בפ"ע על הספה"ע שיברך הקטן שהגדיל שבירך וספר גם עד עתה פשיטא שלא תיקנו חכמים לגרוע הברכה ולהפסיד עתה כשנעשה בן י"ג כמובן החילוק מאליו, אך מ"ש שם במנח"א לענין מאן דס"ל ספה"ע דאו' כמ"ש במנחת חינוך וע"ז ראוי לעורר מטעם אם ראוי מדרבנן (מה שספר ובירך קודם שנת הי"ג) הוי ראוי מדאו' כשנעשה גדול מה"ח ובספה"ע דאורייתא אמנם כיון דהשאלה הוא רק על הברכה וכיון שביארנו לעיל בחלוקה ד' דלענין ברכות בודאי ראוי מדרבנן הוי ראוי מה"ת (כמבואר הטעם שם) ע"כ שפיר יברך בזה על ספה"ע גם כשהגדיל ונכון:

לב) והנה בש"ס זבחים (מ"ד ע"א) הא מני רבי הוא דאמר לוג שמן של מצורע מתנותיו שרי לי' ומדמתנותיו שרי לי' מתנותיו מפגלי לי' דתניא לוג שמן של מצורע מועלין בו עד שיזרוק הדם נזרק הדם לא נהנין ולא מועלין רבי אומר מועלין עד שיתן מתנותיו (פירש"י ומדשמעיין לי' לרבי. דאמר לוג שמן של מצורע מתנותיו שרי לי' לכהנים דאמר

אעפ"י שנזרק דם האשם יש בו מעילה בשמן עד שיתן ז' הזאות של צרכי גבוה הילכך מתנותיו מפגלין לי' שהן מתירין אבל מתן בהונות דלאו צורך גבוה ודאי לא פליג רבי) ושוין שאסור באכילה עד שיתן מתן שבע ומתן בהונות (פירש"י ושוין שאפילו נתן מתנות גבוה אסור הוא באכילה] מדרבנן עד שיתן אף מתן בהונות עכל"ה) ולפי"ז אם נאמר דאינו ראוי מדרבנן אינו ראוי מדאו' הרי אינו ראוי ואין לו שעת היתר לכהנים עד שיתן מתן בהונות כיון דאסור באכילה מדרבנן ואיך נאמר דז' מתנותיו של גבוה מתירין לפיגולו הא אין מתירין עוד אותו כיון דאסור באכילה מדרבנן והוי כאינו ראוי מראוי ושוב אינו מתירין הז' הזאות לאכילה ואיך הם מרצים לפיגולו. אך יתיישב לפי חלוקה א') הנ"ל בשם אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת דהיכא שהוא רק מקרה ואינו בתמידות (או לזמן רב עכ"פ) לא אמרינן א"ר מדרבנן שיהי' א"ר מדאו' וגם הכא שיארע פגול קודם שבע הזאות הוא רק במקרה רחוק ע"כ גם אם אינו ראוי מדרבנן לאכילה הוי היתר לכהנים מדאו' כנז'. וגם לפי חלוקה ה') הנ"ל כיון דהוא במקדש ל"ש לומר א"ר מדרבנן אינו ראוי מדאו':

לג) עוד שם (בזבחים דף נ"ו ע"א) בלשכות הבנויית בקודש ופתוחות לחול דהם קדש רק מדרבנן ופירש"י בד"ה מדרבנן מצות חכמים הוא שלא יכנסו להם בטומאה אבל כרת וקרבן ליכא עכל"ה והיינו דרק מצות חכמים הוא לגדר ולתקנה ולא העמידו דבריהם בזה לחייב כרת ולהביא קרבן לעזרה דלכאו' יש להם כח בזה כנז' לעיל בחלוקה ג') דכיון שעשו חכמים זה לקדש בכל דבר ותקנו כן הב"ד שבירושלים בעת הבנין א"כ לחייב ממילא הנכנס לשם בטומאה אלא שבזה לא העמידו דבריהם לחייב כרת וקרבן כנז' וכדפריך הש"ס אח"ז ופירש"י בד"ה והתניא מנין ללשכות וכו' דאי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא האיך הקילו חכמים לעקור דבר ולהכשיר מקום חול לאכילת קדשי קדשים עכל"ה והיינו כלעיל חלוקה ב') דלעקור דבר לקולא לא אמרינן ראוי מדרבנן ראוי מדאו' (אלא שי"ל כחלוקה ג') דבא ממילא כנ"ל כיון שתקנו כן המקום לקודש ע"ז קאמר דרק מצות חכמים הוא כך ולא לחייב קרבן וכרת היינו שכך אמרו בפירוש דרק לחומרא ואזהרה וקדושת עזרה תקנו כן ולא לחייב כרת ולהקל בקרבן) והטעם נראה עפ"י חלוקה ה') כיון דבמקדש י"ל דלא אמרי' א"ר מדרבנן א"ר מדאו' כנ"ל:

לד) עוד שם (דף צ"ד ע"ב וצ"ה ע"א) בגד שניתז עליו דם חטאת ויצא חוץ לקלעים תני במתני' דקורעו ומכניסו ומכבסו במקום קדוש (כיון דאי אפשר להכניס טומאה במקדש) ומתקיף לה רבינא בגד קורעו בגד אמר רחמנא ולאו בגד הוא (פירש"י שיהא שם בגד עליו בשטת כיבוסו עכל"ה והיינו דא"כ שמקרעו אינו בגד עוד כשמכניסו לקודש לכבסו

הרי אינו מקיים מ"ע דתכבס [הבגד] במקום קדוש ומשני) דמשייר בה כדי מעפורת (ופריך איני והא אמר רב הונא ל"ש אלא שלא שייר בה כדי מעפורת אבל שייר בהכדי מעפורת חיבור הוי (פרש"י ועדיין הוא בטומאתו ומשני) מדרבנן הוא (פירש"י דילמא לא אתיא למיקרע רובה אבל מדאורייתא טהורה ומותר להכניסה משום מצות כיבוס עכל"ה) וגם דזה הוא טמא מדרבנן עכ"ז מותר להכניסה, משום דמדאו' טהורה ולא אמרי' א"ר מדרבנן א"ר מדאו' משום דהא רק מקרה רחוקה שניתז עלי' מדם חטאת ויצתה לחוץ כחלוקה א') וגם הוי משום מצות כיבוס במקום קדוש שתתבטל אם נחמיר בזה לומר דא"ר מדרבנן וכו' וכחלוקה הב') וגם כחלוקה ה') דהוי דבר שבמקדש:

לה) ועוד יש להעיר ממתני' (תרומות פ"א משנה ב') חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום (משום הברכה) ואם תרם תרומתו תרומה ועיי"ש (משנה ו') לפניו אלם ובתוי"ט משום דברכות אין מעכבות לכך תרומתו תרומה בדיעבד ולכאו' יפלא מה זה אשמעי' דהאיך הי' קס"ד דהברכה שהוא מדרבנן יעכב את המ"ע דאו' שנאמר שלא יהי' תרומה גם בדיעבד אם לא בירך כראוי אלא ודאי דקס"ד שפיר משום דא"ר מדרבנן א"ר מדאורייתא לענין הברכות כמו שכתבנו לעיל חלוקה ד') ע"כ שפיר אשמעינן רבותא דעכ"ז בדיעבד בזה תרומתו תרומה כנז'. לו) והנה בזבחים (דף ק"ט ע"ב) ברש"י בד"ה בהקטרה דהיכל שבכל יום שלא נאמר בו שיעור והאי פרס שיעורא דרבנן הוא מודה ר"א דבכזית הוא הקטרה לחייב עלי' בחוץ וכו' עיי"ש ולכאורה קשה דאם נאמר א"ר מדרבנן א"ר מדאו' וכיון דלא הקטיר מבחוץ רק כזית ומדרבנן אינו כשיעור דצריך לדבריהם חצי פרס ולמה לחייב ויש לתרץ עפ"י חלוקה א') דכיון דהוא רק מקריי ל"ש לומר שתקנו:

שיהי' ראוי מדבריהם כעין דאורייתא וגם עפ"י חלוקה ה') דבמקדש ל"ש זה כנ"ל:

ובמנח"א חלק ה' כת"י (סי' מ' בד"ה עוד נ"ל וכו') כתבנו ג"כ בעה"י מענין זה דא"ר מדרבנן וכו' עיי"ש:

לז) והנה מ"ש לעיל חלוקה ג') כיון דאתיא ממילא כגון מטעם הפקר אפי' מדרבנן מ"מ פטור מן המעשר או גבי חלה עי"ש מ"ש מש"ס סנהדרין (קי"ב ע"ב) ומירושלמי פאה והנה עתה העירוני מדברי המהרי"ט אלגאזי ז"ל בבכורות (אות ב') שהקשה על הש"ס דבכורות (דף י"ב ע"ב) גבי חלה כשנטמאה מדרבנן ופטורה מחלה והקשה דהא איך אוכלים טבל בלי הפרשת החלה דהא הוי עוקר בקום ועשה [ועיי' לעיל שזהו חלוקה ב') לדידן לדרכנו] וכן כ' שם במהרי"ט אלגאזי (אות יט') חולק על מהר"י קורקוס ז"ל דהא אם יאכל מה שהוא טבל לגבי מדאו' הוי עוקר מה"ת בקום ועשה. אמנם ז"א סתירה לדברינו דאדרבא מוכח מד' הש"ס בבכורות הנז' כדברנו דכיון דנטמאה גם מדרבנן

פטורה מחלה מה"ת כיון דאין ראוי לאכילה היינו דאתיא ממילא כנ"ל וכן המהר"י קורקוס ס"ל בע"כ כדברינו ול"ק קו' המהרי"ט אלגזי כיון דאתיא ממילא (כחלוקה ג') שוב אינו עובר בקום ועשה על איסור חלה באכילתה כיון דלא חל עליה שם חלה כלל כיון דנטמא ואינו ראוי לאכילה או הוי הפקר לענין מעשרות כמו שביארנו לעיל בעה"י וגם הראוני בס' דעת תורה על הל' שחיטה בפתיחה ראשית דעת (אות כ') מ"ש על הך ש"ס דבכורות הנז' דהוא מימרת ר' חסדא ורב חסדא לשיטתו ביבמות (פ"ט ע"ב) דחכמים יכולי' לעקור דבר מה"ת ע"כ ל"ק כנז': לח) והנה במתני' הוריות (דף ד' ע"ב) כשהיה א' מסנהדרין גר או ממזר או נתין או זקן שלא ראוי לבנים ה"ז פטורי' מקרבן שנאמר עדה וכו' אף עדה האמורים כאן עד שיהי' כולן ראויין להוראה ועיין בגמ' וגם בירושלמי שם דדרשי' והתייצבו שם עמך בדומין לך ודרש בירושלמי מה אתה שאינך לא גר ולא נתין ולא ממזר עיי"ש מ"מ קשה כיון דעכ"פ פשוט דהך פסול של זקן או אין לו בנים הוא בודאי רק מדרבנן דזהו בודאי ל"ש לומר בדומין לך שאינך זקן דהא הי' כבר אז משה רבינו זקן א"ו פשוט דזהו לא דריש באמת מקרא לפסול זקן או סריס או שאין לו בנים רק דחכמים גזרו שאינו רחמני שכבר שכח צער גידול בנים ובפרט מי שאין לו בנים מעולם שהוא חשש אכזרי ולא ירחם בדיני נפשות כדאמרינן בסנהדרין (ל"ו ע"ב) עפרש"י שם ונראה מזה בע"כ דאינו ראוי מדרבנן אינו ראוי מדאורייתא דפטור מקרבן בשביל זה דהוי אינו ראוי לסנהדרין ורש"י פי' בזה בהוריות בד"ה או זקן שאינו ראוי לבנים וקשיא לי מפני מה אינו ראוי להוראה עכל"ה ובע"כ לתרץ דהיינו דאינו ראוי להיות בסנהדרין כנ"ל וזהו קראו במתני' הוראה וכמ"ש הרמב"ם (בפי"ג מהל' שגגות ה' א') וז"ל ראוי להיות ראוי להתמנות בסנהדרין משא"כ זקן או סריס שאינו ראוי לסנהדרין עכ"פ אינו ראוי לסנהדרין רק בדרבנן. אך י"ל דהוי כמו משחק בקוביא וכיוצא פסולי עדות רק מדרבנן מ"מ פטורים מקרבן בשבועת העדות מ"ט בראויים להעיד הכתב מדבר ואלו אין ראוים להעיד יהי' גם מדרבנן מ"מ הוי כמו חלוקה ג') הנ"ל כמו בנתהוה ממילא דאינו ראוי להעיד או כאן דאינו ראוי לסנהדרין כנז':

אמנם זהו יש לעורר עפ"י מה ששמעתי כבר קושי' בסוגיא דרוב בחולין (י"א ע"א) דאמרי' מנ"ל דאזלינן בתר רובא דהך דכתיב אחרי רבים להטות התינח רובא דאיתא קמן בסנהדרין מנ"ל רובא דליתא קמן, הא מרובא דאיתא קמן היינו סנהדרין נשמע ממילא גם ברובא דליתא קמן דאזלינן בתר רובא דאל"כ ניחוש בכ"א מסנהדרין דילמא לאו אביו הוא ונמצא הוא ממזר ופסול לישב ולדון בסנהדרין א"ו משום דאזלינן בתר רובא עכ"ד. אולם נראה דל"ק משום דהך פסול דממזר בסנהדרין הוא כנראה רק אסמכתא ואינו

מדאורייתא לעכב בדיעבד ע"כ אין ללמוד מזה רוב. אך לפי"מ דאמרי' בירושלמי הוריות כנ"ל דדריש מה אתה שאינך ממזר ולא דריש שאינך זקן או סריס משמע דעכ"פ ממזר הוי פסול מדאורייתא לסנהדרין וכן נראה בקדושין (פ' עשרה יוחסין) דדריש והתייצבו שם עמך בדומין לך. ועיי' רמב"ם (פ"ב מהל' סנהדרין הל' ב') וכפי' הרדב"ז שם ובע"כ לתרץ דצריך לבחור רק למוחזקים לכשרים ואם לא ידענו והוא ממזר (ומוחזק בטעות לכשר) ג"כ כשר בדיעבד משפטו בסנהדרין א"כ שוב אין ראי' ללמוד מזה רוב כנז' ואכ"מ להאריך:

סימן ב

הנה במה שכתבתי במנח"א (ח"א סימן כ"ו בהג"ה בד"ה ומהך דמסרוהו לכתפים וכו') לענין הלוית המת ר"ל בשם הכתב סופר דהך דמסרוהו לכתפים אין הפי' שלא ילכו הקרובים ללוותו רק שאין להם עוד טירדא ועול עד הלוי' כנז' שם והנה בלמדי בש"ס קידושין (ל"א ע"ב) רב אסי הוה לי' ההיא אמא זקינה וכו' אתא לקמי' דר' יוחנן א"ל מהו לצאת מארץ חו"ל אסור לקראת אמא מהו וכו' אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי אמר אי ידעי לא נפקא ופי' בתוס' ר"י הזקן ז"ל (בש"ס ד' ווילנא) ארונה, שמתה. לא נפקי שאין זה מכביד שאחר מיתה עכ"ל והיינו (פי' לפירושו) דכבוד שלאחר מיתת אבי' ואמו אמרי' שם בגמ' מכבדו במותו כיצד הי' אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו והני מילי תוך יב"ח מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי עולם הבא ומשמע מזה דרק באלו הדברים מחוייבים לכבדן במותו לאו"א אבל בשאר דברים והלוית המת בתוכן ס"ל לרב אסי דאינו מחוייב יותר מהלוית שאר מתים וכיון דהיתה אמו שהוא אשה ול"ש גבה, קרי ותני ובפרט למ"ד כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות וכמו שפסק במחבר (סי' שס"א סעיף א') שנהגו כי"א שאשה דינה כמאן דלא קרי ותני ואין מבטלין ת"ת כו' ע"כ לא הי' צריך לצאת לקראת מטתה ובפרט בדרך מרחק אמנם עפ"י פי' תוס' ר"י הזקן בזה יסתער עלינו כמה תמיהות רבות. א') דהא בע"כ תני ושייר שם הך דמכבדן במותו דהא מה דנקיט במכבדו בחייו שיאמר שלחוני בשביל אבא פירש"י אם מכיר באנשי המקום שמכבדין אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו אפי' יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו עכ"ל והרי זה שייך גם לאחר מותו שחשובים דברי אביו ושמועתו בדבר הלכה וירא' וכדרך גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן וכן הוא הדרך שחשובים יותר לשמם ולזכרם כאשר כלה קנאתם ושנאתם שהי' עליהם

בחייהם וא"כ יכבדוהו בשביל אביו לאחר מיתתו וה"ז שייך יותר כבוד אביו שנתכבד מאחרים (ממה שיאמר הוא בעצמו זכרונו לברכה לחיי עולם הבא אפילו כמה שבחים מפי עצמו של בנו לא נחשב כל כך כמו שבחן של אחרים) ולמה לא נקט זה גם במיתתו אלא ודאי דנקט רק בדבר השכיח יותר בחייו וגם במותו נקט רק הדברים ששייכים רק לאחר פטירתו ובדברים דשייכי' גם בחייו לא קחשיב וכיון דתני ושייר שייר ג"כ מהך דהלויתו דמחוייב במקום שפטור בשאר מתים וכיוצא או דשיירן לרוב פשיטתן שהוא מדרך בנ"א ממילא ונקט רק הדברים שלאחר זמן פטירתו שצריך לומר זללה"ה.

ב') דהא גם מכבדו בחייו לא נקט רק שלחוני בשביל אבי היינו דברי כבוד שהוא שלא בפני אביו ולא נקט העיקר כיבוד בחייו דתני להלן דכיבוד היינו מאכיל ומשקה מלביש ומכסה ואין לומר דפליגי הברייתות להדדי ובריייתא הראשונה לא ס"ל דצריך להאכילו ולהשקותו וכו' דא"כ הו"ל לגמ' לפרושי דפליגי אהדדי א"ו דלא פליגי אהדדי ובריייתא הראשונה לא קחשיב רק הדברים שהם שלא בפניו ובריייתא השני' חשיב דבריו דבפניו מאכיל ומשקה ולפי"ז שפיר גם:

במותו לא קחשיב בברייתא הראשונה במכבדו במותו רק דברים שלא בפניו אבל דברים דבפניו במותו היינו בהתעסקות גופו והלויתו וקבורתו לא קחשיב בזה ומר אמר חדא וכו' ולא פליגי הברייתות אהדדי וכנז' והרי הוא ראי' שלא כד' התוס' הר"י הזקן בזה דס"ל דהלויתו אינו בכלל כיבוד כנ"ל ג') ממה דתני' בירושלמי ברכות (שהזכרנו שם במנח"א) שהביא הב"י לפי הגי' מגיריהון היינו שכן שאז הי' צריך ללוותו גם אם אינו מחוייב באדם אחר כמותו מכ"ש באמו שאין לך קרוב ושכן יותר מאמו חדר הורתו ואיך שייך לומר דאינו מחוייב ללותה רק כשאר אשה שאינו מחוייב כנ"ל. ד') דהא בכל הלכות אבילות חומרא דאמו כמו אביו בלי חילוק כל היב"ח בחומרות גם בדברים רחוקים ואיך נאמר דבשעת הלוייתו שאז המת שומע קודם סתימת הגולל (כשאחז"ל בברכות) אז אינו מחוייב כלל ללוותה רק כמו שאר אשה זרה ואיך הוא דרכי' דרכי נועם ואז הוי תקנת חכז"ל בזה כלפי לייא. ומקרא מלא דיבר הכתוב (תהלים ל"ה) כאבל אם קודר שחותי ופי' שם הרד"ק שיותר אדם מתאבל על אמו מעל אביו עיי"ש. אלא ודאי מכל הלין טעמי וראיות דאין הלכה כתוס' ר"י הזקן בזה או שאין הלכה למעשה כר' אסי בזה או דשאני התם דלצאת לחו"ל לנגדה לא הי' מחוייב לצאת מא"י לחו"ל כ"כ מרחק רב כדי ללוותה אחר מיתתה (הלוך ושוב) כל הדרך וכיון דהורה לו ר' יוחנן דאסור לצאת מא"י לחו"ל אבל ללוותן מביתו אפי' מרחק והיינו כשאינו צריך עי"ז לצאת מא"י לחו"ל והיינו מביתו עד ביה"ק י"ל דצריך באמו גם לשיטת ר' אסי. ועיי' בכלבו (הל' אבל) וז"ל

והרוחצים נותנים המת במטה ומוציאים אותו בין ידיהם עד שהוא חוץ לביתו ונוטלין אותו האבל ושאר קרוביו על כתפו ואח"כ שאר הקהל עכ"ל הכלבו הרי דכל הקרוב קרוב קודם בזה לנשאו מכ"ש ללוותו ומכ"ש בניו דהמה הקרובים יותר בזה וכמשמע מלשונו וז"פ. ועוד י"ל מד' הש"ס סנהדרין (י"ח ע"א) במתני' דכ"ג שמת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהם עד פתח שער העיר דברי ר"מ ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש וכו' (ומובא בפירש"י פרשת אמור) ולכאורה קשה לר"מ למה צריך כל הדוחק הלז שיוצא מרחוק ונכנס ומתכסה וכו' כיון שמיירי מכל הקרובים וגם אמו היא בכלל שאינה קרי ותני כנ"ל והלא טוב יותר שלא יצא כלל ללוותה. וגם לר' יהודא למה צריך לאשמעי' בכל הקרובים וגם אמו בכלל כנז' כיון שבלא"ה אינו מחוייב כלל ללוותה (ודוחק לומר דאשמעי' רבותא לר"י דאסור לכ"ג לילך כלל משא"כ בשארי ישראל וכהנים הוא רשות) א"ו דבישראל צריך ללוותם ובפרט לאביו ולאמו ע"כ אשמעינן בכ"ג שהוא אסור כנז' והגם שיש לדחות לכאו' די"ל דגם זה אשמעי' גם בשארי קרוביו הזכרים היינו אביו ואחיו ובנו אפילו דהם ת"ח קרי ותני ואחר (גם כהן הדיוט) צריך ומחוייב ללוותם מ"מ לכ"ג אסור וגם הרי אחותו הבתולה בכלל זה (בכתוב) והיא איננה קרי ותני ע"כ אעפ"י שאין ראי' מוכרחת מ"מ זכר לדבר שהי' כן מנהג ישראל בזמן חכמי המשנה ומקודם שהלכו לקרוביו ללוותם עד הקברות וכד' הירושלמי הנ"ל ואשמעי' בכ"ג (דייקא) דלא ילך כנז': והנה בש"ס נדה (נ"ז ע"א) בתוס' ד"ה בית הפרס כו' וז"ל ומפרש בערוך שדה המיוחד שקרובי המת מביאין אותו על אותו שדה ואנשי ביה"ק באין לקראתן ובוכין יחד כולם והראשונים חוזרים לביתם ואלו נוטלים אותו ומוליכין אותו לקוברו עכ"ל התוס' עיי"ש הרי עכ"פ נראה מזה לכאורה שלא הי' דרכם של הקרובים ללוותם עד ביה"ק עד אחר סתימת הגולל רק עד שדה הנז'. ואולי מיירי שם בשארי קרובים שחוזרים משם אבל באב ואם היו נוהגין גם אז לילך עד ביה"ק וגם אולי הי' השדה הזה סמוך ונראה לביה"ק ע"כ הוי כמו הלוותו לביה"ק:

ובהמשך למ"ש שם במנח"א (ח"א סי' כ"ו בהג"ה כנ"ל) דהיכא שמחויב ללוותו הוא צריך לילך עד ביה"ק (היינו עד קברו) הנה ראיתי עתה במס' ד"א זוטא (פ"ט) וז"ל אם ראית חכם שמת אל תחזור מעליו שתוליכהו לקבר. משמע שצריכין ללוות עד הקבר. אמנם צ"ע למה אמרי' דוקא לחכם הלא גם בשארי בנ"א כפי מה שמחוייב בכ"א היינו עד קברו כנ"ל ונראה מזה בע"כ כדברינו שם בהג"ה (בד"ה ומהך דמסרוהו לכתפים) החילוק שי"ל דלמאן דלא קרי ותני אין מחוייב ללוותו עד קברו רק ד"א ולפי"ז שפיר קרי במס' ד"א זוטא (כנ"ל) חכם למאן דקרי ותני שלא יחזור עד שילווהו לביה"ק משא"כ

בשאינו חכם כנז'. וכן שמעתי מעשה רב הגאון המובהק מו"ה יוסף שאול ז"ל אבד"ק לבוב כי בנסעו ברחוב עירו ראה פ"א איזה לוי' של ב"מ וירד מהעגלה ללוותו ד' אמות כדין של תורה ואז שאל מי הוא הנפטר והשיבוהו כי הי' מלמד תינוקות וולווהו ברגליו עד קברו אם כי הוא רחוק מאוד הביה"ח החדש שם כנודע לכל באי שערי עיר לבוב. והיינו כמבואר שם במנח"א כי בהיותו יושב בביתו א"צ לשאול ובפרט בעיר הגדולה דאל"כ מתבטל כל ימיו מתורה אבל בשעת הוצאתו (ועיי' בדברינו בסוף מנח"א ח"ב בקונ' שירי מנחה בשם העמק שאלה על השאילתות) אז מחוייב ללוותו. ומלמד בזה דקרי ומתני א"כ אין לו שיעור כדי צרכו גם בהרבה אלפים המלוים ע"כ החמיר הגאון הנ"ל שפיר מדינא שמצריך ללוותו עד קברו כנ"ל. ומחי' חיים יתן לכולנו חיים ארוכים טובים וברוכים. אורך ימים ושנות חיים יוסיפו ועינינו תחזנה בביאת ג"צ בב"א:

סימן ג

כבוד ידידי הה"ג וכו':

ע"ד השאלה וכו' בהמבואר בש"ע יו"ד (סי' שס"ב סעי' ו') דשנים שהיו שונאים זל"ז אין לקברם יחד והבאת מס' מילי דחסידותא מהגה"ק מבוטשאטש ז"ל (בראש הס') שכ' דאם במקום ההוא גם קברי אבותיו שכפי סגנון הבריות קפדו אינשי בהכי טובא ואין שם קרקע חשובה אחרת לפי כבוד הנפטר כפי יקרא דשכבי או כפי יקרא דחיי בני משפחתו אולי יש להקל וסיים ע"ז שם ואולי נכון שילכו עשרה אנשים או עכ"פ גם שלשה דהו"ל ב"ד ויבקשו מחילה מהנפטרים שימחלו זה לזה כיון שהם בעלמא דקשוט שאין שם לא קנאה ולא שנאה רק יניחו על משכבם בשלום וכ"ה עצהיו"ט עכ"ל בס' הנז', הנה ראיתי כבר דבריו בס' הנז' אבל המה תמוהים במחכת"ה. א) דהנה אם הי' זה מצוואת רבינו יהודה החסיד בלבד הגם שגם בזה צריכין ליזהר היכא דאפשר כמ"ש בשו"ת מרן דברי חיים (ח"א חאהע"ז סי' ז' וסי' ח') עיי"ש שתמה על מרן הנו"ב (תניינא חאהע"ז סי' מ"ט) מה שהרחיב פה כ"כ על רבינו יהודא החסיד רבו של הסמ"ג וא"ז אשר תורתינו ומנהגינו מבני אשכנז נמשכים אחריהם וכו' עכל"ה עיי"ש אמנם עיקר ההיתר בזה מפני שיש ספק גדול בעיקר הענין אם נצטוו הצואות רק לזרעו בלבד או לכל העולם (ועיי' בזה בארוכה בדרכי תשובה לאאמו"ר ביו"ד סי' קט"ז ס"ק נ"ג עד ס"ק נ"ו) וע"כ כתב בדברי חיים שם דבמה שהעולם נהגו לדקדק וגם הביאו המקובלים האחרים היינו המשנת חסידים בזה יש ליזהר ומה שלא הביא במשנת חסידים וגם לא נהגו ליזהר זהו בודאי מקובל דרק לזרעו בלבד נאמר עיי"ש ע"כ התינח בשארי צואות

שלא נזכרו בדברי המקובלים כנ"ל יש שפיר ס"ס במקום שי"ל דבכה"ג לא נאמר הצואה היינו ספק אם רק לזרעו בלבד, ואת"ל שנאמר לכל העולם, ספק אם בכה"ג נ"כ נאמר כנז' משא"כ בהמבואר מפורש בש"ע וקיי"ל דדיעה שאינה מובאה בש"ע אין לצרפה אפי' לס"ס להקל כנגד דעת המוחלט בש"ע וא"כ כיון דהך דשנים שהיו שונאים זל"ז לא יקברו יחד שאין להם מנוחה זה עם זה גם שם הוא מפורש במחבר כנז' בלי שום חולק והביאו מרן בב"י בשם רבינו ירוחם בשם רבינו יהודא החסיד ובע"כ דפשיטא להו דלכל העולם נאמר ולא לזרעו בלבד ועל כן קבעו בש"ע שהוא לכל נאמרה וז"ב, וא"כ אין כאן ספק דמעיקרא שמא לא נאמר רק לזרעו בלבד ולמה זה יקילו בספק א' בלבד כמו שחשב בס' מילי דחסידותא. ב) וגם כיון דהטעם הוא שאין להם מנוחה לשניהם א"כ המתים יקפידו גם שניהם והוא ספק סכנתא לחומרא, וגם מ"ש במילי דחסידותא שאם במקום ההוא קברי אבותיו וכו' והיינו אבותיו של המת שרוצים להניח עתה ע"כ חשב פן לא יקפיד על שיניחוהו אצל מי ששונאו כיון שלעומת זה יונח לו מה שיניחוהו סמוך לקברי אבותיו שהוא ג"כ שם. אתמהה, הלא כיון שכ' ריה"ח דשניהם אין להם מנוחה א"כ מה אהני אם נאמר שלזה ניחא לי' הא חב לחברי' המונח שם כבר (כיון שלשניהם אין מנוחה) ומה יתכפר בזה חבירו המנוח במה דניחא לחבירו משום קברות אבותיו. ג) וגם מ"ש שכפי סגנון הבריות קפדו אינשי בהכי טובא משמע שהוא רק רצון בנ"א וסגנון טבעם בלבד להניח אצל אבותם והלא זה מבואר במס' שמחות וכן בירושלמי (פ' מי שהפך) דיערב לו לאדם לקבור אצל אבותיו ופסקי' בש"ע (סי' שס"ג סעי' א') דאפי' לפנותו מקברו אפי' ממכובד לבזוי מותר לפנותו לקוברו בקברי אבותיו ועיי"ש בש"ך דרק משום טעם זה מפנין ואם לפנותו מותר בשביל זה ולא חיישי' לבלבול וחרדת הדין מכ"ש דצריכי' לכתחלה ולא משום סגנון בנ"א בלבד, וכן שם (בסעי' ב' ברמ"א) דגם להוליכו לעיר אחרת לקברות אבותיו מותר גם כשיש בית הקברות בעירו כ"ז הוא מדינא. עכ"פ דבריו ז"ל תמוהים בשלש אלה הנז', וגם לא כ' דבריו רק בדרך ספק כמ"ש שם בלשונו ע"כ אין לעשות מעשה בודאי וגם כפי הנראה שם בהשאלה שחפרו כבר קבר שם וגדול כבוד הבריות וכו' כמ"ש בלשונו אך אין לידע דבר ברור איזהו מעשה אחרת ואולי השאלה רק כשלא חפרו עדיין הקבר ואין לידע דבר ברור מלשונו כיון שנכתב רק רשומי דברים (ולא כדרך חיבור) כידוע דרכו בקודש ז"ל ד) ועוד בה רביעי' והוא תמוה מה שסיים שם שישלחו לבקש מחילה מהנפטרים שימחלו זל"ז וסיים שזהו עצהיו"ט ולא ידעתי אם מהני לזה בקשת מחילה נגד המבואר בש"ע ובראשונים שאין להם מנוחה לשניהם, ומי עלה שמים וירד לומר אם המה מוחלים וכו', ומי איכא פירוקא לסכנתא

כנז', וא"כ בכל הדברים שיעשו ח"ו נגד הש"ע במה שנוגע למתים וכי יהי' תקנה במה שיבקשו מהם מחילה, ובפרט לכתחלה, ועיי' בס' בית הילל על היו"ד (סי' שס"ב שם) דאין ראי' מזה לומר דלא יבקר חולה או ינחם לכל מי שהוא שונאו ז"א דהכא כיון דלא נעשו אוהבים בחייהם ע"כ בודאי במותם אין להם יחד מנוחה אבל בחייו יכול ליהנות מחמת זה שהוא הולך אצלו לבקר חולה או לנחם אבל אזי בזה יעשו אוהבים עכ"ל הבית הילל, ועכ"פ מי יהין להקל בזה להרגיז ולא להניח את שניהם ח"ו:

ומ"ש כת"ה שאומרים שכיון שהיו שניהם ת"ח ויר"א ע"כ בודאי מחלו להם זל"ז ועבדו רבנן שלמא בהדי' שם בעולם העליון, הנה עומד לנגד זה גמ' מפורשת בסוף הוריות (דף י"ג ע"ב וי"ד ע"א) דא"ל כבר אהבתם גם קנאתם כבר אבדה א"ל האויב תמו חרבות לנצח (פירש"י דמשמע אעפ"י שכבר מתו חרבות לנצח ואין יפה להזכירם עכ"ל) א"ל הני מילי היכא דאהני מעשיי' רבנן לא אהני מעשיי' עכ"ל עיי"ש הענין בגמ' דמבואר דוקא היכא דלא אהני מעשיי' דומיא דהתם שרצו לביישו לרשב"י וע"י ר' יעקב בן קרשי שגרסה וגרסה רשב"ג ולא נתבייש למחר בביהמ"ד ולא אהני מעשיי' כלל והי' רק רצונם בלבד משא"כ כשהיו שונא א' לחבירו בשביל הרעות שעשה לו באיזה ענייני מעשה או ממון אז ל"ש לומר גם שנאתם גם קנאתם וכו' כנז' וממ"נ אם יתודע לו בעולם העליון אשר אין כדאי לכעוס בשביל הדבר שעשה חבירו ושחבירו הי' הצדק אתו באמת א"כ נמצא שבחנם הי' בכעס ורוגז על חבירו נמצא שחבירו צריך להקפיד עליו ביותר על שנאתו בחנם עכ"פ כיון שהי' שנאתם ע"ד מעשה ל"ש לומר גם שנאתם וכו' אבדה כנז' מהש"ס ע"כ אין להקל. ומ"ש איך נחשוב שונאים זל"ז הנה פשוט אם נתפייסו קודם פטירתם בודאי אין שום חשש עוד הגם שהיו שונאים זל"ז מקודם כמה שנים רצופים אבל אם לא נתפייסו זל"ז קודם פטירתם הגם שהא' שנשאר חי עוד אולי התחרט אח"כ (כאשר הוא הדרך) אבל מאן ספין ומאן רקיע אם חבירו בעולם העליון מחל לו ע"כ בודאי יש להחמיר ובפרט כי ספק סכנתא לחומרא וחמירא מאיסורא וכל עניני צואות ריה"ח חוששי' מעניני סכנתא. ומ"ש כי יצחקו עליכם צעירים שאינם מאמינים בדברים האלי, הנה על צעירים כאלו אנחנו מתפללים ג"פ בכל יום ולמלשינים אל תהי תקוה וכל המינים וכו' כי בעוה"ר גברה המינות ודעת האפקורסית מיום ליום למען תפוש את בנ"י בלבם בנסיון העיקרי בסוף יומיא עוקבתא דמשיחא ואם (כנראה) אינם מאמינים בהשארת הנפש ובדחז"ל והפוסקים באמת לאמתו אז מה לנו ולהם, ואין כדאי להתוכח בהבליהם, כי אחז"ל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי רק נחזיק אנן בדידן בעה"י ואמונת האמת תהי' לנו לאור עולם והולך ואור עד נכון היום, במהרה דידן:

אך מ"ש אם להרחיק (בין שניהם שונאים זל"ז) שיעור ד' אמות, הנה הגם שכ' בבאה"ט (סי' שס"ב סעי' ה') שצריך להרחיק ח' אמות כדי חפירת ד' אמות לכל קבר ועיי"ש בגליון מהרש"א ובדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ב סי' מ"א בד"ה אולם זה וכו') מ"מ שאני התם דהך דלא יקבור צדיק עם רשע הוא מדינא דגמ' בסנהדרין והוא מדאורייתא כמ"ש בחת"ס (חיו"ד סי' שמ"א) עיי"ש משא"כ הך דשניהם שונאים, אפי' בשניהם צדיקים, ואינו מדינא דגמ' ע"כ די אם נחמיר בשיעור ד' אמות הפרש כנז'. ובשיעור ד' אמות די כיון שהוא רשות בפ"ע לכמה דברים ושמעתי שנהגו להקל אם א' מונח מפסיק בנתיים אפי' שאין ד' אמות רוחב ההפרש ואני מסתפינא להקל כשאין ד' אמות הפרש גם כשיש אחר מפסיק. ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים וברוכים וכ"ט ונזכה לישועה וגאולה שלימה במהרה דידן:

אחרי כתבי זאת ראיתי כשאלה שנמצאה בס' מילי דחסידותא הנ"ל הוא עוד בשו"ת שבות יעקב (ח"ב יו"ד סי' צ"ו) והכריע דאם מי שהוא שונאו הוא כבר נקבר שם יב"ח אז יש להניחו סמוך לקברי אבותיו אף שהוא סמוך ג"כ לקבר שונאו ואעפ"כ הנלע"ד כתבתי ומשנה לא זזה ממקומה כי הטעם שכ' בשבו"י דהך דנוח לו לאדם לקבור אצל קברי אבותיו נמצא בכתוב ושכבתי עם אבותי משא"כ הך דאין לקבור אצל שונאו לא נמצא בגמ' אדרבא מצינו בגמ' הוריות להיפך גם שנאתם גם קנאתם אבדה עכ"ד השבו"י ולא הבנתים כלל דאדרבא שם בגמ' הוריות (דף י"ג וי"ד) מסקינן דהיכא דאהני מעשיי' בשנאתם לא שייך גם שנאתם גם קנאתם, גם אחר מותם. ונמצא דשייך גם אז שנאתם זל"ז וא"כ ה"ז להיפך ממה שהביא בשבו"י מהגמ' שם וכנראה רק אגב שיטפי' וגם מ"ש לחלק בין תוך יב"ח לאחר יב"ח כיון שבס"ח לא חילק בזה מי עלה שמים וירד לחלק בזה ע"כ הטעמים שכתבתי לעיל במקומם עומדים, ומה שהתלבט (הרב במילי דחסידותא) כל כך בשביל שהוא קברות אבותיו הנה ראיתי דבר הגון בס' פרדס (הוא דברי יוסף ח"ג וח"ד להר"י שווארץ מירושלים ז"ל) עה"כ בדה"י וישכב מנשה עם אבותיו ויקברהו בביתו פי' המכונה רש"י לא זכה להקבר עם אבותיו עכ"ד אולי ראי' לדברי הב"ח ביו"ד (סי' שס"ב ס"ק ו') אבל אין קוברין בעל תשובה אצל חסיד אף שמנשה בעל תשובה הי' לפי שהי' אביו יחזקי' המלך חסיד לא נקבר עמו עכ"ל הנ"ל, וחיים ושוכט"ס:

סימן ד

כבוד הרב החריף וכו':

ע"ד אשר שאל אשר צוה חותנו הגאון זצ"ל כי הכתבים שלו ח"ת (שכבר נדפסו ואין צורך בהם) יניחום בקברו בעת פטירתו ולאשר מעל' הוא כהן ולא הי' בחדרו וגם הי' טרוד לפעול קבורתו באותו יום ע"כ שכח לצות לעשות זה ועתה שואל אם לחטוט קברו לקיים צואתו להניחם בתוכו או עכ"פ עד הגולל היינו על (הגולל) הדף מלמעלה או אולי בעת שיעמידו מצבתו בקרוב יניחום מתחת למצבתו עכת"ד שאלתו והנה לכאורה יפלא על צוואתו של הרב הגאון ז"ל ונחזי אנן אליבא דהילכתא אשר ציוה להניחם בקברו וזהו גניזתם אצל ת"ח בקברו. אבל עד כאן תנינן במגילה (כ"ו ע"ב) ופסקינן בש"ע או"ח (סימן קנ"ד סעי' ה') וביו"ד (סי' רפ"ב סעי' י') בס"ת שבלה או נפסל נותני' אותו בכלי חרס וקוברין אותו אצל ת"ח היינו בלה דוקא או שנפסל דלא כהלין כתבא למיקרי ואינו ראוי עוד לקרות בו מחמת שאסרו לקרות בס"ת פסול אבל בכתבים של ח"ת שלא בלו כלל רק שנדפסו מהם ואין צורך בהם עוד מ"מ יכולי' לקרות בהם כמו בשאר כתבי' ח"ת הגם כי יש לחלק בין שאר כתבי קודש ובפרט בכתב משיט"א שלנו שאינו כתב אשורית מ"מ לא פליגי הגאונים בעל שבו"י ובעל כנסת יחזקאל בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן ל"ג) אלא בכתבי הקודש הקרועים והבלואים הנדפסים אם מותר לשרפן ולאבדן כדי שלא יבואו לידי בזיון והיינו רק בנדפסים עמ"ש שם בדברי תשו' חות יאיר בדפוס ע"י גויים אבל לא בכתבים שנכתבו לשם ח"ת ממחברן ואין לומר שזה אינו לאבדן ז"א דכיון שציוה להניחם בתיבה היינו תיבת עץ (כי כמעט לא ימצאו כלי חרס גדולה כזו) ועץ ממהר לרקוב והוי גורם הפסד שירקבו בקברו (וידעתי, כי כ"ק אאמו"ר הגה"ק זי"ע הי' נזהר באמת בתוך המון כתביו ח"ת שכתב אם כי העתיקם לדפוס מ"מ הניחם בעליית ביהמ"ד במקום מוצנע ולא הניחם לקברם בפרט לאבדם) מ"מ להצדיק דברי גדול וצדיק אחרי פטירתו הוא חותנו אמרתי למשכיני נפשו בזה וזהו י"ל א') יען כי הכרתי את כתבו שלא הי' כהלין כתבא למקרא רק לפני המעתיק הבקי היטב בכתב שלי א"כ כאשר כבר נדפסו אלו החיבורים א"כ מי הוא אשר ירצה להטריח ולייגע לקרות בהן א"כ הוי כאלו אין ראוי לקרות בו עוד וצריכין גניזה. ב') וע"ד הגניזה שהוא בכלי עץ היינו התיבה כנ"ל הנה בתשו' כנסת יחזקאל שם ביאר דבאמת בכלי עץ משומר יותר שלא יתקלקל וגם העיד שמצא בגל כזה חתיכות עץ שהי' שם יותר ממאה שנה ולא הי' בו רקבון אך אולי בימי ירמי' שנא' ונתת בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים ובא"י הקרקע קשה ושם מתקיים יותר בכלי חרס עיי"ש ולפ"ז הוא גניזה שפיר בקברו קבר ת"ח בכלי עץ. ג') ועוד יש היתרא שהמציא הגאון מקאוונא ז"ל בספרו שו"ת עין יצחק (או"ח סימן ה' אות ט"ז) היכא שהתנה בפירוש בשעת שנדפסים העלים "הקאררעקטארען" שיאמר בפיו

בפירוש שלא יחול עליו קדושת כתבי קודש מעולם לפימש"כ הרמב"ם (פ"ו מה' יסודי התורה הל' ח') בפירוש שכל אלו כתבי קודש שאסור לאבדן היינו שנכתבו בקדושה ועפימ"ש בש"ע או"ח (סי' קנ"ד סעי' ח') וביו"ד (סי' רפ"ב סעיף ט"ו) דמהני תנאי באלו הדברים שחשב שם הגם דלתשמיש בזיון לא מהני תנאי כלל אבל לאבדן שלא בבזיון אין איסור כשמתנה כנ"ל עיי"ש שהאריך בזה וא"כ ה"נ כיון שציוה כן כמה שנים לפני מותו לעשות בהכתבים האלו ככה מהסתם היה כן דעתו בעת כתיבתם לצוות כזאת והוה כהתנה בפירוש מקודם ואף דהכא לא הוי נדפסים רק נכתבים ביד דחמור מ"מ כיון שאינה ראויים, כ"כ לקרות כנ"ל וגם אינו מאבדן רק גורם להם מחיקה בספק בתיבת עץ כנז' ע"כ בודאי מותר. ואין לדמותו למ"ש בשם רבינו מהרח"ו זצ"ל זי"ע שצוה לגנוז בתוך קברו מכהאר"י ז"ל והוא המהדורא בתרא לשמונה שערים והוציאוהו אח"כ מקברו ברשותו ע"י שאלת חלום כמ"ש בשה"ג להג"מ חיד"א ז"ל (מערת מהרח"ו) וקשה לכאורה לפי הנ"ל דאיך גנזום לכתחלה בקברו אם הי' ראויים לקרות (ומהרח"ו הי' גאון עולם נפלא גם בנגלה כנודע) אולם שאני התם הי' כדי שלא ילמדו בהם הדור מרוב קדושתם עד שהתיר אח"כ ע"י שאלת חלום ובכה"ג להציל ממכשול את כל הדור שימעלו בקדשי שמים ללמוד חכמת האמת הנסתרה למי שאינו זוכה לה הוא סכ"נ ר"ל ע"כ התיר מהרח"ו בתחלה לגנזם בתוך קברו אבל אין ראי' משם לשאר כתבי קודש ח"ת בימינו:

מ"מ כיון ששכחו אז להניחם בתוך קברו ולחטום עתה בודאי אסור מפני חרדת הדין אלא יש לדמותו לשכחו מבגדיו ליתן וכיוצא ואף להניחו על הארון הגולל מבחוץ כיון שהתיבה עם הכתבים הוא נפח גדול וצריכין לפנות העפר מהקבר כולו עד שיכנסנו והוי נראה כחטטי שכבי ובפרט דגם אם צריכין גניזה אז מבואר בש"ס מגילה ובש"ע כנז' רק קוברו אצל ת"ח וממילא כשיניחו תחת המצבה שמעמידין אצל הקבר ממש הוא קבורתו אצל ת"ח ובפרט שלדעת ר"ת בתוס' ברכות (דף י"ט ע"ב) ועיי' תוס' שבת (קנ"ב ע"ב בד"ה עד שיסתום) ועוד בכמה מקומות שפי' דגולל היינו מצבה והיינו שדרז"ל כל אשר יגע ע"פ השדה לרבות גולל ודופק וא"כ המצבה הוא מגוף הקבר וכשמניח התיבה עם הכתבי' תחת יסוד המצבה היינו נתקיים צוואתו כנז'. וינוח בשלום על משכבו שוב ראיתי בשו"ת זרע אמת הספרדי (ח"ב סי' קל"ג) ע"ד העלים הנדפסים המפוזרים שפלפל ע"ד הכנסת יחזקאל והעלה שבזה הפריז על המדה להצריכם כלי חרס דלהעלים הנדפסים גונזם בביה"ק בתיבות או בשקים כמו שנהגו שם עיי"ש. ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים ושוכט"ס עד ביאת ג"צ בב"א:

ידידושתו"ט כל הימים:

סימן ה

כבוד ידידי הרב הגאון וכו':

מכתבו הגיעני וכו' וע"ד אשר בקש הסכמתי אם לגזור תענית צבור לכל המדינה ביום א' דסליחות דהאי שתא שהוא כ"ו אלול (סמוך לימי ר"ה הבעל"ט) אודות צרות המלחמות הגדולות והיקרות והרעבון הנצמח עי"ז. הנה. אין דעתי מסכמת לגזור תענית לכל המדינה כעת בחולשת הדור הזה הגם שכתב כי יודיע שמי שהוא חלש וחולה יפדה א"ע וכן מעוברות ומניקות מ"מ נחזי אנן בגוף ההלכה בזה א') הנה פסק המג"א (בסי' תקע"ז ס"ק ב') בשם הר"ן דהיכא שצריכין להתענות רצופין שסכנתן בכל יום כגון עיר שהקיפוהו עכו"ם וא"א לגזור תענית בכל יום לפיכך אין לגזור תענית כלל עי"ש וה"נ במלחמה הנוראה הלזו שנמשכת זה שנה שלישית בלי הפסק אין לגזור תענית על הצבור. ב') וא"ת אעפ"כ נגזור גם שאין מחוייבי'. ז"א כיון שכ' שבכה"ג אין לגזור בו תענית כלל בודאי מחוייבין אנחנו לשמוע לדבריהם ז"ל ושלא לגזור על הצבור תענית. ובפרט סמוך לר"ה שהוא סמוך לצום גדלי' שיצטרכו להתענות בשני שבועות זאח"ז רצופים וכיון שבעת המלחמה תענית צום גדלי' הוא מדינא מחוייבים וכמ"ש המג"א (סי' תק"נ במג"א ס"ק א') דבזמן שאין סכנה אין מחייבים מדינא להתענות הד' צומות (אלא בט"ב) רק ממנהגא צריכין להתענות כל הד' צומות ואסור לפרוץ גדר עיי"ש נמצא כי בשעת הסכנה ומלחמה ואין שלום. אז מחוייבים מדינא להתענות בצ"ג ואיך נגזור תענית בשבוע שקודם לזה תענית שאינו מחיובא ויחלשו כמה וכמה שלא יוכלו להתענות בשבוע שלאחריו מיד ביום צ"ג שהוא חיוב מדינא ועי' באו"ז הגדול (הל' יולדת סי' ק"ט) וז"ל מעשה ביולדת שחל יום שמיני שלה בצום גדלי' ושאלו לרבינו תם זצ"ל אם יכולה לאכול והתיר לה דאע"ג דצום גדלי' דברי קבלה ודברי קבלה כד"ת אפי"ה התיר דאמרי' פ"ק דר"ה קרי לי' צום וקרי לי' ששון ושמחה וכו' בזמן שאין שמד ואין שלום רצו מתעני' רצו אין מתענין לכך הוא רשות גם עתה ומשום כך התירו לה לאכול עכ"ל האו"ז ונמצא לפי"ז דבזה"ז שאין שלו' ויש מלחמה וצרות כאלו הוא חיובא וצריכה גם יולדת מז' ימים להתענות ואם כי למעשה צריכין להתיישב לענין יולדת ונהגו להקל בדורות חלושות עכ"פ צריכין ליזהר שלא לגזור תענית בסמוך לו כיון שעי"ז לא יוכלו (אולי) להתענות בצום גדלי' כנז' ובפרט שלאח"ז בש"ק הוא יום הכפורים צומא רבא ואולי יחלשו עי"ז שיוכרחו לאכול ביוה"כ ח"ו ואם בשביל הבריאים ויחידי סגולה

ממילא ינהגו כמ"ש המג"א (סי' תקפ"א ס"ק ח') דביום א' דסליחות נהגו רוב הקהל להתענות עיי"ש והיינו למי שבכחו להתענות אבל לגזור תענית על כולם בכלל בודאי אין מהראוי עתה כנ"ל ובפרט כי צריכין ליזהר לאשר אנו רואים כי אלו המלחמות הם חבלי משיח כפי שנראה מהכתובים ומהגמ' ומד' הזוה"ק (סוף פ' בלק) ובס' התמונה (אות ס') ופי' שם באורך וכן בשארי ספרי קודש ע"כ צריכין העיקר להתפלל על הגאולה שלימה ב"ב לא כן ההמון שהטעו אותם שצריכי' להתפלל עתה העיקר רק על שלום העמים ושעי"ז שיופסק המלחמה ישובו למצרים הוא הגלות המר בעוה"ר ושכינה הק' בגלותא ומאריכי' הגלות ומעכבים הגאולה עי"ז ואיך נעיז פנינו ונקשה ערפינו לבקש כזאת ממלך הכבוד אבינו ית"ש לחלל כבוד מלכותו ית"ש ח"ו וכמ"ש בס' הזכרון להגאון חת"ס זצ"ל כי אם נתפלל על השלום ה"ז עיכוב הגאולה כשאחז"ל במגילה מלחמה נמי אתחלתא דגאולה הוא עיי"ש דבריו כי נעמו ובמה שסיים רק עצתי שנרבה בתורה ותפלה וכשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשיו ולא ישלטו בישראל ואז נתפלל רק על הגאולה ולא נחוש על המלחמה כלל עכ"ל החת"ס וכן נעשה אנחנו העיקר לעורר על תיקון העונות המעכבים הגאולה ולהרבות בתורה ותפלה בכל מה דאפשר ועי"ז נזכה לאפרקא שכינתא וכנס"י מגלותא במהרה דידן וכו' (והארכתי בזה ואין עת וענין להעתיק ולהאסף פה) וה' הטוב יחוס ברחמיו ויאמר כביכול ית"ש למעני למעני אעשה למען כבוד שמו ויגאלנו בקרוב ובמהרה דידן ברחמים וכט"ס. ידידוש"ת:

סימן ו

כבוד ידידי הה"ג וכו':

ע"ד שעוררני על מה דפסקי' בהל' כיבוד אב ואם (סי' ר"מ סעי' ב') דאינו סותר את דברי אביו והא חזינן כ"פ בש"ס שחלקו על דברי אביהם להלכה כן בפוסקים וממה שכתב בעצמות יוסף על קידושין (דף ל' ע"ב) ממה דאמרינן אפי' אב ובנו נעשו אויבים זל"ז בשער הלכה דהיינו מקשה ומתרץ כדי להסיק מתוך ויכוח ההלכה אליבא דהילכתא וכה"ג מותר לבן להקשות על אביו ולא דמי להאי דאמרי' ולא יסתור את דבריו ולא יכריעו וכו' עכ"ל (ומובא בקצרה בפת"ש שם) מזה אין ראי' שיוכל לסתור את דבריו למסקנא להלכה כיון דהוא רק בתוך הפלפול ומקשה ומתרץ דלא הביישן (לשאול) למד ע"כ מוכרח הבן לשאול ולפלפל וזולת זה לא יוכל האב לקיים ושננתם לבניך שיהיו מחודדין בפיו שיבין הבן לברר לעומקן ולרוחבן ולאמתן, אבל אין הוכחה מזה שיחלוק עליו למסנא כנז'. והנה בש"ך שם (ס"ק ב') כ' דלסתור דבריו אפי' שלא בפניו אסור

והיינו לחלוק עליו "בהלכה" [וגם בט"ז שם (ס"ק ג') שכ' דשלא בפניו מותר לחלוק על אביו מ"מ מצינו כ"פ שחלקו זה עם זה (אב ובנו) להלכה גם בפניהם כנז' להלן]. והנה יפלא דהלא מצינו בש"ס פעמים רבות אין מספר כמו ברבי ואביו רשב"ג דאמר רבי (בעירובין דף ל"ב ע"א) נראים דברי מדברי אבא מוטב שיחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף וכן בתוספתא (בדמאי פ"ה) נכרי שהי' מוכר פירות בשוק ואמר וכו' לא אמר זה אלא להשביח מקחו ומסיים בתוספתא דברי רשב"ג רבי אומר נאמן הנכרי להחמיר אבל לא להקל וכ' ע"ז הרא"ש במו"ק (פ' ואלו מגלחין סי' ע"ט) דהלכה בזה כרבי מחבירו אפי' מאביו (ועיי' רא"ש קידושין פ"א סי' ס"ב) וכן פלוגתא דרבי ורשב"ג בהבא לידון בשטר ובחזקה בב"ב (דף ק"ע ע"ב) ובסנהדרין (דף כ"ג ע"ב) וכן ביבמות (ס"ד ע"ב) דרבי אמר מלה בנה הראשון וכו' כן בניסת לראשון וכו' ופליג עם רשב"ג אביו וכן בכתובות (צ"ה ע"ב) גבי נכסי לך ואחריך לפלוני פלוגתא דרבי ורשב"ג ובב"מ (דף ז' ע"א) פלוגתא דרבי ורשב"ג בשנים אדוקים בשטר וכו' וכן שם (בב"מ מ"ח ע"ב) במלוה את חבירו על המשכון וכו' וכן עוד בכמה מקומות וכן בבבא בתרא (דף נ"ט ע"א) דר' אושעיא אמר מעכב ור' חמא אמר אינו מעכב. שהיו אב ובנו ופליגי אהדדי, ועיי"ש בתוס' ד"ה והחוט המשולש וכו' וכן בש"ס זבחים (ריש דף ט' ע"א) א"ר אבין דוחין קדשים הנאכלים וכו' ר' יוסי ב"ר אבין אמר וכו' ועיי"ש בתוס' ד"ה דוחי' קדשים קלים וכו' החילוק שם בין ר' יוסי ב"ר אבין ובין ר' אבין, הרי אב ובנו מחולקים. וכן בש"ס שבת (דף קכ"א ע"ב) לענין הריגת צירעה בשבת דפליג רבא עם אביו רב הונא עיי"ש בפירש"י ד"ה שלמתינהו לכולהו ועיי' בסה"ד (ערך רבה בר רב הונא) דצ"ל שם הגי' רבא בר רבה בר"ה. וכן בזבחים (דף ט"ו ע"ב) עיי"ש בפירש"י ד"ה אי תניא דפליג ר"א בר"ש על אבוה ר"ש. וכן שם בזבחים (דף כ"ד ע"ב) הא דר"א בר"ש מפקי מאבוה ר"ש עיי"ש וכן בש"ס עירובין (דף י"ד ע"א) ר' יוסי ב"ר יהודה סבר כאבוה (ר"י) בחדא ופליג עלי' בחדא וכן שם בעירובין (ט"ז ע"ב) במתני' מקיפין וכו' דפליג ר' יוסי ב"ר יהודא בפירוש על אביו עי"ש ברש"י, וכן בקידושין (ל"ח ע"א) לענין חדש בחו"ל דפליג ר"א בר"ש על אביו ר"ש וכן בשבת (דף מ"ד ע"א) דאמר ר"א בר"ש מסתפק מן הנר הרבה ומן השמן ופליג אדאבוה ר"ש שם וכן בביצה (דף י"ט ע"ב) דאמר ר"ש אין תודה באה בחג הסוכות ר"א בר"ש אומר מביא אדם תודתו בחג הסוכות ועי"ש במה פליגי בדרשא דחג הסוכות וכן בר"ה (דף ד' ע"ב) לענין בל תאחר דר"ש ס"ל ג' רגלים כסדרן ור"א בנו ס"ל חג הסוכות בלבד עיי"ש וכן בביצה (דף ל"ג ע"א) לימא דר"א בר"ש כאבוה ס"ל ומסיק דר"ש ס"ל כת"ק ואסור (עיי' פירש"י) ור"א בנו ס"ל דמותר להנהיג

הבהמות ביו"ט וחולק על אביו בזה וכן מפורש בב"ב (דף מ"ב ע"ב) אבוה דשמואל מחולק עם שמואל בנו דאבוה דשמואל ולוי תני שותף אין לו חזקה ושמואל תני שותף יש לו חזקה, וכן עיי' במנחות (דף ס"ג ע"ב) דמסיק הש"ס דפליג ר"י ב"ר יהודה עם אבוה לענין בדיעבד כשהביא מחצה סולת ומחצה רקיקין עיי"ש וכן בר"ן נדרים (דף מ' ע"ב) גבי אבוה דשמואל דעביד מקואות לבנתי' ביומי דניסן ומפצי ביומא דתשרי שהשוה הר"ן קצת דעתי' עם שמואל ברי' מדמייתי בפ' תינוקות מילתא דאבוה דשמואל ולא מסיימי עלי' פלוגתא דברי' שמואל אלמא שמואל נמי למעשה חייש עיי"ש אבל שארי מפרשים הראשונים לא ס"ל כהר"ן וגם בר"ן שם נראה דאי משום דהוא אביו דשמואל אעפי"כ פשיטא לי' (בלי שום דוחק) דבנו מותר לחלוק עליו להלכה אלא דהתם נראה לו להשוות הך דרב ורבה ואבוה דשמואל בזה וכ' שגם שמואל חשש שם בזה להחמיר אבל לא משום דאבוה הוא כלל. וכן במדרש רבה (פ' בראשית פ"א) אר"א ב"ר שמעון אם כדעת אבא למה לפעמים שהוא מקדים ארץ לשמים ופעמים שהוא מקדים שמים לארץ אלא מלמד ששניהם שקולים זה כזה עכל"ה. וכן בירושלמי ערלה (פ"ב הלכה ח') לר"א בר"ש דרבנן דקסרי אמרי דר"א בר"ש ס"ל א' כשיטת אביו וא' כשיטת חכמים משום שמות מצטרפין והיינו שלא כדעת אביו ר"ש עיי"ש בפנ"מ. וכן בירושלמי נדה (פ"ב הל' א') דשאל ר' חמי לר' ישמעאל ב"ר יוסי הלכה כדברי מי אם כר' יוסי אביו או כרבי דאיקפד ר' ישמעאל ואמר הלא דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין דהיינו רבי הוא תלמידו דר' יוסי אבל לולי זאת הי' ס"ל לר' ישמעאל להשיב ולהכריע בשאלה אם נראה לו כדברי רבי אפי' שהוא נגד דעת אביו ר' יוסי. וכן עוד בש"ס דילן במנחות (דף ל"ב ע"ב) לענין נקצר שלא כמצותו דר"א בר"ש לא שמיעא לי' היינו לא ס"ל הא דר"ש עיי"ש. וכן עוד במנחות (דף ע"ד ע"א) במנחת כהן חוטא אי השיריים קרבין לעצמן או מתפזרין על הדשן דפליגי ר"ש ור"א בר"ש. ועיי' בירושלמי סוטה (פ"ג הל' ו') וכן עיי' ברש"י סוטה (דף כ"ג ע"א) בד"ה כר"א בר"ש ובהגהות הב"ח שם. וכן בכיוצא בכמה דוכתי וכן בירושלמי קידושין (פ"ד הל' א') פליגי ר"ש ור"א בנו אם דור י"א בממזרים הנקבות מותרות או גם הזכרים עיי"ש. וכן בירושלמי יבמות (פ"ז הל' ג') ר' ישמעאל ב"ר יוסי פליג על אבוה ר' יוסי (לפי גי' הקה"ט) בענין תרומה בזמה"ז אם הוי דאו' או דרבנן. וכן בירושלמי כתובות (פ"א הל' י"א) ר' ישמעאל ב"ר יוסי חולק על אביו ר' יוסי אפי' תימא לעיסה פסולה לית ר' ישמעאל ב"ר יוסי חלוק על אביו משמע דאי משום דאביו הוא הי' יכול לחלוק עליו רק שקיל וטרי אם ס"ל לר' ישמעאל כן ומסיק דבכה"ג דנשלך לאשפה ופסולין משליכין ע"כ גם ר' יוסי מודה עי"ש וכן בש"ס דילן ב"מ ריש פ'

הזהב (מ"ד ע"א) דרבי תני לר"ש ברי' הזהב קונה את הכסף ובירושלמי שם מפורש יותר (לענייננו) דקאמר לי' רבי לר"ש ברי' חזור בך ותני הזהב קונה את הכסף והוא השיבו לית אני חוזר בי דעד דהוא חילך עלך (בתוקפך ובילדותך) שנית הכסף קונה את הזהב עיי"ש, והלא אסור לסתור דבריו של אביו:

והנה לכאורה יש להביא ראי' ג"כ מש"ס סוכה (ט"ז ע"ב) דאמרי' לא עפ"י ר' יוסי אלא עפ"י ר' ישמעאל ב"ר יוסי נעשה מעשה ומשמע לכאו' דפליגי ר' ישמעאל ב"ר יוסי עם אביו אך ז"א מוכרח דלא פליגי בפירוש בזה אב ובנו אך קאמר דגם ר' יוסי אין ראי' דס"ל כר' יהודה (עיי"ש) די"ל דרק בסוכה שהוא מ"ע ולא בשבת ששורשו איסור סקילה. וכן ממה דקאמרי' שם בסוכה (י"ד ע"ב) הפכן על צידיהן ר' הונא אמר פסול ורב חסדא ורב בר רב הונא אמר כשירה משמע בפירוש דפליג רב בר רב הונא על אביו. אך י"ל עפ"י מש"כ בסה"ד (ערך רב בר רב הונא) עפי"ד התוס' בסנהדרין (ה' ע"א) דלפעמים נראה דרב בר רב הונא אינו בן הריש גלותא וכו' וגם מה שאמר לרב הונא ומי אמר לן "מר" טעמא וכו' עיי"ש והול"ל מר אבא והגם דמצינו כן בעירובין (ס"ה, ע"א) דא"ל ברתי' דרב חסדא לר' חסדא לא בעי מר מינם, שאני התם דבתו אמרה כן משא"כ בן והוא תלמידו דצריך לקרותו רבי (עי' בש"ע יו"ד סי' רמ"ב סעי' א' בהג"ה) אך התם ברבו מובהק אבל עכ"פ הי' צ"ל בשם "אבא" בזה וצ"ע:

והנה מה שכתבנו לעיל לענין שמואל ואבוה דשמואל גם אם נאמר ששמואל הי' חושש לדברי אביו ולא מפני מצות כיבוד רק משום דס"ל כותי' או מחמת קורבה הי' דעתו נוטה כותי' ומסתבר לי' (להחמיר) וכמו דמצינו בירושלמי יבמות (פ"ד הל' י"א) ואבא בר ווא פליג אדשמואל ברי' עיי"ש בפי' כי אבוה דשמואל הי' שמו כן וכי יחלוק על בנו ולכאו' קשה דמה זה תמוה וכי יחלוק על בנו הלא מצות כיבוד הבן לא מצינו בתורה אלא ודאי דבעי רק דרך שאלה כיון דאב ובנו קרובים דעתם זל"ז ע"כ קשה לומר דפליגי וכהאי דאמרינן בסנהדרין (דף ל"ו ע"א) דאב ובנו כשעמדו למנין כדיעה א' נחשבו משום קריבות דעתם עי"ש וזהו כונת הירושלמי כנראה ומתרץ שם (בירושלמי יבמות) דלא פליגי אהדדי עיי"ש. וכן י"ל בש"ס דילן בב"ק (קט"ו ע"א) והא רב הונא תלמיד דרב הוא והורה דלא כותי' עיי"ש ולפי מה שביארנו לקמן מהרמ"א (בסי' רמ"ב) מותר לחלוק על רבו לפסק הלכה כנ"ל ובע"כ הפי' בדרך שאלה וכי יחלוק לכתחילה על רבו הלא מפני אהבת כבוד רבו ראוי לפסוק כותי' ואם אולי הי' לו ראי' ברורה לסתור דברי רבו דאז מותר אי' אפוא הראי' הלז זהו כונת הגמ':

ובמה דאמרי' שם בסנהדרין דאב ובנו מונין כא' (כשעמדו למנין). הנה העירני ש"ב חביבי החריף ובקי בנש"ק מ' אלטיר משה ט"ב שיחי' כי מגוף הגמ' הנ"ל יש ראי' דמחלק שם בין רב כהנא ורב אסי דלגמרי' דרב הוי צריכין ולסברי' דרב לא הוי דנחשבו כשנים משמע דוקא הם ולענין דנחשבו כא' או ב' אבל לענין תלמיד לרבו שיכריעו אין קפידא עכ"ד הנז'. והנה אין משם ראי' מוכרחת דהא עכ"פ היכא דצריך לרבו נחשב דיעות שניהם רק כא'. אבל עכ"פ משיטת הסוגי' דשם משמע ראי' ברורה לדברינו משום דלא פריך הש"ס כלל מאב ובנו או בתלמיד לרבו דאיך יחלוק אב על בנו או תלמיד על רבו ואיך יכריעו לומר הוא דעתו שלא כדעת אביו או רבו. א"ו דכשעמדו למנין ע"ד הלכה מותר לחלוק או להכריע על דברי אביו או רבו: ואין לומר במה דמצינו לעיל בר"א ור"ש אביו או ברבי ורשב"ג אביו כנז' דהי' כ"ז אחרי פטירת אביהם הגידו מימרות אלו שהם חולקים על אביהם וכיון דאינו בחייו בפני אביו, מכריעו או חולק על דבריו, ע"כ לא חמיר כ"כ. ז"א. דהא אין חילוק בכה"ג דהא פסקי' בכיבוד אב מכבדו בחייו מכבדו במותו ואם בחייו אסור אז גם לאחר פטירתו אסור לחלוק עליו. ועיי' מ"ש בזה לעיל (סי' ב') דהך דאמרי' בקידושין (ל"א ט"ב) דמכבדו במותו שאומר זכרונו לברכה לחיי טוה"ב. לאו בזה בלבד דוקא מכבדו אלא תנא ושייר כמו שביארתי שם ופשיטא דאם אסור בחייו לחלוק עליו בהלכה אז גם לאחר פטירתו אסור משום דהוא בכלל כיבוד אב או רבו כנז'. ע"כ הענין צע"ג בעה"י והנה במה שמצינו כ"פ בזוה"ק ובתיקונים משא ומתן של דברים בד"ת בין ר"ש ור"א בנו זה מותיב וזה מפרק. י"ל דזה לק"מ וכנ"ל מד' העצמות יוסף בראי' מהגמ' דבדרך פלפול בינו ובין אביו מותר בודאי. ובזה יש ליישב מה דאמרי' בכתובות (דף כ"ג ע"א) דא"ל שמואל לאבוה ועד האידנא מאן נטירונהו דהיינו בדרך מו"מ של הלכה כנז': והנה מה דמצינו גבי כבוד רבו דלא יחלוק על דבריו ג"כ קשה טובא מש"ס ממקומות רבות כגון בפלוגתא דרב ושמואל ועיי' ש"ס חולין (קי"א ע"ב) דא"ל לשמואל לרבך (היינו רב שהי' רבו) יהובי לי' ולא אכל ואמפי"כ פליגי שם וכן במקומות רבות וכן בר' יוחנן וריש לקיש שנחלקו פעמים רבות והגם שהי' ר"ל תלמיד ר' יוחנן ועיי' ש"ס ב"מ (פ"ד ע"א) ובתוס' ד"ה אי הדרת בך וכו' דר"ל למד גם מאחרים ג"כ עיי"ש אבל עכ"פ למד ר"ל מר"י בע"כ שהי' תלמידו והוציאו מליסטים וכו' וכן בר' אלעזר שהי' תלמיד ר' יוחנן עד שכל מה שאמר ר' אלעזר בסתם היו יודעים שהוא מר' יוחנן כדאמרי' ביבמות (דף צ"ו ע"ב) עי"ש ועיי' בירושלמי ברכות (פ"ב הל' ב') ואעפי"כ מצינו כ"פ בש"ס שחלקו ר' יוחנן ור"א כמו בגמ' סוכה (מ' ע"ב) דפליגי ר' יוחנן ור' אלעזר אם שביעית נתחלל ע"י מקח דוקא וכן בב"מ (דף ס"א ע"ב) אם אבק

ריבית יוצאה בדיינים וכן בגיטין (דף ס' ע"ב) אי תורה רוב בכתב ומיעוט בע"פ דפליגי ר"י ור"א. וכן כהנה. אלא ודאי גם בזה בע"כ באנו לד' הרמ"א (בסי' רמ"ב) שנזכיר להלן: אמנם מה דמצינו שחלקו להלכה (למסקנא) על דברי אביו וכן מצינו בפוסקים שלא חששו אם נראה לו למסקנא שלא כדברי אביו בזה בודאי צע"ג כנז'. ובס' מגיד מישרים למרן הב"י בתחלתו (בסוף ד"ה מוסר שהי' מייסר אותי כאב לבן) כתב שהבטיחו שבנו יעשה השגות לחיבורו (והגם שלא ראינו ולא ידענו מהשגות שעשה בנו של מרן הב"י, הנה בודאי נתקיים כן אך לא בא בדפוס ואולי נאבד ונעלם מאתנו ברוב הימים) עכ"פ מזה דמותר לעשות השגות על חיבור אביו והאמת של תורה אהוב מן הכל ועתה העירני ידי"נ הה"ג מ' נטע שלמה שליעסל הי"ו מד' הש"ס מגילה (ב' ע"א) דאמרו זו דברי רע"ק סתימאה וכו' היינו דמתני' אתיא כרע"ק ומשמי' אמרוהו עיי"ש ואמרי' שם (ע"ב) מתני' דלא כהאי תנא דתניא ר' יהושע בן קרחה אומר כרכין המוקפין חומה מימות אחשורש וכו' ולפי דעת ר"י בתוס' ב"ב (דף קי"ג ע"א) דר' יהושע בן קרחה היינו בן רע"ק שקראו בן עזאי הקרח הזה עיי"ש נמצא לד' ר"י בטל התוס' חולק בזה ר"י בן קרחה על המתני' דהוא כרע"ק כנז' וכן העירני מדברי הרמב"ם (הל' שחיטה פ"א הל' י') יש מקומות שמנהגן אם מצאו סירכא מן האוזן לבשר וכו' ואבא מרי מן האוסרין ואני מן המתירין עכ"ל הרמב"ם ז"ל הרי שחלקו על אביהם להלכה: והנה ראיתי כעת בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' ה') שהאריך בענין אם מותר לתלמיד לחלוק על רבו בדבר פסק הלכה ונגע בקצה המטה גם במאי דמצינו דרבי חלק עם רשב"ג שהי' אביו ורבו אך לא נחית בזה להלכה דכבוד אביו כנ"ל רק בדרך אגב וגם לא ירד כלל למה שירדנו בזה בעה"י (לענין כיבוד אביו) ומיירי שם רק מדברי הרמ"א יו"ד (בסי' רמ"ב סעי' ג') לענין רבו אם מותר לסתור פסקיו אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו עיי"ש ובכל דבריו (בשאילת יעבץ) לא מצינו מרגוע ויישוב למה שתמהנו בזה ממ"ש שם לענין רבי שנחלק עם אביו רשב"ג וכ' מפני שאביו לא הי' רבו מובהק, הנה אמת כ"כ בסה"ד (ערך ר' יהודה הנשיא) דמשום הכי הלכה כרבי לגבי אביו רשב"ג אף דאביו הי' רבו ג"כ. משום שנתחכם יותר ממנו כדתני בכל דוכתא מילתא דרבי קודם רשב"ג אביו מ"מ לענייננו אין זה נ"מ כיון דכבוד אביו הוא להלכה דאינו סותר את דבריו א"כ תיפוק לי' משום דאביו הוא אסור לסתור את דבריו ומה נ"מ גם אם בנו גדול ממנו הרבה בחכמה או שאינו תלמידו כלל עכ"פ מצות כיבוד אב איכא בודאי. וגם בכל התנאים ואמוראים כגון ברשב"י ור"א ור' ישמאל ב"ר יוסי ובאבוה דשמואל וכהנה שהבאתי לעיל פלוגתא ביניהם בש"ס במקומות רבות תמהני שלא העיר כלל בשאילת יעבץ (וכגון בר"ש ור"א בנו הוי בנו וגם תלמידו המובהק

ול"ש כלל לתרץ כד' השאילת יעבץ לענין רשב"ג ורבי בנו כנ"ל) כדחזינן בענין מעשה המערה בר"ש ור"א בנו בש"ס שבת וכן בזוה"ק ובתיוה"ק (כמעט בכולם) כי הי' ר"א תלמידו המובהק של אביו וכותב דבריו יחד עם ר' אבא תלמיד ר"ש וכמבואר באדר"ז בסופה. וא"כ קשה כנ"ל. וכן יש להביא ראי' ממה שהביאו ברוב דברי התוס' בשם ר"ת רשב"ם וריב"ם שכולם היו נכדיו (בני בתו) של רש"י וחלקו על דבריו ברוב המקומות לאין שיעור. ויש לחלק דכבוד זקנו אינו חמיר כ"כ ועיין בדברינו במנח"א ח"ג (סי ל"ג) וגם יש לעורר עפי"ד הש"ך ביו"ד (סי' רמ"ה ס"ק א') בשם מהרש"ל לחלק בין בן בנו לבן בתו והמה היו רק בני בתו של רש"י. אך החילוק שם במהרש"ל רק לענין ללמדו תורה משום ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם אך ממה שהביאו מש"ס סוטה שם נראה קצת דגם בשארי דברים עיי"ש ובשבו"י חולק גם לענין כבוד עי"ש בדברינו במנח"א. ועכ"פ לא אישתמיט שום א' מהפוסקים או המפרשים לעורר על זה מרבותינו בעלי התוס' שחלקו בכל מקום על זקינם רש"י ז"ל, וגם רבינו הטור מצינו כ"פ שחולק ומכריע ע"ד אביו הרא"ש ז"ל:

שוב ראיתי ונתעוררתי בלימודי בירשלמי נדה (פ"א הל' ג') ואבא בר בא פליג על שמואל ברי' עיי"ש בפנ"מ דהוא בדרך קושיא דנמצא דשמואל חולק על אביו, משמע לכאו' דאין לבן לחלוק על אביו, אך ז"א ראי' מוכרחת כלל דהא באמת אמרי' שם משמי' דשמואל בעצמו דהוא הכרת העובר הוא לידתו וא"כ בע"כ הי' כן באמת דחלק שמואל על אביו בזה דהא משם ר' בא אמרי' שם שאני הכרת העובר מלידתו עי"ש בירושלמי ובע"כ דפליגי בזה אב ובנו וא"כ אדרבא משם ראי' דיכולין לחלוק אב ובנו אלא שעררו בירושלמי דנמצא אב ובנו פליגי בזה ובאמת טבע האב ובנו להשתוות לדיעה א' וכהאי דאמרי' בסנהדרין (ל"ו ע"א) דכשעמדו למנין מונין אב ובנו רק לא', ע"כ העיר בירושלמי על ככה ועכ"פ אין ראי' מזה כנז':

אלא ודאי בע"כ לומר דגם לענין מצות כיבוד אב הוא כן כמ"ש הרמ"א שם (בסי' רמ"ב) לענין כבוד רבו דהיכא שנוגע לדין של תורה ופסק הלכה אם יש לו ראיות מותר לחלוק להלכה ה"נ לענין כיבוד אביו כן הוא מק"ו דהא חייב בכבוד רבו יותר מבכבוד אביו כדתנינן במתני' דב"מ וכריתות ופסקי' ביו"ד (ריש סי' רמ"ב) וא"כ כ"ש בכבוד אביו דא"צ לחוש במקום שנוגע להלכה כנז'. ומה שאינו רשאי לסתור את דברי אביו זהו רק בדברי חול וסברת מילי דעלמא, וגם אם הוא אביו ורבו הדין כן כמובן ולפי"ז ניחא גם בר"א בר"ש וכן בכל התנאים ואמוראים ומיושב הכל, או שי"ל מ"ש לענין דברי הטור שסותר פסק אביו הרא"ש עפי"ד הט"ז (סי' ר"מ ס"ק ג') הנ"ל דשלא בפניו מותר לסתור

פסק אביו וכמו שחלק הטור על הרא"ש אך עדיין קשה לד' הש"ך ובשם הפרישה דגם שלא בפניו אסור, ולפי דרכנו הנ"ל יונח גם מה שחולק הטור או שאר פוסקים נגד אביהם ועי' בש"ך יו"ד (סי' ו' ס"ק ח') ובנקה"כ שם שחולק על דעת אביו הגאון וכהנה עוד בפוסקים, א"ו כדאמרן:

והא דפסקינן ביו"ד (סי' ר"מ סעי' י"א) במחבר דאם אביו הי' אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי, והלא במקום שנוגע להלכה צריך לומר לו וא"צ לחוש לכבוד אביו כנז', ל"ק משום דהתם לא מיירי שיהי' עי"ז מכשול בהוראה רק כדאמרינן שם במקורו בקידושין (ל"ב ע"א) ופירש"י שם בד"ה לא תימא לאבוך הכי היינו להודיעו פתאום שהוא טועה כדקאמר לי' לא תתנייא הכי אלא יאמר לו בנחת המקרא וכו' כדי שיבין מעצמו שטעה עכ"ד היינו שלא יבוא למכשול בהלכה וכיון שיוכל להסיר המכשול בדרך כבוד באמירתו לאביו בודאי צ"ל כן וז"פ והנה במה דכתבנו לעיל לגבי אביו או רבו אם סותר את דבריו או מכריעו במקום שנוגע להלכה עיי' בירושלמי שקלים (פ"ג הלכה א') גבי בן עזאי שאמר לרע"ק על החלוקין אנו מצטערין אלא שבאת לחלוק עלינו את השוין זאת אומרת בן עזאי חבר ותלמיד הוה לרע"ק אין תימר רבי' אית בר נש אמר לרבי' אלא שבאת לחלוק וכו' ולכאו' מזה דגם בהלכה אם אינו תלמיד חבר רק תלמיד בלבד אסור להכריע ולסתור דבריו. אך ז"א ראי' די"ל משום דאמר לו בלשון נוכח "שבאת" לחלוק וכו' ולא בלשון "שבא רבינו" כמ"ש שם המפרשים אבל בעיקר הדבר לענין הלכה י"ל שמותר לחלוק כנז':

ועיי' בש"ס סוכה (דף י"ד ע"ב) דרבה בר ר' הונא רצה לחלוק על אביו רב הונא עד שאמר לו טעם הגון. הגם שי"ל שרב הונא אחר הי' כמ"ש התוס' בחולין (דף י"ג ע"א) דתרי רב הונא הוי מ"מ עיי' בשו"ת אור הישר (ע"ד הגט מקליווע) בפסק הגאון מהר"י שמיינהארט ז"ל (בע"ס שו"ת זכרון יוסף) בד' הש"ס אלו בסוכה שכ' ראי' שנראה שזהו רב הונא אביו של רבה ב"ר הונא עיי"ש וא"כ ראי' לדברינו כנז':

ונ"ל עוד ראי' ברורה בעה"י מש"ס גיטין (דף נ"ט ע"א) דאמרי' מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום א' וכו' ופריך בגמ' הא הוי אלעזר (ומשני) הוי פינחס ופירש"י הא הוי אלעזר יחיד לאחר שנפטר יהושע עכל"ה ואח"כ אמרי' שם בגמ' דכן הוא מימות רבי עד רב אשי ופרכי' ולא והא הוי הונא בר נתן שאני הונא בר נתן דמיכף הוי כייף לי' לרב אשי עכ"ל הגמ' וכיון דעיקר מיירי שם מגדולתן בתורה כמו שפירש"י שם בד"ה שאול, וכן בד"ה כולהו שני, משעמד בגדולה תהא תורה וגדולה במקום א' וזהו בתחלת גדולתו לא הי' יחיד בתורה עכל"ה ולפי"ז קשה דאם דחי הש"ס כנ"ל שאני הונא

בר נתן דמיכף הוי כייפי לי' לרב אשי ע"כ נחשב עדיין תורה וגדולה במקום א' ברב אשי ע"כ לפי"ז עדיין תקשי למה לא קחשיב אלעזר הכהן כנז' ומה דמשני הגמ' שהי' פינחס (בן אלעזר הכהן) הלא כיון שהי' פינחס בנו של אלעזר א"כ הוי מיכף כייף לי' במצות כיבוד אביו וא"כ למה קחשיב רק מימות משה ועד רבי הא הוי אז מיד (ובנתיים) אלעזר הכהן דבנו (הוא פינחס) בודאי ה' מיכף כייפי לי' לאביו (וכמו שהקשה באמת המהר"ם שיף שם) אלא ודאי ברור כיון דמיירי בזה בגדולתו בתורה (וכנז' מפירש"י) א"כ בד"ת הוא מותר לסתור דברי פסק אבל ע"כ שפיר לא קחשיב אלעזר כיון דהי' פינחס וכיון דמיירי בד"ת והוא לא כייף לי' לאביו ומותר ללחום ולפלפל עמו בד"ת כיון דהך דאינו סותר דבריו לא מיירי בד"ת רק בדברי חול כנ"ל ע"כ שפיר לא קחשיב שהי' יחיד אלעזר הכהן ואתי שפיר כדמשני מפני פינחס (בנו) וז"ב ונכון. ואחרי כתבי זאת העירני ידידי הרב הגאון עו"ה דוד שליעסל נ"י דומ"צ דפה"ק כי בש"ס סנהדרין (ל"ו ע"א) דאמרינן ג"כ מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום א' וכו' וכל המשך הגמ' כמו בגיטין רק דלא גרסי' שם כלל הך דהא הוי אלעזר דמשני הוי פינחס וי"ל דפליגי הני תרי סוגיין דבגיטין ס"ל דאין הבן מחוייב להיות כייף לבטל דעתו במקום ד"ת והלכה מה שנראה לדעתו נגד אביו וכדברינו הנ"ל והסוגי' בסנהדרין ס"ל דלא רשאי הבן לסתור דברי אביו ע"כ לא משני שם הוי פינחס כיון שהוא בן אלעזר כנז' עכ"ד הנ"ל. אולם באמת ז"א דמלבד דבפי' רבינו חננאל שם (הנדפס בש"ס ווילנא) כ' שם בסנהדרין ג"כ כהך לישנא בגיטין דמקשינן והא הוי אלעזר ומשני הוי פינחס ולפי"ז מוכח דמה דנחסר שם בסנהדרין בגמ' הוא רק ט"ס היינו השמטת הסופר (המעתיק) וע"כ לא נדפס עוד בגמ' סנהדרין שם והראי' מוכרחת לזה דהא אם נאמר דס"ל להש"ס בסנהדרין דהבן מחוייב להיות כייף לאביו גם בשיטתו בד"ת ולבטל דעת עצמו ולפי"ז נמצא באמת עדיין קשה כקו' הש"ס כנז' (בגיטין) והא הוי אלעזר ולא שייך לתרץ דהא הוי פינחס כיון דבנו הי' ומיכף כייף לי' א"כ שוב קשה באמת למה אמרי' מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום א' וקשה הא הוי אלעזר ולא שייך לתרץ דהא הוי פינחס (בנו) דהא בנו צ"ל מיכף כייף לי' לגבי אבוה ועדיין קשה כנז' אלא ודאי כדאמרן. (ומה דאישתמיט אלו התיבות בגמ' סנהדרין הוא רק ט"ס כנז' ולא פלוגתא בין הסוגיות וצריכין לגרוס בסנהדרין בלי שינוי כמו בש"ס גיטין. וכגי' רבינו חננאל הנ"ל):

סימן ז

כבוד הה"ג וכו':

ע"ר המקוה של ה' ג"ל במ"ב אשר הוא שבאים המים שאובים בצנורות מהוואססער לייטונג לתוך כלי של פארצעללאן וקבעם בבנין אבל בעצמותה הוא אמבטי נעשית כן בכמה מרחצאות הגדולים רק שהיא מחוברת בהשקה לתוך מקוה מי גשמים אבל בתחתיתם לנקות המים יש נקב ופקק וכן עוד פקקים הכל הוא ע"י שראפען והנקרא כעת וועגטי"ל של ברזל דבר המקבל טומאה, והנה בהלכה זו בטוש"ע יו"ד (סימן ר"א סעי' מ"ח) דאם הסילון של מתכות מחובר לקרקע כשר שהרי אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אגב קרקע, אמנם עומד לנגדינו כיון שהכלי (וועגטי"ל) של מתכות הוא כלי בפ"ע וגם יש לו למעלה בית קיבול היותו קבוע בקרקע, ונודעו דברי התוי"ט במקוואות (פ"י משנה ו') באביק שבמרחץ וכו' דכיון שהוא עשוי כלי קודם היותו קבוע אעפ"י שנתחבר לא יצא מתורת כלי גם בהיותו קבוע בארץ וזהו עפי"ד התוספתא שם בנוסחת הרמב"ם שהוא בנוסח א"י בזה ועיין בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' קצ"ט אות י"ג) בד"ה והנלענ"ד דכל שנעשה לשמש עם הקרקע וכ' שדעתו להחמיר בזה ועיין עוד בשו"ת חת"ס שם (סי' ר"ה וסי' ר"ו) ובשו"ת רבינו דברי חיים (חיו"ד סי' מ"ה) שדעתו לאסור אז המקוה דק"ק אפען מטעם זה כיון שאלו הפקקים של מתכת נעשים מהאומנים לכל מה שיצטרכו או להקרקע או להאמבטאות כל בר דעת יודע שלפעמים כשמתקלקל א' במק"א מהבורות נותנין במקומו פקק של האמבטאות וא"כ לא נעשה דווקא לשמש בקרקע וא"כ מקבל טומאה והוי הויית המקוה ע"י דבר המקבל טומאה שפסול כמ"ש בסי' ר"א (ברמ"א סעי' נ') גבי מקוה הנוספת שפקקו במטלית עכ"ד הדברי חיים לענינינו ובפרט בזה אשר עינינו רואות ואנחנו יודעים כי אלו הוועגטלי"ן והאמבטאות כאלו נעשים לבתי מרחץ למאות ואלפים הרבה מאוד בהפאברי"ק ועינינו רואות כי רובן ככולם המה אינם מחוברים לקרקע בהיותו בהאמבטאות שהם למעלה על הארץ בהבאדע צימערן, וגם למטה יורד הוועגטיל רק לתוך סילון קטן אשר מושך המים עכורים בריחוק מקום, ועיי' ש"ס ב"ק (דף ק"ב ע"א) סתם עצים להיסק הם עומדים והסוגיא דשם וכן החמיר בזה בשו"ת אמרי אש (חיו"ד סימן פ"ד) בד"ה ומעתה בנידון שלנו וכו' עיי"ש, והגם שיש לחלק קצת בין גוף השאלה דידן למ"ש באמרי אש וגם בחתם סופר שם החמיר רק לכתחלה ולא לעכב בדיעבד כמ"ש שם כיון שהוא רק לחד גי' בנוסח א"י והרמב"ם בתו' הנז' מ"מ בדברי חיים שם החמיר לפוסלם מטעם זה מדינא, וגם נודעו דברי הריב"ש הובא בב"י דלכתחלה במקוה שתלוי טהרתן של ישראל צריכין להחמיר לכל הדיעות והגם שי"ל לכאורה מדברי הנו"ב תניינא (חיו"ד סי' קל"ז) דכשנעשה מתחלה לצורך מה שירצה לעשות בו הוי כנעשה לשמש בקרקע מ"מ בדברי חיים (ח"א יו"ד סי' מ"ד) השיג

וכ' דאינו ראי' מוכרחת מה שהביא לזה הנוב"י בשם המשנה למלך (פ"ב מהל' כלים הל' א' סוף ד"ה ומ"ש רבינו) ובפרט דהחתם סופר מחמיר כנ"ל עיי"ש, מכ"ש בנידון דידן דהרי עינינו רואות שאין ראי' לזה מהמשנה למלך (למעיין שם) כלל דהתם מיירי כשלא חשב על הבגד שום מחשבה אם לצייר או לשמש בו כל שהוא עיי"ש אבל היכא דרובן ככולם וסתמן נעשים בהפאבריקע"ן אמבטאות ושאינו קבוע בקרקע, והמקוואות כשרים מועטים המה וא"כ הוי סתמן להיפוך שלא לקבוע בקרקע כמובן וידוע שם שזה במ"ב ניקח הכל בהפאבריק בפראג וסתמן כנ"ל:

אולם ראיתי עתה להגאון בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' רי"ח) שדעתו להכשיר הברזא העשוי' למטה מנחושת במקוה של מי גשמים והרב המסדר בחת"ס הרגיש שם הסתירה שיש בדבריו ז"ל עם מ"ש בסי' קצ"ח (אות י"ג) כמו שהבאתי לעיל וציין שם בהג"ה בין שני חצאי אריח] אך יש לחלק בין בנין המקוה הנעשה בנידון דידן לשם בעובדא דהחת"ס, אכן כיון דהחת"ס כ' שם דברזא אינו לא כלי תשמיש בפ"ע א"כ מה לי נ"מ אם שמו עלי' עכת"ד הרי כנראה דלא כיון כלל על הוועטילע"ן האלו שנמכרים כעת כנ"ל מהפאבריקע"ן דאלו שמם מוכיח עליהם בפ"ע שהם נעשים לאלו האמבטאות והם קשורים להאמבטי רק בשרשרת א"כ לא על אלו כוונתם. וכן נראה דעת בנו הגאון כתב סופר (בחיו"ד סי' ק"א) שכ' בפירוש בתנאי הוועטיל שיהיה ניכר וגדול שנעשה לשמש עם הקרקע ולא כאותן שקבועים באמבטי של מרחצאות עכ"ל, והרי בנידון דידן הם אותן שנעשים לאמבטי של מרחצאות, וכן ראיתי בס' גדולי טהרה להג"מ מנחם מענדל קרנויא ז"ל (בסוף הסימן תשו' ט"ו) שהוא מן המתירים את הוועטיל אבל בתנאים שא"א לקיימם בניקל ובנידון דידן לא נתקיימו כלל דהיינו שהתנה שיעשה האומן ע"מ לקובעה בקרקע ויקבענה בקביעות גמור ושתהי' מחוברת בחיבור גמור ולא קבועה בשלשלת, וכיוצא תנאים כאלו, וראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קל"ד) שכ' דוועטיל צורתו מוכח עלי' שנעשה לכך לשמש בקרקע, וז"א בדידן כנ"ל וגם מה שהביא בהרש"ם בשם תשו' מהר"י אסאד (חיו"ד סי' ר"ז) להתיר הוועטיל הנה במחכת"ה לא דק להעתיק יפה כי שם במהר"י אסאד לא התיר רק במעשה שהיה שם שהברזא נתונה בתוך הסילון בריחוק מקום מהמקוה כדי לסתום הילוך המעיין אל המקוה ולהוליכן אל בית המאלץ ע"י סילון אחר וכו' אבל כשהברזא בתוך המקוה בזה אסור לדעת כמ"ש שם במהרי"א בשם תשו' זכרון יוסף (סי' י"ג) עיי"ש, אך בתשו' רי"ב שם במהר"י אסאד התיר הוועטיל אבל ג"כ בתנאי שיהי' נעשה ע"מ לקובעו בארץ ושלא יהי' בו בית קיבול עי"ש, אך כיון שמרן הדברי חיים אוסר בכל ענין (ועובדא ידענא מת"ח שהיה אצל הגאון כתב סופר זצ"ל

בעת שהשיג מכתב מרבינו הגה"ק בעל ד"ח זי"ע אודות המקוה בק' אפטן כנז' בסי' מ"ה והסכים ג"כ בכתבו לאסרה כאשר הורה זקן בעל ד"ח זי"ע) ועכ"פ כיון דמקום מ"ב אינו מקום של רב מרא דאתרא א' רק מה שבאים מארבע כנפות הארץ אנשים הרבה לתרופת גופם ובתוכם חסידים ויראי ה' אשר בודאי לא יקילו במקום איסור כרת נגד הדברי חיים, ע"כ בודאי אין להכשיר מקוה האסורה עפ"י הד"ח כהאי דאמרו בפסחים (דף י"ד ע"א) בתוס' בשם הירושלמי דירושלים מקום שמקובצים מכל העיירות ע"כ צריכין לנהוג איסור כחומרי שניהם, ובפרט עתה ביותר שנתקבצו ודרים שם בגלילות בעהמען ממדינת גאליציען בעת גלות המלחמה ואין להם מקוה רק מה שבאים לשם ויש בתוכם הרבה ולמאות אנשים כי אם ידעו שהמקוה הזאת אסורה לדעת כמה דיעות ובפרט לדעת הדברי חיים זצ"ל לא יניחו לטבול נשותיהן לטהרה שם ובפרט שיש שם מקוה אחרת של ה' ד' שאין עלי' החשש כנז' להלן וא"כ הוי איסור גמור להכשילם בזה ונודעו דברי הש"ס ביבמות (דף י"ד ע"א) לענין פלוגתת ב"ש וב"ה דהיכא דאירע צרת האחיות אודעי להו ופירשו מהמשפחה הזאת מלישא זל"ז עיי"ש, ונמצא דהיו מחוייבים להודיע על המקוה הזאת ולכתוב עלי' שזהו מקוה שנאסרה עפ"י הדברי חיים ושארי דעת האחרונים והתירה הרב וכו' כדי שיפרשו הנוהגים איסור ויחתו לקול רבינו רבשכבה"ג הד"ח ופשיטא דלא יעשו כזה משום דמיחזי דברי חכמים כחוכא ואטלילא וכשתי תורות, וא"כ צריכה לתקנה שתהי' כשירה לכ"ע ואם לא אז עוברים בלאו דלפ"ע דאורייתא כיון דמכשול הוא עכ"פ וכנראה מד' התוס' ע"ז (דף כ"ב ע"ב) וכמ"ש במנחת חינוך ובשארי אחרונים וכנודע, ואין לומר לחוש עי"ז למכשול שלא יטבלו ח"ו כלל דהא יש שם מקוה אחרת שנתקנה עפי"ד אאמו"ר זי"ע אז שאין שם וועטיל של ברזל: ועוד יש בזה הך דפסקינן (בסי' ר"א סעי' ד') במקוה שהוא ביד נכרי דאין להאמין עלי' ומובן ממילא כיון דקיי"ל ופסקינן (בריש סימן קי"ט) דהחשוד על הדבר אין להאמינו בזה, והנה פסק בש"ך (סי' ר"א ס"ק ט"ז) דחשוד שהחליף המים כגון שהמים במקוה הם סרוחים ויחליפם במים נקיים לרחוץ גופם של הבאים לרחוץ ולטבול עיי"ש וזהו הך דינא דידן כיון שהמי גשמים הסמוכים שם כאשר ראו עינינו הם בניקל יכולין להחליפם במים שאובין הסמוכין מהוואסערליימונג שהם נקיים והמי גשמים הם סרוחים קצת כמובן והם אנקיותא קפדי גם לאחרים כנודע והמי גשמים לא היו ואינם חתומים כלל, ונקל להחליפן ומי יודע אם לא הוחלפו כבר כמה פעמים ע"י המשרתות הנכריות המנקות המקוה בכל עת ואין איש אתם כלל אז שם גם בימות הקיץ כאשר הרגשנו כבר עוד בהיותי שם עם אאמו"ר הגה"ק זי"ע וגם אם נאמר דהוי כמירתת בישראל יוצא ונכנס

במה שמ' וכו' הוא שם המשגיח. מ"מ שנים רבות (עד זמן המלחמה) הי' הוא נוסע לביתו לרו"פ כל ימות החורף והיתה המקוה דינה כמקוה ביד נכריות המתעסקות כנ"ל ומי הכשירה מחדש בכל שנה וכו':

ע"כ שפיר סברו הגאונים הגדולים מק' סטריא וסטאניסלאב ודק' גראסווארדיין זצ"ל ועוד גדולים עמהם אשר אסרו ולא הסכימו לעשות מקוה של מי גשמים באופן כזה במקום הלז במ"ב שתהי' במקום. התורפה ביד שאינו נאמן בימות החורף ובפרט בקולות כאלו (כאשר העיד לפנינו אז הגה"צ מק' ראדזין שליט"א) ש כש ואחריהם החזיק אאמו"ר הגה"ק עמוד ההוראה זצללה"ה בהיותינו שמה לפני שבע שנים ועפ"י הוראתו אז תיקנו המקוה השנית והכשירוהו של ה' וכו' ושמו בה הברזא מדבר שאינו מקבל טומאה וכן ציויתי עתה לעשות מקארץ האלץ ומחופה עלי' בגומ"י, ואז אין שום חשש זחילה ויכשירו מחדש המקוה של ה' ג"ל אשר אנן דנין עלי', כי כבר בטל ההכשר של הה"ג וכו' לפני עשר שנים בכיותה אח"כ ביד נכרי (היינו שאינו נאמן) בלי השגחה כמה שנים בימות החורף ואולי זהו כוונתו של הה"ג הנ"ל שהשיב בע"פ לת"ח ציר נאמן כי לא הכשירה גם אז רק על שנה א' וכו', ועכ"פ כיון שצריכין עתה לתקנה אודות הברזא כיון שיש אלו הגולים ובורחים החונים שם מגאליציען ואין להכשילם בדבר האסור להם כנ"ל ע"כ החיוב להכשירה מחדש ולתקנה בברזא של עץ או יותר טוב של גומ"י מדוייק שאינו מקבל טומאה שתהי' בהכשר לכ"ע כנז': ומה שענו ולחשו המהנדזים ומסרבים שלא לתקנה מטעם כי יהי' חשש מוציא לעז על ראשונים אם כי כ' כעין זה בתשו' מהרש"ם (ח"ב סי' ק"ב) דשייך במקוה ג"כ כעין זה וכן מצאתי עוד בשו"ת שירי טהרה להג' מוהרש"ק ז"ל (סוף סי' ט') דהיכא שכשירה המקוה רק שרוצים לתקנה לרווחא דמילתא יש חשש לעז מ"מ אין לזה שום מקור ושום ממש מדינא כלל מפני י"ד טעמים שאציע בזה בעה"י א) כי הך חשש דמוציא לעז על הראשונים מצינו בש"ס רק בגיטין (דף ה' ע"א) דאמרינן נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים וכן בש"ס נדה (דף י"ג ע"א) שחששו דמוציא לעז על בניו ממזרים עיי"ש וכן בש"ס ב"מ (פ"ד ע"א) דהשיב לו משום שלא להוציא לעז על בניו עי"ש היינו חד טעמא כמו הך דחוששין רק בגיטין משום א"א ויהי' בזה לעז על משפחות שיש בהן ממזרים חלילה ואין ממזר אלא מא"א ומקרובי עריות שישנו בכרת ואין קדושין תופסין חוץ מהנדה כמו שאמר אביי קידושין מ"ח ויבמות מ"ה אבל באיסור נדה הולד כשר, וממילא בעיקר הדבר בכה"ג לא אחז"ל כלל חשש מוציא לעז על הראשונים, ב) בפרט במקוה לא שייך כלל מוציא לעז דמקוה בפרט ממים שאובים ע"י השקת גשמים וגם בכל מקוה מים פעמים פסולה ופעמים

כשירה ואין לדמות בה מזמן לזמן וכהאי דאמרו במדרש רבה (פרשה ואתחנן פרשה ב' אות י"ב) מה המקוה הזה פעמים פתוח ופעמים נעול וכו' ופי' שם במפרשים כפשוטו דהיינו כשלפעמים יחסרו מימו' ממ' סאה ואז הוא נעול ופסולה מלטבול ופעמים פתוח כשיש בה מ' סאה, ג) וגם כיון שבלא"ה צריכין להכשירה מפני שהיתה ביד נכרים ונמצא בכל קיץ כשיבא המשגיח בחזרה צריכין להכשירה כנז' וממילא יתקנו עתה בהברזא ג"כ שתהי' כשירה לכ"ע ול"ש בזה מוציא לעז כלל, ד) וגם במקוה זו ל"ש כלל מוציא לעז כיון שהראשונים שטבלו יכולין לסמוך על דעת גדולי אחרונים כנ"ל שהתירו ברזא כזו והגע בעצמך ד"מ כשהי' מקוה בתחלה כמו בשנים הקדמונים שכשירה רק בדיעבד ועתה רוצים לעשות מקוה של מעיין נובע ובכל זהירות החומרות האם שייך בזה מוציא לעז על הקדמונים, ועיי' בשו"ת רבינו דברי חיים ח"א (או"ח סי' כ"ד) לענין המאשי"ן מצות דל"ש בכזה מוציא לעז על המקילין עיי"ש. ה) וגם בגיטין דאמרינן הך דמוציא לעז וכו' כתב המהר"ם בן חביב ז"ל בס' גט פשוט על ה' גיטין (סי' קכ"ה סק"א) בד"ה ומה שנלע"ד מתמצית דבריו של תה"ד וכו' דהיכא שיש חשש שילעיזו עלינו באמת אז ל"ש מה שנחוש שנוציא לעז על הראשונים כי מקודם העיקר צריכין לראות לתקן מה דקמן שלא יוציאו לעז עלינו כשנעשה עתה שלא כדת, ו) וגם שם בגיטין כשנחוש להוצאות לעז על הראשונים היינו לתקן ד"מ לכתוב שם העיר מקום הגט בשם שקורין אותו מקודם אף שנשתנה עתה לגמרי וכתבו גם שם הישן דמתקרי וכו' כדי שלא להוציא לעז על הראשונים שכתבו רק שם הישן בגט וממילא כשכותבים גם שם החדש יוצאים י"ח שניהם כמו שביארתי בתשו' זה מקרוב בעזה"י ואכמ"ל ע"כ גם במקומות שלא שינו שם היינו שאין כותבים עדיין שם החדש של המקום יש להמליץ בעד שיטתם דלא הוי סתירה למ"ש מהר"ם בן חביב בג"פ כנ"ל דצריכין לחוש יותר שלא ילעיזו עלינו על של עכשיו כיון דשם שהוחזק הוי ממש לדינא לענין גיטין כמ"ש הפוסקים להכריז ולהחזיק בב"ד שם המגרש כזה או המגרשת במקום שיש ספיקות וה"נ כיון דלענין גיטין הוי הוחזק בב"ד רק שם הישן שאין כותבים רק זה וא"כ הוי זהו הוחזק ולא הוי שינוי בכתיבת המקום דכיון דהוחזקנו שם זה לענין גיטין ע"כ יכולין לעשות לחוש שלא להוציא לעז על הראשונים, ועל של עתה ג"כ אין חשש כ"כ אף שאין קורין את השם הזה עתה בערכאותיהם וגם לא הנכרים כלל וכיוצא כיון שעכ"פ הוחזק השם הזה הישן בב"ד לגבי גיטין גם עתה, משא"כ במקוה אם חוששין עתה (האנשים הטובלות נשותיהם בהמקוה הזאת) לדעת המחמירין פשיטא דל"ש בזה כלל החזקת דיעות המקילין ואז עדיף יותר לכ"ע לחוש על של עתה ובמקום שצריכין לחוש למה שלפנינו אין חוששין

כלל על הקודמים כמובן ז) הנה כתב בתה"ד (בפסקים וכתבים סי' כ"א) והביאו בכנה"ג בכללים נפרדים באו"ח דלא שייך חשש לעז גם בגיטין אלא במקום שאומרים תצא אבל במקום שצריכין גט אחר לכתחלה ל"ש חשש זה וה"נ כשמתקנין במקוה מעתה והלאה שתהי' כשירה לכתחלה ל"ש חשש לעז. ח) הנה ראיתי עתה בשו"ת מטה יוסף להג"מ הר"י הלוי נזיר ז"ל ח"ב (ביו"ד סי' ב' ובאהע"ז סי' ג') שהאריך בענין חשש להוציא לעז על הראשונים ולכל הדיעות ל"ש במקוה הזה ענין הוצאת לעז כלל ט) שוב ראיתי בשו"ת שירי טהרה להגאון מהרש"ק זצ"ל (סי' כ"ב בד"ה והנה במה שנזכר וכו') שכ' דבמקוה ל"ש חשש לעז על הראשונים כיון דחשש שאובין אינו רק דרבנן ועפ"י דברי הג"פ דחשש לעז ל"ש רק באיסור תורה ולא בדרבנן וגם כיון שמתקנין זה בהסתר הוי כמו בחדרי חדרים ועפי"ד המג"א (בסי' ש"א) דכ"מ שאסרו חכז"ל מפני מראית העין דאסור אפי' בחדרי חדרים ל"ש באיסור דרבנן מכ"ש בחשש לעז דלא שייך בחדרי חדרים עיי"ש והיינו כדברינו הנ"ל. י) וגם כנ"ל שהגיד הה"ג המכשירה בתחלה שלא הכשירה באחריותו רק על שנה א' הגם כי דבריו יש לתרץ רק בדוחק מפני שהיתה בנתיים כמקוה ביד נכרי מ"מ כיון שבעיקר הדבר היו צריכין (לפי דבריו) כבר ממילא להכשירה לא אלים. כ"כ חזקתה שיאמרו עוד שלא לתקנה מפני חשש לעז וכמובן יא) וגם יש ראי' ממה דפסק המחבר ביו"ד (סימן ק"ח סעיף ל"א) דאין לטבול על שליבות של עץ אפי' הם מחוברים לכותלי המקוה ואפי' בדיעבד לא עלתה הטבילה לה רק צ"ל של אבנים, והש"ך שם ס"ק מ"ה האריך בזה והעלה להיתירא והביא בשם תשו' מהר"ם מלובלין דאין לשנות המנהג שלא להוציא לעז על הראשונים ואעפי"כ בכל זמן שמזדמן לידי שמתקנים איזה מקוה או בונים חדשה אני מצוה תמיד לתקנה בדברים שאינם ראויים למדרס כדי שתהא כשירה לכ"ע עכ"ל ועיי"ש בסד"ט ופת"ש וגם אאמו"ר זי"ע בדרכי תשובה (על הל' נדה) שם כ' דאכשיר דרא בימינו ועושים השליבות של רצפת אבנים היכא דאפשר וגם יותר מכפי כחם ולא שמענו מעולם שיהי' נסוגים אחור מחמת שהוא כמוציא לעז על הראשונים שעשו בקהלות האלו שליבות של עץ בהמקוה וכמ"ש הש"ך בשם תשו' מהר"ם מלובלין דלאו דוקא כשעושים חדשה רק כשמתקנים איזה מקוה צריכין לתקנה בדבר שאינו מדרס ול"ש מוציא לעז בכה"ג וה"נ שתקנוהו המקוה הזאת בפרט מקוה כזו שמחובר' למי גשמים שצריכה השגחה ותיקון בכ"ע בודאי צריכין לתקנה שתהי' כשירה לכ"ע ול"ש מוציא לעז וכו' כנז'. יב) שוב ראיתי בבית הילל על היו"ד (סי' ר"א אות א') ע"ד עשיית המקואות ע"י מרזבות המקלחות מים מן הגגות וכו' מש"כ מאחר שנהגו כן לא אבטל מנהג כדי שלא להוציא לעז על בנים ובנות שנולדו עד הנה וכו'

עכ"ל אמנם כל הפוסקים הראשונים והאחרונים לא ס"ל כן כמו שביארתי וכן בשדה חמד (אית ל' ערך לעז על הראשונים) האריך והביא בזה הרבה דל"ש מוציא לעז רק בממזרות אבל לא במקוה וכמו שביארנו לעיל. יג) והנה במג"א (סי' ל"ב סוף ס"ק י"ח) לענין פתוחות וסתומות וכו' ואין לשנות שלא להוציא לעז על הראשונים עכ"ל המג"א בשם לחם חמודות ועיי"ש בשע"ת אבל אין זה ענין לדמותו למקוה שדרכה להשתנות ובונין אותה ומתקנין אותה מחדש ובכל פעם ישאלו עלי' וכשיעשו אותה שתהי' כשירה לכ"ע בודאי אין חשש מוציא לעז על הראשונים. יד) וכן מ"ש בשו"ת תפארת צבי (או"ח סי' ז') ומובא בפת"ש יו"ד (סי' רס"ו ס"ק י"ג) למול ע"י ב' מוהלים בשבת שלא להוציא לעז על הראשונים עיי"ש אינו ג"כ דמיון להמקוה כנז':

אחר כן שלחתי התשו' הזאת להרב הגאון וכו' והשיב על דברינו וזהו שהשבתי לו בקצרה, כי ל"ש בזה הוצאת לעז על ראשונים, גם אם כגובה ארזים גובהם, גם מה שכ' הדר"ג נ"י ראי' מחלקת מחוקק אה"ע (סי' קכ"ו ס"ק כ"ד) בגט שכ' אייר בחד יו"ד שאם יהי' זילותא דב"ד לכתוב גט אחר וכו' הנה כבר ביארתי בתשו' שאין להביא ראי' מגט בזה דהיכא דאיכא חשש ממזרות והיינו ענין גט אז שייך חשש להוציא לעז משא"כ במקוה והגם שנראה מלשון זקני הלבוש זצ"ל (יו"ד סי' קצ"ח) ששייך חשש מוציא לעז על הקודמים בנדה גם באיסור דרבנן עכ"פ יחיד הוא בזה וגם נראה מלשונו אח"כ דל"ש בזה הוצאת לעז כמו שעמד כבר בסתירת הלשון בשו"ת בית שלמה (ח"ב מיו"ד סי' ע"ב) בהגה' מבן המחבר עיי"ש שיישב דבריו ועכ"פ מדינא דגמ' והפוסקים בודאי ל"ש במקוה ענין הוצאת לעז וכנ"ל:

ומ"ש כהד"ג שאין להרעיש ע"ז כ"כ, אמת שלא היו צריכין להרעיש אם היו עושין כמו שצריכין ומחוייבין לתקנה במוקדם לאפרושי מאיסורא ולאפרושי מקטטא וקטגוריא דת"ח וכ"ז גרם השוחט אמאי מחייב משום צובע וכו' ונצחונו וכזביו מאז ועד עתה וכו' ואני שמעתי אז לפני שבע שנים בהיותינו שמה בהלו נר ראמו"ר הגה"ק זי"ע על ראשנו אתו יחד ושאלנו את השו"ב הנ"ל ולא הגיד ולא ידע אז כלל שהעמיד בפירוש את הוועטיל לעשותו ע"מ לקובעו בקרקע ואדרבא נודע שנעשה סתם וקנוהו בהפאבריק כנ"ל ועתה חוזר ומגיד (מפני ששמע ממני בשנה העברה שיש נ"מ בזה) ופשיטא שאינו נאמן וגרע מהאי דפסקינן בהל' שחיטה (סי' א' סעי' ג') דאם שואלים את השוחט שלא למד ה"ש ואח"כ אומר כך וכך עשיתי אינו נאמן עיי"ש בט"ז וש"ך ובענין מילתא דלא רמיא עלי' דאינש הארכתי בזה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ט') וכן כתבתי במנח"א ח"ג (סי' מזל"א) עיי"ש ואכמ"ל, ועכ"פ השוחט הנ"ל מחדש בכל יום כזבים לבקרים

ואמרו ת"ח שבא לאחר מעשה אין שומעין לו להאמינו מכ"ש שאינו ת"ח ובקי בהלכה זו רק שוחט השור וכו', והוא והה"ג המכשיר סותרים א"ע כ"פ כמו שכתבתי באזהרה שהה"ג הגיד לסמוך על השו"ב והשו"ב הגיד שהוא אינו יודע כלל לתרץ רק שישאלו מהגאון הנ"ל:

וגם מה שכ' הגאון מבוטשאטש נ"י (שהסכים לדברינו שצריכין לתקן המקוה כנ"ל) כיון שיש לו בית:

ואלו הם תשובות הגאונים הצדיקים גדולי המדינה אנשי אמת וי"א הי"ו לאויש"ט ונדפסו בזה כסדר זמן כתיבתן. נדפסו אז בקונטרס מיוחד ע"ד זה ולזכר עולם הנני מדפיסם פה גם עתה דברי הגה"צ בשלימות לזכר עולם וכבוד התורה. אשר עמדו לאפרושי מאיסורא. ועלינו יערה רוח הבורא. בקדושה וטהרה, יעמידנו בקרן אורה. בעזהי"ת. י"ג כ"ו למב"י תרע"ח לפ"ק מאד יצ"ו, למי כל חמדת ישראל ראש גולת אריאל ידיד עליון ומר ידי"נ ה"ה כבוד הרב הגאון המובהק מוה"ד והדרו צדיק י"ע חסידא ופרישא בנש"ק נ"י עה"י פ"ה כקש"ת מהו' חיים אלעזר שפירא שליט"א בעה"מ שו"ת מנחת אלעזר אבדק"ק מונקאטש יצ"ו:

אחרי מודי' דרבנן פני הדר"ג הנני ע"ד אשר ענותנותו תרבני בענין המקוה דברי הדר"ג אמיתיים להלכה ולמעשה כיון הוועטלין סתמן נעשים ורובו שלא לשמש את הקרקע פשיטא דאזלינן בתר רובא וכמ"ש בגידולי טהרה בשו"ת סי' ט' דבזה אזלינן בתר רובא או שניכר שנעשה לשמש עם הקרקע וכן איתא בכת"ס סי' צ"ב הנ"ל בדברים קצרים ובדברי ת' חת"ס סי' רי"ח ע"ד הפקק ראיתי בלחם ושמלה בס"ק צ' בשמלה שהשיג ע"ד מדברי פיה"מ מ' כלים ספי"א דמוכח להדי' דשם בפני עצמו סגיא לקב"ט אם כי אינו משמש בפני עצמו ועוד השיג דפקק גופי' מקרי משמש בפני עצמו ועי"ש עוד במה שהתמרמר ע"ד הוועטיל שלא נתחבר שאינו רק משום מעכב הזחילי' דבזה הי' מחריש דאיכא דעת הרא"ש להכשיר אך הא מעמיד כל המקוה וזה לכ"ע גרע יותר עפ"י תויו"ט עיי"ש:

וע"ד מ"ש משום הוצאת לעז על הטבילות ראשוני' דברי הדר"ג כנים דלא מצינו רק משום הוצאת לעז על בנים ובמס' קידושין ד' ס"ח ומס' יבמות ד' מ"ט קאמר אביי הכל מודים בנדה שאין בני' ממזרים דאינו רק בקרובי ערוה שיש בהני כרת שאין קידושין תופסין בהם ובמס' יבמות ד' כ"ד מחלקי' בנטען בין יש לה בנים ואין לה בנים ומה נעשה בכמה שו"ת שפוסלי' מקוה מה שהי' מוחזקי' כבר לכשרים ועיי' בחת"ס סי' ר"ו שהעיד שפסל מקום שהי' חשש שאין פותחין נקב ההשקה בשעת טבילה ובכמה מקומות

בש"ס שפוסלים למפרע כמ"ש במס' נדה ובכמה מקומות ואצ"ל בזה, וע"ד וכו' בפרט בדבר אשר בידינו לתקן בנקל ופשיטא דמר לדמות במ"ש בה' מקואות במקוה שהוא ברשות גוי וכמ"ש הש"ך דמשום נקוי המים חשיד להחליף ובימים אלו בא שאלה כיו"ב ע"ד נחשדו בענין זה והרב מרי' דאתרי' העמיד אשה מוחזקת לכשרות במקומ' והנני בהסכמה אחד עם דברי הדר"ג בענין המקוה דבר שעומד ברומו ש"ע כמ"ש הרשב"א בשער המים בפרט בנז' אשר כמה אנשי חסידי' ת"ח גרירי אחרי דברי הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע דמי שנתן לפניהם כיו"ב הוי כמכשיל רבים הוא בכלל מ"ש הש"ך סי' קי"ט ס"ק כ' והנני לסיים בכל חותמי ברכות ותשועות ישראל במהרה ויזכה הדר"ג עם כל אחב"י לראות בראש שמחת עולם בקרב הימים כתשוקת נפשו הטהורה וקדושה ונפש ידידו המחוי קידה דוש"ת. הק' מרדכי ליב ווינקלער חופ"ק מאד. ב"ה אונסדארף ד' אמור ז"ך למב"י תרע"ח שלום וכ"ט לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם ערוגת הבושם צדיק ונשגב כקש"ת מו"ה חיים אלעזר שפירא שליט"א אבדק"ק מונקאטש יע"א:

אמרין לפעלא טבא יישר כחו וחילו אשר שנס מתניו להרעיש בקול גדול לתקן המקוה במ"ב מפני שאינה כשר אליבא דכ"ע. ולדעת גאון קדוש נזר תפארתינו בעל ד"ח ז"ל צריכין לתקן ובודאי בענין טהרתן של ישראל צריכין להשגיח שלא יהי' שום פיקפוק וכן דרכן של כל מורי הוראה בישראל ומעשים יום שמהדרין לעשות מקוה חדשה שאין בה שום פיקפוק ואין חוששין שיוציאו לעז על הראשונים וגם בעיני היא פשוט מקדמת דנא כמ"ש הדר"ג נ"י שלא אמרו חכז"ל חשש זה אלא במקום שיש לעז משפחה וכל דברי הדר"ג נ"י מכוונים להלכה וא"צ לדידי ולמטלעתי ומצד חולשת גופי ורפיון ידי קצרתי באמרי וה' יזכהו להעמיד הדת על תלה ולהרים מכשול מדרך עמו. נאום אוה"נ מכבדו ומוקירו דש"ת בלונ"ח. הק' שמואל ראזענבערג (האב"ד ור"מ דק' הנ"ל). ב"ה מרוכב ערבות. רבבי רבבות, ברכות וטובות, לכבוד ידיד עליון וחמדת הלבבות, הגאון הצדיק קדוש ישראל ומהולל בתשבחות, ידיו רב לו ידים מוכיחות, על אפיקי הש"ס והפוסקים עיניו פקוחות, גבור עורך מערכות, נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק, בו"ק חסידא ופרישא על ישראל הדרתו כקש"ת מו"ה חיים אלעזר שליט"א:

האבדק"ק מונקאטש יצ"ו אחדשה"ט ושתה"ק באהבה וברגשי כבוד התורה מכתב קדשו הגיעני, וגם ראיתי את הלחץ (דרוקקסארטע) אשר ה' נ"ל לחץ: והנה בענין המקוה במ"ב העומדת בבית ה' ג"ל אשר יש נקב בשולי' להוציא מימיה לנקותה וכל מעמד המים הוא ע"י וועטיל של מתכות הסותם הנקב ההוא ובלעדי וועטיל הזה לא הי' המקום מחזיק מים אפי' כ"ש, הנה כבר הורה זקן רבינו הקדוש מאורן של ישראל הגה"ק מסאנץ

בספרו שו"ת דברי חיים ח"א יו"ד סי' מ"ה במקוה כזו ממש לפסלה משום שהוייתה הוא ע"י דבר המקבל טומאה ומבואר בדבריו בהדי' שדעתו לפסול אף אם הברזא של מתכות נעשה מתחילה לשמש את הקרקע והוא עפ"י התוס' פיו דמקואות גבי אביק שבמרחץ ועפ"י נוסחא דארצ"י המובא ברמב"ם שם ובתוי"ט שם, ומי יבוא אחרי המלך מאן מלכא רבנן אשר כל הארץ האירה מכבודו ומפיהו אנו חיין, ומכש"כ להקל נגדו ולא לחוש לדבריו כלל אפי' לכתחילה במקום שאפשר לתקן בנקל בלי שום הוצאה וטורח כי דבר קל הוא לעשות ברזא של עץ:

ואף להמקילין בנעשה לשמש עם הקרקע הא מבואר בנוב"י מהד"ת סי' קל"ז קל"ח דצריך שיהי' נעשה מתחילה לשם חיבורו בקרקע וכ"כ רבינו עקיבא איגר בהגהותיו ליו"ד סי' ר"א סעי' מ"ח, ואלה הוועטילין רובן ככולן נעשו לצורך האמבטאות המיטלטלים בבתי המרחצאות כמו שהעלה הדר"ג והוא דבר ידוע לכל שסתמן לתלוש נעשו בהפאבריקען:

והנה ראיתי בשו"ת שבסוף ספר גידולי טהרה סי' ח' שהביא דברי הנוב"י הנ"ל והקשה עליו מתוספתא שהביא הר"ש פ"ח דפרה וז"ל תיבה שהיא טמאה והביא מסמר טמא וקבע בה התיבה והמסמר טהורין הרי זה אומר טיהרתי וטיהרתיו, הרי בהדיא שאפי' מסמר שהוא כבר טמא יצא מטומאתו ע"י חיבורו בקרקע אף שהאי מסמר בודאי לא נעשה לשמש את הקרקע דא"כ לא הי' מקבל טומאה אף בתלוש, ומכש"כ שמותר להביא מים עם סילונות שחיברן בקרקע שלא נעשו מתחילה לשם כך עיי"ש ואחרי העיון נלפענ"ד דאין ראי' נגד הנוב"י ולא נעלמה מהנוב"י התוספתא הנ"ל דעד כאן לא קאמר הנוב"י דצריך שיהי' נעשה מתחילה לשם קרקע אלא במידי דלא נפיק מידי קבלת טומאה אלא משום שנעשה לשמש את הקרקע בכה"ג ס"ל דלא מיקרי עשוי לשמש את הקרקע אלא כשנעשה מתחילה לשם כך כדמשמע לשון הרא"ש ודקדוק לשון המשנה דכלים שהביא הנוב"י בתשובה שם משא"כ היכא דנטהר מטעם מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע דהיינו אליבא דמ"ד מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע לענין טומאה, בודאי אין סברא לחלק בין חישב עליו מתחילה לשם כך או לא סוף כל סוף מחובר הוא, ואפי' אם כבר נטמא יצא מידי טומאתו כשחיברו מעתה לק"מ מהך תוספתא על הנוב"י די"ל הך תוספתא אתי' כר' אלעזר דדף של נחתומין בב"ב דף ס"ו דס"ל כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע מש"ה אף שלא נעשה מעיקרא לשמש את הקרקע מ"מ כשחיברו בקרקע הרי הוא כקרקע ונטהר משא"כ לדידן דקיי"ל כרבנן דדף דתלוש ולבסוף חיברו הרי הוא כתלוש אף בקבעו ולבסוף חקקו (ורק בשאיבה דרבנן קיי"ל להקל בקבעו ולבסוף חקקו

כמבואר למעיין שם בסוגי' דב"ב הנ"ל דמסיק שאני שאובה דרבנן כמבואר ברמב"ם ובפוסקים ובכל מידי דדאורייתא קיי"ל כרבנן דדף דתלוש ולבסוף חיברו ה"ה כתלושה) ומ"מ אתה בא להכשירו מטעם דנעשה לשמש את הקרקע ואינו מקבל טומאה אף בתלוש בכה"ג ס"ל להנוב"י שפיר דצריך שיהי' נעשה מתחילה לשם כך דאז לא נחתם עליו תורת קבלת טומאה כלל ואז מהני אף לדידן דקיי"ל כרבנן דמחובר לקרקע אינו כקרקע לענין טומאה וראיתי בס' בית מאיר יו"ד סי' ר"א סעי' מ"ח שהעלה דהא דמבואר במשנה דכלים פי"א מ"ב דכל הנעשה לשמש את הקרקע אינו מקבל טומאה היינו דוקא אם אותו כלי אינו לשום תשמיש תלוש כלל רק למחובר כמו דלת ונגר וכל אותן השנויין במשנה שם משא"כ כלי שראוי להשתמש בו גם בתלוש אף שנעשה מעיקרא להשתמש בו במחובר וגם חיברו בקרקע לא נפיק מידי קבלת טומאה עיי"ש שהביא ראי' מוכרחת מסוגי' דב"ב הנ"ל דהמעיין שם בסוגי' יראה דלרבנן אפי' קבעו ולבסוף חקקו ג"כ מקבל טומאה ואמאי נהי דס"ל מחובר לקרקע אינו כקרקע ולא נפיק מתורת קבלת טומאה במה שחיברו בקרקע מ"מ יטהר מטעם שנעשה לשמש עם הקרקע דהא כיון שקבעו קודם שתיקנו הרי לשם כך תיקנו שיהי' משתמש בו כך בקביעתו לקרקע ואף שדינו כתלוש מ"מ לא יקבל טומאה דהא נעשה לשמש עם הקרקע וכבר הרגישו בקושי' זו הנוב"י מהדו"ת יו"ד סי' ק"ט. ובסדרי טהרה סי' קצ"ח, אלא ודאי כיון שדף של נחתומין ראוי להשתמש בו גם בתלוש לא נפיק מידי קבלת טומאה אף שנעשה לשם קרקע עיי"ש ולפי דברי הגאון בית מאיר לא מהני בהאי ווענטיל אף שנעשה מתחילה לשם לקובעו בקרקע דהא ראוי אף לתשמיש תלוש דהיינו לקובעו באמבטי המטלטל כמו שרובן ככולן נעשו לשם כך:

ועפ"י דברי הגאון בית מאיר הנ"ל נלפענ"ד לנכון לפרש דברי התוספתא המובא בתיו"ט פ"ו דמקואות במתני' דאביק שבמרחץ וכו' וכ' בתויו"ט וז"ל לפי שהאביק הוא כלי קודם היותו קבוע בארץ ואעפ"י שנתחבר לא יצא מתורת כלי וזה שאמרו עליו בתוספתא שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע הרמב"ם בנוסחות א"י וכבר תמה שם התיו"ט וכ' דצריך עיון ממשנה ט' פ"ח דכלים ועוד שם פ"כ מ"ד שם פי' הרע"ב והרמב"ם דמשמש עם הקרקע טהור עכ"ל והוא תמיה גדולה על הרמב"ם וכבר הלכו בה נימושות, ועיי"ש בתוס' חדשים ובח"ס יו"ד סי' קצ"ח אות י"ג ולשיטת הגאון בית מאיר הנ"ל יתפרש שפיר התוספתא הנ"ל דהאי אביק מבואר בפי' הרע"ב דנעשה לצורך האמבטאות לנקיון המים עיי"ש והנה אין כל האמבטאות מקואות כשרים אדרבה אמבטאות אינן מחוברין בקרקע והם כלים תלושים ורוחצין בהם לשם מרחץ בעלמא כעין שלג וא"כ האי אביק

ראוי לתשמיש תלוש ג"כ מש"ה לא מהני חיבור בקרקע אף אם נעשה מתחילה לשם כך כשיטת בית מאיר הנ"ל דאנן לא מטהרינן בנעשה לשמש את הקרקע אלא כשאינו ראוי לתשמיש תלוש והיינו דקאמר בתוספתא שלא נעשה אלא לשמש את הקרקע והכי קאמר שלא נעשה אלא לשמש הקרקע כלומר לשמש הקרקע בלבד אלא שנעשה לשמש גם אמבטאות תלושות כלומר שראוי גם לתשמיש תלוש ובכה"ג לא נפיק מתורת קב"ט, וא"ש בס"ד:

והנה הט"ז ביו"ד סי' שע"א ס"ק ג' כ' דגאטטער של ברזל אינן חוצצין בפני הטומאה שמקבל טומאה אף שאותן הגאטטער סתמן עשויין לסתום בהן החלונות והוי נעשים לשמש עם הקרקע מ"מ מקבלים טומאה וכ' שם בנקוה"כ דהטו"ז ס"ל דדוקא הנך דקחשיב במשנה שם אינן מקבלין טומאה כשנעשו לקרקע אבל לא שאר דברים יעיי"ש, ולפי"ז גבי וועטיל דידן לא מהני ג"כ מה שנעשה לקרקע דהא לא חשיב כלי זו במתני' שם ועפ"י שיטת הטו"ז הנ"ל לפי מה שפי' הנקוה"כ כונתו מיושב ג"כ קושי' הבית מאיר והאחרונים הנ"ל אהא דדף של נחתומין אמאי מקבל טומאה לרבנן דדף נהי דס"ל דכל המחובר לקרקע אינו כקרקע מ"מ ת"ל דלא מקבל טומאה מטעם דנעשה לשמש את הקרקע ואינו מק"ט ולהנ"ל ניחא דהא דף של נחתומין ג"כ לא תני במשנה דכלים הנ"ל, ואף דלפי הסוגי' דש"ס שם מוכח דגם גבי צינור ס"ל לרבנן דדף דמק"ט אף שקבעו בקרקע וא"כ קשה עכ"פ על צינור אמאי מק"ט הא נעשה לשמש עם הקרקע ובמתני' דכלים הנ"ל פי"א מ"ב חשיב גם צינור גבי הני כלים הא כ' הרא"ש בתשובה כלל ל"א סי' ז' המובא בנוב"י שם מהדו"ת סי' קל"ח דיש לפרש האי צינור צינורא דדשא ואין זה צינור המקלח מים, ועי' בפירש"י סוף פ"ק דמוע"ק דשם נמי נזכר הני תלת הציר והצינור והקורה פירש שם רש"י הצינור חור שבאסקופה כמו צינורא דדשא. וכן הוא בטוש"ע או"ח סי' תק"א:

והשתא במקוה הנ"ל במ"ב לא מיבעי' לשיטת רבינו מאור הגולה בעל דברי חיים ז"ל דמבואר בהדי' בדבריו דלא מהני מה שנעשה מתחילה לקרקע בודאי צריכה תיקון וכפי מה שהעלה הדר"ג בתשובתו הרמה, ולפי מה שהבאתי לעיל גם להגאון בית מאיר וכן לטו"ז בסי' שע"א הנ"ל לא מהני מה שנעשה אף מתחילה לשם כך, אלא אף לדעת המכשירין בנעשה מתחילה לכך. הא העיד הדר"ג שליט"א שהשו"ב בעצמו עם הבעה"ב שלו ה' ל' אמרו מקודם שקנו הוועטיל בהפאבריק בפראג סתם ועתה כשנודע להם שיש נפ"מ לדינא חוזרין ומגידין שנעשה לשם כך בהפאבריק כיון שהגידו אינן נאמנין להיות חוזרין ומגידין כמו שהעלה הדר"ג בתשובתו לנכון:

אבל חוץ לזה לו יהי כדבריהם שנעשה ביחוד בשביל המקוה פשיטא שהם בעצמם לא הי' שם כשהאומנין עשו את הוועגטיל אלא שעשו בטשטעללנג בהפאבריק לצורך המקוה, וכי סלקא דעתך שהפאבריקאנט אמר להאומנין צאו ועשו וועגטיל לצורך המקוה, ואפי' אם יהי' מציאות לזה מי יימר שעשה כן אטו בעל הפאבריק שהוא נכרי או ישראל מומר הוא נאמן על זה. וזה פשוט וברור שאם האומנין העושין במלאכה בהפאבריק לא עשאו בהדי' בשביל צורך מחובר לקרקע אף שעשו הבעשטעללונג באופן זה לא מהני ומחשבת הפאבריקאנט לא מהני מידי דבעינן מחשבת האומנין כדאיתא בתוספתא פ"ח ומובא ברמב"ם ספ"ח דכלים, דמבואר בהדי' דהכל תלוי במחשבת האומן העושה הכלי ולא עוד אלא אפי' אם הפאבריקאנט הי' מצוה להאומנין בהדי' שיעשו וועגטיל לצורך חיבור לקרקע ג"כ לא מהני דהא ידוע מעשה הפאבריק אשר זה דרכם למו שאין עושין כלי אחד בפני עצמו רק הרבה בפעם אחד ע"י המאשינען שלהם וזה ידוע לכל, ובאופן זה לא מהני אף שחישב שאחת מהן יהי' למחובר כדאיתא בתוספתא הנ"ל וברמב"ם פ"ח דכלים ה' ט"ו אמר לאומן עשה לי שני זוגים אחד לדלת ואחד לבהמה עשה לי שתי מחצלאות אחד לשכיבה ואחת לאוהלים. שניהם מקבלים טומאה עד שיפרש ויאמר זה לכך וזה לכך עיי"ש, ואף אם נימא שהאומנים פירשו כשעשו הרבה כלים ביחד על א' מהם שיהי' לקרקע מה שאי אפשר להעלותו על הדעת, מי יימר שלא נתחלף אותו הוועגטיל עם אחר שנעשה בסתם הלא יש כאן פסול דאורייתא וצריך לחוש אף לחששא רחוקא ומכ"ש בדבר הרגיל ושכיח שהפועלים שעושים הפערפאקונג מחליפים במידי דלא רמי' עלייהו ואין שום נפקותא לדעתם בין אחד לחבירו, ע"כ דבר זה הוא פטומי מילי בעלמא שעשה בהפאבריק דפראג ביחוד וועגטיל אחד לצורך מקוה של ה' ג"ל:

לזאת חיובא רמי' להודיע ולהזהיר את ההמון ההולכים בתומם ולא ידעו ולא יבינו את אשר לפניהם כי במקוה זו יש חשש פסול דאורייתא וכבר כ' התשב"ץ ח"א סי' י"ז דבמקוה צריכין לחוש אף לדעת יחידאי ומכש"כ בנ"ד שכמה עמודי הוראה מוסדי דור ודור מחמירין בכזה ומי הוא שיהין לצאת כנגדו ולומר שאינו חושש לדבריהם אף לכתחילה בדבר שאפשר לתקן בקל אף אם גובה ארזים גבהו ע"כ יישר כחו וחילו לאורייתא דהדר"ג יהי' ד' עמו ויעל ויזכה לזכות הרבים ולהרים מכשול מקרב העם והוא יקרא גודר פרץ משובב נתיבות. והנה אף שאין אני כדאי לחות דעתי ולעמוד במקום גדולים וגם כל האריכות אך למותר הוא כיהודא ועוד לקרא עכ"ז מאחר שהדר"ג כתב לי מחוייב אני להשיב את הנראה לפענ"ד ולא לענות אמן יתומה: והנני חותם בכל חותמי

ברכות יה"ר שנזכה לראות במהרה בישועתן של ישראל ויהי חלקנו עמהם כעתירת לונ"פ ידידו אוה"נ הדושתו"ט ושתה"ק ברגשי כבוד התורה בלונ"ח ע"ע. חוסט ה' במדבר מ"ב לספירה תרע"ח: ה"ק אברהם יוסף גרינוואלד בלאאמ"ו הגה"צ מהר"ם זצללה"ה, (האב"ד ור"מ דק"ק הנ"ל והגליל):

סימן ח

כבוד הה"ג וכו':

מכתבו הגיעני וכו' וע"ד מעות אה"ק מכוללנו. הנה אמת כי מרן הגה"ק בשו"ת דברי חיים (ח"ב חו"מ סי' ס"ח) כ' דל"ש בזה ענייי עירך קודמים כיון שעקרו כבר ממקומם והמה באה"ק ע"כ שוים המה לפי דבריו כל העמים באה"ק בין אותם שהם מגלילותינו ומדינתינו ובין אותם שהם משאר ארצות. אמנם הגאון מהר"ח מוולאזין (בשו"ת מגיני ארץ ישראל) במכתבו שם כ' בכה"ג יש עדיפות לאנשי המדינה שיושבים שם באה"ק שיש להם (תרתי לטיבותא) דין ענייי עירך וגם ענייי אה"ק. ויש לומר בזה לקרב הדברים דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. כי הגאון מהר"ח מוולאזין כ' בעובדא שהי' שם וז"ל כי אחרי שמודעת זאת ומפורסם שהספרדים מושכים ידיהם מכל וכל ודוחים אותם על אנשי מדינתנו כ"ע מודים שהם נקראים ענייי עירנו אף אם היו יושבים במדבר והואיל שבחרו להם עוד באדמת הקודש ויושבים על התורה בלחם צר ומים לחץ יש בהם תרתי לטיבותא נקראים ענייי אה"ק וגם ענייי עירנו ואם ח"ו יהיו מודחים גם מאנשי מדינתינו הרי הם מתים ח"ו ברעב ממש עכ"ל הרי כ' בפירוש דרק בכה"ג פשיטא לי' דיש להם גם באה"ק דין ענייי עירנו משום דהכוללים אחרים (כגון הספרדיים אז) לא יתנו להם מאומה אבל בעובדא דמרן הגאון הק' בדברי חיים כתב שם וז"ל דאזלינן בתר המנהג והמנהג ידוע למעכ"ת ולפי"ד אין שום מנהג כלל ליתן הקדימה למי שהוא מעיר שמתנדבים הרבה וכו' עכ"ל הד"ח אבל עכ"פ פשיטא בעובדא דשאלת הד"ח שגם אם לא יתנו להם מטאראמאראש בפ"ע עכ"פ יקבלו מכולל גאליציען החלוקה (יוקס) רק פחות ממה שיקבלו ממאראמאראש כשיהי' כולל בפ"ע אבל לא מיירי כשלא יקבלו שום מעות מכולל אחר כשלא יהי' להם כולל בפ"ע כעובדא דהג' הנ"ל בס' מגיני ארץ ישראל, וא"כ לא פליגי כנזכר וכ"א מיירי בעובדא דידי' כנז'. - אמנם לענין כוללנו בעה"י הגם דלא דמי לעובדא דהני' מהר"ח מוולאזין דכאן עכ"פ קיבלו מעט ממון מכוללי גאליציעך ווינציא. מ"מ י"ל בנידון דידן גם הד"ח מודה דיכולים אנחנו לחלק בפ"ע כיון שכך הותנה בפירוש בתנאי כפול בתחלה בפראטאקאלען חתומים גם מהנשיאים. מכוללי גאליציען

וויזיצא (בכח הרשאתם) כאשר נתחברו אז העשרה גלילות לשלוח המעות לגאליציען כי מחוייבים ליתן ככל הערכה שיעריכו הקהלות, מעשרה גלילות, להנוסעים לאה"ק מאנשי גלילותיו ורק המותר יהיה להם לכוללים הנ"ל וגם כ' בפירוש בהפרטי -כל שאם יעברו על ככה ולא יתנו לענייננו כפי ההערכות כנז' אז בטל החיבור והשותפות וישלח מגלילתינו ישר לאה"ק מרמבה"נ לעניי גלילותינו והמה עברו על ככה הרבה פעמים בלי שיעור (גם אחרי הכתב ופרטי כל הנ"ל) ומלבד שארי הטענות גדולות עפדתה"ק שאמרו לחלק בזה כאשר הוצע לפני הבד"צ הנבררים וזכינו בעה"י לכוללנו בפ"ע ועפימש"כ בדברי חיים שם עפי"ד הרמ"א ביו"ד (סי' רנ"א סעי' ה') דרק שהיכא שכונת הנודר ומנדב רק לעניי אותו העיר בלבד הולכין אחר זה דשם במאראמאראש אין כונת הנודר רק ליושבי מאר מאראש בלבד עיי"ש משא"כ היכא שהותנה בפירוש באסיפת הקהלות מעשרה גלילות ונכתב בהפראטאקאל בפנקס הקהל דפה ושטרא כזה (פראטאקאל) אית לי' קלא בודאי ועל זה יסדו ודייקו המתנדבים ע"מ ליתן להעניים בעיר ה' שמה ככל אשר נעריך בקהלתינו לעניי גלילתנו באה"ק והיכא שדעתם בפירוש אז כ' רבינו הרמ"א כ"כ שצריכין לעשות כן כרצון המתנדבים וידוע איך סבלו חרפת רעב מקודם עניי גלילותינו בא"י במה שנתנו להם רק על לחם צר (כמעט) כמו להנדחים אשר נספחו לכולל גאליציען. וזהו היפך רצון המתנדבים כנז'. וגם כ' שם בטעמיו בדברי חיים כיון שיש שם בכוללים אחרים ת"ח גדולים יותר מאנשי כולל דשם א"כ גם אם נדון בהם דין עניי עירך מ"מ פשיטא דת"ח קודם לעניי עירך עיי"ש. הנה זה לא שייך בכוללנו שנודעו לשבח באה"ק ובחו"ל שיש בהם לפי ערך יותר ת"ח ויר"א אנשי שם משארי כוללים האחרים. ואין לומר שכונת הדברי חיים שצריכין לדרוש ולבדוק מי שהוא הת"ח יותר גדול שם ולכולל זה יתנו כל הכוללים זהו לא ניתן להאמר כלל. דא"כ בטלו כל הכוללים ויסבלו ח"ו חרפת רעב כל ענייהם וחכמיהם שיתנו רק להגדול יותר בתורה באה"ק ובפרט למי שמוחזק יותר גדול הרי נאמר האדם יראה לעינים והאלקים יראה ללבב וכעין דאמרי' בש"ס ב"ב (דף י' ע"ב) דר' יוסף ברי' דר' יהושע אינגד ואיתנח א"ל אביו מה ראית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית הגם דצריכין אנו ליתן ולתמוך לת"ח מי שנראה לנו היותר טוב בתורה ויר"א מ"מ ליתן רק לת"ח היותר גדולים והשאר יתבטלו ח"ו גם בתביעתם בצדק וכפי רצון המתנדבים זהו בודאי לא עלה על דעת מרן הד"ח כלל:

והנה צ"ע מה דפשיטא לי' שם להגה"ק מרן הדברי חיים דת"ח מעיר אחרת קודם לעניי עירך. עדיין מיבעיא לנו טובא ועיי' ש"ך ביו"ד (סימן רנ"א ס"ק י"ז) ובחי' רעק"א (בסעי'

ג') שם ובשו"ת חכם צבי (סי' ע' בסופו) והגם דשם מיירי רק דקרוב קודם לת"ח ולא בעניי עירך מ"מ כיון דתלוי בזה כנראה ברצון הנודב למי קריבא דעתי' ובזה הוא רצון התורה שיקדים יותר וכמו שנראה מלשון התנדב"א ומובא בביאור הגר"א (ס' רנ"א) שם דאם יש לאדם מזונות בתוך ביתו ומבקש לעשות בהן צדקה כדי שיפרנס אחרים משלו כיצד יעשה וכו' ואם הותר יפרנס בני משפחתו ואם הותר יפרנס בני שכונתו ואם הותר יפרנס את בני מבוי שלו מכאן ואילך ירבה בצדקה עם שאר בני ישראל וכו' עכ"ל התנדב"א וכן בטור ורמ"א (סוף סעי' ג') עיי"ש א"כ י"ל כמו שקרוב קרוב קודם לת"ח כן ה"נ דעניי עירך ובפרט מכיריו ושכיניו שהיו מבני שכינתו קרובים לצדקה יותר מת"ח מעיר אחרת, ועדיין צ"ע:

אך העיקר הוא בזה שתלוי בדעת המתנדבים שאליהם דופקים מאה"ק עניי בני גלילתנו כי המה מכיריהם ולרבים מהם קרוביהם ולהם ירצו ליתן יותר כנודע ומובן לכל ואין לומר כיון שלא ידעו זאת מקודם כיון שהי' שייך לכולל דראהביטש וגם וויזניצא לא עלה דעתם לחשוב שיהי' רק לבני גלילתנו. ז"א. כיון שאליהם דופקים העניים ודלים מאה"ק כנ"ל א"כ בפירוש עתה בעת התייסדות הכולל עשרה גלילות בודאי רק אליהם כוונתם ורצונם. ומבואר ומפורש בשו"ת מהרח"ש (תורת חיים) ח"ג (סי' כ"ט ל') דגם במקום שלא נהגו כך מעולם נאמנים המתנדבים לומר על זה וגם היחיד דעל דעת כן התנדב עיי"ש ומכ"ש בזה בעת התייסדות ואם מכיריהם וקרוביהם וידידיהם מאה"ק דופקים ומבקשים וצווחים עליהם ושאומרים המתנדבים בפירוש כי ירצו רק להם ליתן כי בודאי תלוי בדעתם כנז': אמנם בגוף הדבר אי שייך בעניי אה"ק שהיו מגלילותינו או מעירנו עניי עירך קודם. הנה נראה להכריע דשייך זה גם בהיושבים כעת באה"ק. א). הנה עד' הספרי (פ' ראה) שממנו מקור הדין זה באחד שעריך יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת. בארצך יושבי הארץ קודמים ליושבי חו"ל עכל"ה. במה דחשיב מקודם ליושבי הארץ משמע לכאורה דיש קדימה גם בזה בין עניי א"י ביושבי עירך. אך ז"א ראי' די"ל דרק על סדר הכתוב קדריש באחד שעריך יושבי עריך ובארצך ארץ ישראל וז"פ. אבל ממה דקתני בתנדב"א כנ"ל שחילק (לתת קדימה בצדקה) בין עניי עירו עצמו בין בני שכינתו שקודמים לבני מבוי שלו ובע"כ משום שהם מכיריו יותר וכל המכירו ביותר קודם לזה וי"ל דלא פליגי התנדב"א עם הספרי וגם הספרי ס"ל דהיכא שיש לקיים שניהם עדיף עניי עירך גם ביושבי אה"ק כיון שמובן לכל שעניי עירך שהלכו לדור שם באה"ק הם מכירנו יותר מעניי אה"ק שהם שם ממדינות אחרות בלתי מכירנו. ועל כן יצאו ידי חובת שניהם עדיף וכמ"ש הגאון מהר"ח מוולאזין כנ"ל ופשיטא דעוד החילוק הוא

יותר בעניי א"י בין עניי מדינתנו שהם מכירנו,, מאחרים שאין מכירנו שם. מאשר הוא החילוק בין שכניו הקרובים לשכיניו אנשי מבוי שלו כיון דשניהם הם שכניו אעפ"כ מחלקי' בין יושבי עירו מכ"ש הכא דיש לחלק כן בין יושבי א"י כנז'. ב). ובש"ס ב"מ (דף ע"א ע"א) עניי עירך קודמי' לעניי עיר אחרת פירש"י דהנך הוי עמך טפי עכ"ל והגם דשם מיירי לענין הלואה לעני דדריש עה"כ אם כסף תלוה את עמי את העני עמך מ"מ חד טעמא אית להו דכל מי שהוא עמך ומכירך ה"ז קודם כנ"ל. ג). כיון דעי"ז יתרבו השקלי קודש מעות רמבה"נ כשיקדימו לעניי עירך גם להיושבים באה"ק כאשר עינינו רואות בכל מדינה בהתחלקות הכוללים כי כל אחד וא' יתאמץ ויוסיף אומץ לתמוך ביותר וליתן לתוך הקופה כדי להחזיק בני גלילתו ומדינתו וביודעי ומכירו קאמינא, ומה שהקשה רבינו בדברי חיים לענין מארמאראש דאטו מי שהוא ממחוז גליל מארמאראש ה"ז נחשב כמו שהוא מעיר סיגעט וכן כיוצא, זהו לק"מ לפי מה שכתבנו דלפי מה שכתבנו דתלוי בהיכרות יותר (דגם באותו עיר שייך חילוקים במי שיש לו היכרות יותר בשכנות מבמבוי כנ"ל) ובני הגלילות הקרובים בפרט מהנוסעים לאה"ק ידועים ומכירים אותם משא"כ לאנשי אה"ק ממדינה אחרת כמובן ועי"ז נעשו בטוב הכוללים למיניהם ולמכיריהם יש מכיר לעני רק מגלילתו ומדרכו כמו (דרך משל) כולל חב"ד בפ"ע וכן כולל פינסק חסידים בין כולל הפרושים דליטא ואלו היו יחדיו יודבקו הי' רק צווחות ולא ברכות ולא הגיע לכ"א אפי' מעט מצרכיו המרובים משא"כ כשהם בפ"ע ומתאמץ כ"א למכיריו וידידיו כנז' וכמה גדולים דברי חכמים שתקנו בצדקה להקדים למכירים ועתה ניכר הפעולה זו בהקדמת המכירים בהתרבות הממון צדקה עי"ז בהכוללים:

והנה ראיתי בשו"ת בית שלמה (ח"ב מיו"ד סימן צ"ט) אוסר להפרד ולעשות כולל אונגארן בפ"ע מטעם מכירי כהונה ותהמתי על דבריו במחכת"ה כי הנה נודע בירושלמי (פ"ג דגיטין) דבעני ל"ש דין מכיר כמו מכירי כהונה אמנם מש"ס דילן בע"כ נראה דיש מכיר לעני וכן פסק בש"ע יו"ד (סי' רנ"ז ס"ק י"ג) עיי"ש ובשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר (סי' א') א"כ הבו דלא לוסיף על ש"ס דילן (בגיטין דף ל') שפירש"י בטעם מכירי כהונה כיון דהכל רואין שהוא מכירו ואוהבו ואינו רגיל לתת תרומות ומעשרות אלא לכהן זה וזה שייך רק באותו עיר שמכירו לכהן הלז (וכן מ"ש אאמו"ר בצבי תפארת שם בענין חבורות בעיר שמכירי' בנ"א זא"ז ורגיל להתנדב לחבורא הזאת) משא"כ בנידון דידי' (דהבית שלמה) וכי הכירו מעולם אנשי אונגארן (המתנדבים בחו"ל) את אנשי גאליציען באה"ק אשר רצו ליתן להם אלא לפי שהי' מתחלה אנשי אונגארן מעטים באה"ק ולא הי' כדאי להתנהלות ותוצאות כולל בפ"ע ע"כ שלחו בכולל יחד עם

גאליציען אבל כאשר נתרבו אנשיהם באה"ק וכדאים לכולל מיוחד הלא אדרבא לפי"ד רש"י הנ"ל דזהו מטעם מכירו ואוהבו פשיטא דזהו שייך יותר באנשי אונגארן שיש להם אוהבים ומכירים במדינתם באונגארן וז"ב דל"ש בכונה לדמותו למכירי כהונה. וגם מ"ש דפשיטא דלא שייך עניי עירך באה"ק כבר כתבנו דז"א מוכרח. והתשו' ככתבה בשנת תרכ"ב באותו שנה שנתייסד כולל אונגארן עפ"י שרי התורה גאוני ארץ המדינה הכתב סופר ומוהור"ר מנחם א"ש ושארי גאונים וצדיקים ז"ל ומעשה רב ורבים הנ"ל תוכיח שמצוה ומותר כנ"ל מטעמי' אשר המתנדבים צווחים בפירוש בהכירם באה"ק את קרוביהם ומיודעיהם ולהם ירצו יותר ליתן כנ"ל. וה' יעזרנו בזכות רמבה"נ ואה"ק לשוב לציון ברינה במהרה דידן ושוכט"ס:

סימן ט

ראיתי ונתתי אל לבי בלמדי בש"ס ב"מ (דף כ"ט ע"ב) אמר שמואל המוציא תפילין בשוק שם דמיהן ומניחן לאלתר מתיב רבינא מצא ספרים וכו' אמר אביי תפילין בי בר חבי משכח שכיחי ספרים לא שכיחי פירש"י בי בר חבו בבית פלוני העושה תפילין מצויין למכור ויחזור ויקנה מן הדמים עכ"ל וכן פסקינן בטוש"ע חו"מ (סי' רס"ז סעי' כ"א). אמנם הדבר יפלא וקשה להולמו לפסוק כן בימינו ובפרט לפי הטעם שכ' שם בסמ"ע (ס"ק ל') בשם הרמב"ם שכ' ואינן עשויין אלא למצוותן בלבד עכ"ל והיינו דבתפילין אין אדם רגיל להקפיד אם יוצא באלו או באלו אם גם המה בחזקת כשרות עכ"ל והרי עינינו רואות להיפך דבכל א' (זולת אצל קלי הדעת) בעה"י אכשיר דרא בזה וידקדק כ"א לבל ימכרו תפיליו ובפרט אם הם מסופר מכירו ומומחה ידקדק ולא ימכרם אפי' בעד כמה מאות זהובים ול"ש בזה לומר שימצא כאלו אצל סופר אחר וכבר ידוע מה שהרעיש הפמ"ג בפתיחה לאו"ח הל' תפילין ושארי גדולי אחרונים ז"ל לדקדק על הסופרים ותפילין שלהם יותר מעל השו"ב ואם ידקדקו בזה להיות לו תפילין מסופר מומחה ויר"א ואח"כ יאבדם וימכרום בעד איזה זהו' במחיר סתם תפילין (הנמכרי' בחנות של סופרים ומו"ס) היעלה על הדעת שלא יקפיד אדם על זה הלא מחיר שויין עובר לסוחר כפלי כפליים מאותן שנמכרים אצל המו"ס וסופרים כנ"ל וכן יש תפילין מכתי"ק סופרים צדיקים בעלי מדרגה ורוה"ק ז"ל שנמכרים בעד סך רב מאוד למי שמדקדק עליהם וכי גם באלו נאמר כשימכרום המוצא לא יקפידו בעליהם כלל על זה. וגם אם נאמר בזה מילתא דלא שכיחא ולא תיקנו רבנן ורק על הרוב דיברו. הנה כבר כתבנו בזה שגם. על הרוב ידקדקו ויש נ"מ גדולה במחירן וחשיבתן מאיזו סופר המה. ע"כ כנראה זה הדין הי'

רק בימיהם שהיו ההמון רובם ככולם אינם מדקדקי' בזה ולא הקפידו כלל. כיון שסתם ישראל בחזקת כשרות וכנז' בשם הרמב"ם כיון שאינן אלא למצוותן. ולכאו' יפלא לשונו של רבינו הרמב"ם דאטו מצוה גדולה כזו מילתא זוטרתא הוא ובפרט שיש בה כמה מ"ע ואם המה פסולין אז הוא קרקפתא דלא מנח תפילין ופושעי ישראל בגופו א"ו בע"כ כונתו כיון דאינן אלא למצותן מצות התורה וע"פ התורה יש חזקות כשרות להסופרים ע"כ אין מדקדקי' יותר. או אולי היו אז הסופרים בימיהם כולם צדיקים וטהורים וברורים וראויים למצותן. ועכ"פ בימינו בודאי ל"ש דין זה ואם בא מי שנאבדו לו ומקפיד עליהן בודאי צריך להחזירן. אלא שבנתיים מה שהניחן י"ל דלא הוי כמו תפילין גזולים כיון שלא נתקלקלו כ"כ בהנחתן ובפרט הפרשיות אשר המה מבפנים. ועכ"פ צריך ליזהר לשומרן בעת הנחתן. וצ"ע מה שלא העירו האחרונים כלל בדין זה:

והנה לכאורה אמרתי לדמות זה למ"ש בתשו' מהר"ם מינץ (הראשון) סי' קי"ג דאם ראובן קנה אתרוג הדר בדמים יקרים ובא שמעון ואיבדו ממנו דא"צ לשלם לו כי אם דמי אתרוג שאינו הדר ורק שיוצא בו י"ח אתרוג. אכן שפיר השיג עליו בשו"ת חכם צבי (סי' ק"כ) דאין ראי' לזה מ"ש בש"ס ב"ק (דף ע"ח ע"ב) דהאומר הרי עלי עולה והפריש שור ובא אחר וגנבו פטר גנב נפשי' בכבש דהתם אין לה דמים דאינה בת מכירה כלל כדאמרי' בפסחים (דף פ"ט ע"ב) המוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום וכיון דאינה בת דמים כלל א"א לחייבו מטעם שיווי העולה אלא מטעם שהוא חייב לצאת י"ח שקיבל עליו להקריב עולה וכו' והחיוב פטר נפשי' גנב בכבש משא"כ באתרוג הדר דדמים לו בשויו וכ"כ שם החכ"צ דאלו גנב ס"ת מחברי' והוא שוה אלף זוז מחמת הידורו בקלף יפה ודיו נאה ולבלר אומן היעלה על הדעת שיפטר הגנב א"ע בס"ת שאינו הדר שאינו שוה אלא חמשים זוז וכו' עכ"ל החכ"צ עיי"ש וא"כ ה"נ הרי בתפילין דמים להם בשויין ואיך שייך לומר דלא יקפיד כנז' כיון שהם יפים ומסופר לבלר אומן והרי שייך בזה זה אלי ואנוהו וגם המחיר הוא שוה הרבה מכפלי כפליים עי"ז כנז'. ע"כ נ"ל כו' בימינו יש לפסוק כמו שכתבתי:

שוב ראיתי בס' אברהם אזכיר הספרדי למהר"א פלאגי ז"ל (מערכת תפילין אות צ"א) ע"ד מי שמכר לחבירו תפילין ונתן לו מבתים המדובקים שאינם מעור א' ופלפל ג"כ מדברי המהר"מ מינץ הנז' ורצה ג"כ לומר בזה דשם תפילין חד הוא ולבסוף העלה שם דהיכא שישתמש עפ"י דיעות שאוסרים בבתים המדובקים וכיוצא אז צריכין ליתן לו אותן שהם מן המובחר לכל הדיעות. והשתא דון מינה ואוקי באתרן והמה כהררים התלויים בשערה בהלכותיהן. בדיני כסדרן ואותיותיהן. וצריכין סופר יר"א מרבים על

קוצה של יו"ד ממש ע"כ פשוט כיון שהי' לו תפילין מובחרים מסופר צדיק ומדקדק בזה ל"ש לומר שימכרם ליתן לו בעדם תפילין סתם פשוטים אשר רק בחזקת כשרות המה כנז':

והנה נחזי אנן למה לא כ' זה בש"ס ופוסקים החילוק בין תפילין לס"ת רק החילוק הלז דס"ת לא שכיחי ותפילין שכיחי כנ"ל הא בלא"ה יש חילוק גדול בשוויו בין ס"ת לס"ת אחרת שזהו של כתב יפה ומהודר שוה כפלי כפליים (וכד' החכ"צ הנ"ל) אולם י"ל דבאמת זהו ששם לו את דמיו באם ששוה יותר צריך לשלם לו יותר נכון בתפילין כששם לו את דמיהן אם שוין יותר הרי ישלם לו בדמי שויין. אך בס"ת כיון דלא שכיחי לקנות כ"פ אפי' בדמים הללו ע"כ לא מהני לשום לו משא"כ תפילין (מדינא דגמ' כנז'). וי"ל עוד דשאני ס"ת דשייך בו יותר זה אלי ואנוהו בכתב יפה ומהודר דהא הכל נראה לעין כל תמיד משא"כ בתפילין שמכוסים וטמונים הפרשיות ואם מניחן בכל פעם אז א"צ מדינא להוציאן ולבדקן כלל משא"כ בס"ת ועיי' מ"ש אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' ל"ו) ובדברינו באות שלום (סי' רס"ד ס"ק י"ב. בעמוד רצ"א בהנדפס) וכן שם (ס"ק י"ז עמוד שכ"ט) ואכמ"ל עכ"פ כיון דכבר חלקו בין ס"ת לתפילין בשכיחי או לא שכיחי ע"כ לא חשו לחלק עוד (ובעובדא מ"ש בס' אברהם אזכיר כנ"ל לענין בתים שהוא דבר הנראה כשאינם מדובקים או יפים יותר בזה בודאי צריך ליתן לו אותן שהם מן המובחר כנז'). עכ"פ בימינו כיון שגם תפילין כשרים לכל הדיעות ומסופר צדיק ג"כ מילתא דלא שכיחא לקנותו ע"כ יש לפסוק שצריך להחזיר לו התפילין הנלע"ד כתבתי בעה"י:

סימן י

כבוד דו"ז הה"צ וכו':

הגיעני יקרת מכתבו והנני בתשו' מאהבה ע"ד שדקדק לנכון בנוסח תפלת ר"ה בוכן יתקדש אומרים ירושלי"ם עירך ואח"כ על ציו"ן משכן כבודך ובנוסח ותמלוך כ' מקודם בהר ציו"ן ואח"כ ובירושלי"ם עיר קדשך ורוצה לשמוע דעתי בזה הנה בעה"י בקראי בהשקפה ראשונה נלע"ד עפי"ד האריז"ל בפרי עץ חיים (שער חג המצות) וכן בסידור כי בחי' לאה הוא מצה שאינה שמורה מפני שעומדת בחוץ אחורי ז"א היוצאי' ממוחין שלו ולכן כונת כל ליל פסח ברחל ולא בלאה כדי שלא ינקו החיצונים וכו' והנה ידוע כונת החותם בהו"ר שאז הוא בחי' חותם ירושלי"ם חותם בתוך חותם ובנעילה הוא בחי' חותם ציו"ן כנודע והגם כי גם בנעילה החותם בבחי' רחל וכמ"ש בכונת ר"ה בזכרנו וכו' שחותם לאה נעשה בר"ה שעיקרה בחי' כתיבה והחותם בבחי' רחל בי"וכ ועכ"פ

הוא בודאי ברח"ל בחי' ירושלי"ם ובחי' חותם בתוך חותם. וכ' קדוש זקיני בבני יששכר (מאמר חותם מלא אות א') כי צריכין חותם תוך חותם שלא יזייפו החיצונים שברצונם לינק ח"ו. והנה בכונת ובכן יתקדש שמך שהוא לצורך לאה בסוד שמאלו תחת לראשי, ולפי"ז מתוק להבין בעה"י משום שהוא בסוד לאה ששם הפחד ביותר מיניקת החיצונים בהיותה עומדת בחוץ וכו' ע"כ ממשיכין מיד בחי' ירושלי"ם עירך שהוא חותם בתוך חותם לשמירה מעולה שלא יזייפו ויינקו החיצונים ח"ו משא"כ בנוסח ותמלוך אתה הוא וכו' שאומרים מקודם כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ וכמו שהכונה הוא שם בבחי' ביטול כל הקליפות ב"ב ע"כ שפיר אומרים מקודם ציון ואח"כ ירושלים כסדרן בבחי' פנימי וחיצון כי אז אין חשש כנ"ל ובסוד לא יבא בך ערל וטמא כמ"ש בכונת עלינו לשבח וכו' כי המלכות שלך הוא עיי"ש וא"ש ונכון. וכל דברינו בדרך אפשר:

ובכונות בסידור הר"ר שבתי זי"ע כ' ותמלוך וכו' ציון משכן כבודך הוא רח"ל חותם בתוך חותם וכן בכונת תפלת יוהכ"פ והוא כדברינו. וגם מ"ש שם כי ירושלים נקראה לאה, הנה כן כ' באמת בפע"ח (שער תיקון חצות פ"ד) למה נקראה לאה ירושלים עיי"ש (אולם מ"ש בסידור שם כי חותם בתוך חותם גי' פ"ר אין שום פי' להדברים ובע"כ טעות הדפוס. ונכון כמ"ש בסידור הר"ר אשר זי"ע כי עי"ר ג' פ'ר עיי"ש):

והנה בסידור הרמ"ק זי"ע (תפלה למשה) כ' בותמלוך וכו' וגרס באמת ירושלים קודם לציון וכ' כי יש מהפכים שם הגי' וגורסים (כדידן) ציון קודם לירושלים על סדר הדורות אמנם הוא יישב נוסחא דילי' וכ' שהבורר יברר עיי"ש. ויותר אין עתי להאריך להאריך בעטי כאשר ביקש כ"ק דו"ז. כי לא כימים הראשונים. ימים האלו. וטובים היו הימים בהלו נרו של אאמו"ר הקדוש זי"ע על ראשינו. וכאשר כ' בספרו שו"ת צבי תפארת כ"פ והתנצל כי הוא בעל מלאכות הרבה ע"כ אפי' ד"א אין עולה לו כהוגן בשלימות והוא כתב מרוב ענוותנותו אמנם אצלי מקויימים הדברים באמת. ובפרט בחבלי משיח בזמנים האלו וכו' ומלבד זאת כמה חבילי מירדין. ובפרט שהחבילין דמעיקין. מע"ר, ה' יצילנו. ובש"ק העל"ט פירשתי עה"כ וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל אלקים בין האור ובין החשך ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה פירש"י ראה שאין כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים וכו' וראה שאין כדאי להשתמש בערבובי"א היינו שטוב שלא לער"ב בערבובי"א ולבלבל את החפצים לילך בדרך צדיקים כדאי' במדרש שם ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים ולחשך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים ויבדל וכו' (שלא לערבב"ן) וז"ש רש"י וקבע לזה תחומ"ו וכו' היינו כידוע בכהאריז"ל בתחו"ם שבת שיש להקליפות ברה"ר תחומ"ן בפ"ע מבחר והיינו

להצדיקים תחומן בפ"ע ולהרשעים בפ"ע כנז': ב) ומ"ש בשם גדול א' שהקשה כיון שנס חנוכה הי' בזמן בית שני ואז הי' פב"פ וזהו נודע כי בעת שהם (כביכול) פב"פ אז אין החיצונים יכולים לאחוז וא"כ איך היו יכולי' הרשעים היונים לפגום במדת ההוד ב) ועוד מ"ש בכונות בסידור שמדליקין בלילה כי אז יורדת המלכות לתת טרף לביתה וזהו נודע שבחי' זו הוא ענין גלות ואיך הי' כזה בזמן הבית עכ"ד: הנה קו' א' יש לתרץ דלק"מ מעיקרא דהא נודע ביוסיפון בקורות ענין היונים ונס דחנוכה כי בעת התגברות היונים ביטלו הקרבנות בביהמ"ק. ועיי' ש"ס מנחות (דף ס"ד ע"ב) ועוד בכמה מקומות בש"ס מזה וכיון שלא הי' אז הריח ניחוח מהקרבנות בעון הדור שגרמו שיוכלו היונים לבטלן א"כ בע"כ לא הי' פב"פ כביכול (ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום אין הכרובים בביהמ"ק פניהם איש אל אחיו כשאחז"ל) וכיון שגרמו לבטל בחי' פב"פ מישראל שוב ל"ק איך נפגם ההוד (כביכול): ג) עוד י"ל כיון שגלות השלישי מד' מלכיות הוא גלות יון הי' רק בזמן בית שני, ועיי' בלק"ת מהאריז"ל (פ' תצא) ובריש ס' הגלגולים וכן במגלה עמוקות בכמה דוכתי איך חשב הד' מלכיות ויון בתוכם וידוע כי גלות יון הי' רק בזמן בית שני כי בעוה"ר לאחר החורבן בית שני מיד התחיל גלות הד' גלות אדום הארוך והחשוך הלז כידוע שהוא אדום מלכות הרומיים עם עשר קרנותיו שחשב בדניאל כמו שחשב שם בפי' רבינו סעדי' גאון ז"ל שכמעט כולם (המלכיות הנודעות) הם מעשר קרנות אדום. וא"כ הי' בע"כ גלות יון רק בזמן בית שני. והא גופא קשיא איך נק' זה גלות כיון שבית שני עמד על מכונו אז. א"ו בע"כ כיון שהיו כבר כפופים תחת המלכיות וביותר מלכות יון ששלטה עליהם ולחמו עמהם ע"כ נקרא כבר גלות גם בהיותם עוד שרויים על אדמתם. ועיי' בלשון רש"י ז"ל בסוכה (דף נ"ה ע"א) בד"ה מי יקום לי עם מרעים וכו' מ"ש שמדברת על צרותן שהיו משועבדים בבית שני תחת מלכי פרס ומלכי יון עכל"ה (אך מ"ש שם רש"י אלו התיבות ואעפי"כ אין נמנעים מלשמוח שמחת מלכם" כנראה לשון זה ונוסף מהצענזורע"ן כמובן כי באמת אין קישור לפי"ז והני מילי סתרא"י נינהו במ"ש "ומתפללין מי יקום לנו להצילנו מן המרימים האלו" והלא אין זה השתתפות בשמחת מלכם ואדרבא הוא קללה למלכי פרס ויון ושהתפללו שינצלו מיד מרעים האלו אלא ודאי שנוספו אח"כ מהבקורת ואכמ"ל) והגם כי מכונת פורים בפע"ח ובסידור נראה כי בגאולה הב' היינו בבנין בית שני חזרו לפב"פ כנודע למעיין שם מ"מ היינו בע"כ דלפי ערך החשך שהי' בגלות בבל נקרא זה גאולה ופב"פ וגם כי ע"י הצרות אח"כ בהמושלים על גביהן ובפרט מלכי יון זהו נקרא גלות ולא הי' עוד פא"פ כנ"ל. והענין י"ל כיון שהבית שני הי' כנגד יצחק אבינו וכשאחז"ל בפסחים (דף פ"ח) במדת הגבורה וע"כ

חסרו בו חמשה דברים עיקריים הארון והאורים והתומים וכו' וזהו בקו שמאל גבור"ה הו"ד ע"כ יכלו היונים לשלוט שם גם בזמן שעמד הבית שני לשלוט ח"ו במדת ההו"ד, וי"ל שעל כן ישלימו זאת לבית יצחק בבנין בית השלישי שהוא כנגד יעקב בנו שגם אז יהי' רק יצחק המצדיק לעת"ל כשארז"ל בשבת (דף פ"ט) ועיי' מ"ש רבינו הקדוש האריז"ל (בפע"ח שער חג המצות פ"ז) בד"ה הא לחמא עניא הא אתינא להודענא וכו' עיי"ש וכן בדברי קדוש זקיני בבני ישששכר (מאמר נחמו עמי אות א') שכיון שיצחק יהי' המצדיק לעתיד כמש"כ אתה אבינו וגו' כנז' בש"ס שבת ע"כ הגלות הלז הוא בפחד יצחק ובפרט קודם הגאולה. ובעת הגאולה ב"ב יתמתקו הדינים בשורשם בבחי' בינה יובל העליון סוד החירות ע"י תשובה עילאה עי"ש, וע"כ י"ל מה שישלימו לו ליצחק במליצתו בית הג' כנ"ל ע"כ רמוז בכתובים ביחזקאל על צורת בנין בית השלישי וכ' שם המפורשים ראשונים דאף שהרבה ממדות ותכנית הבית עשו בבית שני אבל לא כולן כי העיקר הניחו שיעשו כמדתו הכל בבנין בית השלישי. וא"כ קשה למה עשו מקצתו או רובו (של מדתו ותכניתו) בבית הב' כיון דקאי רק על בית ג'. אלא ודאי רמוז בענין א' להם ובבנין הגדול בית רם ונשא ב"ב אז מה שחסר זה (בית שני) גילה זה השלישי במלואו וטובו ביתר שאת ועוז של תורה. וגם יובן עפימש"כ בסידור האריז"ל ובכן תן פחדך וכו' ומסיימי' ושמך נורא על כל מה שבראת שאין רצוננו להשאר בפחד גבורת יצחק ע"כ ממשיכין מדת יעקב ושמך נור"א שהוא כנגד יעקב עיי"ש ובפע"ח, ועל כן גם בבית שני שהי' כנגד יצחק אבינו וראו ברוה"ק אריכות הגלות וצרות הגבורות שיהיו אחרי חרבונו בגלות אדום הארוך והמר הלז ע"כ המשיכו מיד במדת בנינו ממדת בית יעקב שניבא יחזקאל בצורתו כנ"ל:

ועיי' בזוה"ק ברע"מ (פ' פנחס דף רכ"א ע"א) דקרי לבית שלישי העתיד בית שני משום שהי' בנין בית שני של עזרא ע"י בנ"א ע"כ לא הוי לי' קיומא כמו בנין בית א' דשלמה ג"כ לא נתקיים מטעם זה ועד כען בניינא דקוב"ה לא הוי בעלמא דכתיב בונה ירושלים ה' איהו ולא אחרא ובניינא אנן מחכאן ולא בניינא דבר נש דלית בי' קיומא כלל. בית ראשון ובית שני יחות לן קוב"ה מלעילא בית ראשון באתכסיא. ובית שני באתגליא. ההוא בית ליהוי באיתגליא דאיתקרי בית שני דיתחזי לכל עלמא אומנתא דקוב"ה חדוה שלים וכו' וכל עלמא יאמין עננ יקר דסחרין וכו' עכ"ל הזוה"ק עיי"ש הרי מפורש דקרי לבנין בית הג' העתיד ב"ב בלשון בי"ת שנ"י כנז' ה' יעזרנו ב"ב ויראנו בבנינו בשלימותא מקדש ה' כוננו ידיך כמו דדריש שם בזוה"ק. ועוד לאלוק' מילין אך עת האסף פה דברי דרוש בעה"י ועכ"פ מיושב כנז' ד) וגם קושייתו הב' מ"ש כיון שיורדת לתת טרף וכו'

וה"ז בבחי' גלות, ג"כ לא קשיא וחדא בירך חברתה מתורצת כנ"ל כיון שזהו הי' בחי' גלות יון בזמן הבית כנ"ל, ובפרט כיון שעיקר נ"ח נתקן על של עכשיו לדורות הבאים כמ"ש במדרש מובא ברמב"ן (ריש פ' בהעלתך) שהנרות חנוכה קיימים לעולם והיינו עד אורו של מלך המשיח ע"כ ממשיכין האור ומדליקין אז בלילה דוקא ובלילות הארוכות בתקופת טבת (וכמ"ש בזה בבני יששכר בכמה אנפי בארוכה) לרמז על הגלות החשוך והארוך הלז שנמשל ללילה כמ"ש בישעי' אמר שומר אתא בוקר וגם לילה. כי אשב בחשך ה' אור לי. והש"י ב"ב ירחמנו ויוציאנו מאפילה לאור גדול מהגלות הלז כנז'.
ודי למבין:

ה) ואשר הקשה ע"ד אאמו"ר הק' זי"ע בדרכי אמונה (דרך י') שכ' דזהו הענין של חנוכה דהנה ארז"ל במד"ר בראשית וחשך זה מלכות יון היינו שאז בימי תגבורת מלכות יון הי' מכוסה העינים של רחל בע"ב המכסה את הראות והי' חשך ולזה כאשר גברו החשמונאי' נתקנו העיני' והוסרו הע"ב מהעי"ן נשאר ח"ן ר"ת נ"ר חנוכה והקדמותיו הוא מדברי רבינו הארז"ל בלק"ת (פ' בראשית) עה"כ ונח מצא ח"ן בעיני ה' וז"ל כבר ידעת כי סוד שם מ"ה ברבוע ק"ל ובהסיר ממנו הפשוט שהוא שם ע"ב המכסה את הראות ואז סוד עבים סתר לו ולא יראה ואז נשאר ח"ן כמנין נ"ח וזהו מצא ח"ן גי' ק"ל כמנין ע"ב ח"ן (גי' עי"ן) וזהו בעינ"י ה' עיי"ש וזהו תמה כת"ה כי לפי דעתו הדברים בלק"ת (בראשית כנז') סובבים על עינים של ז"א, ולא על עינים של רחל נוקבי' דדא, כמ"ש להדיא בשער הקדמות (דרוש כ"ה בעינים של זו"נ) אשר עיני ז"א הבת עין שלו הוא נ"ח שהוא ח"ן והמחשיך הוא ע"ב שהעבים הסוגרים העינים ועיני הנוקבא רחל הם בעין ימין אחוריי' דמ"ה בעין שמאל אחוריים דפו"מ דב"ן והבת עין הפנימי הם השמות י"ה אדנ' וכן מבואר זה בכונת קידוש ליל שבת בפע"ח ובסידורים כנודע עכת"ד:

הנה לא על אאמו"ר הק' לבד תלונתו כי גם על הה"ק בס' מאמר מרדכי עה"ת (פ' דברים) שפי' בד' האר"י ז"ל אלו על עיני הנוקבא כמ"ש שם באורך ופי' בזה הכ' ויאהב המלך את אסת"ר וגו' ותשא ח"ן וחס"ד לפניו היינו בהסרת הע"ב המכסה נשאר ח"ן וז"ש ותהי אסת"ר נשאת חן בעיני כל רואי' שנתעלה מנפילתה תשואת חן חן לה וכו' עיי"ש. וידוע כי הה"ג בעל מאמר מרדכי הנז' הי' מגדולי תלמידי הרב הקדוש רבינו מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע ומקובל נאמן בחכמת האמת. אך עליו יש להמליץ כי בימיו לא לא נגה עוד אור הדפוס של שער הקדמות וכל הח' שערים כלל וכאן שזה החילוק בהך כונה מהח"ן של העינים נמצא בהעיני"ם, ע"כ חשב למשפט דקאי העיקר גם על הנוקבא ושפיר קדריש:

אולם באמת לחומר הנושא של הקושיא וכדי לקיים מילי דאבות אביהן ורבן של ישראל אאמו"ר זי"ע נ"ל שסמכו שפיר שניהם כא' טובים על דברי לשון רבינו בכהאריז"ל בלק"ת (דניאל) עי"ש דמשמע ברור דאין חילוק וקאי הכונה של עינים על הנוקבא כמו שמסיים בלשונו שם ואלו העינים מאירים בנוקבא כמש"ה עיניך הלא לאמונה והמלכות נקראה אמונה עכל"ה ואין לדחוק כמו שנדחק כת"ה לפרש על אור העין וכו' אבל במה שכ' מאור החן היינו רק בז"א בלבד עכ"ד כת"ה הנה מלבד שהוא דוחק גדול למעיין שם בלשונו. אך הרי משמע בפירוש שם דאין חילוק בין עיני ז"א נוקבא והכונה על שניהם דאל"כ איך יתפרש שם מים וימשוך לו קמ"ג גי' אהיה דאלפין וזהו פק"ח גי' קמ"ג ואהי' ואז יתגלה האור עין וכו' ואלו העינים מאירין בנוקבא עכל"ה כנז' והרי הכונה הזאת מפק"ח כ' שם בשער הקדמות ג"כ וסיים ע"ז הרי נת' העינים של ז"א' עכל"ה ואיך כ' בלק"ת שזהו הכונה שהעינים מאירין "בנוקבא" אלא ודאי בע"כ דס"ל בלק"ת שאין חילוק ומאירים לז"א ומשם לנוקבא והכונות נכללו בזה בלי חילוק. ומ"ש בשער הקדמות בלשון חילוק ביניהם היינו בדרך עיקר הכונה יש ביניהם הפרש שזו בז"א וזהו בנוק' אבל באמת נכללו יחדיו. ועכ"פ נתיישבו דברי אאמו"ר ומאמר מרדכי קיים (עפ"י הדברים האלו) מה שנכתב בספר הנז' דשייך דרוש זה גם בעיני נוקבא. או אולי יש פלוגתא בזה בין מסדרי הכתובים של הלקית ושער הקדמות ובדרך דרוש ופי' יכולין לפרש אפי' כחד מני' (היינו הלק"ח) ועיי' מ"ש אאמו"ר בבאר לחי ראי (תיקון ו' דף כ"ג ע"א) ובהקדמתו לבל"ר בשם מהר"ם פאפארש ואור ישראל זי"ע שיש בחכמת האמת מה שלמד האריז"ל פעמים אמר פשט ופעמים כונה ולפעמים דרוש עיי"ש עכ"פ לא יוקשה עוד. והגם דמקובל בידינו כי לשון השמונה שערים עיקר שהוא סולת נקיי' שסידר מהר"ש וויטאל זצ"ל כמש"כ החיד"א זצ"ל כ"פ בחיבורו וכן הבאתי בהקדמתי לסידור חמדת ישראל. מ"מ זהו' הדרוש הנ"ל בשער הקדמות כיון שלא נמצא לו זכר כלל בע"ח שהוא מהדורא בתרא כנודע וגם לפלא כי הועתק כולו וגם עוד דרוש הסמוך לו בלשונו ממש כולו בלי שום תוספות והגהות בס' נהר שלום למהר"ש שרעבי זצ"ל ולא ידעתי אם העתיקו הוא בחיבורו או כן עשו המסדרים לבלי תועלת ותכלית כי א"כ הי' להם להעתיק כל ס' שער הקדמות ומדוע בחרו באלו הדפים דוקא. ע"כ לולא דמסתפינא הוי אמינא וכן נראה בע"כ כי אלו הדברים אולי נכתבו מהאחרונים מגורי האר"י ז"ל ע"כ הועתקו שם בנהר שלום והגם שבדרוש הקדוש מתחיל שם בנהר שלום ג"כ אמר חיים וויטאל וכו' עכ"ז י"ל כי דרוש שלאחריו נוסף אח"כ כנז' וכאשר שכיח כזה בכהאר"י ז"ל וה' יודע האמת. ועכ"פ יהי' איך שיהי' אין קושיא עוד כ"כ על הדרכי אמונה וכנ"ל

אם כתב עפי"ד הלק"ת בדניאל כנ"ל. וחפצי הי' עוד להשתעשע עמו באהבתו ובאהבת התורה אך הנני כנ"ל טרוד גדול בעוה"ר מכל צד ואחז"ל במקום שאין אנשים השתדל להיות איש וכו' וכל מי שיש בידו למחות וכו' ה' יעזרנו על דבר כבוד שמו ותורתו ויושיענו ב"ב:

ו) ומ"ש על מה שנהגנו לפעמים להסתפר בלילה היינו לארבעה עשר ע"פ מפני קוצר הפנאי וגודל הטירדות ביום מחר בבוקר ע"פ, וכיוצא. וכת"ה הי' ס"ל דמ"ש האר"י ז"ל בפע"ח וכן בש"ע האריז"ל ובנגיד ומצוה ובסידור הר"ש ז"ל דהאר"י ז"ל לא הי' מספר אחר זמן מנחה גדולה שהוא חצות היום ואפי' בע"ש הי' נזהר וחשב כת"ה דזהו מפני שאז שליטת הדינין ביותר ע"כ אין להסיר אז השערות הרומזים לדינים ולבטלן ולפי"ז מכ"ש דגם בלילה בודאי אין להסתפר כלל לפי טעם זה מפני שאז שליטת הדינים בו תרמוש כל חיתו יער ובפרט בחצי הראשון מהלילה הנה יסלח לי כת"ה לדבר זה כי אינו משום טעם זה כלל רק האר"י ז"ל החמיר מפני מנחה גדולה שהגיע זמנה ולא התפלל עדיין וכמ"ש המג"א (בסי' רנ"א ס"ק ט') בשם הכונות שהאר"י ז"ל הי' נזהר שלא לגלח אחר מנחה אפי' בע"ש ועסי' רל"ב עכ"ל המג"א ועיי"ש בא"ר מובא במחצה"ש ובשע"ת דמיירי שלא התפלל מנחה עדיין דאל"כ מה איסור יש בחול אחר זמן מנחה כשהתפלל כבר עיי"ש ומה שתמה כת"ה על ראי' הא"ר והמחצה"ש שכ' דבע"כ כשלא התפלל עדיין מנחה דאל"כ מה איסור יש בימות החול כנז' והתפלא דאולי הטעם בהעלם וסוד משום תגבורת הדינים. ז"א קושיא דא"כ מה רבותא דאשמעי' דאפי' בע"ש הי' נזהר הלא באמת בע"ש אחרי מנחה הוא יותר התגלות נצוצי אורות שבת כל מה שקרוב יותר לערב כניסת שבת ובעת מנחה בהד' כריעות הוא כבר כונת עליות העולמות לקבלת שבת א"כ לפי טעם זה הו"ל להתיר באמת ע"ש אחר חצות שהוא אז זמן הרחמים (סמוך לשבת) יותר מקודם חצות היום (והגם שיש לדחוק ולומר משום שאמרו באבות דהמזיקין נבראו בע"ש ע"כ יש להם כח אז יותר. ז"א מלבד מ"ש שאז כבר נצוצי התגלות ש"ק כנ"ל. הלא אדרבא אם אז זמן שליטתן ח"ו א"כ לא הול"ל דאפי' בע"ש הי' נזהר אחר חצות היום אדרבא רק בע"ש אז צריכין ליזהר משום שאז נבראו ואינו רבותא כלל והו"ל ראי' להיפך מלשונו) א"ו דרק מטעם מנחה גדולה הוא שהחמיר כשלא התפלל עדיין וע"כ אשמעינן רבותא דגם בע"ש הי' נזהר כששכח להסתפר עד חצות לא הי' מסתפר כלל אחרי חצות היום אם כי הוא כבוד השבת שלא יכנס לשבת בשטרותיו עכ"ז לא התיר לעצמו קודם מנחה גדולה וא"ת כי יתפלל מנחה גדולה ואח"כ יסתפר ז"א דאחר מנחה בע"ש שאז הוא הארת שבת בכונתו כנ"ל לא יאות להסתפר ולמיעבד מלאכה אח"כ א"ו דמיירי

כשעומד קודם המנחה כנ"ל והטעם רק משום מנחה החמיר גם בעת מנחה גדולה כנז'. וממילא כשמסתפרין בלילה אחרי תפילת ערבית אין שום חשש וה' את שלומו יענה ברוב עוז ושלום בכ"י בבנין אריאל במהרה דידן: ז) ואעתיק בזה עוד מ"ש ע"ד ששאלוני ונדברנו מזה במ"ש אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (ס' פ"א) ע"ד אמירת פסוק והוא רחום בשבת בפסד"ז ביהי כבוד ומ"ש ברע"מ פ' פנחס (דף רמ"ג ע"ב) דלא צריך למימר בשבת והוא רחום יכפר וגו' ופי' אאמו"ר בתשו' שם דהיינו בליל שבת בהתחלת תפלת ערבית שנוהגים לומר בחול והוא רחום אמנם עתה ראיתי כי אאמו"ר כיון בזה לדברי האור החמה שם מפורש וז"ל וכיון שביום השבת אינם שולטת "אם יאמר פסוק זה בערבית בתחלת התפלה" מורה שהמלכות תפלת ערבים מתנהגת ע"י הקליפות וצריך להכניעם שלא יקטרגו וזהו אינו אמת עכ"ל באור החמה הרי מפורש דהקפידא רק בתפלת ערבית דשבת ונמצא דבשחרית יש לאומרו וכד' האריז"ל. וכן ראיתי בשו"ת חיים שאל להג"מ חיד"א זצ"ל (ח"ב סי' י') שהשיג על השאילת יעבץ שכ' להחסיר פסוק זה בפסד"ז בשבת והעלה ג"כ לומר פסוק זה (והוא רחום) גם בשבת ביהי כבוד וכ' ג"כ דהפי' בזוה"ק היינו רק בליל שבת דלא למיפתח וכו' והמערער עיניו חזו בזוה"ק ולא הי' לו כונה. להבחין בין יום ובין לילה עכ"ל החיד"א עיי"ש. ושמעתי בשם גדול וצדיק א' שנהג שלא לומר הפסוק והוא רחום ביהי כבוד בפסד"ז בש"ק וכדי שלא יחסר המזג שם מח"י פסוקים הכפיל את הפסוק שלפניו כי לא יטוש ה' את עמו ואמרו ב"פ. אמנם תמהתי כי מה יעשה עם הכונה בסידור שם ביהי כבוד שיש ח"י פסוקים וכו' ור"ת של הפסוקים בגי' פור"ת (עיי"ש הכונה) וכן כי הר"ת של כל אלו הפסוקים עולה כת"ר (והכונה זו מדברי הפע"ח) ואם יחליפו פסוק והוא רחום שמתחיל באות ו' ומסיים באות ו' בפסוק כי לא יטוש ה' עמו שמתחיל באות כ' ומסיים באות ב' הרי זה היפך הכונה ונסתר המספר בין בר"ת בין בס"ת וגם לא ידעתי מה זה צריכין הלחץ זו הדחק ולהתלבט כ"כ בכמה כרכורים ועקומים ולהתחכם נגד רבינו האריז"ל שאמר שלא לשנות פסוקים אלו בין בחול בין בשבת (ביהי כבוד) ולמה נעבור על דבריו בשביל שנראה לא' מד' הזוה"ק שלא כדבריו ח"ו הלא רק הוא האריז"ל ידע הפי' האמיתי בזוה"ק. וז"ב. (וכתבתי כעין זה במק"א לענין תחנון בפסח שני מה שרצו להעמיס בדברי הזוה"ק שלא לומר ז' ימים דבאמת העיקר כד' האריז"ל שם שכ' בשמו מהר"ש וויטאל ז"ל בסידור חמדת ישראל שרק ביום י"ד אין לומר תחנה ואינו ענין וטעם כלל לפרש בזוה"ק ח"ו נגד האריז"ל) ובפרט שכן נראה גם בפשטות הפי' בזוה"ק דקאי על והוא רחום בתפלת ערבית כנ"ל ובשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר ובודאי מיחוור כדבריו בזה, כיון שכל נוסח התפלה

שנהגנו שנקרא נוסח ספרד ובאמת הוא רק נוסחא המבוררת משניהם עפ"י האריז"ל ונקרא נוסח שער הכולל כמבואר בשו"ת דברי חיים ובדברינו במנח"א (ח"א סי' י"א) ע"כ צריכין אנו לשמוע בקולו של האר"י החי וכל דבריו דברי אלקים חיים:

אמנם באמת מ"ש אאמו"ר שם בצבי תפארת כי בהודו בחרו העולם לדלג פסוק והוא רחום ומתחילין אתה ה' לא תכלא וגו' כיון שהוא ריש פסוק שמתחיל שם הש"ץ ושמסיים רוממו וגו' כי קדוש ה"א. וכן הקהל. ועפי"ד זוה"ק תרומה שם דלא למיפתח פסוקא דדינא והוא רחום ע"כ גם זה בכלל דלא למיפתח. הנה לולא דברי אאמו"ר אין לדייק מד' הזה"ק תרומה שם דקאי על כל למיפתח בכל מקום רק כפשוטו היינו דלא למיפתח בליל שבת בערבית כמו בחול והוא רחום וגו' וכדי להראות שאין אז שליטת הדינים והגיהנם וכד' האור החמה הנ"ל והדיוק והכונה בפירושו רק על תפלת ערבית. ולא על כל פתיחה. וגם הך דפתחין אז אתה ה' לא תכלא אינו התחלת מזמור מיוחד רק פסוקים מלוקטים וא"כ אין שייך כלל לומר דזהו בכלל למיפתח וכו' מ"ש בזוה"ק. אולם כיון שיצאו הדברים מפה קדוש אאמו"ר זי"ע ליישב מנהג העולם עכ"פ בזה שמדלגין אז ומתחילין אתה ה' לא תכלא ע"כ הנני נזהר בהם. וגם תראה החילוק בהכונה בסידור שם כי בסודו בוהוא רחום כ' הכונה בחכמה דקליפה וכן בינה וז"א ונוק' דקליפה (שננצל מהם) וזהו אולי ל"ש לומר בשבת משום כבוד השבת וטהרת קדושתו. משא"כ ביהי כבוד שם הכונה בפסוק והוא רחום יכפר עון חכמה דבינה וכו' ולא יעיר כל חמתו נוקבא דנוגה ולא כינה אותם בשם קליפה (הגם כי כונתו לקליפת נוגה) משום שאין לדלג פסוק זה בשבת כנ"ל מהסידור כן י"ל בדרך אפשר. וא"כ שפיר יש טעם וריח לדברי אאמו"ר שבהודו יש לדלגו משא"כ ביהי כבוד אין לדלגו כנ"ל. ושוכט"ס:

סימן יא

כבוד ידידי הה"ג וכו'. יקרתך הגיעני וכו' ואשר פלפלת בחכמה בד' הרמ"א אהע"ז (סי' א' סעי' י') בשם התה"ד דמי שהמירה אשתו מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת ובתשו' צ"צ (סי' ע') ומובא שם בב"ש (ס"ק כ"ה) שכ' שגם אם המירה באונס יש לה דין זה וכו'. והנה בישועות יעקב שם (בפי' הארוך ס"ק ט' י') כ' בד' הט"ז דאם נשתמדה באונס א"צ להשליש גט עיי"ש ובאמת דברי הישועות יעקב אלו תמוהין לכאו' וצריכין הדבר ליישבן דמ"ש דבנשתמדה באונס בודאי אינה חשודה לזנות תחת העכו"ם ברצון ואפי' תזנה שם הוי באונס ולא ברצון ומהיכי תיתי נאמר דזכות הוא לה כיון דנוכל לומר שלא תזנה כל עיקר וגם שתזנה באונס א"כ ליכא איסורא גבי אשה משום דהיא קרקע עולם

עיי"ש. ובאמת זהו קשה להבחין ולידע באם נשתמדה ר"ל האיך הי' אם באונס או ברצון. וה' יודע תעלומות לב ולא אנחנו. אמנם נלע"ד בזה לומר דיעשו כד' רבינו הרמ"א בכל אשה שנשתמדה לזכות לה גט וכמו שלא חילק בין נשתמדה באונס או ברצון וממ"נ י"ל לזכות לה גט דאם נשתמדה ברצון הרי כתבו בזה דבודאי יזכה לה גט משום דזכות הוא לה שתהי' פנויי' ולא תהי' אשת איש מש"ה מזכה לה ע"י אחר, והגם שי"ל כיון דחצופה כ"כ נגד דת ישראל ותורת ה' להשתמד במזיד ר"ל א"כ לאו זכות הוא לה כלל בלי ידיעתה (ועיי' מ"ש במנח"א (ח"א) סי' כ"א בד"ה ויש ליישב ולחלק וכו' ובסי' כ"ב בד"ה והנה במאירי וכו') וא"כ לא מהני השלשת הגט לזכות לה ע"י אחר אך לעומת זה י"ל כיון דהוא רק לענין חדרגמ"ה לגבי בעל והיכא שהמירה במזיד דודאי לא עשה לה תקנה רגמ"ה ובכה"ג לא תיקנו וא"כ אינה צריכה גט כלל לגבי חרגמ"ה. ואם המירה באונס ואזי"ל כד' הישיע"ק הנז' וכמ"ש שם דאף דעברה על יהרג ועל יעבור והמירה א"ע באונס מ"מ לא נפסלה לעדות וא"כ י"ל דתיקן עדיין רגמ"ה גבה ול"ש לומר דהוי רשעה דפקעה בכדי חרגמ"ה כמ"ש שם אך לעומת זה כיון דהמירה רק באונס הגם דעברה על יהרג ואל יעבור מחמת אונסה מ"מ במקום דאינה אונס לא חשודה לעבור ואינה חפיצה לעבור באיסור אשת איש גם באונס שיאנסוהו וא"כ שפיר הוא לה זכות שיזכו לה גט ושתהי' עי"ז פנוי' וכיון דזכות היא לגבה שפיר מהני הגט ולא יהי' הבעל עוד בעיגון דחרגמ"ה וא"כ יוכל לזכות לה גט ע"י אחר מטעם ממ"נ כנז':

ב) ומ"ש ע"ד התוס' בע"ז (דף כ"ב ע"א) בד"ה תיפוק לי' דהמכשיל חבירו במידי דרבנן ג"כ עובר בלפ"ע מדאורייתא וכן העלה זה במנחת מדברי התוס' אלו וכן מסתבר כיון דעכ"פ מכשול הוא לגבי' האיסור דרבנן ע"כ עובר מדאורייתא בלפ"ע לא תתן מכשול אולם יעיין נא בדברינו במנח"א (ח"א סי' כ"ד אות ג') מ"ש עפי"ד הנתיבות ושארי אחרונים דבאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה וא"כ לפי"ז ל"ש לומר כשהכשיל חבירו באיסור דרבנן וחבירו לא ידע ובשוגג אכלו א"כ איזה מכשול הוא לגבי חבירו שנאמר שעבר המכשילו מדאו' בלאו דלפ"ע לא תתן מכשול דכיון דאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה ושוגג אכלו א"כ ל"ש לומר כד' המנחת חינוך שכ' סתם דהמכשיל חבירו באיסור דרבנן עובר בלפ"ע דאו' ולפי דברינו לא נראה כן רק כשמכשיל חבירו באיסור דרבנן וחבירו עובר על האיסור במזיד ואז הוי מכשול ועובר המכשיל מדאו' בלפ"ע לא תתן מכשול כנז' וגם מד' התוס' אין ראי' רק בכה"ג כשמכשילו באיסור דרבנן במזיד כמ"ש בכותי במלאכת חוה"מ דאמרי' בגמ' דהכותי עובר במזיד ע"כ שפיר כ' התוס' דגם למ"ד מלאכת חוה"מ דרבנן מ"מ עובר המכשילו באיסור דרבנן [במזיד כנז'] בלפ"ע

מדאורייתא. והשתא דאתית להכי מה מאוד יונעם מה שאמרתי זה קרוב בעה"י לגאון א' בדורנו אשר עוררני ואמרתי על אתר לתרץ בזה קו' התוס' שם בד"ה אי הכי וכו' שהקשו ע"ד הש"ס דפריך אי הכי מאי איריא מפני שנקראת על שמו תיפוק לי' משום לפני עור לא תתן מכשול והקשה הר"י אמאי קאמר אי הכי דהלא אמילתא דר"ש בן אלעזר גופי' הי' יכול להקשות תיפוק לי' משום לפני עור עכ"ד התוס' ולפנ"ז ניחא דמעיקרא לא הי' יכול להקשות משום לפ"ע דלפני עור היינו שעובר המכשיל מדאו' בלפ"ע ומעיקרא קס"ד דהכותי נכשל בזה וקסבר בטעותו דבחוה"מ מותר לעבוד השדה וא"כ שוב לא הוי מכשול לגבי' כיון דעשאו בשוגג ומלאכת חוה"מ רק מדרבנן ול"ש לפני עור להמכשילו כנז' רק אחרי דמתרץ הגמ' כותי לא ציית דאמר אנא גמירנא טפי מינך ע"ז שפיר הקשה הגמ' מינ' ובי' אי הכי (כיון דמזיד הוא הכותי ולא ציית לן ועובר במזיד באמרו אנא גמירנא וכו') תיפוק לי' משום לפ"ע וכו' כיון דעובר במזיד ע"כ אפי' להוי מלאכת חוה"מ דרבנן הוי עובר מדאורייתא בלפ"ע המכשילו כנז' וא"ש ונכון והגם כי בברכי יוסף כ' דמצינו בש"ס לפני עור היינו לפני עור דרבנן והאריך בזה אאזמו"ר הגה"ק זצללה"ה מפה"ק בכת"י שם שלמה והוא בתשובתו שנדפסה בדברינו במנח"א (ח"א סי' נ"ג) ועיי"ש בדברינו ולפי"ז לכאו' י"ל דעכ"פ לפ"ע מדרבנן הי' גם בקס"ד דמכשיל הכותי רק בשוגג מ"מ עכ"פ תליא בפלוגתא ולפי שי' הסוברים דלפ"ע בכל מקום היינו רק מדאורייתא י"ל כדברינו הנ"ל וגם י"ל בזה גם לפי דיעות הנז' דכיון שמכשילו באיסור דרבנן בשוגג שא"צ כפרה ואינו מכשול כלל ע"כ גם לפ"ע מדרבנן ל"ש כלל ונכונים דברינו וא"ש בעה"י. ורב שוכט"ס. ידידושתו"ט באהבה [ועיי' בדברינו לקמן תשו' כ"ט]:

סימן יב

נשאלתי באיזה נפטרים שמתו במגפה ר"ל לפני שני שנים בכפר ולא הניחום הערכאות להובילם העירה לקברות ישראל רק לקברן שם בשדה וכ"א בארון של עץ סגור וסתום ביתידות, ומחמת שמונחים שם בשדה הפקר ומדרס לרועים נכרים שינהגו מנהג בזיון ע"כ השתדלו ומצאו רשות מערכאותיהם לפנותם ולהובילם העירה לביה"ח ובפרט כי יש בבית הקברות דהעיר מקברי אבותיהם רק הרשות נתונה באופן להוליכם בעגלות הארון שלם סגור ומסוגר ולא לפתחן כלל. והשאלה הוא כעת אם צריכין קרוביהם להתאבל בעת שיובילו אותם להעיר כדין יום שבו מפנים העצמות כמבואר בטוש"ע יו"ד (סי' ת"ג) או אולי י"ל כיון שהטעם הוא שזלזול הוא בעת שיראו העצמות מפוזרים והרקב מונח מקרוביהם וכמבואר שם בב"י בשם הנמ"י דכשרואה אביו שנעשה עפר

ואפר לבו חם בקרבו ודואג עליו וכן שם בש"ע (סעי' ז') שלא ילקטם בעצמו לעצמות או"א משום שלא יהיו בזויות עליו עיי"ש משא"כ כשאין פותחין הארון רק מוציאין הארון סתום וכמות שהוא סגור להובילו לבית הקברות כנז' ליכא שום בזיונא ושום ענין התעוררות כשאין רואין כלל שום א' את הנפטר ועצמותיו א"כ י"ל דא"צ להתאבל כלל, ועיי' בשו"ת חכם צבי (סי' נ' וסי' מ"ז) דבארון אשר לא נפתח לא שייך ניוול כלל כשמפנים אותו עיי"ש. ולא דמי למה דפסקינן שם בש"ע (סעי' ה') דכששמע שמלקטין היום עצמות קרוביו מחוייב להתאבל עליהם אפי' כשאינו שם וא"כ ה"נ כשרואה שמובילין ארון קרוביו רק שאינו רואה העצמות, ז"א דמיון הראוי. דהתם עכ"פ אחרים ראו בבזיון וצער שהוא גם להרואה ע"כ צריך הקרוב להתאבל משא"כ הכא שלא נראה כלל לשום אדם העצמות רק הארון סגור כנז'. ע"כ נראה דא"צ להתאבל וכיון דאין מבואר כלל בהפוסקים עכ"פ ספק הוי וקיי"ל ספק אבל להקל כיון דהוי מדרבנן וספיקו לקולא ופטורין מלהתאבל. זולת אם בעת שיקחו הארונות אם יפתח א' מהם אז שייך הך דינא דפינוי עצמות שרואה בניוולו ע"כ צריכין הקרובים להתאבל. ועיי' מה שכתבנו במנח"א (חלק ב' סי' נ"א אות ג') עי"ש. ושוב מצאתי מפורש בירושלמי פסחים (פ"ח הל' ב') ומ"ק (פ"א הל' ה') וסנהדרין (פ"ו הל' י') בזה"ל תני המעביר ארון ממקום למקום אין בו משום ליקוט עצמות א"ר אחא הדא דאתמר בארון של אבן אבל בארון של עץ יש בו משום ליקוט עצמות א"ל ר' יוסי אפי' תימא בארון של עץ אין בו משום ליקוט עצמות עיי"ש במפרשים והרי לדידן מפורש דאפי' בארון עץ אין בו משום ליקוט עצמות דהלכה כד' המיקל באבל והיינו ר' יוסי (עיי"ש בפסחים בירושלמי דר' חגי בשם ר' זעירא לפי פי' הק"ע שם דאפי' כשמונחים באפקורסין ל"ש דין מלקט עצמות רק כשמלקט עצם אל עצם) ועכ"פ בארון של עץ הלכה לקולא כנז':

והנה במה שכתבנו דבס' אבילות בעת פינוי עצמות יש להקל. עיי' בט"ז יו"ד (סי' שצ"ז ס"ק כ') בשם תשו' מהר"ם מינץ ובדברינו במנח"א (ח"א סי'ע"ו). אמנם צ"ע בזה בדברי הש"ס יבמות (ק' ע"ב) דאמרי' בשלמא הוא אונן עליהם משכחת לה בנשואין דשני וליקוט עצמות דקמא עיי"ש ובבית שמואל (אהע"ז סי' ג' ס"ק ט"ו) וא"כ בשלמא באנינות דהוי דאו' לכמה דיעות ע"כ החמירו בספק בן ט' לראשון משא"כ באנינות דפינוי עצמות (דהיינו רק אבילות כנ"ל) דהוי רק דרבנן וס' דרבנן לקולא א"כ למה צריכי' להתאבל על שניהם. אולם התוס' ביבמות (ל"ו ע"ב. בד"ה לא שהה) כבר תי' זה עיי"ש ובס' ישרש יעקב (על יבמות דף ק' שם):

והנה הגאון חת"ס ז"ל (בחיו"ד סי' שנ"ג) ומובא בפתחי תשובה שם (סי' ת"ג ס"ק א') ע"ד השואל שמתמה ע"ד הגאון מהר"ם פישלס ז"ל בשו"ת נודע ביהודה (קמא, חיו"ד סי' פ"ט) שיתבטלו קרובי המתים המתפנים מן המצות באותו היום וע"ז הקשה דהא מפורש שם (בסעי' א') דאין אנינות בליקוט עצמות כלל, ותי' החת"ס עפי"ד הש"ע שם (סעי' ט') דפסקי' דהמלקט עצמות והמשמר את המת והמוליך אותם ממקום למקום פטור מק"ש ותפילין ותפלה ומכל מצות האמורות בתורה וא"כ הקרובים שהחיוב ועול מוטל עליהם פטורים מכל המצות ושפיר כ' הגאון מהר"מ פישלס בלשונו הנ"ל עכ"ד החת"ס. ונ"ל להביא ראי' זה מלשון הט"ז שם (ס"ק א') שכ' על הך דאין אנינות בליקוט עצמות וז"ל כלומר שיאסר קודם שיקברו העצמות באכילת בשר ושתיית יין כדין אונן לעיל סי' שמ"א אלא מיד חל עליו האבילות קודם שיקברם עכ"ל הט"ז ולכאורה יפלא לשונו דלמה חשב הנ"מ רק לענין בשר ויין והלא הרבה יש נ"מ בין דין אונן לאבל שאונן פטור מכל המצות שבתורה עד שיקבר מתו וכו' אלא ודאי דבאמת בכל המצות פטור משום שמוטל עליו החיוב אז לפנותן וכד' החת"ס ע"כ שפיר דייק וכ' הט"ז הנ"מ רק לענין בשר ויין דזהו אינו תלוי בעול וחיוב הפינוי שמוטל על הקרובים רק משום דהוי משום איסור אונן ואסור בבשר ויין משום להראות צער ואנינות לבו על מתו וזהו לא תיקנו בפינוי עצמות כלל רק אבילות ע"כ חשב רק נ"מ זה דאין אנינות נוהג בזה בבשר ויין כנז'. ונכון. ומחי' חיים יאריך ימינו ושנותינו בטוב ובנעימים. יחיינו מיומים. וביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו ב"ב:

ב) והנה נשאלתי אח"כ ג"כ בענין כזה שהי' בעת המגפה ר"ל גם בכפר הסמוך לשם נקבר אז מת א' (בן תורה וי"ש) בגן שלו ואז מת ג"כ בחור א' קרובו ונקבר ג"כ אצלו עפ"י פקודתם וגזירתם שלא הניחום להובילם לבית קברות יהודים. וכאשר ניתן עתה הרשות להוציאם ולהובילם לביה"ק העירה בקברי ישראל. כאשר המה טמונים בארונם. גם בעדו יוכלו להשיג רשות כזה. ולכאורה יש להסתפק כיון שהוא קבור בגן שלו ול"ש הך דאמרי' בב"ב (דף קי"ב ע"א) נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו ומזה למדו הפוסקים האחרונים לענין פינוי לתוך שלו וכיון שזהו הגן שלו צ"ע אם להתיר לפנותו. אך באמת כיון שלא יפתחו הארון וילטלום רק בארונם לבית החיים העירה והעיקר חשש ניוול וחרדת הדין שייך רק בפתיחת הגולל כמבואר ביו"ד (סי' שס"ג) כמו שנראה שם היינו כשפותחין הארון וכנ"ל. ועיי' בשו"ת חכם צבי (סי' מ"ז וסי' נ') דעיקר הקפידא הוא מטעם ניוול והוא רק כשפותחין ארונו. ולפלא על הגאון חכ"צ ודעימי' ז"ל וכי נעלם מהם דברי הירושלמי (פסחים ומ"ק וסנהדרין) כנ"ל דבארון סתום ל"ש דין פינוי. וזהו

כמפורש וראי' לדבריהם. הגם דשם מיירי לענין אבילות (עיי"ש בפני משה) פשוט דחד טעמא הוא לענין ניוול ג"כ דכיון שסתום בארונו ולא נראה אין צער להקרובים וזהו טעם דמ"ד הנ"ל בירושלמי דבארון של עץ שמא ירקב ויראו המת מתוכו ע"כ שייך דין פינוי בשל עץ. (ולעיל כתבנו למסקנא דגם בארון של עץ יש להקל כנז') וגם בירושלמי מ"ק שם אמרי' לענין דנינחו אבותיו מן הדין וע"ז אמרי' תני המעביר עצמות ממקום למקום אין בו משום ליקוט עצמות וכו' עיי"ש משמע דבארון שלם ליכא גם חרדת הדין. והנה בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שנ"ד) ס"ל דגם בארון שלם י"ל דאיכא חרדת הדין כשלא נתעכל עוד הבשר ומד' הירושלמי משמע דזהו רק כשקוברין במהמורות וכנ"ל אבל בארון שלם נראה מד' הירושלמי דאין בו משום חרדת הדין כנז'. והגם שכתב שם בחכ"צ די"ל דגם בטלטול הארון ממקום שייך חרדת הדין מ"מ כיון שהוא כבר לאחר יב"ח יש לצרף לזה דעת הנודע ביהודה (קמא. חיו"ד סי' פ"ט) דבעצמות בלי בשר ל"ש עוד בלבול וחרדת הדין ואולי כבר נתעכל הבשר כיון שהוא לאחר יב"ח ואין לחוש שמא יתפרקו הארונות בעת שיוציאום ויהי' ניוול ג"כ דהרי ראינו באותן הארבעה וחמשה מתים שהוציאו בכפר הסמוך שנקברו ג"כ באותו זמן (במגפה ובפקודתם כנז') שהיו הארונות שלמים ע"כ אין לחוש לחשש רחוק כזה. ואדרבא החשש יותר קרוב כי מי יודע אם לא יומכר השדה לאחרים במשך הזמנים הבאים מיורשיהם או יטלום ח"ו בע"כ ע"י חובותם או בפקודת הממשלה כשעושים מדידת השדה ומחלקים לאחרים [ובפרט כעת לנכרים לעגיאנער"ע וכיוצא] ויוכלו להוציא ח"ו עצמותיהם והגם שיעמדו שם מצבת אבן אין זה הצלה כלל ברבות השנים אם הוא רק קבר יחיד או שנים ולא בית החיים קבוע של הקהל לעולמי עד. וגם הרי בניו וקרוביו לא קברוהו אז לחלוטין כי ידעו שאין זה כי אם מחמת המגפה ובהלה שהי' אז ובהכרח פקודת הממשלה לקבור אז גם ת"ח ואדם חשוב בתוך הגן (גם אם הוא שלו) שלא בקברי ישראל ועיי' בשו"ת חתם סופר (חלק ו' סי' ל"ז) ובדברינו במנח"א (ח"ב סי' ע"א אות ב') באורך בזה והוי כאלו התנה בפירוש לפנותו ובנתנוהו ע"מ לפנותו מותר בכל ענין כמבואר בטוש"ע יו"ד (סי' שע"ג סעי' א') ובפרט אשר יוכלו להובילו בארונו סתום לעיר הסמוכה שיש שם בביה"ק קברות משפחתו ואבות אבותיו ולזה מותר אפי' לפנותו (כמ"ש ביו"ד סי' שס"ג סעי' א' וש"ך שם ס"ק ב') מכ"ש לטלטלו בתוך הארון כנז' לביה"ח קברי משפחתו. וזכר וסמך גדול מלשון רש"י ז"ל (פ' ויחי) עה"כ ואני בבואי מפדן וגו' על רחל אמנו ולא הולכתי' לבית לחם להכניסה לארץ ולכאו' יפלא הלשון וכי מקום קבורת רחל בשדה סמוך לבית לחם אינו א"ו. אלא ודאי כפי' השפתי חכמים שם דהיינו בארץ פי' בעיר שבנ"א יושבים כמו

ארץ נושבת עיי"ש והגם שהיו בהעיר רק כנענים קבורים כי לא היו אז ישראל שם עכ"ז הוא כבוד יותר להכניסה לקברות עיר נושבת, הגם שבודאי לא הי' קוברה ח"ו בין קברות הנכרים בסמוך ח' אמות, עכ"ז הי' כבוד אם הכניסה לעיר מקום קברות קבוע ובטוח רק שעפ"י הדבור היתה לקוברה שם בדרך אפרת בשדה. עאכו"כ להכניסו (בארונו) להביה"ח של העיר קברות ישראל וצדיקים וגדולי הדור ושם קבורים גם ממשפחתו כנ"ל בודאי אין להניחו שם בקבר ע"פ השדה גם אם הגן עתה של בניו מ"מ מי יודע כנ"ל וגם הוא בזיון גדול ודוגמת חוקי הנכרים אשר יפלו ויקברו כדומן ע"פ השדה ויש מהם עושים קברות משפחתם בשדיהם וכרמיהם לא כן חלק יעקב עם בנ"י בדורותינו, ובפרט שהוחזקנו אנן מתלמידי תלמידי רבינו הבעש"ט הקדוש זי"ע כמבואר בספר נר ישראל להמגיד הקדוש מקאזניץ זי"ע וכן בס' קודש הלולים ובשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' קל"ה) ובשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר (סי' כ"ד) לקדש חת בית החיים ולהקיפו במזמורים כמבואר שם ובלתי זה לא יקברו שם מת ישראל וזה לא יעשו עתה. בני הכפר שם לקדש את הגן הלז ולהקיפו בתורת בית החיים מפני כמה טעמים, והמה בעצמם לא ירצו לקבור שם ולעשותו ביה"ח רק (אחרי אריכות ימיהם ושנותיהם) רצונם ליקבר בביה"ח בהעיר ומקום משפחתם כנ"ל ע"כ בודאי מצוה לפנותו בארונו כנ"ל. וכן שמעתי שעשו לאדם חשוב ות"ח גביר א' בגאליציען (עפ"י תשו' גדולי הדור) שנפטר בגאליציען במגפה ר"ל בכפר אשר הוא שלו וקברוהו שם בשדהו ואחוזתו (עפ"י השוטרים בפקודת הממשלה) ואעפי"כ השתדלו בניו למצוא רשיון מהממשלה להביאו העירה ופנוהו לאחר יב"ח והי' שלם בגופו והלבישוהו תכריכין מכ"ש בנידון דידן (שממילא לא מצאו רשיון באופן אחר רק בארונות הי' שם רופא המחוז בעת) שפינוהו בארונו כנ"ל בודאי יש להתיר ומצוה לפנותו כנז'. והנה באיש הנז' שאל מבניו וגם התערב בזה רב מפורסם א' בגליל שאינו תחת דגלו (רק שייך לרב אחר) והורה לאסור לפנותו גם בארונו ועי"ז נתרשלו ידי קרוביו מלהשתדל לפנותו בארונו והרב הנז' שהורה. נגד פסק הרב מרא דאתרא. ושלא כדת של תורה. (כמו שביארנו בזה בעה"י) עליו הוטל האחריות הנורא. ועלינו יערה רוח הבורא. בקדושה וטהרה. ונזכה למ"ש וטהרו הארץ בביאגצב"ב:

סימן יג

כבוד ידידי הרב החו"ב וכו'. מכתבו הגיעני וכו' ואשר נדברנו ממי ששמע מאביו ת"ח גדול שפלוני חכם גורם לו חליו וקיצר ימיו ר"ל וגם הוא יודע מתחבולות אותו. חכם שציער את אביו וגרם לו צער גדול ובושה גדולה והירוס בהנהגת קהלתו וכו' וגם אותו

חכם לא קיים אפי' משאחז"ל ביומא (דף פ"ז) ובטוש"ע או"ח (סי' תר"ו סעי' ב') דאם מת אשר חטא לו מביא י' בנ"א ומעמידם על קברו ואומר חטאתי וכו' וגם יש להסתפק בעובדא כזו שאביו הקפיד בפירוש והגיד שזהו מיתתו. ולב יודע מרת נפשו. וגם הכל יודעים קרוביו ואוהביו. וא"כ י"ל דלא מהני גם אם הי' מבקש מחילה על קברו כי מי עלה שמים וירד לאמר אשר מחל לו ועכ"פ בנו נראה דאסור להתפייס עמו. ולכאורה יש מזה סתירה מש"ע יו"ד הל' כבוד אב ואם (סי' ר"מ סעי' ט"ז) בא' שציוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן הי' רוצה להתפייס מיד לולא צוואת אביו אין לו לחוש לצוואתו ומקורו משו"ת הרא"ש ועיי"ש בט"ז ובש"ך הטעם משום דאסור לשנוא שום בר ישראל אם לא שראינוהו עובר עבירה ונמצא שהאב מצוה. אותו לעבור ע"ד עבירה שא"צ לשמוע לו עכ"ד. אמנם ז"א משם ראי' ואדרבא יש ראי' להיפך משום דהתם א"צ לשמוע. לאביו רק משום דאסור לשנוא שום בר ישראל משמע הא אם יש טעם לזה עפ"י התורה בצוואת אביו לשנאותו ולא להתפייס עמו כיון שגרם לו בצערו וקירוב מיתתו ר"ל אז בודאי צריכין ליזהר בכבוד אביו ובפרט שהנ"ל לא קיים כלל אפי' לפייסו על קברו א"כ ל"ש הטעם דאסור לשנאותו כיון דהוא עובר על הש"ע כנז'. ובפרט היכא שגרם לפי דברי אביו (וגם לפי"ד הרופאים) בצערו אותו כנ"ל קירוב פטירתו והרי קיי"ל להלכה במכות (דף י"א ע"ב) דפליגי במתני' ר' יוסי הגלילי דס"ל גואל הדם מצוה לו להרוג את הרוצח (בשגגה) ורע"ק ס"ל רשות והרמב"ם פסק (פ"ה מהל' רוצח הל' י') כרע"ק דהוי רשות ביד גואל הדם ולכאו' תיקשי איך הוי רשות הא האיסור לשנוא שום בר ישראל כנ"ל היכן אזיל וכ"ש להורגו ובפרט שהרוצח לא עשה במזיד רק בשגגה (וגם לא לאביו דוקא שיש בו גם כיבוד אביו רק גם לשאר קרוביו) ואיך יש רשות ביד גואל הדם להרוג א"ו ל"ש דאסור לשנאותו רק אדרבא מצוה לשנאותו. ולר' יוסי הגלילי מצוה ביד גואל הדם להורגו ולרע"ק (כמו דפסקי' אנן כהרמב"ם כנז') אינו מצוה רק רשות ועכ"פ ל"ש האיסור לשנאותו וכנ"ל. והגם שיש לחלק כיון דדין חיוב גלות הוא רק אם מת מיד וכו' אבל כשחי אח"כ אימא בלבלתו הרוח וכדאמרי' בש"ס זולת אם הי' בביתא דשישא כו' מ"מ זהו הילכתא רק לענין גלות לברוח לעיר מקלט אבל לענין לשנאותו בודאי צריך כנ"ל גם כשלא ציוהו לו אביו הוא בעצמו מחוייב בכיבוד ומכ"ש כי בתחבולותיו גרם לו צער עד דכא כנודע והירוס הדת וכו' ולתת כח ויד לפושעים ומורדים וכו' כו' ועיי' ש"ס סוף הוריות (י"ד ע"א) ושמותם אין אנו מזכירים א"ל בנ"א שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך א"ל גם שנאתם גם קנאתם כבר אבד א"ל האויב תמו חרבות לנצח א"ל הנ"מ היכי דאהני מעשיו רבנן לא אהני מעשיי' משמע

היכי דאהני מעשיי' (כנ"ל ומעשה בע"ד גרם והצליח ר"ל בשבר הגדול) אז בודאי עכ"פ מצוה לשנאותו וגם הרי פסקינן כהיש"ש עיי' או"ח סי' תר"ו (ובמחצה"ש ס"ק ז') דאסור ואין כח לבן למחול על כבוד אבותיו אחרי פטירתם ומכ"ש בכה"ג. ובדברי היש"ש הנז' יש ליישב מה דאמרי' שם בהוריות אפי' רבי דענוותנא הוא תנא. אמרו משום ר"מ. אמר ר"מ לא אמר עיי"ש ברש"י ועדיין קשה למה באמת רבי שבק לענוותנותי' בזה ח"ו. אולם בד' היש"ש יתיישב כיון שיש בזה ספק מ"ע דחילול כבוד אביו מפני שביקש לעקור כבוד בית אביו ע"כ לא התיר רבי לעצמו ולוותר בזה ע"י ענוותנותו ולאשר המ"ע דכיבוד או"א מכבדו במותו ג"כ. וכעין מ"ש במלכים א' (ב' ה') שציוה דוד לשלמה בנו וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויי' וגו' ועשית כחכמתך וגו' ואם כי התם הי' שייך מצות אביו להרגו שזהו בכח המלך למי שמורד בו חייב מיתה מ"מ עכ"פ לענין לשנאותו כשגרם פטירת אביו בודאי שייך ללמוד מזה בק"ו כי שם לא גרם פטירתו רק בהרבה שנים מקודם קילל את אביו ואביו זכר את זאת עד קודם פטירתו וכו'. ועיי' ש"ס תענית (דף ז' ע"ב) דכל אדם שיש לו עזות פנים מותר לשנאותו. וכן בפסחים (דף קי"ג ע"ב) דהיכא דחזי בי' וכו' מצוה לשנאותו ומכ"ש בהרבה ק"ו בזה וכו' ואין להאריך. והש"י ישפות את סוכות שלומו עלינו ועכ"י ועל ירושלים בביאגצב"ב ידידוש"וט כל הימים:

סימן יד

כבוד ידידי הרב המופלג וכו':

אשר עוררני ע"ד הוצאות שבת בעירנו שקנו רשות בהעיר מהבעל מלחמה או מהפאליצייא של העיר דהוי כשכירו ולקיטו שהשכיר ועכשיו אשר מת המלך ע"ה שצריכין לקנות עוד הפעם מחדש מבעל מלחמה וכמ"ש הט"ז (בסי' שפ"ב ס"ק ט') דאם שוכרין מעכו"ם ומת נתבטל כח השכירות, וכבר ראו עיניך מ"ש בזה בחכם צבי (סי' ו') וכן בשו"ת מהר"ם שיק (האו"ח סי' קפ"ב) בארוכה. אמנם כן עשיתי לחומרא וקניתי עוד הפעם הרשות מבעל מלחמה. אך אם לדין יש תשובה דאין צריכין כלל בימינו לקנות ולשכור הרשות מחדש כלל דהמה לא דיברו אלא במלך שיש לו בעצמו השבט ומושל והכל הוא שלו אלא שהם נקראים שכירו ולקיטו ואף שלוקחי' השוטר או כיוצא השכר לעצמם אין זה אלא כגוזל את המלך או שכן הוא הנימוס ששכר כזה לוקחי' הפקידים ועבדי המלך לעצמן כמ"ש הב"י (שם) ע"כ כשמת המלך הוי כמו שכ' הט"ז כשמת העכו"ם שהשכיר לו כנ"ל משא"כ בזמנינו דהכל שייך להמדינה (היינו השטאא"ט) וגם לפי נמוסם לוקח המלך הפרס מכיס המדינה ומה זה נ"מ כשמת המלך הלא אינו

שלו ורק הוא המלך ראש הפקידים (שהוא זכותו לו וזרעו) וגם ל"ש מ"ש החכ"צ לענין הבירגער-מייסטער מייסטער של עיר המבורג עיי"ש דהכא בזמנינו במדינות החירות אין נ"מ רק בהתנהגות המדינה ובפרט הרשות הוא של כיס המדינה כנז' והגם שי"ל לפימ"ש מרן הב"י שם בשם תשו' הרשב"א כיון שיש לו רשות להמלך להניח כליו שם בשעת ה המלחמה ויש רשות ביד המלך לעורר מדנים ע"כ הוי רשותו ע"כ שפיר כ' החכ"צ שם כי די לנו אם נתיר לפי"ד הב"י בשר שיש לו רשות להעריך מלחמה עיי"ש אולם י"ל כיון שהממשלה לבדה היינו המיניסטריום בלי המלך אין להם רשות לקרוא למלחמה וזהו זכות המלך נמצא לכאורה דכשמת המלך אז צריכין לשכור זכות מחדש אך ז"א מוכרח. דכיון דכל הרשות היינו כיס המדינה אינו של המלך בעצם לפי חוקי זמנינו רק של המדינה והם מתנהגים עפ"י הממשלה המיניסטעריום א"כ שכירו ולקיטו הוי של הממשלה היינו המדינה (אלא שנקרא על גביהם המלך בכבודו) וזו לא מתה, (וגם שמענו בימינו שקורין בני המדינה וממשלתם למלחמה גם בלי המלך). וגם ההיתר של תשו' הריב"ש (כמובא בב"י שם) משום שדרך הרבים הוא לעולם לאדון לשנותה כמו שירצה ולתת לבעלי בתים דרך מצד אחר והדבר ידוע שזהו רק כח של הממשלה וא"צ למלך בזה כלל עכ"ז אינני אומר למעשה להקל בזה ומהיות טוב החמרתי לשכור עוד הפעם ולא מדינא כנ"ל. ומה שסיים הגאון במהר"ם שיק שם להחמיר לשכור עוד הפעם משום שכ' לו הגאון כתב סופר ז"ל שנימוסם דלאחר שהניח המלך כתרו ונתמנה בנו או קרובו כמו שהי' אז אין לו להמלך שנפטר שום זכות עוד בהנהגת המדינה. ואז הי' הממשלה להמלך לבדו קודם שניתן החירות שניתן אח"כ (בזמן המלך אשר מת עתה בזקנותו) ואז שפיר פסק המהר"ם שיק דצריך לשכור מחדש משא"כ בזמנינו לפי חוקי מלכותנו כנ"ל וגם לפי הנהוג כנ"ל שקונים הזכות מהפאליצייא של העיר ולא דוקא מבעל מלחמה וזהו ידוע כי השוטר (פאליצייא) של עיר גדולה כמו עירנו (שיש להם זכות הסדרים בפ"ע) אינו כלל תחת ממשלת המלך במשמרתו רק נבחר מהעיר ופקידי' ואין מהני קניית רשות ממנו ומעולם לא שמענו לדקדק לקנות דוקא מבעל מלחמה (בעיר כזו) אלא ודאי דאין המלך עיקר בזה רק המדינה והעיר אשר להם שייך נתינת הרשות (לפי חוקם) בענין דיורין בהעיר וכיוצא וכמובן ואחתום ברוב שלום ונזכה במהרה דידן והי' ה' למלך על כל הארץ ומלכותו בכל משלה ושבת ומנוחה לחי העולמים ידידושתו"ט:

עכשיו נעשה במדינתנו רעפובלי"ק שהעבירו את המלך ונעשית מדינה חפשיות עפ"י בחירת השרים המנהיגים ואמרתי עתה כיון שפנים חדשות באו לכאן בממשלה חדשה

מהיות טוב לחומרא ראוי לקנות לכאו' עוד הרשות מבעל מלחמה יהודי שהוא הבעל מלחמה שכירו אבל מעיקר הדין אין צריך לפע"ד כלל כיון שגם בהיות המלך לא הי' תלוי בדידי' רק בשר העיר כנ"ל ועכשיו הוברר הדבר למפרע יותר כי העיקר תלוי בשר העיר ולא בהמלך כנ"ל:

סימן טו

כבוד ידידי הה"ג וכו':

ע"ד שאלתו שנסתפק בא' שעשה עירובי תבשילין על פת ותבשיל ואח"כ ציוה לשלוחו לעשות עירובי חצרות והלך ועשה על הפת הלז אם מועיל העירובי חצרות. ועיניו שפיר חזו דאין לחוש בזה מטעם אין מצוה חל על מצוה וגם מטעם אין עושין מצות חבילות חבילות כיון דעכ"פ בדיעבד מהני גם כשעשה חבילות חבילות כמו דאסקינן בפסחים גבי כוסות דאין לו שאני וה"נ בדיעבד הוי כאין לו עכ"ד. והנה א"צ לבוא ולעיין בזה משום דהך דעירובין הוי רק מצות דרבנן ואם שייך במצות דרבנן א"ע חבילות חבילות כמו שכ' בזה בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' כ"ו וסי' קל"ט) ואאמו"ר זי"ע בשו"ת צבי תפארת (סי' פ"ב) באורך גדול. וגם אנן בעניותן בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' נ"ד) דשאני בזה כשעשה המצוה א' ולאחר זמן עושה המצוה ב' בדבר חפץ הלז ל"ש מצות חבילות חבילות רק אז הוי ודאי היינו דאמרינן בגמ' ברכות (דף ל"ט ע"ב) ובשבת (קי"ז ע"ב) דרב אמי ורב אסי כי הוי מיתרמי להו ריפתא דעירובא מברכין עלי' המוציא בסעודת שבת אמרי הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא ליתעביד בה מצוה אחריתי. ועיי' בש"ע או"ח (סי' שצ"ד סעי' ב' בהג"ה) וכן מטעם זה פסקינן בש"ע או"ח (סי' תרס"ד סעי' ט' בהג"ה) שיצניעו ההושענות לאפיית המצות שיתעביד בה מצוה אחריתי וכ"כ בתשו' מהרש"ל (סי' פ"ו) והביאו הפר"ח או"ח (סי' תר"א סעי' א') דנכון להסיק התנור בלולב כיון דאיתעביד בה מצוה חדא ליתעביד בה מצוה אחריתי. ועכ"פ לפי"ז בנידון דידן י"ל שפיר הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא ליתעביד בה וכו' ונסתר ממילא מה שחשש כת"ה לדמותו להך דגיטין (דף ס"ה ע"ב) האומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות וכו' ורצה לדון מזה כיון שהשליח עירב לו עירובי חצרות על אותו הפת של ע"ת אולי הוא מקפיד על כך ולא הוי עירוב והגם דפסקינן בש"ע או"ח (סי' ת"ט סעי' י') דבאומר סתם אז בין אם עירב בתמרים או בגרוגרות מהני והוי עירוב מ"מ הרי אולי מקפיד. וז"א דלמה נאמר שיקפיד על השליח בזה דמצוה קעביד הואיל ואיתעביד מצוה חדא וכו' כנז'. וגם אין לחוש למ"ש כת"ה דהוי כמו מקפיד על עירובו שלא יאכלוהו דלא הוי עירוב כמו

דפסקינן (בסי' שס"ו סעי' ה') דה"נ י"ל דמקפיד שלא יאכלוהו כיון שרוצה לצאת דעת ר"ת לערב ע"ת גם בפת. ז"א כלל. דשם בעירובין (מ"ט ע"א) אמרינן טעמי' דרב יהודא אמר שמואל דפסקינן כותי' בזה משום דהכי קרי שמו עירוב שא"צ להקפיד על חבירו כשיאכלו ואם מקפיד לא הוי עירוב ושותפות אבל מה זה שייכות לכאן כשעירב עליו ב' עירובין ע"ח וע"ח על אותו פה. הא עירובי תבשילין א"צ להניחו רק עד שיגמור להכין צרכי שבת ואפי' קודם ביהשמ"ש וכמ"ש בש"ע (סי' תקכ"ז סעי' ט"ז) ובעירובי חצירות צריך להניח עד אחרי ביהשמ"ש כמ"ש בש"ע (סי' שצ"ד סעי' ב' ברמ"א) קיומן כמעט שוים בשיעורם ורק לכתחלה צריך להניחן כדי לאוכלם בסעודת שבת הואיל ואיתעביד בה מצוה וכו' כנ"ל מהרמ"א שם (סי' שצ"ב) וכן לענין ע"ת במג"א (סי' תקכ"ז ס"ק ט"ו) בשם הש"ש אבל עכ"פ אין זה ענין שייכות לדון ולדמותו להך דמקפיד על עירובו וכו' כנ"ל דממ"נ הוא בכל עת מקפיד על עירובו ע"ח שלא יאכלוהו עד אחר ביהשמ"ש דאם יאכלוהו (גם הוא בעצמו) מקודם לא מהני העירוב. ובביהשמ"ש כבר כלה זמן הע"ת שצריך להניחו כנז'. ושפיר י"ל דיוצא בשני העירובין כשעירב על פת הלז וז"ב ופשוט: ולא תיקשי דלפי מה שכתבנו א"כ מדוע לא מצינו בשום מקום שיעשה א' כן לכתחלה לעשות שני עירובים אלו על פת א' הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא וכו' כמו שמצינו שיבצעו על הפת הלז של העירוב בשבת מטעם הלז. י"ל דזהו כעין מה דאמרי' שם בעירובין (מ"ט ע"א) לענין המקפיד על עירובו שלא יאכלוהו אחר דר' חנינא אמר שמו עירוב אלא שנקרא מאנשי ורדינא. פירש"י ציקנים היו. והיינו קמצנות יתירה זו מדת כילי. וע"כ לא אמרו חכמים לעשות כן לעשות על פת א' עירובי חצירות וגם תבשילין משא"כ הך דרב אמי ורב אסי דמיירי בשבת שאז ממילא אין נ"מ ולא יוכלו להכין בכפילא ע"ש שפיר בצעו אשירותא דעירוב הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא וכו' משא"כ כשיעשה ב' עירובין בפת א' שזהו עושה בע"ש שיש זמן להכין ולאפות עוד על ש"ק ע"כ לא אמרו לעשות דבר קמצנות לערב ב' עירובין על פת א' כנ"ל. ויותר אין באפשרי להאריך כעת מפני רוב טרדותיי בפרט בצוק העתים ימי המלחמות האלו. והי' שוכט"ס. כ"ד ידידוש"ת המברכו בשמחת פורים הבעל"ט בכלל ישראל ומצפה לביאת הגואל. ובנין אריאל. במהרה דידן:

סימן טז

כבוד ידי"נ הה"ג וכו':

אחדשת"ה. הנני בעה"י לשמור הבטחתי להשיב ע"ד הקאפע (האדי קאווע) שנעשה מחרצני ענבים שרופים. הנה מהמבואר בטוש"ע יו"ד (סי' קכ"ג סעי' י"ד) בש"ך שם (ס"ק כ"ו) מהב"י בשם א"ח כי בשרפן אפי' תוך יב"ח אפרן מותר והש"ך הקשה עליו מדברי הריב"ש דסתם יינם אפרן אסור כמו עצי ע"ז ונודעו דברי הדג"מ שם מה שהקשה על הש"ך דשאני חטים שלקחם בשכר יי"נ וכן הריב"ש מיירי לענין יי"נ מסתם יינם בעצמו לענין היי"ש הנעשה מהזיעה וכו' שהן עצמן אסורים וכמו כן אפרן. משא"כ שמרי יין דאין בהם איסור רק כל האיסור שבהם הוא הלחלוחית יין וכיון שכלה הלחלוחית יין המעורב בהם לכן אחר יב"ח מותרים שכבר כלה הלחלוחית וכו' עיי"ש וה"נ לפי"ז לענין החרצנים ששרפן שכבר כלה הלחלוחית בע"כ מפני האש כי רבה וליהטה סביבותיו והוא מייבשו בפ"א יותר מיושן הזמן יב"ח כמובן בחוש. שהגם ששיערו חז"ל בש"ס ע"ז (ל"ד ע"א) דלחים היינו קודם יב"ח יבשים לאחר יב"ח והגם שכן שיערו חכז"ל היינו על הרוב (רובו ככולו) דיברו חכמים עכ"ז מובן שיוכל לאיתרמי אם מונחים החרצנים במקום לח מאוד ונמשך להם לחות וקרות ועי"ז יוכל לישאר קצת לחלוחית גם לאחר יב"ח אך למיעוטא דמיעוטא כולי האי לא חששו או אולי במה ששיערו חכמים יב"ח גם אם ישאר אח"כ לחלוחית וקצת טעם, הוי כמו טעם קלוש. וכנודע מתשו' חו"י לענין נ"ט בכבוש מעל"ע וכן לענין נטל"פ לאחר מעל"ע ובכעין זה גם בכה"ג לא חששו למיעוט כזה ומיעוט לחלוחית לאחר יב"ח וע"כ אמרו בירושלמי סנהדרין (פ"ד הלכה ז') דאין מדקדקין ביי"נ היינו בסתם יינם וכ' בתשו' הרא"ש (כלל י"ט סי' א') דבסברא מועטת תולין להקל ביי"נ שלנו ועיי' בשו"ת צמח צדק (סי' קט"ז) מ"ש להשואל שנשען ע"ד הירושלמי הנז' וגם מ"ש מתשו' מהר"ם מינץ שיש לסמוך על דברי יחיד ביי"נ לקולא וגם מ"ש השואל שגדולה מזו מצא בתשו' מהר"ם מינץ וכו' ע"ז כ' שם הצ"צ דז"א גדולה מזו דאדרבא דברי הרא"ש רבותא יותר מ"ש דאפי' על סברא מועטת ולא הזכירה פוסק יש לסמוך להקל עכ"ל עי"ש ותמהני מאוד על הגאון צ"צ זצ"ל איך יכתוב זה בשם הרא"ש דגם על סברא מועטת שלא הזכירה שום פוסק יש לסמוך בזה ובאמת בתשו' הרא"ש שם. כ' בפירוש בזה"ל ובסברא מועטת תולין להקל בכמה מקומות "בגמרא" וכן בתשו' הגדולים עכ"ל הרי לחז"ל בלבדן או להפוסקים הגדולים הזכיר רשות זה להקל אפי' בסברא מועטת וסברא מועטת שלהם גדולה ועמוקה הוא אלינו אבל לא בסברות בפרט מ"ש בצ"צ בשם הרא"ש דגם מה שלא הביאוהו הפוסקים וז"א כנז' וזה הסברא שנתייבשו החרצנים אצל האש הבוער הוא מורגשת ואינה סברא מועטת. וגם לד' המהר"ם מינץ יש עכ"פ דיעות הפוסקים אחרונים הדג"מ להקל. וכיוצא בס' בית

מאיר שם ג"כ הסביר הענין להשיג על הש"ך וליישב דברי הב"י. ועיי"ש מ"ש ודמוהו שבדיעבד יש להתיר בסתם יינם דהאידנא. וכן השיג בס' תפארת למשה על הש"ך שם וכ' דחרצנים שאני וכמובא שם בפת"ש (ס"ק י') וכן מה שהביא מתשו' חתם סופר (חיו"ד סי' קי"ז) מה שהשיג על הדג"מ הנה כבר פלפלו בזה הה"ג מבטלעניטש ני' וידי"נ הה"ג מהרח"צ ני' דומ"צ דק"ק מאד. ומ"ש בשו"ת בית נפתלי (סי' כ"ב) בשם אביו הגאון זצ"ל כד' החת"ס ולא מטעמי'. משום דהחרצנים נעשו כמו חתיכה נעשה נבילה ע"כ הוויין בסיס ליי"נ ובאמת זה צ"ע לדינא דהא הך דחנ"נ בשאר איסורים לא פסקינן כן במקום הפסד מרובה (זולת בבב"ח) ובנ"י יוצאים ביד רמ"א (יו"ד סי' צ"ב סעי' ד') ובנידון דידן בעת המלחמה בעולם ויוקר גדול ורעבון ר"ל כזה וכמעט אין בנמצא קאפע אחרת אין לך הפ"מ וצורך גדול מזה ואיך נחמיר בזה לומר חנ"נ כי בפרט לפי"ד הדג"מ ובית מאיר ושארי אחרונים הנז' ל"ש בזה כלל חנ"נ גם אם נאמר חנ"נ בשארי איסורים. אמנם גם החתם סופר בתשו' כנז' התיר השמנים שעושים משקדים של החרצנים משום שנשתנו לדבר היתר וא"כ ה"נ נשתנה עתה שנעשה ממנו קאפע, הגם שהחת"ס זצ"ל בנה בזה טעמי היתרו ג"כ משום שאין מרגישין בו טעם יין והכא בנידון דידן הרי העד העיד בנו האיש אדם גדול בתורה הה"ג הדיין ממאדא כת"ה נ"י שעשו בביתו קאפ"ע כזה מחרצני יין כשר והרגישו בו טעם יין וכן העיד בשם הגאבד"ק טאקאי נ"י. אך כשאני לעצמי לא אבין להחמיר עי"ז כי אטו טעם חרצנים או יין נאמרו בגמ' ובפוסקים בהחילוק בין יב"ח לקודם הלא רק מטעם לחלוחית נאסרו קודם יב"ח והרי מובן שע"י האש כנ"ל נתייבש לגמרי כל הלחלוחית ואזדא לי' לפי"ז מ"ש כת"ה וגם ידידנ"פ הגאון אבד"ק מאדא שיחי' משום שאינו נשרף רק כקלוי וחרוך ז"א דעכ"פ בע"כ נתייבש הלחלוחית כנז'. והגע בעצמך הרי לאחר יב"ח מותרים באכילה לכתחלה כמבואר בגמ' וש"ע שם ואם ירגישו בהם באכילתן טעם חרצני יין בודאי עכ"ז מותרים וכן כשיבשלום במים אז בודאי יהי' בהמים טעם יין קצת מהחרצנים ועכ"ז מותר לכתחלה א"ו דלטעם קלוש כזה לא חיישינן כנ"ל שנתייבשו וה"נ נתייבשו ע"י שריפת אש ויש עוד מעלה להיתרא בזה משום שנשתנו לקאפע לדבר היתר כנ"ל:

וגם לענין סתם יינם שלנו לענין איסור הנאה הרי פסק הרמ"א (בסי' קכ"ג סעי' א' ועיי' בסי' קל"ב סעי' א' וסי' קל"ג סעי' א' ברמ"א) דנוהגי' בזמה"ז היתר סחורה בסתם יינם שאין שכיח שהנכרים מנסכים כלל. אם כי מדינא דגמ' נאסר סתם יינם בהנאה וכ"פ המחבר עכ"ז בנ"י יוצאים ביד רמ"א. הרי גם מזה דיש להקל בספיקן שיארע כעת יותר מהמבואר בגמ' ואיך נחוש להחמיר עוד יותר מדינא דגמ' אם חז"ל לא חששו רק

להתייבשות ולא לטעם יין כלל בהחרצנים שנתייבשו כנ"ל. והגם שסיים שם הרמ"א לענין סחורה וטוב להחמיר ועיי"ש בדרת"ש סי' קכ"ג ס"ק ח') וכמ"ש בלבו"ש חי' דינים (הובא בדרת"ש שם ס"ק ג') שבמדינתינו אין להחמיר כלל אפי' ירא שמים עיי"ש ובס' שבילי דוד כ' לאשר הוא מו"מ גדול והפסד רב בעולם ע"כ לא נהגו למנוע מזה וה"נ בקאפע הלז שהוא צרכי חיות בנ"א. והגם שיש לחלק בין שתיי' למו"מ מ"מ בזמה"ז כיון דלא סגי בלאו הכי כנ"ל יש להקל:

ומ"ש הבית מאיר שזהו תלוי בהיתר הווייניעשטי"ן כנ"ל וכיון שנוהגי' היתר בווייניעשטיי"ן כמ"ש אאמו"ר בדרכי תשובה (ס' קכ"ג ס"ק נ"ג) בשם תשו' אבני צדק שנוהגים היתר גם בווייניעשטיי"ן האדום אף שמרגישים בו טעם יין א"כ למה נחמיר בקאפע הנ'. ע"כ נ"ל שלא לאסור להעולם, ובביתי בעזה"י לא השתמשו בו כלל ואינני מפרסם היתר בשמי ולא אשיב זה בהחלט בפרט למחניכם כיון שיצא מפי אותו צדיק לאיסורא ה"נ ידינ"פ הגאון אב"ד קהלתכם שיחי'. אך לקיים מוצא שפתי להד"ג בהיותו הנה כי אשיב אי"ה חוו"ד לעתות הפנאי ויותר אין באפשרי להאריך מפני רוב טרדותי המרובים ביותר, וגם יש לחוש בזה עוד הגם שלפי"ד גיסו המופלג הי"ו בהפאבריק בפאטאק עושין באופן כזה (שיש להתיר כנ"ל בשעת הדחק כזה) אולי בשאר מקומות עושים באופן אחר בתערובות דבר שאין לו היתר בשום אופן בזה ע"כ בודאי ראוי לכל יר"א להתרחק מזה אם אפשר לו ליזהר והי' שוכט"ס:

סימן יז

בסוגיא דשלא כדרך הנאתן:

הרמב"ם (פ"ב מהל' שביתת עשור הלכה ה') אכל (ביוה"כ) אוכלים שאינן ראויין למאכל אדם כגון עשבים המרים וכו' או ששתה משקין שאינן ראויין לשתיי' כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפי' אכל ושתה מהן הרבה ה"ז פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכות מרדות עכ"ל. והנה לא נתברר מלשונו זה אם ה"ז פטור מן הכרת ומכין אותו מכין מרדות רק בשביל איסור דבריהם או ה"ז אסור מדאורייתא רק שאין בו כרת ומ"ש שמכין אותו מכות מרדות ה"ז כמו שכ' שם (בהלכה ג') בהאוכל חצי שיעור מכין אותו מכות מרדות הגם דפסקינן כר"י דח"ש אסור מה"ת וכמו שכ' הרב המגיד בזה דח"ש דמכין אותו מכות מרדות דק"ו הוא מדין איסורין של דבריהם אמנם מלשון הפוסקים נראה בזה דפטור אבל אסור היינו מדבריהם כמ"ש הטור או"ח (סי' תריב) בזה לענין פטור אבל אסור ועיי' בשו"ת שאגת ארי' (סי' ע"ד) בזה דמדמינן זה לענין פטורי שבת דפטור אבל אסור

ובאמת בשבת (דף ג' ע"א) פירש"י פטור אבל אסור פטור מחטאת אבל אסור מדבריהם לכתחלה עכ"ל. וא"כ אינו בזה ג"כ רק מדבריהם, ונ"מ לענין חולה שאין בו סכנה דפסקי' ברמ"א יו"ד (סי' קנ"ה סעי' ג') דמותר באיסורי דרבנן עי"ש ובנו"כ, אך נחזי אנן עפי"ד הרא"ש בפסחים (ריש פ' כל שעה) לגבי חמץ בחרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אף לאחר זמן וכגון שנפסל מאכילת כלב דומיא דפת שעפשה וכ' שיש שרוצים לומר לאו דוקא הנאה ה"ה נמי אכילה מותר דעפרא בעלמא הוא ולא מסתבר דאע"ג דבטל דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל לי' אסור וכ"כ הרב ברצלוני עכ"ד הרא"ש ז"ל ומזה הוכיח בשאגת ארי' (סי' ע"ה) דאוכל ביוה"כ אוכלין ומשקין שאינן ראויין אפי' לרפואה אסור אפי' בחולה שאין בו סכנה דכיון דאכלן אחשבינהו והוכיח זה מדברי הרא"ש הנ"ל עיי"ש ומעתה כיון דקיי"ל ביומא (דף ע"ד ע"א) ופסקינן כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה ונודע מדברי החכם צבי (סי' פ"ו) דח"ש שאסור מה"ת משום דחזי לאצטרופי היינו משום שעושה מעשה שאוכלו ומחשיבו לאותו ח"ש, ולפי"ז ענין אחשבי' הוא מה"ת כמו דאסור ח"ש מה"ת מטעם זה וא"כ י"ל דשלכדה"נ היינו אוכלין שאין ראויין כיון דאחשבי' באכילתו כנז' א"כ הוי איסור מה"ת כשאוכלן אף דאינו חייב כרת. [ומובן ממילא שאין זה ענין לאוכל אוכלין ראויין שלכה"נ אם הוי דאו' דבזה כבר כ' המל"מ (פ"ד מהל' יסוה"ת הלכה ח' בד"ה אך לפי) ועיי' בתוס' שבועות (כ"ז ע"ב ד"ה להיתרא) ושם לא שייך אחשבי' משא"כ היכא די"ל מטעם אחשבי' ע"כ יש להסתפק בזה. אמנם נודעו דברי הריטב"א במכות (דף י"ז ע"א) בטעמי' דר"ש דס"ל כל שהוא למלקות דלחומר איסורא אחשבי' ועיי' בחיבורי שו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' ל"ה בד"ה ואל תשיבני וכו') מה שיש להקשות דאדרבא י"ל מטעם חזקת כשרות שיש לכל א' ולחומר איסורו ע"כ לא אחשבי' ובודאי אינו רוצה לעבור עליו ע"כ הוא מקיל לו לאוכלו אבל אינו מחשיבו לשיעור ואדרבא הוא אוכלו רק מפני שאין בו שיעור אך יישבנו שם דברי הריטב"א עפי"ד הרמב"ם (בפי"ח מהל' סנהדרין הלכה ח') ועיי' לחם משנה (שם פי"ב) שגם למלקות צריך התיר עצמו למלקות ואם לא אמר אעפ"י כן אז אין לוקין אותו וכיון שהותרו בו והתיר עצמו במו פיו וקיבל ההתראה ללקות עליו על שיעור כל שהוא אז הרי החשיבו לשיעור הזה וע"כ שפיר כ' הריטב"א דאחשבי' לכל שהוא לר"ש למלקות משא"כ לקרבן שא"צ התראה וא"כ לא התיר עצמו למלקות כלל ע"כ אמרינן באמת דלא אחשבי' לכל שהוא כנז' עיי"ש וגם י"ל כיון דקיבל התראה הרי איתרע גבי' חזקת כשרות ועיי' ש"ס חולין (מ"א ע"א) דאמרי' כיון שהתיר עצמו למיתה אין לך מומר גדול מזה ועיי' סנהדרין (פ"ו ע"ב) עבירות מחזיקות פירש"י אותו בחזקת רשע ובהתראה

עיי"ש דהא רק בסיפא שם מיירי שהתרו בו ושתק משא"כ ברישא כשקיבל עליו התראה באמרו אעפ"כ משא"כ בקרבן לא שייך זה ושפיר נכוני' דברי הרמ"ה בריטב"א כנז'. ועיי' בדברינו במנח"א (ח"א סי' כ"א אות ב') לענין ה"ס ושם מיירי שלא התיר עצמו למלקות בלבו דהא יש לו זמן לתקן ע"כ שפיר שייך פלוגתת ר"י ור"ל בה"ס אם יצא מחזקת כשרות עיי"ש. והנה לכאורה א"צ מטעם התיר עצמו למלקות דהא בלא"ה י"ל מטעם אחשבי' ואם נאמר שהוא אסור בכל שהוא מטעם אחשבי' הא שוב לא ניחא לי' באיסורא וכמ"ש במנח"א (ח"א סי' כ"ב בד"ה וליישב זה) ועיין בלח"מ (ה' שבועות פ"ה הל' ה') דבנשבע שלא יאכלו ואכלו אע"ג דאכלו אח"כ לא אחשבי' דחזקה דאינו עובר על שבועתו דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקי' וא"כ י"ל דלא אחשבי' וכיון דלא אחשבי' והוא פחות מכשיעור שוב אינו עובר והוא מותר ושוב ניחא לי' וכיון שאוכלו בהיתר וניחא ליה הוי שוב אחשבי' ואסור וכיון דאסור מטעם אחשבי' שוב לא ניחא ליה וי"ל דמותר אך הוי היתר כרוך בצד האיסור כנודע מד' התוס' (פסחים דף כ"ו וב"מ דף ל') בעלה עלי' זכר דניחא לי' אף דלא ניחא עי"ז שהוא מפסיד דמי הפרה אדומה עכ"ז אמרינן לחומרא דהוי ניחא לי' והפרה פסולה וכמ"ש בכמה מקומות וא"כ למ"ל למימר מטעם אחשבי' מפני שקיבל התראה הא בלא"ה הוי לחומרא אך באמת ז"א דהא אמרינן התם כ"ש למלקות והך דהיתר כרוך הוי כמו ספיקא דאו' שהוא לחומרא כנודע באחרונים וכיון דהוא רק מטעם ספק ל"ש גבי מלקות דאין לוקין מספק ע"כ בהכרח לפרש דברי הרמ"ה בריטב"א מטעם שקיבל התראה ואז שייך לומר שהחשיבו בודאי כנ"ל ע"כ ס"ל לר"ש כ"ש למלקות והתינח גבי מלקות אבל הכא דמיירי לענין איסורא בלבד ביוהכ"פ בפחות מכשיעור או בשלא כדרך הנאתן שפיר י"ל הך היתר כרוך בצד האיסור כיון דאחשבי' אסור ולא ניחא לי' באיסורא וכיון דשוב מותר היינו דלא אחשבי' שוב ניחא ליה ואחשבי' כנ"ל ובכה"ג לענין איסורא בלא מלקות שייך שפיר היתר כרוך מצד ספק לחומרא כנז'. ובזה יתיישבו דברי הרמב"ם הנז' דכיון שאוכל אוכלין שאינן ראויין או משקין ציר חומץ רק שי"ל אחשבי' כד' הרא"ש בפסחים גבי חרכו וכו' כנז' וכיון שאסור שוב לא ניחא לי' באיסורא אך מה תאמר דמותר עי"ז כיון דלא ניחא לי' שוב יהי' אחשבי' כשנאמר שמותר ע"כ אסור אך הוי היתר כרוך בצד האיסור מטעם ספק מה"ת לחומרא ונודע דעת הרמב"ם דס' מה"ת הוא לשיטתו רק מדרבנן לחומרא ע"כ גם אם נאמר דאחשבי' הוא מדאו' (כנ"ל בשם החכ"צ לדעת ר' יוחנן בח"ש) מ"מ כיון דהוא מתהפך ואסור רק מטעם ספק ורק מדרבנן לחומרא ע"כ שפיר כ' הרמב"ם לשיטתו דמכין אותו מכות מרדות כדין דבריהם וא"ש ונכון:

ומ"ש השאג"א שם (בסי' ע"ה) מדברי הש"ס בשבועות (דף כ"ד) דאמרינן כדרבא דאמר שבועה שלא אוכל ואכל עפר פטור וכו' עד התם כיון דמעיקרא אכל והדר אישתבע לי' חשובי' מחשבי' כו' והדברים מבוארים בעצמן דלק"מ וא"צ להאריך בזה עכ"ל השאג"א ולהבין כונתו מ"ש שהדברים מבוארים מעצמן דלק"מ על מה שכתב מקודם שם די"ל אחשבי' בציר או מוריים וכיוצא ביום הכיפורים ואסור לאכלן או לשתותן אפי' לחולה שאין בו סכנה דלא קשה ממה דאמרו בזה בנשבע שלא אוכל ואכל עפר פטור ומביא הש"ס הך דקונם אשתו נהנית לי אם אכלתי היום ואכל נבילות טריפות שקצים ורמשים הרי אשתו אסורה עיי' פירש"י על זה (ופריך הש"ס) הכי השתא התם כיון דמעיקרא אכל והדר אישתבע לי' חשובי אחשבי' אלא הכא מי אחשבי' ע"כ. ופרש"י דהתם אחשבי' כיון דמעיקרא אכל והדר אישתבע חשובי מחשבי לי' וגילה על עצמו שאינו קץ בהן עכ"ל. ולפי"ז נמצא דהיכא שלא אישתבע אח"כ לא נראה דאחשבי' וקשה על השאג"א שכ' דבכל איסורין שאינן מאכל בנ"א אעפ"כ כשאכלן אחשבי' ואסור ומגמ' הנז' לא משמע כן כנז' ואדרבא משמע התם בלחם משנה ברמב"ם הל' שבועות (פ"ה הלכה ה') דאמרי' מחמת חזקת כשרות דלא אחשבי' כנ"ל, אולם י"ל כיון דאמרינן שם בנשבע שלא יאכל ואכל עפר פטור וי"ל באמת בזה פטור אבל אסור כמ"ש השאג"א דלא כדעת האבי"ה המובא בטור ומה שהוא אסור הוא מטעם מתהפך בענין אחשבי' וע"כ פטור אבל אסור לחומרא כנ"ל ולפ"ז אין קושי' באמת מהך דשבועות כנז':

ובלכתך בדרך הזה הנ"ל יתיישב שפיר דברי המהרש"ל שם בסוגי' בשבועות (כ"ג ע"ב) שכ' דר"ש דמחייב בכל איסורין בכל שהוא ה"ה דמחייב שלא כדרך הנאתן ורבנן דלא מחייבי בכ"ש כל שכן בשלכ"ד הנאתן וכן כ' במהר"י בן לב וע"ז הקשה עליו מהרש"א דמנ"ל זה דתלוי זב"ז לחייב בשלכדה"נ לר"ש כמו דמחייב בכ"ש כיון דר' יוחנן גופי' מחמיר טפי בכל שהוא משלכדה"נ דח"ש אסור מה"ת ושלא כדרך הנאתן אינו אסור רק מדרבנן עכת"ד מהרש"א. ולפי הנ"ל יתיישב שפיר דמטעם אחשבי' חד טעמא הוא י"ל לר"ש בכל שהוא למלקות כמ"ש הריטב"א בשם הרמ"ה טעמי' דר"ש וכן ביארנו טעם איסור שלכדה"נ מטעם אחשבי' כמ"ש השאג"א ומעתה י"ל שפיר דר"ש לשיטתו ס"ל גם בשלכדה"נ אף דהוי כהיתר כרוך הנ"ל מ"מ אסור כ"כ מטעם אחשבי' דאין שבועה, חלה עליו משא"כ לדידן לרבנן דלא ס"ל טעמי' דר"ש בכל שהוא למלקות דלוקין אח"ש אף דס"ל לרבנן שלכדה"נ לחומרא מטעם אחשבי' היינו לאיסור בלבד אבל לא ס"ל לרבנן ללקות עליו דטעם אחשבי' בכ"ש כיון דהוי היתר כרוך וכו' ע"כ גם כשהותרו בו לא הוי ברור כ"כ לרבנן שילקו עליו משא"כ לענין איסורא דשלכדה"נ שפיר שייך איסורא

אך לכ"ש הוי אחשבי' גם בהיתר כרוך חמור כ"כ דאין שבועה חלה עליו כנז' ומ"ש המהרש"א בפשיטות דשלכה"נ אינו רק מדרבנן ולפי דרכנו י"ל שהוא מדאו' כנ"ל, ונכון: והנה לאשר כן דרכינו בכל החלקים משו"ת מנחת אלעזר להביא מדברי אאזמו"ר הגאון הקדוש א"א מהר"ש זצללה"ה אבדפה"ק משו"ת שם שלמה כתי"ק לאשר הס' כולו אסר לנו בצוואתו הטהורה להדפיסו ולזכר עולם יהי' צדיק ושפתותיו דובבות בהביאי עכ"פ מדבריו היקרים. ובענין זה דשלכדה"נ ואכל ציר או מורייס מצאתי דאתי לידי בשו"ת שם שלמה ע"כ אעתיקה בזה וז"ל. ב"ה. שאלה:

הנה קיי"ל בפסחים (כ"ד ע"ב) כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן וכן פסק הרמב"ם (בהל' מאכלות אסורות פי"ד הלכה ו') וכ' שם (בהלכה י"א) דאם עירב דבר מר כגון רוש ולענה באיסור ואכל פטור ע"כ. ויש לחקור מה הדין באדם שעירב את רוש ולענה בהאיסור והוא בטבעו אוהב טעם הרוש ולענה מי נימא כיון דלכל העולם הוא רע הוה שלא כדרך הנאתן ופטור או נימא כיון דלדידי' בטבעו הוא טעם טוב חייב ומ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' שביתת העשור דאכל אוכלין שאינן ראויין ביוה"כ כגון ציר או מורייס פטור י"ל דהיינו כשאינו אוהב בטבעו מעולם אלו הדברים הרעים כמובן] וכן יש חקירה זו עוד הנה המל"מ בהל' יסודי התורה (פרק ה' הלכה ח' בד"ה ויש לחקור בהא) כתב דכמו באיסור אם הוא שלא כדרך הנאתו אינו לוקה כן באכילת מ"ע צריך ג"כ כדרך הנאתן דאם אכל מצה בלילה הראשונה וכן הק"פ שלא כדרך הנאתן אינו יוצא י"ח עכ"ד והפרמ"ג או"ח (סי' תע"ה בא"א ס"ק י"א) כ' שמפירוש רשב"ם לא משמע כן בפסחים (קט"ו ע"ב) על הגמ' כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא מפרש דהוה זרק אבן לחמת משמע הא לא הוה כזורק לחמת יצא והא הוא שלא כדרך הנאתן ועל כרחך דאין צריך באכילת מצות עשה שיהי' כדרך הנאתן עכ"ד. ולענ"ד אין סתירה כלל דז"ל הרשב"ם שם שהרי לא הי' ממש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי עכ"ל והנה בגמ' בפסחים שם איתא כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתם וכו' הנה אמר רק שאין לוקין עליהם אבל איסורא איכא אף שלא כדרך הנאתן והתוס' בשבועות (כ"ב ע"ב ד"ה אהיתרא) כתבו דשלכד"ה הוה איסור דרבנן אבל דעת הרמב"ם כ' המל"מ בהל' יסה"ת שם (בד"ה אך לפי) דס"ל דשלכד"ה דאינו לוקה אבל אסור מדאורייתא כמו חצי שיעור עיי"ש ולפי"ז אין סתירה להמל"מ די"ל דבאמת במצות עשה לא יצא אם אינו כדרך הנאתו אמנם הרשב"ם בכרכו בסיב דלא יצא כתב טעם יותר חזק משלכה"נ דהא שלא כדרך הנאתן הוא עכ"פ מקצת אכילה דלד' התוס' אסור מדרבנן באכילת איסור ולהרמב"ם אסור מדאורייתא א"כ במצה הרי במקצת הוה אכילה

ואף דאין לומר בשביל זה דיצא דלא מיבעיא להתוס' דרק מדרבנן אסור באכילת איסור שלכדה"נ אבל מן התורה מותר בודאי לא יצא דהא לפי דעת התוס' בע"כ דמן התורה לאו שמי' אכילה בשלכדה"נ ע"כ מותר לאכול דבר איסור שלכדה"נ ולפי"ז במצוה הוי מה"ת כלא אכל כלל אלא אפי' להרמב"ם דמדאו' אסור באכילת איסור שלכדה"נ מיהו הא אמר שהוא כדין חצי שיעור א"כ הוי כמו שאכל חצי זית מצה דלא יצא עכ"ז עדיף ואלים יותר הטעם בכרכו בסיב דלא בא ממש לתוך פיו והוי כזורקו לחמת דלא הוי אפילו מקצת אכילה דהוי כמו שהניחו לאיזה כלי ע"כ נקט הרשב"ם לשון וטעם זה וי"ל באמת כד' המל"מ דצריך באמת באכילת מ"ע כגון מצה ופסח כדרך הנאתן ואם לאו לא יצא ויש לחקור מהו הדין אם עירב רוש ולענה עם המצה והפסח ואכל בליל פסח והוא אוהב בטבעו טעם הרוש ולענה אם יצא או לא אם נימא כיון שהוא בטבעו הוא לו טעם טוב יצא או נימא כיון דלכל העולם הוא טעם רע והוה להו שלא כדרך הנאתן לא יצא. וכן יש לחקור. הנה כתב הרמב"ם (בהל' שביתת עשור פ"א הלכה ד') וז"ל ומאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה למדנו שמוזהרין אנו בו על אכילה ושתי' וכל האוכל או שותה בו בשוגג חייב חטאת ובפרק ב' (הלכה ה') כתב דאם אכל אוכלין שאינן ראויין למאכל אדם כגון עשבים המרים או שרפים הבאושים או ששתה משקים שאינם ראויים לשתי' כגון ציר או מורייס או חומץ חי אפי' אכל ושתה מהם הרבה ה"ז פטור מן הכרת עכ"ל וכיון שפטור מן הכרת במזיד באכילה ושתי' במשקין שאינן ראויין ממילא פטור מן הקרבן כשאכלן בשוגג דהא רק כשחייב כרת במזיד אז חייב קרבן שוגג כנודע ברמב"ם (בריש הל' שגגות) ויש להסתפק אם הוא אדם שבטבעו אוהב את העשב המר הזה או את השרף הבאוש או הציר והמורייס או החומץ שאכל ושתה מי נימא כיון דלכל אדם בעולם הוי מאכל ומשקה שאינו ראוי פטור מן הכרת או הקרבן או נימא כיון דלדידי' הוי ראוי חייב:

תשובה:

הנה בפסחים (מ"ד ע"א) איתא וכזית בכדי אכילת פרס דאורייתא הוא בתמי' אי הכי אמאי פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבבלי אלא הנח לכותח הבבלי דלית בי' כזית בכדי אכילת פרס אי בעינא דקשריף ואכיל לי' בטלה דעתו אצל כל אדם אי משטר קשטיר ואכיל לי' לית בי' כזית בכדי אכילת פרס ע"כ והטור או"ח (סי' תמ"ב) כתב דהרמב"ם ס"ל כר' אליעזר וכ"כ הב"י והב"ח שם דהרמב"ם ס"ל כר' אליעזר. והנה שורש פלוגתת ר' אליעזר ורבנן בודאי אין לומר דפליגי באי מישטר קשטיר אי איכא בי' כזית בכא"פ או לא דהא הוא יכול להתברר בראיית מעשה הכותח וראיית האכילה אם יש בו כזית

בכא"פ או לא וע"כ דפליגי רק באי מישרף קשריף לי' ואכל לי' אי בטלה דעתו אצל כל אדם או לא דרבנן ס"ל בטלה דעתו אצל כל אדם ור"א ס"ל דלא בטלה דעתו אצל כל אדם וא"כ הרמב"ם דפסק כר"א ס"ל דלא בטלה דעתו אצל כל אדם וכ"כ הכ"מ בהל' חמץ (פי"א הל' ו' בד"ה ועוד י"ל דר' אליעזר) דרבנן ור' אליעזר פליגי במישרף קשריף ואכיל לי' דר"א ס"ל לא בטלה דעתו אצל כל אדם ורבנן ס"ל בטלה דעתו אצל כל אדם והרמב"ם פסק כר"א דלא בטלה דעתו אצל כ"א עכ"ד וקשה דאמרי' בסוכה (ד' ע"א) בסוכה שהוא גבוה מעשרים אמה ובא למעטה בכרים וכסתות דלא הוי מיעוט ואעפ"י שביטלה משום דבטלה דעתו אצל כל אדם והוא סתמא דגמ' להלכה וכן פסק הרמב"ם (בהל' סוכה פ"ד הל' י"ג) וכ' המ"מ מקורו מגמ' זו משום דבטלה דעתו אצל כל אדם וכן בברכות (ל"ה ע"ב) איתא דיין לא קבעי אינש סעודתי' עלי' א"ל ר' נחמן בר יצחק לרבא אי קבע עלוי' סעודתי' מאי לכשיבוא אלי' ויאמר אי הוי קביעתא השתא מיהא בטלה דעתי' אצל כל אדם והוא ג"כ סתמא דגמ' להלכה, וגם בפרק כ"ב דכלים הסל והכלכלה שהתקינן לישיבה דטהורים דפירש הרע"ב משום דבטלה דעתו אצל כ"א וכן מפרק כ"ז דכלים דכתב דבגד ועור כו' המחברן בטלה דעתו אצל כ"א. אך הרמב"ם לא כ' שם הטעם משום דבטלה דעתו אצל כ"א. אמנם קשה עוד על הרמב"ם דבכריתות (כ"א ע"ב) אמרינן בפחות מכזית מן המת שצרפו לפחות מכביצה אוכלין דאמרי' דאינו מצטרף לטמא טומאת אוכלין משום דבטלה דעתו אצל כ"א דכל העולם אין אוכלין בשר אדם המת כתב הרמב"ם בהל' טומאת מת (פ"ג ה"ז) דזהו רק אם לא חישב עליו לאכול מצטרף לטמא טומאת אוכלין ולא בטלה דעתו אצל כ"א ועיי"ש בראב"ד ובכ"מ וקשה איך כתב דאם חישב עליו לאכילה מטמא טומאת אוכלין הא ביטול הכרים וכסתות בסוכה הוא בודאי במחשבה ואעפ"כ אמרי' דבטלה דעתו אצל כ"א דבע"כ היינו שחישב כן לבטלן הכרים וכסתות דל"ש לומר שנזרק רק מפיו שמבטלן להניח כזה דאל"כ הו"ל להגמ' לפרש ולחלק בזה וכן הך דברכות גבי יין בע"כ מיירי דבמחשבתו קבע עלי' ס סעודתו כמובן ואעפ"כ אמרינן דבטלה דעתו אצל כ"א כנ"ל ולמה כ' הרמב"ם בבשר המת דמהני מחשבתו נגד דעת כל אדם בזה, ועוד קשה דהנה בשבועות (כ"ד ע"א) אמר רב מרי אף אנן נמי תנינא (פירש"י דנבלות וטרפות ראויות לאכילה) קונם אשתי נהנית לי אם אכלתי היום ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים הרי אשתו אסורה (פירש"י אלמא אכילה הוא) ודחינן לעולם דאינן ראויות לאכילה רק כיון דמעיקרא אכיל והדר אישתבע חשובי אחשבי' פירש"י באכילתו גילה על עצמו שאינו קץ בהן ע"כ וקשה אם סבירא לן שאינן ראויות לאכילת אדם מה בכך שהוא אינו קץ בהן נימא בטלה

דעתו אצל כ"א כסתמא דגמ' דברכות וסוכה הנז'. והנה בשבת (ע"ה ע"ב) תנן כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת חייב וכל שאין כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניעו פירש"י המצניעו שנעשה חביב עליו ובריש פרק המצניע תנן המצניע לזרע ולדוגמא והוציאו בשבת חייב בכ"ש וכל אדם אינו חייב אלא בשיעורו פירש"י המצניע חייב בכ"ש משום דאחשבי' ע"כ וקשה על המקומות בגמ' הנז' דאמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם דמהמתני' אלו משמע דלא קיי"ל בטלה דעתו אצל כ"א דאל"כ מה מהני שהצניעו ואחשבי' אמנם בזה כ' המל"מ (פי"ח מה' שבת הכ"א) דלזרע ולדוגמא ורפואה איכא קצת ב"א דמצניעין כ"ש דלא שייך בטלה דעתו אצל כ"א אם מצניע הוא כ"ש חייב אבל לשאר דברים שאינו לזרע ולרפואה דליכא אף קצת ב"א שמצניעין כ"ש דשייך לומר בטלה דעתו אצל כ"א דאינו חייב אף המצניע משום דבטלה דעתו אצל כ"א וכן מ"ש בגמ' דשבת (ע"ח ע"א) אי אצנעי' רבו והוציאו הוא חייב בכ"ש מיירי ג"כ רק דאצנעי' לזרע ולדוגמא ורפואה ולא לשאר דברים עכת"ד עיי"ש ולפי"ז לא קשה דבאמת במקום דשייך בטלה דעתו אצל כ"א לא שייך אחשבי' ולא חביב עליו והנה גוף סברת המל"מ דמחלק לענין בטלה דעתו וכו' אם ליכא שום ב"א שיעשה כן או יש קצת ב"א שעושין כן עדיין צ"ע דמאי נ"מ אם יש א', או קצת בנ"א, למשל ג' או ד' אנשים, כיון שהוא נגד הרוב בנ"א העולם כולו אנשים לאלפים ורבבות שאין עושים כן וצ"ע ואכמ"ל. מיהת הך דשבועות דמעיקרא אכיל דאחשבי' שהוא אינו קץ בהם הוא סותר להך דסוכה ודברכות דאמרינן בטלה דעתו אצל כ"א: אמנם יש לתרץ הסתירות הנ"ל דהנה בברכות בקביעות על היין אין הדבר תלוי בטבעו לומר שבטבע תכונות גופו היין סועד אותו ומחמת זה ראוי לו לקבוע עליו סעודה דהא אמרי' שם בגמ' דיין מסעיד סעיד רק שאין קובעין סעודתן עליו הרי דאף שהוא סועד את האנשים בטבעם אעפי"כ לא קבעו סעודתיי' עליו א"כ על כרחך הוא רק שמרצונו לקבוע עליו ע"ז אמרינן בטלה דעתו אצל כ"א וכן בביטול הכרים וכסתות לסוכה שהוא אינו ענין טבע תכונת גופו רק רצונו הוא כך כנז' בטל דעתו אצל כ"א אבל הך דשבועות דנבילות וטריפות שקצים ורמשים דפירש"י דבאכילתו גילה על עצמו שאינו קץ בהם והיינו שגילה שבטבע תכונת גופו ומזגו אינו קץ בשקצים ורמשים ונבילות בזה לא אמרינן בטלה דעתו אצל כ"א, ולפי"ז לא קשה על הרמב"ם שכ' דאם חישב בשר המת לאכילה לא בטל דעתו דאכילת בשר המת בטבע מזג גופו תליא מילתא שכל אדם בטבעו אינו רוצה בשום אופן לאכול בשר אדם מת והוא נבדל וקץ ממנו והוא שחישב עליו לאכלו שאינו קץ בו שטבע גופו מסכים על אכילתו בזה לא אמרינן בטלה דעתו אצל כ"א משא"כ בברכות וסוכה שאינו

טבע רק רצון כנז'. ובזה מתורץ ד' הרמב"ם בכותח הבבלי למה לא פסק דבטלה דעתו אצל כ"א דהא מישרף קשריף או משטר קשטיר על כרחך דטבע גופם הוא כך דאי משרף קשריף אינם נהנים דנהנים רק במשטר קשטיר והנה הרמב"ם שפסק בכותח דחייב עליו על כרחך מיירי דטבע גוף האדם שאכלו נהנה ממנו אף במישרף קשריף דאי אינו נהנה אינו עובר דהא כל איסורין שבתורה אם הוא שלא כדרך הנאתן פטור כנז' לכן נכון דפסק הרמב"ם דלא בטלה דעתו אצל כל אדם דמה שהוא בטבע האדם ל"ש בטלה דעתו משא"כ בברכות וסוכה כנז':

ולפי"ז י"ל במה שחקרנו בכל איסורין שבתורה אם עירב בהם רוש ולענה ואכלו והוא בטבע גופו אוהב הטעם של רוש ולענה אף שלכל העולם כולו הוא טעם רע י"ל דחייב כרת או מלקות דזה שהוא בטבע גופו ל"ש לומר דבטל אצל כל אדם וכן ביוה"כ אם אוכל עשבים המרים או שרפים הבאושים או שתה ציר ומוריים או חומץ חי והוא בטבעו אוהב לאכול ולשתות אלו הדברים חייב, וכן אם עירב רוש ולענה בהמצה או בהפסח ואוכלו בליל פסח והוא אוהב בטבעו טעם הרוש ולענה יצא י"ח דאף שלכל העולם הם טעם רע דבמה שהוא בטבע לא בטל אצל כל אדם. עכ"ל אאזמו"ר זי"ע הנ"ל בכת"י שו"ת שם שלמה:

סימן יח

כבוד ידידי הה"ג וכו':

הגיעני מכתבו קודם פסח העל"ט ואז לא הי' אפשר אפי' להשיב בקצרה כחפצו כי כאשר כתב אאמו"ר הקדוש זי"ע בשו"ת צבי תפארת כי הנהו בעל מלאכות הרבה ע"כ אפי' דבר א' אינו עולה לו כהוגן זהו כתב מרוב ענוותנותו, ואצלי מקויים באמת בעוה"ר בפרט בימים שקודם חה"פ. ועתה הנני בתשובה מאהבה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ולפי מסת הפנאי בעה"י: ע"ד שאלתו בראובן הדר יחידי סמוך ונראה לכפר גערלאכעוו אשר שם תמיד מנין משנים קדמוניות ועכשיו מחמת התמעטות בנ"א בעוה"ר בעת המלחמה אין מנין במקום הנז' בלי צירוף ראובן הנז' עם בנו כי הוא הולך למנין לכפר סנאקטוו זה איזה שנים אף שהוא רחוק קצת יותר והנה הכפרים קרישלטוו ומאריענטהאל העומדים מצד אחרת של כפר גערלעכאוו באו לדון עם ראובן ובנו הנ"ל שעי"ז שהוא הולך לכפר סנאקעוו אין להם שום מנין בשבתות ויו"ט אמנם בכפר סנאקעוו יש היחיד שמתפללין בביתו שזכה להיות המנין בביתו ואם לא ילך מעתה ראובן לשם להתפלל רק לגערלאכעוו היינו שיהי' המנין שם לאנשי קריזשלטוו ומאריענטהאל (אשר המה אינן

רשאין לילך בש"ק לסנאקעוו כי רחוק הוא ממעונם. כנראה מתוך השאלה) אז יוכרח הבעה"ב מסנאקטוו לילך למק"א הסמוך לו או להתקבץ לגערלאכא"מ ושם יהי' מנין לכולם כנ"ל משא"כ כשראובן הולך לסנאקטוו אז ישארו הכפרים בלי תפלה בצבור ואין להם שום עצה ואופן כלל. ויפה כתב כת"ה הולך נכוחו כי הוי כעין כופין על מדת וכו' וגם מה שמדמהו למ"ש המג"א (בסי' תרנ"ח ס"ק י"ב) כשאין לקהל אחרת אתרוג וכו' ועוד ראיות שמחוייב גם הבעה"ב מסנאקמוו לילך למקום גערלאכטוו מפני ששם יזכו כולם בתפלה בצבור מכ"ש ראובן הנ"ל. ויש לי רק להעיר ולהוסיף בזה בענין הבעה"ב אשר זכה המנין בביתו ואם ילך משם יתבטל המנין בביתו הוי כמו חטא בשביל שיזכה חבירך במצוה רבה שיתבטל המנין בביתו וגם שעד עתה הי' לו מנוחה בביתו בש"ק ועתה יצטרך לילך למקום אחר במרחק הגם שהוא בתוך התחום נודע מדברי הרמב"ן (פ' אמור) דמ"ע דשבתון מבטלין אף כשמטריחין בעבודות ומלאכות היתר בשבת ונודע מ"ש האחרונים מזה וכ"ז בשביל שיזכו חבריו במצוה דתפלה בצבור אמנם י"ל באמת כן מלבד דזהו המצוה שמתפללין בביתו בצבור ומה שאסור לשנותו כמבואר באו"ח (בסי' קנ"ג סעי' י"ז) וכן בחו"מ (סי' קמ"ט בסופו ברמ"א) מקורן הוא רק מדברי מהרי"ק (בסי' קי"ג) ושם כתב הטעם רק מפני דרכי שלום וכהאי דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום (בגיטין דף נ"ט) וכדפסקינן באו"ח (סי' שס"ו סעי' ג') וכיון דהוא רק משום שלום ולטובתו וכשהוא הולך לעשות מצוה לזכות אחרים בתפלה דצבור אשר לא אפשר מבלעדו בודאי אריך יותר ול"ש בזה כלל לומר ענין חטא בשביל שיזכה חבירך. אך גם הביטול מ"ע דשבתון כנ"ל מהרמב"ן דהוי כחטא היכא דאפשר לו ליזהר בהיותו בביתו כנז' מ"מ בודאי אמרינן כן כדי שיזכה חבירך במצוה רבה דתפלה בצבור כדאמרי' בברכות (דף מ"ז ע"ב) לענין להשלים לעשרה דיכולי' לבטל מ"ע דלעולם בהם תעבודו ועיי' בתוס' גיטין (מ"א ע"ב) ובכל הסוגיא שם ובדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ב סי' ל"ח) בפרט לענין עשה דשבתון שהוא רק כטירחא יתירה במקום שא"צ בשבת והכא הוי לצורך מצוה ואינו חטא כלל ועדיף יותר ממה דפסקינן באו"ח (ס' ש"ו וש"ז) דחפצך אסורי' לדברי' גשמיים וחפצי שמים לצורך מצוה מותר ולא דמי למ"ש המהרי"ק שם דגם לר' יוחנן דס"ל בבבא מציעא (דף ק"ז ע"א) דיש שכר פסיעות להולך למרחק להתפלל מ"מ יכול למיטען מי שהביהכ"נ בביתו לא הן ולא שכרן עיי"ש. מ"מ זהו רק לענין טענתו של בעל המנין בביתו אבל לענין חטא לא שייך כנז' בפרט שהוא לזכות חבירו במצוה ברבים ולגבי מצוה דשבתון שהוא רק לחד דיעה כנ"ל בודאי עדיף מצוה דרבים דחביריו ועיין בתורת גיטין להגאון מליסא ז"ל בגיטין (דף מ"א שם) ומובא במנח"א

בדברינו שם. ע"כ בודאי צריך ראובן להתפלל בגערלעכאוו כנז' כיון שגם אם יוחסר עי"ז מנין להבעה"ב בסנאקעוו ולא יהי' מנין מבלעדו (בגטרלעכאוו) גם הוא צריך לילך לגטרלעכעוו לאסיפת מנין הכפרים כנ"ל. ושוכט"ס דברי ידידושתו"ט המצפה לישועת ישראל בביאת הגואל במההרה דידן:

סימן יט

כבוד וכו':

ע"ד מי שצותה אשתו בצוואה כתובה ובעלה כתב לה הצוואה (ואולי גם הוא חתום עלי' שמסכים לזה) כי לאחר פטירתה כשתמות בחיי בעלה בכלות היב"ח יתנו כל תכשיטיה (ששוין הון רב) לבנה ובנותי' ויחלקו ביניהם בשוה ומתה האשה בחיי בעלה והבעל נשא אשה אחרת ולא נתן לבניה כלום מזה, אם יכולי' לתובעו לאביהם לקיים דברי המת ואם שייך להוציא ממון ממנו בתביעה זו בב"ד:

הנה לכאורה פשיטא מטעם הבעל יורש את אשתו א"כ מדינא בעלה יורש את תכשיטי' ג"כ כי כי הוא יורש בין בנכסי מלוג בין מנכסי צאן ברזל כדפסקינן באהע"ז (סי' צ' סעי' א') זולת אם כתבה האשה נכסי' לא' בין קרוב בין רחוק רק קודם שתנשא אז אם מתה בחייו אינה יורשה שהרי נתנה אותם קודם שתנשא וכמבואר שם (בסעי' ז') במחבר אבל לא כשכתבה הצוואה לאחר שתנשא (סמוך לימי פטירתה) וכן מפורש באהע"ז (סי' צ"ב סעי' א') דאם סילק א"ע מנכסי אשתו גם בעודה ארוסה מ"מ אם מתה יורשה ועיי"ש בסעיף ז' ובט"ז שם (ס"ק ח') מ"ש בזה וגם עיי"ש (בסי' צ' בסעי' י"ג) דאם מתה בחייו הבעל יורש כחה גם בזה שיוכל לבטל מה שמכר הוא עצמו בחייו עיי"ש ולכאו' יש לדמותו למה דפסקינן שם (בסעיף י"ט) אשה שאמר לה בעלה שתעשה בבגדי' ובתכשיטי' מה שתרצה אם מכרה או נתנה בטל וכ' שם בבית שמואל (ס"ק ס"ז) די"ל דכונתו הי' להשאיל ולהפקיר ולא למכור כי הבעל חייב בכסות אשתו ואם תמכור אלו חייב לעשות לה בגדים אחרים עיי"ש ולכאורה י"ל עפי"ז כיון דמתה האשה ואין צריך לעשות לה בגדים אחרים או תכשיטין אחרים וכשהוא אומר לה שתעשה כרצונה בתכשיטי' ובגדי' לאחר פטירתה היינו שתעשה כפי צוואתה והוא בעצמו כתב זה (או חתום עלי' ג"כ כנ"ל) א"כ בודאי לא הי' כוונתו שתשאילם או שתפקירם רק שתתנום לבני' כרצונה אך ז"א ראי' כיון דהתם מיירי בחיי' אבל בנידון שאלתו כיון שמתה בעלה יורשה ויש לומר, רק משום שארית ישראל לא יעשו עולה ומוצא שפתיך תשמור בפרט מצוה לקיים דברי המת צריך לקיים דבריו שהבטיח לאשתו אבל להוציא בדיינים משום

מצוה לקיים דברי המת זהו צ"ע דהנה בחו"מ (סי' רנ"ב סעי' ב') ברמ"א בשם הגה"מ דדבר שלא ניתן במתנה רק שמצוה לקיים דברי המה אם קדמו היורשים ומכרו מה שעשו עשו ומשמע מזה קצת דיכולין לתבוע זה בב"ד דאל"כ למה צריך לומר משום שמכרו כבר ע"כ מה שעשו עשו היינו שזהו טענתם. על מה שתבעו אותם והשיבו שמכרו כבר דאם רק הם צריכי' לעשות לצאת ידי שמים מצוה לקיים דברי המת א"כ למה מכרום לאחר א"ו דהוא תביעה בב"ד ונמצא אם לא מכרו אותם לאחר אז צריך ליתנו למי שצוה הנפטר ויכולין להוציא זה בב"ד משום מצוה לקיים דברי המת. אך אם יטען הבעל שנתן זה כבר לתכשיטו אשתו השני' אשר לקח לו כעת לאשה והוי כאלו מכרן היורש (שהוא הבעל) לאחר מה שעשה עשה כנ"ל מהרמ"א והתכשיטין שנותן לאשתו השני' בודאי לא יוכל ליקחם ממנה בחזרה ועיי' בש"ע אהע"ז (סי' ע"ג סעי' ג' וד') בענין התכשיטין לפי כבודה ונותן העשיר לפי עשרו ובודאי לא יוכל ליקחם מאשתו בחזרה כי היא תטען שזהו לפי כבודה איך יוכלו להוציא ממנו בחזרה בב"ד והוי מה שעשה עשה, ועוד יש לדון בזה בגוף הדבר גם אם נתחייב הבעל וחתם על הכתב צוואה דהוי כאלו מסרה לו אשתו בהלואה או פקדון המטלטלין התכשיטין האלו שיהיו שלה ושתוכל עי"ז להורישם לבנה ובנותי' אחרי מותה ולא עדיף ממה שפסק הרמב"ם והמחבר באהע"ז (סי' פ"ו סעי' ב') דהבעל שלוה מהאשה ואח"כ גירשה אין לה עליו כלום עיי"ש וכ"ש כשמתה שהוא יורשה אולם בזה"ל י"ל כיון דאנן פסקינן בכל מקום כהרמ"א ושם פסק הרמ"א דאם לא היו המעות טמונים ה"ז צריך להחזירן א"כ אין הוכחה משם ואכמ"ל. אך אולי חתומים עדות או יעידו עתה כי הבעל עשה קבלת קנין על התנאי הלז שהתחייב א"ע לקיים הצוואה הזאת ואז הוי כהך דפסקינן באהע"ז (בסי' צ"ב סעי' ז' ברמ"א) דאם מחייב א"ע להחזיר ליורשי' מה שיורש ממנה צריך לקיים. אך כל תנאי שאחר הנשואין צ"ל בקנין כמ"ש שם (בסעי' א') וכ"כ שם בחלקת מחוקק (ס"ק ט"ז) בשם המ"מ עיי"ש ואז בודאי יוכלו להוציא ממנו בב"ד אך אם לא קיבל עליו בק"ס אז אין בו רק משום מצוה לקיים דברי המת והדרן להנ"ל והנה י"ל דהבעל המוחזק יוכל לטעון קים לי (אם יתבעו אותו משום מצוה לקיים וכו') כדעת ר"ת וכן הסכים עמו הריב"ש (בתשו' ר"ז) שאין אומרים מצוה לקיים דברי המת אלא במוסר הממון ההוא ביד שליש כהאי דפ"ק דגיטין (י"ד ע"ב) עיי"ש וכ"כ בתשו' בנימין זאב (סי' תי"ז ותכ"ג) ועיי' בפסקי ריקאנטי (סי' שנ"ה) ובדברי זקיני הלבוש חו"מ (סי' רכ"ב) ולפי"ז להנך רבוותא לא שייך כלל בזה מצוה לקיים דברי המת אך נודע מדברי גדולי האחרונים שאין לטעון קים לי נגד הכרעת הש"ע ועיין בשו"ת פרח מטה אהרן (ח"ב סי' ל"ג) ובהלכות

קטנות למהר"י חאגיז ז"ל (ח"א סי' קפ"ב) ובברכי יוסף (חו"מ סי' כ"ה מביא בזה הרבה דיעות כולם ענו ואמרו כי במדינותם אין יכולין לטעון קים לי נגד הסכמת הב"י והש"ע. וכן בנתיבות (סי' כ"ה דיני תפיסה אות כ') בשם החו"י דבמקום שהמחבר והרמ"א סתמו הלכה ולא חלקו עליהם הסמ"ע והש"ך אין יכולין לומר קים לי כפוסק אחר עיי"ש וה"נ כיון שהרמ"א כתב להלכה הך דמצוה לקיים דברי המת גם ביורשים שאינם שליש, ולא חלקו עליו בזה כנ"ל אז בודאי אין לטעון נגד זה קים לי כהפוסקים הנז':

והנה פשוט לגבי זה דגם הצוואה שעשתה בעודה בריאה הוי ג"כ מצוה לקיים דברי המת אחרי מיתתו כמ"ש הרמב"ם בהל' זכיי' ומתנה (פ"ב הלכה ה') ובש"ע חו"מ (סי' קכ"ה סעי' ח'):

סימן כ

פסק הרמב"ם (בפ"ח משגגות הלכה ב') אינו חייב באשם תלוי עד שיהי' שם איסור קבוע כיצד אכל חלב וכו' שבת וחול ועשה מלאכות באחת מהן ואין ידוע באיזו יום עשה מביא אשם תלוי אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהוא חלב ספק שהוא שומן פטור שאין כאן איסור קבוע וכו'. וכ' שם הלחם משנה דמשמע לי' היינו כונת הרמב"ם שעשה מלאכה בין השמשות של ע"ש ואיקבע איסורו מיקרי כיון דהוא בהכנת שבת ולא צריך לאוקמי דמיירי במ"ש ולכך סתם הרמב"ם ואמר שבת וחול סתם דהיכא דעשה מלאכה מביא אשם תלוי דאם כדברי התוס' דמיירי שעשה מלאכה קרוב למוצאי שבת הי' לו לפרש עכ"ד הלח"מ. והנה יש להקשות האיך הוי זה איקבע איסורא בע"ש ביהשמ"ש לדעת הרמב"ם (לד' הלח"מ) דהא נגד זה דאיקבע איסורי' דשבת הבא הא לעומת זה יש חזקת היתר דיום ערב שבת כמבואר במג"א (סי' שמ"ב) די"ל דהקילו בשביל זה ביהשמ"ש בערב. שבת היינו בשגגת היום שיש חזקת היתר של היום אבל לא במו"ש משום דמספיקא לא פקעי קדושה והניח שם בצ"ע ע ועי"ז נתלבטו הרבה האחרונים בדברי המג"א אלו ועיי' בדברינו במנחת אלעזר (ח"א סי' מ"ז). ועכ"פ בערב שבת בודאי שייך חזקת היתר ועכ"פ לא עדיף מספק השקול ואיך שייך לומר עוד לדעת הרמב"ם דהוי איקבע איסורא של השבת הבא בכניסתו כיון דהרמב"ם מתיר כל ספק מה"ת וס"ל דאשם תלוי מביא רק היכא דאיקבע איסורא ולזה יש לו אדרבא עוד חזקת היתר מערב שבת וקשה כנ'. ונ"ל לתרץ דברי רבינו הרמב"ם ז"ל. א) דהנה כבר נחלקו האחרונים במה שהערה השואל ומשיב דאיך שייך לומר בזה דבין השמשות דערב שבת קיל משום שהוא חזקת יום שעבר והא הוי חזקה העשוי' להשתנות ועיי' בדברינו

במנח"א שם שכתבנו דבאמת בזה י"ל דל"ש לומר חזקה שהוא יום דהרי עכ"פ איתרע החזקה דיום בטבע עי"ז ששקעה החמה וראינו השתנות כבר במה שהגיע זמן ביהשמ"ש עיי"ש ולפי"ז שפיר נכון ד' הרמב"ם (לפי"ד הלח"מ) כיון דהחזקת יום דע"ש איתרע כבר ע"י שהגיע ביהשמ"ש ע"כ ס"ל להרמב"ם דגם ביהשמ"ש דע"ש אמרינן איקבע איסורא דשבת הבא כיון דביהשמ"ש הוא כבר ספק שבת וחזקת יום שעבר כבר איתרע כנ"ל.

ב) עוד יש לתרץ עפי"ד המלא הרועים (ערך ס' דאו' אות כ') דספק בין השמשות הוי ספק קבוע וגם הרמב"ם דס"ל בכל מקום ס' מה"ת לקולא מדאו' מ"מ מודה דבספק בין השמשות שהוא קבוע וכולל לכל העולם שאנו מסתפקי' בו אם הוא יום או לילה אין מקילין בספיקו והוי מה"ת לחומרא ועי"ש החילוק בין שאר ספיקות וההסבר שכ' עוד בזה שם (ויש להסביר עוד עפימש"כ במנח"א ח"א בשם אדומו"ר הגה"ק משינאווע זי"ע דביהשמ"ש הג' שיטות בזה אמנם האמת בזה לא נדע עד ביאגצב"ב ועד אז צריכין להחמיר בדאו' לחומרא לכל צד בין ביציאתו בין בביאתו וכיון שלא יתברר לעולם (עד ביאג"צ ב"ב) השיעור המדוייק מתי יום ומתי לילה הוי קבוע לכל העולם וספק חסרון ידיעה לכל העולם כזה יודה הרמב"ם דמדאו' לחומרא). והנה נודע מ"ש הר"ן בקידושין (בפ"ג) דהרמב"ם דס"ל ספיקא מה"ת לקולא ע"כ חייב באשם תלוי רק באיקבע איסורא וכיון דפסק הרמב"ם (לפי"ד הלח"מ כנז') דחייב אשם תלוי בכה"ג בביהשמ"ש היינו משום דאיקבע איסורא דשבת ומזה ראי' גדולה לד' המלא הרועים דביהשמ"ש הוא ענין בפ"ע ספק קבוע לכל העולם ואינו דומה לספיקות המקריות שהמה לקולא מה"ת לדעת הרמב"ם וזהו ענין איקבע איסורא בבין השמשות שכתב בזה ול"ש להקשות מחזקת חיוב שלפניו דזהו ביהשמ"ש זמן קבוע בפ"ע בכל יום ויום שאיקבע ספיקו לכל העולם אם הוא יום או לילה והוא לחומרא מה"ת גם לד' הרמב"ם כנ"ל. ג) הנה אמרי' בר"ה (דף ט') דתוספות שבת ויוה"כ ויו"ט הוי דאורייתא בין בכניסתו ובין ביציאתו עי"ש והגם די"ל דלדעת הרמב"ם אין התוספות מה"ת לענין מלאכה עיי' בהרב המגיד ולח"מ (בהל' שביתת עשור פ"א הלכה ו') מ"מ עיין במלא הרועים (בערך תוספות שבת ויוה"כ) וכן בהגהותיו על הש"ס בדפוס ווילנא ביומא (דף פ"א ע"ב) שהעלה דגם לדעת הרמב"ם הוי התוספות מה"ת מלבד הבין השמשות ומעתה שפיר מיושב קושייתו דל"ש לומר דנדון מטעם חזקת יום דע"ש דאינו חייב אשם תלוי דהא כבר איפסקא לי' בין ע"ש לביהשמ"ש עם תוספות שבת (אפי' שהוא מעט. כמו שכ' הר"ן ביצה ר"פ המביא) שהוא קודם ביהשמ"ש ואין שייכות עוד לחזקת יום דע"ש בזה ע"כ שפיר פסק הרמב"ם דחייב אשם תלוי כנז'. וגם אם נאמר דהרמב"ם ס"ל דתוספות שבת לדעתו אינו רק מדרבנן

מ"מ הוי הוחזק כבר לאיסורא הגם שנזהר במלאכה רק מכח דרבנן מ"מ איקבע איסורא (מדרבנן) שנזהר מעשיית מלאכה משום תוספות ויצא מחזקת יום גם בעיולי יומא ואין זה תלוי גם אם נאמר דראוי מדרבנן אינו ראוי מדאו' עיי' לעיל (סי' א') מ"מ כיון שהוא נזהר בעשיית המלאכה גם שהוא דרבנן מ"מ אין בו איסורא ויצא כבר מחזקת היתר של יום הששי כנז'. ד) עוד י"ל בזה עפימש"כ בתשו' מוצל מאש להר"י אלפאנדרי ז"ל (סי' י"ג) לענין חזקת חיוב של מ"ע שיש אקרקפתא דגברי. ועיי' בדברינו בתשו' מנח"א (ח"ג סי' ע"ד) וכיון דהך דתוספות שבת הוא מקרא דתשבתו שבתכם כדאמרי' שם בר"ה והוא מ"ע מה"ת ויש חזקת חיוב וגם לדעת הסוברים דלדעת הרמב"ם התוספות מה"ת הוא רק במשך זמן ביהשמ"ש עיי' בר"ן ביצה (ר"פ המביא) ובמלא הרועים שם מ"מ עכ"פ בשיעור זמן בין השמשות גם לדעתם יש בזה מ"ע דתשבתו שבתכם והוי חזקת חיוב דגברי והך חזקה עומדת בודאי נגד חזקת יום דע"ש על כן נשאר שפיר איקבע איסורא דשבת בזמן בין השמשות בחיוב אשם תלוי דספק חול ספק שבת ושפיר פסק הרמב"ם כנז':

סימן כא

כבוד ידידי הה"ג וכו':

יקרת מכתבו הגיעני. וע"ד שאלתו אשר נסתפק כת"ה ע"ד השו"ב שצריכין להוסיף לו כעת בגודל היקרות והרעבון ר"ל אם צריכין דוקא להוסיף לו דבר קצוב לכל שבוע או שיוסיפו לו שיקבל כעת ששה עשר כתרים משחיטת בהמה א' בין תהי' כשירה או טריפה ונסתפק כת"ה לפי המבואר ביו"ד (סי' י"ח סעי' י"ח) שאסור להיות לשו"ב מקבל שכר יותר מן הכשרות. וה"נ יש לחוש להיפוך לדעתו כשיקבל כעת ט"ז כתרים מכל שחיטה (תמור אשר קיבל עד עתה רק ב' כתרים משחיטת בהמה א') פן בדבר הצריך הכרעה יכריע לחומרא כי יש לו נגיעה שישחטו עוד בהמה אחרת עי"ז שתטרף זו יצטרכו לשחוט אחרת בע"כ ויקבל עוד ט"ז כתרים והוי חשש דעי"ז יאסור את המותר וזהו ג"כ אסור לאסור את המותר עכת"ד. הנה הך דסי' י"ח הנז' מקורו בש"ס בכורות (כ"ט ע"א) דהתירו לאילא רואה בכורות לשקול שכרו רק בין מתם בין מבעל מום כדי שלא יבואו לידי חשדא כדאמרי' שם בגמ' והיינו רק שיתירו את האיסור אבל לא לחוש לאסור את המותר עי"ז. וא"ת הלא גם זה אסור לאסור את המותר. הנה איסור זה מבואר בש"ך (יו"ד סי' רמ"ב בקיצור הנהגות הוראות או"ה אות ט') דאסור לאסור את המותר ואפי' במקום שאין הפסד משום שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר

והוי חומרא דאתי לידי קולא במק"א שאפשר שיתגלגל ויבא לידי קולא עד אחר מאה דברים עכ"ל עי"ש וא"כ כיון שזהו לאסור את המותר הוא רק כעין גזירה וחשש רחוק שמא יבא עי"ז להקל אפי' עד אחר מאה דברים כנז' ולמיחש עוד בזה לחשש חשדא הוי כעין גזירה לגזירה ובפרט דלא מצינו שגזרו בכה"ג ע"כ בודאי אין לעשות איסור מחדש בדבר שלא נמצא בש"ס ופוסקים. ועיי' בשו"ת חכם צבי (סי' צ"א) שכתב לדרכו לענין נ"ח בחצר שיש לו שני פתחים באם יש לחוש שיחשדוהו שאינו מקיים מצוה מן המובחר ע"ז אין לחוש מדחז"ל אלא מפני הטועים שעובר על המצוה לגמרי עיי"ש במה שמעמיס זה בלשון הש"ס. אבל הכא דגם אם נאמר שיחשדוהו שאוסר את המותר הנה גם זה אינו איסור בעצם אלא שיש לחוש שיבואו עי"ז לידי איסור לענין אחר ובכה"ג לא חששו כנ"ל ואדרבא מצינו לגדולי האחרונים ז"ל בשו"ת בית שלמה (חיו"ד סי' כ"ד) ומובא בדרכי תשובה (סי' י"ח ס"ק קפ"ב) שנוטה עי"ז להקל מפני שהשו"ב יש לו ריווח גם מן הטרפות כי עי"ז ישחטו בהמות אחרות כשיטרפו אלו או ישחטו עופות יותר עיי"ש ולא עלה על דעתו שעי"ז יאסור את המותר. וגם יש לומר דאין זה סברא שיחמיר יותר כיון שיירא מהקצבים ישאגו עליו ככפירים כשיראו שהוא מחמיר וכיון שהאחרונים כתבו זה לטעם להחמיר מה שהקצבים ישאגו עליו בעת מיעוך הסירכות כמ"ש בזה בדע"ת ומובא בדרת"ש שם וכן ה"נ אם יחמיר לחנם כמובן. ע"כ אין לחוש לענ"ד לכאורה:

אולם שוב התבוננתי מדברי הש"ס בכורות (כ"ט ע"א) הנ"ל דפריך אח"כ אי הכי תם נמי אמרי בעל מום הוא והאי דלא קשרי לי' סביר כי היכא דלשקול אגרא זימנא אחריתי ומשני דבפעם ב' באמת לא מגיע לי' אגרא ומשמע דהש"ס חש להך פירכא דיחשדוהו דאומר על בעל מום דהוא תם והיינו אוסר את המותר והרי ראי' גדולה דיש לחוש דיחשדוהו גם באוסר את המותר. וראיתי ג"כ בהגהות מהרש"ש (בש"ס ווילנא) שם (כ"ח ע"ב) דרצה לומר (כגון עובדא דנידון דידן) דיש לחוש שיאמר על כשירה טריפה הוא כדי שישחטו אחרת ויתנו לו עוד הפעם שכרו כהאי דאילא דחשו שיאמרו דאמר על בעל מום תם כדי שיקבל אגרי' עוד הפעם כקו' הגמ' הנ"ל. אך נ"ל דאין ראי' מוכרחת מכאן כלל די"ל דמיירי בזמן המקדש דאם יאמר על בעל מום שהוא תם ישחטוהו במקדש ויהי' מתיר את האסור. ונראה בהשערה כן שהי' אילא מחכמי יבנה בזמן המקדש כדאמרי' בגיטין (נ"ו ע"ב) שביקש ריב"ז קודם חורבן ביהמ"ק שיתנו לו יבנה וחכמי' שהיו אז כבר וגם לאחר החורבן החמירו כמו בזמן הבית כדמצינו (בסוכה מ"א ע"א ובר"ה ל' ע"א) מתקנת ריב"ז משום מהרה יבנה ביהמ"ק וכו' ע"כ החמירו כאלו הי' קיים או יבנה

במהרה ביהמ"ק ע"כ חששו להם אם יאמר על בעל מום שמא יקריבוהו במקדש א"כ שוב אין ראי' לענין לאסור את המותר כנז' ידידושתו"ט באהבה:

סימן כב

כבוד הה"צ וכו':

ע"ד שאלתו במה שנמצא בשערי ציון (ליום ג') הי"ג מדות אם לאומרן ביחיד. הנה פשוט הדבר בטוש"ע או"ח (סי' תקס"ה סעי' ה') דדרך תפלה ובקשת רחמים אסור לומר ביחיד י"ג מדות. ורק יש עצה לאמרם בניגון וטעמיהם כקורא בתורה ואז מותר כמבואר שם ובמג"א (ס"ק ה') בשם תה"ד אמנם הב"י שם כ' דלא נהוג עלמא הכי לאמרן דרך קורא בתורה וכן מובא בט"ז שם (ס"ק ה') אך במטה אפרים הל' ר"ה (סי' תקפ"א סעי' כ"א) כ' שאם בא לומר דרך קריאה בתורה ביחיד מותר והיינו כד' המג"א הנז' ואעפ"כ כ' מיד שם במטה אפרים דבמקום שנזכר בסליחות (שקודם ר"ה ועשי"ת) וזכור לנו היום ברית שלש עשרה וכיוצא יש לדלגן כשאומרן ביחיד וקשה דלמה ידלגן הרי יוכל לומר כל נוסח הסליחה כמו בא"מ יושב על כסא רחמים וזכור לנו היום ברית שלש עשרה ואח"כ שיגיע לי"ג מדות יאמרן בניגון וטעמים אך זה ל"ק דבודאי כונת המטה אפרים דאם יאמר מקודם וזכור לנו היום ברית שלש עשרה הרי אומר בפירוש דמה שיאמר אח"כ הי"ג מדות הוא דרך תפלה ובקשה ע"כ אסור ביחיד גם כשיאמרם בניגון וטעמים ע"כ שפיר פסק שידלג כנז'. אך לכאורה קשה ממקורו שהוא בתשו' הרשב"א כמובא שם בב"י ושם ברשב"א כ' הטעם דכקורא בתורה מותר כדרך שאומרים האופנים וקראי דקדושה דרך קריאה. עכ"ל. והיינו אף שאומרים מקודם שהאופנים וכו' יאמרו קדושה זו מ"מ מותר וא"כ ה"נ אף שאומרים מקודם שיגן זכות י"ג מדות מ"מ יהי' מותר אם יאמרם אח"כ כקורא בתורה. אך זה לא דמיא להתם דשם הוא בנוסח יוצר אור וכן בואתה קדוש רק דרך שבח ותהלה מספרים אשר המלאכים והחיות ואופנים אמרו קדושות אלו משא"כ כשנאמר אנחנו בדרך תפלה ובקשה לרחמנו בזכות י"ג מדות גם כשיאמרם אח"כ בנגון וטעמים אסור ביחיד כיון שאמרנו בפירוש מקודם וגילינו דעתנו שנאמרום עתה בדרך תפלה ובקשה לעורר רחמים ע"כ שפיר כ' במטה אפרים לדלג גם נוסח זה דוזכור לנו היום וכו' וכיוצא בסליחות כשאומר היחיד. וא"כ בשערי ציון כנ"ל הדין כן לדלג כיון שהנוסח שם ובזכות שלש עשרה מדות וכו' וכמו ביה"ר בתהלים כשאומרים ביחיד שהמנהג פשוט שמדלגים ג"כ וז"פ. ואל תשיבני דהא התפלות בשערי ציון נתקנו ליחיד ולמה כ' שם י"ג מדות. י"ל דילמא נתקנו כשאומרים אותו בצבור אז יאמרו י"ג

מדות. יהי' איך שיהי' בודאי עפ"י ש"ע אסור לאומרן ביחיד. וכמעט בכל שנה עלה בדעתי בפיוט למנחה יוה"כ שאומרים אחרי הוידוי (בד"ה יום קוראי בשמך ימלטו) ששם נמצאו כל הי"ג מדות עם ויעבור וג"כ בדרך תפלה ואומרים זה כמעט בחשאי ולא יכוונו כלל לאומרם יחד עם הש"ץ כי הוא באמצע הפיוט בפרט לעת מנחה אז זה מאריך. זה מקצר, וזה מחסר בפיוט. וכיון דדינו כדברים שבקדושה כמ"ש בתשו' הרשב"א א"כ צריכין לאומרן הצבור בפעם א'. אך כנראה שלא דקדקו כ"כ רק שלא לאומרן ביחיד אבל כשאומרים הפיוט בצבור גם כשאין אומרים בפעם א' בקול יחד אין קפידא ע"כ לא נשנה ממנהג אבותינו וא"צ לדלג שם בפיוט כלל וגם לא לדקדק לאומרו שם בקול עם החזן כיון שלא נרשם שם במחזור חו"ק וק"ל וכוח"ט וכו' ידידוש"ת:

סימן כג

מדי עברי ביו"ד (סי' קפ"ב סעי' ו') במחבר וכן אסור לאיש לצבוע שערות לבנות שיהיו שחורות אפי' שערה אחת, ונזכרתי הלכה שניתן הענין להענות בו ברוב גדולי האחרונים ז"ל הסמוכים לזמנינו במעשה שהי' בא' לפני כמה שנים שנתלבן חצי זקנו ופאה א' וחצי הראש וחציו השני של ראשו וזקנו וגם פאה הב' נשארו שחורים אם יש לו היתר לצבוע השערות לבנות לשחור מפני שהי' לבוז בעיני רבים ובוש מאוד מפני שהכל מסתכלים בו עי"ז ועיי"ש בדרכי תשובה ס"ק י"ז) מה שציין עליהם בזה. ואציין בזה מה שיש להעיר ולהשיג בדבריהם. להלכה ולא למעשה. והנה בשואל ומשיב (קמא ח"א סי' ר"י) הביא ראי' לד' הרמב"ם שכ' (בהל' ע"ז פי"ב הל' י') המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משילקט שערה א' לוקה ונודע השגת הראב"ד שם עליו על מ"ש דלוקה וכ' בשו"מ שם ע"ד הש"ס בבא מציעא (דף ס' ע"ב) פרכוס דאדם מה הוא כי האי דעבדא סבא דאזיל צבעי' לרישי' ודיקני' וא"כ מתני' מיירי דאין מפרכסין את האדם בסתם אדם והלא אין מפרכסין היינו צובעין משום איסור דלא ילבש גבר ודייק מד' רש"י שכ' במתני' אין מפרכסין את האדם עבד כנעני העומד. לימכר עכ"ל והיינו דאדם מישראל אסור משום לא ילבש גבר ע"כ פי' דמיירי בעבד כנעני. מכאן נראה לי ראי' גמורה לדברי הרמב"ם דלא נמצא לו מקור דעכ"פ אסור לצבוע ולוקה מה"ת עכ"ל השואל ומשיב ותמהני דמה זהו ראי' גמורה שכ' השו"מ. א) דאיזו ראי' הוא דלוקה מה"ת והא י"ל דבאדם מישראל ס"ל לרש"י דאסור (וע"כ כתב דמיירי בעבד כנעני) אבל איסורא בלא מלקות וכמו שפסק המחבר באמת בזה וכמ"ש הראב"ד לענין המלקט שערות דאסור ואינו לוקה ואינו שום ראי' להרמב"ם דס"ל לוקה מה"ת. ב) דגם עבד

כנעני אסור בכל לאוין שהאשה מצווה גם הוא מוזהר ועוד יותר דבנשים ל"ש בבל תקיף לפי שאין להן זקן משא"כ עבדים הואיל ויש להם זקן אסורים בהקפה כמ"ש הרמב"ם (בהל' ע"ז פי"ב הל' ב') וא"כ בלאו דלא ילבש גבר בודאי העבדים מוזהרים ועיי' מנחת חינוך בפ' תצא (שם) שבודאי העבד מצווה על לא ילבש גבר וע"כ תמהני מאוד מה זה שכ' בשו"מ מהאי דלא יפרכס משום דמיירי בעבד הלא מה נ"מ הא גם עבד מוזהר בלאו זה כנז'. ג) ואם נאמר דבאיסור לא ילבש גבר לא מיירי שם רק מענין איסור אונאה דמזה מיירי בסוגי' דב"מ א"כ ממילא אין שוב ראי' מזה לד' הרמב"ם כלל. ד) א"ו וכנראה מלשון רש"י שם בגמ' שכ' דעבד כנעני הי' משום דעבד עברי אסור אחר החורבן שאין היובל נוהג עכ"ל וע"כ במתני' פי' ג"כ בדרך זה ודיבר בהווה שלכן מפרכסין את העבד כדי למוכרו בטוב (לישראל אחר) וכעובדא דמייתי שם בגמ' וע"כ כ' גם במתני' דמיירי בע"כ רק בעבד כנעני ולא בעבד עברי כנז' ונמצא מכל הלין דאין שום ראי' מזה מ"ש בשו"מ. במחכת"ה:

וגם מ"ש בשו"ת מהר"י אשכנזי (להג' מזלאטשוב ז"ל חיו"ד סי' י"ט לחלק בין הך דמס' שבת (דף נ' ע"ב) דמגרד אדם גלדי צואה בשביל צערו מותר ול"ש לא ילבש גבר וגו' וכ' שם התוס' דאם מתבייש עי"ז לילך בפני בנ"א אין לך צער גדול מזה וחילק שם במהר"י אשכנזי בין הביוש לגלדי צואה להך שנתלבן חצי, זקנו ובאמת חילוקו קלוש מאוד ואינו מוסבר עיי"ש ואדרבא יש לומר להיפך דכאן יש להקל יותר משום דבגלדי צואה ומכה אין נתבייש בפני בנ"א רק כשמתקרב אצלם אז ניכר הגלדים הקטנים האלו משא"כ בחצי זקנו שזהו ניכר ונראה מרחוק גם בטרם יקרב אליהם. אך רבינו בדברי חיים (ח"ב חיו"ד תשו' ס"ב) חילק בטוב טעם בין שהוא רק על ידיו או לשות תיקון ליופי ותיקון זקנו על פניו עיי"ש אמנם עכ"ז עיקר יסודם לאיסור בזה משום דס"ל דזה הוי דאו' ובדאורייתא אין חכמה ואין עצה וגו' וכדאמרי' בברכות (י"ט ע"ב):

אולם נראה יותר כמ"ש בס' ערך ש"י על יו"ד שם שכ' ראיות וסמוכין כדברי הראב"ד ומה שאמרו בגמ' (שבת צ"ד ע"ב) משום שנאמר לא ילבש גבר היינו אינו לאו ממש דהל"ל אסור שנאמר וכבר כ' בס' יבין שמועה דעל הרוב היכא דאמרו חז"ל משום שנאמר אסור רק מדרבנן והיינו רק כגזירה או משום חצי שיעור דחזו לאצטרופי גם במלקט שער א' עיי"ש עוד ראיותיו להראב"ד. ובזה מיושב היטב פסק הש"ע שכ' אסור ללקט אפי' שער א' ולא כ' דלוקה היינו דס"ל דאסור רק מדרבנן וכיון שבכסף משנה נדחק ליישב השגת הראב"ד על הרמב"ם חזר בו עתה באמת. וכתב בש"ע להלכה רק בלשון אסור בסתמא כמ"ש בערך ש"י שם. והגם כי מרן בדברי חיים שפיר לכאורה נשען על דברי הראב"ד

מ"ש דלא מינכרא מילתא כלל בשטר א' ונמצא לפי"ז דבצובע חצי זקנו דזהו מינכרא לכ"ע א"כ גם הראב"ד מודה דמדאו' ולוקה. אך באמת אדון בקרקע לפני רבינו הד"ח ואומר דהראב"ד כ' זה רק לטעם שני בלשון ועוד. והעיקר מה שכ' הראב"ד כיון שלא אמרו בגמ' אלא אסור אבל אינו לוקה א"כ מנין לו להרמב"ם זה ולפי מה שכתבנו לעיל דהיכא שנאמר בגמ' "משום שנאמר" מסתבר יותר דהיינו איסור דרבנן:

והשתא דאתית להכא שי"ל שאינו רק איסור דרבנן וכמ"ש בערך ש"י כנ"ל וא"כ שפיר יש לדמותו למ"ש שם (בסי' קפ"ב) בד"מ בשם המרדכי דבני אדם שיש להם ריבוי שערות ביד מותר להסירם דאין לך צער גדול מזה עכ"ל ולא שייך לחלק דהתם בשאר אברים להסיר השערות לכ"ע לא הוי רק דרבנן וכמ"ש הרמב"ם בזה (פי"ב מהל' ע"ז הלכה ט') וע"כ מותר משום צער שמתבייש וכנז' משא"כ הכא דהוי איסור תורה וכמו שחילקו בזה במהר"י אשכנזי ובערך ש"י. וז"א כיון דאיירינן השתא די"ל שפיר דאינו רק איסור דבריהם גם בצובע זקנו במינכר. אם נאמר דטעמא של הראב"ד הואיל ומינכר אינו עיקר אצלו כנ"ל רק כיון דהכונה בש"ס רק אסור מדבריהם וא"כ בזה יש להתיר לו לצבוע להסיר צער בשתו כנז'. דומיא דהתם בשערות שעל ידיו שהתירו כיון שאינו רק מדבריהם. וכ"כ בביאור הגר"א ביו"ד שם דלהראב"ד אינו רק מדבריהם והוי כמו העברת שער בכל הגוף דלהראב"ד לא ס"ל כהרמב"ם בהך חילוק בין תיקון הנראה על פניו לבין בית הסתרים עיי"ש ולפ"ז גם במינכר היינו בצובע חצי זקנו מ"מ אינו לכ"ע מדאו' דהוי רק מדבריהם להראב"ד כיון דהראב"ד לא ס"ל לחלק כלל בין מינכר לבית הסתרים כנז' וא"כ יש להתיר כדברינו כנז' ומ"ש בערך ש"י לומר מטעם חצי שיעור ללקט או לצבוע גם שערה א' משום דחזי לאצטרופי וכן הלך בדרך זה בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' קע"ב) עיי"ש. הנה לכאורה לפי"ז למאי דקיי"ל כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מה"ת ולפי מה שכ' האחרונים ז"ל להוכיח דח"ש שייך גם בשאר איסורים שאינם איסור אכילה א"כ גם בזה י"ל דאסור מה"ת משום ח"ש. אך נ"ל דז"א דהנה נסתפקו כבר באחרונים לענין ח"ש באיסור תחומין דהי' אסור ליל‍ך גם קצת וכן בטלטול פחות מד"א ברה"ר אמנם לענינו כן הוא דממ"נ דלמאן דס"ל דעיקר החילוק הוא אם מינכר (בזקנו. הצביעה) או לא מינכר וא"כ זהו הקפידא רק על מינכר או לא וזהו החילוק בוי בין הסתרים לעל פניו וכנ"ל מהדברי חיים ז"ל וא"כ בלא מינכר כגון בשערה א' איך שייך לומר לאוסרו משום ח"ש מה"ת דכיון דאינו מינכר שוב הוי כבית הסתרים ואינו אסור מה"ת כלל כמובן. ואם להראב"ד וכמו שביארנו ודהוי רק מדרבנן וא"כ ממילא לא הוי בכל שיעור ג"כ רק מדבריהם וכנ"ל:

ומ"ש בס' ערך ש"י שיוכל להסיר צערו לצובעו לזקנו כולו לבן דזה מותר (וכ"כ כל האחרונים ז"ל האוסרים לצבוע שחור) דמדנעשה נס לראב"ע בן ח"י שנים דנתלבן זקנו (כדאמרי' בברכות כ"ח ע"א) ודאי אינו גנאי עכ"ד זהו אינו לא עצה ולא סברא. דבודאי בושה הוא לאיש צעיר לימים שיתלבן זקנו לגמרי ושאני ראב"ע נשיא ישראל דנעשה לו נס וראו כל העם כי זה נעשה מן השמים וה' אלקים עשה למען ייראו מלפניו משא"כ בשארי בנ"א צעירים לימים. והיטב אשר כ' בזה בשם הגאון בעל כתב סופר בפי' בהגדה. של פסח ליישב ד' הרמב"ם שכ' (בברכות) בפי' המשניות על המתני' אראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה וכו' ופי' שקרא ושנה כ"כ עד שהלבינו שערות ראשו והרי זה סותר ח"ו להנס שאחז"ל בגמ' כנ"ל וגם למה לא מצינו בשארי תנאים ואמוראים השוקדים בתורה שהלבינו שערות ראשם ופי' הג' הנ"ל דבאמת שימה הוא בפי חכמי הטבע דמי שעוסק הרבה במושכלות הרבה בעיון ובשקידה אז צריכי' שערות ראשו להלבין גם בימי בחרותו ומדוע לא יראו זה בכל הת"ח שמעמיקים בדבר הלכה אשר באמת אין לך עומק והגיון גדול מזה. הוא כדי שלא יתביישו ולא ימנעו מללמוד תורה ע"ז שבימי בחורותם יתראו כזקנים בזקנם הלבן ויהיו לכלימה בעיני העולם בנ"א הפשוטים ע"כ עשה הקב"ה שלא יתלבנו שערם בבחרותם אבל בראב"ע שהי' צריכין לזה לנשיאתו וכדאמרי' שם בגמ' ע"כ אוקמוהו מן השמים אטבעא והלבינו שערותיו מיד בהיותו בן י"ח שנה ע"כ שפיר כ' הרמב"ם משום שקרא ושנה כ"כ (והיינו דזאת הי' צ"ל אצל כ"א שקרא ושנה כ"כ כנ"ל) והי' נס באמת מה שנעשה אצלו ואוקמיי' אצלו אטבעא מעיקרא מן השמים כנז' ודפח"ח עכ"פ פשיטא דגנאי הוא לבנ"א גם לת"ח להלבין כמו זקן בהיותו צעיר לימים ע"כ אין זה עצה מ"ש הנ"ל. וכבר כתבתי בתחלת דברי כי לא באתי ח"ו לחלוק על גדולי האחרונים ז"ל ובפרט על הד"ח ז"ל ובודאי יש להחמיר כדבריהם אך באתי לעורר בעיקר ההלכה כנ"ל להיתרא:

סימן כד

ע"ד השאלה בבתי שפיטאל או ערציעהונגס שקורין פינדלהויז שהם מהממשלה שנולדים שמה זכרים מפנויות יהודיות וכפי דבריהם הם בכורים והנה כבר ישב על מדוכה (כלומר מבוכה) זו הגאון בשו"ת בנין ציון (קמא סי' ק"ד וק"ה) שתי תשובות בדבר הזה ע"ד בכור שנולד מפנוי' שנתעברה מנכרי ודעת הרב השואל שם מדחיישינן לכהונה כשאומרת מישראל נתעברה מדאפקרה עצמה לגבי האי אפקרה ג"כ לאחריני כמו כן נימא לענין ממון שמא מכהן או לוי נתעברה ופטור הבן מן הפדיון ואע"ג דכהנים

ולויים הוי מיעוט הרי אין הולכין בממון אחרי הרוב וכהן הוי המע"ה וע"ז השיב לו כיון דכשהוא מן הנכרי חייב בפדיון כדאמרינן בבכורות (דף מ"ז) וכן משמע ברור ביו"ד (סי' ש"ה סעי' י"ח) עיי"ש א"כ אין להקל מטעם אין הולכים בממון אחרי הרוב דזה לא אמרי' רק ברובא לרדיא דלא הוי רוב גמור כמ"ש התוס' בסנהדרין (ג' ע"ב) וכן עוד בכ"מ משא"כ הכא דישראלים לגבי כהנים ולויים המה בעולם בודאי רוב גמור וניכר מאוד. ב) כ' שם בבנין ציון כדברי הפלאה (בסוף פ"ק דכתובות) הנודעים דהיכא דאזלינן בתר הרוב לענין שאר דברים כגון איסור וכו' והחזקנוהו להם ע"כ גם לענין ממון אזלינן בתר רובא וה"נ החזקנו הולד לישראל ובודאי לא חיישינן לו לחומרת כהן או לוי א"ו דלא חיישינן להמיעוטא דכהנים או לויים ע"כ גם לענין ממון ניזול בתר הרוב. ג) כ' שם דהרי בבכור גילתה תורה דאזלינן בתר רובא מדכתי' ופדוייו מבן חדש תפדה ולא חיישינן טרם ימלאו לו י"ב חדש דילמא טריפה הוא דפטור מן הפדיון עכת"ד הבנין ציון ולפי"ז צריכין לפדותן ואמן אינן מחויבות לפדותן כמבואר שם (בסי' ש"ה סעי' ב') וגם אין ב"ד פודין שלא האב כמ"ש שם הרמ"א (בסעי' י') בשם הריב"ש נמצא דהוא חייב לפדות א"ע כשיגדל כמו שפסק המחבר (בסעי' ס"ו) כשעבר האב ולא פדאו. אמנם הרי ברור לנו דלא יפדה א"ע כשיגדל דהא לא ידע כלל מי אביו וגם מאמו נמסר אח"כ להממשלה לגדלו ולחנכו ולא ידע לעולם אם הוא בכור ושאני היכא דמיירי המחבר כשלא פדאו אביו בזדון שהוא נודע ומפורסם ע"כ כשיגדל ידע מזה ויפדה א"ע משא"כ הכא שכולם הם כן ובלא הודע כנז' ויש רק עצה שכתב על זה הרמ"א שם בשם מהרי"ל שכותבים לו על טס של כסף שלא נפדה ותולין לו בצווארו כדי שידע לפדות א"ע כשיגדל אמנם על זה כ' שם הש"ך (ס"ק כ') דטס של כסף הוא בא לידי איבוד ע"כ טוב יותר לפדותו הב"ד כשהוא קטן. ובזה בודאי בכה"ג יבא הטס לידי איבוד ובפרט שלא יניחוהו כלל עליו שומרי בית הילדים של הממשלה טס כזה ויגנבוהו או ימחו בו ע"י שיחשבוהו לכשפים וכיוצא ובע"כ לפדותו ע"י הב"ד וכמ"ש ג"כ הש"ך לעיל (ס"ק י"א) אך הוא טירחא יתירה לרמוי' כזה על הב"ד בעיר שיש בה בית כזה שיארע הרבה בשנה והאיך מצינו שיטילו עליהם על הב"ד טירחא והוצאות כאלו ובשלמא במילה מצינו מדינא דגמ' (קידושין) דמצוה על הב"ד כשאין האב למולו (וכמו שביארתי בעה"י בחיבורי אות שלום) וכן עשיתי בעה"י עד שפעלתי שיביאום למולם בעה"י (וכן שיתנום באפשרי לבית ישראל לגדלם בדת ישראל) אבל לענין פה"ב יוכל הב"ד לטעון קים לי כהריב"ש ורמ"א לעיל דאין זה שייך לב"ד כלל ונמצא שישארו בלי פדיון כלל הגם שמחוייבים בפדיון: ע"כ חשבתי ונתיישבתי בזה לקולא ולהיתרא. דהנה בר"ן (פ' אלו טרפות) בד"ה

ת"ר לוקחים בצים מכל מקום וכו' כ' דאף דעופות טמאין מיעוטא נינהו מ"מ כי סמכינן להו בהדי נבלות וטרפות הוי להו רובא א"נ מחצה על מחצה עיי"ש והדברים עתיקין מד' הר"ן אלו כי תרי מיעוטי היינו נבלות וטרפות ומיעוטא דעופות טמאים נחשבו נגד הרוב. וכ"כ התוס' ב"ב (דף ע"ג ל"א) בד"ה איכא למימר דאמרי' סמוך מיעוטא דמפילות למיעוטא דמביעתותא הפילה ואיתרע לה רובא דרוב מתעברות ויולדות עיי"ש עכ"פ ג"כ תרי מיעוטא נגד הרוב ועיי' בדברי הפלתי (בסימן ט"ו) וא"כ לנידון דידן שפיר י"ל כיון דעפ"י הרוב רובא ככולא אינן יודעות הפנויות שיולדות בבית הממשלה שם אם אביהם הוא כהן או לוי (וגם אם וארע אולי שתדע א' מהם זה לא מפיהן אנו חיין בזה וגם אולי יודעת הדין שכאשר היא בת כהן אז פטור הילד מן הפדיון ועי"ז תאמר כן כדי שלא יצטרכו לפה"ב כי הוא בושה שיפרסמו עוד ע"י הפדיון את הולד שילדה וכמו שנהוג שמפרסמין פה"ב [ועיי' ש"ך יו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב בשם התה"ד] ע"כ אומרת כן לפוטרו מפדיון ע"כ אין להאמינה וגם אין מחוייבין לשאלה ועל הרוב ככולם אינם יודעים ומילתא דלא רמיא עלייי' אם אביהם כהן או לוי) ונמצא בע"כ דסומכין על הרוב שאביהם אינו כהן או לוי אך יש מיעוטא דאביהם כהן או לוי והוא מיעוט א', והמיעוט השני הוא שאביו היינו מי שבא עלי' בזנות (שגם בזה ל"ש לשאלה או להאמינה וגם לא ידעה כלל זה בודאי וכנ"ל וזה בודאי לא רמיא עלה למידע) שהם רוב ישראלים והמיעוט כהן או לוי (ובזה אין נ"מ אם להאמינה כי מנכרי או מישראל נבעלה כי משניהם חייב הבן בפה"ב כנ"ל רק אם נבעלה מכהן או לוי) וא"כ הוי תרי מיעוטי נגד הרוב דישראלים ובכה"ג בודאי אין הולכין אחרי הרוב בממון לחייבו בפדיון והגם שחילקו באחרונים לד' הר"ן הנ"ל דזה ל"ש רק היכא שהב' מיעוטים הם מב' ענינים מ"מ גם בכאן הם ב' ענינים כעין ממ"ש גדולי האחרונים לענין ס"ס משם א' דהיכא דס' א' מתיר יותר מחבירו ויש נ"מ בין שני הספיקות אז הוי ס"ס להתיר ולא הוי משם א' וא"כ ה"נ הספק שמא אבי' הי' כהן או לוי זה אינו נ"מ רק לענין פה"ב דבנה פטור משא"כ אם בועלה הוא כהן דנ"מ דהבן בעצמו ג"כ כהן ואסור לטמא למתים וכל דיני כהונה שייכים בו ע"כ שפיר הוי כב' מיעוטי להיתרא. ול"ש בזה דברי הבנין ציון בטעמיו. א) כי בכה"ג בתרי מיעוטי בודאי איתרע לה רובא והוי כמו בהך דרובא לרדיא כנ"ל כיון דהכא איתרע לה רובא ע"י התרי מיעוטי הולכין בממון אחריו להוציא ממון. ב) מ"ש מדברי ההפלאה דהרוב כבר הוחזק ועפי"ז כ' בבנין ציון דהוחזק ג"כ בזה הרוב לענין הבן כיון שלא נחזיקו לשום ענין לכהן או לוי והתינח לענין אביו אם הוא כהן או לוי דהיינו אם בנו הילד הוא כן שנחזיקו כשיגדל משא"כ לענין אם המיעוט אבי אמו הם כהנים או לויים שאז ג"כ פטור מפדיון

ועכ"ז הילד הוא ישראל ול"ש לומר דהוחזק לגבי' הרוב כלל במה שהוא אבי אמו דלגבי' אין נ"מ בזה כיון שהוא מ"מ ישראל אלא דהנ"מ רק לענין פדיון ובזה אין הולכין בממון אחרי הרוב ול"ש לומר כד' הפלאה בזה כנז'. ג) וגם מ"ש בבנין ציון דבבכור גילתה תורה דאזלינן בתר רובא י"ל דהיינו כנגד מיעוט א' ולא כנגד תרי מיעוטי. והנה בבית אפרים על טריפות הריאה בקונטרס התשו' בסופו (סי' ב') כ' מדברי הר"ן והתוס' הנ"ל וכ' דאין לדון מזה לגבי עגלים שיש ס' אם הם בני ז' ימים דשם התרי מיעוטי הם נגזרות מרוב א' משא"כ הכא ל"ש לידון כמ"ש הפלתי תרי מיעוטי מיעוט לא כלו חדשיו ומיעוט שמא במקום נקב קשחיט כיון דרוב ולדות הנולדים כשרי' הם ע"כ ל"ש לצרף כלל תרי מיעוטי נגד זה עיי"ש מ"מ הכא י"ל שפיר לנידון דידן כיון דהתרי מיעוטי הם בשני בנ"א ובשני משפחות ואדרבא אין אנו דנין בזה בשניהם לגבי הולד הזה שיהי' דנין באדם א' ברוב א' דאם דנין לגבי אביו אם הוא כהן או לוי אז הולד ג"כ כהן או לוי ואם דנין לגבי אבות אמו אם הוא כהן מ"מ פשוט שהילד הוא ישראל וא"כ אין דנין הנ"מ לגבי אדם א' שיוחזק הרוב ורק לענין מצות פדיון ושפיר יש לומר דהוי תרי מיעוטי נגד הרוב ופטורי' מפדיון כנז'. והנה בשו"ת צמח צדק (סי' קכ"ה) באשה שילדה שלא ידעה אם הוא כהנת או לוי' וכ' דפטור הולד מן הפדיון מטעם אין הולכין בממון אחרי הרוב ובבנין ציון שם השיג עליו כנ"ל ובאמת לענייננו כיון שאין יודעי' גם באביו אם אולי הוא כהן או לוי א"כ הוי תרי מיעוטי משני צדדים ע"כ י"ל כנ"ל - וגם יש עוד ספק שאינו בכור שגם אם יאמרו הפנויות שהוא בכור מ"מ י"ל כיון שהם חשודות ע"כ יש לתלות שזנו וילדו כבר פ"א אלא מחמת שהם בושות אומרות עכ"פ שפעם ראשונה היא לה וע"כ גם ספק זה יש להצטרף וא"כ הוי בנידון זה בודאי הב"ד פטור מלפדותו אפילו לכתחלה:

סימן כה

כבוד הרב הגביר החריף וכו':

ע"ד שאלתו בשעת חירום ר"ל כעת אשר ברח לנפשו מהכפר שדה אחוזתו לתוך העיר ואין שם יהודי בעת חליבת הבהמות אם יש לסמוך יען שהוא בהמת ישראל ודיר ישראל כי הנכריות החולבות יזהרו מפני דהוי כמו יוצא ונכנס שלפעמים בא מעל' או בנו לשם והם לא ידעו מקודם זמן ביאתו. ע"כ יתירו החלב גם באין ישראל רואהו שם בעת החליבה:

הנה מה דפשיטא לי' למעל"ה כ"כ דיש להתיר בזה וכתב דהוי ק"ו בנו של ק"ו וכו'. עדיין מיבעיא לי טובא גם בעת הדחק כזה כי לא מצינו ולא שמענו זה מאבותינו ורבותינו

שיתירו לגמרי איסור זה כשאין למצוא חלב אחר בהעיר. ואין לדמותו לפת עכו"ם שנהגו להתיר בשעהד"ח. ומ"ש מהישועת יעקב (ביו"ד סי' קט"ו) שם שכתב להתיר בזה משום דהחשש הוא רק שעירב בו חלב טמא וכיון דחזינן שהוא חיור בע"כ יש בו רוב מהחלב טהור ואנן פסקינן כר"ת דמב"מ בטיל ברוב מה"ת וא"כ הוי רק ספק אם יש בו ששים והוי ספיקא דרבנן. הנה בישועת יעקב לא כתב זה להלכה למעשה כלל רק נטה בפלפול בסברותיו לכל צד כדרכו הטוב ובאמת נראין דבריו הראשונים שם בישועת יעקב דכיון דחז"ל עשו בזה כנראה גזירה משום לא פלוג אם יש בו רוב או לא ממילא לא חלקו ג"כ אם יש דבר טמא בעדרו או לא ואסור בכל ענין גם אם אין דבר טמא בעדרו וזהו למ"ד מב"מ בטל ברוב מה"ת אבל למ"ד מב"מ אפי' באלף לא בטל מדינא דאו' לא עשו חז"ל שום תקנה בחלב שחלבו עכו"ם אלא שחששו לספיקא דשמא עירב בו חלב דבר טמא והוא ספק איסור תורה וממילא היכא דליכא חשש שמא עירב בו דבר טמא כגון שאין לו דבר טמא בעדרו לא עשו חכז"ל שום תקנה עכ"ד הישועת יעקב, וממילא לדידן דפסקינן כנ"ל דמב"מ בטל מה"ת הרי יש בזה גזירה דרבנן משום לא פלוג גם היכא דליכא רוב וכיון שהוא גזירת חכמים א"כ באין דבר טמא בעדרו ג"כ חל גזירת חכמים כנז' (דלא שייך לומר לדידן דחששו חז"ל שמא אין בו ששים נגד החלב טמא שעירבו דכיון דמב"מ צריכין ששים רק מדרבנן א"כ הוי ספק דרבנן לקולא וגזירה לגזירה א"ו כדאמרן): וכעין זה ביארתי בארוכה בעה"י בקונטרס מיוחד הלא הוא בחי' שו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ל"ח) לחלק בין היכא דמצינו בש"ס דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וכ"פ מצינו דעשו חיזוק לדבריהם (רק) כעין של תורה וביארתי דהיכא שלא עשו התקנה מטעם דאורייתא אז מצינו הלשון יותר משל תורה כי בזה עשו חיזוק יותר לדבריהם דייקא משא"כ כשיש בזה שורש וחשש דאורייתא אז תיקנו רק כעין של תורה. ועיי' ש"ס עירובין (ע"ז ע"א) ובתוס' שם וכן בזבחים (דף ק"א ע"א) ושם ברש"י (ק' ע"ב) וכן ביבמות (דף ל"ו ע"ב) ובכתובות (דף נ"ו ע"ב) ובב"מ (דף נ"ה ע"ב) וכהנה עוד במקומות רבות בש"ס וביארתי בארוכה ואכמ"ל. ועכ"פ מתאים לענייננו כי אם נאמר שאין חשש דאו' אז י"ל חכז"ל החמירו יותר ותיקנו בלא פלוג בכל אופן שיהי' וי"ל גם באין דבר טמא בעדרו וכנ"ל: ויראה נא כת"ה מ"ש אאמו"ר זי"ע בדרכי תשובה (סי' קט"ו ס"ק ו') בשם כמה גדולי אחרונים דגם לד' הפר"ח הוא רק כמו שהתנה בתנאי כפול שלא יהי' מצוי חלב טמא כלל בכל העיר או הכפר וזהו דבר שאי אפשר וכמ"ש שם בשם ערוך השלחן דבאמת יש בתקנות חכז"ל טעמים כמוסים שלא גילו אותם וכו' עיי"ש וא"כ מי יהין ויזיד לבו להתיר זאת בימינו וגם שמעתי כעין זה מפה קדוש אאזמו"ר זי"ע מפה"ק בשם

רבו הקדוש בעל דברי חיים זי"ע מצאנז בענין טעמים נסתרים שהיו לחכז"ל בתקנתם וכגון בחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו וכו' אשר פוגם בנפש ר"ל:

הגם כי בש"ך שם (ס"ק י"ד) שכ' דלא דמי לבישולי עכו"ם דשם רק איסור תקנת דבריהם משא"כ הכא גזרו משום חשש איסור דאורייתא שיש בחלב עצמו עכ"ל משמע לפי"ז דלדידן דס"ל כמ"ד מין במינו בטל מה"ת ברוב יש להקל כדברי הישועת יעקב האחרונים כנ"ל דכיון דאינו ספק וגזירה משורש דאורייתא א"כ יש להקל יותר באופני היתר שיבואו אמנם באמת אין לזוז מפסק הש"ע דאפי' אין דבר טמא בעדרו מ"מ צ"ל יושב ישראל מבחוץ שיוכל לראותו כשהוא עומד או עכ"פ יוצא ונכנס כמ"ש הש"ך שם (ס"ק ד') ובודאי נכונים דברי החתם סופר (חיו"ד סי' ק"ז) דהוי לדידן כנדר דאורייתא העובר ע"ז ומעתה שפיר עשו הרב והשו"ב וכיוצא שנזהרי' מלאכול אותו חלב וכיון שלא התירו להם הנדר ואין להם חרטה להיתרא כי גם בלבבם באמת יחישו לאיסור זה וחששו למ"ש שם החת"ס שהפורץ גדר ישכנו נחש בזה ובפרט שבאמת אין היתר לזה לבטל תקנת חכז"ל גם בעת כזאת:

ואם בשביל שאין למצוא חלב אחר בהעיר. הנה נודעו דברי הרדב"ז (חלק א' סי' קמ"ה) ומובא שם בדרכי תשובה (בד"ה ועיי' בשו"ת הרדב"ז וכו') דחלב שחלבו עכו"ם דינו כשאר איסורין דרבנן (היינו גם אם נאמר דאינו רק מדרבנן ולא דאו' כלל) דצריך וחייב לתת ולבזבז כל ממונו עד שימצא חלב היתר או שיאכל שאר מאכלים שיוכל להשיג וכמ"ש שם בשם ס' רוח חיים:

ומ"ש כת"ה דהוי ישראל יוצא ונכנס מה שמעל' בא לפעמים לתוך הכפר והם א"י מתי יבא, והכפר הוא בריחוק מקום (ממקומו בעיר) מהסתם בערך פרסה או יותר הרבה. הנה פשיטא דזה לא מיקרי לענייננו יוצא ונכנס דיהי' מירתת בכל רגע שיבוא כיון דא"צ הנכרי זמן לזה רק איזו רגעים יוכל לערב המעט חלב טמא וכאשר ישמע פעמי מרכבות סוסי' שבא לתוך החצר יוכלו לעשות הכל במחשך עד שיבא הישראל לתוך הדיר עד שלא יודע לו לעולם מעשיהם אם ירצו לעשות כזה. והגם כי אנחנו לא נדע לאיזו צורך יעשו זה הנכרים בחלב שלו מ"מ כבר כתבנו שאין לחלק בגזירת חכז"ל וצריכין להחמיר דומיא דגזירתם לכשירצה הנכרי לערבו בו וגם באיזה אופן שיהיה עתה כנ"ל. ויוצא ונכנס הוי שיוכל לבא להדיר בכל רגע שלא ידעו מקודם אפי' רגע א' טרם בואו כמובן. והוא משנה מפורשת בע"ז (דף ס"ט ע"א) ועיי' בש"ס חגיגה (דף כ' ע"ב) וכן פסקינן ביו"ד (סימן קכ"ט סעי' א') בייי"נ דאם אמר להנכרי שהוא מפליג למק"א או שאני אבוא אחריך אז אסור היין משום ייי"נ (גם לדידן דהוי רק סתם יינם וגזירה דרבנן בזמה"ז שאין

הנכרים מנסכים בעט"ז שלהן כיון דלא חילקו בזה בש"ע ופסקי' זה גם בי"נ בזמנינו) וגם כשלא אמר להנכרי וכו' ויוכל לבא להם דרך עקלתון כשהם ב' נכרים או ג' אז אסור היין כי יוכל א' לשמור הדרך עקלתון והא' יגע עיי"ש (בסעי' ב') וה"נ ומכ"ש בנידון דידן שיודעים כולם שהוא דר בהעיר הרחק משם והם יותר מנכרי א' וכשיבא ידעו ממילא וא"צ לערב כנ"ל רק זמן כל דהו וז"ב. וה' יעזרנו ונזכה לעמוד בגדר ולא לפרוץ פרץ ונשוב אליו ית"ש ויקויים במהרה דידן ושב ה"א את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך וגו' בביאת ג"צ בקרוב ושוכט"ס:

ידידושתו"ט וחפץ בהצלחתו בניו:

סימן כו

כבוד ידידי הה"ג וכו'. ע"דד שאלתו בא' שאשתו נשתטית ר"ל ונשא אשה על אשתו בהיתר ק' רבנים כדת ועתה הגיעה שמועה. קרובה כי האשה הראשונה מתה בוויען בבית חולי המשוגעים ר"ל אם צריך להתאבל עלי':

הנה לפי מיסת הפנאי בימי הנסים האלו אשיב רק בקצרה. והשליח ממתין על התשובה לחזור ולנסוע כי לפע"ד יש לסמוך ע"ד רבינו מהרש"ל ביש"ש (פ"ב דגיטין) בא' שהי' לו קטט עם אשתו והסכים בדעתו לגרשה ובתוך כך מתה דא"צ להתאבל עלי' וכן הורה להלכה למעשה בישועת יעקב אהע"ז (סי' צ' סק"ח בפי' הקצר) ומ"ש בשו"ת תשורת ש"י (מהד"ת סי' קנ"ח) ראיתי זה כבר ולא ס"ל כותי' מה שמהנדז וחוכך להחמיר. בפרט בעובדא דהנידון שנשא כבר אחרת והטעמים שרוצה להחמיר מחמתם בתשורת ש"י לא שייכים כאן דמ"ש כיון שמתה ולבו דוי עלי' ומר לו כיון דמה שלקח היתר בנשתטית היא אנוסה והוא אנוס. אמנם בזה כיון שהחליטו הרופאים שאין תרופה למחלתה ועל יסוד זה התירו הגדולים והמאה רבנים ונשא כבר אחרת ובע"כ שזהו מדרך התורה שלא יזכרה עוד ולא תעלה על לבו כיון שיש לו אחרת וגם שעפ"י תעודת הרופאים יותר גדולים אין מדרך הטבע לרפאותה עוד הגם שרחמי שמים מרובים ויחילו בכל עת מ"מ כיון שנשא אחרת כבר וא"כ לא ישיבנו עוד לעולם ואם שנאמר דעכ"ז לבו דוי ושייך להחמיר מטעם הכ' ואחריתה כיום מר מ"מ כיון שראינו בעת שגעונה זמירות טועים בלשון לאומים ושירי עגבים וכו' נושרים מתוך פ' כמעט תמיד והוי כהאי דאמרי' בחגיגה פ"ב כל עמרא דהוי נקי אגב אימי' סליק ומכלל הן אתה שומע לאו וכו' וממילא חזינו כי היא מעיקרא לאו ראוי' לבעל ת"ח וי"א (ה' ימחול לה. ותנוח בשלום) וגם סבל ממנה צרות רבות לא יתוארו בחרט עלי גליון עכ"פ זהו נראין דבריו בתשורת ש"י דתלוי בלב כל א' וא' וכיון

דבע"כ בזה אין לבו דוי כנ"ל על הפסדו רק אולי כשאר בת ישראל שהי' מכירה ויודעה ולא הוי סברא שהוא בכלל הכ' ואחריתה כיום מר א"כ לא הוי עוד ספק דברי קבלה שנאמר להחמיר בזה ועיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ע"ו בד"ה והנה לכאו') וממילא הדרן לכללא הלכה כדברי המיקל באבל. ומ"ש בתשורת ש"י דיש להחמיר עכ"פ לקרוע בלא ברכה כיון דבספק קריעה יש לילך לחומרא כדאמרי' במ"ק (דף כ"ו ע"ב) דשאני קריעה מאבל לענין ספק עיי"ש הנה נעלם ממנו דברי הב"ח יו"ד (סי' ש"מ אות י"א) דמה דאמרי' שם במ"ק אבילות וקריעה לחוד היינו רק דלא תקשי לשמואל דפסק הלכה כדברי המיקל באבל אדשמואל דפסק גבי קריעה כר' יהודה בן בתירא דמחמיר ע"ז קאמרי' דאבילות לחוד וקריעה לחוד אבל היכא דלא איפסקא הילכתא בשאר דוכתי מסתמא אין חילוק ואף בקריעה הלכה כד' המיקל באבל עכת"ד הב"ח והגם דמצינו בר"ן (פ"ג דמ"ק) שכ' דבקריעה לא אמרי' הלכה כד' המיקל וכן הוא בתורת האדם להרמב"ן ועיי' בשו"ת חות יאיר (סי' צ"ד) וי"ל דלא פליגי הב"ח עם הרמב"ן והר"ן דגם כונתם רק דלאו כללא הוא דהלכה כד' המיקל בכל מילי דאבל ודיניו דהא מצינו בש"ס מ"ק כנ"ל דמחלקי' לגבי שמואל בין אבל לקריעה כנז' אבל בשאר דוכתי אולי גם הם יודו להקל בקריעה כדי שלא יחלוק מרן הב"ח ז"ל על הראשונים:

עכ"פ הוי שוב ספק ספיקא דיש עוד ספק אולי הלכה כהב"ח דגם בקריעה ס' להקל וא"כ יש לסמוך על הישׁ"ש ושאר פוסקים שמתירים וא"צ גם לקרוע כלל הגם שי"ל ס"ס להחמיר ג"כ ספק כהפוסקי' הנ"ל דספק קריעה להחמיר ואת"ל כהב"ח דס' קריעה להקל הוי ספק דהפוסקים דחייב להתאבל על אשה כזו שנתן לבו ודעתו לגרשה אף דאינו ס"ס המתהפך מצינו מחמירי' גם בס"ס כזו אך בנידון דידן נוטה ממילא יותר בגוף הדין דא"צ להתאבל ע"כ בודאי יותר מטין להקל וגם נ"ל בזה כיון שנשא כבר אשה אחרת כדת של תורה ובעצת חכמים וגדולי הדור ואם יקרע עתה אחרי זוגתו הראשונה יהי' חלשה דעתה מאוד והוי כמ"ש החתם סופר (חיו"ד סי' שנ"ה) ומובא בפת"ש: (סוף סי' ת"ג) באשה שמת בעלה ונשאת לאחר ואח"כ. ליקטו עצמות בעל הראשון אינה מחוייבת להתאבל ביום ליקוט עצמות ואפי' בגוף האבילות כגון שמת ונתייאשו לקוברו אחרי שכבר נישאת לאחר י"ל דאינה מתאבלת וכ"ש ליקוט עצמות ואין מהראוי להראות אבילות על בעלה הראשון דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום עכת"ד החת"ס והגם דיש לחלק בין אשה לגבי בעלה דשם כ' טעמי' הראשון משום דנשואי הבעל שני בע"כ מפקיעין כל קורבת בעל הראשון ול"ש זה בבעל לגבי אשתו הראשונה שאין איסור ב' נשים מה"ת מדינא ולא אפקעי נשואי כלל כמובן מ"מ אין זה דרכי' דרכי נועם וגו' כנז'

וגם יש לצרפו לסניף לס"ס לקולא כנ"ל. שוב ראיתי בשו"ת מחנה חיים (ח"ג סי' ל"ט) שפלפל ג"כ בדברי הישׁ"ש הנז' ורצה לומר דגם מהרש"ל ס"ל דעכ"פ יום א' דאבילות יום א' דאורייתא חייב לנהוג ואח"כ חזר בו והודה שם דנראה ממהרש"ל דגם מיום א' דאו' ג"כ פטור כיון דיום א' הוא מהכ' ואחריתה כיום מר וזה אין לבו דוי עלי' כנ"ל. ועיי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' ט'). ולא ישמע שום שוד ושבר בגבול ישראל. ונזכה ב"ב לבנין אריאל. ידידושתו"ט בלונ"ח:

סימן כז

ראיתי מדי עברי בהס' שו"ת תשורת ש"י (מה"ק סי' ה') שכ' בצ"ע במעשה שמת האב ר"ל וביום זה הי' לו בן למול וכיון שקורין השם בשעת המילה וגם המנהג לקרוא להבן על שם אביו ע"כ דעתו שלא למול ולקרוא להבן בשם אביו טרם קבורת אביו וטעמו דקריאת השם הוי העתקת הנפש מהמת למי שנקרא בשמו ועפי"ד הזוה"ק ובריקאנטי (פ' תצא) כי לאו דלא תלין הוא כי כל עוד שלא נקבר לא יתגלגל באחר וכו' לכן צוה לקוברו מיד כי אולי מיד ימצא מנוח אשר יוטב לו עכ"ד. ובתשו' תשורת ש"י הנז' (בסי' תר"ל) השיב למי שנולד לו זכר ולפני מילתו מת אביו או אחר אם נכון לקרות שם התינוק בשם הנפטר העלה מש"ס מ"ק (כ"ה ע"ב) דרב חנין חתני' דבי נשיאה הוי ולא הי' לו בני בעי רחמי והוי לי' ההוא יומא דבעי למימהלי נח נפשי' וכו' ואסיקו לי' חנין על שמי' הרי דאף כשהי' נולד הי' ר"ח חי עוד מ"מ אסוקי לי' חנין על שמו ולא הזכיר כלל ממ"ש בתשו' אחרת (סי' ה') והיינו משום דפשיטא לי' דבעובדא דהכא לאחר קבורתו של הנפטר יוכלו אח"כ לקרוא השם גם למי שנולד עוד בחיי הנפטר כנז'. והנה לבבי לא כן ידמה כלל. ודבריו ז"ל תמוהים והני מילי סתרא"י מופרכים וסותרים מעיקרא ממ"ש (בסי' ה') כנז' דקריאת השם הוי העתקת הנפש מהמת למי שנקרא בשמו. וזה אינו ברור ולא הביא שום ראי' מוכחת שיש בה ממש. דממ"ש הישׁ"ש בגיטין בקריאת שם ישעי' דלא מסמנא מילתא היינו. משום שהנביא ישעי' הרגו בן בנו עיי"ש בודאי אין ראי'. דז"א רק כעין סימנא מילתא למזל הבן דאם נאמר שנעתק הנפש להנולד ע"י קריאת השם אדרבא מה טוב הי' אם יוכלו להמשיך הנפש הקדוש של הנביא ישעיהו בתוך הבן הנולד וכן מכל הצדיקים אם יקראו מהמון את שמות בניהם בשמם וכי ימשכו ויעתיקו בע"כ את נשמותיהם להנולד שיקראוהו בשמו גם אם יהי' מי שיהי' בין פחותי ערך הגרועים ולכולם יבא מחלק נשמתו שיכריחו ע"י קריאת השם לבניהם בודאי לא ניתנו הדברים להאמר כלל לכל בר דיעה. וכן ממה שהביא שם דאחז"ל רשעים לא אסקי' בשמיי'

רקביבות תעלה בשמותן בודאי אין שום סרך ראי' כלל. ממילא ג"כ אין ראי' לזה כלל ממ"ש שם בשם האוה"ח פ' פנחס עיי"ש. ואדרבא הלא מפורש בתורה ביבום והי' הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת. ועיי' ברמב"ן פ' וישב (פ' ל"ח סעי' ח') מה שחולק על רש"י בכתוב והקם זרע לאחיך שפירש"י הבן יקרא על שם המת וע"ז פליג הרמב"ן וצווח דהרי במצות התורה נאמר ג"כ יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל ואעפ"כ אין היבם מצווה לקרוא לבנו כשם אחיו עיי"ש. ובאמת הוא ש"ס ערוכה ביבמות (דף כ"ד ע"א) דדרשי' והי' הבכור אשר תלד וכו' יקום על שם אחיו לנחלה אתה אומר לנחלה או אינו אלא לשם יוסף קורין אותו יוסף יוחנן קורין אותו יוחנן נאמר כאן יקום על שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה להלן נחלה אף שם האמור כאן לנחלה ולא ימחה שמו פרט לסריס ששמו מחוי אמר רבא אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי ג"ש אפיקתי' מפשותי' לגמרי פי רש"י שא"צ לקרות לבנו בשם אחיו המת וכו' עכ"ל וא"כ ביבום דאין לך יותר העתקת וטובת הנפש להמת מע"י היבום והבן שיוליד אחיו היבם בחיבור נפשו כמ"ש המפרשים הראשונים והמקובלים ואעפ"כ פסקינן בזה בפירוש דאין שום סמך ופי' לקרוא להבן הנולד על שם המת. ואין לך השגה גדולה מזו. והרי דקריאת השם אינו גורם העתקת הנפש להנולד. אלא הוא ודאי דמה שקורין בשם הצדיקים הוא לזכר וכבוד הצדיקים וכדאמרי' במד"ר פ' וירא (ריש פ' מ"ט) עיי"ש וכהאי דדרז"ל בברכות (דף ז' ע"ב) בקריאת שם ראובן ראובן מה בין בני לבן חמי וכו' וכן כיוצא וכן במד"ר שלח לענין קריאת שמות המרגלים והיינו דהוא סגוליות והשם ג"כ גורם במעשי האדם ועניניהם וע"כ נהגו לקרוא על שם הצדיקים גם מטעם זה כדי להיות מסוגל להזכיר זכות צדקתם שיהי' הבן הנולד מוצלח בתורה ויר"א ובכל ענייניו וילך בדרכיהם וגם כשידע שהוא נקרא על שמותם אולי יעורר א"ע פעמים להתבייש מלצאת חוץ לגדר כ"כ ויזכור להתדבק במעשי אבותיו או רבותיו הקודמים אבל לא שיכריחו עי"ז (הקריאת שם) להעתקת הנפש בע"כ להבן הנולד וכיון שהוא רק לזכר הצדיקים או אבותיו לכבודם ולסגולת זכות צדקתם כנז' א"כ אין נ"מ אם נקראוהו לשמו קודם קבורת המת או לאחריו דהרי מ"מ הא נולד הבן בעת שהנפטר הלז הי' עודנו חי ואיך נעתקה נפשו אז להבן הנולד ואין לומר דע"י קריאת השם נעתקה נפשו דז"א כלל כמו שהוכחנו דא"כ לא היה מקום למה שנהגו גם אצל הצדיקים לקרוא בשם צדיק שנפטר (אחרי קבורתו) הגם שהילד נולד בעת שהי' עודנו חי הצדיק הלז כנז'. ואם ע"י עיבור נשמה נאמר שנתוספה עתה בהבן הנולד נשמת הנפטר בשעת קריאת שמו הלא לא מצינו עיבור נשמה רק על ידי זכות מעשה בנ"א שזכה בעצמו

כמ"ש בכהאריז"ל וכידוע מהמעשה דהג' בעל מדרש שמואל ז"ל על אבות שעמד פ"א רבינו האריז"ל מפניו אם כי הי' מצעירי תלמידיו ואמר כי אז בא עמו בסוד עיבור נשמה נשמת רפב"י ע"י המצוה גדולה שעשה (שהוא מעין המצות שעשה רפב"י בחייו) עיי"ש (ודוחק לומר דבא עיבור נשמה ע"י מצות המילה וע"כ קורין אז בשמו דזה צריך במעשי פרטית מיוחדת שיעשה בעצמו משא"כ מילה שעושין לכל אדם). אבל לא כמ"ש הרב בעל תשורת ש"י, ולפי"ז שפיר מ"ש בשם ש"ס מ"ק שם דקרי לברי' דר' חנין בשמו אם כי נולד בחייו אבל אין ענין מ"ש לדקדק שיהי' רק אחרי הקבורה כנ"ל. אולם אולי מה שפסק שם שיקברו קודם המת טב הורה ולא מטעמי' דמ"ש דלולא זאת דקריאת השם (לדעתו וסברתו הנז') הי' צריכין למול מקודם כדפסקינן ביו"ד (סי' ש"ס) דמילה וקבורה מילה קודם אך מטעם הנז' הורה לקוברו מקודם ובמחכת"ה גם בזה נעלם ממנו דברי הט"ז מפורשים ביו"ד (בסי' שמ"א סוף סק"ו) שכ' בשם רמ"א כת"י דיש לקבור קודם דאל"כ הוי אונן וא"א לו לברך להכניסו בבריתו וכן הסכים אתו בשו"ת תשובה מאהבה וכן הסכים אתו הגאון אור חדש כמובא בפת"ש שם וכן עוד שם בברכי יוסף. הגם שיש חולקים על הרמ"א ועיי' בס' כורת הברית על הל' מילה סי' ר"ס (בנחל כרית ס"ק ו') באורך עכ"פ יתבאר משם דא"א לו לברך להכניסו (קודם הקבורה) בעת שהוא אונן ובסתם במקום שאין מנהג להיפך בודאי (בני אשכנז תפוצתינו) יוצאין ביד רמ"א אם יש' עוד שהות ביום (גם קודם שקיעה"ח) למול אז קוברין מקודם ומלין אח"כ כדי שיוכל לברך להכניסו כשלא יארע סיבה כזאת ח"ו, וידעתי ושמעתי בבירור ונדפס אז במחזיקי הדת כי אירע כזאת ל"ע להגאון מוהר"ר שמעון סופר זצ"ל אבד"ק קראקא כי נפטרה בתו היולדת (אשת הה"ג מ' עקיבא קארניצער זצ"ל) ואותו היום הי' יום השמיני ללידת בנה ובעת שבאו בחזרה מבית הקברות מלו אח"כ הבן אם כי אביו הגאון התם סופר זצ"ל בתשו' (חיו"ד סי' שכ"ה) כ' שהגאון בעל זכרון יוסף ז"ל עשה מעשה כמהרש"ל זצ"ל למול מקודם וכן הורה הוא ז"ל עיי"ש מ"מ כנראה חש הה"ג מקראקא זצ"ל יען שהוא אתרי' דמרן הרמ"א לא רצה לשנות מד' הרמ"א באתרי' דמר ונכון. וגם יש לחלק היכא דהתחילו מקודם להתעסק בצרכי קבורה או לא כמו שחילקו במגן גבורים (או"ח סי' ע"א) ובס' תשורת ש"י שם לא ביאר באיזו אופן הי' אם התחילו להתעסק בצרכי קבורה וכו' וי"ל כי מחמת ששם הי' נפטר אבי הבן וממילא הסנדק או א' מהב"ד מברך ברכת להכניסו והם אינם אנונים ויכולי' לברך גם קודם הקבורה אך אולי הי' אבי אביו קיים ונכון שיברך הוא הברכה כמ"ש האחרונים (עיי' בס' כורת הברית על הל' מילה) והוא אונן על בנו וכפי הנראה (במחכת"ה) נעלם ממנו כ"ז מהה"ג בטל תשורת ש"י ז"ל

עכ"פ לפי"ז טב הורה כנז' ולא מטעמי' דאי משום קריאת השם אין נ"מ כמו שביארנו. ועובדא ידענא הנודע ומקובל בידנו כי רבינו הקדוש הגאון א"א מוהר"ר אלימלך זי"ע מליזענסק בעל נועם אלימלך צוה לבת אחותו שהיתה אמו של זקיני הגה"ק מהרצ"א מדינוב זי"ע בעל בני יששכר לקרוא לבנה הנז' (בעל בני יששכר) [עוד טרם הולדו] בשם "אלימלך" כשמו וכשהובא לפניו זקיני הנז' כמו בן ג' שנים (בחיים חיותו) והודיעוהו כי שמו "צבי אלימלך" הקפיד על מה ששינו והוסיפו עוד שם א' על שמו ונודע עוד מזה ואין עת האסף פה וכן עוד מצדיקים זי"ע שמענו כזה שציוו לקרוא בחייהם בסוף ימיהם לילד הנולד כשמותם לסגולת טובת נפש הנולד שיוגדל ויהי' לאיש עובד ה' ומהודם נתנו עליו מזה בסגולת השם אבל לא מטעם גלגול כנז'. ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו ויושיענו ממאור פניו:

במהרה דידן:

סימן כח

בענין הנתוח במתים ר"ל שרוצים הרופאים לעשות ואומרים שעי"ז ילמדו א"ע לרפאות בנ"א והוי הצלה מפק"נ על ידם לפי שיטתם ודעתם הנה כבר ניתן הענין להענות בו בשו"ת נודע ביהודא (תנינא חיו"ד. סי' ר"י) והעלה לאסור לנוול עי"ז מתי ישראל וכן בשו"ת בנין ציון (קמא סי' ק"ע קע"א) אולם הערה בבנין ציון דשם בנו"ב אסר העיקר מטעם דל"ש ס' פק"נ בזה כיון שלא הי' לפניהם עוד חולה כזה אלא שרצו הרופאים לנוול את המת ולפתחו למען ידעו למצוא תרופה אם יבא חולה כזה לידם וע"ז לא שייך להתיר בשבת ולקרותו אפילו ס' פק"נ דא"כ התרת כל מלאכות שבת להכין רפואות וכיוצא שמא יצטרך לחולה אע"כ דלהא לא חיישינן שמא יבא לפנינו חולה שי"ב סכנה וכו' עכת"ד הנו"ב והתינח בעובדא דהנו"ב שלא הי' אז לפניו חולה אחר כזה אבל בעובדא דיד' שנשאל הבנין ציון הוא שיש שם עוד חולה שנחלה בחולה כזו ולפי"ד הרופאים ע"י פתיחת וניול המת יוכלו לדעת עי"ז איך לרפאות את החולה אשר עודנו בחיים במחלה כזו ועכ"ז העלה בבנין ציון לאסור עי"ש נימוקיו וטעמיו הנכונים. ואבא בזה רק מה שיש להעיר על דבריו. דהנה (בסי' קע"א) שם הקשה אותו הגאון מהר"ם שיק ז"ל דהא אמרי' בערכין (דף ז' ע"א) באשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין וקורעין בטנה כדי להוציא את הולד הרי דמשום הצלת עובר מותר לנוול המת וע"ז השיב (הגאון בבנין ציון) דניול המת לא נקרא רק מה שמשוקץ ומתועב המת בעיני רואיו ובפרט במה שיקרא ניול גם גבי החי אבל להוציא העובר ע"י חתיכת בטנה מאן לימא לן דזהו ניול איקרי

אחרי שגם בחי' לפעמים הרופאים עושין כן להוציא הולד ומצינו בדרז"ל יוצא דופן הרי שהיה ידוע דרך רפואה אצלם עכת"ד ותמהני כי במחכת"ה, אישתמיטתי' גמ' ערוכה ומפורשת באותו עמוד שם בערכין ז' ע"א) דהאשה היוצאת ליהרג מכין אותה כנגד בית הריון כדי שימות הולד תחלה כדי שלא תבא לידי ניול פירש"י שאם יהא חיות בולד יצא לאחר מיתת אמו וניול הוא עכ"ל וכן פסק הרמב"ם (פי"ב מהל' סנהדרין הל' ד') ואם כשיצא הולד לאחר מיתתה בלי שום ניתוח דהוא דרך כל האדם בחי' שיולדת ולד אעפ"כ ניול מיקרי לאחר מיתתה וממיתין העובר במעי' עי"ז קודם מיתתה כדי שלא יצא אח"כ ויהי' ניול לה כנז' כ"ש וכ"ש כשחותכין כריסה ויוציאו הולד דהוי ניול יותר ואעפ"כ עושין לה זה לאחר מיתתה מיד כשיושבת על המשבר כנז' אלא ודאי דמשום פק"נ להציל הולד מתירין את הניול בהמת וא"כ בהנתוח בהמת כדי להתלמד במק"א גם לספק פק"נ ה"נ יש להתיר אם כי הוא ניול וה"ז קושיא גדולה:

ומה דאין עושין כן בימינו (שלא יארע כזאת) ביושבת המשבר היינו כמבואר בש"ע או"ח (סימן ש"ל סעי' ה') ברמ"א בשם או"ח דגם בחול אין עושין כן לפי שאין בקיאין להכיר במיתת המת בקרוב כל כך שיוכל הולד לחיות ועי"ש במג"א (ס"ק א') דשמא נתעלפה אם יחתכוה תמות וצריכין להמתין ואדהכי והכי מיית הולד, אבל כשהיו בקיאין היו עושין כן ביושבת על המשבר (דהוא כבר גוף בפ"ע דנייד ולד דמשום זה גם בנתחייבה מיתה ורצו להרגה ויושבת על המשבר ממתינן לה עד שתלד כמ"ש הרמב"ם שם ועיי' בשטה מקובצת בגליון הגמ' בערכין שם):

ועוד יותר מפורש בתשו' הגאונים (סי' רמ"ח) ומובא בכנה"ג ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן י"ג) וז"ל שאלה אשה שמתה על המשבר והולד מפרכס במעי' מי קרעינן לכרסה לאפוקי את הולד או לא. תשובה לא קרעינן לה אלא משהינן ומחתינן לה אבנא אכריסא עד דימות הולד וקברינן לה עכ"ל תשובת הגאונים הגם דדבריהם ז"ל מרפסן איגרא דהרי הם היפך ההלכה כנ"ל דביושבת על המשבר דקורעין את כרסה אפי' בשבת לאחר מיתתה מיד כדי להציל הולד כנ"ל מגמ' וש"ע כיון שכבר הוא גוף בפ"ע (כשיושבת על המשבר) ובוראי מחויבין להצילו ולא להמיתו על ידי מתיחת אבן על כרס אמו לאחר מיתתה וכבר תמה בכנה"ג ונדחק ליישב והשבו"י תמה גם עליו עי"ש. עכ"פ הרי לפניך דמיקרי זה ניול מה שיוצא הולד לאחר מיתתה גם בלי נתוח) וחמיר כ"כ ניול זה אצלם עד שהתירו וציוו להניח ולמתוח באבן אחרי מיתתה כדי שימות הולד ויקברו כך ונמצא לדידן דפסקינן כהגמ' וש"ע דפותחין את כרסה (כשהיו בקיאין כנ"ל) ובע"כ דהתירו ניול גדול כזה בשביל ספק פק"נ וא"כ קשה כנ"ל:

ובס' בית מאיר על היו"ד (סי' שס"ד סעי' ד') בעובדא שמתה ר"ל מעוברת בחדש ז' או ח' ושאל השמש אם להמתין עד שיצא הולד ממעי' או לקוברה כך (ובזה כבר האריכו למעניתם, בחריפתם ובקיאתם, בשו"ת ארי' דבי עילאי חיו"ד סי' י"ט ובשו"ת השיב משה חאו"ח סי' י"ג עיי"ש בדבריהם וכן עוד בתשו' הגדולים. ולא אהי' נחית לבאר כזה בעובדא כזו שלא יארע ח"ו את אשר מקובל בידי מאבותי' הקדושים זי"ע בזה ואכמ"ל) וכ' שהמנהג שממתינין במעוברת שמתה עד שתוציא את הולד הוא בטעות ונובע ממה שאפשר אירע שמתה אשה בשעה שכורעת לילד וע"כ הורה גאון א' שאל יקברוה וימתינו אולי יצא הולד חי' ממעי' (אבל לא במעוברת שאינה כורעת לילד) עכ"ד ושנה ושילש הדברים אלו שם ובמחכת"ה המה תמוהים כי לפי"ד הרמ"א הנ"ל כשימתינו מעט (איזה מינוטין) אחרי מיתת אמה אז כבר מת הולד, כנ"ל מהמג"א ועיי"ש בפרמ"ג (בא"א ס"ק י"א) ומה זה סברא כלל שיורה גאון שימתינו מלקברה אולי יצא הולד מחיים מקרבה הלא כל זמן ששוהין וממתינין יותר אחרי מיתתה פשיטא שהולד כבר מת ומה זה אהני ששוהין בקבורתה הלא אדרבא כל זמן ששוהה יותר כנז' אז יותר פשוט שלא יצא הולד חי עוד, ואכמ"ל:

תבנא להנידון שהתחלנו כיון שהניול נדחה מפני ס' פק"נ וא"כ קשה לכאורה כנז' למה אסרו הנתוח של הרופאים, אלא ודאי דהעיקר משני טעמים האחרים שחולק שם בבנין ציון אשר המה נכונים וכמו שהעלה שם לאסור נתוח המת בכל אופן עיי"ש ולא מטעם הא' שכ' דאין זה ניול הוצאת הולד ע"י הנתוח דז"א דבאמת הוי ניול כנ"ל) וגם עוד י"ל בזה דבאמת לא מיבעיא כפי' שכ' הנו"ב דמשום זה שיתלמדו למק"א כשאין חולה כזה לפנינו, פשיטא דאסור לנוול המת כנז' אלא גם בעובדא שכ' הבנין ציון שיש כבר חולה כזה לפנינו עודנו חי ואומרים הרופאים שרוצים להתלמד מזה המת בנתיחתו כדי לרפאות את השני החי אמנם אנחנו יודעים כי אינו בכלל ס' פק"נ להצילו לאשר שקר בימינם והמה רופאי אליל וכל דבריהם רק השערות ודמיונות והיקשות שעושים הגדולים שבהם ותלמידיהם הרופאים שבעיירות גם זה לא יבינו, והנתוח שעושין להמתים רובן ככולם המה מתעסק בעלמא לבלי תכלית הנרצה יען שעפ"י החוק צריכין לנתוח לכל מת שנהרג או נמצא גם במקום שלא יגיע נ"מ ולא נודע הרוצח כלל או שראו כולם שהוא הרגו ואין שום ספק מ"מ ינתחוהו וינוולו המת וכל רוח דעת והגה אמת קשה להוציא מפיהם ולא יוכלו להכיר ולהוציא מחודש ושום שכל בגוית המת הלז מה לרפאות עי"ז את החולים אך הנתוח הוא אצלם לחוק כנ"ל ומעשי תעתועים, אצלם כשעשועים, כיון שאינו נגד רצונם לעשות זאת יען שרובם ככולם ג"כ היהודים

שבהם לא יאמינו כלל בהשארת הנפש ובפרט בדחז"ל ע"כ גוית המת הוא אצלם כנבלת בהמה או עוף וטוב שברופאים לגיהנם כדחז"ל בסוף קידושין ובאמת מה יוכלו לדעת גם אם יש עוד חולה כזה לפניו באותו עיר (לפי דבריו) ואיך ידע אם הוא באמת אותו חולי כי חולאים רבים כמנין תוצאו"ת ר"ל כשאחז"ל ולמיניהם שונים גם באותו המין ואם יחפוץ לדון מהמת הלז לאותו חולה אולי עוד יזיק יען שיתן לו הסמים הצריכים לחולי שמצא בהמת ובאמת בהחי הלז אין בו חולי הנז' רק הדומה לה והסמים האלו המה יזיקו לו. וגם מי יודע אם יוכל לדעת כלל מגוית המת מה היתה בה החולי. ואם יוכל לדעת מגוית המת להבין המחלה (הגם שהוא רחוק) האיך יוכל לדעת איזו רפואה הי' מועיל לו ואח"כ יש עוד ספיקות כי אולי לחבירו יזיק זה הרפואה כי לא כל האצבעות וגופים שוים והטבעיים שונים הרבה וכהנה וכהנה ספיקות רבות ועצומות ושינויים שונים ומעיקרא דדינא פירכא ומי יודע אם לא יזיק עוד יותר כנ"ל ע"כ שוא"ת עדיף ולא נתיר ניול המת בקום ועשה ח"ו והוא עון גדול עד שמצינו בגמ' כנ"ל שציוו חכז"ל להכות כנגד בית הריון כדי שימות הולד תחלה (דכיון שנהרגה בידי בנ"א לא מת הולד תחלה כדאמרי' שם בגמ' עירובין) והגם דהוי עובר ירך אמו (ועיי' מ"ש שם בארי' דבי עילאי) וגם לא כלו לו חדשיו בסתם וא"כ הוי נפל (כמ"ש בבית מאיר שם) מ"מ לעשות מעשה לכתחלה להרוג לעובר שבמעי' הוא דבר זר מאוד עכ"ז הוא קל יותר (לד' חז"ל) אפי' מספק ניוול המת היינו שמא יצא הולד בעצמו חי ויהי' ניוול לה כנז' (הגם שלא ינוולוה בידים רק אולי יצא הולד בעצמו כנז') מכ"ש ודאי ניוול המת שעושין בידים שהוא עון פלילי. ע"כ בודאי מצוה וחיובא להשתדל (בכל צרה שלא תבוא ח"ו) להציל מניתוח וניוול של הרופאים האלו ושהוא בכפירתם מעשי תעתועים, ולבלי תועלת. ובאמת הוא איסור חמור כנז'. ועיי' ש"ס חולין (דף צ"ב) דקחשיב ג' מצוות דמקיימי ב"נ וא' מהם שאין שוקלין בשר המת במקולין פירש"י בשר המת של אדם, במקולין באיטלז שאין אוכלין אותו בפרהסיא כל כך עכל"ה, ונראה גם משום כבוד המתים נהגו עכ"פ ברגש נפש בנ"א שאין מבזין בשר המת כ"כ וליזהר עכ"פ במקצת, ובימינו הרופאי אלול וגם מבנ"י (ואפיקורוס ישראל כ"ש דפקיר טפי כנודע מדחז"ל) כשצריכין להתלמד לתחבולותם וחכמתם כנ"ל ינתחוהו לאברים ויתנו ביד כל תלמיד אבר בפ"ע ואח"כ כשנסרח הבשר זורקין אותו לבית הכסא. ויש עוד ראי' מש"ס בכורות (דף מ"ה ע"א) בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו זונה א' שנתחייבה שריפה למ' בדק ומצאו בה רנ"ו אברים משמע לכאורה דלצורך להתלמד מותר לכתחלה לנתחה אברים אברים כהאי מעשה דשלקוה כנז'. אך ז"א ראי' די"ל דמיירי בזונה נכרית דל"ש כבוד

המת. ואדרבא משם ראי' דגם בנימוסי בנ"א הנכרים לא נהגו קלות ראש אז גם במת נכרי גם כדי ללמד את התלמידים הרופאים, לא התירו לחתכן לגזרים ולספור כל עצמותיהם רק כשאירע זונה נכרית בזויי' התירו להם הנכרים בנימוסם לבזותה אחרי מיתתה. (וכנראה) זהו הי' עונשה במיתתה ששלקוה ביורה רותחין ומתה ועי"ז נתפרקו ממילא אברי' זמ"ז ועי"ז יכלו לספור עצמותי' אבל אין שום ראי' מזה היתר הניוול כנז': והנה י"ל ראי' גדולה מש"ס שבת (דף י"ג ע"ב) אין בשר המת מרגיש באיזמל (ופרכי') איני והאמר ר' יצחק קשה רימה למת כמחט בבשר החי שנא' אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל (ומתרצי') אימא אין בשר המת שבחי מרגיש באיזמל, וקשה דל"ל להש"ס לדחוקי להמימרא ולהוציאה מפשוטי' דמיירי בחי (בבשר המת הגדל בו מחמת כוי' או מכה וכפירש"י) הא הוו"ל לשנויי דמיירי בבשר המת ממש רק לא קשיא מעיקרא איזמל "ארימה" די"ל דברימה באמת מרגיש המת כיון שכן נגזר מאת השמים שיתעכל בשרו ע"י רימה וזהו בדיוק עונשיו של חטאיו שמרגיש ברמה אשר תאכלנו וכמבואר בדרז"ל (באבות) מרבה בשר מרבה רמה (ובכל ספרי הראשונים ז"ל ספרי מוסר) משא"כ באיזמל שיחתוך החי בו (לאיזה צורך כדי להתלמד לרפואה במק"א וכיוצא) זהו איננו מרגיש כלל כיון דסוף כל סוף הרי גוף מת הוא כבר בעצמותו. וא"כ לק"מ, ולמה לא מתרץ הש"ס כנז' א"ו דפשיטא לי' להש"ס דגם בחתיכת איזמל מרגיש המת מה שעושין בו החיים כגון הרופאים בנתוחם אחרי מותם כיון דזהו בזיונו וזהו היסורים שלו ואסור לבזות דיוקנו של מקום ית"ש וגם כיון שעשה בהגוף תורה ומצות מעשיות וה"ז תיק לספר או כתשמישי קדושה שבלו דנגנזין מדינא ולא לחתוך בהם בפרט לבזותם כל דהו אדרבא צריכין לנהוג כבוד ביותר בגניזתו היינו קבורתו טהרתו והלוייתו. כמשפט התורה וכדחז"ל. וע"כ משני הש"ס בע"כ לחלק דזהו מיירי רק בחי בבשר המת מחמת מכה שבו וכו' וכנ"ל ע"כ בודאי מצוה וחיובא למעות כל מה דאפשר ולהציל מניוול המתים ר"ל:

שוב ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שמ"ז) שהוא המפלפל עם שו"ת בנין ציון הנז' מטעמים בעה"י שכתבנו בזה משנה לא זזה ממקומה כפי שביארנו והוכחנו לעיל, ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים וברוכים בכ"י:

סימן כט

כבוד ידידי הה"ג וכו' הי"ו:

הן עתה אצלתי לי מעט מזעיר עת ופנאי והציע לפני ש"ב החריף שיחי' את חיבורו כת"י וראיתי בסי' נ"ז (בחשבון ודעת) השיג עלי על מה שכתבתי בחי' שו"א מנח"א (ח"א סי' נ"ג) לצדד היתרים בעד הקצבים שמוכרים בשר לבני החיל ויש בתוך בני החיל יהודים אשר לפעמים יכריחום שרי הצבא לאכול טריפות אם מותר למכור להם לשרי החיל טריפות ועכ"פ בלי בדיקת הריאה, והנה ירה חיצי השגותיו בשתים. א') במ"ש לצדד להקל משום לפני דלפני עפי"ד הרא"ש בהך דלפני דלפני לא מפקדינן לא שייך היכא שיש חשש מכשול לישראל מחמתו והכא יגיע המכשול לבני חיל היהודים. ב') כיון דפסקינן ביו"ד סי' קי"ב סעי' י"ח) דגם פת עכו"ם אסור למכור לנכרי שמא ימכרנו לישראל מכ"ש איסור דאורייתא:

הנה אשיב בעה"י על ראשון ראשון, הנה מלבד כי לא עלי תלונתו כי אם על החות יאיר (סי' קפ"ה) שהתיר ג"כ מטעם לפני דלפני אם כי יגיע מכשול לישראל אמנם ע"ז כבר הביא גם כת"ה תי' האחרונים משום שיגיע מכשול לישראל מומרת ולא לבת ישראל כשירה ע"כ אינה בכלל ערבות ולא אסרינן בזה, אך גם בנידון דידן י"ל דעד כאן לא כ' הרא"ש ושארי הראשונים דלא אמרינן לפני דלפני היכא שיגיע עי"ז מחמתו מכשול לישראל היינו כמשמעו שיגיע על ידו ומחמתו המכשול כמ"ש שם אבל הכא שממילא יכריחו ויתנו השרי צבא לבני החיל לאכול בשר טריפה ואם לא ימכור הוא להם יקחו מנכרי או ינחרו בעצמם רק השאלה תסובב אם מחוייב הקצב המוכר להם בשר ליזהר ולהפסיד עי"ז מכיסו הוצאות ההכשר והשחיטה ושלא ליתן להם טריפות יען כי יש בהם אנשים יהודים פן יכריחום לאכול מבשר זה א"כ מחמתו לא יגיעו להם מכשול על ידו אך הספק אם מחוייב להצילם כנ"ל, ובזה י"ל שפיר כיון דלא מפקדינן אלפני דלפני ע"כ אין מחוייב כנ"ל. ב') מ"ש מדברי מרן המחבר הנז' דאסור למכור לנכרי שמא ימכרנו לישראל ע"ז יש לתרץ דהתם מיירי ממכשול שמכשיל לחבירו בלי ידיעתו כהאי שמביא המרדכי מארבא שטבעה בחושתא וכן ממ"ש הפת"ש שם מש"ס ט"ז (דף ס"ה) בחטים שנפל עליהם יי"נ דרבנן דכ"ז מיירי שיכשל לישראל בלי הודע והוא גזירת חכמים על ככה (וכמ"ש גם כת"ה בדבריו) ולא משום לפ"ע דאו'. וזהו היכא דחבירו לא ידע מזה אבל הכא אם יש בני חיל יהודים הרי ידעו כי לא יתנו בעדם בשר כשר ורק המה מוכרחים ואנוסים לפעמים לאכול מזה. עכ"פ מכשול בלי הודע להם לא שייך בזה וגזירת חכמים לא היתה בכה"ג שנודע לו כנ"ל, רק משום לפ"ע והרי שוב באנו בזה לדיני לפ"ע כנ"ל כמו שכתבנו שם, ועוד י"ל עפימש"כ הש"ך יו"ד (בסי' נ"ז ס"ק נ"א) דבחטים שלא נתבקעו יש עוד צד היתר שמא יאכלום הישראל קודם פסח ע"כ לא גזרינן

וא"כ ה"נ בנידון דידן יש היתר באיסור דרבנן של טריפות או כשלא נדבקה הריאה דזה ממילא מותר בדיעבד כשנאבדה הריאה וכשאינו עושה במזיד כמו דפסקינן (בסי' ל"ט סעי' ב') וגם ברמ"א שם עכ"פ בהפ"מ יש להתיר, וגם אם הוי כטריפות מדרבנן מ"מ י"ל שמא ישמיט א"ע הישראל מלאכול זאת וא"כ הוי כמו שם שמא יאכלום קודם הפסח ומותר ובפרט לדעת התה"ד המובא ברמ"א שם (סי' נ"ז סעי' כ"א) גם באיסור דאורייתא אם יש איזו צד ספק יש להתיר וה"נ לא ימלט בטריפות שלא יהי' ספק בהילכתא ברוב פעמים, אך גם לד' הש"ך המחמיר י"ל באיסור דרבנן כנ"ל אך ממילא לא שייך גזירת חכמים זו בנידון דידן שהוא נודע האיסור לבני חיל כנ"ל:

אך לפי"ז עכ"פ מה שכתבנו במנח"א (ח"א סי' כ"ד אות ג') לענין בגד כלאים דרבנן כשאינו יודע הלובש שהוא כלאים דצ"ע אם חייב חבירו לקורעו מעליו בביתו כיון שהוא אינו יודע והוי איסור דרבנן בשוגג דא"צ כפרה לפי"ד הנתיבות. והלא לפי"ד המחבר (בסימן קי"ב שם) כנז' ולפימש"כ בפת"ש דגם באיסור דרבנן היינו בחטים שנפל עליהם יי"נ דרבנן ג"כ אסור למוכרו לנכרי שמא ימכרנו לישראל והיינו שיאכלום הישראל ועיי"ש בדרכי תשובה לאאמו"ר זי"ע (סי' קי"ב ס"ק ע"א) שתמה על הפת"ש דהרי מבואר זה במנחת יעקב שם דגם בדגן שנטבעו בחושתא לא הוי רק איסור דרבנן אפי"ה אסור למוכרו לעכו"ם שמא ימכרנו לישראל עיי"ש עכ"פ ה"ז סתירה לדברינו מ"ש שם לענין כלאים דרבנן בשוגג כנ"ל:

אולם גם לדברי הנתיבות בעצמו ה"ז סתירה מזה דאם נאמר דאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה למה באמת גזרו חכמים שלא ימכרנו לעכו"ם שמא ימכרנו לישראל הלא גם אם ימכרנו ויאכלו הישראל האיסור דרבנן בשוגג לא הוי מכשול כנז'. ודוחק לומר דלא חילקו בגזירתם שלא למכור לעכו"ם בין דאו' לדרבנן כיון דבאו' יש מכשול אם ימכרנו לישראל בשוגג דצריך כפרה כמזיד, וכבר השיגו ע"ד הנתיבות אלו במקומות רבות באחרונים ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ב סי' י"ח בד"ה והנה) וגם במנח"א ח"א (סי' ה') ויש בזה להאריך ואין העת מספיק לע"ע ועיי' בדברינו הנ"ל גם מ"ש בחלק הלז (סי' י"א אות ב') עיי"ש. ידידושתו"ט באהבה:

סימן ל

כבוד ידידי הה"ג וכו':

ע"ד השמן של הנאפראפארגא (זאנענבלומען) לפסח הנה כבר ראו עיניו מה שנראה מרמ"א (סי' תנ"ג) דיש לאסרן באכילה שהם השמנים בכלל קטניות וגם שלפי דעת

הד"מ אין לאסור שמן זית אטו שאר שמנים וכמ"ש שם בדגמ"ר. והנה מ"ש מתשו' בית שלמה (והוא בחיו"ד סי' קע"ז) ע"ד שמן הנעשה משאזאנע"ק לפסח וכת"ה מסתפק אם הוא היינו הך השמן מגרעיני הנאפראפארגא, הנה זה הוא הנק' בלשונם באסטגאליציען שאנזאנע"ק ולפי"ד הבית שלמה שם כמו שביאר זהו הנקרא שמן שומשמין וע"ז כתב. שהוא קטניות כיון שבתה"ד (סי' קי"ג) כ' דשמן של שומשמין הוא בכלל קטניות דאסור לאכלו אך גם בהגהות בן המחבר שם פקפק ע"ז וגם הגאון בית שלמה בעצמו שם סיים וגם אם אינו זה שומשמין מ"מ כיון שנעשה מהגרעינים והוי מידי דמידגן ע"כ הוא בכלל קטניות דאסור עכ"ד והגאון בית שלמה ז"ל הוא מראשי עמודי ההוראה באחרונים מדור שלפנינו ומ"ש מתשו' בית שערים (חאו"ח סי' רט"ו) שמתיר. אמנם כן הוא אולם תברא בצידה מה שסיים שם ויען כי דבר חדש הוא ואין דעתי נוטה להתיר חדש בזה"ז נתייעצתי עם הגה"ק מהריט"ב מסיגוט והסכים עמדי כמ"ש, עכ"ל, ושם נדפס בסמוכין מעשה לסתור כי למעשה אדרבא דעת הגה"ק מסיגוט ז"ל לאסור ורק להלכה ולא למעשה הסכים עמו וסיים לכן חלילה מעשות חדשות בארץ עיי"ש וא"כ נפל בבירא פיתא דהיתרא, להתיר למעשה בימינו:

ועיי' בשו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב ז"ל (חאו"ח סי' שע"ג) לענין השמן שנעשה מרעפ"ס שאוסרו מטעם קטניות עפי"ד הט"ז או"ח (סי' תנ"ג ס"ק א') לאסור חרדל משום דגדל בשרביטין כמו קטניות וה"נ רעפ"ס עיי"ש, ולפי"ז נמצא דגם בנאפראפארגא יש להסתפק אם הגרעינים שהם בתוך העיגול הגדול הוי כשרביטין ואסור כמו קטניות לד' הט"ז כנז' או לא הוי כשרביטין. ונחזי אנן בגוף הדבר הנה בליקוטי מהרי"ל במקור הדין כ' שהעובר על מנהג זה במדינות אלו שאסרוהו עובר בלאו דלא תסור וכל העובר ע"ד חכמים וכו' ומובא בשע"ת שם ועיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ט"ז בד"ה אך הנה לע"ד. וסי' י"ז בד"ה והנה אף שבכל הלין טעמי') עיי"ש לענין חדרגמ"ה ודברי מהרי"ל אלו, והגם כי אין לדמות הך תקנה דקטניות לשם בחדרגמ"ה שכ' מפורש בהתקנה עד שידעו טעם ברור להתיר משמע דספיקו לחומרא גם אם הוי דרבנן כמו שביארנו שם משא"כ הכא לא עדיף מס' דרבנן לקולא גם אם נאמר דהוי לדידן בלאו דלא תסור כמו שאר דבריהם אעפי"כ הם אמרו והם אמרו שלא לעשות איסורם רק בודאי ולא בספק ע"כ ס' דבריהם להקל כידוע מזוהר הרקיע להרשב"ץ ז"ל והדברים עתיקים ומבוארים באחרונים וכיון דהוי ספק אם זהו בכלל קטניות יש להקל וגם יש לדמותו למ"ש בתשו' מהר"א ששון (סי' קט"ו) לענין ספק תקנה בחרם היכא שאין להסתפק בלשון התקנה רק שיש ספק אם זהו הי' מעולם בכלל התקנה אז ל"ש ספק

לחומרא ומובא בדברינו במנח"א שם וה"נ יש לומר דהוי ספק מעיקרו אם זהו בכלל קטניות ולא חלה על זה התקנה מעיקרא והוי ספק לא על כמ"ש האחרונים שם, ואולם י"ל להיפך כיון דנסתפקו באחרונים כנ"ל דזהו שמן שומשמין א"כ הוי ספק בלשון התקנה דמחמיר במהר"א ששון אולם שאני התם בעובדי' דהוי ספק חרם דאו' לדעת כמה רבוותאי והכא לא הוי גם לדידן יותר מס' דרבנן כנז'. אך הוי ספק נוטה להחמיר כיון שהשומשמי' זאנענבלומע"ן (או נאפראפארגא) אלו שכיחי' במדינתנו מעולם וגם במדינת פולין אסטגאליציען ופאדאליען ומעולם לא נשמע שיעשו מהם שמן לפסח אם כי היו מעולם צריכין לזה בפסח לדידן שנהגנו בחומרות איסור קטניות ואין מה לאכול להמון, אלא בע"כ דהוי כמו הוחזק הקול שגם זה הוא בכלל קטניות שאסרוהו ע"כ שפיר כ' הגאוני' הנ"ל דהוי עושה חדשות בעל מלחמות ללחום בדעתנו עם המוחזק וכמו מקובל מאבותינו. ע"כ לא אוכל להסכים להתיר בזה, וגם שאל אביך ויגדך וגו' ודכירנא לפני כמה שנים הדפיסו שיש למכור שמן כזה לפסח עם הכשר מרב א' ותמה כ"ק אאמו"ר אביהן ורבן של ישראל זי"ע והקפיד על המכשיר. ע"כ בודאי נלך בדבריהם ולא ימוטו רגלינו ובחסדו ית"ש יעזרנו בקרוב ויושיענו. ובמהרה דידן יגאלנו בביאת בן דוד בכ"י ידידושתו"מ באהבה:

אחרי הדברי' האלו נשאלתי על ככה ג"כ מהרב הגאון וכו' שיחי' לאיושט"א ועוררני כי השמן לא נעשה מן הגרעינים רק בתוך הגרעינים ישנם שקדים קטנים ושקדים אלו התינוקות אוכלים דרך עראי אבל מ"מ אינו מאכל אדם כי מזיקים לפה וגרון ואפשר דשקדים אינו בכלל קטניות דהא קליפת הזרעונים נקלפי' בהרחיים רק השקדים נטחנים להוציא שמנם וכו' וכי נאמר כי השקדים מדלועים וקשואים נאסר לפסח וכבר כ' המרדכי כי הירקות אינן בכלל גזירת קטניות עכ"ד ולשונו אמנם באמת יש לחלק כי הקשואין ודלועין השקדים שבהם בטלי' לגבי הקשואין כי לא נטעו אינשי אדמתא דשקדי' שבהם ע"כ המה כדין ירקות משא"כ בזה דנטעו העיקר אדעתא דשקדי' שבתוך הגרעיני' ע"כ אין לדמותן זל"ז ומשנה לא זזה ממקומה בעה"י:

סימן לא

כבוד ידידי הרב וכו':

אשר שאלוני מדוע נהגנו ממנהג אבותינו הקדושי' הגאוני' זי"ע הוא אאמו"ר זי"ע ואאזמו"ר זי"ע מפה"ק שלא לישב בשמיני עצרת בסוכה בלילה כלל רק לקדש בה ביום בסוכה ולאכול מיני תרגימא והסעודה אח"כ בביהמ"ד. ולא תמה כת"ה כל כך על אשר

רוב העולם עושין כן, רק על חסידים ואנשי מעשה הגדולים אשר נזהרים בכל החומרות והדקדוקי' ביתר שאת ועוז בכל המצות ומדוע בזה לא יעשו כדמסקינן בסוכה (דף מ"ז ע"א) והילכתא מיתבי יתבינן ברוכי לא מברכינן ופסקינן כן בש"ע (סי' תרס"ח סעי' א') ונמצא במנהגי הגר"א זצ"ל מווילנא שהחמיר עוד ביותר לישן בסוכה אז בשמ"ע גם אם הי' העת קר, ע"כ חפץ מעל' לשמוע חוו"ד בזה בעה"י:

הנה כפי ששמעתי באמת בשם זקיני הגה"ק זי"ע מדינוב בעל בני יששכר בהיותו אבדפה"ק מונקאטש נהג עוד לישב בשמ"ע בסוכה בסעודותיו כפי ששמענו מזקנים ת"ח (שמצאנו עוד פה) שהיו מאנ"ש ותלמידיו אך בק"ק דינוב כפי הנראה שינה מנהגו ונהג רק לקדש ולברך ברכת המוציא ביום שמ"ע בסוכה ואח"כ לילך לביהמ"ד לגמור הסעודה ואאזמו"ר זי"ע מפה נהג רק לקדש ביום כנ"ל וכן נהגנו אחריו וטעמן של דברים הוא מדברי הקרבן נתנאל על דברי התוס' והרא"ש שם בסוכה שכ' וז"ל בלולב לא רצו לתקן כלל שיטלנו הלולב בשמיני בספק לפי שהוא יו"ט ומוקצה לטלטול ומינכרא מילתא שנוהג בו מנהג חול אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו ואוכל בה אפי' ביו"ט עכ"ד וכ' ע"ז בקרבן נתנאל וז"ל אמנם אם באותו יום עת צינה או רוחות או שום שינוי אויר אין מן הראוי לאכול בסוכה ביום שמיני ספק שביעי עכ"ל וכיון שבמדינתינו ברוב השנים הוא אז בשמ"ע עת קור ורוחות כבר וגם אם יארע לפעמים שהוא עוד יום צלול והשמש זורח אמנם אינו עוד יום חום שיהי' סוכתו עריבה עליו ואדרבא נודע לכ"ע שיושבים בה הז' ימים ג"כ רק מחמת עול המצוה ולא מפני עריבות הצל מפני החום כיון שאינו חם כ"כ עוד ביומי דסוכות במדינתינו. ולפי"ז שפיר נכון מנהגינו שאין יושבים בסוכה בשמ"ע כנז'. ומה דאמרי' בגמ' דמיתבי' יתבינן הוא במדינות החמין בא"י ובבל אשר שם סוכתו עריבה עליו ולא מינכר שהוא לשם מצוה וכן מרן המחבר שפסק כן הי' באה"ק אבל ל"ש זה במדינותינו כנז'. [ועיי' כעין זה מה שפסק מרן המחבר לענין שיעור ביהשמ"ש דשבת (בסי' רס"א סעי' ב') שהוא רק רביעית שעה קודם צה"כ כמ"ש המג"א שם ובאמת זהו מוזר לנו לפי האופקי' שבמדינותנו כמ"ש בהגהות:

הדרך החיים ומובא בחי' שו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' כ"ג) עיי"ש והיינו כי בע"כ מרן המחבר נמשך אחרי' דברי הש"ס שזהו לפי אופק א"י שהוא סמוך יותר לקו המשוה ושיעור ביהשמ"ש מעט הוא שמה וכן המחבר הי' שם כנז' משא"כ במדינותינו כמ"ש במנחת כהן כי השיעורין דביהשמ"ש משתנים לפי האופקים. ומכ"ש בזה אשר תלוי בחום וקור לפי"ד הקרבן נתנאל כנז' דודאי החילוק ממדינתנו כרחוק מזרח ממערב כמובן] וא"ת למה לא נחמיר בזה לישב בסוכה בשמ"ע גם אם נאמר דאינו מחוייב כ"כ

במדינותינו הקרים כנז'. ז"א דפשיטא דמ"ש הקרבן נתנאל דאין ראוי לאכול בעת צינה בשמ"ע בהסוכה היינו מחמת חשש בל תוסיף כיון דמינכר שהוא רק לשם מצוה יושב בה. וא"כ אם נאמר להחמיר הא הך חומרא קולא גדולא הוא לענין לאו דאו' דבל תוסיף והחומרא הוא רק לענין ס' דרבנן. כיון דאנן בקיאין בקביעי דירחא ואפשר עוד דבכה"ג באלו המדינות שיש בהם צינה בזמנים האלו לא תקינו רבנן מעיקרא כלל לומר דמיתבי יתבינן בשמ"ע וכנז'. וגם מפורש הוא כן במקומו במג"א שם (סי' תרס"ח ס"ק ב') טעם אלו הנוהגים שאין יושבים בה בליל שמ"ע וביום אוכלים בה שהוא משום חשש בל תוסיף ע"כ מפסיקין בלילה שאוכלים בבית עיי"ש וכן ממ"ש בט"ז שם ליישב מנהג שכ' בהגמ"נ שאוכלי' חצי הסעוד' בסוכה וחצי הסעוד' בבית וכ' הט"ז שהוא ראי' ברורה לזה ממדרש תנחומא שכ' ולמה התירו חכמים להפטר מסוכה ביו"ט אחרון של חג כדי להתפלל על הגשמים בלב שלם עיי"ש נראה ג"כ כונת הט"ז דמשום חשש בל תוסיף כנז' דאל"כ מה זה ראי' ברורה שהביא הט"ז מהמדרש כיון דבגמ' פסקינן מיתבי יתבינן וכו' וא"כ פשוט דכל הסעודה כולה וכן בין בלילה בין ביום מחוייב לאכול בסוכה וכיון דבכל מקום דהגמ' חולקת עם המדרש הלכה כגמ' דידן וא"כ שוב אין ראי' כלל מהמדרש להלכה בזה א"ו בע"כ דס"ל להט"ז כיון שיש להסתפק דעל אופקים שלנו של צינה לא כיונו חכמי הש"ס להתחייב לישב כנז' ע"כ בכה"ג המדרש יכריע שפטרו חכמים מהסוכה כדי שיתפללו על הגשמים בלב שלם כנז'. וכן עוד ראיתי מקורו בראשון מהראשונים בספר הפרדס הגדול לרש"י ז"ל (בהל' סוכה) הביא שרבינו אלעזר ורבינו שמואל הי' נוהגים כן לקדש ולאכול בלילה בביתם ולמחרתם ביום היו אוכלים בסוכה והיינו כד' הט"ז ומג"א הנז') ורבינו יצחק הלוי הי' נוהג ג"כ כן בילדותו ובזקנותו הי' נסתפק בזה ורבינו אלכסנדרי העיד שרש"י ורבותיו ורבינו שניאור הלוי היו חולקים והיו יושבים בלילה בסוכה עכ"ל עיי"ש עכ"פ הדבר נפתח כבר בגדולי' מהראשונים ז"ל ובע"כ כונת אלו שלא ישבו בלילה בסוכה בשמ"ע מפני חשש בל תוסיף כנ"ל. ואין לומר דכיון דכ' המרדכי כמובא שם במג"א דאין ישנים בסוכה בשמ"ע משום דאין מברכים על השינה בסוכה א"כ ליכא היכרא משא"כ באכילה דאין מברכי' אז בשמ"ע ואיכא היכרא ע"כ אוכלים בה בשמ"ע עכת"ד וא"כ י"ל כיון דאין ישנים בה בשמ"ע וא"כ בהך גופא שאין ישנים בה איכא היכרא דשמ"ע מבשאר ימים ושוב ל"ש חשש בל תוסיף גם אם אוכל בה בלילה ויום וא"צ להפסיק שלא לאכול בסוכה בליל שמ"ע כנז'. ז"א דכיון דבמדינות אלו פסק הרמ"א (בסי' תרל"ט סעי' ב') בשם המרדכי דנוהגים עכשיו להקל בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקי' במצות הוא משום צער דיש צער לישן

מפני הצינה במדינותינו הקרים ולפי"ז לרוב העולם שאינם ישנים בסוכה לא הוי שום היכר בשמ"ע אם יאכלו בה כיון שאינם ישנים בסוכה גם בז' יומי דסוכות כנז'. וכיון שאין אוכלים בה בלילה כנז' מקילים ביום ג"כ רק לאכול חצי הסעודה כנז' או רק לקדש בה ביום. ולא תקשי דכיון שכבר הפסיק בה בלילה שאכל בבית א"כ ביום עכ"פ יאכל כל סעודתו שם. ט"ז י"ל:

דהנה עוד יש דברים בגו וטובא גניז בגוי' בס' מקראי קודש להגאון מוהר"ר יוסף בר' בנימין סאסיגה ז"ל מהראשונים (נדפס בויניציאה שנת שמ"ו. והביאו לס' הלז במהרש"א ובשעה"מ על הרמב"ם) ושם בפרק כ"א לסוכות (שהוא בסוף הס') כתב וז"ל ומפני שהסוכה נראה כבורח מאויביו וכו' שאנו נצולים מהמזיקים ומקטריגים ושעבוד גלות בהיותנו בורחים ונסים ממקומות ממשלתם ובאים לחסות ולהתלונן תחת צל סוכת שלומו וכו' לכן בשמיני חג עצרת שהוא רמז לעתיד שיהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' והוא לבדו יהי' למלך על כל הארץ ומלכותו בכל משלה וכו' ולא יהי' בשום מקום לא שטן ולא מזיק ולא פגע רע כי ביום ההוא יהי' ה' א' ושמו א' ולכן צריך האדם בשמיני חג עצרת לצאת מהסוכה ושלא לקדש בה והמקדש בסוכה נראה כממעט במלכותו וממשלתו יתברך ח"ו והיוצא מהסוכה לגמרי ואינו אוכל בה כלל ביום שמיני חג עצרת שהוא עתה יום אחרון של חג נחשב לו כמקדש שמו ברבים כי על העתיד שעליו בא לרמז היום הזה נאמר והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' אמן יהי' במהרה בימינו עכל"ה ומי האיש הירא את דבר ה' הרואה דברים חמורים ונוראים כאלו על היושב בסוכה בשמ"ע יוצאים מפי גאון וגדול מהראשונים בקדושה וטהרה ולא יחרד לבבו. והגם כי אין לנו אלא דחז"ל בגמ' והנפסק בש"ע. מ"מ כיון שיש בזה עקולי ופשורי חלוקים בין חמימי לקרירי. וא"כ נפל פיתא בבירא. לתקוע עצמו לדבר הלכה לישב בסוכה בשמ"ע במדינותינו שהוא בכלל מקומות הקרים כנ"ל. ואין לומר דמיירי בס' מקראי קודש רק בא"י ששם ל"ש יו"ט שני. וכן אין ראי' לזה מלשונו שכתב ביום שמיני שהוא עתה יום אחרון של חג ואילו בחו"ל יום האחרון הוא ש"ת יום התשיעי. ז"א הוכחה כלל כיון דגם בש"ת אומרים יום שמיני עצרת החג הזה והוא רק ספיקא דיומא דשמ"ע (וגם בפנימיות הכונה ביו"ט שני הכונות של יום ראשון שהוא התפשטות השכינה כביכול בגליות בין העמים וכמ"ש הרמ"ק ז"ל בס' אור נערב) ע"כ שפיר קורא אותו יום אחרון היינו ליו"ט דאורייתא כמובן. דהא המחבר הסופר הי' בחו"ל כנראה ומיירי סתם ממדינתינו ורוב העולם שהוא חו"ל וגם הו"ל לפרש דמיירי בא"י וגם אי מיירי רק בא"י קשה קצת דהאיך קס"ד לקדש בסוכתו ולישב בה בשמ"ע

כיון ששם בא"י לא הי' יו"ט שני מספיקא דיומא מעולם. א"ו דמיירי בחו"ל כנז'. ולכאורה יש להקשות כזה גם ראיית הט"ז הנ"ל ממדרש תנחומא ממ"ש להפטר מן הסוכה ביו"ט אחרון של חג כדי להתפלל על הגשמים בלב שלם ודילמא מיירי המדרש תנחומא בא"י ששם בודאי נפטרים לביתם מיד בכניסת יו"ט אחרון של חג. ובפרט שכ' ע"ז הט"ז שהוא ראי' ברורה ומה ראי' ברורה הוא דילמא מיירי בא"י כנז'. אולם זה יש לתרץ דהט"ז שפיר דייק מלשון המדרש שכתב "ולמה התירו חכמים להפטר מסוכה" ביו"ט אחרון וכו' ואם מיירי בא"י איזו היתר חכמים שייך בזה להפטר לביתם כיון שאין עוד שום מצוה בח' אדרבא הוי בל תוסיף כשמכוין לשם מצוה ח' ימים. אלא ודאי דמיירי בחו"ל שתקנו חכמים יו"ט שני בכל המועדים וע"כ שפיר נכון ומדוייק הלשון ולמה "התירו" חכמים להפטר מסוכה היינו שבזה התירו חכמים להפטר לביתו ולא החמירו מטעם י"ט שני לישב בסוכה גם ביום ח' והוא כדי שיתפללו על הגשמים ע"כ שפיר הוכיח הט"ז וכ' עלה דהוא ראי' ברורה:

וגם ממה שהביא הט"ז ומג"א מהגהות מנהגים שנהגו לאכול חצי סעודה בסוכה והשאר בבית (כדי שיתפללו על הגשמים בלב שלם) לא ידעתי מאן פליג לן החצי של הסעודה ביום ההוא אם רובה או חצי או מיעוטה היינו כזית או כדי לקיים דברי חכמים מיתבי יתבינן וכו' ולפי"ז נכון מנהגנו שעושי' רק קידוש ביום ואוכלי' שם כביצה פת הבאה בכיסנין וזהו שיעור חיוב סוכה ומאן פליג לן שיעור חצי הסעודות ביום הלז כנז'. ושמעתי מגאון מפורסם וצדיק א' ז"ל שהי' מנהגו כי בליל ש"ע הי' שואל בביהמ"ד אחרי התפלה אם בחוץ העת צלול וחם והשיבו לו (תמיד) אנ"ש כי האויר קר והלך לביהמ"ד עם חסידיו לאכול והיינו כי כשהאויר קר הוא חשש בל תוסיף כנ"ל. ואולי י"ל טעם הנוהגים (מ"ש המג"א כנ"ל) לאכול בלילה בבית וביום שמ"ע בסוכה כי עפ"י רוב בלילה קר יותר ובפרט בעת ההיא והוי חשש בל תוסיף כנ"ל שאוכל בסוכה משא"כ ביום חם קצת: הדרן לדברי המקראי קודש הנז' ולא תקשי עליו מהש"ס דמסקינן מיתבי יתבינן בשמ"ע כנ"ל דס"ל ג"כ לחלק דרק בא"י וסביבותי' דלא מינכר שהוא לשם מצוה מפני האקלים החם כנז'. ומטעם זה י"ל נהגו כמה צדיקים וקדושים וגדולי' תורה אשר בארץ החיים המה שלא ישבו כלל בשמ"ע בסוכה אפי' בקידוש ביום כי חשו מטעם בל תוסיף ומטעם הפנימי חשו לדברי המקראי קודש הנז' שכ' שלא יאכל בה כלל בשמ"ע כנ"ל ועוד בנסתרות לה' אלקינו, ומה שאנו עושים קידוש ביום ומיני תרגימא בסוכה י"ל דפשיטא דל"ש בל תוסיף כיון דמפסיק בסעודת הלילה וגם ביום אין אוכלי' הסעודה בסוכה אך גם זאת י"ל דאין זה סותר לדברי המקראי קודש הנז' דבשלמא בקידוש הלילה

הקפיד דאז אומרים את יום חג השמיני עצרת ויושבים בסוכה והוי תרתי דסתרי אהדדי' כמ"ש הב"י בסי' תרס"ח) הטעם לאותן שאין אוכלים בליל שמ"ע בסוכה וביום אוכלים דכיון דבליל שמ"ע אומרי' בקידוש הזמן שמ"ע ע"כ לא תהא ישיבתם סותרת אמירת הזמן שמ"ע (משא"כ בקידוש ביום שאין מזכירים שמ"ע) ואם כי המג"א שם הקשה על זה דהא גם ביום אומרים את יום שמ"ע בביהכ"נ ואעפי"כ יושבים בסוכה, הנה לע"ד לק"מ על הב"י דכיון שאומרי' בביהכ"נ ולא בסוכה אין זה כתרתי דסתרי אהדדי. ולפלא על רבינו המג"א איך לא נזכר אז מ"ש בעצמו (בסי' תפ"ט ס"ק א') בשם הכ"מ שהקשה דהאיך מברכין על הספירה ביו"ט שני ולא חיישינן לזילותא די"ט דהא מה"ט לא מברכים על הסוכה בשמיני ותי' דהתם אומרים על הכוס את יום שמ"ע הזה ואם יברך על הסוכה הוי סתרי אהדדי משא"כ כאן עכ"ד וקשה דהא עדיין סתרי אהדדי כשאומר בתפלה בערבית בליל ב' דפסח אתה בחרתנו ומקדש ישראל והזמנים ואח"כ אומר ספה"ע שזהו כבר ליום א' דחוה"מ מה"ת אלא ודאי כשאין אומרים בבת א' או על כוס א' לא הוי סתרי אהדדי ולפי"ז כל שכן דלא קשה מידי קושייתו על הב"י דהא אינו סתרי אהדדי מה שאומר בביהכ"נ את יום השמיני עצרת ויושב אח"כ בסוכה ביום כיון שאינו אומרו בפעם א' רק במקום אחר בביהכ"נ. (ועיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' ס"ה), ולפי"ז י"ל דבמה שמקדשין ביום שמ"ע בסוכה ביום כיון שאין מזכירין אז על הכוס רק בפה"ג לא הוי סתירה גם לד' המקראי קודש כנ"ל ואדרבא סמך וסעד גדול למנהגינו מדברי המדרש תנחומא שהביא הט"ז כנ"ל דאמרי' להפטר מסוכה ביו"ט אחרון של חג, ואם כדברי מי שנהגו לצאת מהסוכה בין השמשות והו"ר ולא שבים עוד כלל בשמ"ע א"כ נפטרים מהסוכה ביום ז' של חג ולא ביו"ט אחרון של חג א"ו כמנהגינו כשמקדשים אז ביום שמ"ע אומרים היה"ר שכתוב בסידור והוא בש"ע (סי' תרס"ז ברמ"א) והרי שנפטרי' מהסוכה לשלום ביו"ט אחרון של חג דייקא כנז':

וראיתי בשו"ת דברי יעקב להגאון מהר"י שור מדארנא וקיטוב (סי' ע"ו) באריכות בענין זה והוא ג"כ בא להמליץ לדינא על אותן שנהגו שלא לישב בשמ"ע בסוכה אמנם על דברי הקרבן נתנאל השיג והתהלך ברחבה בלשונו בתחלה וכתב עליו דמה שדייק הקרבן נתנאל מד' התוס' שכתבו מטעם שסוכתו עריבה עליו יסודו יסוד רעוע ובנין נופל הוא. וטעמי' דמ"ש התוס' דמשום סוכתו עריבה הוא רק לרווחא דמילתא ועיקר טעם התוס' שם דבלולב לא רצו לתקן כלל שיטלו הלולב בשמיני בספק משום דהוא יו"ט ומוקצה לטלטל עכת"ד ובחנם הרעיש כ"כ על הגאון קרבן נתנאל ז"ל ולפע"ד נראה אדרבא דזהו עיקר יסוד כונת ד' התוס' בתי' לחלק משום דבסוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו דאי

משום החילוק בתחלת דבריהם דלולב הוי מוקצה ביו"ט הלא תקשי שפיר דממ"נ אם נתקן שיטלו גם ביום ח' מספיקא דיומא שוב לא יהי' מוקצה לטלטל כיון שצריכין לו לצורך מצותו כמובן והגם שיש לפלפל דכיון דאם יטלו להלולב ביום ח' יהי' זלזול להיו"ט דאו' שעושין בו מעשה נטולת לולב שהוא שייך רק ליום ז' שלפניו שהוא חוה"מ וכיון שהוא זילזול יו"ט ל"ש לתקן ליטלו וכיון שלא שייך לחכמים לתקן ליטלו הוי שוב מוקצה ואסור לטלטלו ביו"ט. אך קשה דהו"ל לתוס' לפרש זה דמשום זלזול ליו"ט ע"כ לא תקנו ליטלו ביו"ט שמ"ע דאי משום מוקצה הלא עדיין קשה כנ"ל דאם יתקנו חכמים ליטלו שוב לא יהי' מוקצה כנ"ל אלא ודאי דרמזו זאת בלשונם מ"ש ומינכרא למילתי' משום שנוהג בו מנהג חול והיינו דמשו"ה לא תיקנו לטלטלו ביו"ט כנז' והעיקר דייקו התוס' במ"ש כי בסוכה ל"ש זה כי לפעמים סוכתו עריבה עליו אוכל אפי' ביו"ט עכל"ה ולפי"ז שפיר בנה יסודו הקרבן נתנאל על יסוד דברי התוס' דבמקומות הקרים כמו במדינותנו ל"ש זה כנ"ל ואדרבא שייך חשש בל תוסיף כנ"ל מהרמ"א:

ומעתה שפיר כ' חו"ז הגה"ק ז"ל באוצר החיים על החומש (בפ' אמור) וז"ל ובשמיני עצרת שרוב פעמים קר ורוחות שאינם טובים במדינות אלו ומוכח דיושב לשם מצוה אסור לו לישב בסוכה בזמן הזה דעובר על בל תוסיף אם לא שאויר צח ונקי דנהנה בישיבתו מצוה לקיים דברי המת ויכוין שיושב לשם תענוג עכ"ל, והיינו עפי"ד המרדכי והמג"א והקרבן נתנאל הנ"ל: ועוד בזה לאשר מנהגנו מאבותינו ורבותינו הקדושי' דור אחרי דור מתלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע לישב בסוכה בז' ימי החג גם אם ירדו גשמים ח"ו וכמ"ש חו"ז הגה"ק בפי' המשניות עצי עדן (סוף פ"ב דסוכה) על מה שאמרו במתני' משלו משל, לעבד שמזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו ואיבעיא בגמ' מי שפך למי ופשטי' דשפך לו רבו לעבד והנ"מ דאיבעיא דאם הוא כעין שהעבד שופך לרבו ח"ו בודאי אסור להחמיר ולישב בסוכה דה"ז חוצפא ח"ו (כלפי שמיא) ואם הפי' כמו דפשטינן דרבו שופך לעבד אז עכ"ז אינו יוצא מהסוכות למדת חסידות יחשב [ועיי' באגרא דפרקא (לזקני הגה"ק ז"ל) בתחלתו בענין דאמרי' בחגיגה שובו בנים שובבים חוץ מאחר דאעפי"כ לא הוו"ל לצאת מהקדושה כי כל מה שיאמר לך בעה"ב (של העולם) עשה חוץ מצא ואם אינו מקבל שכר אדרבא זהו מן השלימות ושלא יחשוב כלל על קבלת פרס וכמו שהביא שם מרבותיו ז"ל, והדברים עתיקין. ואכמ"ל] ואדרבא מרוב שמחת מצוה אינו מרגיש בגשמים ואינו מצטער מחוייב לישב. בה דגם בבית אם היו לו שמחה (כ"כ) בביתו לא הי' הולך למקום אחר עיי' רמ"א סי' תרל"ט סעי' ה' ולכן כיון שנ"מ לדינא ע"כ הביאו הרי"ף והרא"ש האיבעיא זו מי שפך למי וכן נהגו הצדיקים

והחסידים אשרי להם ואשרי חלקם עכ"ל בעצי עדן ודפח"ח. והנה בקרבן נתנאל כ' ראי' להיפך מהך דהביא הרי"ף והרא"ש הך איבעיא דמי שפך למי בע"כ דנ"מ לדינא היינו דאינו רשאי להחמיר לישב בסוכה עכ"ד ולא הבנתי כלל דאם כפי דבריו מה זה הנ"מ בהאיבעיא (שהביאו הרי"ף והרא"ש) לדינא. הא בין אם העבד הוא שופך לרבו או רבו שופך להעבד קיתון על פניו יהי' כא' משניהם הוי בזיון ח"ו ואסור לישב בסוכה וא"כ מה זה האיבעיא ומה נ"מ אלא ודאי כדברי העצי עדן דאם העבד שפך לרבו אז אסור כנ"ל משא"כ אם הרב שופך לעבדו אז רשאי להיות חסיד ושלא לצאת כנז' ע"כ שפיר הוא האיבעיא והנ"מ לדינא אם רשאי להחמיר כנ"ל. ומדינא יכולין לפטור מן הסוכה בגשמים מום נוטפים וכו' אפי' אין תבשיל לפניו עיי' סי' תרל"ט (סעי' ה' ברמ"א) וכן שם במג"א (ס"ק ט"ו) דכשהמאכלים השמנים נקרשים מחמת הקור וזהו דבר השכיח כ"פ במדינתנו בימים האלו ועיי' בסי' תר"מ (סעי' ד') וכן כיוצא בדבר קל יכולין לפטור א"ע מדינא אלא שישראל קדושים מחמירים ע"ע ואינם יוצאים מן הסוכה ומקבלים עליהם גם לקרוא "הדיוט" בשביל מצות ה' החשובה וחביבה עליהם ואי משום שאין מקבלין שכר עלי' אז זהו בודאי מעלת עבדות ה' כנ"ל אכן כל זה בז' ימי החג אבל בשמ"ע כיון שהוא דבר שכיח מחמת הקור ורוח או גשם ופטור מדינא ממילא ויש אז חשש בל תוסיף ע"כ בודאי אוקמוהו אדינא דמצטער פטור מן הסוכה ואין לישב בה אז במדינתנו כנ"ל. הנלע"ד כתבתי להעמיד ולהצדיק דרך הקודש מאבותינו זי"ע וה' יפרוס סוכת שלומו עלינו ומבשר שלום ישמיע ישועה בביאגצב"ב ונזכה ליחודא שלים בעולם במהרה דידן. ידידושתו"ט. ועיי' בדברינו במנחת אלעזר חלק ה' סי' פ"ג]:

סימן לב

בסוגיא דהואיל:

בפסחים (מ"ו ע"ב) בפלוגתא דרב חסדא ורבה בהאופה מיו"ט לחול אי אמרינן הואיל ואי מיקלעי אורחים חזי לי' והרי"ף והרמב"ם (פ"א מהל' י"ט הל' ט') פסקו כרבה דאמרינן הואיל ואינו לוקה (רק איסורא מדבריהם עכ"פ איכא כמ"ש המפרשי') והנה בסוגיא זו יסתער עלינו הרבה קושיות. א') קושיות הבעל המאור על הרי"ף שפסק כרבה עיי"ש מה שתמה על מ"ש הריף דכיון דאסיקנא דבפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע קמיפלגי ופסק כר"א כיון דתליא הך דר"א באחריתי דר"א דהסל מצרפן לחלה וכו' דפסקינן כותי' וע"ז השיג הבעל המאור דלא תליא הא בהא דסל מצרפן לחלה וגם מדברי ר' פפא (בסוגיין) דאמרי' דילמא לא הוא עד כאן לא אמר ר"א וכו' א"כ לא אתיא רבה כר"א דוקא וא"כ

מנ"ל לפסוק כרבה בזה דאמרי' הואיל באופה מיו"ט לחול. ב) הנה בתוס' בפסחים (דף ס"ב ע"א) בד"ה האי מחוסר מעשה הקשו למאי דאמרי' שם רבה אדרבה לא קשיא הכא מחוסר מעשה והקשה ריב"א דהא בפ' אלו עוברין מסיק כתישה ביו"ט מי שרי משמע אי הוי שרי אמרינן הואיל אע"ג דמחוסר מעשה ותי' ר"י דהאי מעשה דמילה חשיב טפי עכ"ל ועל זה קשה לפי"ד התוס' ישנים ביומא (דף ס"ג ע"א) בשם הר' אלחנן דבמילה כיון שכל שעה בידו לתקן א"ע ובאיסור כרת הוא עומד לא קחשיב כמחוסר מעשה עכ"ל דהיינו לא קחשיב ר' חסדא מחוסר מעשה וא"כ למה זה יוחשב מילה לרבה מחוסר מעשה הא מסתבר טעמי' דר' אלחנן בתוס' ישנים דכיון דבאיסור כרת עומד לא קחשיב מחוסר מעשה כיון דעומד לכך ובודאי יתקנו ודוחק לחלק בין מעשה מילה דהוא אומנות לכתישה שאין בה אומנות כ"כ דהא זהו הסברא וטעם עדיף דמוטל עליו באיסור כרת ע"כ בודאי יעשה מעשה המילה כנז'. ג') קשה בסוגיין בהך דסבר ר"א הואיל ואי בעי מיתשל עלי' ממוני' הוא והא זה בודאי דחלה אינו עומד לישאל עליו כדאמרי' בש"ס נדרים (דף נ"ט) דתרומה לא הוי דשיל"מ משום דלאו מצוה לאתשולי עלי' רק קונמות משום דכל המקיימו כאלו קיים במה ע"כ הוי דשיל"מ וא"כ בחלה דלאו מצוה לאתשולי עלה מסתבר דל"ש הואיל והוי ג"כ מחוסר מעשה ולפי הנ"ל (בקו' ב') בשם תוס' ישנים לא שייך בזה דאדרבא אינו מוטל עליו ואינו מצוה לאתשולי עלי'. ד') קשה קו' התוס' בסוגיין דנימא חמץ של נכרי כשלו הואיל ואי בעי קני לי' עיי"ש ועוד דאי בעי פריק לה וא"כ יהי' כשלו שיכול לפדותו והוי הואיל לחומרא שיעבור עליו, וגם לתי' התוס' עדיין הסבר כיון שסוף כל סוף קשה למה אזלינן בהואיל לקולא דאינו לוקה ולחומרא לא אזלינן והרי בדאו' צריכין ליזול לחומרא:

והנה במה דסיימתי, בקושיות, אפתח בתירוצא בענין קו' הד' שיאמרו הואיל לחומרא כיון שיוכל לפדותו יעבור עליו. הנה הארכתי בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ס"ט) לענין הרהינו די"ל מטעם חזקת כשרות לא יפדנו כשנתחמץ. וכעי' שכ' התוס' בזה, והנה עוד הארכתי בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' מ') בעה"י בסוגיא דכל העומד להסביר לענין כמות ואיכות עפי"ד הר"ן בנדרים (דף נ"ב) לענין כמות ואיכות בטעם דשיל"מ עיי"ש א"כ גם לר"ש אמרי' במנחות (דף ק"א ע"ב) דס"ל לר"ש כל העומד רק במצוה לפדותו אבל כשאין מצוה לפדותו לא ס"ל כל העומד ולכאורה דבדבר שעומד לכך בודאי ובבירור, שייך יותר כל העומד ממה שיש בו מצוה ותלוי במעשה, ואינו ברור שיעשה, ועיי' תוס' סוטה (דף כ"ה ע"ב) בד"ה או לאו כגבוי דמי עיי"ש היטב משא"כ במצוה לפדותו שיש ספק עדיין שמא לא יזדמן לו אחרת יפה ממנו ושמא לא יעשה המצוה וא"כ אינו עומד

כ"כ בבירור כנז' אולם נראה טעמי' דר"ש דדנין רק לפי האיכות ועפי"ז כשיש מצוה לפדותו ומצות ה' זהו האיכות ותכלית כל הדברים באמת ע"כ הוי באיכותו כאלו כבר נעשה דבודאי ראוי לעשות עיי"ש באורך ולפי"ז יובן בעניננו ומובן סברת תי' התוס' דכיון שנתחמץ שום אדם לא יפדנו היינו מטעם סתם חזקת כשרות כנ"ל שיש לכל א' ע"כ לא אמרי' בזה הואיל משום שאינו עומד לכך. ולפי"ז מוסבר שפיר הך הואיל דאי מיקלעי אורחים וכו' דבאמת האופה ע"מ שיבואו אורחים ולא באו בודאי לא עביד איסורא כלל כמ"ש הרמב"ם שם (בהל' י"א) ובטוש"ע או"ח (סי' תק"ג) להלכה א"כ כשאפה ביו"ט אחרי סעודתו בודאי יש לדונו ולהעמידו בחזקת כשרות שלא ירצה לחלל יו"ט במזיד רק שחשב פן יבואו אורחים עוד היום ע"כ זהו הטעם של רבה דס"ל אינו לוקה משום הואיל ואי מיקלעי אורחים. וכמ"ש בזה הרמב"ן במלחמות ה' שמה שאנו מקילין בהואיל שמא יבואו אורחים היינו שנחוש שדעתו כן כיון שאין אנו יודעים מה דעתי' עיי"ש ובזה מיושב פסק הרי"ף והרמב"ם דפסקו כרבה כיון דהסברא נותנת כן מטעם חזקת כשרות שבודאי הי' כן במחשבתו ועכ"פ ללקותו אין יכולים עוד וז"פ ומיושב קו' הא'. וגם קו' הב' יש ליישב בזה דהתינח לענין אי מיקלעי אורחים דתלוי במחשבתו ושפיר יש לדון לפי האיכות כיון דעומד ואפשר שיבואו אורחים ע"כ אינו לוקה משא"כ לענין ערל דתלוי במעשה הגשמיי אם הוא נמול או ערל בזה בודאי דנין בהמצוה לפי הכמות דהלא פשוט אם א' יחשוב כל הימים למול א"ע וטרם יעשה מעשה המילה אז עדיין הוא ערל לענין ק"פ וכיוצא א"כ ל"ש לדון בזה מטעם הואיל דהואיל שייך רק בדבר העומד לכך שהוא מטעם איכות ותלוי במחשבתו כנז' בפרט שתלו בזה ששחטו למולים ולערלים הרי דקחשיב ערלים בפ"ע שלא ימולו א"ע וגם ל"ש לומר הואיל שימולו א"ע כיון דמחוסר במעשה רבה דמילה שצריכה אומנות ולאו כ"א יוכל לעשותו (אמנם דעת רבינו אלחנן בתוס' ישנים ביומא כנ"ל דלרב חסדא ס"ל הגם דבאיסור לאו דאופה מיו"ט לחול ס"ל לרב חסדא דלוקה משום דאין לדיינו לכף זכות שחישב על אורחים גם לאחרי גמר סעודתו מ"מ מודה ר' חסדא דאיסור כרת בנפשו בודאי יחוש וימול א"ע ושפיר הוי הואיל כנז'). ומעתה נבוא ליישב קו' הג' הנז' דאם נימא דלא אמרי' הואיל משום שאינה מצוה למיתשל עלה וכיון דא"א לעשות בלתי הואיל כמ"ש התוס' שפי' רשב"א בדברי רש"י שכיון שהסל מצרפן וסופו ליטול א' על כולן נמצא שטרח בדבר שאינו ראוי לאכילה אלא מטעם הואיל ואי בעי מיתשל עלה וכו' עיי"ש וא"כ אם נאמר דלא אמרי' בכה"ג הואיל והי' אסור לאפותו ונמצא תשאר העיסה נחמצה כיון שאסור ג"כ לשרוף קדשים ביו"ט כפירש"י וא"כ שוב הוי דבר מצוה ושוב אמרינן הואיל (כמו בקונמות

בדשיל"מ כנ"ל). וא"ש ונכון. ואין לומר בזה מטעם מתהפך והיתר כרוך בצד האיסור דאם נאמר הואיל ויאפנו ועי"ז שוב לא יבא לידי חימוץ ושוב לא הוי לצורך ושוב לא אמרינן הואיל ועפי"ד התוס' פסחים (דף כ"ו ע"ב) וב"מ (דף ל' ע"א) גבי עלה עלי' זכר כנודע. ז"א דהא סוף כל אם נרצה להחמיר בזה לומר דלא אמרי' הואיל שוב יהי' לקולא דהא יתחמץ כנז' ואי משום דאינו עובר עליו דלאו דידי' הוא אלא של כהן מ"מ ע"י הואיל הוי כדידי' כדאמרי' בגמ' ועיי' פירש"י ונמצא רק אם לא נאמר הואיל אינו עובר עליו ובאמת בהיתר כרוך ומתהפך צריכין ליזול לחומרא בשל תורה וכנז' מד' התוס' הנז' ע"כ שפיר אמרי' בזה הואיל ואי בעי מיתשל עלה כנ"ל. ושוב מיושב גם קו' הד' הנ"ל כמ"ש התוס' כיון שנתחמצה אז שום אדם לא יפדנה היינו מטעם חזקת כשרות כנ"ל ע"כ ל"ש להקשות שיאמרו בזה שיעבור מטעם הואיל שיפדנה מיד נכרי כנ"ל וא"ש ונכון בעה"י:

סימן לג

כבוד הה"ג וכו':

ע"ד כתיבת הגיטין בעיר אונגוואר שנתיישבה מחיל הרעפובליק של ממשלת הטשטכ'-סלאוואק' וקראו שמה בערכאותיהם ובפאסט ועל מסילת הברזל בשם אוזשהארא"ד לבד (וגם כשכותבי' לפעמים הערכאות בלשון אשכנז או הונגארי מ"מ כותבים שם העיר רק אוזשהארא"ד] והנה יעיין נא בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ע"ב) וגם כתבתי בזה בארוכה לק' גרוו"ד שצריכין לכתוב בהגיטין גראסווארדיין דמתקריא נאדי ווארד (היינו בעת מלכות אונגארן וכעת שנתיישבה מחיל מלכות רומעניען אם הסבו שמה לשם אחר צריכין להתיישב ואכמ"ל) [עיי' לקמן (סי' נ"ב) בזה] שעפי"ד החתם סופר (חלק ו' סי' מ"א) דהוי מלכות מקפדת צריכין לכתוב בודאי גם שם העיר לפי לשון המדינה המושלת ומקפדת על ככה ול"ש בזה מוציא לעז על הגיטין הראשונים כמו שביארתי שם בארוכה וטורח לכפול הדברים עכ"פ כאשר יראה העתקתה, ונחזי' אנן לענין עירו בזה הגם שלא נהגו עד עתה בשם זה כלל בכל הגיטין וכבר נהגו ברוב המקומות שלא לשנות בגיטין ומקור המנהג הלז הוא כפי הנראה ממ"ש מרן בתשו' ב"י לאהע"ז (דיני גיטין וקידושין סי' א') בעיירות סיני' וצובה שנשתנה שמם בפי העולם אעפ"כ לא שינו לכתוב ממה שהיו רגילים לכתוב מעולם עיי"ש ועפי"ז כנראה נהגו במדינת אשכנז וכן במדינותנו לכתוב בשם מבטא הראשונים של העיירות אם כי הוא מוזר לנו עתה המבטא הזאת מ"מ שפיר תירץ לזה וביאר במתק דבריו הברורים בחת"ס שם משא"כ בעיר שנשתנה שמה לגמרי ע"י המלכות וזהו תחת חלוקת הכלל השני

שחשב החת"ס שם וכן הוא בקהלתו בשם הנ"ל וי"ל שפיר דהב"י בתשו' לא ס"ל שלא לשנות בגיטין כנז' רק כשנשתנה השם ממילא בפי העולם ולא כששינו עפ"י ממשלת המלכות ושפיר כ' החת"ס כנז' ובפרט שהב"י לא העמיד זה לדינא מדעתי' רק שכ' שנהגו כן העיירות הנז' שלא לשנות וכיון שלא פקפק ע"ז כנראה דעתו מסכמת למנהגן בזה. אך לעומת זה הרי לעיננו בתשו' רמ"א (סי' פ"ב) ע"ד אנשי קהל בודן שעכשיו שכל הקהל וכל הנכרים קורים אובן ע"י שנתיישבה כעת מאשכנזים ע"כ ראוי מעתה לכתוב שם אובן תחלה עיי"ש ומובא בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' מ"ה) (ולפלא כי בחת"ס שם הביא זה רק מהפנ"מ בתשו' הנז' והוא באמת עוד מתשו' הרמ"א] וכיון שנודע שאנחנו בני אשכנז יוצאים ביד רמ"א ברוב המקומות בפרט בעניני מנהגי' במקום שחולק עם הב"י א"כ גם בזה צריכין לילך אחרי דעת הרמ"א בתשו' נגד דעת הב"י בתשו' כנז' וגם שי"ל שגם הב"י מודה בזה כשנשתנה בשמה במכוון ע"י המלכות לשם אחר כנ"ל, והגם שהרמ"א כ' שם להקדים השם הזה שנקרא עתה וכבר כ' בזה בפנמ"א שם שזה בודאי אינו מעכב בדיעבד אם כ' השם הטפל או העיקרי מקודם עיי"ש מ"מ הרי גם בנידון דידן דעתינו שלא לעקור שם הקודם ובפרט שהוא העיקר שהיהודים קורין כן אונגוואר רק לכתוב ג"כ דמתקריא אוזשהאראד וא"כ זהו הטפל ע"כ בודאי ראוי לעשות כן כדי החת"ס דהוי מלכות מקפדת להנהיג שמם ולשונם כנודע:

אמנם מה שהחת"ס החמיר בזה לשנות מטעם מלכות מקפדת יפלא לכאורה דהא הן אמת מקור הדברים הוא בגיטין (דף ע"ט ע"ב) במתני' כ' לשם מלכות שאינה הוגנת וכו' ובגמ' שם (דף פ' ע"א) עיי"ש, וכיון דאנן לא נהיגין לכתוב לשום שנות מלכות ול"ש מקפדת כשיכתבו לשנות מלכות אחרת, ועוד והוא העיקר כיון דהפוסקים הרמב"ם והטוש"ע לא הביאו זה להלכה כלל וגם בגמ' מסקינן דזהו רק לר"מ אבל לרבנן פסול רק בשינה שמו ושמה ושם עירו עירו אז פסול אבל לא בענין אחר וכן הביא הרי"ף א"כ מדוע חשש החת"ס לזה כלל:

אך כנראה דס"ל להחת"ס דכמו בכ' הזמן לשום מלכות אחרת פסול והולד ממזר לר"מ משום דהמלכות מקפדת ותיקנו חכמים ליזהר בזה גם בהך דמודו חכמים לר"מ כדאמרי' שם בגמ' היינו בשם עירו ג"כ הוי שינוי אם המלכות מקפדת:

ואיך נעבור ח"ו על דברי רש"י בשבת (דף ל"ו ע"ב) דהוי שינה שם העיר של עתה ופסול גם בדיעבד אם לא כ' בורסיף בבבל בגיטי נשים עיי"ש ואף דרק הע"ה כנראה קראוהו ולא הת"ח שקראוהו גם עתה בבל וגם לא חששו למוציא לעז על גיטין הראשונים רק מוכרחי' לכתוב בורסיף וגם בזה כן. וגם כיון דהיש"ש מחשיב שם העיקרי מה שנכתב

בערכאותיהם בהערכי היינו בפנקסאות הישנים וגם דעת כמה ראשונים שצריכין לשאול לגלחים היכן נקראת העיר בעת התייסדה מאז ועפי"ז יכתבו בגיטין והתה"ד לא ס"ל כן ועיי' בשו"ת נודע ביהודא תניינא (חאהע"ז סי' קי"ט) לענין שם הגרינדבו"ך ועיי' שו"ת דברי חיים (ח"ב, אהע"ז סי' ק"א) וכיון שבעירו מה שהסבו הטשעכי"ן את שמה אוזשהארא"ד באמרם שכן מצאו בהערכי הישנות שכן היתה נקראת אצל הסלאווין תושבי הארץ שהמה היו עוד קודם שבאו האונגארן למדינה זו כנודע ואם אמת כדבריהם (הגם שהנכרים גם היונים או הסלאוועץ בגלילתכם אין קורים שם אוזשהאראד ולא ידעו מזה כלל עד בוא חיל הטשעכע"ן מ"מ) הרי זה סניף גדול ג"כ שצריכין לכתוב בזה משום שנמצא כן בספרי סערכי הישנים עפי"ד המהרש"ל ביש"ש ושארי ראשונים כנ"ל. מ"מ גם בל"ז צריכין לכתוב זה משום מלכות מקפדת שכ' החת"ס כנ"ל:

ואולם זאת נראה דאין נ"מ אם הוא מלכות בתור מלך או ממשלת רעפובליק כמו שהוא עתה וכמ"ש (בשמואל ב' כ"ד כ"ג) הכל נתן ארונה המלך למלך פירש"י ארונה המלך שר היבוסי הי' וכן משמע כ"פ בש"ס וכן בנידון דידן דהמלכות מקפדת לענין גיטין כ' התוס' ביבמות (דף צ' ע"ב) בד"ה מלכות יון שאין מונין אלא למלכות אותו העיר בלבד עכ"ל עיי"ש וכמו שהי' בימיהם בכל עיר שר ומושל בפ"ע וזהו נקרא המלכות מכ"ש במלכות הנבחרת (רעפובלי"ק) שכן הי' גם בימיהם ובימי מלכי פולין שנבחרו מהעם ולא ירושה לבניהם שנקרא מלכות מקפדת לענין זה וכו'. [ובפרט עתה שכבר רגיל שם אוזשהאראד גם אצל היהודים ובפרט אצל היהודים שוכני מדינת סלאוואקיי בעיירות הגדולות שם (שמדברים לשון אשכנזית יותר) בהזכירם שם העיר ההוא רק בשם אוזשהאראד יקראוה. וכמעט נשתקע ונשתכח שם אונגוואר מפיהם. ע"כ בודאי צריכין לכתוב בג"פ גם שם אוזשהאראד כנ"ל ונחוץ לתקן זאת במוקדם וביני לביני ה' יזכנו, בביאת משיח ב"ב ושוכט"ס:

סימן לד

בענין ביטול חמץ:

הנה בשו"ת הרי"ם להגה"צ מגור ז"ל (או"ח סי' ז') הקשה לפי"ד רש"י והרמב"ם דביטול חמץ שיהי' בטל כעפר וכדבר שאינו וא"כ כששוה החמץ סך רב הרי בטלה דעתו אצל כל אדם כדאמרי' בפ"ק דסוכה (דף ג' ע"ב וד' ע"א) בסוכה שגבוה למעלה מעשרים אמה ומיעטה בכרים וכסתות ובטלום שם לא מהני משום דבטלה דעתו אצל כל אדם שאין מבטלין כו"כ וכ"ש הון רב ששוה החמץ לפעמים ואי משום מצוה דביטול חמץ הלא גם

בסוכה אף שא"א לקיים מצות סוכה בלא"ה מ"מ לא מצינו שיועיל ביטול בכרים וכסתות ודוחק לחלק (כונתו כנראה שדוחק לחלק ולומר משום דסוכה יוכל למצוא על הרוב סוכה אחרת שלא יצטרך לבטל הכרים וכסתות ולדרוס עליהן משא"כ בחמץ שנשאר לו קודם סמוך לזמן איסורו הרי איסור חובה חרץ עליו לבטלו לקיים מ"ע דתשביתו וגם שלא לעבור על לאו דבל יראה. ז"א דהא לא חילקו חכמים בין אם גם בחמץ הי' לו שהות למוכרו לנכרי עכ"פ בזול והוא המתין עד השעה האחרונה וביטלו ואעפי"כ מהני הביטול ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם) וע"כ נראה משום דאסור בהנאה שפיר עומד ליבטל אצל אדם בישראל שרוצה לקיים כד"ת וכיון שעומד לכך הוי כשביטלו כמו גבי סוכה שגבוה למעלה מכ' שביטלו ומיעטו בתבן (אף שסתמא אין תבן עומד לכך) וה"נ שביטלו בפה או בלב. אמנם לר"ש דחמץ שעבר עה"פ מותר ואמרי' בגמ' (פסחים כ"ט ב') משום דגורם לממון כממון דמי בחמץ כזה שאחר הפסח יהי' מותר וא"כ אינו עומד להתבטל והוי ככרים וכסתות וא"כ למה בטל דהא בטלה דעתו וכו' כנז' ועפי"ז תי' מ"ש הר"ן למה באמת אף כשביטל אסור אחה"פ הא לא עבר בב"י ועיי"ש ברא"ש ולפי"ז י"ל דאם יהי' לאחה"פ מותר בהנאה כשביטלו שוב לא לא יועיל הביטול כנז' ועבר בב"י ושפיר הוצרך קנס לאסור. ומאחר שאסרו חכמים בהנאה אחר הפסח משום קנסא שוב שפיר מה"ת בביטול סגי ורק מדרבנן צריך ביעור ושייך כל הקולות שהקילו משום דהוי דרבנן ומיושב בזה מ"ש הרמב"ם דלא מהני ביטול לחמץ ידוע היינו משום דקאי על התורה כ' שפיר זה שאמרה תורה תשביתו הוא ביעור לחמץ ידוע וביטול לשאינו ידוע דמה"ת שמותר בהנאה לאחה"פ אינו מועיל ביטול לחמץ ידוע כלל, ובבודק ומבער ויש עוד חמץ שא"י ולא מצא מהני הביטול מה"ת דל"ש בזה בטלה דעתו וכו' דאדרבא לטרוח ולחפש יותר מהבדיקה בשביל שיווי מיעוט עומד לבטלו כעפר ומהני שפיר כמ"ש הרמב"ם מה"ת ביעור לחמץ ידוע וביטול לשאינו ידוע. וגם יישב בזה ד' רש"י שכ' (בריש פסחים) בודקין את החמץ שלא יעבור בב"י משום דילפינן שם חיפוש בנרות וכל שמצוי ע"י בדיקת הנר חשיב מצוי רק עכשיו דאסור בהנאה מהני הביטול מה"ת לשוי' כעפר כלשון רש"י ז"ל רק שחכמים תיקנו שישאר אדאורייתא ושלא להקל ממה שהי' מה"ת ע"י הקנס ע"כ פי' שפיר בודקין שלא לעבור על ב"י מה"ת כנז' עכת"ד הרי"ם ז"ל:

אולם קשה על דבריו כמה קושיות בזה. א') דנמצא עפי"ז כשיש עוד זמן לאוכלו או למוכרו קודם זמן ביעורו ואעפי"כ הוא מניחו ומבטלו אח"כ אף ששוה הון רב ובטלה דעתו אצל כ"א ול"ש כלל סברת הרי"ם משום שיהי' אסור אחרי הפסח ממילא דהא

הי' לו זמן קודם הביעור לאוכלו או למוכרו ומדלא עשה כן והניחו עד שיצטרך לבטלו הרי בטלה דעתו אצל כ"א (ושם בתשו' הרי"ם כ' לענין דאם יוצא בשיירא וכו' שתמהו דהא עכ"פ ביטול מהני אך כיון שהוא זמן רב מקודם שיוכל עוד למכרו ע"כ לא מהני ביטול. אך מאן יימר לן דדוקא להמפרש ויוצא בשיירא זמן רב קודם הפסח דוקא לא מהני ביטול הלא מאן פליג לך בסברא זו דאפי' זמן קצר לפעמים ראוי מקודם לאכלו או למכרו כשהוא גדול הכמות) ונתת דבריך לשיעורין ואנחנו לא נדע איך לשער בזה.

ב) קשה דהא מצינו בש"ס עירובין (דף ע"ט ע"ב) טומאה אשבת קרמית הנה איסור שבת דאפי' ארנקי נמי קמבטיל פירש"י דאפי' כיס מלא מעות בטיל שם אבל תבן וקש ניתן למאכל בהמה עכ"ל ומיירי גם שם מהך סוגי' דפ"ק דסוכה לענין תבן ואין עתיד לפנותו עיי"ש והרי קשיא דאם יניח שם כיס מלא מעות הלא יגנבוהו ויקחוהו בנ"א וגם אם יפקירו ויבטלו שם הרי בטלה דעתו אצל בנ"א ולמה בטיל שם לגבי מחיצת איסור שבת א"ו י"ל דמשום איסור שבת שירא לנפשו שלא יכשל ע"כ מבטל הכיס וארנקי גם עם כל ממונו כדפסקינן באו"ח (סי' תרנ"ו בהג"ה שם) דלעבור על ל"ת מחוייב ליתן כל ממונו כדי להנצל מזה הגם דהוא עירובי חצירות וכרמלית ויש רק חשש איסור דרבנן מ"מ עפי"ד הפמ"ג שם (בא"א ס"ק ח') לענין על שלא לעבור על דרבנן נסתפק אם חייב ליתן כל ממונו משום דכל דרבנן הוי ל"ת דלא תסור או רק חומש כדין מ"ע עיי"ש ובזה י"ל סברת הש"ס כיון דמתיירא מאימת איסור שבת גם בעירובי חצירות וכרמלית ע"כ מבטל גם כיסו עם מעותיו (והרי מזה כסייעתא לפשוט ספיקו של הפמ"ג כנז' ונראה מזה להחמיר כיון דכל דרבנן יש גבי' לאו דלא תסור) וכהאי דאמרי' בסוכה (דף ט"ז ע"ב) ע"כ לא אמרי' אלא בסוכה דמ"ע אבל בשבת דאיסור סקילה לא פירש"י אבל שבת דאיסור סקילה הוא במלאכות דאורייתא מחמירין אפי' במידי דרבנן דאית בה עכ"ל והיינו כדברינו דחומרא דשבת הוא גם באיסור עירוב דרבנן כנז'. והגם שפירש"י שם בד"ה הנח איסור שבת כגון מתני' כיון דעפר אינו ניטל בשבת סתמי' בטיל עכ"ל (ועיי' תוס' סוכה דף ד' ע"א ד"ה ואע"ג דבטלינהו) אבל התינח בעפר אבל עדיין קשה קושייתנו דאיך נאמר דכיס וארנקי של מעות מבטל שם הלא הוי בטלה דעתו אצל כל אדם כדאמרי' בפ"ק דסוכה כנ"ל אלא ודאי דשאני הכא דהוי איסור ל"ת כנז' משא"כ בסוכה גם אם נאמר דמיירי באין לו סוכה אחרת לצאת בה וגם דאין לו במה לבטלה בדבר אחר ולמעטה מעשרים אמה מ"מ הרי לא יעבור רק על מ"ע דביטול מצות סוכה ובביטול מ"ע הרי הוא אינו מחוייב לבזבז רק חומש כדפסקינן שם ועיי"ש במג"א (ס"ק ז') דגם זה החומש רק מהריוח ושנה ראשונה המעשר מן הקרן. ובכרים וכסתות שידרוך

עליהם וירמסם ברגליו יהיו מקולקלים לגמרי כשיבטלם להניח שם ואפשר שזהו כל הונו ועכ"פ יותר ממעשר מה שיש לו ועיי"ש במג"א בשם הישי"ש דהיכא דהוי לדידי' כהון רב ע"כ אין מבטלן ואם מבטלן הוי בטלה דעתו אצל כל אדם כיון שאינו מחוייב עפ"י התורה כנז' משא"כ בחמץ דהוי איסור לאו דבל יראה ומבטלו לא אמרינן בטלה דעתו וכו' גם אם החמץ שוה הון רב כיון דמחוייב ליתן כל ממונו להשמר מל"ת וזה נוח לו יותר משיבערנו דהוא טירחא לפניו ויותר יוכל בנקל להפקירו ולבטלו בלבו ול"ש לא בטלה דעתו אצל כל אדם. והגם שלפי"ד הפמ"ג שם (בא"א סי' תרנ"ו ס"ק ח') להסתפק אם בב"י שהוא רק בשוא"ת צריך ליתן כל ממונו כגון שאנסוהו עכו"ם לעבור על ב"י [הגם שלא הבנתי כלל איך שייך אנסוהו עכו"ם בזה שלא לבער ויעבור על ב"י, הא יוכל לבטלו בלבו ואז לא יעבור על ב"י דאו' עכ"פ, ואם אנסוהו לקנות ל"ש כלל כמ"ש הבעל העיטור ומובא בטוש"ע חו"מ (סי' ר"ה) מכ"ש בזה לקנות איסור חמץ מעכו"ם דאינו חל הקנין] מ"מ מה דמספקא לי' פשיטא לן דצריך ליתן כל ממונו כוין דהוא לפעמים בקום ועשה דלוקין עליו. וגם בכל גווני לא גרע משארי איסורי דרבנן שי"ל כמ"ש הפמ"ג שצריך ליתן כל ממונו משום לאו דלא תסור (וגם בעשה דרבנן יש להסתפק בכה"ג כיון דהוא לאו דלא תסור גם במ"ע דרבנן כדאמרי' בשבת (דף כ"ג ע"א) ואכמ"ל) ומ"מ בזה שהוא איסור ב"י לאו דאורייתא וגם יש בו נוסף עוד איסור דרבנן שצריך לבער מלבד הביטול פשוט כדברינו דצריך ליתן כל ממונו. וקשה ע"ד הרי"מ הנ"ל. ג') קשה על דבריו דאם ביטול מהני רק עי"ז שבלא"ה יהי' אסור אחר הפסח ונמצא שעי"ז יתקיים הביטול בלבבו וכיון שרק מפני זה הוא י"ל היתר כרוך מצד האיסור בזה דהא אם מהני הביטול לא יהי' אסור אחרי הפסח וכיון שלא יהי' אסור אחרי הפסח שוב לא מהני הביטול בלבו. ואין לומר כיון דלא מהני הביטול שוב יהי' אסור אחרי הפסח וע"כ מהני הביטול דלא בטלה דעתו אצל כל אדם כנ"ל מהרי"מ. ז"א דהא כיון דהוי היתר כרוך ומתהפך אזלינן בכה"ג לחומרא בדבר דאו' כידוע מד' התוס' פסחים (כ"ו ע"ב) וב"מ (דף ל' ע"א) וכנז' בחיבורנו בעה"י במקומות רבות וא"כ לא מהני הביטול מה"ת לגבי לאו דב"י וגם המ"ע דתשביתו צריכין לילך גם לדעת הרמב"ם מה"ת לחומרא במ"ע כנודע מד' האחרונים. והיתר כרוך ומתהפך הוי כמו ספק ומספק לא קיים עדיין המ"ע דתשביתו כשנאמר השבתה בלב ד') וגם בפשיטות איך שייך לומר דע"י הדרבנן שאסרו חז"ל לאחר הפסח משום קנסא (כר"ש דפסקינן כותי') עפי"ז נתהוה הביטול מה"ת וזולת זה אין מציאות לביטול בחמץ ששוה הון רב כנז' ונמצא קודם שתיקנו רבנן זה שקנסו לאחה"פ לא נתקיים אז מצות התורה דביטול החמץ כנז'. ועוד יש בזה עקולי

ופשורי אם נלך בדרך הרי"מ ז"ל בזה: ע"כ בע"כ נראה העיקר כדברינו הנ"ל דלא הוי בזה בטלה דעתו אצל כל אדם משום דמחוייב להפקיר כל ממונו שלא יעבור על ל"ת ע"כ כדין תורה הוא עושה ול"ש בטלה דעתו וכו' וגם אם אולי הי' לו עוד קצת שהות למוכרו כשהוא מתיירא מאיסור, חמץ הוי כהאי דמס' עירובין דאיסור שבת חמירא להו לאינשי דמבטל גם כיס מעות שלו אף דשם אינו מוכרח לעבור גם על איסור דבריהם כשיערבו שנים מ"מ בהול הוא על איסור שבת וה"נ לענין איסור חמץ גם כשמבטלו מקודם ל"ש בטלה דעתו אצל כל אדם כנז': ולפי סברת חי' הרי"ם הנז' דשייך בטלה דעתו אצל כל אדם ונמצא כשמבטלו מקודם י"ל סברא דבודאי בטלה דעתו אצל כל אדם ול"ש סברת הר"ן שאם לא ביטלו יהי' אסור ממילא לאחה"פ דהא יש שהות למוכרו עוד זמן מספיק א"ו דבטלה דעתו אצל כל אדם וגם (זולת דברינו לדמות להאי דעירובין דמתיירא מאיסור שבת דה"נ מתיירא מאיסור, חמץ כנז') י"ל בזה בדברי הירושלמי פסחים (פ"ב הל' ב') הפקיר חמצו בשלשה עשר לאחר הפסח מהו ר' יוחנן אמר אסור רשב"ל אמר מותר ומה דנקט דוקא בשלשה עשר נדחקו המפורשים דלאו דוקא עשר וה"פ י"ד קודם חצות. והוא תמוה דלמה נקט י"ג (דוקא) אם גם בי"ד שחרית כן הדין ג"כ ולפי"ז ניחא דהיינו דוקא בי"ג משום דיש שהות עוד ביום למכרו ולאכלו ע"כ בטלה דעתו אצל כל אדם ולא מהני ההפקר ע"כ ס"ל לר' יוחנן דאסור ולר"ל ס"ל דמותר (ופסקי' כר' יוחנן לגבי ר"ל) משא"כ אם ההפקר בי"ד סמוך לזמן ביעורו י"ל כנ"ל דלא בטלה דעתו אצל כל אדם כיון דיאסר אחה"פ אם לא יבטלו (וכנ"ל בדברינו בזה קו' א') ואם כי הרא"ש טובא בב"י (סי' תמ"ח) מביא הירושלמי וגרס הפקיר בי"ד מ"מ בירושלמי שלפנינו הג' בכולם "בי"ג" ולפי הנז' אין לשבש הספרים שלנו שנמצא י"ג כנז'. אמנם לפי"ז קשה על הך דפסקינן שם בטוש"ע (סעי' ה') כהירושלמי הלז דבהפקר לבד נאסר לאחה"פ והיינו דהלכה כר"י לגבי ר"ל והש"ע מיירי בכל גווני גם בהפקיר בי"ד ולפי הנ"ל לא מיירי הירושלמי רק בהפקיר בי"ג (שהי' לו שהות למוכרו וכיוצא דאמרי' בטלה דעתו אצל כ"א). אך ז"א קשיא דהא מסיק שם בירושלמי מטעם הערמה אסור. ומפני זה שייך גם בהפקיר בי"ד ושפיר פסק בש"ע. ומה שכתבנו לעיל מטעם בטלה דעתו וכו' דהוא רק בהפקיר בי"ג י"ל דזהו רק לפי הקס"ד:

וא"ת דאמרינן בעירובין שם דשאני טומאה משבת משמע דטומאה לא חמירי להו לאינשי כ"כ והלא בש"ס יומא (כ"ג ע"א) אמרי' ללמדך שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכת דמים והרי מזה דטומאה וטהרת כלים חמירא להו כ"כ (והוי כהך דהכא בעירובין דמיירי לענין כלים שהיו בבית המת אם נטמאו כשמלאם עפר או תבן וכו') אך

זה לא קשיא דהא מסקינן (שם ע"ב) דרק שפ"ד זיל גביי' אבל טהרת כלים כדקאי קאי וכן אמרי' שם דוכן הוא אומר וגם דם נקי שפך מנשה וגו' משמע דחשיב לי' לגריעותא איך על שפ"ד קיל להו יותר מטומאת וטהרת כלים. וגם בירושלמי יומא שם מפרש דחשיב זה לגריעותא איך הי' ניקל בעיניהם שפ"ד עיי"ש. ואכמ"ל:

והנה לפי"ד הר"ן (בריש פסחים) דבאמת הפקר בכה"ג לא מהני דדברים שבלב אינן דברים וגם טרם שבא לרשות זוכה אלא כיון שאמרו ג' דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכ' כאלו הן ברשותו וא' מהן חמץ בפסח ע"כ בגילוי מילתא בעלמא סגיא עכת"ד וכנודע ולפי"ז ממילא לק"מ קו' הרי"ם הנ"ל דבטלה דעתו וכו' דשאני חמץ דמהני גילוי מילתא בעלמא בזה אף דלא מהני במק"א וז"פ:

וא"ת לדון בזה בענין אם ראוי מדרבנן אם הוי ראוי מדאו' לענין הביטול כיון דיהי' אסור לאחר הפסח ע"כ מהני הביטול מעיקרא מדאו' כנז'. די"ל עפימש"כ לעיל (סי' א' אות י"ט) כיון דסוף כל סוף (גם באיסור הנאה מדרבנן) הוי איסורי הנאה ולא יהיב לה מידי בקידושין וה"נ כיון דיהי' איסור הנאה בפיו ממילא הגם שהוא רק מדרבנן (אחה"פ) מ"מ מבטלו בלב שלם מקודם ולא הוי בטלה דעתו אצל כ"א כיון דלא יהי' שוה אחה"פ אם לא יבטלו כנ"ל. (ועיי' במנח"א חלק א' סי' ל"ד]:

וגם אין לנו בזה בהביטול משום בל תשחית אם שייך היכא שצריך למצוה או להשמר מעבירה שהארכתי בזה בחי' מנח"א (ח"ג סי' י"ג) ובחי' עולת תמיד עיי"ש דבכה"ג שאינו משחית ומאבד החמץ בידים רק כשמבטלו היינו מפקירו ל"ש כלל בל תשחית וראי' מש"ס חולין (דף ז' ע"ב) דאמר רבי היכי אעביד וכו' בהני פרידות מפקרנא להו איכא משום לאו דלפ"ע שהולכים ומזיקי' וכו' קטילנא להו איכא משום בל תשחית עיי"ש משמע ברור דאי מפקיר להו ליכא משום בל תשחית. ואדרבא ע"י ביעור חמץ היינו שריפה לר"י או מפרר וזורה לרוח לרבנן היינו שמשחיתו בידים הי' שייך בל תשחית אך בזה ל"ש כיון שכן הוא מצות התורה דתשביתו וז"פ. ב וגם אמרתי עוד בסוגי' דביעור חמץ ע"ד התוס' פסחים (דף כ"ט ע"א) בד"ה בדין הוא דאפי' תוך זמנו מותר וז"ל ופירש"י מותר באכילה וקשה דאי. אפשר שלא יהא שלו בשעת אכילה דאם נתן לו הנכרי הרי הוא שלו ואם גזל מנכרי הרי חייב באחריות. והנה בחי' הרי"ם בספ"ק דחולין (דף ד' ע"ב) העיר דאיך יתחייב בתשלומין הלא איכא לאו דב"י וחייב מלקות מחמת בל יראה ופטרו המלקות מתשלומין וממילא משכחת לה בשל אחרים עיי"ש אמנם נלע"ד לתרץ בזה עפי"ד התוס' הנ"ל (מפסחים דף כ"ו וב"מ דף ל') בענין היתר כרוך וכו' דאם אמרי' בזה דפטור מתשלומין מחמת הלאו דבל יראה וא"כ שוב הוי של אחרים וא"כ שוב ליכא

חיובא דמלקות כיון דהוי של אחרים דהא פטור מתשלומין וא"כ שוב ראוי להתחייב בתשלומין כיון דליכא מלקות וא"כ שוב הו"ל שלו כיון דחייב באחריותו לשלם וככה מתהפך לבלי תכלית עפ"י דברי התוס' הנ"ל צריכין לילך בכה"ג לחומרא וע"כ שפיר כ' התוס' בזה בפסחים דל"ש בכה"ג דאם גזל מנכרי הוי חייב באחריותו לשלם ושוב הוי כשלו לעבור על ב"י כיון דאזלינן בהיתר כרוך בצד האיסור כזה לחומרא בלאו דאו' דב"י וא"ש ונכון בעה"י:

ג אמנם יש להתעורר בדברי התוס' הנז' דאיך חייב באחריותו כשגזל מנכרי ולעבור עי"ז בב"י דאו' כקו' התוס'. הא למ"ד גזל נכרי דרבנן וא"כ מדאו' א"צ להחזיר לו ואינו חיוב באחריותו אלא כשנבוא לומר דראוי מדרבנן הוי ראוי מדאו' וכפי שביארנו לעיל (סי' א') אינו דבר הנוהג תדיר וגם שארי החילוקים שנזכרו שם בדברינו ל"ש בזה לומר שיהי' לכ"ע א"ר מדרבנן גם א"ר מדאו'. אולם העירני ש"ב החריף ובקי בח"ת בנש"ק מו"ה צבי אלימלך שיחי' מבירטש שי"ל שפיר כיון דהקשו התוס' זה אליבא דר' יהודא ור' יהודא ס"ל בסוכה (דף כ"ג ע"א) דא"ר מדרבנן הוי א"ר מדאו' לענין סוכה שעשאה ע"ג האילן ופליג שם אר"מ דס"ל דמדאו' עכ"פ יצא מצות סוכה עיי"ש וא"כ הקשו התוס' שפיר אליבא דר"י כנז'. גם י"ל כיון דהוא בעל המימרא (בפסחים דף כ"ט ע"א) ר' אחא בר יעקב והוא ס"ל כדברי האחרונים (במלא הרועים ושאר גדולי האחרונים) דא"ר מדרבנן א"ר מדאו' כיון דס"ל (בשבועות ל"א ע"א) דמשחק בקוביא הוי פסול לעדות לענין קרבן בשבועות העדות ואף דמשחק, בקוביא הוי פסול דרבנן א"ו כנז' וע"כ שפיר הקשו התוס' אליבי' דר' אחא בר יעקב כיון דהוי גזל עכו"ם גם למ"ד דהוא דרבנן מ"מ חייב באחריותו מדאורייתא כנז' עכ"ד:

סימן לה

בסוגיא דבל תוסיף:

בש"ס ר"ה (דף כ"ח ע"ב) בענין פלוגתת ר"א ור"י במתני' זבחים (דף ה' ע"א) בנתערבו הניתנין במתן א' בניתנין במתן ד' וכו' ועוד אמר ר' יהושע כשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידך כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך וע"ז לא השיב לו ר' אליעזר כלום עיי"ש וקשה בזה. א) וכי לא ס"ל ר"א בזה הך כללא דכיילו בכל מקום דשב ואל תעשה עדיף וכן פסקינן בכ"מ דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת רק בשוא"ת ולא בקום ועשה ולא מצינו דיחלוק ר"א בזה וא"כ קשה עליו בזה מה ישיב ר"א על הך דא"ל ר"י דכשלא נתת לא עשית מעשה בידך. ב) קשה בזה. דהנה פסקינן

באו"ח (סי' ל"ד) בטוש"ע דכשמניח שני זוגות תפילין רש"י ור"ת ביחד יכוין דאיזו מהם שהלכה כמותו יצא י"ח והשני הם כרצועות בעלמא ואז לא יעבור על בל תוסיף וא"כ ה"נ כיון דגם בקדשים מהני מחשבה הפכיות כדאמרי' בזבחים (ג' ע"א) וכמ"ש הר"ן בר"ה (פ"ד) גם למ"ד מצות אין צריכות כונה מ"מ מחשבה הפכיות מהני עיי"ש א"כ יוכל להזות ארבע הזאות ולכוין דאותו הדם שהוא ממתן ד' יתן לשם מצות הזאה ושאר הדם המעורב בו ממתן א' זהו אינו לשם הזאה כלל וא"כ לא יעבור על בל תוסיף כיון דנתכוין להיפך גבי' וכמו גבי תפילין כנז'. ואין לחלק דגם שם בתפילין כ' הפוסקים דאם מניח שני תפילין כשרים י"ל דבאמת עובר בבל תוסיף רק ברש"י ור"ת יוכל לכוין כנז' שהשני כרצועות בעלמא מפני שהא' מהם פסול לדעת חבירו בשינוי סידור הפרשיות וא"כ במתן דמים נמצא שיעבור על בל תוסיף. ז"א דהא ג"כ הכא שני מיני דמים הם וזהו של מתן ד' צריך באמת ליתן כן ולא יעבור על בל תוסיף רק בשל חבירו (היינו של מתן א') ולזה יהי' מהני תנאי במחשבתו כנז'. אולם בודאי החילוק הוא דהתם בתפילין הם שני בתים מיוחדים למימר כעין האי לחודי' קאי וכו' כדאמרי' בסוכה (דף ל"א) לענין לולב צריך אגד וגם בסנהדרין (דף פ"ח) משא"כ בדמים האלו המעורבים בלח ביחד ול"ש כלל להפרידו בתורת ענין האי לחודי' קאי ע"כ שייך בל תוסיף. אמנם י"ל דתלוי בדין ברירה דלמ"ד דאמרי' ברירה בדאו' א"כ ה"נ י"ל מטעם ברירה דמזה של מתן ד' יזה ד' ויכוין במחשבתו שהשאר (המעורב של מתן א') אינו בתורת הזאה כלל כנז' וקשה על ר' יהושע וגם על דפסקי' כותי' (ברמב"ם פ"ב מהל' פסולי המוקדשין הלכה י"א).

ג) קשה בזה בסוגיין מהך דאמרי' שם בסוכה ובסנהדרין דאי מוסיף הוי גרוע מעיקרא כיון שלא יצא המצוה והוי כעין מצוה הבאה בעבירה דלא יצא המצוה וכיון דלא יצא המצוה שוב לא שייך בל תוסיף כמו למ"ד לצאת ל"ב כונה או לעבור בעי כונה עכ"פ כיון דלא יצא כלל המצוה אינו בל תוסיף כלל בזה ואיך שייך איסור דבל תוסיף (וי"ל בזה דהוי היתר כרוך וכו' ונדבר להלן בפה"י בזה) ד') קשה קו' התוס' בעירובין (דף ק') על הך סוגי' דר"ה דאמר ר"י כשנתת מתן ד' עברת על בל תוסיף והלא נימא עדל"ת דליתי עשה דמתן ד' ולידחי ל"ת דבל תוסיף ומה שתי' התוס' דהוי בא בזה ע"י פשיעה עיי' בטורי אבן בשמעתן שהקשה (מפי"א דזבחים) דמצינו גם היכא דבא ע"י פשיעה דאמרי' עדל"ת והטורי אבן תי' משום דהוי אין עדל"ת שבמקדש וגם ע"ז פלפל עיי"ש שעוד עדיין יש מקום לקו' התוס' דנימר בזה עדל"ת כנז':

אמנם יש לתרץ כל זה בעה"י י"ל דהנה הקושי' א' וב' מתורצת חדא בירך חבירתה דמה דאמר ר"י לר"א דכשנתת עשית מעשה בידך הנה בודאי ס"ל לר"א דשוא"ת עדיף בכל

מקום כנ"ל אולם בזה יוכל לעשות שיכוין כנז' (בקו' ב') ששארי הדם שאינו של מתן ד' אינו לשם מצות הזאה כלל אמנם יוכל להועיל זה רק למ"ד דס"ל ברירה כנז' והנה בנדרים (דף מ"ה מ"ו) אמרי' לר' אליעזר דס"ל כראב"י דאמרי' ברירה אף בדאורייתא וכן דעת ר"י הביאו הר"ן והרא"ש בנדרים שם וכן בביצה (דף ל"ד) ס"ל לר"א ברירה עי"ש וא"כ כשנאמר ברירה י"ל באמת שיכוין כקושיין ע"כ שפיר ס"ל לר"א לשיטתו שיתן מתן ד' וע"י מעשה ההוא לא יעבור על בל תוסיף בדם של מתן א' דכשיש ברירה אז יוכל לכוין להתנות שלא יעבור בו כנז'. ואמנם לענין הקו' ג' הנז' שנאמר דהוי היתר כרוך בצד האיסור דכשיעבור על בל תוסיף לא יצא י"ח המצוה וממילא לא יעבור עי"ז על בל תוסיף אולם נודעו דברי התוס' בפסחים (דף כ"ו ע"ב) וב"מ (דף ל' ע"א) בעלה עלי' זכר לגבי פרה אדומה דאמרי' בכה"ג לחומרא דלא יצא המ"ע אעפ"כ עובר בבל תוסיף דהא אם תאמר להיפך שלא עבר על בל תוסיף נמצא יצא המ"ע ונמצא שוב שייך בל תוסיף כמובן ונודע דרך זה באחרונים ז"ל וגם בחיבורנו בעה"י במקומות רבות וא"ש ונכון. וגם לענין קו' הד' של התוס' דנימר עדל"ת הנה י"ל דאין העשה של מתן ד' רק כשהדם לבדו משא"כ כשמעורב (וכעין דאמרו בגמ' בר"ה בסוגיין לא נאמר בל תוסיף או בל תגרע אלא כשהוא בעצמו) אולם לר"א דס"ל ברירה ויוכל לכוין כנז' שפיר יוכל לקיים בי' הזאה כשיכוין כנז' ושפיר יש בו עדל"ת ע"כ ס"ל לר"א דיזה מתן ארבע ול"ש בל תוסיף גם מטעם זה דעדל"ת, אולם לא תיקשי לר' יהושע כיון דהוא ר"י לא ס"ל ברירה א"כ כשהדם מעורב ולא יוכלו לברר ל"ש בו מ"ע דהזאה כנז' אולם י"ל עוד בזה לר"א אפילו אם נאמר דמשום היתר כרוך וכו' כנז' שייך בזה לחומרא בל תוסיף מ"מ ס"ל לר"א כיון דגם להמחמירים ולא ס"ל ברירה בדאורייתא הוא רק מטעם ספק וע"כ בדרבנן ס"ל ברירה משום דספק דרבנן לקולא וא"כ משום ברירה הוי ספק א' ומטעם היתר כרוך הוי ג"כ כספק דאו' כנודע מד' האחרונים וע"כ צריכין ליזול לקולא לגבי לאו דבל תוסיף מטעם ס"ס ולגבי המ"ע דהזאה לילך לחומרא (כיון דברירה הוי רק ס' לד' המחמירין ולא ס"ל ברירה כנז') כמ"ש האחרונים בחוו"ד וכהנה דגם לד' הרמב"ם דס"ל ס' דאו' מה"ת לקולא מ"מ ספק מ"ע לחומרא ע"כ ס"ל לר"א דצריך לקיים מצות הזאה של ד' כנז' אמנם הרמב"ם דפסק (בפ"ז ממעשר) דלא אמרינן ברירה בדאו' שפיר פסק בהל' פסולי המוקדשים כר' יהושע כנז' דיתן רק מתן א' ומיושבי' כל הקושיות בעה"י:

והנה אחרי כתבי זאת העירוני התלמידים הלומדים והקשו ע"מ שכתבתי לדון בזה מטעם ברירה עפי"ד התוס' יו"ט (תמורה פ"ו משנה ג') דבדבר שאינו נולד בתערובות רק נתברר מקודם כ"א בפ"ע וההיתר הי' בפ"ע ואח"כ נתערב ל"ש ברירה וא"כ בזה

שהיו השני דמים מתן ד' ומתן א' כ"א בפ"ע ואח"כ נתערבו ל"ש ברירה עכ"ד, אמנם לא עיינתם בדברינו בארוכה במנח"א (ח"ב סי' כ"ב) ע"ד התויו"ט אלו והבאתי שמה מדברי התוס' (סוטה י"ח ע"א) שפ' בפירוש דס"ל להש"ס בעירובין (ל"ז ע"א) וביומא (דף צ"ה) דבע"כ אין חילוק לענין ברירה אם הוכר מתחלה לשארי ברירות שנולדו בתערובות עיי"ש במנח"א באורך. וא"כ שפיר נכונים דברינו לפי"ד התוס' הנז' עוד הקשו הנ"ל דהא הכא לא נתברר כלל לעולם מה שיפריש הזאה א' שנוכל לומר שזהו חלק המתן ד' כיון שלא יתברר לעולם הנה באמת לענין בל תוסיף אין נ"מ דגם אם לא יתברר לעולם ג"כ י"ל דל"ש בל תוסיף כשיתנה בפירוש לענין הזאות וכמו שהבאתי מפסק הש"ע (בסי' ל"ד) לענין תפילין דרש"י ודר"ת דג"כ לא יתברר לעולם הלכה כמאן (עד ביאת אלי' עם מורה ודאין ב"ב) עכ"ז מהני להניחם ביחד לכתחלה כשמתנה בפירוש שהשאר שאינם הלכה כמותן הם רק כרצועות בעלמא ול"ש בל תוסיף א"כ גם בהזאות שייך לומר כן אמנם מה שבאנו לדון בזה לענין ברירה ג"כ נכון במקורו במה שכתבנו דס"ל לר"א ברירה בנדרים שם והנה כתב שם הר"ן בנדרים בשם רבינו משה בהלכותיו דלא דמיא הך ברירה דשם לדעלמא משום דלאו מידי איתברר האידנא ומתברר למחר הוא דנימא אתברר מילתא למפרע אלא כמו השתא הוא חצר שאין בו דין חלוקה וכל חד משתמש בכולה ולא יתברר לעולם יותר עיי"ש בר"ן וא"כ כיון דס"ל לר"א גם בכה"ג ברירה כנ"ל גם כשלא הופרש אח"כ ע"כ גם בהזאות ס"ל כנ"ל וא"ש, הגם כי הר"ן בעצמו ס"ל דל"ש ברירה כלל בדבר שלא יתברר לעולם מ"מ נכונים דברינו לדעת ר"מ הנז':

ובהכי ניחא ג"כ מה שהקשו הנ"ל דהא לר' יהושע ס"ל לפי"ד הרשב"א (בפ"ק דקידושין) דיש ברירה וא"כ לא יתכן הך לשיטתו דר' יהושע דלפי דברינו הוא בר פלוגתא בזה דר' אליעזר וס"ל לר' יהושע אין ברירה לכך לא יתן מתן ד' כשיתנה כנ"ל אולם באמת ל"ק דהיכן ס"ל לר' יהושע בקידושין שם דאמרי' ברירה רק במעשר שעתיד להפריש ויתברר בביתו מה שנשאר שם ומקומו מושכר לו עיי"ש משא"כ בהך דנדרים דלעולם לא יתברר ס"ל לר' יהושע ג"כ דאין ברירה ע"כ שפיר בהך דהזאות דס"ל לר"א ברירה גם כשלא יתברר ויופרש לעולם דהוי רק דומיא דברירה דנדרים בהשותפי' שדר בחצירו ואעפ"כ ס"ל לר"א ברירה שם לד' רבינו משה כנ"ל, אבל ר' יהושע חולק בכה"ג ולא ס"ל ברירה בכה"ג ע"כ שפיר ס"ל דיתן רק מתן א' כנ"ל: אמנם עתה העירוני חביב לבי החריף ובקי הגדול בתורה מ' נטע שלמה שליעסל הי"ו במגילה עפה אריכות בפלפולים בדברינו אלו וכתב דהך שכתבנו מנדרים (דף מ"ו) שם דר' אליעזר ס"ל ברירה יש לדחותו מעיקרא דהרי התם הגירסא הנכונה ר' אלעזר (שהוא האמורא ר"א בן פדת תלמידו דר' יוחנן)

והגם שכן כתב כדברינו הגאון במלא הרועים (ערך ברירה אות י"ח) דר' אליעזר התנא ס"ל דיש ברירה אך כנראה הוא ט"ס ואולי טעות הדפוס דבע"כ הוא רק ר' אלעזר כנז' דהא אמר שם רב הונא הלכה כראב"י וכן א"ר אלעזר הלכה כראב"י ואם הי' תנא לא הי' מזכירו אחר ר"ה או כנז'. אך דברינו שכתבנו יש להעמיד ממק"א דר' אליעזר (הגדול) התנא ס"ל דיש ברירה ממתני' דביצה (דף ל"ד) דאמר שם ר' אליעזר עומד אדם. על המוקצה וכו' ואומר מכאן אני אוכל למחר והיינו מטעם ברירה כמ"ש רש"י שם להדיא ובפני יהושע גיטין (פ' כל הגט) והרי דר' אליעזר ס"ל ברירה ונכון לשיטתו כדברינו אך אם לא שמעינן דר' אליעזר אית לי' ברירה הא לכאורה משם לא ידעינן רק בדרבנן דהוא מוקצה דרבנן אבל מנ"ל גבי דאורייתא כמו בהך דמתן ד' דאית לי' ברירה, אולם הדבר ניחא דהא מבואר ברש"י ביצה (ד' ב' ע"ב) דרבה ס"ל אפי' לפי המסקנא מוקצה דאורייתא ועיי' פסחים דף מ"ז וא"כ שפיר ניחא דברינו אליבא דרבה, וגם יש עוד הרבה ספרים דגרסי בר"ה (דף כ"ח) שם רבה במקום רבא וא"כ כל פלפול הסוגיא אליבא דרבה עולה יפה. ובזה ניחא נמי במה דקשה לכאורה מעירובין (דף ק') דמדמי הגמר' הך פלוגת' דר"א ור"י לעלה באילן אם צריך לירד יעיי"ש, והרי א"נ טעמא דר"א מכח ברירה ל"ד כלל, דבעלה באילן ל"ש ברירה, ולהנ"ל ניחא דשם קאי הסוגי' אליבא דרבה ברי' דר"י ואיהו מצי סבר מוקצה דרבנן וא"כ באמת לא מפרשינן טעמא דר"א מכח ברירה והבן. עכת"ד ידידי והאריך עוד למעניתו ברוב חריפתו. אך אין רצוני להעשיר חיבורי מדברי אחרים היינו השואלים או המפלפלים כמ"ש כבר מרן הגאון נודע ביהודא זצ"ל בהקדמת ספרו כנודע:

סימן לו

הנה בשו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב ז"ל (האו"ח סי' תל"א) כ' טעם למנהג לכסות השופר בר"ה במפה עד אחרי הברכה וראיתי שם דבריו תמוהים במחכת"ה ואבא בעה"י על סדר דבריו. ראשית כ' וז"ל ולכאורה יפלא הלא ראוי לקרב הברכה אל המצוה בכל מה דאפשר ובתפילין מברכין מהאי טעמא בין הנחה לקשירה (וכן כתב הר"ן דעל כן לא תיקנו ברכה בקידושי ביאה משום דאין לברך על המצוה אלא בשעה שמוזמנת לפניו לעשותה ואז הוא עמה במטה ואסור משום לא יראה בך ערות דבר] ולמה ישתנה שופר עכ"ל. והנה קשה על זה דהרי פסקינן ביו"ד (סי' רס"ז סעי' ח') דהמל את העבד צריך לכסות ערותו בשעת הברכה לפי שהוא גדול ונמצא דצריך להפסיק בין הברכה לחיתוך בהסרת הכיסוי ערותו אלא ודאי כיון דיש צורך וטעם להכיסוי אין חשש בהפסק זה קצת

במה שמסיר המטפחת שכיסה ערותו בשעת הברכה. וגם י"ל דלא דמי למ"ש בתוס' סוכה (דף ל"ח ע"א) ד"ה עובר וכו' וכדאמרי' בפ"ג דמנחות (ל"ה ע"ב) ועיי' בביאור הגר"א בהל' מילה (סי' רס"ו ס"ק ל"ח) דצריך לאחוז ערלת הקטן בשעה שמברך שלא יהי' עובר דעובר ושלא יהי' הפסק בין הברכה למילה בתפיסת הערלה דהתם כיון דאפשר יען שאין ערלת התינוק נחשב לערוה ע"כ לא יעשה הפסק לכתחלה כיון שאינו צריך וגם יש לחלק דשם ההפסק הוא גדול אם לא יתפוס הערלה קודם הברכה כמ"ש במחצית השקל (סי' ע"ה) בשם הא"ר משום דבע"כ צריך למשמש האבר ולהקשותו אחר הברכה כדי לידע שיעור החיתוך א"כ יהי' הפסק הרבה עיי"ש וכבר כתבתי מזה בחי' אות שלום על הל' מילה שם (ס"ק י"ט) משא"כ הכא בשופר דלא הוי הפסק רק כל דהו בהסרת המפה. ולפי"ז תיקשי גם על הר"ן שהביא שם באבני נזר דהא יוכל לברך גם בקידושי ביאה ובשעת הברכה יהי' אז מכוסה ביניהם בחלוק או מטפחת ול"ש ערות דבר ואח"כ יסיר מיד המטפחת. ועוד קשה דהא פסקינן בטוש"ע או"ח (סי' ע"ג) דהישן עם אשתו קורא בהחזרת פנים אפי' בלא הפסק טלית משום דאשתו כגופו הגם דהמחבר סיים שם דנכון להחמיר כדברי המחמירים מ"מ זהו לענין ק"ש אבל בברכה על הביאה דהוא מאותו ענין בודאי י"ל דלא הוי ערות דבר כשיהפוך פניו ויברך ולא הוי הפסק (כשיחזור פניו) רק כל דהו בין הברכה לביאה. אמנם מ"ש שם באבני נזר במוסגר בין שני חצאי אריח והוא אולי מהמסדר או בן המחבר] בשם הר"ן כנז' הנה בר"ן כתובות (פ"א) כ' שאין מברכין על קידושין משום שאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה כיון שלא נכנס אז לחופה וכו' וכשבא לקדש ולכנוס כאחת ג"כ לא ראוי לתקן לו ברכה בפ"ע כדי שיהא טופס ברכה שוה לכל עכ"ל עיי"ש עוד ולא הזכיר כלל מברכת הביאה אך בר"ן פסחים (פ"א) הביא כנ"ל בשם הירושלמי ופי' הרמב"ן דאין לברך על המצוה אלא כשהיא מזומנת לפניו וכו' ואז א"א משום לא יראה בך ערות דבר כנ"ל וי"ל דהר"ן לדידי' לא ס"ל כן מ"ש בשם הרמב"ן דכ' שם הר"ן בפסחים דבקידושי כסף ושטר מברך ברכת האירוסין ושם בכתובות ביאר דברכת אירוסין אינה ברכת המצוה משום שאינה גמר מצוה (רק ברכת הודאה) ואכמ"ל. וי"ל דהירושלמי והרמב"ן ס"ל כהר"י והרא"ש כנ"ל דגם באשתו הוי ערות דבר ולא אמרי' אשתו כגופו כנ"ל ע"כ צריך הפסק בגדו או מכנסיים וכמ"ש שם הר"ן בפסחים בשם הרמב"ן דלא הצריכוהו לבעול הוא בבגדו והיא בבגדה וא"כ כשיסיר בגדיו אחרי הברכה הוי הפסק גדול משא"כ בהפסק קטן בהסרת המפה מעל השופר לא הוי הפסק כנ"ל:

ומ"ש באבני נזר הטעם למה אין מברכין על התקיעה רק לשמוע קול שופר וכו' וכיון דעושה שליח א"כ יהי' כמו מילת בנו ע"י אחר שלוחו שהמוהל מברך וע"כ אי אפשר שיברך השומע על התקיעה כמו שאין אבי הבן מברך על בנו שנימול ע"י אחר ע"כ מברכי' לשמוע שברכה זו גם להצבור לא להתוקע לבד עכ"ל הנה במחכת"ה דמיא כעוכלא לדנא לעושה שליח למול את בנו דהתם השליח המוהל אינו בעצמותו חייב באותו מצוה למול את בן חבירו (כשאביו קיים ורוצה למולו) וכדאמרי' בפסחים (דף ז' ע"ב) כשאינו אבי הבן וכי לא סגי דלאו איהו מהיל. [ואף שמצינו בש"ע יו"ד (סי' רס"ה סעי' ט') דהאב עומד על המוהל להודיע שהוא שלוחו מ"מ פשיטא דהיינו זריזות לכתחלה אבל אינו יוצא בברכתו על המילה כי לאב נתקן ברכת להכניסו בפ"ע שהוא ברכת הודאה וז"פ שאם מלוהו ואביו אינו שם ג"כ יצא] משא"כ בתק"ש שהתוקע מחוייב ג"כ בתק"ש כמו הצבור ויוצאין יחד בהשמיעה וגם בהברכה רק שהתוקע מברך והם יוצאים בהברכה מטעם שומע כעונה. ועיקר הטעם הוא משום דתק"ש עיקר מצותו רק בשמיעה כיון דהתוקע בעצמו לא יצא אם עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור לא יצא גם בעצמו א"כ העיקר רק השמיעה כמ"ש הבה"ג ושארי ראשונים כמובא בב"י (סי' תקפ"ה) דלכך אין מברכי' לתקוע או על התקיעה ועיי' בפר"ח שם דגם בדיעבד לא יצא אם בירך לתקוע. ומה ענין דמיון ברכת המילה משליח האב לדמותו לכאן שהביא באבני נזר כנז' ובמוסגר שם אות ג' יש ט"ס כנראה במ"ש צוה את חבירו "לתקוע" בשבילו צ"ל "לקרוא" בשבילו היינו בקריאת המגילה כמו דפתח שם אך זהו מהגה' המסדר או בנו ואין כדאי כ"כ לדקדק בדבריו. כנודע למכיריו]. ועוד אם כד' האבני נזר שהתוקע בעצמו הי' נכון שיברך על התקיעה לתקוע וכו'. א"כ מה דאמרינן בר"ה (דף ל' ע"א) כי מסיים שליחא דצבורא תקיעה דיבנה לא שמע אינש קל אודני' מקל תקיעתא דיחידאי נמצא שהיו כל היחידים שרצו לתקוע בפ"ע לברך כ"א ברכת לתקוע כיון שאינו מוציא האחרים ובאמת ז"א לפי"ד הבה"ג והפוסקים הנ"ל דפסקינן כותי' כיון שהתוקע בעצמו אינו יוצא לפעמים בתקיעתו וע"כ ל"ש לברך רק לשמוע קול שופר ולא תיקנו נוסח ברכה אחרת כנז':

וביותר יש לתמוה בזה מ"ש שם באבני נזר עפ"י דבריו אלו וז"ל ובזה ניחא מה שמכסין השופר דאל"כ כשמברך על קול ולא על תקיעת שופר היה נחשב מעביר על המצות לגבי התוקע שהוא באמת יכול לברך על תקיעת שופר ג"כ ע"כ מכסין בשעת ברכה גם יש לפרש לפי"ז כמו שמכסין הפת בשעת קידוש שלא יראה הפת בושתו שאין מקדשין עליו וה"נ כיון שיכול לברך התוקע על השופר מכסין שלא יראה השופר בושתו עכ"ל

ודבריו בלתי מובנים כלל דאיך נחשב זה מעביר על המצות לגבי התוקע הא גם התוקע בפ"ע לא יוכל לברך רק לשמוע כנ"ל. וגם אם כדבריו היכן מצינו מעביר על המצות לגבי בנ"א היינו התוקע ואם כן הוא. היו צריכין לכסות את הבעל תוקע ולא את השופר. וזהו ג"כ הטעם השני שכתב ושניהם אין בהם טעם כלל. במחכהדר"ג

, אולם באמת שורש מנהג זה נובע מהראשונים בהגהות מנהגים וז"ל נכון להתוקע לכסות השופר בשעת ברכה עכ"ל והובא באלי' רבא ודה"ח ושארי אחרונים וכ"כ במטה אפרים, אמנם טעמא בעי. ובע"כ למצוא טעם אחר זולת מ"ש הגאון רד"ל ז"ל בספר קדמות ס' הזהר (ענף ב') שהוא לזכר מ"ש בב"ר (פנ"ו) ופסיקתא דר"ה שהצניע אברהם אבינו ליצחק בשעת בנין המזבח עד העקדה ממש שלא יזרק בו אבן ויפסל וכיון שתק"ש זכר לעקידה ולאילו של יצחק עשו זה ג"כ לזכרון טוב עכ"ד. (ומ"ש שם בקדמות ס' הזהר כי בהגמ"נ שלפניו כ' הלשון שיכול לכסותו ולא כ' שצריך, כנראה אולי ט"ס בדפוס שלפניו ובדפוסי' הראשונים במחזורים שלפנינו הקודמים כ' שם בהגמ"נ בזה"ל נכון להתוקע לכסות וכו' כנ"ל):

סימן לז

עוד ראיתי חזות קשה בדברי שו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תמ"ה תמ"ו תמ"ז) שנתקשה ונתלבט כ"כ שלש תשובות בדבר הזה ורצה לבטל תקיעות בלחש במוסף דר"ה אפילו במקום שנהגו כן רבות בשנים וכל הרואה בדבריו ישתומם ויתפלא על גאון וגדול כמותו זצ"ל איך יכנס בפירצה דחוקה כ"כ כדי להעמיד דבריו וכ' דוחקים כאלו שנראים לכל בר בי רב שאין האמת כן והוא נגד הפשט והשכל. במחכת"ה:

ראשית דבר הערוך שהובא בתוס' שכ' והני דמחמירי דעבדי שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר עכ"ל הרי מקורו מפורש דשלשים בלחש וע"ז רצה לעקם (באבני נזר) הפי' דהיינו לאחר התפלה למ"ד קולות והיינו במקום בלחש זה כ' בסימן תמ"ה ובסי' תמ"ו כאשר השיג עליו השואל כי כל רואה יתמה על דבר זה לפרש כזה בל' הערוך (ובפרט שכ' אח"כ ושלשים על הסדר דהיינו תפלה בקול כנז' להלן ואיך יכתוב הל' בלחש היינו שלאחר התפלה (כפי דבריו) קודם על הסדר שהוא באמצע התפלה של הש"ץ) ע"כ חזר בו וכ' דבלחש היינו כשסיימו תפלתו בלחש קודם אלקי נצור אבל לא בין מלכיות זכרונות ושופרות בלחש וכל רואה יראה הלחץ והדוחק הזה: וגם על זה רצה לפקפק דעל הסדר אינו תפלת הש"ץ. והרי הרואה יראה מלשון השל"ה בסידורו (שהביא ג"כ באבני נזר לשונו) וז"ל דהיינו ל' קולות בישיבה ול' קולות בלחש ול' על

הסדר וי' קולות לאחר התפלה הרי דהשל"ה ג"כ רגיל על לשונו בפשיטות דעל הסדר היינו סדר חזרת הש"ץ. ובלחש כמשמעו דהא השל"ה מיירי שם כמ"ש בשם האריז"ל שסידר הכונות וגם נמשך בודאי אחרי לשון הערוך בתוס' ג"כ. ואיך נוכל להתעקש ולומר בלשון הערוך פי' אחר ומשונה כ"כ:

ומ"ש באבני נזר דאם כן הוא למה לא הנהיג השל"ה בא"י לתקוע בלחש תמהני על דבריו מנ"ל דלא הנהיג כן הלא פשוט שבצפת"ו וטבריא תוקעים בלחש גם עתה עד היום בכל בתי כנסיות וביהמ"ד מכל המפלגות ובודאי נמשך עוד מהאריז"ל מארי' דאתרי' דצפת"ו והשל"ה ז"ל מארי' דאתרא דטבריא ששם מ"כ כנודע ואיך נדע להחזיק להיפך וגם העידו בפני ת"ח שגם בירושלים. עיה"ק תוקעים בלחש בכל הביהכ"נ וביהמ"ד זולת אנשי ליטא שהם נגררים אחרי מנהגי הגר"א גם במקום שהוא נגד הש"ע ונגד האר"י כנודע בהרבה דברים:

וגם כן בראשונים בס' המנהיג לרבינו אבן הירחי ז"ל (הל' ר"ה סי' כ"א) וז"ל ושמעתי כי במדינת בבל עושין מאה קולות וכ"כ בערוך בערך מאת פעיות דפעייא אימי' דסיסרא וכך מנהגה מיושב ל' קולות כמנהג כל הגולה וכן מעומד למוסף כשהיחידים מתפללים וא' תוקע להם על סדר הברכות ל' קולות שלשת הסימנים למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות וכששי"ץ אומר המוסף בקול רם להוציא את שאינו בקי שלשים על סדר הברכות הרי צ' קולות ולאחר סיום התפלה לפני קדיש בתרא תוקע להם היחיד עשרה קולות וכו' הרי ק' קולות כנגד ק' פעיות דפעייא אימי' דסיסרא כך קבלתי וכו' עכ"ל הרי מפורש כן ומביא ג"כ זה בשם הערוך עד שתשב"ר יוכלו לפרש זה בפשיטות ולא אפשר באופן אחר ולבסוף כ' באבני נזר (בסי' תמ"ז) שם דאין כונתו כן ובפרט על הערוך ומדלא הביא ד' הערוך בסוף רק בתחלה נראה דדעת הערוך הביא רק על המאה קולות אבל בלחש אין לתקוע ולא ידענא מה קאמר כלל ואין לפלפל בדבר פשוט כזה כנז' שכ' לפרש היפך האמת הפשוט לכל בדבריהם ז"ל:

ומה שהביא בתחלת התשו' (בסי' תמ"ה) בשם הגה"צ הרי"ם מגור ז"ל שבהיותו בקאצק היה מאריך יותר בתפלה בר"ה וכשהגיע הש"ץ לזכרונות עוד הי' מתפלל בלחש עכ"ד ולא ידעתי מה זה ראי' הלא בהיותו בקאצק, לא הי' הוא המנהיג והאדמו"ר וכשלא המתין עליו הש"ץ מה הוי לי' למיעבד וגם לא רצה לקצר בתפלתו עי"ז ממה שהי' רוצה להאריך שאין זה מעכב וכמ"ש במטה אפרים כשתוקעין בתפלת לחש וא' לא גמר סדרו אז ימתין וישתוק וישמע התקיעות במקום שעומד ופשיטא שאין זה מעכב וגם ה"ז מעשה לסתור דהא בתפלת הש"ץ בקול שבודאי צריכין לתקוע על הסדר עכ"ז בעת

זכרונות הש"ץ עדיין הי' עומד בתפלת לחש וא"כ לא שמע תקיעות דמלכיות של הש"ץ על הסדר אלא ודאי דלא הקפיד לשמוע על הסדר בזה גם בתפלת הש"ץ וכנ"ל: ומ"ש באבני נזר וז"ל הלא המג"א כ' שלכתחלה אין להנהיג לתקוע בלחש והרב זצ"ל מלאדי פסק כן בשלחן ערוך שלו ומ"מ הוא עצמו הי' תוקע בלחש וכו' ועל כרחך הש"ע פסק כן לרובא דרובא שאין להם שייכות בכוונת האריז"ל ובעש"ט ותלמידיו והרב זצ"ל מהם היו תוקעין בלחש ובזה נשתלשל המנהג לתלמידיהם ותלמידיהם וכו' עד שבא לאנשים פשוטים כי לא ישנו מנהג רבותיהם עכ"ל. הנה יעיי' בסידור תורה אור ושערי תפלה נוסח הרב מלאדי זצ"ל שנדפס בווילנא (בהשלמה, פ"א ממנהגי' ודינים שבסידור) וכן עוד מבואר בשו"ת דברי נחמי' לתלמידו זצ"ל (האו"ח סי' ר"א) שבמקום שמחולק ש"ע הרב עם הסידור יש לנהוג כהסידור שזהו חיבר באחרונה וכ"כ בשו"ת צ"ל לנכדו הרב זצ"ל האו"ח (סי' י"ח אות ד') ששמע מא"ז שיש כמה דברים שחזר בו ממ"ש בש"ע וכו' עיי"ש וכיון שבסידור כ' לתקוע גם בלחש א"כ צריכין לפסוק כהרב זצ"ל בסידורו כנז': וביותר אתפלא על שכ' שבהיותו בק' קראשנאוויץ שהנהיג הה"ג ז"ל שקודם לו לתקוע בביה"כ בלחש והוא ביטלו אח"כ, וגם מ"ש שם כ"פ כי אף שהאריז"ל כ' לתקוע בלחש וכן הנהיגו הבעש"ט ז"ל ותלמידיו ואחריהם עד היום הזה זהו רק למי שמכוין כונת האריז"ל אבל לא להעולם. הנה תרי תמיהי קחזינא ולא הרגיש ונפל בפלוגתא דרבוותאי גדולי האחרונים ז"ל החתם סופר והשיב משה ודברי חיים ומהר"ם שיק וכמו שהארכנו וביררנו בעה"י בחיבורי:

מנחת אלעזר (ח"א סי' י"א) עיי"ש אם מותר לשנות מנוסח אשכנז לספרד היינו נוסח האריז"ל שהוא שער הכולל (ולא נוסח הספרדים דמדינתם) ועל זה הנוסח. של האריז"ל מותר לשנות מנוסח אשכנז אשר אבות אבותינו בזמן הבעש"ט זי"ע היו כולם מתפללים אשכנז כנודע (זולת לשרידים אשר ה' קורא יחידי סגולה שבדור שהתפללו בנוסח כונת האריז"ל) ואם הוא דעתו שזהו היתר רק לבעלי הסוד שבדור לעשות כהאריז"ל במנהגיו בתקיעות לחש ולא להעולם (אם כי יש להם מקור בראשונים בפשיטות כנ"ל) א"כ מי התיר לו ולכל. החסידים שבדור לשנות כל התפלות מעיקרא ממנהג אשכנז של אבותיהם למנהג האריז"ל כנ"ל זהו תמוה א' והשנית יש לתמוה מה שבמקומות שהנהיגו כבר לתקוע בלחש עפ"י חבר עיר שלפניו ואעפי"כ ביטל זאת והלא צריכין התרה עכ"פ וגם באיזו היתר התיר לצוה לבטל זאת הלא כבר ביארנו בשו"ת מנח"א שם כי להיפך לשנות מספרד שהנהיגו כבר החסידים לנוסח אשכנז זהו אסור עיי"ש וטורח לכפול הדברים בכאן ואיך התיר לשנות ולבטל זה גם אם נאמר כיון שמקודם בשנים

הקודמים הי' דרכם כמנהג אשכנז שלא לתקוע בלחש עכ"ז כיון שכבר נהגו לתקוע א"כ אין לשנות ולבטל כנז':

שוב ראיתי בזה לאשר כל מילי' דהגאון בעל אבני נזר שלא לתקוע בלחש הוא רק ממ"ש במג"א בשם כנה"ג והנה בשכנה"ג (סי' תקצ"ב הגה' הטור ס"ק ו') כ' הגאון בעל כנה"ג בעצמו שאעפי' שנ' מקודם שלא לתקוע בלחש מ"מ אם נהגו בשום מקום לתקוע בלחש אין לסתור מנהגם אם לא בריצוי כל הקהל עכ"ד וכ' שכ"כ הוא (בכבודו ובעצמו) בתשו' (ח"א מאו"ח סי' כ"ו) והוא לא נדפסה החלק הלז בין שו"ת בעי חיי וגם נדפס שו"ת או"ח מהר"ח בנבנשתי רק ח"ב מאו"ח ועכ"פ נשאר במחכת"ה הרב בעל אבני נזר מופרך מכל צד בזה דמי התיר לו בקהלות בביהכ"נ שנהגו כמה שנים מקודם לתקוע בלחש. לבטל מנהגם. ואין לומר שהי' בריצוי כל הקהל דהא כ' בכבודו ובעצמו שם שהחסידים לא רצו לבטל ואדרבא עמדו על נפשם. - ולפלא כי בכנה"ג שם הביא בקצרה משו"ת מהרשד"ם (חאו"ח סי' א') שכ' טעם לתקוע בלחש. ובאמת במהרשד"ם שם כ' להיפך ואדרבא הביא ראי' מהירושלמי שלא התפללו בלחש בר"ה במוסף רק תפלת הש"ץ וא"כ ראי' מזה דלא תקעו בתפלת לחש ולא תקעו מאה קולות עכת"ד במהרשד"ם ז'ל:

ומ"ש באבני נזר וז"ל ובענין שמה שתקע האריז"ל ואחריו הבעל שם טוב ותלמידיו שהעניקו החמה בקומותם] בלחש יש לי בזה דבר עמוק לא ניתן להאמר כי אם מפה לאוזן אך לא יאות כי אם לגדולי ערך כמותם ואם לא שאין רצוני לשנות מנהג רבותי לא הייתי תוקע בלחש עכ"ל. הנה בסודם אל תבא נפשי והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וגם בנסתרות אין לנו אלא דברי האר"י החי והבעש"ט זי"ע ותלמידיהם הבאים אחריהם אשר מפיהם אנו חיים וגם בנוסחות וכוונות הנאמרו ליחידי סגולה שבדור כבר כ' הרב הקדוש זי"ע בעל נועם אלימלך במכתבו כמובא בדברינו במנח"א (ח"א סי' י"א) שם כי גם להרוצים להתדבק להצדיק ג"כ מתפללים בנוסחא של האריז"ל והבעל שם טוב ז"ל וכנ"ל ואם הי' לו דרך משונה בזה הדר הוא לכל חסידיו לאומרם בחשאי להיות להם דברים הנאמרים בלחישה ולא להדפיסו בספר שו"ת המתפשט בעולם (ובודאי הוא שלא כדת מהמו"ל שהדפיסו כזאת אחרי פטירתו ז"ל):

ומ"ש בתוך דבריו כי הצעירים המתחסדים יחשבו כי תקיעות דבלחש הוא מעיקרי החסידות עכ"ל הנה בטח האמין בצדקתו בדברי האריז"ל כי התקיעות בלחש הם מסוגלים לבטל היצה"ר דג"ע והשחחת זרעו כמ"ש בפע"ח ובסידורים ולפי"ז לחנם שפך עליהם חמתו והלא בצדק חשבו הצעירים כי תקיעות דבלחש הוא מעיקרי החסידות.

היינו שזהו מסוגל לשמירת הברית כללא דכל שייפין. וכן הוא באמת. וזהו יסוד החסידות ולא הי' לו להזחיחם. ובפרט לבטל התקיעות האלו:

אמנם ראיתי עתה בשו"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות סימן נ"ב) כ' שנהגו קדושי עליון כפי המקובל בידם להקרות גם בתקיעות בלחש והעלה שם בפלפול להתיר דלא הוי הפסק בתפלה עיי"ש ואולי הוא כן המנהג במדינתו ברוסיא אצל הצדיקים אולם במדינותנו לא שמענו שום מנהג כזה אצל שום צדיק שיהיו מקרים בתקיעות דלחש (רק תוקעים בלי מקריא) והבו דלא לוסיף עלה בתקיעות דלחש עוד להפסיק בתפלה להיות מקריא. ושאני היום הרת עולם שאומרים גם בלחש אחרי התקיעות כמ"ש בסידור האריז"ל שזהו לסדר התפלה לאפושי ברחמי שיתקבלו תקיעתנו אז לרחמים ולרצון בעת יעמדו במשפט וראה נא בכה"ג (סי' תקצ"ב) שממנו הביא המג"א שלא לתקוע בלחש כ' וז"ל ומעיד אני עלי ששמעתי מהרב מהר"ש ן' ויליסוד ז"ל שהרב אביו הנהיג בניקופי"ל שלא לתקוע בלחש משום מעשה שהי' פ"א היו מתפללים בלחש והמנהג כשמגיעים לסיום הברכה אומר החזן הברכה בקול רם כדי שישמעו הקהל התקיעות ושמע להחכם השלם כמוהר"ר אשטריק ן' שאנגי שענה אמן אחר הברכה ועל זה הנהיג משם והלאה שלא לתקוע בלחש עכ"ל הכנה"ג ואם כי אנן לא נוהגין ולא פוסקין כותי' דהכנה"ג לבטל תקיעות בלחש משום שאירע פ"א להחכם הנז' שטעה וענה אמן על סיום הברכה בלחש מ"מ יש לדון מזה אם בשביל עניית אמן בין הברכות שיש לטעות כהחכם הנ"ל אשר בעניית אמן יש דיעות בראשונים שגם בין גאולה לתפלה לא הוי אמן הפסק אם עונה אחרי גאל ישראל מ"מ גזרו כדי שלא יטעו כנ"ל מהכנה"ג הגם שהוא באותו ברכה בתפלה. מכ"ש דאסור לכתחלה להפסיק להקרות לתוקע שהוא דבר שאינו צורך נחוץ כשתוקע מתוך הסידור ע"כ בודאי אסור. ופשוט המנהג שבלחש אין הש"ץ מסיים הברכה בקול רק בהגיעו לשם דופק מיד וידעו הצבור לשמוע התקיעות:

סימן לח

ע"ד שכתב בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' מ"ב) להתיר לבנות בקבלנות. והנה במחכת"ה דבריו ז"ל תמוהים במה שבנה יסודו דבנין ביהכ"נ הוי מ"ט דרבנן ודוחה עשה ול"ת דרבנן (דשבת) דשבות שאין בו מעשה מפאת ישראל רק שאומר לגוי בערב שבת עיי"ש, ומלבד שיש לפקפק הרבה על דבריו שמה דגם אם נאמר ונחשב בזה כמו שליחות, הגם שהעכו"ם בונה מ"מ הוי כאלו ישראל בנאו (לשיטתו בזה משום דתכלית המצוה הוא שיהי' ביהכ"נ בנוי ע"כ מהני כמו שליחות אפי' ע"י נכרי) הרי מ"מ המצוה נעשית ע"י

שליחו (ולא הוא בעצמו) היינו הנכרי עושה המצוה והוא הישראל עובר הל"ת ועשה דרבנן ובכה"ג לא שמענו שיאמרו עדל"ת בשום אופן. עוד עיקר בנינו נדחה מעיקרו במ"ש דבנין ביהכ"נ הוי מצוה דרבנן. והן אמת דכ"כ השל"ה ומובא במג"א (סי' תמ"ו ס"ק ב') דעשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן. אך הנה במג"א (סי' רע"ו ס"ק ח') משמע דבנין ביהכ"נ לאו מצוה כלל בעצמותה רק תשמישי מצוה כמו שהעיר שם בהג"ה, ומה שנסתייע (באבני נזר) מלשון רש"י בקהלת (ה' ט') עיי"ש לעומת זה נ"ל ראי' מירושלמי (סוף פיאה) דאינה מצוה גמורה בנין ביהכ"נ דאמרי' דר' חנינא ור' אושיעא הוון מטיילין באלין כנישתא דלוד אמר ר' חמא בר חנינא לר' אושיעא כמה ממון שקעו אבותי כאן א"ל כמה נפשות שקעו אבותיך כאן לא הוין בני נשא דילעון באורייתא עכ"ל הירושלמי וכן הוא בירושלמי שקלים (סוף פרק ה') מבואר יותר דא"ר אבין אלין תרעיי' דסדרא רבתא (אלו הפתחים של ביהמ"ד גדול) וכו' אתא ר' מנא לגבי' אמר חמי מה עבדית (הי' משבח עצמו ראה מה שעשית) א"ל וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות לא הוי בר נש דילעון באורייתא (טוב הוא ליתן לעניי תורה שעושין מצות בכל עת משיבנו בנינים והיכלות עכ"ל הקרבן עדה) ואף שהי' בנין ביהמ"ד שקדושתו יותר מביהכ"נ ועיי' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ז"ל ד' פראג (סי' תרצ"ב) שלחולים עניים עדיף מליתן לביהכ"נ ונשען על דברי הירושלמי אלו וכן פסקינן בש"ע יו"ד (סי' רמ"ט סעי' ט"ז) הגם דכ' שם דמשאר צדקה (היינו מי שאינו ת"ח או חולה) מצות ביהכ"נ עדיף מ"מ לכ"ע אינו דוחה שבת גם באיסור שבות ובפרט הידור בנינו מה דאמרו ע"ז בירושלמי כנז' שהוא בכלל ויטוש ישראל עושהו ויבן היכלות ואיך יתכן לומר שידחה את שבות דבשבת זה אינו כדאי אפי' להעלות על הדעת, דאם נאמר כד' רש"י בקהלת שהביא שם ולומר דכלל בנין ביה"מ וביהכ"נ בס"ת נאה וכמו בס"ת נאה אם רוצה לפזר על ופי' הרבה מעות בודאי קלסין לי' א"כ גם ביהכ"נ שהוציאו ממון על רוב הדרה וגדלה למה התרעמו כ"כ ולא מצינו שהתרעמו על מי שהוציא הוצאות להידור מצוה כגון ס"ת או אתרוג מובחר (ואף שמחמיר ונותן יותר משליש בהידור מצוה) לא אחז"ל דהוו"ל ליתן המעות ללומדי תורה כמו שאמרו בבנין ביהכ"נ כנז'. א"ו פשוט דמשמע מהירושלמי דרק בבנין ביהכ"נ ברוב הוצאות שייך לפקפק ולהתרעם ולא בשאר מצות משום דבנין ביהכ"נ אינה מצוה (גם לא דרבנן) בעצמותה ולפי"ז ל"ש בהבנותו עדל"ת כלל. ואם הוא ענין מצוה אז הוי מצוה הבאה בעבירה כשיבנוהו בשבת ע"י נכרי וגם חו"ה. ובמהרי"ק (שורש קכ"ח) והובא בב"י יו"ד (סי' רמ"ט) הביא ד' הירושלמי בתוספת לשון וכפי שנמצא בירושלמי שקלים כנז'. לית תמן בר נש למילף אורייתא וקרא עליו וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות

מכאן אומר הר"ש שטוב ליתן צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים מליתן לבנין בית הכנסת עכל"ה. וע"ש בזוה"ק בשלח (דף נ"ט ע"ב) הכי בי כנישתא איצטריך בכל תקינו שפירו למיהוי כגוונא עילאה למיהוי בית צלותא לאתקנא תקונין בצלותא וכו' עכל"ה והיינו בע"כ במקום שא"צ לחולים עניים או ללמוד לנערים ת"ח וגם י"ל דאין כונת הזוה"ק להוצאות מרובות ובנין היכלות רק שיהי' בית יפה ונכון ומתוקן שיוכלו להתפלל בו כמו שנראה מפשטות הלשון כנז'. וכמ"ש שיהיו בו חלונות כמ"ש וכיון פתיחן לי' וגם כדי שלא יסתרו א"ע ולאשויי פלוגתא בין הזוה"ק והירושלמי וגם דלא יסתרו א"ע דברי הזוה"ק בעצמו בבראשית (דף כ"ה ע"א) דאיתמר ואינון מסטרא דאלין דאיתמר בהון הבה נבנה לנו עיר וגו' ונעשה לנו שם ובנין בתי כנסיות ומדרשות ושויין בהון ס"ת ועטרה על רישי' ולא לשמא דה' אלא למיעבד להון שם הה"ד ונעשה לנו שם וסט"א מתגברין על ישראל וכו' עכל"ה ואם כי אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' ח') בסוף התשו' הביא מזה ראי' לאסור המגדל על גג ביהכ"נ ונשען עה"כ שם ונבנה לנו עיר (היינו סיפא דקרא ומגדל וראשו בשמים) מ"מ תרתי איכא למישמע מיני' דאם כונת הזהר בלבד להמגדל שזהו אסור לעשות מה זה דאמרו ולא לשמא דה' משמע אם כונתו לש"ש מותר וה"ז מצוה, והלא מגדל ובנין. החדשים (כדרך העכו"ם ונוטה להם) אסור כמו שביאר אאמו"ר שם בתשו'. גם אם כונתם כפי דבריהם לש"ש. מ"מ ה"ז בכלל נעשה לנו שם ולא במגדל דוקא אלא כל בנין תוספות הידור והוצאות רבות כנ"ל ובפ' בשלח מיירי הזוהר רק מבנין פשוט יפה ומתוקן כנ"ל ולא סתרי אהדדי וא"ש ונכון ועיין בדברינו במנח"א (ח"א סי' נ"ז). עכ"פ לפי הנז' אין מצוה בבנין ביהכ"נ בהידור כ"כ כשיש להם מקום להתפלל בלא"ה. וז"פ וברור:

ומ"ש באבני נזר עולה בזכרוני שראיתי בחת"ס שבזמה"ז שנתפרסם אצל הגויים שאין איסור אצלנו בשבת ע"י הגוי ממה שמחממין בית החורף אצל ישראל בשבת אזיל טעם זה עכ"ל. הנה (במחכת"ה) זכרונו לא עלה יפה בזה כי אדרבא בחתם סופר (חלק ו' סי' מ"ג) כ' בלהבות אש קודש בזה"ל היש חילול השם גדול מזה אוי לאותו בושה ולאותו כלימה הגוי ישבות ביומו ויעבוד ביום ש"ק שלנו לא תהי' תורה שלימה שלנו וכו' והנה כל ענין בנין ביהכ"נ איננו אלא כדי לקבץ ולקדש הש"י בעשרה היוצא מפסוק ונקדשתי בתוך בנ"י והנה רישא דקרא ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בנ"י ואיך בבית שנתחלל שם קדשו בבנינו איך יתקדש שמו שמה בתוך בנ"י עכ"ל החת"ס. ומה נכונים ומתוקנים דבריו ז"ל בזה:

ומ"ש באבני נזר בסוף דבריו. בפרט שכ' מעל' שהם בבית תפלות שלהם עושים ביום אידם ולכן התיר אם המנהג אצלם לבנות בקבלנות אל ימחה בידם עכ"ל. הנה כזה כ' בשם תשו' חת"ס דאם נתברר אצלם שהעכו"ם לא ישבותו ביום אידם ויעשו מלאכתם הנז' וליכא משום חו"ה שאז הי' אפשר לסמוך על מ"ש מג"א דברבים ליכא חשדא עכ"ל ועכ"ז סיים בחת"ס שם בתשו' לאסור גם אם הי' השאלה והמעשה כנז' מכ"ש בנידון דידן שכ' להשואל שהם בבית תפלותם עושים בימי אידם מי יוכל לדעת מה הם עושים בבית תפלתם פנימה א"ו כונתו כשהם בונים בית תפלתם ביום א' שהוא יום אידם וזה אינו שייך במדינתנו כיון שהוא חוק המלכות והמדינות לשבות. כ"א וא' בכל יום א' שהוא יום אידם ובפרט בבנין פרהסיא לא יעשו עפ"י חוקם ואם יעבודו ביהכ"נ ביום ש"ק נמצא אין לך חו"ה גדול מזה ואסור. וה' יעזרנו בבנין בית תפלה יקרא לכל העמים ב"ב: שוב ראיתי באבני נזר (בדבריו בסי' תקכ"ב) סיים שם שאין דעתו נוחה בהיתר קבלנות גם בעיר שבונין כלה בקבלנות עיי"ש. והנאני כי באמת לא ניחא להו למאריי' הגה"צ מסאכאטשוב ז"ל לימור משמי' מכשול גדול כזה ח"ו אשר באמת כל גופאי מרתת מתורתו וצדקתו דילי'. ע"כ אסיים בכי טוב אשר הודה אח"כ בכבודו ובעצמו שם באבני נזר כנז'. והש"י יעזרנו לעמוד בגדר נגד הפורץ. ונזכה למלכות בית פרץ כן ירבה וכן יפרוץ בב"א:

סימן לט

יש לחקור בשאלה כזה, חתיכה כשירה היינו כזית בשר שחיטה שנפלה לתוך רוטב נבילה ובלעה מהאיסור ואח"כ נפלה החתיכה ההוא לתוך רוטב כשירה והנה אמרי' בחולין (דף צ"ז ע"ב) בדידי' משערינן דאי במה דנפק מינה מנא ידעינן ופסקינן כן בש"ע (סי' צ"ח סעי' ד') דצריך ששים כנגד כל האיסור. אמנם נשפך הרוטב כשירה אח"כ ולא ידעינן בבירור אם ה' ששים כנגד החתיכה כולה אך זאת נוכל לשער בבירור לפי אומדן דעתנו שגם אם לא הי' ששים כנגד החתיכה כולה עכ"פ לא חסר משיעור ששים רק משהו באופן שעכ"פ נגד הנבלע מרוטב איסור בהחתיכה לנגד זה הי' בודאי ששים דהא גם אם הי' חסר מהשיעור ששים כנגד כל החתיכה לא הי' חסר רק מעט מזעיר כנז' ועכ"פ כיון שהחתיכה לא בלעה כנגד כולה לגמרי דהא להיכן הלך מקום בשר החתיכה עצמה אלא שחכמים לא רצו לחלק וכיון דא"א לחלק ולשער ע"כ אמרי' דצריכין ששים כנגד כולה אבל באמת ידעינן דגם בפחות קצת משיעור ששים כנגד כולה יש עכ"פ ששים כנגד מה שבלעה רוטב איסור, והנה בשאר איסורים לא אמרי' חתיכה נעשה נבילה

כדפסקי' בסי' צ"ב (סעי' ד') וגם לכ"ע גם לד' המחמירים דס"ל חנ"נ בשאר איסורים מ"מ לא הוי רק דרבנן כמ"ש שם הש"ך (ס"ק י"ב) בשם האגור וא"כ צ"ל בספיקו לקולא כשאנן מסתפקין אם יש ששים כנגד כולו מטעם חנ"נ רק השאלה תסובב בזה כיון דלא ידעינן לשער כמה בלע והיינו כמה דנפיק מיני' ע"כ אחז"ל דכנגד כולה משערינן וגם לדעת רש"י דטעם כעיקר דרבנן מ"מ גזרו בזה שפיר גם כשנפל מבשא"מ כיון דהוא באמת חסרון ידיעתנו לידע כמה בלעה משא"כ בשאלה דידן דהוא ברור דעכ"פ משהו הלז לא יחסר בודאי ששים כנגד כל מה שבלעה דהא הבשר להיכן הלך ובודאי עומד במקומו ואת"ל שבלע כמו שבולע ספוג ז"א דהרי חזינן דלא נתפח ועכ"פ גם אם יש פחות מעט משיעור הבשר היינו החתיכה כולה יש בודאי ששים כנגד מה שבלעה איסור כנז'. אלא שחז"ל לא חילקו בדבריהם דא"כ נתת דבריך לשיעורין ותורת כל א' יהי' בידו כפי שישער בלבבו ואומדן דעתו ע"כ משום לא פלוג אמרו כן ועיי' בש"ך (סי' צ"ח ס"ק ט') א"כ כשיש ספק היינו כשנשפך והוי ספק שמא הי' באמת ששים גם כנגד כל החתיכה וא"כ הוי ספק דרבנן דאזלינן לקולא כדפסקינן בסי' צ"ח (סעי' ב') לענין נשפך עיי"ש וא"כ יש להתיר. או י"ל כיון דלא ידעינן ברוב פעמים כמה בלעה וכמה נפיק מינה א"כ הוי באמת ובעצם ספיקא דאורייתא (דאנן פסקינן כר"ת דטעם כעיקר דאו' וצריך ששים מה"ת במבשא"מ) וכיון דאנן מסקינן כהרשב"א דספיקא דאו' מה"ת לחומרא א"כ מה"ת הוא כן אך בנידון השאלה הלא נודע לנו בבירור עכ"פ דכנגד הנבלע בה בודאי יש ששים כנז' לפי בירור אומדן דעתנו וכבר יצאנו מידי דאו'. (וגם חנ"נ אפי' לדעת המחמירים בשאר איסורים מ"מ לא הוי רק דרבנן כנ"ל) אלא דחכמים תיקנו משום לא פלוג וא"כ כשיש ספק בנשפך הוי ספיקא דרבנן לקולא כנז':

ולכאורה יש לדון בזה מטעם ספק ספיקא ספק אם יש בה ששים כנגד כל החתיכה כולה ואת"ל שאין בה ששים כנגד כל החתיכה ספק אם יש עכ"פ כנגד מה שנבלע היינו לענין הדאורייתא גם אם לא ידעינן כמה בלעה כנז'. ולא הוי ס"ס משם א' דהא ס' א' מתיר יותר מחבירו דהא יש ספק שמא יש ששים גם נגד כל החתיכה וזהו מתיר יותר דאז יצאנו בזה גם מאיסור דחז"ל לשער נגד כל החתיכה, מ"מ גם אם נאמר כדעת האחרונים דלא בעינן ס"ס המתהפך דהא זהו אינו ס"ס המתהפך דאת"ל דאין ס' כנגד מה שבלעה שוב אין לומר ספק אם יש ס' כנגד כל החתיכה כולה דאז בודאי אין ס' נגד כל החתיכה כולה. מ"מ י"ל בזה ס"ס לחומרא ג"כ היינו ספק אם אין ששים גם כנגד מה שנבלע בה ואת"ל שיש ששים כנגד כל מה שנבלע מ"מ הוי ספק אולי אין ששים כנגד כל החתיכה כדברי חכז"ל. אמנם באמת לנידון דידן כפי שמשערין באומדן דעת ברור

כנ"ל שעכ"פ כנגד כל מה שנבלע יש בודאי רק הספק אם הי' ששים קודם שנשפך גם כנגד כל החתיכה וזהו ספיקא דרבנן כנז':

אך אולי י"ל כיון דחכמים לא חילקו בתקנתם ואמרו לשער כנגד כל החתיכה ע"כ גם במקום שנראה ברור שיש ששים כנגד מה שבלע לא מצרפינן עוד זה לספק לומר ספיקא דרבנן ולקולא כי חכמים לא נתנו רשות לנו לדון בזה כ"א כפי השערתו כנ"ל אך היכן מצינו זה בדחז"ל שיחמירו גם בספיקו: ולענין שכתבנו שי"ל בזה ס"ס י"ל דתלוי בפלוגתת הט"ז והש"ך בנקה"כ (בסי' צ"ח ט"ז ס"ק ח' ונקה"כ שם) דדעת הט"ז דספק במקום חסרון ידיעה י"ל רק אם הוא ספק א' אם נתיר הדבר או לאוסרה אז י"ל דהיכא דהספק הוא לכל העולם לא הוי ספק חסרון ידיעה משא"כ כשיש ספק האיך נשער כגון בכחל עצמו או במה דנפיק מיני' וכו' עיי"ש וה"נ הוי הספק במה נשער אם במה דבלע או בכל החתיכה כולה. והנקה"כ חולק על הט"ז שם. אך באמת לנידון דידן אין דנין מטעם ס"ס רק כשמשערין בודאי דעכ"פ נגד מה שבלע יש ששים רק חלקי הסותר הם כנ"ל וצ"ע עוד:

סימן מ

כבוד ידידי הה"ג וכו':

ע"ד הצמוקים לפסח היינו היין הנעשה מהם כבר נדפס בזה בחיבורי שו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ע"ז) עיי"ש שלהעולם אין להרעיש על ככה רק כל מי שיראת ה' נוגע בלבבו ושומר נפשו ירחק מהם ועתה ראיתי נדפס בשו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב ז"ל (האו"ח סי' תקמ"ג) בדבר זה בקצרה, ודבריו בלתי מובנים. א') מ"ש וקלסי' להה"ג מבערזאן ז"ל בתשו' בענין זה שכ' להתיר, הנה בתשו' מהרש"ם שם (כנז' במנח"א שם) בנה היתרו גם על זה שסתם כלים אינם בני יומן ולפי שביארנו במנח"א ל"ש בכה"ג סתם כלים אינם בנ"י לפי החשש שהעידו בפנינו עיי"ש. ב) גם בתשו' מהרש"ם לא כ' להתיר למעשה ואדרבא כתב שדרכו לפרסם בכל שנה פיתקאות להרחיק מהצמוקים האלו ומיינם בפסח רק להלכה ולא למעשה כ' צדדי היתר עי"ש. ג') מ"ש בתשו' אבני נזר ע"ד הדיין מפרס שהחמיר כ"כ וכ' שהם חמץ גמור וי"ל כיון שהוא ספרדי והם פוסקים כהב"י ומחבר והמחבר כ' דיעה שאומרים חוזר וניעור בפסח עכ"ד. הנה הוא במחבר סי' תמ"ז סעי' ד' פסק בסתם דלא אמרינן חוזר וניעור בפסח הנה מי הגיד לו דהספרדיים לא ס"ל הך כללא דכייל בכנה"ג (שהי' מראשי גדולי הספרדיים ז"ל) והביאום הפמ"ג בהקדמתו דהיכא שהביא מרן המחבר דיעה ראשונה בסתם ודיעה הב' בשם יש אומרי'

או יש חולקי' אז ס"ל להמחבר להלכה כדיעה הא' וה"נ פסק המחבר ראשונה בסתם דלא אמרינן חוזר וניעור בפסח ואח"כ הביא ויש חולקים (דאמרי' חוזר וניעור) א"כ ס"ל גם להמחבר בעצמו דהלכה כדיעה א' דלא אמרי' חוזר וניעור. וכן ראיתי בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' נ"ח) שפסק ג"כ כד' המחבר והרמ"א אלו בסי' תמ"ז דלא אמרינן חוזר וניעור בפסח עיי"ש לדרכו וידוע שהה"ג בעל זרע אמת ז"ל הי' מגדולי הספרדיים ואעפ"כ כתב כן. ד') תמהני מ"ש באבני נזר שאין הדיין הנז' רק ע"א ואינו נאמן באיסורים במקום שאין בידו. הלא ראה בתשו' מהרש"ם שג"כ העידו לפניו כן וגם בעירנו העידו אנשים יקרים מיר"א וחכמי לב וכי כל אלו לא הי' רק עד א' וכי לא תצטרף עדותן להחמיר בחשש חמץ וכי בעינן בזה עדות הראויי' ביחד בשבע חקירות ובדיקות, ואחתום ברוב שלום וברכה וה' ישמרנו שיצילנו מכל משהו מחמצת. ונחוג בשמחה חג המצות. ונזכה לישועה וגאולה במהרה דידן:

סימן מא

באו"ח הל' ר"ח (סי' ת"כ) בט"ז (ס"ק א') שהעידו בשם רמ"א ז"ל שיש לומר צ"ה בל"ג בעומר על אדם גדול בפניו ע"כ אמרוהו אז בפניו בל"ג בעומר כשנפטר רבינו הרמ"א ז"ל והט"ז הכריע דזהו רק בל"ג בעומר או בט"ו באב ובשבט דאין מועד אבל לא בר"ח חנוכה ופורים וחדש ניסן (אפי' בחכם גדול בפניו) דאלו יש בהם איסור מדין התלמוד עכ"ד וראיתי בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' מ"ח) שהשיג בזה על הט"ז משום דהרמ"א הכריע בזה כחכמי מגנצא דצ"ה הוי כאלו מקוננות א' מדברת וכולן עונות שזהו אסור במועד אבל לת"ח אין מועד בפני ת"ח וכ"ש חנוכה ופורים וא"כ כשאומרים אותו צ"ה דרך הילוך הוי כהספד וכמקוננות א' מדברת וכולן עונות כנז' כמ"ש מרן הב"י בזה וביו"ד (סי' ת"א) מ"מ הלא לחכם בפניו הכל מותר כנז' ואם נאמר כדברי הלבוש דצ"ה הוי רק כתחנה לא כהספד וע"כ כ' (זקיני הלבוש) שלא לאומרו בחנוכה אפי לחכם בפניו א"כ לפי"ז אין חילוק בין ר"ח וחנוכה לשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון ואם נאמר דחילק והכריע בדרך פשרה דבמקום שאינו מדינא דגמ' סמך על ד' הרמ"א לומר דזהו הספד ומותר בשאר ימים שאין אומרים תחנה משא"כ בר"ח חנוכה ופורים שהם ימי שמחה ובר"ח אומרים זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו כד' הרי"ץ גאות ז"ל מ"מ קשה על ימי ניסן מנ"ל להט"ז דאלו ימי שמחה הם מדחז"ל וגם לד' תלמידי רש"י ז"ל שכ' בשמו דצ"ה אינו הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים פשיטא דמותר לומר צ"ה הפנמ"א שם. ולפע"ד דברי הט"ז שפיר נכונים ובמה דסיים בפנמ"א אפתח אנא בזה

בעה"י דהנה מה דפשיטא לי' דלד' תלמידי רש"י דלא הוי צ"ה רק הודאה וקבלת דין שמים ע"כ יש לאומרו על חכם בפניו ולפענ"ד פשיטא הסברא להיפך דבשלמא בהספד שייך להקל לחכם בפניו דאין מועד בפני ת"ח משום כבוד תורתו היינו שמזכירין שבחו בההספד ומקוננים ובוכים על העדרו וזהו כבודו משא"כ צ"ה אם הוא רק הודאה וקבלת דין מה זה כבוד לחכם הלא אומרים זה הצ"ה בנוסחתו לכל מת אפי' לפחות שבפחותים וכיון שהוא כעין קבלת דין וידוי ותחנון א"כ למה נקיל לאומרו בימים שאין אומרים בהם תחנון ומה ענין אם המת ת"ח או לא הלא זה אינו לכבודו ביחוד א"כ פשיטא דלד' תלמידי רש"י אין לומר צ"ה אפי' בפני ת"ח בימים שאין אומרים תחנה, וכן כתב המג"א שם (סי' ת"כ ס"ק א') בשם הלבוש (סי' תר"ע) דא"א צ"ה שהוא תחנה אפי' לחכם בפניו אלא דורשין עליו אם בר הכי הוא ואומרים קדיש אחר הדרשה עכ"ל היינו זה שהוא בשביל כבוד החכם שדורשין עליו אם בר הכי הוא לזה י"ל אין מועד בפני ת"ח, וכדברינו וגם כיון שלפי"ד חכמי מגינצא הוא נחשב צ"ה להספד כמו מקוננת כנ"ל רק כשאומרים אותו דרך הילוך עם. המת אבל כמנהגינו שאומרים אותו במדינות אלו כשמביאים המת לביה"ק קודם הקבורה (וכמו שהביא המהרי"ל בסופו) וא"כ הוי בודאי רק כמו תחנה וקבלת דין וא"כ אין לאומרו גם בפני ת"ח בימים שאין אומרים בהם תחנון רק הט"ז שפיר הכריע בזה דעכ"פ בשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון יש לסמוך על מה שהעיד הזקן בשם הרמ"א לומר צ"ה לחכם בפניו כיון דהוי ג"כ קצת נוגע להמת וכיון שבנ"י יוצאים ביד רמ"א במנהגינו בענינים כאלו במדינות גולי אשכנז ע"כ שפיר סמך עלי' הט"ז אבל הבו דלא לוסיף עלה ע"כ התנה בפירוש רק בל"ג בעומר כעובדא דידי' שהעידו בשם הרמ"א ובדומה לו יום ט"ו בשבט אבל לא בר"ח חנוכה ופורים דלא שמענו בשם הרמ"א כלל שנקיל גם בהם לומר צ"ה לחכם בפניו וכיון דבאמת צ"ה הוי למנהגינו רק כעין תחנון ואינו לכבוד החכם הנפטר הלז דייקא ע"כ אין להקל בר"ח דאורייתא וכן בחנוכה ופורים שהם מדינא דגמ' וגם כמ"ש הרי"ץ גאות דלא עדיף מצ"ה דמשה רבינו שאומרים בכל שבת במנחה אעפי"כ אין אומרים בשבת שחל במועד ובר"ח חנוכה ופורים. ומה שהקשה הפנמ"א על הט"ז דלפי"ז איך ימי ניסן הם ימי שמחה הנה כוונת הט"ז לאו דוקא מדין התלמוד ש"ס בבלי דייקא רק מדברי חכמינו ז"ל (בפרק בתרא דמס' סופרים) כמובא בב"י סי' תכ"ט דימי ניסן כולם אין אומרים תחנות עכ"ל וכיון שבאמת צ"ה הוא כמו תחנה ע"כ אין לאומרו גם לחכם בפניו בניסן, כיון שניסן ג"כ מקורו מדחז"ל שהם יו"ט ולא יאמרו בהם תחנה כנז':

ומ"ש הרי"ץ גאות כנ"ל שאין אומרים צדקתך צדק בשבת שחל בר"ח חנוכה ופורים ואם לענין שארי הימים שאין אומרים תחנון אם יאמרו צ"צ עיי' מה שכתבתי בדברינו בחי' אות שלום (סי' רס"ה ס"ק ל"ז) עיי"ש: והנה בעירנו הי' המנהג מקדם אצל משמשי הח"ק שלא לומר צדוק הדין אחר חצות היום בשום יום גם בימי' שאומרים תחנון וכבוא אאזמו"ר הגה"ק מהר"ש זצללה"ה מפה"ק פ"א לביה"ק על לוי' איש כשר ויר"א אחרי חצות היום בימים שאומרים החנון ושאלם מדוע לא יאמרו צ"ה וסיפרו לו מנהגם תמה עליהם וביטל מנהגם מאז והלאה בזה וציוה לומר צ"ה כי בימים שאומרים תחנון אין חילוק בין קודם חצות לאחריו לאמירת צ"ה וטעם המנהג שנשתרבב הוא כנראה ממ"ש הרמ"א (ביו"ד סי' ת"א סעי' ו') י"א שאם קוברין את המת בלילה שאין אומרים צ"ה היינו שלא לעורר הדין בלילה ע"כ חשבו בכאן אולי כיון שבעת מנחה הוא כבר התעוררות הדינים ע"כ נחשב כלילה לגבי זה אבל מפורש בש"ך שם (ס"ק ב') דאפי' בער"ח ובערב חנוכה אומרים צ"ה אחרי חצות היום עיי"ש ומכ"ש ביום חול שגם לאח"כ הוא חול בפשיטות מדוע לא יאמרו אחרי חצות היום וגם הגיד אא"ז כי אולי נשתרבב המנהג ממקום שאירע לפעמים שקוברים אחר חצות היום היינו סמוך ללילה בימות החורף ולא אמרו צ"ה משא"כ בעירנו שרוב וכמעט כל הלוי' וקבורת מת ל"ע היו אז אחרי חצות היום (מפני עצלות החבורא לפעמים ושצריכין רשות הממשלה וכיוצא) ונמצא שלא יאמרו לעולם צ"ה שהוא תיקון רבותינו הראשונים ז"ל ע"כ ביטל מנהגם כנז'. (וזאת לדעת שט"ס נמצא בדפוס בל' הש"ך הנ"ל בשם הלבוש וכן בבאה"ט שם הגם שהגיהו כבר ואחרי ההג"ה נמצא דבער"ח וכו' אומרים דלא עדיפי "מערב שבת" והוא קשה דהא באמת בע"ש אחרי חצות אין אומרים צ"ה ועיינתי בלבוש וכ' שם דלא עדיפי "כערב שבת" וזהו נכון):

הדרן למה שהתחלנו דנכונים שפיר ד' הט"ז כנ"ל ומחי' חיים יתן לנו אורך ימים ושנות חיים ויקויים ב"ב לעין כל יתגלה דוד מלך ישראל חי וקיים ושוכט"ס:

סימן מב

ראיתי בשו"ת חתם סופר (חלק ו' סי' כ"ט) מ"ש על דברי הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות (מאמר א' הוא מאמר חקור דין ח"ב סי' י"ג. ובחת"ס מצויין שם בט"ס) בענין קו' הרא"ש איך כתב משה רבינו י"ג ס"ת ביום פטירתו שהי' בשבת וכ' שהרמ"ע תי' באופן אחר וכ' בחת"ס וז"ל אבל מ"ש דאותו היום נתארך ולמעלה הי' שבת ולמטה ערב שבת דבריו מאוד תמוהים א"כ לעולם יהי' כן שבת שלנו הוא חול למעלה ואין אנו שובתים בשבת

של יוצר בראשית ית"ש שרי לי' מארי' למימר הכי ושביק לחסידותי' וסמבטיון יוכיח בעל אוב וקברו של רשע יוכיח ובמלחמת עמלק, העמיד מרע"ה השמש יום תמים א"כ מכאן ואילך נתבלבלו השבתות ולא ניתנה תורה בשבת שלמעלה ולמה לא ירד מן בשבת שלנו שהוא חול למעלה אולי לא יאמר הקב"ה לא חשש על שבת שלמעלה אלא על שלא יצא אנחנו בשבת שלנו ללקוט מן ודברים הללו אסורים לשמוע ולהעלות על לב ועיי' בכוזרי כמה טרח החסיד להשוות שבתות כל המדינה בכל העולם לשבת בראשית כדי שיארע מנוחותנו ממש עם מנוחת הבריאה הראשונה ישתקע הדבר ולא יאמר וכו' עכ"ל החת"ס ונשתוממתי על המראה איך יכתוב הגאון חת"ס זצ"ל כזה נגד קדוש ישראל חד מן קמאי רבינו הגאון האלקי הרמ"ע מפאנו זי"ע ובפרט אשר חיפה עליו דברים שלא עלתה על דעתו ולא כתבן מעולם כמו שנראה להמעיין בעשרה מאמרות שם דהנה הך דכ' החת"ס משמי' דהרמ"ע דאותו היום נתארך ולמעלה הי' שבת ולמטה ערב שבת כנ"ל לאו בפירוש איתמר שם כלל ולאו מכללא איתמר שם כלא דכייל החת"ס ורצה להעמיסו בדעת הרמ"ע שיחלוק ח"ו על זמן שבת שלנו כשרואין באופק שלנו כגון ששקעה החמה בערב שבת במעלי שבתא וכן במוצאי שבת זה לא עלה מעולם על דעת שום איש ולא להרמ"ע כמ"ש החת"ס בשמו דאל"כ לא הי' מקשה עליו מסמבטיון ובעל אוב וכו' (ועיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' כ"ג דהשבת ניתן רק במקום ובאופק אשר שם האדם וכל ישראל ישבתו איש על מחנהו ואיש על דגלו לפי המקומות והאופקים אשר המה בהם אם כי הזמנים לא יתאחדו בזמן ובשעה א' עיי"ש ועיי' בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו) וגם לא קשה מד' הכוזרי כלל כנז'. דהרמ"ע כתב שם בזה"ל וכ"ש שיוסיפו אהבה בדרוש הזה עם המוזכר במדרש רבה לסוף פ' וילך כי אחרי שכתב י"ג ספרים השכים לפתחו של יהושע ואין השכמה אלא למחרת בבוקר וכשנכנסו לאהל מועד הפסיק ביניהם עמוד הענן וכו' עכ"ל ופי' היד יהודא וז"ל וכ"ש שיוסיפו שלמי העיון אהבה ויחבבו הדרוש הזה להשוות הדעות בענין זמן מיתתו של משה בשביל מה שנזכר מזה במדרש רבה פ' וילך על פסוק הן קרבו ימיך וז"ל ר' סימאי אומר היום קבל לפני הקב"ה אמר רבש"ע איני זז ואיני שוקע ומשה קיים כיון שידע משה שהי' לו למות באותו היום מה עשה אמר ר' ינאי כתב י"ג ס"ת י"ב לי"ב שבטים וא' הניח בארון שאם יבקשו לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון אמר משה מתוך שאני עסוק בתורה שכולה חיים היום שוקע והגזירה בטלה מה עשה הקב"ה רמז לשמש והי' עומד ומתקשה כנגדו אמר אינו שוקע ומשה קיים בעולם וכו' קרא את יהושע אמר לפניו רבש"ע יטול יהושע ארכי שלי ואהא חי א"ל הקב"ה עשה לו כדרך שהוא עושה לך

מיד השכים משה והלך לביתו של יהושע וכו' הרי שאמר שבאותו היום שמת הי' כותב הי"ג ס"ת וא"א שהי' זה בשבת ואמר עוד שלמחרתו השכים לפתחו של יהושע ואותו היום נסתלק והוא כיצד אלא ודאי כדאמרן עכ"ל היד יהודא הרי לפניך בלשון הרמ"ע לא נמצא כלל מ"ש החת"ס בשמו רק מלשון פי' היד יהודא נראה להוכיח וכן נראה כן כונת הרמ"ע בעצמו דאל"כ למה דייק הך דהשכים לפתחו של יהושע שהי' ביום השני בבקר וגם הא עדיין קשה דא"כ כיון שלא שקעה החמה כדברי המד"ר שהביא וא"כ הי' עדיין יום ארוך ולא שייך השכים לפתחו וענין השכמה בבקר רק ביום השני משא"כ אם הוא יום ארוך א'. אלא ודאי דבאמת לא שקעה החמה עד שמת משה (כאשר אמרה השמש מפי רצון הקב"ה כנז' ממד"ר) רק שהשעות שהי' כבר אחרי כ"ד שעות מערב שבת נחשבו ליום בפ"ע ולפי החשבון הי' כבר השכים לפתחו כיון דלפי הזמני' והשעות כבר שכבו בשינה בנ"א בנתיים לפי זמן רוב השעות וע"כ שייך לשון השכים לפתחו וגם נחשב לענין זמן מיתת משה שהי' שבת היינו לפי השעות נמצא כיון שלא שקעה החמה בערב שבת עדיין נמצא דעדיין הוא יום ערב שבת לענין דמותר בעשיית מלאכה, ואיפתר לפי"ז בעיין דאיבעיא לכולי עלמא באותן המדינות שהוא יום ארוך חדש תמוז שאין החמה שוקעת וכו' מה יעשו בשמירת יום השבת וכיוצא בדיני התורה שתלויים ביום ולילה (כאשר נבאר להלן בעה"י) דאזלינן לקולא דכיון שלא שקעה החמה בע"ש הוי עוד ערב שבת ומותר בעשיית מלאכה ע"כ ה' מותר לו לכתוב הס"ת כיון דאצלנו הוא עדיין ערב שבת כשלא שקעה השמש משא"כ לענין שעות העולם הי' כבר יום השני וניחא לשון המד"ר שהשכים לפתחו כנז'. עכ"פ רק מכללא איתמר ומפי' היד יהודא אבל לאו כללא דכייל החת"ס בשמי' דהרמ"מ דאין השבת שלנו כזמני השבת בשמים זה לא כ' ולא משמע כלל מדבריו וגם לא מיירי בזה רק בעמידת החמה ע"ד נס, וממילא לק"מ קו' החת"ס מסמבטיון ובעל אוב וכו' וכן מה שהקשה מירידת המן לק"מ דהתם לא הי' עמידת החמה וגם אין כאן שייכות מעיקרא ושום מקום לקושייתו כנ"ל ותמהני מאוד על הגאון חת"ס זצ"ל ברוב גאונו וצדקתו על דבריו שאין להם שחר בזה, וכל הדברים שכתב נגד הרמ"ע מפאנו זצ"ל יכונו עליו בודאי בזה:

אמנם בגוף השאלה במדינות הנז' אשר תמוז הוא' יום א' ארוך וכן טבת הוא לילה א' ארוכה הנה ראיתי בדרך מקרה בתפארת ישראל על המשניות (בפ"א דברכות) נסתפק בזה ולא העלה שום דבר ברור ושום ראי' לזה וכ' שאותם הנוסעים סמוך להנארדפא"לל (עם ציידי התנינים הגדולים) ששם רואים השמש בהקפה תמידי דעתו לשער בכל היקפה לד' רוחות אז ידעו שהוא כ"ד שעות ולחשבו ליום א' וביום הז' יחשבוהו

לשבת אולם גם בזה הוא נבוך עיי"ש ודעתו שחומרא זו הוא רק מדרבנן בשמירת שבת שם במקומות האלו וכן נראה שכיון שלא שקעה השמש מנין לנו לחייבו מדאורייתא בשמירת שבת וכיוצא וכן נראה דעת הרמ"ע מפאנו כנ"ל דע"כ כ' משה הי"ג ס"ת דכשלא שקעה החמה הוי עוד ערב שבת. וגזירה דרבנן י"ל ל"ש גבי' בכה"ג כשעמדה החמה בדרך נס כזה כי מילתא דלא שכיחא לא גזרו בי' רבנן הגם כי מהסתם קיים משה רבינו כל דברי רז"ל וגזירתם מ"מ על זה לא גזרו. אולם נמצא לפי"ד הרמ"ע כנז' ולפימ"ש בתפ"י לענין הבא לנארדפא"לל כנז' שצריך להחמיר רק מדרבנן אבל לא מדאורייתא כיון שלא שקעה החמה במקומו שם. וזה יתכן כשלא שקעה החמה בערב שבת כנז' מהרמ"ע אבל יש לעיין כשבא ע"י ספינה להנארדפאלל בשבת והיינו שבהיותו בערב שבת במק"א עוד לא הגיע למקום הזה בציר הצפוני ושם שקעה עוד החמה בע"ש על שעה מועטת ולציר הצפוני הגיע בשבת (היינו למקום שאין עוד שקיעה"ח) וכיון שלא שקעה עליו החמה כל ימי היותו שם י"ל הרי נשאר בחזקת שבת כיון שלא שקעה עליו החמה ולא יצא השבת ולא החלו ימות החול ול"ש להתירו במלאכה ונמצא אסור במלאכה (אולי מדאורייתא) כל ימי היותו שמה ול"ש לומר דיעבוד כדי פרנסתו ולא לימות ועיי' בש"ס שבת (דף ס"ט ע"ב) דשאני התם דההולך במדינה ושכח איזו יום הוא שבת שם י"ל דהוא רק במדבר שלא יוכל לצאת משם אם יתענה ולא יעשה כדי פרנסתו לא יצא משם כי ימות. אבל הכא אם יוכל לחזור בספינה למקום שיש שקיעה"ח מי יוכל להתיר לו להיות שמה ולעשות מלאכה אפי' כדי חייו כיון שלא שקעה החמה עליו מיום השבת כנז' וי"ל דזהו דאורייתא. וצ"ע:

אמנם הוא לפליאה נשגבה כי לא נתבאר. בשום מקום בש"ס ודחז"ל ולא בפוסקים ראשונים ואחרונים מהו דינם של אותן מקומות לענין ק"ש ותפלה ובפרט לענין שבת אם כי כל רז לא אניס להו וידעו בהליכות וסיבוב השמש וכדור הארץ עד שגם מדינות אמעריקא שהוא החלק השני של הכדור אשר הי' נעלם מעין כל חי גם מחוקרי העולם (עד שמצאו קאלומבו"ס) ובפרט כי יש שם בנ"א וזהו נודע לחכז"ל מאז בזוה"ק (ויקרא דף ד' ע"ב) כי יש שם דיורים גם בחלקי תבל אלו ואלין עילאין ואלין תתאין (מהכדור) (ועיי' בדברינו בחי' אות חיים על הל' תפילין סי' כ"ז ס"ק י"ג) עכ"ז לא הזכירו ולא אשתמיט בשום מקום בהם לומר מה דינם של המקומות האלו (אם יהיו שם יהודים) הנ"ל כשאין יום ולילה כסדרן כמו ברוב מקומות היישוב:

ובילדותי אמרתי שיש לומר ולהוכיח שהתורה דיבר' בכל מקום רק מהרוב וראי' מהכתוב (בפ' נח) קיץ וחורף יומם ולילה לא ישבותו והלא יש המקומות הנ"ל וכגון

הסמוכים לנארדפא"לל ששם אין יום ולילה כי השמש תסובב תמיד כנ"ל אלא ודאי דהתורה דיברה רק מרוב הכדור של העולם כי ברובא ככולו יש יומם ולילה כסדרן. ולכאו' י"ל מדוע לא למדו רז"ל רוב גם מכתוב זה אך י"ל אולי דזהו בכלל כתוב בדברי אגדה ואין למדין לדבר הלכה ממנו דאזלינן בתר רובא. ושאני מויקח את המאכלת לשחוט את בנו דילפי' בחולין לענין תלוש ואמרי' שאני התם דזריזותא דאברהם וכו'. אם כי גם שם לא הי' זה ציוי מעולם כמ"ש ודחז"ל עה"כ אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי ח"ו לשחוט בנ"א עכ"ז הוי בכלל מצות שנצטוה א"א מפי הש"י אבל הכא בקיץ וחורף מזה אין ללמוד לדינא לענין דאזלינן בתר רובא אך זהו דוחק לחלק כך דהא גם זה מפי הקב"ה נאמר בתורה וגם מצינו בדחז"ל בירושלמי כמובא בתוס' מ"ק אם למדין דבר מקודם מתן תורה ועל כרחך זהו רק לענין מעשה שמספרה התורה כמו מלא שבוע זאת שנא' בלבן שלמדו דאין מערבין שמחה בשמחה וכן כיוצא הרבה מה שלמדו מפסוקי התורה שקודם מ"ת ובפרט זהו שיש להוכיח מלשון התורה דמיירי רק מרוב בודאי י"ל דזהו הוכחה, ואין לומר בזה מטעם דמקומות האלו הם קבוע דפשיטא דל"ש בזה לומר קבוע כמחצה על מחצה כיון דלא נתערבו רק כל אופק נראה וניכר רק שיש לדון על לישנא דקרא כנז' וגם עיי' ש"ס ר"ה (דף ז' ע"א) דאמרי' בעינן רוב אביב וליכא (וכיון דכתיב אביב או אסיף בעינן בע"כ הרוב מכ"א וא') ופרכי' מידי רוב אביב כתיב וכן שם להלן ואימא אלול וכו' בעינן רוב אסיף וליכא (ופרכי') מידי רוב אסיף כתיב ולכאורה קשה כיון דהתורה מיירי בכל מקום רק מהרוב א"כ הוי כאלו כתיב רוב אסיף או רוב אביב, אולם י"ל כמו דאמרינן (בריש ברכות) בשכבך ובקומך בשעה שבנ"א עומדי' אפי' עד ג' שעות שכן דרך בני מלאכים וכו' ואף שבני מלאכים המה מיעוטא דמיעוטא לגבי בני העולם כולו והכתוב מיירי מרוב מ"מ הוי זמן קימה כשעכ"פ המיעוטא דמיעוטא קמים אז ולא הרוב ויש לחלק בין הנושאים ועדיין צע"ק ואכמ"ל:

וגם יש עוד ליתן סמך לזה והערה (מפ' נח) מהכ' יום ולילה לא ישבותו, פירש"י והוא מדחז"ל מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה והקשה המזרחי דא"כ מהיכן ידעו מספר הימים שאמר ויהי מקץ ארבעים יום ועוד איך ראתה היונה ששילחה ואיך פרחה בלי אור ותי' בשפתי חכמים דמ"ש שלא שמשו המאורות היינו שלא היתה תנועת הגלגלים אלא במקום שהי' השמש עומד שם הי' אור כל יב"ח וכו' אלא חצי הכדור הי' אור כל י"ב חודש וחצי הכדור הי' חשך כל י"ב חודש וכו' עכ"ל עיי"ש (והיינו כעין מה שהוא בציר הצפוני או הדרומי כעת כנ"ל) אולם מ"ש שם בשפתי חכמים לתרץ איך הי' יודע מספר הימים ותי' שידע ע"י זאננען זייגער) שהי'

לו כיון שהחמה הי' זורחת בחלון התיבה. זהו מביא לידי גיחוך שכיון שלא הניע השמש האיך היו יודעין כלל ע"י הזאנען זייגער בלי תנועת השמש ומה הי' משמש (הזייגע"ר) הכלי או החרט הלז. ואולי כונתו שהי' אז בהתיבה אוה"ר כמו זייגע"ר שלנו ע"י פעדפר או וואגע וכשנשלמו הכ"ד שעות ידע שעבר יום א' [וכמו שביררתי בעה"י בארוכה בכמה ענינים במנח"א (חלק ג' סי' צ"ה) דאין כל חדש תחת השמש גם המכונות ותחבולות המתחדשות כבר היו לעולמים] (ומ"ש זאנענזייגע"ר אולי בטעות תיארו שם זה ולא הלך ע"י סימן צל השמש ממהלכו רק ע"י פעדער כנז'. ודוחק) ועכ"פ לפי הנז' אולי חשבו הכ"ד שעות גם כשלא הלכה השמש בדרך יום ולילה ידעו ע"י (זייגע"ר) מכונה הנז':

ובחי' אגדה בשער ישששכר, במאמר שפת הים (לז' וח' של פסח) כתבתי בעה"י ע"ד רש"י (פ' בשלח) בז' של פסח שחרית עברו על הים לכך קורין השירה בז' של פסח עכל"ה ובפ' שלח (בפ' ציצית) פירש"י ח' חוטין כנגד שמונה ימים ששהו ישראל כשיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים עכל"ה וכבר עמדו המפרשים בסתירת דברי רש"י אלו דהרי לפי דבריו בפ' שלח עברו ביום ח' על הים ולא ביום ז' ונדחקו ליישב. ולענ"ד י"ל עפי"ד אאזמו"ר הגה"ק מהר"ש הרב דפה זי"ע שתי' קו' הרמ"ע בעשרה מאמרות ומובא במג"א (סי' תצ"ד) ובאמת נמצאה קו' זו עוד בתשו' הריב"ש (סי' צ"ו) כיון שיצאו ממצרים ביום ה' ולכ"ע בשבת ניתנה תורה וה"ז נ"א יום ואיך אנו אומרים ביום חמישים לספירה זמן מתן תורתינו (וכתבנו מזה בארוכה בשער ישששכר במאמר המיוחד בשמו זמן מתן תורתנו בעה"י) ותי' אא"ז עפ"י המפורש בזוה"ק (פ' בא. דף ל"ח ע"א) שאותו לילה שעברו על הים הי' אור ויום לישראל כתקופת תמוז וכיון שלא הי' הפסק בלילה ושום חשך באמצע בין שני הימים הרי נחשבו יום ז' ויום ח' ליום א' היינו שנחשב יום ח' עדיין ליום ז' כיון שהלילה בינותם הי' אור לישראל (וכעין מ"ש ביע"ד שהיו שני ימים של ר"ה כיומא אריכתא דמיא) וא"כ שפיר בעת נתינת התורה הי' רק יום החמישים לצאתם ממצרים כיון שיום הז' ויום הח' רק לא' נחשבו כנז'. משא"כ לאנשי העולם היו לילה באמצע והי' נ"א יום (מיום ה' עד שבת בשבוע הז') ואנו עושים זמן נתינת התורה כפי מה שהמה חשבו זמנו אז לזכר הנס הזה שהי' יום בעת לילה בקי"ס וממילא הוא רק יום החמשים בעת נתינת התורה עכ"ד אא"ז הנ"ל זצלה"ה ודפח"ח. ולפי"ז י"ל שפיר בפ' שלח שנשתהו ח' ימים משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים כי לאנשי העולם הי' יום שמיני כשירדו על הים כנ"ל משא"כ בפ' בשלח שקאי על זמן שקורין השירה בזמנה לזכר הנס אז בודאי יש לקרותה ביום השביעי של פסח ולזכר הנס הגדול שהי'

אור לישראל בלילה ולא הפסיקה הלילה ועדיין הוא נחשב בע"כ ליום ז' ונכון. והארכתי עוד בזה שם ואכ"מ להאריך בדברי אגדה:

סימן מג

ראיתי ונתתי אל לבי מהידוע מדברי המג"א (סוף סי' תצ"א) שעלה ונסתפק במי שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעוד יום ונמשך עד הלילה מוצאי אחרון של פסח ועדיין לא התפלל והבדיל צ"ע אם מותר לאכול חמץ דלכאורה נראה שמותר לאכול דכיון שחשכה לילה הוי חול לכל מילי אלא שחכמים אסרו לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפלה אבל לאיסור חמץ אינו תלוי בהבדלה שהרי אפי' בח"ה אסור לאכול חמץ ולכן כיון שחשכה מותר לאכול חמץ עבב"י רס"ג עכ"ל המג"א ומה דמספקא לי' להמג"א פשיטא לי' להחק יעקב להקל ומביא קצת ראי' מהא דמקילין כמה דברים ביום אחרון של פסח באיסור ספק חמץ הואיל והוא רק ספיקא דיומא ולא הוזכר בא' מהפוסקים להחמיר מטעם שלא הבדיל א"כ עדיין איסור חמץ עליו היום אלא ודאי דאין קפידא לענין איסור חמץ בהבדלה עכ"ל הח"י והנה הראי' שהביא המג"א מסי' רס"ג השיג בפמ"ג בא"א שם די"ל דאחרים שבישלו בשבילו מותר משא"כ לאכול הוא חמץ אסור עכ"ד והחילוק מובן דהתם האדם שלא הבדיל אינו עושה מעשה בידים משא"כ הכא דאוכל חמץ ואח"כ מברך ביהמ"ז ובתוך הביהמ"ז אומר יעלה ויבא וכו' את החג המצות הזה (דהא א"א בענין אחר אשר תסוב השאלה ההוא, דהא אם כבר בירך ביהמ"ז ממילא בלילה כשהחשיך אסור לאכול קודם הבדלה) וכמבואר בטוש"ע או"ח (סי' קפ"ח סעי' י') דבסעודת יו"ט שהתחיל מבעוד יום בע"כ מזכיר יעלה ויבא גם כשבירך במוצאי יו"ט וא"כ איך יברך בביהמ"ז ביום חג "המצות" הזה אחרי שאכל "חמץ" והוא זרות ותמוה וסתירה אשר אין הדעת סובלתו, וגם הקצת ראי' שכתב בחק יעקב נ"ל שאינו ראי' לא מיני' ולא מקצתי' כלל דהא כל הקולות שאנו נוהגין ביו"ט שני שאין מקילין ביו"ט ראשון כמבואר בטוש"ע או"ח (סי' תצ"ו סעי' ב') לענין לכחול את העין וכן לחולה שאין בו סכנה ועיי"ש בשע"ת בשם תשו' מהריק"ש לענין שן כואבת ביו"ט שני וכן כיוצא בזה דכל אלו הדברים אסורים ביו"ט ראשון וא"כ לפי"ד הח"י איך מותרי' לעשותם בי"ט שני הא לא הבדילו מיו"ט ראשון לשני והאיך הותרו אלו הקולות לי"וט ב' אלא ודאי דא"צ להבדיל לזה רק למלאכות גדולות וכמ"ש בטוש"ע או"ח הל' שבת (סי' רצ"ט סעי' י' בהג"ה) דגם בהדלקת נר נוהגין להקל קודם שהבדיל אפי' בתפלה אפי' שהוא מלאכה דאו' מכ"ש מלאכות דרבנן ושבות במקום שההפרש בין יו"ט א' לב' וכיוצא וגם לענין אכילת חמץ

לענין חומרות שמחמירי' בז' ימים של פסח ובאחרון של פסח מקילין בחומרות אלו בודאי ל"ש להבדיל ביניהם כלל ואינו אפי' כדמות ראי' מ"ש בח"י כנז'. ותמהני בראותי באלי' רבא שהביא מהמג"א להחלט דמותר לאכול חמץ כשנמשכה סעודתו בח' של פסח למוצאי יו"ט ובאמת במג"א כ' זה רק בצ"ע כמו שהבאתי לשונו לעיל ומה דמספקא לי' להמג"א פשיטא לי' להח"י להיתר ולענ"ד פשיטא לי לאיסורא כנ"ל כיון שאין ראי' להיתרא כנז' וכיון שאי אפשר לאכול אחרי ביהמ"ז קודם הבדלה ובתוך הסעודה נראה דאסור לאכול חמץ גם בלילה משום דהוי תרתי דסתרי אהדדי כשיאמר אח"כ ביעלה ויבא חג המצות כנז' וכן באחרוני זמנינו בס' משנה ברורה על או"ח כ' כשאכל סעודת קבע של מצה באחש"פ לא יאכל חמץ מבערב ויאמר אח"כ ביעלה ויבא חג המצות וכן עוד באחרונים שהניחו דברי המג"א בצ"ע דהא בביהמ"ז הוי תרתי דסתרי אהדדי כנ"ל:

סימן מד

כבוד ידידי וכו':

אשר הוגד לך בשם הרב וכו' שלא לנסוע בימי ספירת העומר כי כן מקובל מאבותיו ז"ל הנה לא אאמין שיצא מפיו בסגנון זה, וישתקעו הדברים ולא יאמרו (ובודאי לא יצא מפי אבותיו ז"ל) כיון שהוא נגד דעת התורה שציותה לעלות לרגל בשלש רגלים בחג המצות ובחג השבועות, ופנית בבקר והלכת לאהליך, והרי כל ההליכה הוא בין פסח לעצרת הלוך ושוב לירושלים על עצרת וכתיב לא יחמוד איש את ארצך וכל ההליכות של שמחה ומזל ואין לומר דזהו רק אחרי מיתת תלמידי רע"ק וכמו שנראה מטוש"ע או"ח (סי' תצ"ג) אבל מקודם היינו בזמן הבית ל"ש זה. ז"א דהא בעצם הימים המה ימי הדינים כמ"ש רבינו ירוחם כי ע"כ עמר בא מן השעורים ושבלי לקט ותניא רבתי כתבו על מתני' (פ"ב דעדיות) משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש ור"י ב"ר יוסי אמר מן הפסח עד עצרת הרי הדבר נפתח עוד בתנאים הראשונים ז"ל כי אז ימי הדין ומשפט הגיהנם. ובפנימיות הכונה הוא כן בחי' דינים בימי הספירה מימות עולם ואדרבא מטעם זה שהוא ימי הדינים חלה מדה"ד ומתו בהם תלמידי רע"ק כמבואר בכהאריז"ל אבל אינו ענין שלא לנסוע בהם וכעין מ"ש מהר"ש שרעבי ז"ל בנהר שלום שלא להסתפר גם ביום מ"ח קודם ערב שבועות וכ' שסוד ענין השערות שלא לגלחם בימי העמר אינו ענין לכונת הספירה עיי"ש והיינו כמו שאין להסתפר גם ביום ל"ג בעומר לפי"ד האריז"ל אם כי לפי דבריו היום ההוא (ל"ג בעומר) יום שמחות ואור גדול והרי אין הענינים של ימי ספה"ע תלויים זב"ז עפ"י סוד הענינים וה"נ אינו ענין כלל שלא לנסוע בימי ספה"ע

אם כי המה בחי' הדינים בכונת ספה"ע. ומפורש בפע"ח (מפ"ז מספה"ע) בהגהות צמח כי אין לנהוג אבילות בימי ספה"ע רק הכונה שלא לגלח השערות בכל ימי ספה"ע הרי שאינן ימי אבילות כלל לשארי דברים רק הכונה שלא לגלח השערות כנז' בסוד שער רישי' כעמר נקי עיי"ש. ומה זה ענין שלא לנסוע אז הלא אדרבא מפורש בכהאריז"ל בשעה"כ ופע"ח שהאר"י הלך על ל"ג בעמר למירון והי' שם עם ב"ב שלשה ימים ועשה תגלחת לבנו בשמחה וא"כ הנסיעה רצוא ושוב בע"כ הי' בימי ספה"ע, וכן עד עתה נוהגים שבאים מארצות המערב ומארץ תימן ממרחקים רבים וכן שלמים על ל"ג בעומר למירון והולכים כמעט כל ימי הספירה הלוך ושוב וזהו נשתלשל מכהאריז"ל שהנהיגו כן ובא למירון אז מהיותו דר עוד בארץ מצרים (עיי' בשעה"כ) והרי בהליכה ונסיעה יש לעשות בימי ספה"ע. ואין אחרי דברי רבינו האריז"ל כלום: ואל תשיבני ממה שכתבתי בזה ממה שעלו לרגל בין פסח לשבועות והלא שאני עליי' לרגל דמצותו בכך באלו הימים ושומר מצוה לא ידע דבר רע. משא"כ בנסיעות בימינו. ז"א דהא בני ישראל יוצאים ביד רמ"א שפסק באו"ח (בסי' רמ"ח סטי' ד') דגם כשהאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו הכל חשוב דבר מצוה ומותר להפליג בספינה ג' ימים קודם שבת אם כי מדינא דגמ' אין מפליגין רק לדבר מצוה ועיי"ש במג"א (ס"ק י"ט) דאפילו יש לו מזונות והולך לסחורה לרווחה חשוב ג"כ דבר מצוה. ובזה ניחא דלא תקשי ממה שהבאתי מנסיעת ל"ג בעומר למירון דהוי דבר מצוה דהא כל הליכה של בר ישראל ולא דיברה תורה מפושעי' ועבריינים) הוא בכל דרכיך דעהו וכמבואר בטוש"ע (סי' רל"א) וז"פ:

וגם תראה נא במקובלים הראשונים בקרניים ודן ידין (מאמר ה') ותראה מעלות אלו החדשים ניסן אייר סיון שהם לטובת ישראל. ועיי' בזוה"ק פ' אחרי (דף נ"ה ע"א) זימנין אית דרעוא אישתכח וזימנין דרעוין לא וכו' וכ' שם באור החמה דהיינו בחדשי אדר ניסן אייר סיון רעוא אישתכח ותמוז אב טבת ושבט דינא אשתכח מסטרא דגבורה וכו' וכו' עיי"ש הרי דאלו השלשה חדשים של ימי הספירה ניסן אייר סיון הם היותר מובחרים לחסד ורעוא אישתכח בהו. וכ"כ בשעה"כ (ענין ר"ה דרוש א' בד"ה גם בזה תבין מ"ש בפ' תצוה ובספרא דצניעותא) ועיין פע"ח (שער ר"ה פ"ד) כי החדשים ניסן אייר הם נייחין עיי"ש הרי מפורש כן דאלו הימים המה נייחא וחסד ורחמים וכן במגלה עמוקות ואתחנן (אופן ק"ז) כ' דהחמישים ימים בין פסח לעצרת הם מהימים שבהם עיקר הצלחת ישראל עיי"ש. וכן בשארי ספרים הק' ועיי' בני יששכר (מאמר חדש אייר) ותראה ותבין מעלות הימים האלו שהם בזמן הזה מה שהמה מסוגלים ומוצלחים וכי לא תהא תורה שלימה שלנו (כאשר ביארנו הן עפ"י נגלה והן עפ"י נסתר) כשיחה בטילה שלהם אשר

יאמרו בשם המושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים וכנודע: ובפרט לנסוע לביתו היינו סיום הנסיעה אין קפידא גם ביום ב' שכ' בש"ע יו"ד (סי' קע"ט סעי' ב') שאין להתחיל בב' וד' מ"מ לסיים יש קפידא רק על יום ד' בלבד כמ"ש ברע"מ פ' עקב (דף רע"ג) וכמובא בדרכי תשובה שם (ס"ק י"ד). אמנם עיין ברע"מ פ' פנחס (דף רל"ד ע"א) שכ' לית סימנא טבא בשני וברביעי עי"ש וציין עליו (בסי' קע"ט) שם בביאור הגר"א. אולם ברע"מ (פ' עקב) שם נראה ברור דכ"ז לא שייך בעוסק בדברי מצוה כמ"ש דהך דאין מתחילין בב' ולא מסיימי בד' דלא הוי שלוחי מצוה דלא אתגיירו הע"ר לש"ש וכו' וכ"כ שם שלוחי מצוה אינן ניזוקין עיי"ש וכבר הבאתי לעיל בזה מה שנקרא בזה הכל לדבר מצוה. וה' יצילינו ויעזרנו ואל תצל מפי דבר אמת וגו' ונזכה לביאג"צ בב"א:

סימן מה

הנה ראיתי בשו"ת צפיחות בדבש הספרדי (סי' כ"ג) שאוסר לימוד העיון בשבת מפני שמייגע א"ע ומונע מענג שבת ושם (בסי' כ"ו) העלה להתיר ההספד בשבת והני מילי סתרא"י נינהו שתי תשובות בדבר הזה דשבת בענג שבת אזיל בתר איפכא להחמיר למנוע בלימוד עיון ולהתיר ההספד אשר לולא ראיתי לא האמנתי דבר זר ומוזר כזה ובאמת איפכא מסתברא כמובן ועל כן אבא על סדר דבריו בעה"י, מ"ש (בסי' כ"ג) בשם הרב המאירי על שבת (דף קי"ח ע"א) וז"ל בירושלמי. אמרו במה מענגו מר אמר בשינה ומר אמר בת"ת ולא פליגי כאן בתלמיד כאן בבעה"ב ופירשו בה רבותי ז"ל שהתלמיד מענגו בת"ת ובעה"ב בשינה עכ"ל המאירי והרב בעל צפיחות בדבש כ' על זה וז"ל ואני אומר הפך הדברים שהתלמיד ששונה כל השבוע מקיים בשבת עונג שינה שלא יהי' שכלו נלאה יותר מדאי שודאי שהוא טורח לו הרבה והנה מכבדו בשינה אבל בעה"ב שמתעסק כל ימות החול בעסקו במו"מ ודאי דראוי לו להתעסק מעט בשבת בת"ת וכו' ועוד האריך שם והביא מהמד"ר (וכן הוא באמת מזה בש"ע או"ח סי' ר"צ בהג"ה בשם ירושלמי) שיתענגו ת"ח יותר בעונג בשבת ובע"ב שאין להם פנאי בכל השבוע יעסקו בשבת בת"ת (אבל לא מיירי כלל בש"ע משיעור עיון או לא אלא בת"ת סתם כיון שלבע"ב אין לו פנאי בכל השבוע וז"פ) אמנם אח"כ כ' שם (בצפיחות בדבש) וז"ל בחופן שלמדנו מדברי הרב המאירי דת"ח מענגו בשינה מטעם שהתעסקו בתורה בעיון עמוק לא ענג הוא לו עכ"ל. ונבהלתי משתומם איך יוכל החי להכחיש את החי לכתוב כן בשם המאירי נגד מה שהביא בסמוך לי' לשון המאירי להיפך שכתב בפירוש שהתלמיד מענגו בת"ת ובעה"ב. בשינה כנ"ל והטעם מובן כיון שלהת"ח שיוכל ללמוד הוא תענוג לו ע"כ יתענג

בשבת בת"ת מפני שהוא ענג לת"ח ויכול ומרגיש טעם התורה משא"כ לבעה"ב שאינו ת"ח היא ענג לו השינה ומנוחה בשבת וז"ב ופשוט וכן מפורש בלשון המאירי ואיך יוכל לכתוב בשמו להיפך אתמהה מאוד. גם מ"ש מנדרים (דף. ל"ז ע"א) תינוקות לא קורין בתחלה בשבת אלא שונין בראשון היינו שאין מתחילין ללמדן בדבר שלא למדו מעולם אבל שונין בראשון היינו בדבר שלמדוהו כבר פ"א ואמרי' שם ואבע"א מפני דאכל ושתי יותר ע"כ יקיר לבייי' ואבריהם כבדים ואין יכולין ללמוד ולהשיג כ"כ בנקל והן באמת פסקינן כן ביו"ד הל' מלמדים (סי' רמ"ה סעי' י"ד) וזהו ראי' שאין הטעם העיקר מפני ענג שבת שהוא טורח להם דבר חדש דא"כ הי' מעמידו הטוש"ע בהל' שבת אלא ודאי דרק משום שקשה לפני התינוקות ויכבד עליהם ולא יקבלו בלימודים אז דבר חדש כנ"ל ומזה נראה ג"כ דאין עיקר הטעם הראשון דאמרינן שם בנדרים (ל"ז ע"ב) משום דיפנו אבותיהן דינוקא למצותא דשבתא דא"כ היו ג"כ מעמידו מפני טעם זה בהל' שבת כנז' א"ו דהטעם ב' עיקר משום קבלת הלימוד וע"כ העמידו בהל' מלמדים והגם שכ' שם מפני טורח שבת י"ל דהיינו שטורח להם לקבל אז דיקיר לבייי' מפני אכילה ושתי' בשבת כנז' וגם זה שייך רק בתינוקות שמוחם חלש עוד והוי כבעה"ב לד' המאירי כנ"ל דאין ת"ת ענג להם בפרט לקבל וללמוד דבר חדש משא"כ ת"ח שהוא גדול בשנים פשיטא שענג הוא להם וי"ל דמפני טעם דיקיר לבייי' של הגדולים ג"כ ע"י אכילה ושתי' מצות ענג שבת ע"כ ציוו ללמוד אז יותר מדרש ואגדה וכמו שנהוג אבל לאסור לימוד עיון בשבת מאן דכר שמי'. ובשל"ה כ' ג"כ במס' שבת וז"ל ויקום מתוך שמחת אכילתו לקבוע לימודו או ישן מעט ואח"כ ישב ללמוד נושא ונותן בעומקה של הלכה כפי השגתו והכנת שכלו עד המנחה ומטעם זה כ' השל"ה או ישן מעט (והיינו ג"כ מטעם שינה בשבת תענוג) כדי שיניח מכובד המוח והאברים של האכילה כדאמרי' בנדרים שם ואח"כ יוכל ללמוד במוח צלול ולהעמיק בהלכה יותר כמובן וז"פ והביאו ג"כ בצפיחות בדרש ולא ידעתי איך יוכל לומר להיפך ודוחק א"ע בכל מיני דוחקי לזה. ומ"ש בשם הג"מ יעבץ בסידור ממה דאמרי' בנדרים שאין שונין בתחלה זהו מיירי בתינוקות ולא בגדולים כנ"ל ומנ"ל להג' יעבץ לחדש זה לאסור בגדולים וגם הוא בעצמו פלפל שם בכונת היעבץ ונראה לו כסותר מסידורו לספרו מור וקציעה ומדייק בדבריו כמו שדורשין בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן בתורה שבכתב ואין מהדרך ואין כדאי לדקדק כ"כ בלשון האחרונים, ועפ"י ש"ס והראשונים והש"ע ונו"כ אין ממש ויסוד בדבריו (בשו"ת צפיחות בדבש שם). גם מ"ש שם בשם המור וקציעה (סימן ר"פ) אשר בחור שלא נשא עוד לא יבעול לכתחלה בתולה בשבת מפני הטורח. הלא זה כנגד ההלכה דמותר לכתחלה לבעול בתולה בשבת

וכמ"ש הט"ז שם דהמחמיר אינו אלא מן המתמיהין עיי"ש (ורק לענין אלמנה מפני ענין שבת עיי' באהע"ז סי' ס"ד ובהל' שבת סי' של"ט סעי' ו' ובמג"א סעי' י"א שם אבל בחולה מותר לכתחלה) ואם הוא הביא שם בצפיחות בדבש בסי' (כ"ד) שלאח"ז ראי' להתיר לנדד שינה מעיניו בשבת ממה שנהגו הספרדיים בקהלותיו להיות נעורים גם בליל ב' דשבועות וגם כשחל בשבת א"כ מכ"ש שיש להביא ראי' מגאוני וצדיקי עולם ז"ל שהביא בט"ז (סי' ר"פ) שם שנהגו אצלם לבעול לכתחלה בשבת וכן נהוג עד עתה בכל התפוצות ולא שמענו מי שיחוש כלל לדברי היעבץ בזה. גם מ"ש שם (בצפיחות בדבש) בשם הירושלמי ברכות (פרק אין עומדין) ר"ל מדהני באורייתא הוי נפיק לבר מתחומא בשבתא. ואיך שייך לומר דריש לקיש עבר כ"פ לחלל שבת בעיון הלכה בשבת (אם תאמר שהעיון אסור בשבת) הגם שעל יציאתו חוץ לתחום בשבת י"ל דזה כבר נעשה בשגגה בהיותו טרוד בעיונו וכיון דפסקי' תחומין דרבנן א"כ י"ל כד' הנתיבות (סי' רל"ד) דעל איסור דרבנן שעבר בשוגג א"צ כפרה א"כ לא הוי מכשול כלל לגבי ר"ל כשעשאו בשגגה ולמ"ד דתחומין דאו' או דלא ס"ל כסברת הנתיבות הנז' י"ל כד' התוס' בחולין (דף ה' ע"ב) דרק במידי דאכילה שייך אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אבל להעמיק בעיון דבזה נכנסו לכתחלה בשבת והוי מזיד א"ו דהעיון מותר ובצפיחות בדבש נדחק שם לתרץ דמיירי בימות החול רק שיצא והלך בעיונו שיעור תחום שבת ואין טעמו כצפיחות בדבש, ורחוק לפרש כן וגם מה יענה לש"ס דילן מפורש בעירובין (מ"ג ע"ב) בר' נחמי' ברי' דר' חנילאי דמשכי' שמעתי' ויצא חוץ לתחום בשבת וכו' יעשה לו מחיצה של בנ"א שיוכל לחזור ובע"כ שהעמיק בעיון בשמעתתא דאל"כ לא הי' בא לזה לצאת חוץ לתחום אם נאמר דעיון אסור בשבת הוי כמזיד כנ"ל ולמה נעשה לו תקנה של בנ"א שיוכל לחזור וגם איך עבר לכתחלה לעיין כ"כ בשמעתתא בשבת א"ו דמותר אך מה שהביא ראי' בצפיחות בדבש שם שהטירחא בעיון עמוק הוי חילול שבת ממה דאמרי' בשבת (דף קי"ט) ר' זירא מהדר אזוזי דרבנן א"ל במטותא מנייכו לא תחללוני' פירש"י כשהי' רואה אותם זוגות זוגות מדברים בתורה, הרי מזה שלא יטריח עצמו בלימוד גמ' ועיי' בשבת דזהו כחילול שבת יחשב. הנה עשה א"ע כאלו לא ידע או העלים בכונה סוף דברי רש"י שכ' וז"ל ואומר להם במטותא מנהון לכו והתעסקו בענג שבת ולא תחללוני' לבטל תענוגים עכ"ל רש"י הרי מפורש דרק משום שידע שע"י עיונם ופלפולם בד"ת משכא להו שמעתתא ויבטלו מסעודת ענג שבת. וכהאי דאמרי' בפסחים (דף ס"ח ע"ב) אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם מ"ט וקראת לשבת ענג והיינו ר"א דס"ל בביצה (דף ט"ו ע"ב) דיכול להיות ביו"ט כל היום קורא ושונה

ובשבת אסור זה וזהו שהזהיר ר' זירא להרבנן שבשבת אסור זה גם לר"א לעסוק רק בד"ת כל היום רק שיזכרו לקיים ענג שבת ושלא יחללוהו בביטול הסעודה בשבת והך דר' זירא לא פסקינן בשום מקום בטוש"ע יען שאינו הלכה לענין לימוד עיון כלל רק כנז' וגם כיון שהמצוה ענג בשבת ע"כ לא יאריכו כ"כ בזמן בפלפולם הגם שישאר להם קצת זמן לאכול סעודת שבת מ"מ הזהירם ר' זירא שלא יאריכו כ"כ בפלפולם זה עם זה כמו שהם רגילים בימות החול גם כל היום דבשר צריכין להתענג בסעודה וכמ"ש המג"א (בשאהרזד) שיש למעט בלימודו בערב יוהכ"פ כדי להרבות בסעודה ועיי' שם בפמ"ג בא"א ובדברינו במנח"א (ח"א סי' מ"ט) בד"ה ומדי דברי בו וכו' עיי"ש ואכמ"ל. עכ"פ אין שום ראי' מזה לענין לימוד עיון בשבת ואחרי כ"ז כ' שם למסקנא בזה"ל הדרן למילתין דאסור לעיין בשבת עיון עמוק שיש בו טורח רב להבינו כנלמד מדברי הרב המאירי וכו'. וכבר תמהתי עליו איך שכח או במזיד הביא להיפך ממ"ש במאירי מפורש וגם הביא שם מד' הירושלמי בעובדא דר"ל שיצא חוץ לתחום ע"י עיונו בשבת הרי דפשיטא לענין עיון דמותר בשבת ואעפ"כ העלה לאסור שלא כהלכה. העיון בשבת. ובמחכת"ה אין טעמו כצפיחית בדב"ש בזה רק כל דבריו אינן אלא דברי תימה עיי"ש. ובודאי נכונים דברי הרב מחזיק ברכה (סי' ר"צ) שהביא שם שחולק על הרב יעבץ במ"ש ראי' מהש"ס שבת דר' זירא אמר להני זוגא דרבנן וכו' כנ"ל דאין ראי' מזה כלל לאסור העיון בשבת וכמו שביארנו ג"כ בזה ועתה נבא על דבריו כנ"ל (בסי' כ"ה כ"ו) דאזיל בתר איפכא סברה הפוכה להתיר ההספד בשבת ברבים אמת כי עמדתי מרעיד ומשתומם ואשים רסן לעטי להרעיש כ"כ כראוי לו יען שהתיר לחלל את השבת כ"כ בפרהסיא בהספידא נגד פסק הש"ע והמג"א שהביא שם ג"כ דפשיטא דגם ביו"ט שני אסור גם לחכם היותר גדול בפניו עיי' בכל בו הל' אבל (ורק במועד היינו חוה"מ מותר לחכם בפניו דאין מועד בפני ת"ח ותליא בזה אם יש בימינו דין ת"ח) וכ"ש בשבת דאסור. אך מפני שהביא בשם הגאון מהרימ"ט (בדרוש ב' ס' אחרי) ולהגאון בעל גדולי תרומה בס' בינה לעתים (בעת ספוד דרוש ג') שהספידו דרוש הספד בש"ק ואמרו שם דס"ז אסור להספיד בש"ק מעיקרא דדינא ועכ"ז חיפשו היתר לקיים המנהג שהי' אצלם להספיד בש"ק. ונגד אריות ונמרים שרי התורה כאלו זצ"ל מפני כבודם נוחה הנני אך אם לדין יש תשובה כי מ"ש בבינה לעתים שם כי הלא לאמונה על דבר זה ידוו כל הדוים אפי' בשבת ומותר להתעורר בבכי ולהתעורר למען נחדל מעושק ידינו וכן מ"ש במהרימ"ט כדאשכחן בסנהדרין ברע"ק כשפגע במיתתו של ר"א שהי' מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ הרי במקום שנאסר גדידה ושריטה התיר כיון שעשאו רק מפני תורה ומצות של

ר"א שחסר לו ללמוד ממנו. מכ"ז אין ראי' דהתם הי' בשעת חימום ושהוליכהו לקבורה במוצאי שבת וכשורט בחימומו על תורתו ומצותיו ל"ש הלאו אבל הכא הרי ההספד נאסר בשבת וכן מ"ש הבינה לעתים כדי להתעורר בתשובה מבכי ההספד, ז"א דסוף כל סוף אסרה תורה וחכז"ל להספיד בשבת הגם שנודע להם שעי"ז יתעוררו בתשובה. וגם מ"ש מהרימ"ט משום עשה דכבוד התורה התירו לא ידעתי כלל וכי לא יוכלו להספידו בימות החול וכי שייך לומר בזה האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף דהלא יוכל להספידו כדינו בימות החול ולא בשבת דבשבת בלא"ה לאו זימני' הוא אם לחכם בפניו הלא בשבת אפי' להזיזו כל שהוא אסור וגם אבליו עוסקים בתפלה (גם בעודו המת מונח לפניהם) ובאים לביהכ"נ בשבת כדי שלא יראו שום ענין אנינות או אבילות בפרהסיא מכ"ש להספידו ברבים דאסור ואם לאח"כ בודאי יוכלו להספידו בחול ואם שיתעצלו שמה ההמון לבא לביהכ"נ בימות החול ימי המעשה ויבואו רק בש"ק ויהי' אז ברוב עם הדרת מלך מלכי רבנן וכעין דאמרי' בכתובות (דף ק"ג ע"ב) שציוה רבי אל תספדוני בעיירות ונספדוהו בכרכים וקאתו כ"ע אמרו ש"מ משום יקרא הוא עיי"ש אבל מיירי שם רק בימות החול והיכן מצינו כמה שיהי' הנאספים בההספד שאינו בפניו רק לאחר זמן בביהכ"נ ואינו חיובא כלל שיהי' שייך לומר עשה דכבוד תורה שידחה שבת ובשלמא אם היו מקילין ביו"ט שני באיזה ענין שאינו מפורש להיתרא כיון דחז"ל כחול שויי' רבנן אפי' למיגז לי' אסא ע"כ כן הוא לגבי זה רצון חכז"ל להקל בכל ענין בפרט לגבי צורך וכבוד התורה והמקיל לא הפסיד רק הרויח אבל לגבי שבת המקיל בהספ"ד הוי הפס"ד ויצא שכרו בהפסד"ו (בהספדיו) גם אם כונתו לש"ש לעורר לב העולם ושיבואו הנאספים לכבוד הנפטר וכיוצא. ואצלם הי' כנראה דבר הנפרץ במלואו ע"כ חתרו חתירות להיתרא גם כנגד הפשוט בדחז"ל וטוש"ע ואצלינו ישתקעו הדברים ולא יאמרו ובס' שו"ת צפיחות בדבש כנז' האריך להתיר עיי"ש שהביא ראיות צנומות וקלושות ודמיונות שאין בהם. ממש עד כי נלאיתי להשיב על כל פרט בדבר הדומה כעוכלא לדנא כאשר יראה כל מעיין שם ומ"ש ראי' מסי' רפ"ח ובט"ז שם ברע"ק שבכה מחמת דביקות להש"י בשה"ש פשוט דלא דמי לזה שהספד על מת בודאי אסור בשבת אך אחת שאלתי בעיוני בתוך דבריו שהביא כנ"ל דהספד התירו בשבת משום כבוד תורה (מלבד מה שביארנו דדא לדינא) ולעומת זה אוסר עיון בשבת וכי זהו אינו כבוד התורה העיקר מה שנהגו מימות עולם כל רבותינו גאוני אשכנז זצ"ל לדרוש בשבת הגדול ושובה או שאר שבתות בפלפול רב וגם התלמידים והשומעים פלפלו ונמשך כמה שעות כנודע (ועכשיו לא נהגו להשיג השומעים בביהכ"נ על אתר רק מי שיש להקשות

יבא לבית הרב אח"כ והנהיגו כן כדי שלא יבא לפלפול לקנתר שזהו אש אבדון ונוח לו שנהפכה שלייתו על פניו כמ"ש התוס' לחלק בין הלומד שלא לשמה והוא טעם הגון ועוד טעמים. אבל כשנהגו כן לפנים בישראל) והי' משום כבוד התורה להלהיב הלבבות וצעירי בחורי חמד שיראו שבחם ויתאוו לגדל בניהם לת"ת וכיוצא ואין לך כבוד התורה גדול מזה מעיון ופלפולא דקוב"ה חדי ואעפ"כ אסרו שם וזה התיר. ישתומם כל עובר. וכבר נודעו דברי הט"ז בהל' ברכות התורה (סי' מ"ז ס"ק א') דתקנו ברכת לעסוק בדברי תורה בפ"ע שזה דוקא העסק עיון בטורח ויגיעה עיי"ש ואולי יאסר הרב הנ"ל לברך ברכה זו בשבת כפי דבריו:

ולענין ההספד בשבת שבודאי פשוט לאסור. אמנם שמענו מכמה צדיקים ז"ל כי בדרושותיהם קודם תק"ש או ביו"כ כל נדרי הזכירו דרך אגב בבכיותם מהצדיקים הגדולים שנסתלקו בשנה זו ונשארנו יתומים כדי לעורר העם בבכי. הנה משם אין ראי' מלבד מה שהזכירו רק דרך אגב ולא לדרוש הספד לכבוד הנפטר זהו בודאי מותר אך בר"ה ה"ז מותר כיון שצריכין להתעורר ברחמים ועומדים בדין יש להאריך בתפלה גם אחר חצות היום (הגם שבשאר יו"ט אסור) עיי' בש"ע (סי' תקפ"ד ובמג"א ס"ק ד' ובמחצה"ש שם) ע"כ קודם תקיעת שופר מעוררים לפעמים ע"י הצדיקים שנפטרו (ודרך אגב בהדרשה) כדי לעורר כיון שהבכיי נחוצה אז כמ"ש מהאריז"ל והוא להמתיק מדה"ד שתלויים אז בחיותנו ונפשנו ע"י שערי דמעות שלא ננעלו בעדנו. ובפרט ביוה"כ שהוא זמן וידוי ותחנון גם כשחל בשבת וגם המצוה אז לבכות על מיתת בני אהרן בקה"ת כמבואר בזוה"ק ועל כן י"ל אומרים אז במוסף יוה"כ פיוט של עשרה הרוגי מלכות. כדי לבכות ביום ההוא על מיתתן וכמבואר בזוה"ק דהדמעות אז יפות על פטירת הצדיקים והקב"ה מוחל עונותינו עי"ז וגם י"ל שאומרים הפיוט ההוא לכבוד רע"ק שנהרג אז ביוה"כ והוא נחשב כנגד השכינה בין עשרה הרוגי מלכות שהיו נשמות עשרת השבטים (וכמ"ש הרה"ק מהר"ש מאיסטריפוליא זי"ע הי"ד לענין רע"ק ואכמ"ל) וכידוע מהמדרש שרע"ק נהרג ביוה"כ עכ"פ אין שום ראי' משם: אמנם אזכיר דבר פלא מהכלבו ד' ווינציאה (דף קל"ג ע"ב) וז"ל במגילת תענית. השתא דבטיל תמיד שרי לענויי ולמיעבד הספד בשבת. ולא ידעתי טעמו של דבר עכ"ל. והגאונים הנ"ל מהרי"ט ובינה לעתים וגם בסי' שו"ת צפיחות בדבש הנז' לא ראו כנראה דברי הכלבו דאם היו רואין אותו השיאוהו על כפיהם. כי מפורש בראשון מראשונים בשם מגילת תענית כדבריהם. אך באמת חידוש ולא גמרינן מיני' כי האיך לא אשתמיט שום א' מהראשונים או האחרונים להביאו בזה וגם איך שייך לומר דאחרי שבטל התמיד הותר ההספד בשבת והלא שבת

קביעא וקיימא ואינה תלויי' כלל בביאת ומושבות הארץ כשארז"ל ולא בביהמ"ק ומזבח ואין לפגום בצבור קדושת ועונג שבת גם בגלותנו כי רק עי"ז נזכה לגאולה ואיך נחלל כבודה חלילה וכיון שלא הוזכרה דיעה זו בשום א. מהש"ע ונו"כ אין לפסוק כן כלל. ואולי איזה ט"ס נתהוה שם בזה בהדפסת הכלבו בראשונה כאשר קרה כזה בכמה פוסקים ראשונים בעת העתקתם והדפסתם. ומחי' חיים יחיינו מיומים. ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו ב"ב בכ"י:

סימן מו

כבוד ידידי וכו':

הנה על דבריו וכו' וגם מ"ש בהל' צדקה (סי' רמ"ט סעי' א') ומקורו מש"ס כתובות (דף ס"ז ע"ב) דשיעור נתינתה שיתן כפי צורך העניים ואם אין ידו משגת כ"כ יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר וכ' הש"ך (ס"ק א') כפי צורך העניים כדלקמן סי' ר"נ עכ"ל היינו דשם בסי' ר"נ (סעי' א') מפורש אין לו כלי בית קונה לו כלי בית ואפי' אם הי' דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהי' עשיר והעני קונה לו סוס ועבד וכן לכל א' וא' לפי מה שצריך עכ"ל המחבר ועיי"ש עוד פלוגתת הרמ"א הב"ח והש"ך אם גם היחיד מחוייב ליתן לו כל די מחסורו אם ידו משגת או רק שיודיע לרבים שיתנו לו כשיש רבים שיתנו. והנה כבר הגדתי בזה דלכאורה צע"ג דהא אם יזדמנו לו לא' חמשה עניים הגונים כאלו שהיו עשירים מקודם וצריך ליתן סך רב לכ"א על סוס לרכוב וגם עבד לרוץ לפניו וכלי ביתו וכיוצא ודרך משל כשהנותן הוא כל הונו ורכושו רק עשרה אלפים ר"כ אשר הרויחם זה מקרוב ויזדמנו לו א' או שנים או חמשה עניים הגונים כאלו שצריך ליתן להם כל הסך עשרה אלפים ר"כ שנחוץ להם די מחסורם וכי יתן להם הכל והוא ישאר עני כמו שהי' קודם שהרויח (וגם לא חילקו חכמים בין אם הרויח עתה או מחוייב ליתן להעני די מחסורו גם מהונו שיש לו מקודם ונמצא ישאר גברא ערטילאי בכה"ג) אלא ודאי בע"כ דהיינו רק עד שיעור חומש נכסיו ולזה קראו ידו משגת היינו שמגיע חומש נכסיו עד כדי מחסורו של העני הלז. וא"ת הא פשיטא שצריך ליתן לו מהחומש ומה קס"ד שלא יתן לו י"ל דאשמעי' בזה רבותא גם אם יזדמנו לו עני הגון כנ"ל א' או ב' שמצטרכי' עבד וסוס וכיוצא הוצאות רבות (שהורגלו להם בהיותן עשירים כנ"ל) ויהי' לו ממעות חומש נכסיו ליתן על זה וזהו נקרא ידו משגת היינו שהחומש מגיע לצורכי זה העני או ב' די מחסורן והוי קס"ד שלא יתן לו לעני א' או ב' כ"כ מעות (הגם שנצרך לו) שלא יהי' בכלל הנותן צדקותיו לעני א' שאסור כמבואר להלן בהל' צדקה (סי' רנ"ז סעי' ט') ועיי' ביו"ד

(סי' ס"א סעי' ט') ובדרכי תשובה שם והוי אמינא שימתין עם זה המעות לחלקו להרבה עניים שיזדמנו לו ליתן לכ"א מעט מזה ע"כ אשמעי' כי מצוה שבא לידו אל תחמיצנה ליתן כדי מחסורו גם לעני א' הראשון שמזדמן לו כעת כנז' אמנם פשטי' דלישנא דרק אם ידו משגת צריך ליתן ואין תלוי בהחומש מנכסיו כלל וא"כ עדיין קשה קושייתנו וכי יתן כל הונו כשיזדמן כנ"ל וצ"ע. ועיי' בש"ס גיטין (דף נ"ב ע"א) דאפטרופוס לא יתן בעד היתומים מממונם לצדקה כיון שהוא דבר שאין לו קצבה ופסקינן כן בש"ע חו"מ (סי' ר"צ סעי' ט"ו) ופירש"י שם בגיטין וז"ל צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימא עניים נמצאי' נכסיהם כלים עכל"ה ולפי"ז הרי גם בגדולים י"ל כן. ודו"ק:

אמנם נודעו דברי הגה"ק בעל התניא בליקוטי אמרים באגה"ק (סי' י') דמ"ש המבזבז אל יבזבז יותר מחומש דוקא במי שלא חטא או שתיקן חטאיו בסיגופים ותענית כראוי ותיקן כל הפגמים למעלה אבל מי שצריך לתקן נפשו פשיטא דלא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף שאין כסף נחשב וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו כתיב עכל"ה. וכ"כ זקיני הגה"ק בס' אגרא דפרקא (אות קי"ז) עיי"ש ובשארי ספה"ק:

סימן מז

נסתפקתי (בטוש"ע או"ח סי' רי"ט) לענין ברכת הודאה. אם יש לברך ברכת הגומל מי שמסר עצמו למיתה היינו בסכנה קרובה על דברי תורה ומכ"ש על דברי ממון ואח"כ ניצל מזה בדרך נס כיון דאמרי' בש"ס ב"ק (דף ס"א ע"א) שאמר דהע"ה כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו ועיי"ש בח"א במהרש"א שכ' הטעם משום דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ואלו שסמכו על הנס לילך במקום סכנת נפשות אין ראוי לעשות נס וגאולה על ידיהן ואע"ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזקא שאני כדאמרינן פ"ק דפסחים עכ"ל המהרש"א (וכד' הש"ס ב"ק הנז' עיי' בירושלמי סנהדרין פ"ב הל' ה' ובמדרש ש"ט שמואל פרשה כ') וכיון דאין ראוי לעשות נס וגאולה על ידי מעשה ההיא כנז' מהמהרש"א א"כ אין ראוי לברך ברכת הגומל על מעשה ההיא אף שניצול בדרך נס כיון שנעשה נגד רצון ה' בתורתי ורצון חכמים כיון שמסר עצמו למיתה על ד"ת עד שגם הלכה אין אומרין מפיו כנז'. והנה מה דפסקי' ביו"ד (סי' קנ"ז) דרשאי להחמיר על עצמו למס"נ גם במקום שאין מחוייב היינו רק במקום שהנכרי מכוין להעבירו על הדת וזהו בכלל מ"ע ונקדשתי בתוך בני ישראל שחסיד מחמיר על עצמו בזה וכמ"ש בפרשת דרכים בדרושיו באורך. והא ראי' דבמקום שאינו מס"נ נגד העברת הדת אין

רשאין להחמיר על עצמו כגון חולה שצריכין לחלל שבת בעבורו וכיוצא שכופין אותו לעשות ואין שומעין לו אם רוצה להחמיר כמ"ש בכנה"ג שם והובא בדרכי חשיבה (שם ס"ק י"ב). ומה דאמרי' בש"ס ברכות (דף כ' ע"א) וכן בשאר דוכתי. קמאי הוי מסרו נפשיי' על קדוש השם אנן לא מסירנא נפשיי' אקדושת השם כי הא דר' אדא בר אהבה וכו' והא לכאורה קשה דזה אין לומר דמיירי במקום דצריכין מדינא מס"נ ואיך יאמרו חכז"ל על חכמים שבדורם שלא ימסרו נפשם אק"ה במקום שמחוייבין אלא ודאי דמיירי במקום שאין מחוייבין וא"כ קשיא מה דקאמר על הראשונים דמסרו נפשיי' אק"ה הא בכה"ג המוסר נפשו על ד"ת (במקום שאינו מחוייב) אין אומרים ד"ת מפיו כ"ש שלא יהי' נחשב לזכות שיהי' נעשה נס על ידיהם ואדרבא כ' המהרש"א בב"ק דאין ראוי לעשות נס על ידו בכה"ג שמס"נ על ד"ת במקום שא"צ כנ"ל אלא ודאי החילוק פשוט דשאני הך דברכות כמו דמפרש דר' אדא בר אהבה שילם ד' מאות זוז:

להנכרית הגם שלא הי' מחוייב כלל רק שבערה בו אש ה' בקדושתו (ובחידושיי בחמשה מאמרות במאמר הלקוטות אות מ"ו כתבנו בזה בעה"י) והיינו בהפסד ממון אבל לא בסכ"נ של גופו במקום שא"צ (ובמקום שלא נתכוין להעביר על דת כנ"ל). וגם ממה שארז"ל (ברכות ס"ג ע"ב) זאת התורה אדם כי ימות באהל שאין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם אין סתירה להנ"ל דהתם היינו שמצער גופו ומחלישו ד"ת כמ"ש המפרשים וכמו שאמרו שם מקודם שמכתת רגליו ומצער נפשו על ד"ת והיינו זהו בחי' מיתה שמחליש גופו ולפעמים בא אח"כ לידי חולשא וסכנה על ידי זה אבל לא היכא דשכיחא היזקא שמוסר עצמו למיתה כנ"ל. וכן אין להקשות ממה דאמרי' בכתובות (קי"ב ע"א) ר' זירא כי הוי סליק לא"י לא אשכח מעברא למיעבר נקט מצרא ואעבר א"ל ההוא צדוקי עמא פזיזא קדמותו פומייכי. לאודנייכי אכתי בפזיזותייכי קיימותי עיי"ש היינו שלא הי' המצרא סכנה קרובה כ"כ דאל"כ לא הי' מוסר נפשו בשביל לבא לא"י בשעה קודמת רק עכ"פ לא הי' בטוח לעבור בה כמו במעברא ע"כ חירפו ההוא מינא כמו בשבת (דף פ"ח ע"א) ברבא דהוי מעיין בשמעתתא וקא מבעיין אצבעותי' דמא דא"ל ההוא מינא עמא פזיזא דקדמותו פומייכי לאודנייכי דאמרי' כמו הכא היינו שלא הי' סכ"נ הדם שיצא מאצבעותיו וגם ה' שלא מדעתו מרוב עיונו עכ"פ אין קו' מהנ"ל. ולדינא לענייננו י"ל אולי כיון דכתיב שם בדוד ויסך אותם לה' משמע דהגם דקנסי' אותו שלא יאמרו ד"ת מפיו עכ"ז דוגמא דהתם ויסך אותם לה' כיון שאין לנו לא מצבה ולא זבח ונסכים להסיך נסך לה' ואין לנו רק בית תפלתנו ע"כ שם במקום תודה וזבח, להודות ולשבח. בברכת הגומל הודאה לה' וגם במקום שמס"נ לד"ת כיון דעכ"פ הי' כוונתו לש"ש

וכדאמרי' בב"ק עיי"ש. וצ"ע להכריע שם ובירושלמי (חלה פ"א הל' א') ובר"ה (פ"א הלכה ד') אבוה דר' שמואל בר רב יצחק חש על גרמי' וצם תרין יומין (ביוהכ"פ) אפסק כרוכה ודמך ופי' שם הפנ"מ על שהכניס עצמו לסכנה מספק לא הזכירו שמו להדיא ואמרו אבוה דשמואל בר רב יצחק עכ"ל ולא ידעתי מנ"ל להפנ"מ דבשביל זה לא הזכירו שמו בפירוש הלא מצינו כמה כן שנזכרו על שם בניהם או אבותם. אך זאת נראה ברור שמי שסיכן נפשו בשביל ממון להרויח הגם שניצול בדרך נס עכ"ז אין לברך ברכת הגומל כיון שלא מסר נפשו על ד"ת ולא שייך כוונתו לשמים כנז' וה' יטהר לבנו לעובדו באמת ובלבב שלם ובשוב שכינתו לציון ב"ב:

סימן מח

כבוד אהו' גיסי הה"ג וכו':

הגיעני מכתבך וכו' ועתה אבוא בתשובה מאהבה אך בקצרה מרוב טרדותי המוטלים עלי הנה מ"ש דאם נתערבו נשרפין באנשי עיר הנדחת שהם בסייף וממונם אבד כיון דבכל חייבי שתי מיתות נידון בקלה ונמצא באנשי עיר הנדחת שפושטין ידיהן בעיקר וכ' התוס' בסנהדרין (דף נ' ע"א) ד"ה קסברי רבנן דאף שדינם בסייף הקל מ"מ כיון שממונם אבד ושקולים שניהם יחד כסקילה עיי"ש וא"כ בנתערבו נשרפים באנשי עיר הנדחת וממיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא כמ"ש התוס' בחולין וסנהדרין וגם בממונם אם אבד או פלט י"ל דאין הולכין בממון אחרי הרוב מ"מ כשהם אנשי עיר הנדחת הרוב נמצא דהוחזק הרוב לענין מיתה וכיון דהוחזק הרוב גם לענין ממון אזלינן בתרי' כמ"ש בהפלאה (פ"ק דכתובות) וכיון דממונם אבד עם סייף יחד הוי חמיר משריפה כמ"ש התוס' כנ"ל דהוי יחד כסקילה וא"כ נידון בשריפה וממונם פלט משא"כ בנשרפים הרוב דאז הרוב מסייע להנשרפים ואז נדון בסייף עכת"ד:

הנה תמהתי עליך אהו' גיסי דאיך שייך לומר בזה דהוחזק הרוב מאנשי עיר הנדחת עד שנאמר גם לענין ממונם אזלינן בתרי' דהא כיון שכ' התוס' דממיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא וא"כ לא הוחזק כלל הרוב בזה דאדרבא אין נ"מ מי הוא הרוב אם מהנשרפין או מעיר הנדחת ולא ניכר כלל להחזיק מי המה הרוב בזה ואין נ"מ בזה כלל דהא דנין בזה במיתה הקלה גם אם בני החמורה המה הרוב וא"כ לא הוחזק כלל הרוב ופשוט דגם לענין ממון לא אזלינן בתרי' וממונם פלט וממילא כשנתערבו עם חייבי שריפה נדונין בסייף הקל בלבד גם אם הרוב מהנשרפים או מאנשי עיר הנדחת כנז'. וכתבת

דזהו לתי' התוס' דאין הולכין בתר רובא ממיתה למיתה וז"א דלפי"ד התוס' אלו נסתר בנינך מעיקרא:
וגם מלבד זה ל"ש לומר שהוחזק הרוב רק היכא שהוחזק מעיקרא ולא בבאו ביחד ועיי' שב שמעתתא (שמעתא ד' פ"ח ופ"ט) ועיי' בשו"ת בשמים ראש וכסא דהרסנא (סי' כ"ט) אודות גדיים וטלאים הנקחים מעכו"ם וכו' שכ' שם ועוד שכבר נתחזק הרוב קודם שבא והזיקו וכ"כ במהרי"ט (ספר ב' סי' מ') היכא שכבר אנו דנין על חזקה זו מקודם אנו דנין על פי' גם בחזקת ממון עי"ש וכ"ז דנתחזק מקודם אבל לא כשבאין בבת א' וז"פ:
ובמק"א הארכתי בעה"י לענין דברי הפלאה אלו איך מוציאין ממון עפ"י שני עדים לשי' הפני יהושע דחזקת כשרות הוא רק מטעם רוב וכשנעשו עתה גדולים ולא הוחזקו מקודם לגדולים וכשרים לדון על פיהם ול"ש לומר שהוחזקו מקודם וכבר הערה קצת הגאון מהר"א תאומים ז"ל מבוטשאטש בס' נחלת יעקב בתשו' עלים לדוגמא בסופו אולם התם שאני שגזה"כ כן הוא להוציא ממון עפ"י ב' עדים ולא אפשר בענין אחר ואכמ"ל. ואחתום ברוב שלום וכט"ס:

סימן מט

כבוד ידידי הה"ג וכו' הנה כפי הבטחתי לשלוח אליו התשובה שהוא ישלחנה להה"ג וכו' ע"ד שאלתו בא' שנתן גט ששמו אדאלף בן אזיאס ושמו מעריסה הי' אברהם יוסף בן יהושע אך לא יקראוהו לתורה מעולם בשם אברהם וגם אינו חותם א"ע בשם הזה וכדרך הקלים והפושעים ובפרט במדינת אשכנז שגם בקריאת התורה אם יעלה לא יקראוהו בשמו רק מראים בטבלא העליי' שקנה שלישי או רביעי וכיוצא וא"כ הוי שם שנשתקע. רק לפי"ד החת"ס (חאהע"ז ח"ב סי' ל"ח) ע"ד אשה ששמה מעריסה לביאה ודרכם דרך עקש לשנות לשם הגויים לענ"י וכ' החת"ס דאפי' נקבה שאינה עולה לתורה מ"מ אם יארע שמברכי' אותה בביהכ"נ במי שבירך או מתפללים בעדה בחולי' או בימי עיבור ולידה וכדומה רוצית הוא להזכיר שם יהודית א"כ אינו נעקר לגמרי וכותבים שם עברי עיקר המכונה לענ"י עכ"ל החת"ס. עוד יותר מזה ראיתי בשו"ת חי' אנשי שם להג' מהרש"ק ז"ל (ח"ב סי' מ"ב) שהעלה ה שאין לכתוב בגט השם של הגויים היינו של הערכאות הגם שמקפידים האנשים האלו שלא לכתוב רק שם הגויים מ"מ אין לכתוב בג"פ השם הלז רק שם יהודית עיי"ש ובשו"ת דברי חיים (ח"ב אהע"ז סי' קס"ב) חולק בזה על החי' אנשי שם ודעתו היטב דמה דקיי"ל דאין כותבים שם גויית בגט היינו משום דשם זה העבירתו מאמונתו ודתו ר"ל שניתן לו בעת השמדתו ר"ל אבל

לא זולת כדאמרי' בגמ' דישראל בחו"ל שמותיהן כשמות הגויים (ועיי' באהלי שם כלל ז' ובשו"ת כתב סופר חאהע"ז סי' נ"ג) וכן בשו"ת מהר"ם שיק (חאהע"ז סי' קי"ב) חולק על החי' אנשי שם בזה עיי"ש וכן בהגהות במפתחות בשו"ת בנין ציון (החדשות סי' קע"ב) וכתבתי מזה ג"כ בתשו' במנח"א (ח"ג סי' טו"ב) ועיי' עוד בתשו' דברי חיים (ח"א אהע"ז סי' ס' ס"א ס"ו) ועוד בכמה תשו'. אמנם מכל אלו אין שום ראי' לנידון דידן דמ"ש החת"ס הוא התשו' לק' פאפא באונגארן בקהלות היראים ובימים ההם שהיו עושי' מי שבירך ליולדת ולחולה וכיוצא משא"כ באשכנז בימינו ובמדינות שכבר בטלו קריאת שם לס"ת וכיון שלא יקראוהו בשמו גם לס"ת הוי שם שנשתקע לגמרי כי כפי הנראה גם במי שבירך לא יברכו בשם הקודש שמה (כי אם יזכירוהו במי שבירך הרי מזכירין שם הקודש והוו"ל להזכיר מזה) ואינני בקי בדיוק בדרכם זה כסל למו וכנראה שלא יזכירו כלל שם הקודש. וא"כ הוי נשתקע. ואם נאמר להחמיר לכתחלה היכא דאפשר. הלא אין זה חומרא רק קולא גדולה כשיזכירו שם הקודש שנשתקע לגמרי והוי שינה שמו דפסול בדיעבד דל"ש בזה כהאי דש"ס גיטין פורתא קורין לה שרה דאינו פורתא וגם לא יחיד יקראהו כן והוי כשינה שמו דגרע מלא כתבו כלל וז"פ ומסתבר סברת השואל בחי' אנשי שם (ח"ב סי' כ"ב) דגם לסברת רבינו יואל דלא בעינן שמו ושמה רק מדרבנן מ"מ בשינה שמו י"ל דמודה דהוי דאורייתא עיי"ש ועיי' בתשו' דברי חיים (ח"א אהע"ז סי' ס"ג) לענין הקוויטיל שנותנים לצדיק להתפלל שמזכירין שם זה אם לא הוי נשתקע ועיי' בזה בס' אהלי שם ובשארי ס' אחרונים תשו' שמגדולי זמנינו שנסתפקו אם ע"י זה הוי לא נשתקע אם הצדיק קורא הקוויטיל בפיו או רק למראה עיניו (או אולי כשמזכירין שם זה כשאומרים אותו לפני הכותב הקוויטיל גם כשהרב הקורא קורא כדרכו רק בהרהור א"כ הוי לא נשתקע כיון שאמרו לפני הכותב. כן נ"ל) אך לנידון דידן אין שום נ"מ כי אנשים כאלו אינם מאמינים בכמו אלה וגם הי' לפני כמה גבירים ונכבדים מערי מדינות אשכנז להתפלל בעדם ושאלתי להם מה שמותם ולא ידעו כלל רק בשם קארל וכיוצא (ולא בשם הקודש) והרי אין לך נשתקע יותר מזה גם אם אירע שאותו המגרש נזכר בשמו שהגידו בעת מילתו:

והנה ראיתי בס' צרור החיים להג' מהר"א עמדין ז"ל נגד המתחדשים (במאמר ונגינותי ננגן) שכ' איסור לשנות מלקרוא לס"ת בשמו עיי"ש והג' מהר"צ חיות בס' אמרי בינה (מאמר מנחת קנאות) כ' עליו שהפריז על המדה אמנם אין ראי' מדברי מהר"צ חיות בענינים כאלו אשר נודע דרכו קצת נוטה לדעתם של המתחדשים ספון בקרבו. כמו שהבאתי עליו בחיבוריי במק"א אולם י"ל דגם מטעם זה צדקו ד' הצרור החיים (אם כי

לא מטעמי') דכיון שעי"ז יבואו לשאלות בגיטין ובחשש איסור כרת דא"א בשינוי השם שנשתקע ע"י שלא יקראוהו גם לס"ת בשם הקודש אך י"ל דלענין זה אין חשש דאם לא יקראוהו לס"ת כלל וממילא הוי שם שנשתקע לגמרי ואם יבא לגרש באמת לא יכתבו כלל השם הלז שנשתקע כנז':

ומ"ש בשם שו"ת בנין ציון הנה ראיתי שם (בחדשות סי' קע"ב) והוא מרעיש על השואל מ"ש שברוב גלילות אשכנז נתפשט המנהג שאין קוראין לס"ת בשמו והוא כותב רק שבגלילות מועטים הוא כן. אמנם זהו הי' בדורותיו של הגמהר"י עטלינגער ז"ל (בטל בנין ציון) והוא רצה להעמיד הדת על תלה כפי האפשרי במדינתו ולא רצה בעצמו להאמין או באמת כן הי' שלא נפרץ כ"כ במילואו אולם מאז ועד עתה, יוכלו לשער. וכיון שעכ"פ בעירו ומדינתו אין נוהגי' לקרותו בשמו הוי שם שנשתקע. וגם כ' שם בבנין ציון כיון שקורין שמו לאמירת מי שבירך וכיוצא הנה ע"ז אנו דנין וכי עדיפא הא ממ"ש בחתם סופר כנ"ל ג"כ מטעם שעושין מי שבירך גם לאשה בשם הקודש וזה הי' בזמניהם שקורין אשה בשם הקודש בעת מי שבירך כנז' ול"ש לנידון דידן במדינתו. אך מ"ש בבנין ציון שם לענין הכתובה שיכתבו שם הקודש כן נראה בדבריו דכיון דהיא מוציאה השטר בפני ב"ד אין קפידא רק לשם העברי מעריסה שיש לה וא"צ לשם הנכרי:

והשתא דאתית להכי י"ל כיון דנכתב שם הקודש (אברהם) של בעלה בהכתובה שוב לא הוי נשתקע דהרי קראוהו המסדר קידושין ברבים בעת החופה (ואינו דומה לקוויטיל שנותני' להצדיק ושיש שאין קורין אותן בפיהם כנ"ל) ואם כן הוא עכ"פ היו צריכין לכתחלה לב' גיטין ובא' יכתבו אברהם המכונה אדאלף וכן בשם אביו ובגט השני רק אדאלף בלבד. ולענין שם אביו שהי' אולי מדור הקדום ואולי קראוהו לס"ת בשמו יהושע אך הנה בשם אביו מבואר בש"ע אהע"ז (סי' קכ"ט סעי' ט') דבדיעבד כשר אם לא הזכיר כלל שם אביו וכ"ש אם הזכיר שמו בלא הכינוי עיי"ש:

ע"כ י"ל בכה"ג כיון שנאמר שצריכין לכתחלה ליתן ב' גיטין וע"ז יש חשש מטעם ברירה כמבואר בש"ע אהע"ז (סי' קכ"ט סעי' י"ט) וכתבתי מזה במק"א בתשו' מנח"א ח"ג (סי' ל"ה) לענין חליצה בב' רגלים עיי"ש ואכמ"ל והנה בנו"ב (קמא אהע"ז סי' צ') כ' מנהגו שלא ליתן ב' גיטין ביחד רק זאח"ז ושלא לגלות להבעל שצריכי' ליתן עוד גט אחר והעירותי בתשו' הנ"ל דלת"ח המגרש כמעט זה אינו באפשרות שלא ירגיש וידע מקודם שרוצי' ליתן גט אחר מפני ספק השם אך בנידון הלז י"ל שלא יהי' שום חשש כשיתן עתה גט אחר כיון שכבר נתן הגט בלי שם הקודש אברהם (אם כי זהו העיקר לדעתי כנ"ל). אך עכ"פ אם יהי' באפשרות לפעול שיתן עוד גט אחר כעת בשם אברהם המכונה

אדאלף כיון שאז לא ידע ולא עלתה גם על לב המסדר שיצטרכו עוד גט אחר כלל א"כ לא הוי חשש ברירה כלל כמובן:

סימן נ

וע"ד שחקר כתהד"ג בא' שנתחייב מיתה בסנהדרין ואח"כ יצא מדעת ונשתטה אם צריכין לקיים בו מיתה הכתובה ולהורגו. והנה כשנדברנו בזה אמרתי במושכל ראשון שזהו תלוי במה שנסתפקתי ונדפס כבר במנח"א (חלק א' סי' י"ח וע"ג וחלק ב' סי' נ"ג) עיי"ש במי שנתחייב מיתה כדת בסנהדרין אם מותר לו לברוח כשיוכל וכו' והיינו אם בו תלוי ג"כ חלק קיום המצוה והא בהא תליא דאם גם הוא בעצמו חלק החיוב לעשות בו משפט כתוב וכיון שנשתטה הרי אינו בר קיום מצוה וי"ל שאין להמיתו. והנה כת"ה העיר אז מהאי דאמרי' בסנהדרין (מ"ג ע"א) בהיוצא ליהרג דמשקין אותי יין בקורט של לבונה כדי שתטרף דעתו הרי שמקיימין בו מיתתו בשעה שדעתו מטורפת אך זהו שאני דהוי רק בסוג שכור לזמן ולא בסוג שוטה ודברנו עוד מזה ויש להאריך ואכ"מ. אכן עלה בדעתי ראי' גדולה מהאי דפסק הרמב"ם (בפ"ו מהל' רוצח הל' ט') ומקורו מדברי רבא בש"ס סנהדרין (ע"ח ע"א) דטריפה שהרג בפני ב"ד (דאז א"צ לעדות ול"ש עדות שאאי"ל) חייב מיתה וכן טריפה שרבע עיי"ש והרי טריפה הוא חולי גדול וכבד כגון מחלת נקיבת הריאה וכיוצא וזהו רובן ע"י חום גדול והרי פסקינן בב"י אהע"ז (סי' קכ"א) בשם הרא"ש לענין נתינת הגט דצ"ל שפוי בדעתו דכל חולה פעמים שדעתו מטורפת עליו ומכ"ש טריפה שע"י חליו הרבה פעמים דעתו מטורפת ולמה לא חילקו כלל ולא חששו שיהרגוהו בעת שהוא חום לו מחמת חליו והוי דעתו נטרף וזה אינו בסוג שכור כלל רק בסוג שוטה מחמת חליו כיון דכל משוגע הוא חולה המוח ל"ע וזהו כן הוא וגם זיל בתר טעמא דאמרינן שם בגמרא בטריפה שהרג וכן בטריפה שרבע משום ובערת הרע מקרבך וזה שהוא משתגע הוא מסוכן יותר להרוג וכן ברובע וכו' כיון שאינו בר דעת ואם כי אנן פסקינן כר"י דלא דריש טעמי' דקרא מ"מ כיון דחכז"ל פסקו כן בזה משום ובערת הרע מקרבך ומסתבר בפשיטות דבזה שייך עוד יותר כנ"ל והיינו כשדנוהו למיתה הי' כשהוא בריא (דאל"כ ל"ש עדות עליו דהוי עדות שאאי"ל) ואח"כ נעשה שוטה כנז'. ונראה נכון בעה"י. ושוכט"ס, ואחתום בברכת כוח"ט בריות גופא ונהורא מעליא זרעא די לא יפסוק מפתגמי אורייתא ושנת גאולה וישועה ב"ב מעתה ועד עולם ידידושתו"ט באהבה:

סימן נא

כבוד ידידי הה"ג וכו':

הגיעני יקרת מכתבו וכו' והנה אתפלא מאוד מ"מ כת"ה שהדבר ברור שהיא מתה או שהרגוה ע"כ יש לו להתיר לו להבעל ע"י ק' רבנים הנה כפי הגב"ע ששלח נראה להיפוך במ"ש שהעיד העד רק שלא מצאה עוד שם בקיו"ב כשדרש אחרי' אח"כ שם גם לא כתב, ולא דרש, כפי הנראה העד שם בבית המשוגעים בפנקסיהם אם מתה או הלכה למק"א יהי' איך שיהי' אין שום עדות שמתה ואדרבא יש לה חזקת חי ואם הי' עכ"פ עד א' שיעיד שמתה סי' מקום לסמוך על הגאון נו"ב בתשו' (תניינא חאהע"ז סי' ז' ח') לסמוך על ע"א בזה ששמע שמתה אף שכ' שם סמיכתו דיש לסמוך על ע"א גם במקום דאיתחזק איסורא בזה שהי' לה חזקת חי כיון שהוא ס' איסור דרבנן להקל עיי"ש וכפי שביארנו במנח"א (ח"א תשו' ט"ז) יש לפלפל בזה כיון די"ל בזה ספק חרם לחומרא דדברי קבלה כד"ת דמיא עיי"ש מה שהעליתי דעכ"פ יש לצרף לספק הך דיעה דלא גזר רגמ"ה רק עד אלף הששי. וא"כ בימינו בודאי לא הוי רק דרבנן וא"כ אולי הי' מקום להתיר בשעת הדחק בזה אך לע"ע לא ראיתי בהגב"ע שום ע"א המעיד על זה, ומה שהיתה בבית המשוגעים בין הנכרים בקיו"ב על זה אין לתלות דמתה דאדרבא אמרי' ביבמות (דף קט"ו ע"א) ובע"ז (דף כ"ה ע"ב) אשה כלי זיינה עלי' דלא מיסתפי מליסטין וא"כ גם אם נאמר שהרשעים האלו ובשעת חירום כזה חשודים על שפיכות דמים בפרט על נפש מישראל בפרט שמה בבית המשוגעים עם משוגע מוחלט כזה מ"מ הרי ארז"ל דבאשה אמרי' להיפך מזה דלא יהרגוה, והגם דרש"י פי' שם בע"ז בד"ה אשה כלי זיינה עלי' אע"ג דאינה חשובה לא בין האנשים ולא בין הנשים אין הורג אותה אלא בא עלי' וכיון שבא עלי' אינו הורגה וכו' עכ"ל וא"כ בכאן יש להתיר ממ"נ דאם לא הרגוה רק בשביל שבא עלי' וכיון שבא עלי' אינו הורגה אח"כ כפירש"י וא"כ הרי הוא אסורה עליו וממילא יש לו להתיר לישא אחרת משום שהיא זונה (ואי בשביל שהיא משוגעת מ"מ יש לומר כלי זיינה עלי' דחפצים ביותר להתעולל בה הערלים כרצונם כהאי דחיישינן לגרירה כדאי' בירושלמי ומובא בתוס' יבמות (דף קי"ג ע"ב] ד"ה יצתה זו. וכהאי דפסקינן בש"ע אהע"ז [סי' קי"ט סעי' ו'] ועיי"ש בט"ז [ס"ק ד' באורך ובשארי נו"כ ובאחרונים והיינו שחששו שינהגו בה מנהג הפקר בוותר ויתעללו בה בהיותה משוגעת, מבלי דעת) אך ז"א. דביבמות (דף קט"ו שם) משמע דהך דר' אידי דאשה כלי זיינה עלי' לאו דוקא כשבא כבר עלי' (דאז הי' לומר דמותר הבעל ממ"נ כנ"ל) דהא קאמר שם נפלו עלינו נכרים נפלו עלינו לסטים הוא מת וניצלתי נאמנת מהך דר' אידי וכו' עי"ש וא"ת דדוקא כשבא עלי'

הנכרי אז מניחה ואינו הורגה א"כ האיך נאמנת לומר הוא מת ואני ניצלתי הא ניצלת רק ע"י איסור שבא עלי' הנכרי וא"כ א"א משים עצמו רשע ובע"כ לומר דלאו דוקא כשבא עלי' הנכרי ברצון רק באונס ג"כ מניחה ואינו הורגה או זהו שפירש"י מטעם זה אשה כלי זיינה עלי' לאו דוקא כשבא עלי' כבר אז ניצולה רק כשחושב לבא עלי' עכ"פ מניחה ואינו הורגה עכ"פ כיון די"ל דאשה כלי זיינה עלי' היינו גם כשבא עלי' באונס והמדובר הבעל הלז אינו כהן וא"כ באונס לא נאסרה עליו ואין להתיר לו מטעם ממ"נ. וגם אם הי' כהן הי' מקום לדון בזה בהיותם שם בבית המשוגעים תח"י הרופאים והממונים שמה אשר יקבלו אחריות על ככה ואולי הוי בכלל אומן לא מרעי אומנתי' שיראים שיתעללו בה בהמשוגעת ותתעבר אז האחריות עליהם והוי כהך דפסקינן בש"ע אהע"ז (סי' ז' סעי' י"א) בנחבשה ע"י ממון מותרת אפי' לכהן משום שיראים יפסידו מכיסם וה"נ באומנתם והשגחתם כנז' וגם קיי"ל בכל מקום בשבויי' הקילו. ויש לחלק בין הענינים ובין שעת חירום כזה אך אין נ"מ כיון דאינו כהן וא"כ אינו מותר להנשא ממ"נ כנ"ל בלא"ה. ואין לומר במ"ש דמחזיקין אותה בחזקת חי וא"כ גם בחזקת שהיא משוגעת כעת נחזיקה וא"כ יש להתיר לו להנשא ז"א דכבר החליטו האחרונים דצריכין הק' רבנים לראות ולידע בעת ההיתר אם היא עדיין משוגעת שא"י לדור עמה. וטרם נדע כ"ז י"ל אדרבא שנתרפאה בבית המשוגעים במשך הזמן ע"כ לא אאריך בזה. גם בענין הכתובה אשר יש הרבה לדון בימינו בענין הוואלוט"ע שירדו לטמיון אוצרות הזהב והמלכיות ואין לו דמיון במ"ש החת"ס כשהחליפו ופחתו מעט מהמטבעות. ואכמ"ל, והגם שכ' הנו"ב שם שיש לצרף בזה מה שנאבד שמה (וכהאי דיעה כשנאבד שמו יב"ח להתיר העגונה) ועכ"פ לענין האשה יש לצרף להתיר חדר"ג אך זה מירי הנו"ב לסניף להע"א שמתה וגם פשוט אם הי' מוצא הע"א בפנקסיהם בקיו"ב בבית החולים של המשוגעים שמתה האשה בשם זה או בודאי בכה"ג יש לסמוך על הערכאות אך כל זה לא נמצא עדות כנז' ע"כ לא אוכל להתיר לע"ע. וגם על נאבד שמה יש לדון בזמנינו בכל אלו שנות חירום מהתם (קיטב) להכא די"ל אולי חי' ונתרפאה רק שאינה יכולה לבוא ממדינה למדינה ובפרט בעת כזאת במרחק כזה וצ"ע:

ומ"ש כת"ה בענין הג' מדינות אם יש לחשוב מדינת סלאוואקייא ב' מדינות עם מדינת פולין בודאי כן הוא כמ"ש הדר"ג דגם בהיותן תח"י מלכות א' נהגו להקל כד' החת"ס לחשוב גאליציען ואונגארן לב' מדינות כ"ש עתה. והעיקר דזיל בתר טעמא שכ' הדברי חיים (ח"ב אהע"ז סי' מ"א) דהטעם משלש מדינות כיון דאין כל דיעות בנ"א שוין במנהגי טבעי גופם ודעתם וכו' ועיי"ש דלפי דבריו נמצא חומרא דכל מדינות פולין בין שתחת

רוסיא או הקיר"ה למדינה א' יחשבו. והגם שהעירותי על דבריו ז"ל בתשו' מנח"א (ח"א סוף סי' ט"ז שם) דכיון דעינינו רואות שחילוק המלכיות והחוקים והנמוסים חילק בין הדבקים ומנהגי וטבעי בנ"א במדינת פולין ע"כ יש לומר אז לחשוב רו"פ למדינה בפ"ע מגאליציען וביותר עתה לע"ע שחזרה ליושנה למדינה וממשלה א' י"ל בודאי דכולה למדינה א' תחשב בזה. אמנם מדינתנו היינו מדינת סלאוואקיי בודאי מדינה אחרת הוא מפולין בזה. שגם מקודם היו מקומותינו נחשבו למדינה אחרת בזה כנ"ל. ועיי' בדברינו בהנדפס במנח"א ח"ב (סי' ל"ט בסוף התשו') וגם במנחת אלעזר חלק ג' (סי' כ"א) כתבתי להשיג על מ"ש בתשו' אבן יקרה לחשוב גאליציען ובוקאווינא וגם גליל קראקא למדינה בפ"ע כל א' וא' ונראה להחמיר שכ"ז למדינה א' תחשב גם אז, ואם נבוא להקל כדברי האחרונים הנ"ל מגאליציען וביקאווינא וגם גליל קראקא כ"א למדינה אחרת יחשב בזה א"כ כ"ש מדינתנו פ' קארפאטקא רוסיא (אשר ראשי העיירות שבה אונגוואר, מונקאטש וכו') אשר היא בחוקותיהם נעשית מדינה בפ"ע ואין לה שום שייכות עם סלאוואקיי בעניני הפנימיות ולא עם הממשלה בפרעשבורג רק עם הממשלה הגדולה בפראג וא"כ יש לחשבן לב' מדינות עם סלאוואקיי וכן מדינת סלאוואקיי כגון עיר קאשוי יחשבו לדיעה אחרת עם ווייצען שנשאר מדינת אונגארן כעת, אך לפי טעם הנ"ל של הדברי חיים ז"א דכי בשביל חילוק המדינות בפעם א' נשתנה דעתינו אשר זה מקרוב היינו יחד עמם במדינה א' תח"י אונגארן בלי שום הפרש אלא ודאי זהו לא ניתן להאמר וא"כ קשה לחשבן למדינה אחרת וגם בעיר וויען (שנחשבה למדינה בפ"ט אסטטרריך גם מקודם) מהדרים שמה הרבנים ות"ח שהם במדינת גאליציען לפי"ד אאזמו"ר הגה"ק זצ"ל מפה"ק בשו"ת שם שלמה כת"י כאשר הבאתי מדבריו (בסוף תשו' ט"ז) במנח"א ח"א שם דמי שנולד בגאליציען ודר אח"כ במדינה אחרת הכי נאמר שנשתנה דעתו ע"י דירתו במק"א. והנה ראיתי עתה בשו"ת מצפה ארי' תניינא (אהע"ז סי' ט') שכ' שחותנו הגאון מהר"צ אורנשטיין ז"ל אבד"ק לבוב הקפיד שיהיו הג' מדינות גם מג' מלכיות וכל מלכות עסטרייך אונגארן (שהי' אז) חשבן למדינה א' בזה עכ"פ המנהג אינו כן והבו דלא לוסיף עלה חומרא כ"כ במה שנהגו להקל כנ"ל כד' החתם סופר. אך לומר דנשתנה דעות בנ"א בפעם א' בשביל שנחשב עירו כעת למדינה אחרת או כשהוא דר במדינה אחרת כעת בזה ל"ש מנהג וגם אינו סברא לומר כן. וה' יתיר מאסרינו ויוציאנו מאפילה לאור גדול ב"ב ונזכה לישועת ישראל בביאת הגואל במהרה דידן ושוכט"ס. ידידושתו"ט באהבה:

סימן נב

כבוד ידידי הרב הגאון וכו':
ע"ד העיר גראסווארדיין שכותבים בגיטין רק ווארדיין בלבד והוא תמוה ופליאה נשגבה. והנה במה שכותבים רק ווארדיין בלבד והגם כי קצת מהיהודים שם בפרט מדור הישן רגילים לקרות שם העיר סתם ווארדיין מ"מ היהודים מהעיר רובם ככולם ואשר בשפת יהודית אשכנז ידברו יקראוהו כולם גראסווארדיין בלי ספק, ובפרט שם נאדי ווארד אשר הוא מלכות מקפדת לקרותו בשם ההוא ובערכאותיהם ועל הפאסט אם יכתבו בשם אחר (זולת זה) לא ימסרוהו ולא ישלחוהו כלל (כי גם פקודות המלכות מבני החיל הכותבים בלשון אשכנז מ"מ שמות העיירות באונגארן יכתבו רק בלשון המדינה בלבד והיינו נאדי ווארד) ויעיי' נא מ"ש בתשו' חתם סופר (חלק ו' סי' מ"א בד"ה הכלל השני) וז"ל אם אחר שנכתבו בה כמה גיטין גם הוזכר שמה בספרים ואפי' בתורה והסכימו רבים או עפ"י מלכות לשנות שמה לשם אחר בזה פשיטא שנעקר שם הראשון לגמרי ואם עדיין מיקרי פורתא בשם הראשון אז נעשה עכ"פ טפילה להשני שהוא עיקר דלא עדיף מנשתנה שם ע"י חולי וכדומה והן הנה דברי מהר"ם א"ש בתשו' סי' מ"ה וכו' שכ' דבתחלה כשהי' העיר ביד התוגרים הי' נקראת בודי"ן כל' אומה ההוא וגם ישראלים היו קורין לה כן ועתה שהיא ביד אשכנזים שם אובי"ן עיקר ושם בודי"ן נעקר וטפי מטפילה לא הוה ונ"ל דאפשר נמי דאיכא קצת קפידא למלכות בזה ואיכא משום שלום מלכות וזה הוי כהסכמה גמורה לעקור שם הראשון וכו' עכ"ל והרי כבר הורה זקן המדינה הגאון חת"ס זצ"ל בעובדא כמו עירו והוא דומה ועוד הוא נוטה יותר בזה וכנודע שבתחלה היו מתנהגים באונגארן הערכאות כמה שנים בלשון אשכנז וזה בערך חמשים שנה שמתנהג הכל בלשון הגרי ועוד מלכות אונגארן מקפדת שלא לכתוב שמות העיירות רק בלשונם כנ"ל ע"כ בודאי צריכים לכתוב נאדי ווארד ג"כ ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"א סי' ע"ב) עיי"ש לענין בודאפעסט הגם שיש שם להמליץ שגם עתה לפי חוקם לענין הקהלות של האמונות (קאנפעסיאנטן) הוא פעסט בפ"ע ואפען הוא בודאי בפ"ע כמ"ש שם משא"כ בשם עירו בגרוו"ד דהוי המלכות מקפדת לקרותו בשם הגרי כנז'. ואי משום שלא להוציא לעז על הראשונים לא שייך בכה"ג כשנשתנה השם מחוקי המדינה שהכל בלשון הגרי כנ"ל וכמ"ש בחת"ס כנ"ל ואין להקשות הא זה כמה שנים שהוא החוק הלז ולא שינו לכתוב בגיטין במחניכם ואם ישנו עתה עדיין איכא משום הוצאות לעז. ע"ז י"ל עפי"ד הגט פשוט להמר"ם בן חביב ז"ל על הל' גיטין (סי' קכ"ה ס"ק ל"א בד"ה ומה שנלע"ד מתמצית דבריו של בעל

תה"ד וכו') דהיכא שיש חשש שילעיזו עלינו באמת אז בודאי לא נחוש ממה שאולי יוציאו לעז על הגיטין הראשונים עיי"ש והכא בודאי ילעיזו עלינו, והרי הוא מפורש ברש"י שבת (דף ל"ו ע"ב) ברש"י ד"ה לגיטי נשים שכ' רש"י ואני אומר נ"מ לענין גיטי נשים לענין שינה שמו ושמה ושם עירו ועירה פסול וצריך לכתוב שמו שם של עכשיו עכ"ל רש"י ז"ל והרי מפורש דקורין לבבל בורסיף אף דרק קורין כן כנז' שם בגמ' ורש"י עכ"ז הוי שם של עכשיו ופסול אם לא הזכירו ולא חיישי להוצאת לעז על גיטין הראשונים שהזכירו רק שם בבל. והוא מוזר לכל שומע ורואה כשאין כותבים רק ווארדיין סתם ולא גראסווארדיין ולא בלשון המדינה נאדי ווארד (ואין נודע ההפרש אם הוא ווארדיין קטן או גדול) ובכה"ג א"צ לחוש ללעז על הראשונים ובפרט שאין כאן לעז על הראשונים כיון שנשתנה הענין בחוקות לשון המדינה וכנודע לכל. וכיון דאישתני אישתני ע"כ יכתבו מעתה גראסווארדיין ג"כ. וגם שנודע מדברי השלטי גבורים בשם תשו' ר"ת שתיקן לכתוב פ' דמתקרי פ' ולא חשש ללעז גיטין הראשונים וכמובא שם ג"כ בג"פ. ע"כ כשיכתבו בקהלתו ווארדיין דמיתקריא גראסווארדיין ודמתקריא נאדי ווארד ה"ז דומה למ"ש במכתב מאלי' למהר"א אלפאנדרי ז"ל (שער ג' שמות הערים סי' ט') לענין עיר קושטאנדינא שהי' נקראת כן מהמלך יון שייסדה ועתה היו יושבים ישמעאלים ונקראת אישטאמבול וכותבים קושטאנדינא דמתקריא אישטאמבול וע"ז פקפק שם דכיון שנקראת עתה בפי היהודים גם נכרים רק אישטאמבול ע"כ צריכין לכתוב אישטאמבול ולא לכתוב קושטאנדינא מקודם ולכלול אישטאמבול בכל שום וחניכא משום דהוי כהאי דרובא מרים ופורתא שרה דאמרי' בש"ס גיטין דאזלינן העיקר מקודם בתר הרוב שקורין מרים מ"מ העלה שם כיון דיש חשש לעז להגיטין הראשונים ע"כ יכתבו בראשונה שם הקודם קושטאנדינא ולכלול אישטאמבול בוכל שום וחניכא וכו' וא"כ לדידן דלא נהיגין לכתוב וכל שום וחניכא ע"כ צריכין לכתוב מקודם ווארדיין ולכתוב אח"כ דמתקריא גראוו"ד וגם נאדי ווארד כנ"ל וכיון שמוסיף על השם הראשון שנקרא ונכתב בג"פ מתחלה אין זה שינוי ולעז על הראשונים כיון שאין עוקר השם הקודם ומה שמוסיפים אח"כ הוא ע"י שנשתנה לפי חוקותיהם ולאומותיהם בזמנים הללו כנז'. וראיתי בשו"ת תשורת ש"י (מה"ק סי' תקל"ח) לענין שם דעש שנשתנה לכתוב בעי"ן א' והעלה דצריכין לשנות כיון שנשתנה הענין בפקודת הבי דואר לכתוב רק בע' א' בלשונם ולא בשנים. הגם דשם לכאורה מסתבר לענ"ד להקל ולומר דא"צ לשנות משום שינוי כל דהו שכותבים עתה בלשונם רק א בלבד בנקודה ומתחלה כתבו בשנים דאין זה שינוי ניכר כ"כ בכתב יהודית וגם משום דבל"א במקום שיצטרכו האות

(e) משתמשים כ"פ במקום זה שכותבים, שני (ee) וא"כ אין חילוק כ"כ בפרט בענין המלכות מקפדת ל"ש בכה"ג כיון שאין כותב בלשון אחר כמובן עכ"ז העלה לכתוב מעתה דעש דמתקריא דעש עיי"ש טעמו והיטב אשר דיבר שם החילוק למ"ש בתשו' הר"י לענין עיר סיני"ם וצוב"ה אף שנשתנה לניקופי"ל וחלא"ב כיון דהמה הספרדיים כותבים וכל שום וחניכא דאית לי' ע"כ סומכים על זה גם בשם החדש משא"כ אנחנו שיוצאים ביד רמ"א ואין כותבים בג"פ וכל שום וחניכא ממילא כשיש שם חדש להעיר בודאי צריכין לכתבו והוא נכון וברור ובפרט בנידון דידן שהוא שם שקורין ישראלי' גראסווארדיין ושם הערכאות נאדיוואראד והעיקר חסר מן הספר כריתות ג"פ שלא כתבו עד עתה בודאי צריכין לשנות כנז'. ואם אולי נמצא עוד מהזקנים במחניכם והסביבה שקורין ווארדיין בלבד הרי גם שם זה לא נעקר ממקומו בראשונה וגם הוי כהאי דפורתא שרה ורובא מרים דאמרי' בגמ' כנ"ל. ונעשה כמ"ש הרמ"א (אהע"ז סי' קכ"ח סוף סעי' ג') שיש לכתוב שם היהודים מקודם ואח"כ שם הנכרים וכנ"ל:

וכן יש להביא ראי' מטיב גיטין (בליקוטי שמות עיירות) שכ' בענין שם אוהנו"ב בק' הובנו"ב אם שהיהודים כולם קורין אותה רק הובנו"ב וכתבו אוהנו"ב בלבד והעלה דכשר כיון ששר העיר הכריח על ככה לכתוב אוהנו"ב עיי"ש וגם בנידון דידן מכריחי' הממשלה דהבי דואר וכנ"ל וכ"ש הוא שצריכין עכ"פ להזכיר שם שקורין הממשלה והמדינה ובפרט כשאין עוקרים השם הראשון. וגם יש ראי' מהשם לממבור"ג דמתקריא לבו"ב שכ' שם בט"ג דאף דשם שקורין היהודים עיקר מ"מ עיקר הקפידא הוא על הכתיבה בגט כמ"ש שם בט"ג הטעם דכיון שבכתב הכל כותבים לבו"ב כמו שנמצא בזמנם כתוב בספרים ע"כ צריכין בע"כ לכתוב גם לבוב וגם בזה אפי' שיש מקצת עוד שקורין ווארדיין בלבד מ"מ בכתב יהודית במכתב כותבים פה גראסווארדיין א"כ בע"כ צריכין לכתוב כן בגט:

אמנם במה שכתבנו לעיל דמה שכותבים ווארדיין ולא גראסווארדיין והרי יש חשש להחליפו בווארדיין קטן. לכאורה יש להביא ראי' דאין מעכב מדברי החתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' י"ד) לענין נאדי מיהאל שכתבו בשני שיטות שכ' שאין השם נאדי שפירושו גדול מעכב גם כשכתב בשיטה אחרת: אמנם ז"א ראי' ופשוט דהיינו רק כשלא נכתב בשיטה א' אבל כשלא נכתב כלל נאדי (שהוא גדול) בודאי מעכב (וכמ"ש שם בחת"ס שזהו להבחין בין מיהאלי אחר קטן) והראי' שהביא לזה בחת"ס מעיר קאנסטאנטינאפעל שפי' נאפי"ל גדול וכותבים קושטאנדינא כבר כתבנו בצדק בעה"י בתשו' מנח"א (ח"א סי' ע"א) עי"ש ועיי' בדברי, החת"ס ז"ל בכבודו ובעצמו (בחלק ו' סי' מ"א כנ"ל) מה

שהביא בזה מהמכתב מאלי' וכ"כ בשו"ת דברי חיים (ח"א חאפה"ז סי' ס"ז) כי בשם העיר בודאי מוכרחי' לכתוב הצירוף אם הוא נקרא "קטן" או גדול וכ' (לדוגמא) כמו סמוך לעירו אלס צאנז אם לא יכתבו "אלט" יהי' נראה "צאנז" כמו עירנו הגם דמינכר ע"י הנהרות מ"מ עיקר שמו הי' כן אלט שטאט או ניו שטאט וכן בצירוף קליי"ן או גרוי"ס בשם העיר צריך לכתוב בגט עם צירופו עכת"ד הדברי חיים:

אולם אם יכתבו עתה בגרו"ד שם נאדוואראי"ד (בלא יו"ד אחר הדל"ת) כמ"ש בחת"ס לענין נאדמיהאל שם (בלא יו"ד אחר הדל"ת) הנה בזמנם לא נודע ולא נתפשט עודנה צחות ודקדוק לשון הגר ובפרט החת"ס ז"ל לא הי' בקי כלל בלשון הלז כנודע שהי' ממדינת אשכנז וגם בעירו פ"ב כמעט לא היו יודעים בימיו בדקדוק לשון הגר וכנודע. וכאשר תראה בחת"ס (חאהע"ז ח"ב סי' י"ט) לענין שם העיר נאדי סענטמיקלאש שכתב נאו"ד (באל"ף וגם ו') וה"ז בשינוי ממ"ש בתיבת נא"ד גבי נא"דמיהאל אם כי תיבה א' היא במשמעותה גדול) בלי שינוי. א"ו דלא הי' בקי בלשון המדינה זו כנודע. וכבר נודע מ"ש התה"ד בפסקיו שצריך לילך בגיטין במדינות אשכנז כפי צחות הלשון אשכנז וגם כתבו הפוסקים שידרשו לכתוב בג"פ כפי צחות הלשון מהאומה שוכני ומייסדי העיר ההוא וכ"כ בט"ג כנ"ל שכתבי היהודים עיקר בזה ונודע בכתב יהודית ג"כ כשכותבים נאד"י וואראי"ד כותבים ביו"ד וזולת זה הוא (נא"ד) תיבה קטיעא ע"כ בודאי צריכין עתה לכתוב נאד"י ביו"ד כנז'. ולענין אם יש לכותבו בשני תיבות או א'. הנה הוא היינו הך כעין מה שכתבנו שם במנח"א (ח"א סי' ל"א) וא"צ לכפול הדברים. ידידוש"ת באהבה:

והנה עתה שנכנסה העיר תח"י מלכות רומעניע"ן והמלכות מקפדת על שם הלשון רומאני"א שם שקראוהו י"ל בודאי שצריכין לכתוב גם של המלכות רומעניען. ומה שמוסיף כעת לא הוי משנה ומוציא לעז על הראשונים כנ"ל וכן בדברינו בחלק זה לעיל (בסי' ל"ג) עיי"ש:

סימן נג

ע"ד השאלה באשר קרוב לשדה המלחמה קברו יהודים אנשי חיל את היהודים הנהרגים (ל"ע) בפ"ע שם בשדה בין הנכרים הנהרגים אמנם בתוך בגדיהם שנהרגו וגם כולם בתוך קבר רחב א' (מאסען-גראב) ועתה ניתן רשות לפנותם ולהוליכם לקברי ישראל אם מותר ומצוה איכא. והנה נודע מהחכם צבי (סי' נ') דמי שנקבר בקרקעות עכו"ם יש להוציאו משם ולקברו בקברי ישראל והובא גם בבאה"ט של מהרי"ט (יו"ד סי' שס"ג) ועיי' פת"ש שם (ס"ק א') אמנם אלו הקברים הרי הרחיקום מקברי עכו"ם ונקברו ישראל

בפ"ע כנז'. וגם החשש שיוציאום העכו"ם העצמות ויבואו לידי בזיון כנז' בפת"ש שם ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ב סי' ל"ד) אין שייך בזה משום דהמדינה נותנים כבוד למקום שנקברו בני החיל בשדה המלחמה שמסרו נפשם בעד אומתם ומדינתם ולא יפנו המקום ההוא אדרבא יעשו לו גדר סביב לזכר עולם וכיון שהיהודים נקברו ג"כ שם בפ"ע בשדה קברות המלחמה י"ל שאין חשש זה שיפנום אך גם זה אינו ברור שיאמרו בזה במנוחתם שם אף בשרי ישכון לבטח ואם הוא מנוחה נכונה, כי מי יודע אם במשך כ"ה שנים שלאח"כ לא יפנו המקום ההוא כמו שהוא חוקם ונימוסם בכל קברותם. אך יש עוד חשש איסור לפנותם משום שהם מתי מצוה וקיי"ל מת מצוה קנה מקומו וכן פסקינן בש"ע יו"ד (סי' שס"ד סעי' ג') דאף אם נקבר שם שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו אך נודע מ"ש שם הט"ז (ס"ק ב') והש"ך (ס"ק י') בשם מהרש"ל לפי שאין הארץ שלנו ואין לנו רשות בכל מקום ואף אם נקבר אותו לשם יש לחוש שהעכו"ם יחזרו ויוציאו אותו כדי לפנות בגדיו מעליו או משום זלזול ע"כ מוליכין אותו לביה"ק מיוחד עכ"ל ולפי"ז הי' רשאין לפנותו לביה"ק ישראל המיוחד. אך לפימש"כ לעיל דשדה קברות בעלי מלחמה אין לחוש שיוציאוהו כנז' אולם אין זה ברור וכנז'. ומה שנקברו בבגדיהם ולא פשטום להלבישם תכריכים זהו ג"כ כדינא כמבואר שם (בסי' שס"ד סעי' ד') דאם מצאו ישראל הרוג יקברוהו כמו שמצאוהו בלא תכריכין ולא יחלצו בו אפי' מנעליו עכ"ל המחבר והגם שהרמ"א שם כ' שנהגו שמלבישים אותם סדין לבן למעלה מבגדיהם וזהו לא הלבישום מ"מ בשביל זה אין כדאי להתיר לחטט קבריהם להלבישם הסדין ובפרט לאחרי זמן רב ומי יודע מה נעשה כבר ועיי' בשו"ת חוות יאיר בתשו' הגאון מהר"ד אופנהיים ז"ל (דף רמ"ז) וכן בשו"ת כנסת יחזקאל (סי' מ"ד) ומובא בפת"ש שם (סי' שכ"ג ס"ק ז'). אמנם השאלה הזאת מצאתי בירושלמי עירובין (פ"א הלכה י') בשורש הלכה שתיקן יהושע שמת מצוה קנה מקומו אמרי' וז"ל ובמקום שהם נהרגין שם נקברים שלא תאמרו יעשו כהרוגי פולמסיות (פי' הקרבן עדה כהרוגי פולמסיות. שלא יעשו כמו שעושין לאנשי חיל גומא גדולה וזורקים כל המתים לתוכה אלא כל אחד קונה מקומו עכ"ל הק"ע) וכן הפנ"מ פי' חיילי פולמסיות חיילי האומות שאין מקפידין על כך זהו מתאחד ג"כ עם זה היינו שחיילי האומות קוברים מתי מלחמה במאסטן גראב כמו בימינו במלחמה בעוה"ר ואין עושים לכ"א בעצמו קבר בפ"ע (ואמרי' שם עוד בירושלמי) אית תניי תני אסור לפנותן ואית תניי תני מותר לפנותן מאן דמר מותר לפנותן במכונסין ומאן דמר אסור לפנותן במפוזרים (פי' הקה"ע במכונסים שמונחים הרבה יחד שמתוך שצריך לפנותן לעשות לכ"א כראוי מותר נמי לפנותן לכל מקום

שירצה עכ"ל וכן פי' בפנ"מ במכונסין הרבה, במקום א' מותר לפנותן ולקברן במקום אחר שזהו כבודן) הרי מפורש בירושלמי להלכה דבמאסען גראב כזה שהיו עוד בימיהם בשעת המלחמה מותר לפנותם כדי לקברם כ"א בפ"ע וממילא ע"ז יוליכום לבית קברות ישראל והרי בזה דגם אם לא נקברו עם עכו"ם יחד מ"מ מסמך זה שלא נקברו בפ"ע במלחמה כל א' וא' מותר ג"כ לפנותם וממילא מצוה איכא. ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים ונזכה לקימת ישני עפר בב"א:

סימן נד

כבוד ידידי הרב וכו':

ע"ד שנדפס כעת הירושלמי על קדשים ויצא קול רעש עוררים שהוא מזוייף ואין יסודתו בהררי קודש וחפצך לשמוע דעתי העני', הנה באמת מצינו בדברי רש"י (תמורה ט' ע"ב) בגי' הלישנא שהביא שזהו גי' מירושלמי וזהו בבלי משמע שהי' לפניו ירושלמי על קדשים היינו על תמורה. וכן שם (בדף ט' ע"ב) וכן הביאו לשון ב' דירושלמי בתוס' שם (בד"ה בעי ר' אבין) וכן שם ברש"י (דף י"א ע"ב) מלישנא אחרינא ירושלמי וכן שם (י"ט ע"א) וגם (בדף כ"א ע"ב ובדף כ"ג ע"ב) ועוד בכמה דוכתי בקדשים שהביא מירושלמי: אמנם הירושלמי הלז שהדפיס האיש המדובר הנה קיי"ל שאין תפילין ספרים ומזוזות נקחים אלא מן המומחה היינו מוחזק בכשרות ואותו האיש מוחזק לרמאי יען שהגיד כי הוא ספרדיי ממדינת טורקי"א ושלא יוכל לדבר רק בלה"ק (כדי שיאמינו לו על מציאתו שם הירושלמי כת"י) ואח"כ נודע כי הוא אשכנזי (מדייטשלאנד) ומדבר היטב שפת אשכנז וכיהן שם כבר באשכנז בתור כהונת רב ומורה ולבסוף נודע עיקרו שהוא ממדינת ליטא וכו' והבטיח לכ"א שישלח להראות הכת"י ישן נושן הירושלמי על קדשים ולבסוף רימה והדפיס רק מההעתק שעשה כפי דבריו:

והנה שלח אלי עלים לדוגמא נדפסים מירושלמי חולין וביקש לשלוח הערותיי וראיתי שם מדי עברי שנמצא בד' הירושלמי כי נשים לא ישחטו וכנראה עשו זאת בכונה לזייף כדי שיהי' נראה אמיתי כיון שהביאו התוס' זאת דנשים לא ישחטו בשם הלכות ארץ ישראל ע"כ יאמינו עי"ז שנמצא הך דנשים לא ישחטו בירושלמי הלז כי ע"ז הי' כונת התוס' "הלכות ארץ ישראל" היינו ירושלמי אמנם באמת ז"א דעינינו רואות כ"מ שמביא התוס' דברי הירושלמי קורא אותו ירושלמי כמו אנן ולא הלכות א"י וכנראה כונתם בתוס' להל' א"י היינו מה שהביאו מאלדד הדני מעשרת השבטים ולא מהירושלמי וכמו שנזכר עם הך דלא ישחט רק בן ח"י שנה שמובא ג"כ בד"מ בשם הלכות א"י וכן במרדכי

ובאגור בארוכה ובהרא"ש והובא בכנה"ג (סי' א') שלא ישחוט עד שימלאו לו י"ח שנה וכן לא תשחט אשה וכן מי שלא טבל לקירייו וכו' וכ"ז הוא מאלדד הדני, ולא מירושלמי ועיי' בשלחן גבוה על היו"ד שם. ואח"כ הביא שם בקונ' הנדפס בתור ירושלמי הנז' דגם בעל קרי לא ישחוט וכ' מימרת ר' חנינא דהוי עבר על תרעי דימוסין בקריצתא (על שערי המרחץ בשחרית) ואמר מה טובלי שחרית עושין פה ייזלון ויתנון (ילכו וישנו בלא טבילה שכבר בטלו לתקנת עזרא לטבול) והנה זהו מימרת ר' חנינא בירושלמי ברכות (פ"ג הלכה ד') ששם סוגיא ארוכה בפלוגתות בזה וסיומא דסוגיא הוא א"ר ינאי שמעתי שמקילין ומחמירין בה וכל המחמיר בה מאריך ימים בטובה, מקילין בה לרחוץ במים שאובין מחמירין בה לטבול במים חיים עכ"ל הירושלמי ברכות וזהו שהירושלמי מחמיר בטבילת עזרא יותר מש"ס בבלי דילן כי בש"ס ברכות (דף כ"ב ע"א) איתא ג"כ הך מימרא דר' ינאי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו עכ"ל הגמ' ולא סיים כמו בירושלמי דהמקילין היינו לטבול בשאובים והמחמירין במים חיים דייקא משמע מזה בבבלי דהמקילין אינן טובלין כלל כמו הלכתא דבטל לטבילתא אמנם המחמירין טובלים כמ"ש הרמב"ם באגרת ותשו' שלו שאעפ"י שהוא פוסק דבטלה לטבילה זאת אעפי"כ מימיו לא ביטלה לטבילה זאת והיינו דמחמיר על עצמו (דייקא ולא מדינא לכל העולם והיינו כד' ר' ינאי), והגם כי רש"י כ' שם שמקילין בה במרחצאות או בנתינת ט' קבין. שמחמירין בה בארבעים סאה עכ"ל עכ"ז בגמ' אינו מפורש כן וגם לד' רש"י נמצא הירושלמי מחמיר יותר שצ"ל מים חיים להמחמירין וגם להמקילין בעינן עכ"פ ארבעים סאה שאובין כנראם והמו"ל אותו האיש העתיק הך מימרא דר' חנינא בחולין כדי להקל (לפני המעיין שאינו יודע במק"א) ולא ציין כלל לסוגיא דירושלמי בברכות ששם ד"ת עשירים במקום זה בפלפולא והך סיומא דמחמיר כנ"ל ועוד כתב בפירושו בחולין שם שזהו היה כת המנגדים לדברי חכמים והי' דרכם שטובלין לקריין במקואות (עפרא לפומי') וע"כ ביטלם ר' חנינא מלטבול:

ובזה דטבילת עזרא עיי' בס' דרך חיים ותורה אור (מהג' מהר"ח מהוראדנא ז"ל) בסופו תשו' (וחי' נר מצוה) שהעלה ג"כ מדינא להחמיר בטבילת עזרא וכ"כ עוד באחרונים ז"ל מדינא בזה ואכמ"ל:

אולם זה השבתי לו להנ"ל על אותו קונטרס טרם נודעתי מנכלותיו ותחבולותיו אמנם עתה כאשר נודע לי מידי"נ הה"ג מ' זלמן אוללמאן נ"י [ז"ל] מגראסווארדיין איך נתגלו תועבותיו ושקריו של הנז' ע"כ בודאי אין כדאי לעיין בהקונ' ומאז והלאה לא רציתי לקבלם מהפאסט ומצוה לפרסם כדי דלא ליגררו אבתרי':

ועתה הגיע לידי ס' שאלו שלום ירושלים מהה"ג מדוואהרט ברו"פ מ"ש השגות והוכחות נגד מה שרצה לייחסו לירושלמי על קדשים ובפרט בסופו בקונטרס זכרון לדור אחרון תסמר שער ראש הקורא איך נחפשו מבועיו של המו"ל הנ"ל וב"ה כי לא בא לתוך ביתינו הירושלמי המזוייף של הזייפן הלז וה' ישמרנו מכל שגיאות. ויצילנו מכל טעות. ויראנו בתורתו נפלאות. ובנר מצוה ואור תורה. יאר עלינו בהדרה. בימי חנוכה אלו לטובה ולברכה ונזכה לאורו של מלך המשיח ב"ב ונשוב לירושלים ברחמים רבים ושוכט"ס ידידושת"וט:

סימן נה

בתשו' אבני נזר (או"ח סי' תי"ט) יצא לדון בדבר החדש מה שחידש ודרש בשנה שחל ערב סוכות ביום א' שמחוייבים לעשות סוכה קודם השבת דחשיב מעביר על המצות. כיון ששבת בנתיים שאין יכול לעשות הסוכה הנה קודם השבת ולאחר השבת שני זמנים חלוקים וכשמעביר מזמן לזמן חשיב מעביר על המצות כמו במגילה (ז' ע"ב) למ"ד קורא באדר ראשון כשממתין עד אדר שני חשיב מעביר מי"ד שבראשון עד י"ד שבאדר שני והיינו משום שימים שבנתיים אינן ראויין לקריאה ודבריו במחכת"ה תמוהים למעיין כאשר נבאר להלן בעה"י:

והנה תלמידו הה"ג מקינצק הרבה להשיב עליו והשיג שפיר בעיקר הדבר דל"ש לומר זריזין מקדימין ואין מחמיצין את המצוה וכו' רק בהמצוה בעצמה (כגון בקריאת המגילה בפורים בי"ד וכיוצא) ולא בהכנה למצוה ובפרט בעשיית הסוכה שאינה מצוה כלל הואיל וסוכת גנב"ך כשירה ועשייתה לאו מצוה הוא וכדאמרי' במכות (דף ח' ע"ב) הואיל ומצא חרוש אינו חורש לאו מצוה הוא והוא השיב לו וחפצו להעמיד דבריו מהך מתני' דשבועות (כ"ט ע"א) נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה והגם שהשיג עליו תלמידו מס' הון עשיר שפי' שלא לעשות סוכה שלא לישב וע"ז כתב (באבני נזר) דאין זה פירושו של "לעשות" וגם הביא מתיזוה"ק (תיקון ע' דף קל"א) וכל פקודין דסוכה ולולב תליין בידין. וברש"י מכות דף ח' ע"א) דעשיית הסוכה היא גופה מצוה עכת"ד. והנה נפלאתי על גאון וגדול כמותו וכי נעלם ממנו דתליא בפלוגתא דבבלי וירושלמי אי עשיית הסוכה הוי מצוה או רק ישיבתה והרי ש"ס מפורש נגדו במנחות (דף מ"ב ע"א) העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו בא לישב בה מברך אקב"ו לישב בסוכה ואמרי' בגמ' ואלו לעשות סוכה לא מברך וכו' עיי"ש ובתוס' שם (ע"ב) ד"ה ואלו לעשות ובתוס' סוכה (דף מ"ו ע"א) ד"ה העושה סוכה לעצמו בשם הירו' ברכות דס"ל להירושלמי

דמברך באמת על עשיית סוכה וגם על עשיית ציצית ותפילין והוא בירושלמי ברכות (פ' הרואה הלכה ג') וכיון דהוא פלוגתא בין הבבלי והירושלמי דהירושלמי ס"ל דמברך לעשות סוכה משום דהעשיי' בעצמה מצוה והש"ס דילן ס"ל בפירוש דאין מברך לעשות סוכה משום דאין העשיי' מצוה (וכנ"ל כיון דהיכא דאשכח סוכת גנב"ך כשירה וכשירה ע"י נכרי שעשאה) וכיון דהוא פלוגתא בין הבבלי וירושלמי פשוט דהלכה כש"ס דילן וכדפסקינן בטוש"ע או"ח (סי' תרמ"א סעי' א') והט"ז כ' שם הטעם דאינו מברך לעשות סוכה משום דאין עשייתה גמר מצוה רק ישיבתה וגם כשירה ע"י נכרי ע"כ אין עשייתה מצוה וגרע מכתיבת ועשיית תפילין דזה צ"ל לשמה ע"י ישראל ועיי"ש בלבוש ופמ"ג במ"ז. וכיון דאין זה עשייתה תכלית המצוה כלל ל"ש בזה אין מעבירין על המצות כנז'. וביותר תמהתי על הרב אבני נזר מ"ש על דברי הה"ק הון עשיר בפי' המשנה דשבועות שלא לעשות סוכה שפי' (בהון עשיר) שלא לישב שם (כאשר הוא האמת פי' זה כפשוטו) ודחה הוא דאין זה הפי' של "לעשות" כנ"ל ונבהלתי משתומם דאם כפי דבריו מה דאמרי' (בכתובות פ"ו ע"א ובחולין קל"ב ע"ב) אומרים לו "עשה סוכה" ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו ולפי דבריו ג"כ הפי' דמכין אותו עד שתצא נפשו עד שיעשה הסוכה קודם החג וכי לא סגיא דיתיב בסוכת גנב"ך ושעשאו נכרי כשירה וכי הורגין אותו עד שיעשה סוכה בעצמו. והיעלה על הדעת התעקשות כזה הלא המפרש כן אינו אלא טועה בדבר משנה לכ"ע גם במשנה דשבועות הנז' ומ"ש כנז' מתיקונים דחשיב שם פקודין דתליין ברגלין ובידין. והלא חשיב שם במצות דתליין ברגלין הליכה לברית מילה וכי קס"ד דהליכה לברית מילה הוא המצוה והלא המצוה הוא רק למול א"ו דחשיב שם רק דרך מילי דחסידותא עשיית המצות ולא המצות בעצמותן ע"כ חשיב גם סוכה ולולב דתליין בידין ובאמת מהו הכונה הליכה לברית מילה כתבתי מזה בעה"י בחיבורי אות שלום על הל' מילה (סי' רס"ה ס"ק כ"ד) דעל כרחך זהו היינו שנושאי' התינוק לביהכ"נ למולו והולכים לשם המוהלים או הליכה לסעודת ברית מילה או הליכה לבית התינוק למולו ופשיטא שכ"ז אינו כלל מעיקרי המצוה וה"נ הך דחשיב עשיית הסוכה אבל לא זהו עיקר המצוה וז"פ:

וגם אם נדמהו עשיית הסוכה להליכה לברית מילה כנ"ל מתיזוה"ק או כדברי הירושלמי דעשיית המצות סוכה מברך עלי' וגם עשיית התפילין כנ"ל והיעלה על הדעת שאם א' הולך למול את בנו או שכבדוהו למול בן חבירו והלך מביתו ביום ה' והברית מילה (בדרך משל) יהי' ביום ג' שאסור להנפש בדרך ביום ועש"ק רק שמחוייב לדלג על ההרים לנסוע בגמלא פרחא עד ש"ק כדי שלא יפסיק באמצע בש"ק שאז אסור לנסוע

ולמול וה"ז דומה כמו שהעלה באבני נזר לגבי בנין הסוכה. א"ו פשוט שמותר לנסוע בכל עת שירצה רק שיבא שמה ליום השמיני בבוקר למולו וה"נ רק שיוגמר קודם בין השמשות דחג ואם מתחיל מיד אחר יוהכ"פ מה טוב אבל יוכל להנפש מחמת הכנת ש"ק וכנז'. וגם במילה הגיע זמנה ג"כ בתוך השמונת ימים להכין בכל חפצו כמו שכתבו בספרים על מ"ש בן שמונת ימים כי אאע"ה הי' משתוקק כל השמונת ימים למול בנו ועי"ז קיים כל השמונת ימים מצות מילה וזהו שמונת ימים דבוק כמו שפירש"י וה"נ בהכנת הסוכה שלאחר יוהכ"פ עד סוכות. וגם מה שדמוהו בירושלמי לתפילין בכתיבתן ועשייתן דמברך לעשות תפילין לשי' הירושלמי והגע בעצמך אם א' כותב תפילין הנה מלבד דמבואר עפ"י סוד שיכתוב לכתחלה רצופים כל מה דאפשר כל הפרשיות עיין באה"ט ושע"ת (או"ח סימן ל"ב ס"ק ב') בשם ס' הכונות להאריז"ל אבל לא עלה על הדעת שום א' כשכותב התפילין ביום ה' וביום ועש"ק ומניח לכתוב פרשה רביעית אחר ש"ק דיהי' שייך בזה אין מעבירין על המצות פשיטא דאינו ענין לכאן כלל וה"נ בשאלה דבנין הסוכה הנ"ל ועוד יותר בזה בתפילין שייך מצוה בכתיבתן משום דצריך לקדשן וצריך להיות ע"י סופר יר"א משא"כ בסוכה דכשירה ע"י נכרי וכנ"ל החילוק בשם הט"ז (סי' תרמ"א ס"ק א') כ"ש דל"ש כלל אין מעבירין על המצות בכה"ג: וגם מה שהפליא (באבני נזר) דברי תלמידו הנ"ל דרש"י במכות (ח' ע"א) ס"ל דהזמנה למצוה הוי עושה מצוה ע"כ הוי בעושה סוכה חל עלי' הקדושה מיד והוי בנינה שוב מצוה מיד משא"כ בסוכת גנב"ך לא חל עלי' קדושה רק בשעת ישיבה עכ"ד ולא ידעתי אמאי קלסי' שם הלא אלו ואלו לא חל עליהם קדושה על עצי סוכה רק לז' ימי סוכות היינו מביהשמ"ש דכניסת החג עד סופו וגמרי' בגמ' סוכה (דף ט' ע"א) חג הסוכות שבעת ימים לה' כשם שחל ש"ש על החגיגה כן חל ש"ש על הסוכה אבל רק לשבעת ימים כנז' (ופסקי', כן בטוש"ע או"ח סימן תרל"ח) ועיי' במטה אפרים הל' סוכה (סעי' כ"ט) דמי שיש לו סוכה בנויי' עם גגות שיש להם צירים שנכון שיהי' הגגים פתוחים בתחלת כניסת יו"ט והיינו כדי שיהי' חל ש"ש על הסוכה בתחלת כניסת קדושת היום אבל מקודם מאן דכר שמי' שיהי' חל קדושה על הסוכה. ופשיטא דגם העושה סוכה לא חל עלי' קדושה רק ביהשמ"ש דכניסת החג כשיושב בה ואין חילוק כלל ובודאי לא יחלוק על הש"ס דילן ופסקינן כן כנז' בלי חולק:

ומ"ש בשם רש"י במכות כנ"ל דעשיית סוכה מצוה הוא ז"א הוכחה דס"ל לרש"י כן אדרבא נראה שיטת הסוגיא שם דאמרי' ממאי דמחטב עצים דרשות דילמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה ואפי"ה אמר רחמנא ליגלי' ומתרץ הגמ' כיון דאם

מצא הטוב אינו חוטב לאו מצוה פירש"י השתא נמי כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה עכ"ל ומובן ממילא כי אין כונתו דעשיית הסוכה הוא עיקר המצוה דהא עיקר המצוה הוא לכ"ע רק הישיבה בסוכה וגם לא שייך לומר דיסבור רש"י כהירושלמי הנ"ל דמברך על עשיית הסוכה אלא ודאי ס"ל ומפרש ש"ס דילן דאינו מברך על עשיית סוכה רק הישיבה בלבד הוא המצוה ופשוט בכונת דברי רש"י דרצה לפרש דברי הגמ' דחטיבה דמצוה דהיה קשה לכאורה דאיזו יחס ושייכות הוא לחטיבת עצים לסוכה הא בסוכה עיקר המצוה רק ישיבתה וגם סוכת גנב"ך כשירה ולאו דוקא לבנותה שיהי' שייך לומר דצריך לחטוב עצים למצוותה ובע"כ המציא אופן דמיירי הגמ' כשאין לו סוכת גנב"ך ונצרך בע"כ לבנותה קודם יו"ט ע"כ שייך בזה חטיבת עצים דמצוה לסוכה על זה לחטוב עצים מן היער ואעפי"כ מסקינן דגם באופן זה לא הוי חטיבת עצים דמצוה (גם כשאין לו סוכה אחרת מוכנה) כיון דאי משכח חטוב אינו חוטב כנז'. וא"כ לפי המסקנא באמת (גם לרש"י) היכא דאשכח סוכת גנב"ך בודאי אין בנינה מצוה וז"פ וברור:

ומה שכ' שכל שהוא סמוך לחג הסוכות המצוה יותר לבנותה כמו במצות בערב פסח שהמצוה בע"פ סמוך יותר לחג, הנה אין שם הטעם במצות שיהי' סמוך ליו"ט רק שיהי' אחרי ביעור חמץ כמ"ש הטור (בסי' תנ"ח) בשם רבותינו הראשונים דמה"ט כשחל ע"פ בשבת יש דיעות שיאפום במוצאי שבת היינו בליל יו"ט (ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"א סי' נ"ט באורך) דאם כטעמי' כמ"ש באבני נזר כדי שיהי' סמוך למצוותו היינו בערב תאכלו מצות למה דוקא כשחל ע"פ בשבת הלא גם בשאר השנים הי' נכון יותר לאפותן בליל יו"ט סמוך למצותן דאכילת מצה ולמה כ' דוקא כשחל ע"פ בשבת א"ו רק מטעם ביעור חמץ דאיתקש לפסח כנז' בטור וב"י שם ול"ש כ"ז בסוכה. ועוד ממ"נ אם כטעמי' (באבני נזר) לדמות, סוכה לפסח שנכון יותר מה שהוא קרוב ליו"ט א"כ ממילא טוב יותר להניח על לאחר שבת שבנתיים היינו על יום א' שהוא ערב סוכות לגמור אז בנינה א"ו דז"א, ודבריו בלתי מובנים ומופרכים מכל צד. במחכת"ה:

וגם עיקר ראייתו שהביא ממגילה (ו' ע"ב) ודן בזה מפני שהשבת בנתיים חשיב מזמן לזמן מעבירין על המצות כמו שם למ"ד דקורין באדר ראשון כשממתין עד אדר שני חשיב מעביר כיון שמי"ד באדר ראשון עד י"ד שבאדר שני הימים שבנתיים אין ראויין לקריאה עכ"ד. הנה זה הטעם משום שהימים בנתיים (היינו חצי חודש השני של אדר"א וחצי חודש הראשון של אדר ב') אין ראויין לקריאה ע"כ נקרא מעביר על המצות זה לא נזכר שם בגמ' ומפרשים לא מיני' ולא מקצתי' מטעם זה ואדרבא כ' התוס' שם בד"ה

מסתבר וכו' דיש מפרשים דל"ש למימר אין מעבירין על המצות אלא היכא שיש לפניו שתי מצות שיש לו לעשות קודם אותה דפגע ברישא וזה אינו דהכא ליכא אלא מצוה א' ואפי' הכי מפרש הטעם משום דאין מעבירין על המצות עכ"ל התוס' (ועיי' בס' בית יצחק על מגילה שם) והרי מזה דלא משום מצוה אחרת או זמן אחר שחוצץ בנתיים (כגון שחל שבת בנתיים כנ"ל) נגעו בה אלא פשוט משום דמעביר כל המצוה קריאת המגילה שזמנה באדר א' לשי' ר"א בר' יוסי ומדחה אותה לאדר שני אבל אין דמיון כלל כשמתחיל לעשות הסוכה מיד אחרי יו"כ ומפסיק באמצע בבנינה מפני קדושת שבת כמובן. וגם בלא"ה אין טעם לדבריו בזה באבני נזר דממ"נ אם מיירי שמתעצל לחנם ועומד באמצע בנינה הרי הוי ממילא מחמיץ המצוה אפי' אם לא חל שבת באמצע, ואם מפסיק באמצע כשמתפלל או הוצרך לישן או לאכול וכיוצא שעי"ז מוכרח להפסיק בכל פעם ומכ"ש מפני שבת שחל בנתיים הרי בודאי עושה כהוגן בהפסקו ויכול להתחיל מיד אחר יוה"כ לבנותה דמאן יימר לן שמוכרח לעבוד בלי הרף ושלא להפסיק גם בהפסקת אכילה ושינה ותפלה וכיוצא ובפרט כשיגיע ש"ק ועש"ק הכנה רבה לשבתא ולהשמר מחללו והכנת שבת הוי תדיר ממילא ועפימ"ש התוס' ביומא (דף ס"ג ע"א) דכשהולך ומפסיק לעשות מצוה התדיר יותר לא הוי מעביר על המצוה עיי"ש ובשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר זי"ע (סי' י"ג אות ד'):

ותמהני על אדם גדול כמותו ז"ל שלא הי' לו לעורר בדרשתו על ענין נחוץ יותר רק על חידוש הלכה זו שאין בה ממש, או שהי' עירו כולם צדיקים עד שלא הי' לו להוכיחם ולהזהירם כלל בשום ענין רק על חומרא יתירה כזו. והוא נפלאת בעינינו, וה' יצילנו משגיאות, ויראנו בתורתו נפלאות:

סימן נו

ע"ד שכתב בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' שצ"ב) בכפר שיש בו מילה בזמנו ביו"ט שני של פסח והעלה להתיר למוהל לילך לשם חוץ לתחום ביו"ט ב' שאין המוהל רוצה לבטל שמחת יו"ט בביתו ולילך לשם בעיו"ט. והנה מ"ש בתחלת התשו' דעשה דמילה דוחה ל"ת ועשה דיו"ט כיון דהל"ת דיו"ט שני אינו שוה בכל שהוא רק לבני חו"ל ולא לבני א"י וכ' דלא דמי לשופר לדעת רבינו אפרים ובעל המאור דאין בני א"י עושין אף ר"ה רק יום א' מ"מ בחו"ל אינו דוחה אפי' יו"ט שני להעביר עליו את התחום דהתם גם העשה דשופר אינו שוה בכל אבל מילה אפי' דאינה בנשים היינו משום דלית להו ערלה כמאן דמהילא דמיין, ועיי"ש עוד בכל פלפולו בזה. אמנם נחזי אנן אם שייך כלל לומר בזה

עדל"ת, דהנה בסוגי' דר"ה (פ"ד) שופר של ר"ה אין מפקחין עליו את הגל ואין מעבירין עליו את התחום ומקשי' הש"ס מ"ט הלא שופר עשה ולידחי הל"ת דיו"ט ומתרצי' יו"ט עשה ולא תעשה הוא וכ' הר"ן שם (ברי"ף) דהיינו שחכמים עשו חיזוק לדבריהם הכא בשל תורה כיון דלא דחי מלאכה דאורייתא אף שבות דבריהם לא ידחה וקא יהבינן טעמא משום דהוי לה יו"ט עשה ולא תעשה קושטא דמילתא קאמר ומיהו לא צריכין להכי דאפי' הוי יו"ט לא תעשה גרידא לא אתי מכשירי שופר ודחי לה דהא בעידנא דקא מיעקר לאו לא מקיים עשה עכ"ל הר"ן והנה קשה לכאורה לפי"ד התוס' בזבחים (דף ל"ג ע"ב) דעשה שי"ב כרת דוחה ל"ת ועשה והאחרונים צירפו זאת עם ד' הריב"א בתוס' פסחים ובחולין (דף קמ"א ע"א) דאף דאין עשה דוחה ל"ת ועשה מ"מ אי עבר על הלאו לא לקי דעכ"פ דחי הלאו ונשאר רק העשה עיי"ש ועפי"ז כ' להסביר הך בתוס' דעשה שיש בה כרת דוחה ל"ת ועשה משום שהל"ת נדחה ונשאר רק העשה א"כ אמרינן מה אולמי' דהאי עשה מהעשה הב' והתינח בעשה גרידא שאין לה מעלה מהעשה שכנגדה ע"כ לא דחי משא"כ עשה שי"ב כרת ע"כ דוחה העשה ול"ת כנז', ולפי"ז בנידון דידן הגם דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה מ"מ פשיטא דעשה דאורייתא דשופר שהיא בעצמותה מה"ת יש לה חשיבות יותר ממ"ע דרבנן הגם שעשו חכמים חיזוק בה כשל תורה וא"כ ידחה המ"ע דאו' דשופר ויחללו יו"ט בשבות דרבנן:

אלא ודאי דבאמת לא נחתינן הכא לדין עדל"ת רק שחכמים עקרו בכה"ג העשה דשופר במקום שבות דבריהם כמו דמצינו דהעמידו שבות דבריהם במקום כרת מכ"ש במקום עשה גרידא וכמ"ש הר"ן דלכך לא נחית לפלפל בגמ' על מה דלא הוי בעידנא וכו' כנז' ומ"ש משום דהוי עשה ול"ת היינו ג"כ רק עשה דרבנן דשבות דיו"ט וקשה כנ"ל א"ו דהוא רק דחכמים עקרו בשוא"ת שיש להם כח לזה כנודע וכדפסקי' בסוגי' דיבמות:

ומעתה פשוט מכ"ש דמכשירי מצוה אינן דוחי' תחומין דרבנן ביו"ט שני וכמו דפסקינן דיו"ט שני אינו נדחה מפני מילה בעצמה שהוא המצוה ודוחה בעידנא מכ"ש מפני מכשירי מילה שלא בעידני' לילך המוהל מחוץ לתחום. ואם כדבריו (באבני נזר) שרוצה לסמוך על דעות התוס' והרמ"ה דמוכח מדבריהם דמילת התינוק חשיב כמו חיוב כרת ועי"ז רוצה לומר שידחה מכשיריו יו"ט שני אפי' שלא בזמני כנז'. א"כ קשה על המתני' דקטן נימול לח' וט' וכו' דגם יו"ט שני של ר"ה אינו דוחה וכ' הרא"ש בתשו' דאף שאר יו"ט ב' של גליות אינו דוחה (וכדפסקינן באמת כותי' בזה) ולמה באמת אינו דוחה מ"ע שי"ב כרת (לפי"ד התוס' והרמ"ה הנ"ל) את יו"ט שני דרבנן. וכיון דפסקינן דאינו דוחה א"כ כ"ש מכשירין דאינן דוחין. ומה שחילק שם באבני נזר דהתם הוי מילה שלא בזמנה

והוי רק זריזות להקדים המצוה ע"כ אינו דוחה יו"ט שני משא"כ בנידון שאלתו דהוי מילה בזמנה בח'. ז"א (דמלבד דאיך סותר דבריו דהא אם כד' התוס' והרמ"ה שביאר שם נמצא כל יומא זמני' בחיוב כרת ואם מאחר כל יום ה"ז שייך לדון עליו חיוב כרת וא"כ קשה למה לא דחי יו"ט ב' של גליות) הא אמרי' שם נימול לתשעה כגון שנולד ביהשמ"ש וא"כ הוי מציאות בנימול לעשרה ג"כ דיו"ט שני הוא תשיעי היינו ספק שמיני ואעפ"כ נימול לעשרה ביום אסרו חג וא"כ דחי היו"ט ב' גם ספק מילה בשמיני מ"ע דאו' שלא למולו אז בתשיעי שהוא ספק שמיני הגם שהוא ספק מ"ע מה"ת ולפי"ד החוו"ד גם לדעת הרמב"ם במ"ע הוי ספיקו מה"ת לחומרא כנודע ואעפ"כ לא דחי יו"ט ב' א"ו משום שכן תיקנו חכמים יו"ט שני וביטלו ועקרו בשוא"ת גם ספק מ"ע דביום השמיני ימול. וגם באמת פסקינן אנן בטוש"ע יו"ד (סי' רס"א) דאם גדל ולא מל א"ע ה"ז בחיוב כרת לדעת הראב"ד, ולדעת הרמב"ם רק בעת מיתתו אבל עכ"פ על אביו גם ביום השמיני אין חיוב כרת כלל לכ"ע וא"כ ל"ש לומר דהוא מ"ע שי"ב כרת שידחה גם מכשירי' גם שלא בעידני' את י"ט שני וז"ב ופשוט:

ע"כ מה שסיים באבני נזר דביום טוב שני של גליות מותר ומותר בלי פקפוק עכ"ל המה דברים מתמיהים ואוי לעינים שכך רואות בספרן של צדיקים וגדול כמותו ז"ל לכתוב בלי פקפוק על דבר אשר מרן בש"ע (יו"ד סי' רס"ו סעי' ח') אוסר (בלי שום י"א ודיעה אחרת) למול בכזה לחלל יו"ט שני של גליות (וכד' רבינו הרא"ש) ודברי רבינו הש"ע המחבר לא נחשבו בעיניו אז (כשגגה היוצאה מלפני השליט) אפי' לחשבו לדיעה ופקפוק כלל. ואם לפלפולא ולדין יש תשובה וכנ"ל ומכ"ש שלא לפרוץ ולעשות כן הלכה למעשה ומה דנקט בלישני' (אמרי רבנן בכפיל"א) מות"ר ומות"ר בלי פקפוק, כל יתר כניטל הכבו"ד של יו"ט שני ח"ו (במחכת"ה) ואם הוא חשש לאוושא מילתא שלא להורות היתר בזה בשבת וביו"ט ראשון כ"ש שהי' לו לחוש להחמיר ביו"ט שני של גליות ומכ"ש בימינו שרבו העבדים המתפרצים מיד אדוניהם בגזירת חכז"ל (ביו"ט שני וכיוצא) ישתקעו הדברים ולא יאמרו (ועי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"ג סי' נ"ט). ובודאי יש לאסור:

וידענא כי אדומו"ר הגה"ק משינאווע זי"ע הרעיש על רב א' בגלילותיו שתקע עצמו לדבר הלכה כזו להתיר למוהל לילך חוץ לתחום ביו"ט שני למול כנז'. וה' הטוב יצילנו משגיאות. ויראנו נפלאות:

שוב ראיתי בשו"ת כתב סופר (חיו"ד ס' קט"ז) לענין נולד מהול שצריך הטפת דם ברית ומתיר ביו"ט שני כשהוא בזמנו (ביום השמיני) [ואף שנולד מהול אינו דוחה שבת ויו"ט] עי"ש טעמו אמנם גם זה דעתו שם דספק ח' היינו ביום ט' יש למול ביו"ט שני ורוצה

לומר דהרא"ש יודה בזה עיי"ש ואין דבריו מוכרחים, והנלע"ד כתבתי בעה"י וצריכין ליזהר בקדושת כבוד יו"ט ב' אשר גדלה מעלתו ברשפי אש קדושתו וכבוד הדר נעימתו, וחמורים ד"ס מיינה של תורה (ועיי' בדברי תורה מה"ק אות מ"ג וגם עוד בדברינו בעה"י בשער יששכר במאמר זמן מתן תורתינו ועוד בכמה דוכתי ואכ"מ להאריך בדברי אגדה):

סימז נ"ז:

עוד ראיתי בס' הנז' שו"ת אבני נזר חאו"ח (סי' תקט"ז) דברים מתמיהין במחכת"ה ע"ד מגילה שכתבה נער בן י"ג שנה שלא נבדק אם הביא ב' שערות ועיי"ש בדבריו בתשו' שלאחרי' וכן בדברי הה"ג השואל שהוא מח"ס שו"ת בכורי שלמה והוא לו נדפסה בשו"ת בכורי שלמה (או"ח סי' ז' ח' ט') עיי"ש ובאבני נזר שם כ' וז"ל וגדולה מזו אני אומר דאף בספר תורה אם כתבו בן י"ג שנה שלא בדקוהו בשערות מותר לקרות בו בצבור כיון דקריאת התורה הוא רק מתקנת עזרא ונביאים ובדרבנן סמכינן אחזקה דרבא ובזה אין לומר כלל כיון דקדושת ס"ת דאו' ובדאו' לא סמכי' אחזקא דרבא, דליתא, דבשלמא התם (במגילה) שבודאי אינו בר חיוב מן התורה ובודאי אין בו קדושה מן התורה על כן אינו יוצא בו אף החיוב דרבנן שחכמים חייבו לקרות במגילה כשירה כהילכתה שיהי' קדושה עלי' מן התורה אבל בבן י"ג שלא נבדק אם יש לו שערות בדרבנן סמכינן אחזקה דרבא שהביא שערות ויש עליו קדושה מן התורה, וכ"ז בס"ת אבל במגילה יש מקום עיון ומעלתו חשיב מגילה קיל מספר תורה ואני חושבו חמיר דהנה כ' הרמב"ם ריש הל' מגילה דכל מצות תורה נדחין מפני מקרא מגילה משמע דאפי' לא יוכל אחר קריאת המגילה לעשות המצוה של תורה וכן כתב הט"ז בדעתו ז"ל אבל הר"ן כתב דבאי אפשר לקיים שניהם אין שום מצוה של תורה נדחה מפני מקרא מגילה דרבנן והט"ז דוחה דברי הר"ן שדעת ר"ת דברי מגילה כד"ת דמי וכו' עכ"ל באבני נזר. והביא אח"כ מדברי הירושלמי והרמב"ן דמצאו הנביאים והזקנים רמז בד"ת כי מגילה ניתנה להוסיף על ד"ת והוא כד"ת דמיא עיי"ש ומה שהשיג עליו בבכורי שלמה שם:

אמנם לענ"ד דברי האבני נזר תמוהים מאוד מ"ש כי בס"ת יש להכשיר כשכתבו קטן בן י"ג שלא נבדק ובמגילה יש לאסור (כלפי לייא, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, אתמהה) והן לו יהא כדבריו דפסקינן דברי קבלה כד"ת דמיא אמנם נעלם ממנו אז במחכת"ה דברי רש"י בתענית (דף ט"ו ע"א) וז"ל החילוק היכא שהנביא מצוה ומזהיר ומודיע את ישראל זהו נקרא דברי קבלה אבל בכל דוכתא דלא איתפקיד נביא כי האי דנינוה וירא אלקים שהוא כמספר והולך רק דילפינן מיני' אגב אורחא דמילתא כזה לא קרינן דברי קבלה (במתני' דתענית שם) רק לקרא דקרעו לבבכם ואל בגדיכם שהוא

בדרך ציווי מהנביא זהו נקרא דברי קבלה עכ"ל עיי"ש (ועי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"א סי' ט"ז בזה ועוד בכמה דוכתי) ומעתה אם נאמר דברי קבלה כד"ת דמיא היינו רק מה שהוא דרך ציווי כנ"ל מרש"י וה"נ י"ל קיימו וקבלו עליהם י"ל היינו לעשות ימי הפורים בקריאת המגילה ובסעודה ושמחה ומשלוח מנות כ"ז קיימו למעלה וכו' עפ"י נביאים שביניהם והוי דברי קבלה כד"ת דמיא וזהו "בקריאת" המגילה אבל בכתיבת המגילה פשוט אם נאמר דבס"ת כשר אם כתבה קטן שלא נבדק וסומכי' לקרות בו על חזקה דרבא כ"ש במגילה כן דהא מצינו בכמה דברים שהקילו חכז"ל הרבה יותר בכתיבת המגילה כגון השמיט בה סופר אותיות או פסוקין וקראן הקורא יצא והיינו במק"א כדאמרי בש"ס מגילה (י"ח ע"ב) ופסקינן כן ברמב"ם (פ"ב מהל' מגילה) ובטוש"ע או"ח (סי' תר"צ סעי' ג') נמצא לפי"ז אם במגילה חסרו תיבות או נמחקו עד קרוב לחציה (היינו אות א' פחות מחצי') ה"ז נחשב מיעוטה וכשירה ואם בס"ת חסרה אות א' או נמחק ה"ז פסולה, וראה נא ההפרש הגדול ונורא. ואיך יעלה על הדעת לומר דבזה במגילה פסולה אפי' דבס"ת כשירה. ואמרו שם (כנז' להלן) צריכה שירטוט כגופה של תורה ולא חמיר יותר מס"ת דמה שכשר:

בס"ת יהי' פסול במגילה. יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. וכן עוד במגילה (י"ט ע"א) נקראת ספר ונקראת איגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידין כשירה פירש"י ונקראת איגרת לומר שאין חמורה כספר עכ"ל (הרי מפורש להיפך מדברי הנ"ל). ועוד (והוא העיקר) מה דאמרי' במגילה (ט"ז ע"ב) ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה וכו' יאמר בפה מ"ש בספר פירש"י שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה עכ"ל וכן עוד שם דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כגופה של תורה הרי דכל עיקר דיני כתיבת קריאת המגילה הם נסמכים דרך אסמכתא בעלמא דהא הכ' מספר והולך מעשה בבואה אסתר לפני המלך להשיב מחשבת המן וכו' ומזה ילפינן כנז' (וכן מה שכתבו להיהודים ב"ט דברי שלום ואמת) וכ"ז מספר והולך מעשה שהי' וזה לא הוי דברי קבלה כנ"ל מפורש מד' רש"י בתענית וא"כ ל"ש בזה דברי קבלה כד"ת דמיא בדין כתיבת המגילה רק בקריאתה ומצות פורים כנ"ל (ומ"ש הירושלמי והרמב"ן מיירי מקריאת המגילה ומצות חובת היום כנז') וז"ב ודברי הגאון הנ"ל זצ"ל אם כי לבו הי' כלב הארי אגב חורפי' משבשתי' מהלכה בכמה דוכתי במחכת"ה כמו שהעירותי עליהן כ"פ בחיבורי זה בעה"י. וה' יצילנו משגיאות. ויראנו נפלאות:

ב) גם ראיתי בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' א') ע"ד מי שיבשה ידו השמאלית ל"ע (היינו למהמור"ג) לענין תפילין. הנה כנראה נעלם ממנו (במחכת"ה) ה) ירושלמי מפורש

(ביומא פ"ב הל' ג') מעשה באחד שיבשה ידו ולא הניחוהו (להקטיר קטרת) לקיים מ"ש ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה עכל"ה עיי"ש בקה"ע שלא הניח עכ"ז ידו מלהקטיר קטרת ומ"ש בפני משה שלא הי' נפסל לעבודה משום כך, זהו פשוט להלכה כמו שפסק הרמב"ם (בפ"ז מהל' ביאת מקדש הל' ט') דמי שנשבר עצם ידו ואינו ניכר אינו פסול לעבודה וא"כ ה"נ ביבשה ידו שאינו מום הניכר מבחוץ ואם נאמר דהוי כניטלה ידו איך הי' רשאי להקריב בה קטרת, אמנם מ"ש בפני משה שם שלא יבשה לגמרי רק שנחלש כח, זהו אינו מוכח בפי' לשון הירושלמי שכ' "יבשה ידו" סתם, וכפי הנראה הכריחו לפרש כן דאל"כ איך הי' יכול לעבוד בה, בשעת הדחק אם יבשה היינו שנטל כחה לגמרי, אבל מ"ש בירושלמי המעשה בסתם ביבשה ידו (כנז') צ"ע. דהא גם אם נאמר כפי' הפנ"מ דנחלש כחה קצת יקשה דא"כ מה זהו רבותא דעביד בה עבודה לה'. ע"כ צריך ביאור. ויש לחלק מהך עובדא דאבני נזר שיבשה ידו לגמרי שגם עקיצת המחט לא הרגיש. וכמובן:

סימן נח

בשו"ת הלכות קטנות למהר"י חאגיז ז"ל (ח"ב ס' רפ"ב) השותה מים ביוה"כ אם חייב כרת. תשובה אפשר דמן התורה אינו חייב אלא אכל מידי דמיזן אבל מים אינן זנין כלל כמו שכ' הרמב"ם בט"ג דעירובין דאין מערבין במים שהמים הן להוליך המזונות למקומות הצריכים ואין בהם אלא הרחקת הנזק הוא הצמא אבל תועלת הזן אין בהם כלל וברפיוה"כ מייתי ברייתא דוהאבדתי הנפש עינוי שיש בה אבידת נפש בתוך חלל הגוף ואיזה זה אכילה ושתיי' וכו' (עיי"ש שדעתו ששתיי' דוקא שאר המשקים ולא מים שאינן זכין כלל ועוד כ' שם וז"ל) ויש כעין ראי' לזה מדמייתי התם (יומא דף פ"א) דרש רב גידל אין:

הלכה כר' דאמר השותה חומץ חייב לשנה נפקו כ"ע מזגו (פירש"י נתנו בו מים להתיש כחו) ושתו חלא שמע רב גידל ואיקפד אמר אימור דאמרי אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי אימור ד"א פורתא טובא מי אמרי אד"א חי מזוג מי אמרי מעתה קשה דתיפוק לי' משום מים ואיך לא הרגישו עליהם אי אמרת בשלמא מים דרבנן סברי דבדרבנן מבטלין איסור לכתחלה ומים לבד לא היו שותין דיודעים דאסור מדרבנן אבל חומץ טעו כדראבי"ה שהביא הטור דדברים שאין ראויים לאכילה מותרין לכתחלה אלא אי איסור מים דאורייתא וחייבין עליהן כרת האיך חשבו למזוג במים ועוד דלא קאמר אלא איקפד ולא קאמר רתח משמע קפידא בעלמא דלא עברו אלא אדרבנן עכ"ל ההלק"ט. ותמהני

על דעתו וסברתו. וגם על ראייתו. דמה ראי' הוא זה משום המים המעורבים בחומץ המזוג לחייב עליהן משום שותה מים ורצה לפשוט מזה דשתיית מים אינו אלא דרבנן וז"א דהא המים שמזג בהם החומץ נתהפכו ונעשו חומץ מזוג וכדין ציר או מורייס שאינו משקה הראויי' לשתיי' ול"ש בהם כלל דין מים ואדרבא נ"ל ראי' מהך גמ' דגם מים הוי איסור כרת ביוה"כ דאל"כ למה נקט רב גידל דהשותה חומץ ביוה"כ אינו איסור כרת דלא הוי רבותא כ"כ דהא נודע לכל דחומץ אינו משקה הראויי' לשתיי' והו"ל למימר רבותא הרבה יותר דגם שותה מים (שהם חיי נפש כל חי) מ"מ לא הוי איסור כרת אלא ודאי דמים הוי איסור כרת וזהו ראי' ברורה: והראי' שהביא בהלק"ט מדברי פי' המשניות להרמב"ם (בפ"ג דעירובין) היא ראי' קלישתא ואינה ראויי' לדון עלי' באיסור כרת דפשוט דשאני תקנת חכמים שתקנו בעירובין שיהי' שיתופי מבואות כמו שדרים בבית א' רק על מה שהוא מזונות ממש אבל לא מים ומלח שאינם מן המזונות אבל הם מוליכות המזונות כו' כנ"ל אבל אין ראי' מזה דאין בהם איסור כרת ביוה"כ משום שאינם מזין כלל דהא ידוע לחכמי הרופאים והכעמי"ע שיש במים הרבה חלקים ממידי דמיזן האדם וגם יש הרבה מעיינות מים שיש בהם חלקים כ"כ עד שהם מרפאות האדם מתחלואיו ככל מימי מקום מעינות הרחצה הנודעים ומפורסמים בעולם. ואין להכחיש הידוע ומורגש. רק שבהמים הפשוטים כמתוקים אין ניכרים כ"כ החלקים האלו בטעמם וממשם אמנם כאשר יבחינום בכעמי"ע אנשטאלט תהי' האניליז"ע מכל מים מחלקים רבים ושונים דברים שיש בהם חיי נפש האדם ובנין הטבעיי של העולם והעולם קטן הוא האדם, וכי הרמב"ם ז"ל ראש החכמים והרופאים לא ידע מזה א"ו פשוט כונתו לפרש. דברי המתני' דאין אדם קבע דירתו וחפציו להשתתף רק על דבר מאכל המורגש ורגיל למזונות ולא מים ומלח, והא ראי' דהא אמרי' בגמ' דגם כמהים ופטריות אין משתתפי' בהם (וכ' הרמב"ם שם הטעם מפני פסידת המזון המתהוה מהם והם בתכלית הרוע אינם בכלל מזונות) וכי יעלה על הדעת דהאוכל כמהים ופטריות כל היום ביוה"כ יהי' פטור מכרת. אתמהה הלא המה מזיני' ומשביעים את האדם א"ו דהכל חד (כדאמרי' שם בגמ') מים מלח כמהין ופטריות לענין עירוב אבל לענין יוה"כ חייב כרת בכולן כשאכל כשיעור. וגם מהך ברייתא בתוספתא דהביא בהלק"ט דהיינו עינוי שיש בה אבידת נפש וה"נ כשלא ישתה המים ימות בצמאון וא"כ הוי עינוי שיש בה אבידת נפש וחייב כרת וז"פ וברור:

וראיתי בס' דברי יוסף להרב מהר"י שווארץ ז"ל מירושלים בחלק פרדס (בדף קע"ז מהנדפס) שבנה דייק על דברי הלק"ט הנ"ל ולדעתו גם בשותה מים לצמאון ביוה"כ

פטור מכרת. דהוי רק מבריח ארי ופי' שם בזה ד' מכילתא ע"ד דרוש ואין משיבין על הדרוש ואם לדין יש תשובה נכונה כמו שביארנו לעיל בעה"י דאין ממש בכל הנז' וחייב כרת בלי ספק השותה מים ביוה"כ וכנז':

והנה כדברי הרמב"ם בפי' המשניות בעירובין הנז' וכן פי' רש"י שם דמים ומלח אינם מזון הנה כן מקורו בירושלמי שם וז"ל בכל משתתפין חוץ מן המים ומלח. א"ר יסא לפי שאין הגוף ניזון מהם (וממנו כנראה לקחו הרמב"ם ורש"י לטעם הזה דאינן מזון דהא בש"ס דילן לא נמצא זה בפירוש) אמר ר' לוי שהן מין קללה פי' הק"ע ופכ"מ מים ממי המבול ומלח מסדום עכ"ל ופשוט דאין מזה ראי' ליוה"כ דהתם עירובין דרבנן והם אמרו והם אמרו רק ממידי דמיזן לגמרי, והא ראי' דהא לטעם ר' לוי משום דאשכחן בהו קללה הגע בעצמך וכי נאמר דלר' לוי אליבא דר' יהודא דס"ל במתני' ברכות (דף מ' ע"ב) דכל מי שהוא מין קללה אינו מברכין עליו (פירש"י מין קללה. חומץ ונובלות וגובאי ע"י קללה הן באין עכ"ל) וכי נאמר דלא יברכו על מים ומלח וגם דמותר למלאות כרסו מהם ביוה"כ ויהי' שבע ביום צומא רבא א"ו דלא יעלה על הדעת לומר כן משום דשאני ברכות דרבנן הם אמרו והם אמרו ה"נ בעירובין דרבנן הם אמרו וכו' ולענין יוהכ"פ אין לדמותן כלל הגם דטעמי' דר' לוי בעירובין ג"כ משום שהם מים ומלח מין קללה כנז' עכ"פ לענין אכילת יוהכ"פ אין לדמותו כלל לא מיני' ולא מקצתי' כנז':

סימן נט

ע"ד מ"ש בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סימן ס"א) להשואל מק' נ"ש כי מקובל שם שהגאון מהר"ם בנעט ז"ל אבד"ק נ"ש והמדינה פסק שאם אין לוי בביהכ"נ שצריך לקרוא הכהן ב' פעמים ולברך עוד הפעם ב' ברכות טוב לומר להכהן שיצא מביהכ"נ והמהר"ם שיק פלפל שם בזה איזה טעם היה לו להגאון הנז' בזה וכ' משום דבעינן התקנה כמו שתיקנו דדוקא ה' או ז' גברי ולא שאדם א' יקרא שני פרשיות ויברך ד' ברכות וכמ"ש הב"ח (בסוף סי' קמ"ג באו"ח) דהא דא' קורא וחוזר וקורא (אם אפשר לימנע מזה) לא נכון למיעבד כן עיי"ש ע"כ הסומך על הגאון ועביד כותי' יש לו אילן גדול למיסמך עליו עכ"ד:

אמנם לדינא פקפק שם במהר"ם שיק משום דדעתו דהך וקדשתו בקריאת הכהן הוא דאו' הגם דהיכא שיוצא הכהן מביהכ"נ אין כאן ביטול מ"ע מ"מ אסור למיעבד טצדקי למיפטר נפשי' ממ"ע כהאי דא"ל מלאכא לר' קטינא וכו' בפ' התכלת וכ"כ הרמב"ם גבי ציצית משום דבעידן ריתחא מענשין אף אעשה כשעושה טצדקי ומכוין לפטור א"ע ע"כ אין לצוות להכהן לצאת למיפטר נפשי' מקריאתו עכ"ד. ולאשר הגאון מהר"ם בנעט זי"ע

הי' רב המדינה ורבן של ישראל. וגם כן נהג אאמו"ר הגה"ק עמוד ההוראה זי"ע בבית תפלתו במנין שלו בימות החול כשלא הי' לוי רק כהן והי' לפי"ז מוכרח שיעלה הכהן ב"פ בכל קריאת התורה בב' וה' ולברך לכתחלה ד' ברכות והוא דבר זר ומוזר בפרט כשיתמיד הדבר ב"פ בכל ב' וה' ע"כ ציוה לקרות ישראל במחילת הכהן והכהן מחל מרצונו הטוב הגם שבכל פעם אחרת לא הניח בשום אופן מעולם לשנות מלקרות לכהן גם בעת שהיו חיובים לאין שיעור וגדולי הדור שהשכימו לפתחו ובית מדרשו בשבתות ויו"ט עכ"ז החמיר בזה אך בכה"ג שאין לוי נהג כנז' וכן נהגנו אחריו ע"כ אמרתי לברר הדבר קצת בזה בעה"י:

הנה ברמ"א (סי' רפ"ב סעי' ה') דאם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר ועיי"ש ברמ"א (ס"ק י"ד) ובלב"ש שם דדעת הרמ"א דאסור לכתחלה לקרות למי שעלה כבר אפילו שלישי ומפטיר דיש הפרש גדול ביניהם מכ"ש שלא לעלות איש זאח"ז בספר א' ועיי' במג"א (סי' קמ"ד ס"ק ט') דכשהפסיק אחר בנתיים הוו"ל כקורא מחדש וא"כ כשאין אחר מפסיק בנתיים, רק יקראו להכהן לברך בתחלה ארבעה ברכות בודאי אסור לכתחלה אך יש לחוש באם לא יקראו להכהן משום מ"ע דוקדשתו אמנם כיון דאמרי' בגיטין (נ"ט ע"ב) שאני רב הונא דאפי' רב אמי ורב אסי כהני חשיבי דא"י הוי מיכף כייפי לי' משמע דלכבוד אדם גדול מותר לכהן למחול ומעתה אין לך כבוד גדול יותר מכבוד שמים כשחוששש הכהן בעצמו מפני חשש ברכה לבטלה כי מוזר הדבר בעיניו לעלות לכתחלה בכל עת ולברך ד' ברכות לכתחלה דזהו מותר רק בשעת הדחק כשאין שם אחר מי שיקרא (כמבואר בסי' קמ"ג סעי' ה') ואם הוא ירא ד' וחוששש לזה וכך נאה לקדושת זרעו של אהרן ע"כ מוחל אדרבא זהו כבודו שלא לצאת בכה"ג רק למחול משום חשש ברכות הנז'. ואין לומר דלמה נחוש יותר להמבואר בש"ס גיטין שם ופסקי' בש"ע (סימן קל"ה סעי' ח') דאם אין לוי קורא הכהן עוד הפעם א"כ מה זה צריכי' להחמיר יותר בזה מפסק הש"ע וממילא אין שום חשש ברכה שא"צ. ועיין בשו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רמ"א) הטעם דנגד רוב הפוסקים לא יוכל לטעון קים לי וכן ידוע מכללי האחרונים דנגד פסק הש"ע לא יוכל לטעון קים לי והיינו כיון דקים לי הוא מחשש ספק גזל דהוי דאו' אך יש גם לחבירו ספק גזל כידוע מהר"י באסאן והיכא דרוב הפוסקים מסכימים עם א' שוב אין לו ספק איסורא דגזל עיי"ש בחת"ס (ובדברינו במנח"א ח"א סי' ע"ו בהג"ה ואכמ"ל) וא"כ י"ל ה"נ בפסק הש"ע דאין עוד חשש ברכה שאינה צריכה. אך ז"א בנידון דידן דאין מפורש כ"כ בש"ע שם דגם לכתחלה יעשו כן מפני שכ' במחבר וז"ל אם אין לוי בביהכ"נ כהן שקרא ראשון מברך שנית במקום לוי עכ"ל משמע דיעבד

אז כשראו בעת קריאת הכהן שאין לוי בביהכ"נ אז יקרא הכהן עוד הפעם במקום לוי אבל לא נראה מזה שיקראו לכהן לכתחלה לקרות ב"פ גם כשראו בתחלה שאין לוי בביהכ"נ דאם הי' כן הו"ל למימר בהך לישנא אם אין לוי בביהכ"נ יקראו לכהן לקרות ב"פ ולמה נקט לשון דיעבד דכהן שקרא ראשון (היינו כשכבר קרא הכהן נודע שאין לוי בביהכ"נ כנז') מברך שנית ועכ"פ ספיקא הוי ע"כ שפיר יוכל וראוי להכהן למחול משום חשש ברכות הנ"ל. ומ"ש במהר"ם שיק שם דבגמ' גיטין שם משמע שיקראו לכהן לעלות ב"פ אינו מוכרח כלל בגמ' עיי"ש וגם סרה בזה חשש שכ' המהר"ם שיק כנ"ל דאסור למיעבד טצדקי למיפטר נפשי' ממ"ע דוקדשתו וכו' דזה בודאי אינו דומה. להולך בסדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא שפוטר נפשו ממצות ציצית דמענשי' בעידן ריתחא אבל הכא אדרבא משום חשש ברכות שאין צריכין חושש הכהן בעצמו (כיון שהוא צריך לברכן) ומוחל ושוב לא מענשי' אדרבא תבא עליהם ברכה להכהן והקהל בשביל הנ"ל ולא צריכין לדון אם יוכל הכהן למחות שנתחבטו בזה האחרונים וגם למ"ש בתשו' מהרי"ק (שורש ט') לענין הכנסת הצבור שמגיע להם ע"י נדיבי עם שיעלו וינדרו (כשיצא הכהן לחוץ) דהכא לכ"ע יוכל למחול משום חשש ברכות ק"ו מפני כבוד אדם גדול כש"ס גיטין הנ"ל וגם מ"ע דוקדשתו הוי בזה כהך דאמרי' בכתובות (דף מ') אי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל, ה"נ כשמוחל הכהן ברצונו מפני טעם הנ"ל:

ומ"ש בתשו' מהר"ם שיק בשם מקור ברוך דהוי ספק הנה בתשו' מקור ברוך (להה"ג מ' ברוך בענדיט וויזעל ז"ל) בסי' א' לא מיירי כלל לענין אם יצא הכהן מביהכ"נ כשאין לוי רק השואל נסתפק גם אם הכהן עלה ונודע לו טרם שבירך ברכה ב' לוי בביהכ"נ אם יברך ברכה שני' כלל רק שישב ויפסיק קצת ויקרא להלאה במקום לוי ויברך ברכה אחרונה היינו שלא יברך ד' ברכות רק ב' כיון שלא הפסיק בד"א באמצע אינו רשאי להוסיף בברכות: וכן משמע לכאורה לשון השערי אפרים (שער א' סעי' ט"ו) שכ' וז"ל "אם כשמגיע קריאת לוי. אין לוי בביהכ"נ' אז אחר שמברך הכהן ברכה אחרונה אומר הש"ץ במקום לוי ומברך הכהן שנית וקורא במקום לוי עכ"ל משמע דוקא בכה"ג כשמגיע קריאת לוי נודע שאין לוי בביהכ"נ אז דוקא יברך הכהן ד' ברכות משא"כ כשידעו קודם קריאת הכהן הנ"ל ונראה בעליל דדייק בלישני' בזה (בלשונו הזהב) משום דלמד כן ג"כ בלשון הפוסקים והש"ע כנ"ל. ואין להקשות אמ"ש שם בשערי אפרים דביום התענית כשאין שם רק לוי שאין מתענה יצא מביהכ"נ ויקרא הכהן במקום לוי ב"פ דהתם הוי ג"כ כדיעבד שאירע שאין הלוי מתענה דהא גם להכהן שאינו מתענה פסק כן שם (בסעי' י"א) כשאין שם רק כהן א' והוא אינו מתענה שיצא הכהן מביהכ"נ ויקראו ישראל המתענה,

ואם נאמר בזה כשאין הלוי מתענה שיצא לחוץ גם הכהן שמתענה הוא כדבר תמוה לכאורה ע"כ י"ל ס"ל כנז', עכ"ז צ"ע דעתו בזה דהא כיון שאין הלוי מתענה הוי כמאן דליתא ללוי (כיון דא"י לעלות) ולמה יעלה הכהן לכתחלה לברך ד' ברכות כנ"ל:

שוב ראיתי בשו"ת מהר"י אסאד (האו"ח סי' מ"ה) שדעתו ג"כ בכה"ג שאין לוי שלא יצא הכהן מביהכ"נ לכתחלה רק שיברך ד' ברכות והביא סמוכים עכ"ז לד' תשו' מקור ברוך הנ"ל שיאמר הכהן אחרי ברכה (רביעית) האחרינא בשכמל"ו עיי"ש. והנלענ"ד כתבתי ומשנה לא זזה ממקומה בעה"י כיון שגם הוא יודה כשהכהן מוחל אז בודאי נכון אך שא"צ הכהן למחול שאינו מחוייב על זה וכפי שביארנו יוכל בכה"ג הכהן למחול וטוב לו ומהיות טוב וכו' ועיי' שו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' ל"ו):

ומענין לענין באותו ענין הן שמעתי בשם הרב הקדוש מהרי"א מזודיטשוב זי"ע היה דרכו לקרות בביהמ"ד שלו לאדם חשוב ת"ח ישראל במקום כהן גם כשהיו כהנים שם והגיד טעמו ונימוקו כי זהו לא נאמר לחיובא רק בביהמ"ד של הקהל דכל א' יש לו חלק בה גם להכהן והוא קודם לכל דבר שבקדושה משא"כ בביהמ"ד שלו (של יחיד) מי ביקש מהכהנים לבא להתפלל ליקח את העליות מה שצריך הוא לכבד לת"ח חשובים (אורחים נכבדים) ואדעתא דהכי לא יכניסם לביהמ"ד שלו ע"כ שמעתי (וידוע מה שהי' לו בזה ויכוח גדול בעובדא כזו עם רב גדול וקדוש א' מדבר) והגם דאנן לא נוהגין כותי' כנ"ל גם בביהמ"ד (של יחיד) שלנו. אמנם גברא רבא אמר מילתא וכו' ונודע כי הה"ק מזידיטשוב הנז' מלבד גודל קדושתו הי' ת"ח גדול ומובהק ונראה ליישב ולהעמיד דבריו עפ"ד הש"ך יו"ד (סי' רמ"ו ס"ק י"ד) בשם הבאר שבע שכ' חמשה חילוקים בזה וכו' עי"ש שסיים וז"ל ואם הכהן ת"ח ואין הישראל חכם גדול ממנו יכול הכהן ליתן רשות לישראל לברך לפניו בסעודה ואפי' בסעודת ברית מילה ונשואין דשכיחי בה רבים כיון דמסיק בש"ס פ' הנזקין דדרכי שלום דקתני במתני' היינו לכדמר דאמר ל"ש דחולק כבוד למי שגדול ממנו אלא בסעודה אבל בביהכ"נ לא וכיון דמסיק דאביהכ"נ נמי לא אמרן אלא דוקא בשבתות ויו"ט דשכיחי רבים ממילא ידעינן דבסעודה מתיר אפי' שכיחי רבים משום דלא אתי לאנצויי שבעל הבית נותן לברך לאשר יישר בעיניו עכל"ה. הרי מבואר בש"ך בשם באר שבע החילוק בין סעודה לביהכ"נ (הגם ששניהם מפורשי' בשוה יחדיו לפתוח ראשון ולברך ראשון) משום דלא אתי לאנצויי בסעודה משום שנודע שבעה"ב נותן לברך לאשר יישר בעיניו כנז' היינו מפני שהסעודה של בעה"ב וממילא מי שבא להסעודה והוא כהן בודאי מוחל להבעה"ב שהוא יתן הביהמ"ז למי שירצה גם לישראל וה"נ בביהמ"ד של הצדיק כנ"ל כיון דהוא בעה"ב של הביהמ"ד שלו הרי בידו הרשות

לקרות ראשון למי שירצה גם לישראל ת"ח גם אם הכהן ג"כ ת"ח כי רק אדעתי' דהכי הכניסו ברשות (להכהן שבעירו) להתפלל בביהמ"ד והכהנים ידעו מזה וכאשר באים ברצונם להתפלל שם הרי מחלו מעצמם מעיקרא כנ"ל ולא אתי לאנצויי. ושוכט"ס:

סימן ס

כבוד ידידי וכו':

ע"ד אם לעשות נשואין ביום ל"ג בעומר כבר כתבתי מזה בתשובה (עיי' לעיל בזה סי' מ"ד) בארוכה לענין הנסיעה בימי ספה"ע דבודאי הימים האלו הם ימים מסוגלים לטובת ישראל כמ"ש בקרניים עיי"ש רק לענין התספורת אין לעשות עפ"י האריז"ל גם בל"ג בעומר בסוד השערות שלא נמתק בזה עד חג השבועות ומפורש בפע"ח (שער ספה"ע פ"ז) בהגהות צמח בפירוש (בלשונו הקדוש) שאין אנו נוהגים אבילות (ימי ספה"ע) אלא שלא לגלח השערות הם דינים וכו' עכ"ל. אבל לענין שאר דברים אין נוהגי' אבילות עפ"י האריז"ל בימי ספה"ע אמנם בודאי אדרבא יום ל"ג בעומר הוא יום אורה ושמחה גדולה וגם לענין תספורת הוא רק לגדולים ובעלי קבלה דהא האריז"ל בעצמו הלך שם עם בנו למירון לעשות תגלחתו בל"ג בעומר ועשה אותו יום משתה ושמחה כמ"ש בשפה"כ ופע"ח והרי גילח בעצמו את בנו א"ו דהוא רק לגדולים ועכ"פ לשארי דברים הוא יום שמחות עפ"י האריז"ל כנודע שם. ע"כ בודאי יש לעשות בו נשואי בנו למז"ט והוא ראוי כן גם לבעלי הסוד וחסידות כנז'. וכן שמעתי בבירור שהגה"ק רבינו בעל דברי חיים זי"ע מצאנז ציוה לא' מגדולי תלמידיו לעשות נשואי בנו בל"ג בעומר (וי"א כי פ"א עשה רבינו הד"ח בכבודו ובעצמו מנשואי בניו בל"ג בעומר) ומסתבר כן דהנה מצוה לעשות בו שמחה כל מי שיש לו חלק קצת בזוה"ק ורוצה לדבק בקדושת חכמת האמת ושם באה"ק ובפרט במירון עושין סעודות וריקודין וכלי זמר ביום ההוא כהמנהג מכמה מאות שנים שם כנודע והנה עושי' פה ג"כ סעודה (הצדיקים וחסידים) בחו"ל אמנם לעשות ריקודין בכלי זמר דוגמת הלולא ממש כמו שעושי' במירון (וכמבואר באדר"ז שקורא אותו הלולא דרשב"י ביום הסתלקותו כנודע) ולעשות זה בחו"ל ה"ז כזרות יחשב וכיוהרא כיון שזהו אינו נהוג פה במדינתנו וכשיזדמן נשואין שמחה של מצוה שהוא מזמוטי חתן וכלה בכלי שיר וזמר וריקודין ביום ההוא בודאי דבר בעתו מה טו"ב. וביום טובה הי' בטו"ב וירא אלקים את האור כי טו"ב (וכמבואר בבני יששכר בסוד היום הזה שהוא בחי' ל"ב טו"ב שעד עתה הי' מספר ל"ב ועתה מתחיל מספר טו"ב עיי"ש) ואחתום בברכה ושלום מזלא טבא וכט"ס. ידידושו"ט באהבה:

סימן סא

כבוד ש"ב ידידי וכו':
ע"ד שהקשה על החות יאיר (בסי' קצ"א) דהקפידה תורה על צעב"ח רק בבהמה דחסרה דעת ונפש המשכלת לסבול משא"כ זה האדם איבעיא לי' ליתובי דעתי' ולקבל מאהבה אשר יארע לו וכמ"ש במס' סוכה על אבל חייב בסוכה אעפ"י דמצטער פטור מן הסוכה עכ"ל האו"י, והקשה מדברי הש"ס ב"מ דף (ל"א ע"א) דאי כתב רחמנא הני תרתי משום דצערא דמרא איתא (פירש"י הוא העומד שם וא"י לטעון לבדו וכן לפרוק) וצערא דידה איתא אבל אבידה דצערא דמרא איתא וצערא דידה ליתא ואי אשמעי' אבידה וכו' עכ"ל הגמ' הרי דשייך צעב"ח גם באדם היינו צערא דמרא כנז' דחשיב בזה תרתי צערי דמרא וגם דבהמה. עכ"ד:
הנה לענ"ד ל"ק ויש לתרץ בזה. א) דהנה זהו הי' בגמ' רק בקס"ד שהי' שייך לומר בכזה ולא באבידה אבל באמת כתיב בתרוייהו הן בטעינה ופריקה והן באבידה. ב) ואת"ל כיון דאיצטריך קרא בתרוייהו הרי דלולא זאת הי' הסברא משום דהכא איכא תרי צערי דאדם ובהמה כנז' הרי דצעב"ח נוהג באדם ג"כ ז"א די"ל אדרבא מזה ראי' להחו"י משום די"ל עיקר הדיוק בגמ' משום דהכא איכא צערי' דידי' וצערא דידה (דבהמה) משא"כ באבידה דליכא רק צערא דידי' וצערא דידה ליתא והיינו כיון שאין באבידה צעב"ח דבהמה ע"כ אין מחוייב להחזיר אבידה משא"כ בטעינה ופריקה (עיקר הדיוק הוא) משום דאיכא צערא דידה דבהמה ע"כ שייך צעב"ח משא"כ באבידה דליכא רק צערי' דידי' בלבד דהאדם ואצלו ל"ש צעב"ח ע"כ אשמעי' קרא ואצטריך גם באבידה דצריך להחזיר ונמצא מזה ראי' לסברת החו"י דבאדם ל"ש צעב"ח כנז'. ג) ועוד י"ל דהחו"י לא קאמר (וכמ"ש בפירוש שם) רק דהיכא שנוגע לתורת ה' ומצותיו ל"ש לחשוב צערי' דהאדם כיון שהוא בר דיעה וצריך להתיישב עצמו ולבטל רצונו וצערו מפני רצון ה' ומצותיו כמו דמיירי שם לענין כהן שלא יטמא וכן כנ"ל לשונו שהביא מהך דסוכה (דף כ"ה ע"ב) דאמרי' דאיבעי' לי' ליתובי דעתי' היינו היכא שנוגע למצות ה' [ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"א סי' כ"ב) בד"ה וליישב זה נקדים וכו' לענין אי ניחא לי' באיסורא לאדם היכא שהוא פסיק רישא עיי"ש ובדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' י"ג) בד"ה מ"ש אילן העושה פירות ובדברינו בס' עולת תמיד (בד"ה ורשות היתה לו לשרוף את כסותו) ובמנח"א בחלק הלז (חלק ד') סי' ל"ד בענין ביטול חמץ] משא"כ היכא דאית לי' צערא להאדם שלא במקום מצוה שרוצץ תחת משאו שפיר קאמרי' בגמ' דיש סברא לחשוב גם צערא דידי' ואדרבא ציותה התורה לסייעו ולהצילו מצערו ואין סתירה לדברי החו"י

כנז'. ד') ועוד י"ל כיון דמיירי בזה בב"מ רק לר"ש דז"ז כבר תי' שם דאיצטריך קראי חד בחנם וחד לשכר רק לר"ש איצטריך זה וכיון דאשמעי' בזה הך סברא דצערי' וכו' רק אליבא דר"ש ור"ש לשיטתו דס"ל דדריש טעמא דקרא עיי' לקמן ובסנהדרין (כ"א ע"א) בפלוגתת ר"ש ור"י וכן בכמה דוכתי וא"כ לר"ש דדרשינן טעמי' דהמצוה י"ל דשייך גם באדם משא"כ לר"י וכמו דפסקי' דלא דרשינן טעמי' דקרא הוא רק בבהמה צעב"ח דאו' היכא דמצינו ולא דרשינן הטעם לאדם ג"כ ושפיר נכונים דברי החו"י כנז'. ושוכט"ס:

ב) ומ"ש בענין תפילין דשמושא רבא מהו. יראה נא בחיבורי אות חיים (סי' ל"ד ס"ק א') בעה"י. אמנם מ"ש שנדפס בירושלים השגות על דעת הה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע בענין תפילין דשמש"ר שאם כדבריו שהתפילין דשמושא רבא הם ממש של רש"י גם מימין הקורא רק שהבתים הם אצבעיים על אצבעיים איך כ' בפע"ח שציוה לו רבינו האריז"ל תפילין דשמש"ר להניחם במנחה הרי הי' לו ב' זוגות תפילין היינו של רש"י ור"ת להניחם בשחרית וזוג שלישי היינו דשמש"ר להניחם במנחה, ואם כדעת הנ"ל (וכמו שנדפס בס' מאמר מרדכי) הרי הי' יכול לעשות הבתים מהתפילין דרש"י שהניחם בשחרית (יחד עם דר"ת) אצבעיים על אצבעיים ויוכל להניחם אח"כ גם במנחה כיון שהם ג"כ שמש"ר ע"כ השגת הנ"ל מירושלים (שהוא בעהמ"ח משכנות לאביר יעקב ובמחכת"ה הפריז על מדותיו בכמה ענינים כמו שרצה לברר חיוב שמירת המקדש בזמה"ז כאשר הכיתי על קדקדו בחיבורנו עולת תמיד בעה"י). הנה בשטח פשטות המובן לק"מ דנראה דהאריז"ל ס"ל כדעת ריעו ועמיתו הב"י והש"ע ז"ל (בסי' ל"ב סעי' מ"א) דאין נ"מ בגודל הבתים ע"כ כיון שהי' רוצה להניחן בשחרית ב' זוגות יחדיו וטוב יותר ההידוק כשהם קטנים וגם לענין מקום הנחתן. כנודע ומוחש בחוש. ע"כ הי' עושה אותן קטנים מאצבעיים על אצבעיים וכמו שהביא המג"א שם שהיו עושין כאצבע וחצי (ועכ"פ פחות מאצבעיים על אצבעיים) ולא חש בזה להחמיר כד' הגאונים וכמו כן ראיתי התפילין ב' זוגות הקטנים של אדומו"ר הקדוש משינאווע זי"ע שהניחם קודם התפלה בביתו והיו קטנים מאצבעיים על אצבעיים (והגיד לי אז שכן היו ג"כ תפילין [הקטנים דק"ש] דאביו אביהן ורבן של ישראל מאוה"ג רבינו הקדוש בעל ד"ח זי"ע והרב הקדוש וכו' הר"ר אשר זי"ע מראפשיץ וכיוצא הקדושים אשר בארץ) ע"כ י"ל שציוה לו האריז"ל לעשות מדוייק באצבעיים על אצבעיים להניחן בשעת מנחה כדעת שמש"ר ולק"מ ומ"ש כת"ה מפע"ח (פ"י דתפילין) ששל רש"י צ"ל גדולים מר"ת. ע"כ בע"כ עשה של רש"י גדולים מאצבעיים על אצבעיים כדי שיהיו דר"ת קטנים קצת מהם היינו אצבעיים על אצבעיים מדוייק דבודאי חש האריז"ל לד' הגאונים המובא שם

במג"א הנ"ל שצ"ל הבתים אצבעיים על אצבעיים מדוייק ע"כ היו דרש"י שהניחן בבוקר גדולי' יותר מאצבעיים על אצבעיים ולפי"ז הי' צ"ל לו דרש"י אצבעיים על אצבעיים ביחוד להניחן במנחה עכ"ד. הנה באמת הך דצ"ל של רש"י גדולים משל ר"ת לא נמצא בשעה"כ (שהוא סולת מנופה מכתבי מהרח"ו) וכפי הנראה אולי ניתוסף קצת זה אח"כ מהחברים או תלמידיהם אחריהם. ועיי' בדברינו באות חיים סי' ל"ב (ס"ק י"ז י"ח י"ט כ') מ"ש בזה. אבל ממילא לא יתכן כדברי כת"ה דהא אם עשה האריז"ל תפילין דר"ת אצבעיים על אצבעיים ושל רש"י גדולים מהם והניחם ביחד א"כ יצא א' מהם ממקום הנחת תפילין שאינו רק ד' אצבעות א"ו כדברינו דעשאן קטנים כנ"ל וע"כ עשה שמש"ר אצבעיים על אצבעיים בפ"ע לתפלת מנחה כנז':

ג) ואשר שאל אם צריכי' לעקור (ולמחות ביד המתחדשים שנוטעים) עשבים ושושנים המריחים בביה"ק על קברות קרוביהם. הנה בעה"י נאסר הדבר בפה"ק מאאמו"ר הקדוש זי"ע ובית דינו וניתן פקודה להח"ק ולהשמשים שישגיחו שלא להניח זה. וכן השגנו אז בכתובים מהח"ק דארעה' בפעסט כי נאסר הדבר בבית החיים שלהם וגם ידענו ממקור נאמן כי גם בעיר הבירה וויען בשנים קדמוניות טרם החלה מספחת הכפירה וממשלת הרבנות של יעלינעק וגיעדעמאן הי' נטיעת השושנים על הקברים נאסר בבית החיים הגדול דווינא מטעם הרב והח"ק דשם שלא לילך בחוקותיהם. עכ"פ בעת יניחו בקבריהם. ועכ"פ לא תהא תורה שלימה שלנו וכו' ומצאתי מבואר הדבר להלכה בכת"י שו"ת שם שלמה לכ"ק אאזמו"ר הקדוש זי"ע אבדפה"ק (ומפני טעם שכתבתי כ"פ בחיבורנו לאשר אסר לנו בצואתו להדפיס חיבוריו בשלימות. עכ"פ אעתיק בזה ג"כ דברי תשובתו] וז"ל:

ע"ד שאלתו אם מותר לנטוע על קבר איש נגיד וחשוב פרחים וציצים לנוי והתעורר מעכת"ה לאסור משום שני דברים א' משום חוקות העכו"ם שכן עושים העכו"ם ועוד משום דקיי"ל שאין משנין בעשיר מבעני לתכריכין כמבואר ביו"ד סי' שנ"ב כן הכא אסור לעשות לעשיר ציצים ופרחים על קברו שאין עושין כן לעני ושוב דחה שני הטעמים מ"ש משום חוקות העכו"ם, דחה שכן עושין הרבה ישראלים בעיר הנז' במכתבו. ומ"ש שאין משנין בעשיר מבעני דחה דהלא מצבת אבן עושין לעשיר בעד סך רב ולעני עושין מצבה בעד סך מועט כן אין לדקדק אם יעשו לעשיר על קברו ציצים ופרחים ולעני יעשו. עכ"ד: אמנם לע"ד נראין דבריו הראשונים ואין דחיותיו כלום מ"ש שכן עושין הרבה ישראלים בעיר הנז' במכתבו. הנה בערי ישראל אשר רוב יושבי' הם יראי ה' וחרדים על דבריו אין

עושין כן רק בעיר ההוא כנודע שיש הרבה ישראלים שאין חוששין על ובחוקותיהם לא תלכו. ודי בזה:

ומ"ש שכן עושין לעשיר מצבת אבן בעד סך רב ולעני בעד סך מועט. זהו אינו דחיי'. דמה שעושין לעשיר אבן בסך רב ולעני בסך מועט זהו דומה למה שעושין לעשיר תכריכין מפשתן יקרים ולעני מפשתן גרועים דסוף סוף הוא פשתן דמותר כמבואר בש"ך (סי' שנ"ב סק"א) אבל בציצי' ופרחים שלעני אין עושין ציצי' ופרחים כלל על קברו ולעשיר עושין זהו דומה להוצאות העשיר בדרגש ולעני בכליבה דאסור כדאמרי' בגמ' מ"ק (דף כ"ז) עיי"ש. ב) אמנם אם הציצים ופרחים הם מריחים ריח טוב נראה לענ"ד לאסור עוד מטעם דפסקינן (בסי' ש"כ) שאסור לתלות במת דברים שיש בהם אוכל נפש וכתב הש"ך (סק"ב) משום בל תשחית שאוסרו באכילה דאסור בהנאה ששייך למת. והנה בדין בל תשחית מבואר בספר החינוך (מצוה תקכ"ט) דאפילו גרגר חרדל אסור לאבד והנה גרגר חרדל בעצמו אין בו שיוי מעות רק מקצת דמקצת וגם אינו מאכל אדם רק ראוי לתבל בו מאכל כמו שפירש"י (ריש פ' וירא) מ"מ יש בו לאו דבל תשחית מכש"כ הציצים ופרחים שהם שוים עכ"פ יותר מהגרגר חרדל וגם ראויים לתבל בהם מאכל להריח את המאכל וראויים להרבה מיני מרקחת וכיוצא בודאי יש בו משום בל תשחית, והא שהיו נותנים בשמים על המתים כמבואר בברכות (ריש פ' אלו דברים) דתנן אין מברכין במוצאי שבת על בשמים של מתים הרי שהיו נותנים בשמים מריחים על מתים התם הוא לצורך כדי להעביר הריח הלא טוב מן המתים כדאמרינן שם בגמ' (נ"ג ע"א) לעבורי ריחא הוא דעבידי ובכה"ג שיש בו צורך אין בו משום בל תשחית כמבואר בחינוך שם אבל בנ"ד שאין בו צורך א"ה, לכאורה הוא נסתר ממשנה מפורשת בב"ב (כ"ה ע"א) מרחיקין את הנבילה "ואת הקברות" ואת הבורסקי מן העיר נ' אמה ופירש"י משום ריח רע וכן פסקינן בש"ע חו"מ (סי' קנ"ה סעי' נ') א"כ יש בו צורך להרחיק הריח רע מן הקברים. אמנם הרי אנו רואין בכל הקהלות גדולות בפולי"ן ששם משכן רבותינו הפוסקים זי"ע שלא הרחיקו הביה"ק הישן אפי' חמשה אמות (ולא עוד חמשים) מביהכ"נ ודיורין א"ו פשוט כיון דעינינו רואות בחוש דאין שום ריח רע על הקברים מלמעלה בע"כ הוא רק נאמר בימיהם בימי חכמי הש"ס אולי שלא העמיקו הקברים בהניח שם המתים. ואולי מפני שקבורים בכוכין הי' הארון קרוב לפתוח כדמצינו שהיו פוקדין על המתים כדאמרינן במס' שמחות (פ"ח) עד שלא הצטרכו לפתוח הקבר אבל לא בימינו, א"כ לא שייך כלל אעבורי ריחא בקברים המכוסים כבר] הרי עוברים משום בל תשחית. ג') ועוד נלע"ד לאסור משום דהקבר וכל אשר עליו אסור בהנאה כמבואר ביו"ד (סי'

שס"ד) וכשנוטע ציצים ופרחים המריחים על הקבר הרי יהי' ריח טוב על הקבר ונמצא ההולך סמוך להקבר ומריח הריח טוב נמצא נהנה באיסורי הנאה לפי"ד הרמ"א שם דגם בעפר הקבר היינו הקרקע שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנוהו בשם דהוי תלוש ולבסוף חיברו ג"כ אסור בהנאה. ומבואר ביו"ד (סי' ק"ח סעי' י"ז) שאסור להריח באיסורי הנאה עיי"ש ועיי' באבני מלואים בשו"ת (סי' ט'). ד') ועוד והוא העיקר משום ובחוקותיהם לא תלכו ובפרט בביה"ק שהוא מקום קדוש של משכן הרוחות והנשמות וירצו לזכותו לחיי העוה"ב ואיך יחללוהו במילי דאיסורא. היוצא לנו מזה שאם הציצים ופרחים יש בהם ריח טוב אסור משום ארבעה טעמים הנ"ל ואם אין בהם ריח טוב אסור מתרי טעמי. שלמה שפירא. עכ"ל מרן אאזמו"ר הנ"ל. והנה לכאורה י"ל הערה גדולה על זה ממשנה מפורשת בטהרות (פ"ג משנה ז') תינוק שנמצא בצד בית הקברות והשושנים בידו ואין השושנים אלא במקום טומאה טהור עכ"ל עיי"ש הפי' שא"א שיקח השושנים אלא אם יכנס לבית הקברות. טהור כיון דאיכא למיתלי באחר שלקטן ונתנן לו. ועיי' תוס' נדה (דף י"ח ע"ב) בד"ה רוב תנוקות מטפחין וכו'. הרי שהי' שושנים על הקברות ואין לומר דלא היו השושני' על הקברות ממש דא"כ ממילא טהור אפי' אם נכנס התינוק לשם ודוחק לומר דלא היו על הקברים רק בצד ביה"ק אלא שבע"כ הוצרכו לעבור ולהאהיל על הקברות משום שלא הי' דרך אחר ע"כ קראוהו במקום טומאה ז"א דפשטא דלישני' דמתני' לא נראה כן. וגם אין לומר שהי' קברי עכו"ם (שכן הוא גם בימינו חוקיהם ומנהגם לנטוע שושנים על קברי מכובדיהם כנ"ל) ז"א דא"כ באנו לפלוגתא רבתי אם קברי עכו"ם מטמאים באהל. וכיון דמעיקר הלכה פסקינן כר"ש דקברי עכו"ם אין מטמאי' באהל רק שצריכי' להחמיר לכתחלה כמבואר ביו"ד (סי' שע"ג) ועיי' בדברינו במנח"א (חלק א' סי' ס"ז) דלמה דפסקינן מדינא כר"ש גם מדרבנן מותר קברי עכו"ם עיי"ש א"כ הך סתם מתני' דטהרות תאמר דהיא דלא כהילכתא א"ו דמיירי בקברי ישראל ולמה הי' שם שושנים. אלא שי"ל דלא מיירי ולא נחית הכא במתני' דטהרות רק לדיני טומאה בלבד ומיירי כשנטעוהו שמה עוברי עבירה או י"ל בפשוט יותר דמיירי בשושנים שאינם מריחים שגדלו על אילנות הגדלים מעצמם על הקברים ולא נטעום כלל ול"ש משום ובחוקותיהם וגו' ולא כל הלין טעמי ואין שום דחי' מזה ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים וברוכים, ושוכט"ס ידידושתו"ט:

סימן סב

להשו"ב המופלג בתו"י:

מכתבו הגיעני במועדו ומפני רוב טרדותיי בעוה"ר ואחר עד עתה ובאתי בתשובה ע"ד אשר נסתפק בנידון הבהמה המסוכנת וצריכה פירכוס וכמבואר בש"ע ושמ"ח (סי' י"ז) ואם הבהמה אין לה פירכוס מחמת חולשא הנה הנסיון מעיד על זה שאם חותכין אח"כ הווירידין שבצואר או שמכין בכח על זנבה או שמגביהין הרגלים של בהמה למעלה אז מתעורר להיות פירכוס ועלה ונסתפק אם מותר לעשות פעולה כנ"ל אחר השחיטה כדי שיהי' לה פירכוס ובא לידו כזה הלכה למעשה:

הנה נלע"ד בזה. דהנה עפי"ד הזבח שמואל דיש להחמיר אם שהה זמן מה ואח"כ פירכסה די"ל דהוי רק כמפרכס כזנב הלטאה ודבריו תמוהים וכבר פלפלו הרבה גדולי האחרונים עיי' בדרכי תשובה שם ובדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ה) דיש לתת מקום לדבריו שהוא רק אם פירכסה לאחר שנשבר המפרקת עיי"ש עכ"פ כיון דגם מרן בשו"ת דברי חיים לא דחה לגמרי דברי הזבח שמואל ועיי"ש בדברינו במנח"א ע"כ יש להכריע כזה דהיכא שהכה על זנבה (ד"מ) ואח"כ פרכסה בידה היינו שהוא מקום רחוק ממקום שעיררה ע"י הכאתו. או כגון שחתך בהורידין ואח"כ פרכסה ברגלה אז אין לחוש גם אם פיררו הפרכוס בידיו כנז' משא"כ כשפרכסה סמוך למקום שעיררה והכה בכח כנז' באותו אבר י"ל דהוי כעין פרכסה בזנב הלטאה דלא מהני אבל כשפרכסה במקום רחוק שלא במקום האבד הלז י"ל דלא הוי כעין פרכסה בזנב הלטאה כיון דפרכסה כזנב. הלטאה הוא בשרץ במקום זה היינו הזנב בעצמו משא"כ במק"א הרחק הלאה, והגם כי מד' הזבח שמואל נראה דגם בכל מקומות יש לחוש שאינו פירכוס גמור רק כזנב הלטאה מ"מ הבו דלא לוסיף עלה כיון שאנו מדמין זה לעשות מעשה להחמיר כעין שם ולא כשהכה במק"א הוי כמובן:

ב) ומ"ש ע"ד השמ"ח (שם סעי' ב') בכפפה ידה אינה פרכוס דאפי' אין בב חיות יכולה לעשות כך. ונסתפק מעל' אם לשחוט אוא"ב אח"כ תמהני מה זו שאלה הלא הוא פרכוס כשר לדעת הש"ך ודעימי' הגם שהתב"ש מחמיר ופסקי' כותי' אבל לומר דמותר לשחוט אחרי' את בנה וכמ"ש שם מעל' בעצמו שנראה כן מדבריו (בסעי' ד') בשמ"ח שם דמטעם אוא"ב אסור משום דמיקרי פרכוס קצת. ועיי' בדרכי תשובה (ס"ק כ"ט) מה שהביא דעת אחרונים דעכ"פ בדיעבד יש לסמוך בכפפה ידה על המקילין להכשיר עיי"ש א"כ פשוט לענין אוא"ב להחמיר ושלום וכט"ס:

סימן סג

גר שבא לפני להתגייר. אשר נודע והעידו יר"א וגדולי ישראל כי כונתו לש"ש. אמנם עלה בדעתי לעמוד על המחקר ולציין מה שנסתפקתי כבר בהלכה זו דהנה קיי"ל בש"ס יבמות (דף מ"ז ע"ב) ופסקינן בטוש"ע י"וד (סי' רס"ח סעי' ב') דאם קיבל עליו המצות לאחר שהודיעוהו וכו' מלין אותו מיד ואמרי' שם בגמ' הטעם דמלין אותו מיד מ"ט שהויי מצוה לא משהינן. והלא אם לא למד להתפלל ולומר ק"ש אם נמול אותו מיד וכשיתרפא בקרוב יטבלוהו ויהי' ישראל גמור ולא יוכל לומר ק"ש ולהתפלל והרי ע"י שנמהר לגיירו טרם שילמדוהו לקרות בסידור נגרום לו שיעבור בכל יום על מ"ע דק"ש דאו' וכן מ"ט דרבנן של תפלה בכל יום וה"ז הב"ד עובר בלפ"ע מדאו' לפי"ד התוס' בע"ז (דף כ"ב ע"א) דנראה פשוט משם דהמכשיל לא' באיסור דרבנן עובר בלפ"ע מדאו' ועיי' במנחת חינוך מ"ש בזה וכן בשו"ת בית יצחק (סוף חאו"ח) בהמוכרים מי זאד"א וכיוצא בבתי המרחצאות ומקואות ששותים שם בלי ברכה אם עוברי' בלפ"ע עיי"ש ובדברינו בזה לעיל (סי' י"א אות ב') וגם בזה נכשל במ"ע דרבנן התפלות ג"פ בכל יום שלא יוכל להתפלל כשנגיירו קודם שילמדנו כנ"ל וגם בברכות בכל מילי דאכילה וכיוצא דארז"ל בברכות דהוי כאלו מעל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה וגם אם לא יוכל גם ק"ש לקרות הוי מכשילו במ"ע דאו' פעמיים בכל יום דקודם הגרות אינו מחוייב בכל זה כמובן בפשיטות. ואין לומר דמיירי בגמ' דמלין אותו מיד היינו אחר שלמדוהו הברכות ק"ש ותפלה וגם הכינו לו תפילין להניח וכיוצא. ז"א דלשון מלין אותו מיד משמע ברור דלאחר שהודיעוהו מקצת מצות וכו' כנז' (כמפורש שם בברייתא ובש"ע) מלין אותו מיד ואין ממתינין עד שילמדוהו כנ"ל שלזה צריך זמן לא מעט וז"פ וכמובן וא"כ קשה כנז': והנה בשו"ת רעק"א (פסקים סי' מ"א) בגר שבא להתגייר ומבקש מקודם ללמדו מקרא וסדר תפלות ונסתפק אם גם זה אינו בכלל מלמד תורה לנכרי עי"ש שהניח כמו בצ"ע וסיים "אין בכחי להתיר" ועכ"פ פשיטא לי', כנראה. דבודאי גם בלא לימוד סדר התפלות מותר ומצוה לקבלו מיד כמו שנראה מפשטות לישנא דש"ס וש"ע כנ"ל ועדיין מיבעיא לי טובא בזה כנ'. אך בענין מלמד תורה לנכרי י"ל דבסדר התפלות רק לקרוא בסידור לא הוי מלמד תורה לנכרי וכהאי דאמרי' בסוטה דהמלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפלות ופסקינן כן בש"ע יו"ד (סי' רמ"ו סעי' ה') ומ"מ פסק שם הרמ"א דדינים השייכים לאשה צריך ללמדה ואינו בכלל האיסור ומכ"ש סדר תפלות לקרוא בסידור זהו פשוט דמצוה ללמדה וכן נוהגים א"כ ה"נ גם בגר שבא להתגייר (וראינו רצונו באמת בזה) פשוט דיכול ללמוד מקודם עכ"פ סדר תפלות דאינו בכלל איסור ללמד תורה לנכרי. ומה שבנה יסוד

איסורו בתשו' רעק"א שם ע"ד התוס' והמהרש"א בשבת (דף ל"א ע"א) בהאי גיורא כו' עיי"ש התם מיירי ללמדו תורה שבכתב עכ"פ כמו דמשמע שם בגמ' משא"כ בקריאה בסידור בלבד וז"פ:

אמנם מה שהקשיתי לעיל דאיך נמתין מלמולו ולגיירו עד שילמוד לקרות ק"ש ותפלה בסידור הא זהו נגד הש"ע והגמ' כנ"ל דמקבלין אותו מיד ולא ימתינו כנ"ל. הנה האמת נראה ויורה דרכו בזה דזה קאי בימיהם בימי חכמי הש"ס לא הי' צריכין להמתין על זה. א) כיון דפסקינן ק"ש נאמרה בכל לשון כי הוא משנה מפורשת (בסוטה ל"א ע"ב) וכן פסקו ברמב"ם וטוש"ע או"ח (סי' ס"ב וסי' ק"א ס"ד) ע"כ היו יכולי' לקבל הגר מיד דהא יוכל לקרות ק"ש ותפלה בלשונו שהוא מדבר משא"כ בימינו דגדולי חכמינו אסרו זאת לשנות מלה"ק (כי זהו דרך טמא אשר בדו להם המתחדשים הכופרים. ובעקבותיהם לא נלך חלילה). ועיי' בס' צרור החיים להג' מהר"א עמדין ז"ל מה שהאריך בזה במאמריו שם (עונה לחש. ושפתי ישנים) וכן בס' אמרי בינה למהר"צ חיות (במאמר מנחת קנאות בסופו בהערות) וכן בתשו' גדולי האחרונים ז"ל. ב) בימיהם היו עומדים הע"ה סביב לש"צ בחזרת התפלה ושומעים קולו ומוציא שאינו בקי אמנם עיי' במ"א (סי' קכ"ד ס"ק ב') דמוציאו כשמכוין לצאת רק כשמבין לה"ק השומע ואז הי' לשונם לה"ק או קרוב ללה"ק כדרך לשון ארמית ע"כ הבינו הע"ה שפיר וע"כ היו יכולין לקבלו מיד לגיירו כיון דאחר הטבילה יוכל לקרות ק"ש ותפלה בלשונו שהוא מדבר (כאשר גם הגר הזה שבא לפני הי' לו בחיקו פנקס התפלות בלשון הגרי בלבד) או שהי' יכול לעמוד אצל הש"ץ ולכוין שיוציאו י"ח כיון שלה"ק הי' רגיל אז להבין הגם שלא ידע עוד נוסח התפלה ע"כ שפיר אמרו שהויי מצוה לא משהינן ומלין אותו מיד משא"כ בימינו שנאסר זאת במנין מטעם חכמינו ורבותינו ז"ל להתפלל או לקרות ק"ש בשאר לשון. וגם לא יוכל לצאת בתפלת הש"ץ כיון שהנכרים אינם מבינים לה"ק ואינו יוצא י"ח בשמיעה גם כשמכוין לצאת בע"כ צריכין להמתין מלקבלו עד שילמוד מקודם לקרוא בסידור ק"ש ותפלה כנ"ל וה' יאיר עיננו. ויטהר לבבנו. ובכל ענינינו יצליחנו וב"ב יגאלנו:

סימן סד

אחר זמן רב ראה מעשה ונזכר הלכה ועוררני רב גדול א' ופלפל בזה וזה אשר השבתי לו בעה"י הנני בתשובה מאהבה על יקרת מכתבו. אמנם מ"ש ליישב קושייתי על שאין ממתינין לגייר עד שילמוד ק"ש ותפלה כדי שלא יעברו הבד"צ בלפני עור כשיגיירוהו מיד ולא יוכל לקיים זה וכתב כהד"ג כיון שקיבל עליו המילה נעמידנו בחזקת כשרות

שבודאי יטריח א"ע לילך אצל בקי שיתפלל ויקרא ידא, ק"ש עמו וכו' הנה אינו מתיישב על לבי עודנה. דאיזו חזקת כשרות יש לגר זה דהנה בחזקת כשרות דישראל דעת הפני יהושע דהוא מטעם רוב אמנם בתשו' בית אפרים (חיו"ד סי' ב') השיג עליו וכ' דחזקת כשרות הוא חזקה עצמיות דקודם שהגיע לכלל איש אינו בר עונשין ואף אם עבר כמה עבירות אין בו פסול ומשהגיע לכלל איש באותו שעה כשר הוא ואע"ג דמשכחת לה בשעתא דאייתי ב' שערות עבר מיד עבירה שנפסל בה זהו מיעוטא דמיעוטא ע"כ הוי חזקה שנתבררה בשעתה לכשרות עכ"ד הבית אפרים עיי"ש באורך משא"כ בגר אולי כונתו לשם אישות או פני' אחרת ושלא לש"ש הגם דבדקנוהו וחקרנוהו והי' נראה כונתו לטובה אמנם כתיב האדם יראה לעינים וחז"ל לא חייבו יותר רק לפי אומדן דעת הב"ד שמקבלים לגיירו אם כונתו לש"ש. דהא באמת בדיעבד אם היתה כונתו בהתגיירו לשם אישות ג"כ חל בדיעבד כמ"ש הרמב"ם ובש"ע יו"ד (סי' רס"ח סעי' י"ב) ומקורו מש"ס יבמות (כ"ד ע"ב) דבדיעבד כולם גרים מדינא הגם שלשון המחבר שם שהוא לשון הרמב"ם (פי"ג מהל' איסורי ביאה הל' י"ז) מ"ש אפי' נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל עכו"ם "וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו" עכ"ל. וצ"ע במה חוששין לו עד שיתבאר צדקתו. ומהו כונתו. אם אולי שממתינין אולי יחזור לסורו דאז אינו גר הלא כתב הרמב"ם בפירוש מיד לאח"ז בסיפא דהלכה זו ואפי' חזר ועבד ע"ז הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין. ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל עכ"ל. א"כ מה זהו יתבאר צדקתו הלא גם אם יתבאר אח"כ ויתברר להיפך היינו שיעבוד ע"ז. ויחזור לסורו. ג"כ גר הוא ונעשה כישראל מומר דאעפ"י שחטא ישראל הוא א"כ מה נ"מ מה שיתבאר ויתגלה אח"כ ממעשיו ומה חוששין וממתינין שייך בזה. וחשבתי כונת רבינו הרמב"ם כמ"ש לעיל (בהלכה ט"ו) שם לענין הגרים שגיירו בימי דוד ושלמה שחששו שמא בשביל המלכות וטובה לישראל נתגיירו וכל המתגייר בשביל דבר מהבלי העולם אינו גר צדק אעפי"כ היו ב"ד הגדול חוששין להם ולא דוחין אותם אחרי שטבלו מ"מ ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם עכ"ל הרמב"ם. ולזה הי' כנראה כונת הרמב"ם להלן (בהל' י"ז) כנ"ל שחוששין להם עד שיתבאר צדקתם היינו שחוששין רק לענין זה שלא לקרב אותן עד שיתבאר צדקותם וכמו שעשו הב"ד הגדול בכמו אלו. אבל שלא לרחקן ולהחשיבן כעכו"ם זהו אינו נ"מ באמת דגם אם עע"ז אח"כ אסור להחשיבן כנכרי כיון דגר הוא כבר וכישראל נחשב. כן נראה בע"כ כונת רבינו הרמב"ם (אלא שמרן המחבר בש"ע קיצר בלשונו). אולם עדיין צ"ע דשם בהלכה י"ז נראה כסותר א"ע מיני' וביי' כנז' וגם מ"ש רבינו הרמב"ם "ומצוה להחזיר אבידתו

מאחר שטבל ונעשה כישראל" קשה מאוד להבין על מה קאי זה אם כמ"ש בהמשך לשונו "אפי' חזר ועבד עכו"ם הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו" הלא איך יתכן לומר כן וכי הוא עדיף מישראל גמור שעבד ע"ז שאסור להחזיר לו אבידה כמ"ש הרמב"ם (בפי"א מהל' גזילה ואבידה הל' ב') ובש"ע חו"מ (הל' אבידה ומציאה סי' רס"ו סעי' ב') ומקורו מש"ס ע"ז (דף כ"ו ע"ב) ומה זה עדיף גר שעובד ע"ז אח"כ. ואיך יסתור א"ע בזה. אלא בע"כ כונתו דקאי אלפני פניו על מ"ש שחוששין לו עד שיתבאר צדקתו דהיינו שמחזירין לו אבידתו גם קודם שיתברר צדקתו דכיון שטבל ה"ז כישראל (ולא קאי אדסמיך לי' כשעבד ט"ז) וכמ"ש הכ"מ שם. ודעת המ"מ שם דמיירי שם דעע"ז לתיאבון ולא נוכל להבין איך שייך עע"ז לתיאבון וגם למה עדיף מישראל עע"ז כנ"ל. ואולי ס"ל להרב המגיד דכיון שנתגייר ולא הגידו לו עיקרי האמונה (כמו דמיירי שם) ע"כ גם עע"ז לא נחשב רק לתיאבון וע"כ מחזירין לו אבידה ולישראל עע"ז אין מחזירין. וחדית הוא. וצע"ג. ועדיין קשה להבין דא"כ במה חוששין וממתינין לו וכו' כיון שגם אבידה מחזירין לו ואולי לענין לקרבו בד"א. כגון שממתינין שלא להשתדך עמו עד שיתברר במעשיו. זולת השבת אבידתו שזהו משיבין לו מיד כיון דמשיבין אבידה גם לאוכל נבילות ועבריין ישראל שאינו עע"ז ומחלל שבת כמ"ש הרמב"ם הם. כן י"ל לחומר הנושא - נחזור לענייננו עכ"פ חזקת כשרות ל"ש בגר כשנתגייר מיד דהא אין ידוע כונתו בודאי אם הוא לש"ש רק שאנחנו נבדקנו לכתחלה כפי אומדן דעתנו כנ"ל וא"כ הדקל"ד מה שהקשיתי דאיך נקבלנו להתגייר גם טרם ידע לקרות ק"ש ותפלה על סמך זה לומר שיש לו חזקת כשרות שכונתו לש"ש שבודאי ילך אח"כ אצל בקי ללמדו או לומר עמו כמ"ש הדר"ג, זהו לא מיחוור כלל, עפ"י המבואר:

וגם ל"ש לומר בזה חזקה במקום שצריך ללמוד א"ע דתליא במעשה וכמ"ש בפני יהושע (פסחים דף ד') וכן בשארי אחרונים ז"ל וכן הב"ח (או"ח סי' ח') לענין שחיטה דהוי רוב דתליא במעשה ע"כ אין לסמוך על רמאשמ"ה רק בדיעבד כשא"א לבודקו עיי"ש והגם שפלפלנו בזה הרבה ובסוגיא דרוב (בתשו' מנח"א חלק ה' סי' ג') בכת"י הארכנו בזה בעזה"י עכ"פ ל"ש בודאי בזה חזקת כשרות שילמוד דהא תליא בטירחא ומעשה כנז':

והעירני ידידי הרב הגאון מו"ה דוד שליעסל נ"י דומ"צ דפה"ק די"ל מש"ס שבת (ל"א ע"א) בהילל דגיירי' להך דא"ל שבכתב אני מאמינך שבע"פ איני מאמינך וכו' גיירו' יומא קמא א"ל א"ב ג"ד למחר אפיך לי' וכו' הרי דלא ידע עוד א"ב בשלימות כשגיירו' מכ"ש לומר ק"ש ותפלה עכ"ד, (וכבר העיר בתשו' רעק"א הנ"ל ע"ד המהרש"א בשבת שם כנ"ל) אך באמת ז"א ראי' דמלבד דאפשר לומר דגיירי' היינו לאחר שלמדו ק"ש ותפלה

ולאו ג'יירי' מיד דייקא אמנם בעיקר הדבר י"ל ג"כ כיון דהילל הזקן לגרמי' הוא דעביד שקבלו לגר אפי' שלא קיבל עליו מתחלה תורה שבע"פ והרי לדידן בודאי לא פסקינן הכי, דהא אפי' אם דבר א' מתורה שבע"פ אינו מקבל, עליו בודאי לא מקבלין אותו לגר א"כ אינו ראי' להלכה לדידן כיון שהילל הזקן סמך על מה שילמדנו אח"כ כפירש"י שם ואנן לא פסקין הכי למעשה, וגם שלא קיבל עליו מתחלה שבע"פ וג'יירי' מיד א"כ לא הי' צריך להתפלל כיון דתפלה הוא דרבנן ובכלל תורה שבע"פ הוא ואם פסוק ראשון דק"ש שהוא לכ"ע מה"ת זהו יכול ללמדו בע"פ גם טרם הי' יודע היטב האותיות ואצלם הי' נקל יען שהי' לשונם קרוב ללה"ק כמו לשונות הקדם המזרחיים גם של הנכרים וכנז' במכתבי הראשון. וע"כ לא קשה מה שהקשה כהד"ג על מרן המחבר בש"ע שכ' ג"כ הך דינא כמו בגמ' דמקבלין אותו מיד ומשמע גם קודם שלמד דהא גם בזמן מרן הב"י כנודע הי' הרבה ע"ה שנקראו פלחים באה"ק ובארצות המערב שלא ידעו אפי' להתפלל ורק עמדו הרבה אנשים ע"ה כאלו אצל הש"צ לצאת ויצאו י"ח בתפלה כיון שקרוב לשונם ללה"ק הבינו ענין התפלה שמתפלל הש"ץ, וע"כ לא שינה הב"י בש"ע ג"כ מדינא דגמ' דמקבלין אותו מיד כנ"ל:

ומה שהקשה כהד"ג על דברי זקינו הגאון רעק"א זצ"ל בתשו' באמת תמוה וצע"ג דגם הדינים שאומרים לו להגר מקודם ג"כ ד"ת הם ואין עת להאריך עוד וה' את שנותינו יאריך ונזכה ב"ב לאורך ימים אשביעהו וארהו בישועתי בביאג"צ בקרוב. ידידושתו"ט:

סימן סה

כבוד ידידי החריף וכו':

לתשו' יקרתך ע"ד שנהגתי לברך שהחיינו בעת גמר חיבורייי בעה"י והביאום מביהד"פ כלול בהדרו. הנה כבר ראו עיניך המובא בשע"ת (סי' רכ"ה ס"ק י') ואת אשר ציינת שם במכתבך. אמנם תמהתי מ"ש כי בשע"ת לא נזכר מספרים רק מכל דבר שיש לו שמחה. הלא מפורש שם בשע"ת מגמר ספר ח"ת בכתיבתו ומכ"ש בהדפסתו עכ"ד ומ"ש שם בשם מחזיק ברכה שטוב לברך בלא שם ומלכות הנה מה יפה דברי הב"ח (או"ח סי' כ"ט) והחזיק אחריו בסברתו בישועת יעקב (או"ח סי' רכ"ה ס"ק ג') דדוקא בשארי ברכות ספק להקל ואין לברך בשם ומלכות משא"כ ברכת שהחיינו דהוא רשות כמ"ש הטור (או"ח סי' תל"ב) ע"כ בהנאת האדם תלוי שאם הוא נהנה ומרגיש הנאה ושמחה יוכל לברך דכיון דהוא רשות ע"כ אינו מברך לבטלה גם אם ספק הוא שאינו מחוייב ע"כ צריך לברך גם בספק. אם רק נתרגש בשמחה ובדין ברכת שהחיינו בכתיבת ס"ת כשגמרו נמצאו

דיעות למכביר כמו שהביאם בס' משנת אברהם דיני סת"ם (שער ברכת ס"ת סי' ד').
ומ"ש המג"א (סי' רכ"ג ס"ק ה') דלא יברך על קניית ספרים משום דמצות לאו ליהנות נתנו. פשוט דשאני משאר מצות דהא לא גרע מקנה כלים חדשים חשובים עיי"ש בסי' רכ"ג (סעי' ג' וסעי' ו') החילוק בין עני לעשיר ועכ"פ בגמר ס"ת חדשה נתרגש כ"א וא' וע"כ נהגו לברך שהחיינו ובחתם סופר (חאו"ח סי' נ"ג וסי' נ"ה) עיי"ש שכ' שאם יודע בעצמו שנהנה ואינו מברך הוא חוטא. וכן נהגו אאזמו"ר ואאמו"ר הקדושים אשר בארץ החיים זי"ע בעת גמרו ס"ת שלהם וקראו בו פעם ראשונה ובעלייתם אחרי ברכה שני' ברכו שהחיינו ברבים. וכן המנהג בפה"ק מקדם לברך אז שהחיינו מי שהניח לכתוב לו ס"ת חדשה. ולפענ"ד מכ"ש בגמר חיבור ח"ת בדפוס אשר לאו כל אדם זוכה והוא דבר חשיבות ביותר וגם שוה סך רב שנגמר בהדרו ולאדפוסי אדרא בעה"י ע"כ נהגתי לברך שהחיינו גם בהוצאת חיבוריי מנח"א ח"א וח"ב בפני אאמו"ר רבן של ישראל זי"ע בחיים חיותו נהגתי כן. ומחי' חיים יזכנו לזכות את הרבים תמיד ויעמדנו בקרן אורה. בכח התורה. ונזכה לגאולת עולם בב"א ידידושתו"ט באהבה:

סימן סו

כבוד ידידי הרב החריף וכו':
הגיעני יקרת מכתבו, ובעה"י ראשית דברי אשיב על ד"ת, מ"ש להקשות מנ"ל שספק טומאת סוטה אסרה התורה בתורת ודאי הא אם ודאי נטמאת אינה שותית דילמא החמירה תורה מספק לשיטת הראשונים שספיקא דאו' מה"ת לחומרא עכ"ל, הנה יש ליישב זה דאיך שייך לומר דהתורה באה ללמוד דס' דאו' מה"ת לחומרא וכי איצטריך קרא לרבויי ספיקא להחמיר כדאקשינן ביומא (דף ע"א ע"א) וכי איצטריך קרא לאתויי ספיקא ועיי' בכפות תמרים (בתוס' יוהכ"פ) שם דמפרש באמת סברת קו' הגמ' לפי"מ דפסקינן אנן בש"ע כהרשב"א דס' דאו' מה"ת לחומרא ע"כ פרכינן למה צריך קרא לרבויי ספיקא הלא בכל מקום ממילא ס' דאו' לחומרא מה"ת ועיי"ש בכפ"ת מה שהקשה לפי"ז מחגיגה (דף ד' ע"א) דפרכי' איצטריך קרא למעוטי ספיקא ותי' שם אמנם עיי' בטורי אבן בחגיגה שם מה שתי' היטב מטעם עדל"ת עי"ש. ועדיין צ"ע בחולין (דף כ"ב ע"ב) דאמרי' ג"כ איצטריך קרא למעוטי ספיקא ושם יש ליישב כפי' רש"י היינו דמי איכא ספיקא קמי שמיא שהוא דבר של עצם המין מה הוא וכן י"ל בכוי נחזור לענינו עכ"פ בזה בודאי י"ל דל"ש לומר דבא לאתויי ספיקא לחומרא ע"כ שפיר הוכיחו רז"ל דבא להורות דס' טומאה ברה"י בכל מקום כמו ודאי טמא ואין להקשות לפי"ז נלמד משם

לכל מקום דס' דאו' מה"ת לחומרא וקשה לד' הרמב"ם, כבר עמד על מדוכה זו בפרי חדש (יו"ד סי' ק"י) ובשב שמעתתא (שמעתא א' פ"א) ויישבו כ"ז. וכוח"ט. והנני ידידושתו"ט באהבה רבה:

סימן סז

כבוד ידידי הרה"ג וכו':

הנה ע"ד שאלתו שאלת חכם ע"ד השו"ב בגלילתו ושמו וכו' וזה ערך שנה ומחצה אשר בלי שום סיבה וענין התריז כנגדו מאוד עד אין לשער וכו' (כמו שכ' בל"א הדברי בוז שהגיד לו) וכ' כת"ה עוד בהשאלה וז"ל מובן הדבר מאליו כי הי' בעיני כמתעתע וכשוטה גמור ובכל זאת לצוק העתים הנוכחים הייתי מעביר על מדותי וכו' והי' שחיט ואזיל כשוחט דעלמא ומאז ועד עתה לא הראה לי סכינו ולא עבר על פתח ביתי ואחרי ימי הסוכות העל"ט הניח משמרתו לגמרי ונתן פטורים להקהל שלו שאין לו שום טו"מ עליהם ושטט מאז בכל המדינה לעשות מסחרים שונים וקבץ מכמה אנשים כסף בתואר ערבונות וכבר באו אלי מכמה מקומות קובלנות עליו ע"ז, אכן הוא כחרש לא ישמע, ומי יאמר לו מה תעשה, ומי אדון לו, ופתאום בשבוע העברה הגיעני השמועה כי העוכר הלז הנהו שב אל קיאו ושחיט ואזיל, ומובן הדבר מאליו כי לא יכולתי לשתוק עוד בדבר ושלחתי כרוזא קרי בחיל לכל הישובים אשר הי' הנ"ל שו"ב להם כי שחיטתו אסורה כנבילה וטריפה בלי שום משוא פנים אכן מרבים העם להביא ועוטרים עלי בהפצרות רבות כי לאשר לדוחק השעה קשה להם להשיג שו"ב אחר ע"כ יבקשו כי אוותר ואניח להם את העוכר הנ"ל להיות שו"ב אצלם עוד עד עבור המועד ימי הזעם והמלחמות ולא יותר ובאמת הי' הדבר קשה עלי מאוד ואחרי עבור רכות וקשות בינינו אמרתי להם כי מצדי אין ביכולתי לחזור מפקודתי הנ"ל אכן אציע הדבר לפני כהדג"ק שליט"א, כמות שהוא, ואם ימצא הדרג"ק שליט"א נכון הדבר למלאות מבוקשם בזה אזי בהכרח אבטל דעתי מפני דעתו הרחבה ולא זולת עכ"ל השאלה הנחוץ לדעת על מה תסובב התשובה בזה בעזה"י:

הנה לא אכחד תחת לשוני כי בקראי השאלה תמהתי על כהד"ג באשר כ' כי השו"ב התריז נגדו בדברי מדותיו וכו' דהנה מבואר בנו"כ ביו"ד (בסי' י"ח סעי' י"ז) בשם גדולי רבותינו האחרונים ז"ל שגם כעת שמחלו חכמים על כבודם נגד השו"ב מ"מ צריך להיות עליו מורא הרב כענין מורא שמים כמ"ש רבינו בתשו' דברי חיים (ח"ב מיו"ד סי' כ"ט) והביא בשם הגה"ק המגיד מקאזניץ ז"ל דשו"ב המהרהר אחרי הוראת

הרב הממונה במקומו ראוי להעבירו ועיי' בשו"ת טוטו"ד תליתאי (סי' י"ט), וכן בדברי חיים (בהשמטות לחלק ב' סי' ל"ח) בשו"ב שהתריז נגד הרב מרא דאתרא אסור לאכול משחיטתו עיי"ש וכן בשו"ת בר ליואי (חיו"ד סי' א' כלל א') ומובא כ"ז בדרכי תשובה לאאמו"ר זצללה"ה (בסי' י"ח ס"ק קנ"ו וס"ק קס"ח בד"ה אמנם וכו') אך בשו"ת בית שלמה (ח"א מיו"ד סי' ל"ט) אחרי האריכות כ' דאין להרב להעביר להשו"ב בשביל כבודו בלבד כשאין שום ריעותא על שחיטתו של השו"ב כמובא ג"כ שם בדרת"ש, ואולי חש כת"ה לדעת הרב בית שלמה בזה ולא העבירו גם כשהתריז נגדו בתחלה, ובאמת גם לאלו המחמירים רבותינו הנ"ל מ"מ י"ל גם לדעתם אי בעי הרב יכול למחול כשהתריז נגדו ואם ימחול על כבודו כבודו מחול אך גם זה אינו ברור, דכפי דעתם ז"ל אם יקל הרב על השו"ב ויניחו להיות פרא אדם מבזה ת"ח בפרט הרב שהוא ממונה בעירו להשגיח עליו הלא נראה בעליל שהוא אינו ירא שמים אך עז פנים לגיהנם והיתכן להניח שו"ב כזה ולסמוך עליו וה"ז טובה של הרב (שמוותר על מדותיו) רעה היא בגוף הענין לגבי הקהל שמינוהו להרב להעמיד שו"ב וירא שמים וכשהוא מיקל כנ"ל הרי מיקל בעצם יראת השו"ב ומדותיו אשר צריכים להיות מוכשרים וראויים לסמוך עליו, והגם דפסקינן בש"ע יו"ד (סי' רמ"ב סעי' ל"ב) דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול מ"מ זיל בתר טעמא ממקורו בש"ס (עירובין דף ל"ב) דאמרי' תורתו דילי' הוא והיינו ממה שנוגע לכבוד תורתו ועצמו דילי' הוא אבל במה ששאילנא להו דהיינו הרב הממונה ע"ז מהקהל להשגיח על השו"ב על תכונתו ומדתו ויראתו והתנהגותו ל"ש כל זה דהא עי"ז עוד יתקלקל יותר השו"ב במדותיו להיות הפקר בדעתו כנ"ל וגם מבואר שם (בסי' רמ"ב) בבית לחם יהודא בשם משפטי שמואל דדוקא כשמחל הרב על כבודו בפירוש והיינו אולי כשמבקש מלפניו מחילה (וכמובא כעין זה בדרת"ש שם ס"ק קנ"ו בשם הדע"ת דכשמבקש מחילה יש למחול להשו"ב ולא להעבירו עיי"ש) אז לא יהי' אכזר מלמחול אבל שתיקה לאו כמחילה דמיא, ובנ"ד לא כ' כלל כת"ה אם ביקש ממנו מחילה בכבוד כראוי, וגם כ' שם בנו"כ בשם התה"ד דלזילזולי בי' אינו נכון למחול, מ"מ בכל זה בשביל שביזה לבד הי' אולי מקום לדון כת"ה לכף זכות על ששתק ולא העבירו כי כל זה לפי מה שהוא אדם ואין לדיין אלא למה שעיניו רואות הנחוץ במקומו ושעתו לטובת הענין כמ"ש האחרונים ז"ל שם אך האחרון הכביד מה שכתב כי מאז והלאה זה שנה ומחצה לא סר אל ביתו ולא העביר סכינו לפניו והיתכן להעלים עין מזה ומדוע שתק כהד"ג זמן רב כזה על שו"ב שלא העביר סכינו לפניו, ולא זו הדרך וכנ"ל, והא גרמא לי' דהעלמת עין ועי"ז כ"ש דהופקר טפי. והלא ע"ז ממונה והועמד הרב מהקהל בודאי שהשו"ב יסייר

סכינו לפניו כאשר הוא המנהג בכל תפוצות ישראל בימינו והבע"ב סומכים על הרב בזה ואיך הוא יקל על דבר שנוגע בעצם השו"ב לאפרושי מאיסורא ושהוא ממונה ע"ז להשגיח ולצוות כנז':

אמנם עכשיו בא לדון ולשאול אחרי שכבר נתפטר ממשמרתו השו"ב ונסע בסחורותיו ועתה שב מאליו לעבוד עבודתו בלי רשות מהרב כלל, הנה בגוף ההלכה מה שמצינו כ"פ בפוסקים שהקילו לענין שו"ב היינו השו"ב העומד במשמרתו ואומנתו, ורוצים להעבירו מחזקתו ופרנסתו, ומקורו מש"ס (חולין י"ח ע"א) דא"ל ליעייני רבה במילתי' דתלי בי' טפלי וכו' עיי"ש והיינו כשהוא עומד עדיין באומנות זו ואין לו פרנסה אחרת ואין לו שום אומנות אחרת ליקח לו ואם יעבירוהו ה"ז קפחי לחיותי' וטפלי דתלויין בו והוי כעין מה דאמרי' בש"ס (ב"ב דף כ"א ע"ב) בענין דינא דא"ל קא פסקת לחיותי' וכו' מרחיקין מצודת הדג וכו' שאני דגים דיהבי סייארא עי"ש בפירש"י דכיון שהכיר זה חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בטוח הוא שילכדנו והו"ל כמאן דמטא לידי' וכו' עיי"ש ובמרדכי כ' דהא דר"ה אית בה תרתי וכו' ואפי' לשיטת ר"ת מ"מ הכא שאני שאומנתו בכך וכן משום שטרח הראשון והוציא מעותיו ע"ז וכמ"ש מהרי"ק (בשורש קל"ב) עיי"ש ובשו"ת נטע שעשועים (חלק חו"מ סי' ז'), וה"נ י"ל הקילו בכמה מקומות לענין שו"ב העומד לשרת באומנתו. והרי הוא בחזקתו, אז אף שיש עליו ריעותא מ"מ חשבינן ג"כ לסיוע לחזקת כשרות שלו גם הך דאם נאסור אותו אז נוציא אותו מפרנסתו ואומנותו ומשמרתו שמוחזק בה וה"ז כמוציא מחזקת ממון שלו כמו שפירש"י בדגים דיהבי סייארא דהו"ל כמאן דמטי לידי' וכן בזה אין לו אומנות אחר וגם טרח והוציא מעותיו בתחלה ללמוד א"ע אומנות השו"ב ע"כ חושבי' גם זה דמפקי'. מחזקת ממון ואומנתו ופרנסתו וע"כ מקילין קצת כ"פ היכא דאפשר לענין שו"ב ואמרי' בחולין שם משום דטפלי תלוי בי'. והגם דאמרי' שם בב"ב ואמר רבא וכו' טבחא ואומנא וסופר מתא כולם כמותרים ועומדים נינהו עיי"ש ובפירש"י שאם קלקלו יכולים להעבירן בלי התראה דהוי כמותרין ועומדים, מ"מ היכא שאין הוכחה בודאי שקילקל אז מקילי' כ"פ שלא להעבירו מאומנתו ופרנסתו, וכל זה כשמוחזק עוד בה משא"כ בנ"ד שכבר הניח משמרתו ברצונו מעצמו ונתן כתוב וחתום ע"ז שאין לו שוב טו"מ להקהל עוד ונסע בדרך מסחרו וכשרוצה לחזור ולשוב למשמרתו הרי פנים חדשות באו לכאן ול"ש כלל כל הענין דלהעבירו ממשמרתו ופרנסתו ואינו עוד בחזקתו כלל ואם לקבלו מחדש בודאי אינו ראוי מכמה טעמים וגם מהטעמים שכ' כת"ה מערעורים שבאו עליו בדרך קובלנא איך שלקח ערבונות ולא החזירם וכו' ועיי' בדרכי תשובה (סי' א' ס"ק ל') בתנאי השו"ב

שרוצים ליתן לו כתב הודאה שיהי' לבו עמו ושלא יהי' מבוהל וכו' זהו בודאי עכ"פ כפי שניכר מדרכיו ותהלוכותיו ובפרט שיש בו עוד חמיר מזה כנ"ל וכיון שיש בו כעת דין מי שרוצים לסמכו ולמנותו מחדש שצריכי' לבחנו בהלכות ואומנות וכל הצריך לשו"ב שנתמנה וזה פשיטא שאינו ראוי למנותו מחדש ולא תהא כזאת בישראל, ויודיע להם שאסור לאכול משחיטתו ולית דין צריך בושש ומה שאמרו מאנשי הגליל שימנוהו רק עד עבור ימי המלחמה והזעם ר"ל יאמר נא להם כי אדרבא בימי המלחמה צריכין ביותר ליזהר לאפרושי מאיסורא ומקרא מלא דיבר הכ' כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע ואין לך רעה גדולה מזו אשר נסובב ע"י השו"ב המקולקלים כמ"ש מרן בד"ח מזה בכ"מ, ומפני טירדת הימים האלו קודם הפסח הבעל"ט אין באפשר להאריך יותר וה' יאריך ימינו ושנותנו בטוב וכימי צאתנו מאמ"צ יראנו נפלאות ברוב ישועות וביאת ג"צ במהרה דידן ושוכ"ט:

סימן סח

כבוד ידידי וכו':

הנה בדבר שנדברנו וכו' וכאשר הגדתי לך כי אל תחשוב ידידי כי זהו הכלל אשר בהיתר כרוך ומתהפך לבלתי תכלית אזלינן בשתי הקצוות לחומרא הוא מה שהמציאו האחרונים בלבד. הנה מלבד אשר מקורו בדברי התוס' (פסחים דף כ"ו ע"ב, וב"מ דף ל' ע"א) בענין עלה עלי' זכר דומיא דניחא לי' וכו' דאזלינן לחומרא אפילו באמת לא ניחא לי' מפני הפסד פרה אדומה וכמו שהארכנו בזה בחיבורינו בעזה"י במקומות רבות בחילוקים שונים. וגם את מקורו הערה כמו שכתבנו במנח"א ח"א (סי' מ"ב) בד"ה אחר כתבי זאת וכו'. בשם חכם א') מדברי הירושלמי יבמות (פט"ו הלכה ז') עי"ש אמנם עתה מצאתי מקורו ג"כ בש"ס דילן ביבמות (דף ל"ב ע"א) רב אשי איסור אחות אשה מיתלא תלי' וקאי פקע איסור אשת אח אתי איסור אחות אשה והילכך לא פקע עכ"ל הגמ' ופירש"י מיתלא תלי דאי הוה פקע איסור אשת אח. הוי חייל איסור אחות אשה דהאי דלא חייל מעיקרא משום טעמא דאיסור אשת אח דהוי קאים קמי' הילכך הואיל ואיסור אחות אשה מוכן ועומד לחול עלי' פטורה מן היבום (כגי' הב"ח) ולא פקע איסור אשת אח וחייב משום אשת אח עכ"ל רש"י ולכאורה קשה דסוף כל סוף דכיון דמיירי בזה בנשא מת ואח"כ נשא חי ואיסור אשת אח קדים ותו לא אתי איסור אחות אשה וחייל עלה דקסבר אין איסור חל על איסור כפירש"י בזה ואיך יוכל לחול כלל איסור אחות אשה מטעם דתלוי ועומד אי פקע איסור אשת אח הלא עכ"פ טרם שפקע איסור

אשת אח לא חייל ואיך יוכל לחול והלא אין איסור חל על איסור והדקל"ד קו' הגמר' דא"כ תתייבם כיון דאין איסור אחות אשתו בזה חל על אשת אחיו ואשת אחיו מותר לייבמה אלא ודאי דממ"נ מה תאמר דלא חל איסור אחות אשה (כיון דאין איסור חל על איסור כנז') וכיון דלא חל איסור אחות אשה א"כ ליכא רק איסור אשת אח דזה אינו אסור במקום יבום (כיון דאיסור אחר דאחות אשתו לא חל בזה כנז') ואדרבא מצוה איכא אך באמת כיון דהוא מצוה א"כ פקע האיסור אשת אחיו בזה וכיון דפקע איסור אשת אח במקום יבום שוב יש מקום לחייל האיסור אחות אשה ושוב אסור לייבמה ושוב לא פקע האיסור אשת אח שהותר רק במקום שראוי לייבמה. אך שוב קשה כיון דלא פקע האיסור אשת אח שוב לא חייל האיסור אחות אשתו דאין איסור חל על איסור ושוב מותר לייבמה ושוב פקע האיסור אשת אח וכו' וכך חוזר חלילה ומתהפך לבלתי תכלית ע"כ אזלינן לחומרא כדמסיים הלשון בגמ'. והילכך לא פקע היינו בשני הקצוות לחומרא דלכאורה קשה כנ"ל דאם לא פקע איסור אשת אח איך יאסור משום איסור אחות אשתו ג"כ א"ו דבכה"ג אזלינן לחומרא לכל צד בהיתר כרוך ומתהפך וכו' הילכך לא פקע וגם לא תתייבם כנז' היינו בשניהם לחומרא וה' את שלומך יענה בכ"י ידידושתויט באהבה:

סימן סט

כבוד ידידי הרב החו"ב וכו':

הגיעני מכתבו ע"ד שנסתפק באשה פנוי' שהיתה אכסנאי בחנוכה שהדין מבואר בש"ע או"ח (סי' תרע"ז סעי' א') שצריכה להשתתף בפרוטה אצל בעה"ב ובעה"ב צריך להוסיף שמן, ואמר לה בעה"ב הרי את מקודשת לי בפרוטה זו שאתה חייב לי ליתן מי הוי מקודשת או לח, מי נימא דכאן לא נתן לה כלום רק זאת שזיכה אותה במצוה והו"ל כמו שאמר לה הריני מוציא אותך בביהמ"ז ושם בודאי אינה מקודשת או י"ל דשם הי' יכול להוציאה בביהמ"ז בלי שום חסרון כיס אבל כאן אין לה מציאות שתצא במצות נר חנוכה רק שתתן לו פרוטה וכו' ועוד האריך כת"ה בזה וכ' שאת"ל דמקודשת בכה"ג יש להסתפק אם צריך להוסיף שמן בשבילה די"ל כיון שהוא מקודשת א"כ הו"ל כבני ביתו ואף דלא הוי רק ארוסה ע"י הקידושין מ"מ הרי דארוסה נקרא "ביתו" דאיתא בריש יומא ר' יהודא אומר אף אשה אחרת מתקינין לו וכו' שנא' וכפר בעדו ובעד "ביתו" ושם אינו כונסה לחופה דהא גם הקידושין הם על תנאי שכשתמות אשתו תהא מקודשת ואפי"ה מיקרי "בביתו" וכו' ובביתו זו אשתו הו"ל כשאר בני בית שהוא נותן שמן לשיעור חצי שעה וכל בני הבית יוצאים בזה. ועוד האריך כמעת"ה בזה: הנה משום הראי' דארוסה

נקרא ביתו לענין וכפר בעדו ובעד ביתו זו אשתו אין ראי' לכאן דהארוס מוציאה בנ"ח לארוסתו. וי"ל שאין נקראת הארוסה לענין זה בכלל בני ביתו כיון דאינה דרה עמו ומה דאמרי' בכתובות (דף י"ב ע"א) ובשארי דוכתי בראשונה היו מייחדים החתן והכלה קודם החופה שעה א' וכו' היינו רק שעה א' וכן מה דאמרי' שם במתני' האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שמתייחד עמה היינו רק בדרך מקרה בהיותו החתן בבית חמיו אבל פשוט שאינה דרה עמו בביתו בימי ארוסתה כלל וא"כ לא נקראת מבני ביתו לענין נ"ח שהוא רק איש וביתו משום פרסומי ניסא שתדע ותכיר זכר הנס בהיותה דרה בביתו ורואית בכל לילה את הנר משא"כ בארוסה כנז'. אמנם יכולין לשאול ולהסתפק בשאלה זו אם הוא אומר לה כזה בהיותה תחת החופה כמו דפסקינן חופה קונה ומיד אח"ז מדליק הנ"ח ואז הוי בודאי כבר מבני ביתו זו אשתו שכנסה כבר בחופה:

אולם לענין מצות ללה"נ (שהזכיר גם מעכת"ה בקצה דבריו)(הנה נודע מד' השער אפרים ומובא ג"כ בבאה"ט (ס' תרע"ג) דמותר להדליק נ"ח מאיסורי הנאה משום דמללה"נ גם מדרבנן ועיי' בשו"ת אמרי שפר להג"מ נפתלי הירץ ז"ל הנדפס בסוף ס' מרגניתא דר"ב (או"ח סי' ו') מה שחולק בזה על השער אפרים, אמנם עיי' בדברינו במנח"א (חלק ג' סי' מ"א) מ"ש מהירושלמי בענין מללה"נ לענין שוקל את שקלו במודר הנאה דפריך מה קמתהני ומתרץ כיון דממשכנין על השקלים והפי' שם כיון דמללה"נ א"כ אין זה הנאה במה שנותן בעדו השקל כיון דאם לא רצה ליתן כלל השקל אינו רק עובר על מ"מ וכיון שמצות ללה"נ אין זה נקרא הנאה אלא בע"כ כיון דממשכנין על השקלים אם לא יתן וזהו נותן בעדו השקל ע"כ הוי הנאה גשמיות עיי"ש במנח"א. ולפי"ז לכאורה אין זה הנאה שתתקדש ידי זה דהוא רק הנאה רוחניות היינו מצות נ"ח ומצות ללה"נ כיון דלא פסקינן כהרז"ה לחלק בין מצוה דאו' לדרבנן ועיי' מ"ש בזה במנח"א חלק א' (סי' ל"ט) ואיך מתקדשת בזה. אך נראה כיון דרוצית להשתתף בפרוטה הרי חפיצה לקנות זה החלק במצוה והוי כמו שתרצה לקנות חפץ של מצוה מהבעל. או אתרוג (ואע"ג שאינה מחוייבת באתרוג משום מ"ע שהזז"ג מ"מ כבר קיבלו עליהם ליטול ולברך כמ"ש התוס' בעירובין פ' המוצא תפילין ובשארי דוכתי) והוא נותן לה זה בחנם בשביל שתתקדש, בזה פשיטא דהוא מקודשת:

אמנם נ"ל בזה כיון דאם נאמר דמתקדשת בזה בהאי שמשתתפה בפרוטה (כשלא תתן המעות והוא מקדשה בזה) וכיון שמתקדשת (ותחת החופה הרי היא אשתו ושוב אינה צריכה ליתן לו פרוטה כלל להשתתף בשמן כיון דהיא כבר אשתו ויוצאת בשל בעלה

ושוב נמצא דלא נתן לה מאומה ואין לה במה להתקדש וכיון שאינה מתקדשת שוב צריכה ליתן לו פרוטה להשתתף ושוב מתקדשת וכיון שמתקדשת שוב א"צ ליתן פרוטה כנז' וחזר הדין והיתר כרוך וכו' ומתהפך לבלתי תכלית. והנה מקור ההיתר כרוך בתוס' פסחים (דף כ"ו ע"ב) ובב"מ (דף ל') כנודע באחרונים, ובתשו' כבר העירותי מקורו בד' הש"ס יבמות (ל"ב ע"א) עיי' (בסי' הקדום) בדברינו ואזלינן בדאו' לחומרא ה"נ ה"ז ספק מקודשת לחומרא בכה"ג דהיינו שצריכה גט משניהם אם קידשה אחר וכיוצא:

וא"ת למה לא נאמר כן בכל אשה המתקדשת בכסף כיון דמתקדשת תחת החופה ונעשית מיד בזה אשתו גמורה לכל דבר וקיי"ל כל מה שקנתה אשה קנה בעלה (כיון דאין זה נכסי מלוג או צאן ברזל או מעשי ידי' רק מה שהוא נותן לה) א"כ מיד (בפעם א') ה"ז הכסף של בעלה ולמה מתקדשת בכסף. הא לק"מ כיון דקידושי כסף מה"ת מגז"ש וכמ"ש רש"י בכתובות (ג' ע"א) ובגיטין (דף ל"ג ע"א) ובשארי דוכתי וכיון שהוא גזה"כ ל"ש שוב לומר היתר כרוך וכו' כמובן:

אך לענין נ"ח גם כשנא' שהיא ספק מקודשת וכיון שאינה אשתו גמורה א"כ לא יצתה י"ח בהדלקתו וגם לא נשתתפה עמו בפרוטה כיון דלא נתנה לו מאומה מ"מ כיון דנ"ח דרבנן והוי ס' דרבנן להקל וכמו כן בהיתר כרוך וכו' כזה כמו שכתבנו כ"פ בדברינו בעה"י א"כ א"צ להדליק או להשתתף עם אחר עוד הפעם. ואין לומר בזה כיון דהוי ס' מ"ע גם שהיא רק מדרבנן מ"מ במקום חזקת חיוב הוי לחומרא כמו שכ' האחרונים וגם אנחנו בדברינו כ"פ ז"א דהא כיון שבעלה זיכה בעדה זה שמקבלה להשתתף גם כשלא נתנה לו הפרוטה והוא נותן לה זה במתנה הגם שלענין הקידושין י"ל היתר כרוך לחומרא מה"ת דהוי ספק מקודשת מ"מ לענין נ"ח הרי יצאה י"ח כיון שנתן לה הזכות בנר חנוכה זה מרצונה ובמתנה בהדלקתו בזה וחיים ושוכט"ס ידידושתו"ט:

סימן ע

בס' תולדות אדם (מנפלאות הגאון מהר"ז תלמיד הגר"א זצ"ל) כ' וז"ל סיפר לי ר' בער וכו' פ"א בא אליו ר' זלמן ויאמר לו שאלה א' קטנה אנכי שואל מעמך השאילני נא ספר תנא דבי אליהו ויען אותו ר' בער אם קטנה היא בעיניך גדולה היא אלי כי הספר הזה יקר וחביב עלי וירא אני פן יקראנו אסון. ובכל זאת לא יכול להשיב את פני ר"ז ריקם ויתן הספר על ידו. והוא בלכתו מעם פניו עם הספר ללמוד בשקידה נפלאה עד שבימים אחדים נבלו עלי הספר מרוב משוש הידים. ויהי כאשר כלה מלאכתו ויבא הספר ויתן על יד בעליו וירא והנה הספר נתקלקל ויחר לו וידבר עם ר' זלמן קשות והוא

ענה ואמר לו בצח שפתיו לא ידעתי למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא תלמוד ערוך הוא (ב"מ צ"ו ע"ב) אמר רבא לא מיבעיא כחש בשר מחמת מלאכה דפטור אלא אפי' מתה מחמת מלאכה נמי פטור דא"ל לאו לאוקמי' בכילתא שאילתא ע"כ. וגם אני לא שאלתי אותו הספר לעמוד על הקיר כי אם לעשות מלאכתי שאלתי אותו והוא מחמת מלאכה נתקלקל על כן דין ודברים אין לך עמי על זה עכ"ל. והנה אם קבלה נקבל למעשה שהי' אם לדין יש תשובה:

דהנה הן אמת דפסקינן כן בש"ס הנז' וברמב"ם (בהל' שאלה ופקדון פ"א הלכה ד') ובטוש"ע חו"מ (סי' ש"מ סעי' א') אמנם הרי מפורש שם ג"כ דאם שינה גם באותו מלאכה עצמה כגון ששאלה לחרוש וחרש בה ביום ובלילה שלא כדרך כל הארץ ה"ז חייב לשלם אם הוכחשה וכו' וה"נ הרי מפורש ונודע כי לימוד הגאון ר"ז הנ"ל הי' שלא כדרך העולם בגודל עבודתו עד שקלקל הספר ונבלו עליו ובכה"ג לא הוי כדרך מלאכה, אך י"ל כיון דהמשאיל הר' בער ידע כי כן דרכו של ר"ז וסביר וקיבל וה"ז כדרך מלאכתו אצל השואל. והגם שר' בער הזהיר אותו במפגיע כי הס' הוא יקר אצלו (שלא הי' בנמצא אז) וירא פן יקראנו אסון והו"ל ליזהר שלא יקלקלנו מ"מ כיון שכ' שלא הי' יכול להשיב פניו ריקם ונתרצה אח"כ לשאלו אולי הוי כנתרצה גם לדרך לימודו ועבודתו של הג' ר"ז הנ"ל:

אולם כשנבוא לדון בדיני תורה הרי מפורש ברמב"ם הל' גזילה ואבידה (פי"ג הל' י"ג) מצא ספרים קורא בהן וכו' ולא יקרא פרשה וישנה ולא יקרא פרשה ויתרגם וכו' ולא יהיו שנים קורין בשני ענינים שמא ימשך זה וימשך זה ויבלה הספר עכ"ל וכן פסקי' בש"ע חו"מ (סי' רס"ז סעי' כ') והנה במ"מ שם (בהל' גזילה ואבידה) כתב בשם הרשב"א והרמב"ן וז"ל כתב הרשב"א ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל דלא איתמר האי דינא אלא בס"ת נביאים וכתובים שמי שהוא רגיל בהם א"צ ליגע בהם כלל ושאינו רגיל נוגע בהם ומושך אילך ואילך ויש לחוש שמא יקרע אבל עכשיו שנהגו לכתוב גמרא השונה פרקו מאה פעמים ומי שלא ראה אותו מעולם אין בו ליגע ולמשמש לפי שהוא צריך מחשבה יתירה וללמוד לכתחלה ע"כ ואעפ"י שלא כתב הרב ז"ל אלא בדין השואל נראה שהוא הדין לאבידה וצ"ע עכ"ל הרב המגיד ז"ל וכן הביאו להמ"מ בסמ"ע (סי' רס"ז שם ס"ק כ"ח) [ובחו"מ ד' לבוב החדשים נדפס שם בט"ס "שוין בו ליגע ולמשמש" והיינו לכאורה שמותר גם למתחיל מחדש ושלא למד מעולם ללמוד בו וכן הגי' שם בסופו "וילמוד לכתחלה" נראה לכאו' דמותר כנז' אמנם ז"א ולפי נוסחת המ"מ שברמב"ם המוגהים שהבאתי וכן הגי' הסמ"ע בחו"מ בדפוסים הקודמים ה"ז כמו שהבאתי לעיל "אין בו

ליגע ולמשמש" לפי שצריך מחשבה יתירה וללמוד לכתחלה היינו בכל פעם שיעיין במחשבתו צריך לעיין כבתחלה ויתקלקל הספר וז"ב ופשוט ובד' לבוב השחיתו בכמה דברים כנודע] והרי מבואר ומפורש שהרב המגיד הניח בצ"ע רק לענין אבידה אם דמי לשואל. אבל לענין שואל בספרים פשוט הוא להרמב"ן והרשב"א כנ"ל דבספרי תלמוד ודחז"ל כמו הס' תנדב"א שיתקלקלו ע"י עיונים אסור לשואל לעיין בו אפי' כבר למד בו. ובפרט לקלקלו באופן הנז' פשוט שצריך לשלם. ואיך אז לא זכר שר התורה הבקי הנפלא מהר"ז הנז' מד' הרשב"א והמ"מ הנ"ל ובפשוט השיב לו שאין לו שום טענה להמשאיל ועוד יותר יש לתמוה דהרי הביא בס' תולדות אדם הנז' במק"א מקודם בשם הגאון מהר"ז הנז' שהשאילוהו חומש לקרות בו שנים מקרא וא' תרגום והשיב מדברי הטור חו"מ הנז' (בסי' רס"ז) מצא ספרים לא יקרא פרשה וישנה וכו' ולא יהיו שנים קורין וכו' היינו כלשון המתני' והגמ' (ב"מ דף כ"ט ע"ב) והרמב"ם הנ"ל ואיך לא זכר אז מד' הסמ"ע ע הנז' שם במקומו והחליט בפשיטות שאין לו דו"ד עליו כלל. א"ו דלאו דסמכא הוא מ"ש זה בס' ח"א הנז' שיצא כזה מפי הג' מהר"ז הנ"ל. וחיים ושוכט"ס:

סימן עא

כבוד ידידי וכו':

אשר שאלת על מנהגינו מאבותינו הקדושים זי"ע לומר ברכו בלילי שבת בקדיש בתרא אמנם כשחל יו"ט בשבת אין אומרים אותו. הנה ראיתי בסוף שו"ת תשורת ש"י (מה"ק סי' תר"מ) שכ' להשואל שא"י מפני מה אין אומרים את הברכו האחרון כשחל יו"ט בש"ק. באמת אומרים פה ואם במקומו אין אומרים טועים הם מאחר שבשאר שבתות אומרים עכ"ל. ובמחכת"ה בשביל שהוא לא ידע והבין ע"כ יצא בדעת רחבה. ובקולמס עבה. פוסק וכותב לומר "טועים הס" על מנהג שנהגנו מזקנינו הגה"ק רבן של ישראל מהרצ"א מדינוב זי"ע וכן עוד הרבה מרבותינו צדיקי יסודי עולם זי"ע (כמו בצאנז ועוד) אשר בזכותם אנו חיים. וכן נהגו אחריהם בכמה עיירות בפולין וגאליציען ומדינתנו ומדוע לא שם לב להתחקות על שורש הדברים בהך ברכו האחרון שאומרים בלילי שבת כי הלא לכאורה מבואר להיפך בש"ע או"ח (סי' קל"ג) במחבר ורמ"א דגם הנוהגים לומר ברכו האחרון בימות החול בקדיש בתרא מ"מ בשבת ויו"ט לא יאמרוהו. וא"כ קשה לדידן שאין נוהגים לומר בימות החול הך ברכו בתרא (כמו שנוהגים הספרדים לאומרו בכל יום בשחרית ובערבית קודם עלינו וכנדפס בסידורם) וא"כ למה נאמר אותו בלילי ש"ק היפך ממ"ש בש"ע כנז'. אלא ודאי דהוא כמ"ש שם במקורו בשו"ת ריב"ש ומובא

בב"י שם מקורן וטעמן של דברים משום שטעם ברכו האחרון מפני שיש יחידים שאחרו לבא ולא התפללו עם הצבור אבל ביום השבת ויו"ט שמאחרים הצבור ג"כ וגם כולם היו כבר ושמעו ברכו מקודם ע"כ אין לומר אותו עוד הפעם בשבת ויו"ט והכריע שם שבלילי שבת ויו"ט יאמרוהו רק בשחרית שבת ויו"ט כשיוצאים מביהכ"נ כבר התפללו כולם אין לאומרו כנז' עיי"ש (והיינו הסברא דבערבית שבת שמאחרים מפני שטרודים במלאכתם בע"ש סמוך לביהשמ"ש משא"כ שחרית שבת ויו"ט שפנויים ממלאכה כבר וכולם באים ושומעים ברכו בצבור וא"צ לאומרו עוד הפעם) ולפ"ז ניחא מה שאומרים בערבית שבת ברכו בתרא ואינו סותר להש"ע הנז' מ"ש בשם הריב"ש דמיירי רק משחרית שבת ויו"ט. אך קשה כיון דאנן אין אומרים אותו בשום תפלת ערבית ברכו האחרון א"כ מדוע נמרינהו בשבת דוקא. בערבית. אלא ודאי בע"כ הטעם משום שאנחנו הנוהגים בנוסח האריז"ל ובכהאריז"ל (בשעה"כ ופע"ח) כ' לומר ב"פ ברכו דייקא בליל שבת כמ"ש שם הכונה (ועיי' בחיבורנו חמשה מאמרות מאמר נוסח התפלה אות מ' מה שביארנו שכן צ"ל ב"פ ברכו בליל שבת) ע"כ אומרים ב"פ ברכו רק בליל שבת משא"כ כשחל יו"ט בשבת שאז ממילא נשתנה כוונת התפלה שצריך לכוין העיקר בשל יו"ט וכיון שאין אומרים אז ויכולו בתפלת לחש רק אתה בחרתנו וכיוצא (ועיי' בדברינו במאמר נוסח התפלה הנ"ל אות כ"א) הואיל ואשתני אשתני שאין אומרים ג"כ ברכו האחרון. וגם לפי טעם הנגלה הנ"ל מהריב"ש שאומרים בלילי שבת ברכו האחרון משום שמאחרים היחידים לבא (היינו עם שבשדות או שטרודים במלאכתם בביתם) נמצא דכשחל שבת ביו"ט ב' שלפניו הי' יו"ט ולא הי' להם טירדת מלאכה ע"כ אין אומרים ברכו הב' וכן כשחל שבת אחרי יו"ט ג"כ אין נוהגים אצלנו לומר ברכו הב' נמצא ג"כ שהוא מטעם הלז. והגם כי לענין ברכת מגן אבות שמביא הריב"ש וכמובא בב"י (סי' רס"ח) שאין לומר בשבת שלאחר יו"ט מגן אבות דל"ש עם שבשדות ואנן לא פסקינן כן בש"ע שם (סעי' י"א) רק לומר בכל פעם משום לא פלוג היינו רק לענין ברכת מעין שבע שתקנו חז"ל ולא חילקו אבל לענין במה מדליקין שכ' ג"כ בש"ע (סי' ע"ר) שנוהגים לאומרו מפני המאחרים בלילי שבת לבא בביהכ"נ ע"כ כ' שם במג"א בשם מנהגי מהרא"ק דבשבת חוה"מ אין נוהגים לאומרו משום שאין טרודים כ"כ במלאכה גם בחוה"מ. וא"כ ה"נ בברכו הב' דאינו חיובא רק ממנהגא ומטעם האחרונים כנ"ל ממקורו מהריב"ש ע"כ שפיר אין לאומרו כשחל יו"ט ב' בשבת או בשבת חוה"מ (שאין טרודים כ"כ במלאכה כנ"ל מהמג"א) ג"כ אין נוהגים לאומרו וא"ש מטעם הנז'. ואין להקשות דא"כ כשחל יו"ט ראשון בשבת יאמרוהו דהא היו טרודים בע"ש (שהוא עיו"ט) במלאכה י"ל דהוא

כמו במה מדליקין שכ' זקיני הלבוש (בסי' ע"ר) שם דאין אומרים גם ביו"ט א' שחל בשבת משום לא פליג ביו"ט שחל בע"ש כן א"כ ה"נ כן כנז' וא"ש ונכון מנהג אבותינו ורבותינו זי"ע:

סימן עב

ומה ששאלת על אשר לא נהגנו לומר קדיש דרבנן על משניות שלומדים כ"א לעצמו כמו שנוהגים הרבה בעולם. הנה ע"ז הקפידו אאזמו"ר הגה"ק מפה ואאמו"ר הגה"ק זי"ע במי שנהג לומר קדיש דרבנן ביום היא"צ או תוך יב"ח אחרי משניות שלמד בעצמו כיון שקדיש תיקנו כמו קדושה (כמ"ש בטוש"ע ריש סי' נ"ה) ושאין לאומרו רק כשרבים היינו עשרה לומדים. ומצאתי אח"כ מפורש כדבריהם לחד מן קמאי בשו"ת אבן השוהם ומאירת עינים (סי' י"ט) דאותן הלומדים משניות וגמ' אפי' שלשה ביחד אין לומר קדיש אח"כ רק כשלומדים עשרה יחד ועכ"פ רובא דמינכר של עשרה שילמדו אז יכולין לצרף המיעוט שיהי' עשרה כשיאמרו קדיש. אבל לא כשלומדים רק מיעוטן ואין לדמותו לפורס על שמע או קדושה שא' אומר כשיש עשרה שם עיי"ש טעמו ונימוקו. ועיי' במג"א (סי' נ"ד ס"ק ג') דגם כשלומדים משניות יש לומר הגדה אחריו כדי לומר קדיש (שיהי' איש"ר דאגדתא דקאים עלמא כשאחז"ל בסוטה מ"ט ע"א) ומקורו מד' הרמב"ם (בפי' לסוף פרקי אבות בר"ח בן עקשיא וכו') אך ברמב"ם (בנוסח התפלה) שכ' כשעוסקים בש"ס או מדרשות וכו' אומר א' מהם קדיש דרבנן משמע דלאו דוקא אגדה וכדי שלא יסתרו דברי הרמב"ם אהדדי תי' שם בתשו' אבן השוהם ומאירת עינים עפי"ד הפסיקתא דדברי אגדה הכל מבקשים לשמוע ע"כ בדבר הלכה אין מתאספין ואין עשרה דצייתי ע"כ יאמרו ר"ח בן עקשיא שיהי' דברי אגדה ויאמרו קדיש ומ"ש הרמב"ם בס' הי"ד (בנוסח התפלה) כנ"ל היינו כשלומדים עשרה ביחד מתחלה עכ"ד בתשו' שם ולפי"ז לכאורה יוכל כ"א גם כשלומד משניות בפ"ע כשיקרא סביבו עשרה אנשים ויאמר בפניהם ר"ח בן עקשיא אומר וכו' לומר אח"ז קדיש דרבנן אך באמת נראה דל"ק דברי הרמב"ם אהדדי דגם כשלומדים ברבים גמ' או משניות וכשאומרים דברי אגדה אז ברוב עם הדרת מלך מלכו של עולם ית"ש כשאומרים דברי אגדה הכל מבקשים לשמוע ויש צייתי הרבה והרבה יותר ע"כ זהו ליתר שאת ועוז לומר קדיש דרבנן. אבל כשלומדים באמת עשרה א"צ לדברי אגדה כנז' וגם כשאין לומדים עשרה או רובן עכ"פ ביחד לא מהני דברי אגדה שיאמר אח"כ ואין לומר קדיש כנ"ל. ושוכט"ס:

סימן עג

בשו"ת תשורת ש"י (מהד"ת סי' קכ"ב) ע"ד מי שנוהג לישן בסוכה והוא איש מצונן שגם כל השנה בביתו משתין בתוך עביט של מי רגלים ומחמת אי אפשר לו לילך מהסוכה לחוץ להשתין אם מותר להשתין בכלי בלילה בהסוכה והעלה שם דעתו דמוטב שלא ישן כלל בסוכה ממה שישן ויצטרך להשתין בכלי בסוכה. ונשתוממתי על דבריו אלו דהרי בתפילין דמשתין בהם לכתחלה גם כשהתפילין עליו בביהכ"ס עראי (כמ"ש בש"ע סי' מ"ג סעי' א') ולענין (תפלין) תשמיש המטה אסור גם כשהם בבית זולת כשהם גנוזים בכלי תוך כלי (כמ"ש בש"ע או"ח סי' מ' סעי' ב') וא"כ בסוכה דכ' בסידור האריז"ל שסידר הר"ר שבתי ז"ל שישמש מטתו בסוכה ויהי' דר איש ואשתו תשבו כעין תדורו ועיי' בש"ע או"ח (סי' תרל"ט במג"א ס"ק ח') ובלב"ש שם מכ"ש וכ"ש פשיטא דמותר להשתין בתוכה תוך כלי ואיך יפטרנו ממצות שינה בסוכה בשביל שיצטרך להשתין בלילה. שוב ראיתי (במה שהביאו ג"כ בתשורת ש"י שם) בחיי אדם (כלל קמ"ז סעי' א') כ' כן דאסור להשתין בה אפי' בכלי אעפ"י שעושה כן בביתו אבל תשמיש המטה מותר בסוכה שהרי עיקר מצותה איש ואשתו עכ"ל והני מילי סתרא"י ננהו וסותרים להלכה מדינא כנ"ל ע"כ בודאי לא יבטלו מצות שינה בסוכה גם מי שצריך להשתין בע"כ בלילה ולא יוכל לצאת החוצה ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ב סי' מ"ו). וכן ידעתי מצדיקים וגדולי עולם זי"ע שישנו בסוכה גם אם הצטרכו לפעמים להשתין בלילה בעביט שם כנז':

סימן עד

כבוד ש"ב הרב החו"ב וכו':

הגיעני יקרתו וברכתי ברכת הנהנין אשר ראיתי כי הוגה בספרי מנח"א ח"ג בעה"י וזהו פרי מגמתי. אשר ת"ח חו"ב ובנש"ק ישתעשעו בשעשועי דאורייתא גפ"ת והלכה אך במה שבנה דייק להשיג על דברינו (בסי' כ"ז) ורצה לחדש דמה שנהנה שאינו מקבל שכרו הוא עוד יותר ממודר הנאה ממעיין וכו' והוא הנאה דחוץ למצוה עכת"ד, וז"א השגה (במחכת"ה) דסוף כל סוף מהו הצורך בו שיהנה מה שלמדו בלי תשלומי שכר הוא רק הלימוד היינו המצוה בעצמותה וזהו מללה"נ גם בדרבנן לשי' הר"ן ואלא קאמינא לשי' הרשב"א שהוכיחו לשיטתו דהנאת הגוף בהדי מצוה לא הוי הנאה דמללה"נ והעול של המצוה דוחה גם הנאת הגוף שחוצה לו ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ג סי' מ"א אות ב') מדברי הירושלמי שקלים דפריך מה נהנה מה שנתן חבירו בעדו השקל ולא רצה

לתרץ בירושלמי שנהנה חוצה לו מה ששילם בעדו ופטרו חבירו מהשקל א"ו דז"א דכיון דסוף כל סוף הוא הנאה מעיקרה ועצמותה רק הנתינת שקל ומללה"נ וע"כ תי' בע"כ כיון דממשכנין על השקלים וכו' עיי"ש וא"כ הכא כ"ש בזה דאין ממשכנין ואין מכריחין ללמדו מקרא או טעמים והיא בעצמותה רק הנאת המצוה בודאי ל"ש כדברי כת"ה. ועיי' עוד שם בדברינו במנ"א ח"ג (סי' מ"א שם אות ג' ואות ה'): ב) ומ"ש אביו וכו' על דברינו במנח"א ח"ג (סי' כ"ט אות ד') הנה לכאורה י"ל דהוא כדבריו מה שהעיר ליישב דמיירי בא"א דעולם היצירה כביכול ונראה כן לכאו' ממ"ש בפע"ח שאחיזת פרעה הי' בערף נגד הגרון שבא"א היינו דמיירי בעולם היצירה כיון דהכונה בכוללתה שיצא הז"א מבחי' עיבור שהי' תלת גו תלת בגלותא עד שנתגלה באורו ובחי' הז"א בכוללת הוא בחי' יצירה כנודע א"כ י"ל דמיירי בכוללתו מבחי' עולם יצירה והיינו א"א דיצירה שינק פרעה. אך כיון שנדון עפ"י בחי' כוללת הענין שוב י"ל כיון דמיירי העיקר מגאולת מצרים וזהו מבואר בזוה"ק כפ' האי יובלא אפיק להון. עלמא דחירות. חמשים שערי בינה. ולכך נזכר חמשים פעמים יציאת מצרים בתורה כנז' כ"פ בזוה"ק ותיזוה"ק וזהו בכוללתה בחי' בריאה הנ' שערי בינה וכו' וכיון דמיירי בעולם הבריאה שוב ל"ש כתי' הדר"ג ומוכרחין לומר כדברינו שזהו החילוק בין קודם גאולת מצרים לאח"כ כנדפס שם במנח"א. ואחתום בברכת גאולה וישועה ב"ב גאולת עולם ושמחת החג בכשרון וכט"ס, ש"ב ידידושתו"ט:

סימן עה

כבוד הרב הגאון וכו':

הגיעני יקרתו וכו' וע"ד א' שמסרה אשתו אותו שהוא שפיא"ן ושכרה עליו על זה שני ערלים שקרים ועי"ז נאסר במאסר זמן מה וכו' והוציא על משפט זה וכו' ואח"ז עשה שיידונגס-פראצעס ופסקו בית משפט הגבוה שלהם שאינה אשתו לפי נימוסיהם מצד שא"א דר עם נחש בכפיפה וכו' עכ"ל הדר"ג וביאר דיש להתיר לו לישא אשה על אשתו וליתר שאת צריך ק"ר להתירו. הן אמת אם נתברר כן יש להתירו אבל רק ע"י ק"ר דאין לך בזה אלא מנהגא דבתי דינים שלנו כיון די"א דלאחר אלף החמישי הוא רק מה שקבלו ונהגו לאיסור א"כ צריכי' לילך לפי המנהג שהחזיקו לאסור וכבר החזיקו ונהגו גם בזונה גמורה שהולידה ממזר שרבו המתירין בלי ק"ר דפשוט בזה דבכה"ג לא גזר רגמ"ה כלל ועכ"ז נהגו להתיר רק בק' רבנים מג' מדינות אם כי הוא בגוף הענין איסור אישות בעצם, מכ"ש היכא שיש לו עלי' טענת מסירה וכיוצא אם כי הצדק אתו. שצריכין ק"ר:

צריכין לידע בבירור אם האמת כדבריו שהיא מסרה אותו. ופשוט דלדברי הערלים שאמרו שהוא הסיתה אותם אין להאמין כי פיהם דיבר שוא וגו' וגם בידוע שעשו שונא ליעקב וכו'. אך אם יש ראי' ברורה והוכחה שנתברר במשפטם כי היא היתה המוסרת. ומ"ש כהד"ג כי הי' משפטם חרוץ כי אינה עוד אשתו. קשה להבין שיהי' בעד חטא זה שמסרה אותו כי כמובן שלדידהו לא הוי מומא וחסרון מה שימסרו בערכאותיהם. ואם אולי נתברר ששקר ענתה בו הרי יש לה משפט מאסר פערליימדונגס פערליימדועס-שטראפע בעד החשד בחנם ולא לבד שיגרשוה מעליו. א"ו דרק מחמת הקטטות שביניהם גרשוה המה וא"כ אין בירור מהם אם היא מסרה כנ"ל. ועל זה צריכין עדות ברורה וכמבואר בטוש"ע חו"מ (סי' שפ"ח סעי' ז') דלהוציא ממון מהמסור לא יוכלו רק כשיש עדים כשרים שמסר ממון חבירו וכו' עיי"ש וכמו שיש שם חזקת ממון דהנתבע כן ה"נ לדידן יש חזקת איסור דרגמ"ה שלא לישא אחרת זולת במה שנהגו עלמא כתלתא סבי ז"ל הר"מ בר ברוך ומהר"ם מינץ וכל בו בתקנות רגמ"ה להתיר ע"י ק"ר מג' מדינות ושם מבואר בפירוש ובתנאי כפול וז"ל וגם הם לא יתירו רק כשיראו טעם ברור להתיר עכ"ל ומתורתן של ראשונים רבותינו ז"ל למדנו בזה דכשיש ספק בזה אזלינן לחומרא כיון דכן התנו בפירוש רק כשיראו טעם ברור להתיר ולא בספק כמו שביארתי בארוכה בעה"י בשו"ת מנח"א (חלק א' סי' ט"ז וי"ז) עיי"ש וכן עוד בדברינו. ומובן ממילא כי מה שהוא טוען כן אין להתיר עי"ז רק ע"י עדות ברורה כנז':

עוד אזכיר (במ"ש כת"ה בענין הג' מדינות) שיש להסתפק במדינת אונגארן שנתחלקה לסלאוואקיי"א רומעניע"ן ומדינתנו פ' קארפאטא רוסיא אם יש לחשבן לג' מדינות לזה כיון שעד עתה היו מדינה א' ולפי"ד הדברי חיים (ח"ב אהע"ז סי' מ"א) ושארי אחרונים דהטעם של ג' מדינות משום שדיעותיהן שונות זמ"ז וכו' וא"כ וכי בשביל שחילקו בקאנגרעס זה למדינות שונות נשתנה דעתם מיד לגמרי עד שידיעותיתן נפרדו תמור שעד כה נחשבו לדיעה א' (ועיי' בדברינו במנח"א ח"א סי' ט"ז שם) וכבר ישבתי על מדוכה כלומר מבוכה זו בחי' מנח"א חלק ד' הלז (סי' נ"א) עיי"ש, ואחתום ברוב שוכט"ס. ידידו:

סימן עו

בירושלמי פסחים (פ"ט הלכה א') ועיין בירושלמי סנהדרין (פ"א הל' ב') ומובא בתוס' סנהדרין (דף י"ב ע"א) ד"ה עיבר וכו' מה מקיים כי אכלו את הפסח וגו' ואתייא כיי דמר ר' סימון בר זבדי גלגלתו של ארנון היבוסי מצאו תחת המזבח עיי"ש בקה"ע ופנ"מ.

והדבר יפלא מאוד לכל עובר דהרי זה מיירי בד"ה בחזקי' המלך שעיבר אדר בניסן מפני טומאת מת משום דמצאו גלגלתו של ארנון היבוסי והלא ארנון היבוסי זה שקנה דוד המלך ממנו את הגורן שזהו מקום המקדש והמזבח כמ"ש בשמואל (ב' כ"ד) וזהו ארנון שר היבוסי וכמ"ש בד"ה וברש"י שם בשמואל וכיון שקנה דוד המלך ממנו את הגורן לחלוטין למקום המקדש והמזבח (עפ"י הנבואה מהש"י) והרי אין עוד שם לארנון שום חלק ונחלה בהשדה וגורן הלז רק הי' אחוזת דוד המלך שרצה לבנות שם הבית ונא' לו בנבואה אתה לא תבנה הבית כי אם בנך (שלמה) ע' ושלמה המלך בנאו שם מיד אחרי פטירת אביו ואיך הניחו שם דוד או שלמה לקבור את הנכרי ארנון היבוסי או גלגלתו במקום המקדש והמזבח לטמא את המקום ההוא ח"ו. וממילא ל"ש לומר. שהתנה ארנון היבוסי בעד מכירתו שיניחו לו שם עכ"פ מקום קבורתו אחרי מיתתו (כדרך השרים ובפרט בימים ההם להקבר בתוך אחוזת נחלתם ולא בביה"ק הכללי) ז"א במקום המעמד להמקדש כנ"ל ולא יעלה על הדעת כזה וגם אין לומר שבני ארנון היבוסי עשו ביד חזקה וקברו לאביהם שם אולי בעת שהי' דוד במלחמה, ז"א. דהא מה שקנה הגורן ממנו (לגמרי ולחלוטין) זהו הי' בסוף ימי דוד אחרי כל מלחמותיו וצרותיו כמבואר בסדר הכתובי' שם וכמפורש בד"ה (א' כ"ב) שאז בעת קנה דוד הגורן מאת היבוסי מיד המליך את שלמה בנו ויצוהו ואת כל ישראל לסייעהו לבנות בית ה' שמה ולא נסע עוד דוד מביתו לעת זקנתו ובעת שלמה המלך בגודל תקפו וגבורתו בכח מלכותו בודאי לא יכלו לעשות שם לקבור נכרי במקום בית ה' וגם כיון שירדה אש מן השמים בימי שלמה וחינוך ביהמ"ק הרי ברור שלא הי' שם טומאה כהאי בירור דארון קולטתו מכ"ש בזה וכי נאמר חלילה וח"ו שאש מן השמים חינכה מקום טמא לטמא את הכהנים שם בכל עת בלאו דאו' כשיש פגר תחת המזבח והמה מאהילים עליו וה"ז עדיף מהך דאמרי' בש"ס חולין (דף ה' ע"א) בתוס' ד"ה עפ"י הדיבור שאני דהי' סומך אלי' הנביא כיון דעפ"י הדיבור קמייתי העורבים את הבשר דלאו משל נכרי הביאו ולא הוי כבשר שנתעלם מן העין והכי הי' בביהמ"ק לכל ישראל ולדורות כמובן. ואם נאמר מחמת שהי' מת נכרי ונאמר שע"י שירדה האש מאת ה' נתברר דמה שנקבר שם גלגולת ארנון היבוסי (כיון דגלגולת שלימה מטמא באהל) אינו מטמא כיון דהי' נכרי ונכרים אינם מטמאים באהל כד' ר"ש (ועיי' בדברינו במנח"א ח"א סי' ס"ז) ולפי"ז קשה ד' הירושלמי הנז' דלמה לא יכלו לעשות הפסח בימי חזקי' בזמנו מפני טומאת גלגלתו של ארנון הנכרי דכיון שנקבר שם בימי דוד או שלמה הרי נתברר הלכה מאת ה' דאין קברי נכרים מטמא באהל. וגם אין לומר דנקבר שם אחרי שלמה המלך כגון בימי רחבעם בעת מלחמותיו או המלכים

שלאחריו דלא מצינו שהאריך ארנון ימים כ"כ מימי דוד עד אז. אלא ודאי בע"כ לומר כיון דזהו הי' בימי חזק' המלך אחרי מות אביו אחז אשר טיהר חזקי' את הארץ וביהמ"ק לתקן מה שקלקל אחז אביו להכעיס כמ"ש שם ויכעס את ה' אלקי אבותיו וגם כ' ויאסף אחז את כלי בית האלקים ויקצץ את כלי בית האלקים ויסגור את דלתות בית ה' ויעשו לו מזבחות בכל פנה ופנה בירושלים וגו' ע"כ מובן ממילא שזהו נעשה בימי אחז אביו שקברוהו שם לארנון היבוסי (לא אותו ארנון שה' בימי דוד רק שם המשפחה משרי היבוסי נקראו כן ארנון כמו פרעה שהי' בכל דור, כן נראה בהשערה נכונה) והוא אחז הניחו ברצונו לקבור שם כדי לכרות ברית עם יושב הארץ היפך מ"ש בתורה פן תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא שם וגם העיקר כנראה כונתו הי' כדי לבזות את בית ה' זה מזבח אשר סגרו ועשו מזבחות בכל פנות בירושלים ע"כ קברו שם הפגר הזה לרצונו תחת המזבח דביהמ"ק דייקא כדי לבזותו ולטמאו, וע"כ במותו תיקן מיד חזקי' זה לטהר המקדש והמזבח והוציאו את גלגלתו של ארנון כנז' [וי"ל במ"ש שם (ד"ה ב' כ"ט ה') והוציאו את הנדה מן הקודש פירש"י בשם מדרש אגדה את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן המת המוטל שלם, דוגמא כטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח עכ"ל וקשה מ"ש "את המת" לא נאמר כאן וכן "מן המת המוטל שלם" דעת מאן דכר שמי' ומה קס"ד לפרש נדה דהיינו מת (אם כונתו רק לע"ז שביערו אז) א"ו משמע מזה דנוטה הפי' יותר דהיינו מת שקראוהו נדה מפני טומאתו ורק דרך דרש מביא בשם מדרש אגדה דהכוונה דהיינו כמו דם נדה (וכ"ז כינוי לע"ז) אמנם באמת י"ל הפי' דכינוהו למת כפשוטו הוא פגר ארנון היבוסי וגלגלתו שהוציאו מן הקודש היינו מתחת המזבח וכנז' מהירושלמי]:

ומעתה יפלא בירושלמי סוטה (פ"ה הלכה ב') דאמרי' עה"כ בחגי ואשר יקריבו שם טמא הוא כמה דמר ר' סימון בר זבדי גלגלתו של של ארנון היבוסי מצאו תחת המזבח ופי' הפנ"מ וז"ל כמה דאמר ר' סימון וכו' בסנהדרין דגלגלתו של ארנון היבוסי שמכר הגורן לדוד למקום המזבח מצאו אותו תחת המזבח כשבדקו וטיהרו את הבית בביאתן מהגולה וע"ז היתה כונת חגי להוכיחן על ששהו עד הנה בטהרת הקודש עכ"ל ודברי הפנ"מ תמוהין במחכת"ה כי זהו הי' בזמן בית שני שהוכיחם חגי בשובם לארץ לבית השני וזהו המעשה דמצאו גלגלתו הי' בימי חזקי' וטיהרו אז הארץ והביהמ"ק כנז' מירושלמי פסחים ואיך הוכיחם על ששהו עד הנה בטהרת הבית במה שתיקנו וטיהרו כבר בימי חזקי'. ב) וגם מ"ש כי זהו גלגלתו של ארנון היבוסי שמכר הגורן לדוד לא יתכן כלל בשום אופן וכנ"ל, ואולי ס"ל להפנ"מ דהירושלמי סוטה ס"ל שמצאו גלגלתו

כששבו לבית שני ומצאו אז מקום המזבח מה שהראו להם ג' הנביאים שבתוכם מקומו כדאמרי' בש"ס דידן בזבחים (דף ס"ב ע"א) ואז במשך שנות הגלות הי' מקום למשפחת ארנון היבוסי לקבור שם באין מוחה מפני שחשבו שישוב השדה להם בהחלט באשר נחרב ביהמ"ק וישראל גלו מארצם לגלות בבל. אולם לפי"ז יהי' סתירה בש"ס ירושלמי מפסחים לסוטה כנז' ולמה לנו לעשות פלוגתא וסתירה לחנם א"ו דדברי הפנ"מ מוקשים מעיקרא, וגם בקה"ע שם בסוטה עמד על זה דהא בימי חזקי' כבר מצאו הגלגלת כנ"ל ותי' דלאו דוקא הגלגלת (מצאו אז בימי חגי) אלא (שהזהירם) אם לא יהיו נזהרים יארע להן דבר וכו' כהאי דמצאו הגלגלת וכו' ודוחק עכ"ל הק"ע ובהכרח לומר כדברי הק"ע במ"ש בדברי חגי הנביא אם כי הוא דחוק אבל עכ"פ דברי הפנ"מ אין להבינם בזה, וגם לא זהו ארנון שהי' בימי דוד וכנ"ל:

ולענין גלגלתו של ארנון שהי' נכרי אם מטמא באהל שכתבנו לעיל עיי"ש בירושלמי פסחים בציון וירושלים מה שהעיר וציין בזה ועיי' בדברינו בקונ' שירי מנחה בסוף מנח"א ח"ג השמטות והוספות למנח"א ח"א (דף ע"ג בהנדפס) מד' הש"ס זבחים (קי"ג ע"א) עיי"ש:

אחרי כתבי זאת עוררני רב גאון א' כי על קושיות הנ"ל בירושלמי כבר נתעורר במקצתן בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' ש"מ) ועיינתי שם ונבהלתי מראות על גאון שר התורה החת"ס זצ"ל שיכתוב כדברים האלו וז"ל שהי' קברי משפחה ארונה סמוך לגורן שקנה דהע"ה וכשבנה ביהמ"ק היו נזהרים לסתום בבנין כל הפירצות שבמחילה שתחת הקרקע באופן שלא תיכנס המשכת הטומאה מקברות הנ"ל לתחת מחילה שתחת ביהמ"ק ויעלה הטומאה דרך הנקב השיתין שע"ג המזבח. ובאורך הימים בימי מלכי הרשעים שלא חזקו בדק הבית ומכ"ש בימי אחז הרשע וכו' ועליהם הרעיש חגי את העלם וגלגלתו של ארונה אינה עצם גלגלת אלא גלגל הטומאה שנמשכה ונתגלגלה מקברות של ארונה עד תחת המזבח וסבירא לי' להירושלמי קברי עכו"ם מטמאים באהל וכו' עכ"ל החת"ס, והדברים פליאים ומתמיהים במחכת"ה, כי איך שייך לומר שהשאירו קברות משפחות ארונה סמוך לביהמ"ק וסמכו מחיצות הפרצות שתחת המחילות שיחצוץ בפני הטומאה הלא קיי"ל מפורש בתוספתא בבא בתרא (סוף פרק א') ובירושלמי (סוף מס' נזיר) (וכן הוא ברמב"ם (פ"ז מהל' בית הבחירה הל' י"א) דכל הקברים פינו מירושלים ולא השאירו שום קבר מפני הטומאה רק קברי מלכות בית דוד וקבר חולדה הנביאה שלא פינום אדם מעולם ועיי' שו"ת מהר"י טראני (ח"ב סי' ל"ז) ואם מכל העיר פינו הקברים מכ"ש סמוך ממש לביהמ"ק ומחילות שבהר הבית איך

הניחו שם קברי משפחת ארנון או גלגלת של משפחתו כמו שכתבתי בראשונה וכמ"ש בעצמו דבע"כ ס"ל להירושלמי דקברי עכו"ם מטמאים באהל א"כ למה לא פינום מפני הטומאה. וגם מ"ש הגאון חת"ס לפרש מ"ש שמצאו גלגלת של ארנון תחת המזבח" כן מפורש בירושלמי ובא הגאון חת"ס לפרש (אולי ברמז או בדרך סוד) דהגלגלת היינו לשון שנתגלג"ל ונמשך טומאה תחת המחילות אבל לא הי' שם גלגלת של עצמות כלל זהו פשוט ומובן לכל ממילא שזהו תמוה, וא"א כלל לפרש כן בירושלמי ובפרט בפשטות ההלכה ולהעמיס זה בכונת לשון הירושלמי, הוא מרפסין איגרא. וה' יאיר עינינו בתורתו לאמתו וכט"ס:

שוב ראיתי בס' שושן עדות להגאון מ' וואלף באסקאוויץ ז"ל על עדיות (פ"ח מ"ה) שתמה ג"כ איך בא לשם תחת המזבח גלגלתו של ארנון והאריך שם בטוב טעמו והעלה דבע"כ צ"ל שגלגלתו של ארנון היבוסי שבא לשם הי' אחר בנין ביהמ"ק זמן רב ע"י חולדה וברדלס ועכבר שהוציאו גלגלתו מקברו והביאו דרך חור תחת קרקע המזבח ועדיין אינו מתיישב על הלב וצ"ע כמובן:

ושוב ראיתי בס' דבש לפי מהג"מ חיד"א ז"ל (מערכת ח') שכ' דנראה לו בפשיטות דגלגלת ארונה שמצאו תחת המזבח הוא גלגלת זקנו של ארונה שמכר הגורן לדוד המלך. ומה דפשיטא לי' ז"ל הא עדיין מיבעיא טובא לבאר הדבר. ונפלאת היא בעינינו. דמנין לו זה. ואם בא לתרץ קו' הקה"ע בירושלמי בפסחים שם דאיך יתכן שדוד קנה הגורן מארונה עצמו וגלגלתו של ארונה זה קבור שם כבר, הלא לפי"ז הי' די לומר שהי' אביו של ארונה ושנקרא כן שם המשפחה כנ"ל ולאו דוקא זקנו, ועדיין יסתערו עלינו כל הקושיות הנ"ל ביתר שאת ועוז דאיך ירדה אש מן השמים אח"כ בחינוך הבית בימי שלמה אם כבר הי' טמון שם גלגלת הטומאה. ומ"ש שם בדבש לפי בשם ילקוט שה"ש (סי' ג') עה"כ על משכבי בלילות שכ' וז"ל אחזתיו ולא ארפנו זה דוד כשתפס הגורן מיד ארונה היבוסי ומצא גלגלתו של ארונה תחת המזבח ולא פסל המקום קרבנות ישראל עכל"ה, ולפי"ז דהע"ה מצאו ומוכרח שהי' גלגלת זקנו של ארונה כדאמרן עכ"ל בדבש לפי. ודברי הילקוט הוא מדרש פליאה דממ"נ אם מצאו דוד ופינו כראוי להגלגלת א"כ מה זהו רבותא דאשמעי' דלא פסלו קרבנות של ישראל (מן השמים) ואם באמת לא פינו יוקשה מדוע הניח שם טומאה (חלילה) לכתחלה, וגם למה לא פסל קרבנות של ישראל ואולי ס"ל להמדרש כר"ש דקברי עכו"ם אין מטמאין, עכ"פ הוא סותר לד' הירושלמי דאם פינוהו איך מצא חזקי' המלך אח"כ שם את הגלגלת וגם קשה לומר שלא פינוהו דוד כנז' וצע"ג:

ועוד כתב לי רב גאון א' לתרץ שלא מצאו שם גלגלת של ארנון בעצם כלל, רק שעשו היבוסים גלגלת דמות ארונה להכעיס לישראל, וגם פעם שני' בגלות חורבן א' עד שמצאוהו בימי חגי, וזהו ע"ז שמטמאה. והאריך קצת בזה, ומובן ממילא כי זהו דחוק ואתי מרחוק מפי' הפשוט והאמיתי וגם אם הי' ע"ז (שמטמאה במשא כנדה) הלא לדידהו לא הוי מומא והיו להם להעמידה בראש הגג להכעיס כנז' ולא לקוברה במעמקי האדמה (כמת פגר מובס) עד שמצאוהו קבור תחת המזבח. ע"כ מובן כי ז"א:

והנה במה שכתבתי לעיל מהתוספתא כי רק קברי מלכות בית דוד והנביאים אין מפנים אותם מירושלים, הנה ראיתי בס' דברי יוסף (ח"ג וח"ד) הנקרא פרי תבואה להג"מ יוסף שווארץ ז"ל מירושלים (במאמר קברי מלכות בית דוד) שפלפל בדברי התוספתא (כלים פ"א) דעיירות המוקפות חומה מסבבין בתוכה המת עד שירצה יצא אין מכניסין אותו עיי"ש מה שהביא מפי' הגר"א ז"ל ובע"כ לנכון הערתו (של הר"י שווארץ) כי רק מפני שהי' עוזי מצורע ויצא כבר מחייו אבל מי שלא הי' מצורע ליצא מחיים אז יחזירוהו גם לאחר מותו כמו אמצי' וכיוצא עמ"ש, וגם בע"כ רבותא אשמעי' דהגם שהי' עוזי ממלכי בית דוד שאין מפנים אותם וקנו מקומן בהעיר ירושלים (כנ"ל מהתוספת' דב"ב) מ"מ כיון שנצטרע ויצא מחיים כנ"ל ע"כ לא החזירוהו לקברו בהעיר מפני שמת מבחוץ להעיר וז"פ עוד זאת אזכיר אשר ראיתי בס' דברי יוסף (פרי תבואה) הנ"ל (במאמר קבר כלבא שבוע) במ"ש ע"ד רבינו הרמב"ם הל' בית הבחירה (פ"ו הל' י"א) אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא עפ"י מלך ונביא ואו"ת וכו' וזה שעשה עזרא ב' תודות זכרון הוא שעשה שלא הי' שם מלך ולא נביא ולא או"ת וכו' עכל"ה. ותמהני מאוד לענ"ד הרי גמ' מפורשת הוא בזבחים (דף. ס"ב ע"א) כי נביאים שביניהם בעלייתן לבית שני גילו מקום המזבח וכן פסק הרמב"ם בהל' בית הבחירה (פ"ב הל' ד') ואיך סתר דבריו בזה במ"ש שלא הי' שם נביא בביאת בית שני וצע"ג (ודוחק לומר כי אגב שיטפי' כ' גם שלא הי' שם "נביא" וכנודע לשונו הזהב של רבינו הרמב"ם מדוייק ושקול כזהב פרוים נחמד להפליא עד אין חקר). ומחי' חיים יתן לנו חיים ארוכים ושוכט"ס:

סימן מזל

כבוד ש"ב אהובי הרב וכו':

הגיעני מכתבו וכו' וע"ד השאלה בגט ששם אבי המגורשת הי' שמו ישראל שמואל הכהן ובפי כל העולם נקרא ישראלקא כהן וכתבו בהגט ישראל שמואל הכהן דמתקרי

ישראלקא כהן וקמו מערערים על הגט לפוסלו משום דמשמע ששם העצם שלו הוא ישראלקא כהן כיון שכתוב כהן פעם ב' בלא ה' בתחלתו והוי כשינוי שם דפסול:
הנה לפמש"כ הרמ"א באהע"ז (סי' קכ"ט סעי' ז') דצריך לכתוב הכהן או הלוי (בה"א בתחלתו) וכ' בגט פשוט למהר"ם בן חביב ז"ל (ס"ק ל"ה) משמע דכותבין לכתחלה בה"א בתחלתו הכהן או הלוי מיהא אם כתבו בלא ה"א ליכא קפידא בזה עכ"ד אמנם בס' אהלי שם (כלל א' ס"ק כ"ג) כתב דבלוי אם לא כתב בה"א בודאי איכא קפידא אפי' בדיעבד דמי ששמו שמעון והוא לוי אם יכתוב בגט שמעון לוי יטעו ששם העצם שלו שמעון לוי ואפי' בדיעבד פסול ואפשר דגם בכהן מש"ה הנהיגו לכתוב הכהן בה"א משום לא פלוג בין כהן ללוי עכ"ד. עוד כתב באהלי שם דיש כהנים חותמים א"ע כהנא אם כתבו כן בגט נ"ל לפסול משום דכהנא שם העצם הוא ומשמע מזה דהגם דשם כהנא אינו שכיח בימינו בשם העצם כמו רב כהנא בש"ס דאמרי' בש"ס חולין (דף קל"ב ע"א) דרב כהנא אכל בשביל אשתו וכ' שם התוס' דתרי ר' כהנא הוי דרב כהנא הראשון לא הי' כהן רק הי' נקרא שמו העצם כהנא מ"מ כיון ששם זה נמצא בש"ס ר' כהנא ע"כ הוי כשינוי השם (גם אם אינו שכיח בימינו שם כהנא) לפסול. אמנם תמהתי על הרב אהלי שם דמשמע מדבריו דרק שם כהנא. אבל שם כהן להיותו שם העצם זהו לא נמצא כלל בש"ס כי על כן כשכ' על א' שהי' כהן בלא ה"א אין לפוסלו רק לכתחלה ליזהר אטו שם לוי שהוא שכיח שם העצם לוי כנ"ל. והלא באמת מצינו בירושלמי כמה פעמים שם ר' כהן כמו בירושלמי (דמאי פ"ז הלכה ח') רבי כהן בשם רבנן דקסרין וכן בירושלמי שבת (פ"ב הלכה ו') רבי כהן אחוי' דר' חייא בר אבא וכן שם בשבת (פ"ח הלכה ו) ר' כהן בשם רבנן דקסרין וכן בירושלמי ברכות (פ"א הל' ד') ר' אבא בר כהן וכן בירושלמי נדה (פ"א הל' ג') א"ר בא בר כהן וכן שם (נדה, פ"א הלכה ד') ובירושלמי קידושין (פ"ב הל' ד') רב כהן בשם רבנן דקסרין וכן שם בסוף קידושין (פ"ד הל' י"ב) ר' חזקי' ר' כהן בשם רב. וכן בירושלמי כתובות (פ"ז הל' ו' והל' ז') ובירושלמי מ"ק (פ"ג הל' ה') ר' בא בר כהן ובירושלמי נזיר (פ"ט הל' ג') וכן בירושלמי סוטה (פ"ג הל' ו') ר' אבא בר כהן וכן בירושלמי ברכות (פ"ג הלכה א') ר' אמי ר' חזקי' ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוי מטיילין באלו פלטיתא דצפור הגיעו לכיפה ופי' ר' כהן (פי' הפנ"מ מפני הטומאה) הגיעו למקום טהרה וחזר אצלן אף המה עסקין וכו' דבאיש לי' דפריש שמטמא לת"ת (עיי"ש בפנ"מ דהיינו שס"ל דכהן מותר לטמאות לצורך ת"ת) וא"כ משמע דר' כהן הי' כהן מזרע אהרן ועיי' בירושלמי נזיר (פ"ז הל' א') ג"כ ר' כהן בענין הנז' מ"מ הוי זהו שמו העצם ג"כ כהן וכן במדרש רבה (פ' בהר פל"ד סי' ט') אמר רבי כהן וכן עוד שם בסמוך במד"ר (ס' ח')

ר' כהן ור"י בר סימון בשם ר' לוי אמרו לשעבר הי' אדם עושה מצוה והנביא כותבה וכו' וכן הענין זה בשם ר"י כהן במד"ר רות (פ"ה סוף סי' ו') ועיי' במד"ר אסתר (פ"י סי' י"ד) עה"כ על כסא ממלכתו ר' כהן בשם ר' עזרי'. וכן נמצא באמת גם בש"ס בבלי דילן בב"ק (דף קט"ו ע"א) בשם רב כהן עיי"ש וכן בש"ס קידושין (ל"ג ע"ב) אמר רב נחמן בר כהן היינו בן א' ששמו כהן. וכן בירושלמי יבמות (פ"ד הל' י"א) ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי. ובירושלמי כתובות (פ"א הלכה י') ר' יהודה בשם רב כהן וכ"ז נעלם מהאהלי שם). עכ"פ כיון שנמצא שם זה בש"ס וירושלמי ומד"ר גם אם אינו שכיח בימינו לשם העצם הוי כמו רב כהנא דג"כ אינו שכיח (לשם העצם) בימינו מ"מ יש לפוסלו אם כתב כן על א' שהוא כהן כנ"ל. די"ל דהוי שינוי השם משום דיחשבו ששמו העצם כהן כנ"ל: אמנם יפה עוררני ידידי הרב הגאון מו"ה דוד שליעסל נ"י דומ"צ דפה"ק די"ל דהגט כשר דהנה הרמ"א (בסי' קכ"ט סעי' ו') כתב דאם יש להם כינוי כותבין אח"כ ואם. יש להם ב' שמות שכותבין על א' דמתקרי כותבין אח"כ כהן או לוי. וכ' הבית שמואל (בס"ק י"ד) כלומר אם יש לאביו כינוי כותבין אח"כ כגון בן שלמה הכהן המכונה זלמן דאם יכתוב אחר הכינוי "הכהן" יאמרו דכינוי כך הוא והוא אינו כהן א"כ יבואו לטעות באיש אחר המגרש וע"כ יכתבו מקודם שלמה הכהן ואח"כ הכינוי זלמן אבל במתקרי ליכא חשש דיאמרו דמתקרי כך דהא באמת מתקרי כך עם שם העצם ביחד כן הגיה בס' אהלי שם (כלל א' ס"ק כ"ח) עיי"ש. ומעתה לפי"ז ממ"נ הגט כשר אם נימא כיון שכתב לבסוף כהן בלא ה"א יטעו לומר ששם העצם שלו הוא ישראלקא כהן אין זה טעות כיון שבאמת כל העולם קורין אותו בשם זה. וא"כ ממ"נ אם קורין אותו בשם זה עבור היחוס שהוא כהן א"כ שפיר שייך לכתוב דמתקרי ישראלקא כהן דהא מתקרי כך עם שם העצם שלו ואעפ"י שלא כתבו בה"א אלא כהן בלא ה"א מ"מ אין קורין אותו בה"א אלא כהן והיכא דכתבינן מתקרי כתבינן ממש כמו שמתקרי בפי כל וכמו שהאריכו בזה הפוסקים. ואי נימא דהי' קורין אותו בלי ידיעה שהוא כהן אלא שהיו חושבין שזהו שם העצם שלו בודאי צריכין למיכתב דמתקרי כמו שנקרא בפי כל ישראלקא כהן וא"כ הגט כשר ממ"נ: וגם י"ל כיון דהאמת יורה דרכו ונוטה יותר שקורין אותו כהן בשביל יחוסו שהוא כהן א"כ כיון שכתבו מקודם ישראל שמואל הכהן א"כ רחוק לומר דמ"ש אח"כ עוד הפעם כהן דהכונה לשם העצם כהן כמו שהזכרנו מש"ס. ז"א. רק קרוב לומר דהיינו יחוסו הכהן שנזכר מקודם וה"ז כמו שנכתב בפי' הכהן וכיוצא בין בעיקר השם ובין בטפל דכשר בדיעבד וכמ"ש בגט פשוט לכתוב פלוני הכהן בן. פלוני הכהן הגם דלא נהגינן כותי' בזה מ"מ בודאי אין קפידא בדיעבד והגט כשר. ועוד י"ל עפי"ד שו"ת עבודת

הגרשוני מובא בפתחי תשובה (סי' קכ"ט ס"ק כ"א) דבשינוי שם אבי המתגרשת ליכא קפידא בדיעבד הגם שמביא שם כמה תשו' דפוסלין גם בדיעבד מ"מ לא פליגי בפירוש אלא בגט ע"י שליח כמ"ש טעמם שם ובכה"ג ששם העצם נכתב כדין וכדת רק בשם דמיתקרי ובכה"ג הנידון בזה בודאי כשר בדיעבד: והנה פשוט דלכתחלה הי' צריכין לכתוב "ישראל שמואל דמתקרי ישראל הכהן" וא"צ דמתקרי ישראלקא כיון שהוא רק שם געגועים כנודע אמנם בדיעבד גם באופן השאלה הנ"ל בלי פקפוק עוד יש להתיר.
ושלום על ישראל. ועל רבנן:
ומפני טירדת ופחד ימי הנוראים. הממשמשים ובאים. לא אוכל להאציל עת להאריך.
וה' את שנותינו יאריך. וכוח"ט בכלל ישראל שנת גאולה וישועה ב"ב מעתה ועד עולם.
ש"ב ידידושתו"ט:

סימן מולא

כבוד ידידי החריף ובקי טובא וכו':
הן עתה פניתי קצת באישון לילה גם בטרדותיי בימים הקדושים האלו להשיבך תשובה מאהבה עכ"פ על מקצת דבריך:
מ"ש קו' בשם גדול א' על הך דשמא יעבירנו ע"כ אין תוקעין בר"ה שחל בשבת והא אמרינן בש"ס שבת (דף ע"ה) במשנה כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת חייב וכל שאינו כשר להצניע וכו' ואמרי' בגמ' כל הכשר להצניע לאפוקי מאי מר עוקבא אמר עצי אשירה ופירש"י ז"ל דאיסורי הנאה הוא ומאיסי ומש"ה אם הוציאו פטור והנה מבואר בר"ה (דף כ"ז) בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא בדיעבד וא"כ קשה למה עקרו חכז"ל מצות תק"ש כשחל בשבת הא יוכל לתקוע בשופר של ע"ז דיוצאין בדיעבד ובזה ליכא שמא יעבירנו דהא אפי אם יעביר יהי' פטור משום דהוא מאיסורי הנאה כנז' עכ"ד הקו'. ורצית ליישב משום דאם נאמר שהוא פטור כשהוציאו משום שהוא איסורי הנאה וכיון שיוצאין בה עי"ז הוי נהנה וחייב המוציאו אולם י"ל כיון דחייב שוב אינו נהנה והוי כהיתר כרוך בצד האיסור ומתהפך לבלתי תכלית ואזלינן בספיקו לחומרא וא"כ שוב אסור להוציא גם איסור הנאה עכת"ד:
הנה אי משום הא לא איריא לתרץ קו' הנ"ל, מלבד דמה שנהנה הוא רק מקיום המצוה וזה דגזרינן שמא יעבירנו הרי אז לא יקיים המצוה בעת העברתו להשופר וא"כ יהי' אז איסור הנאה ושוב אין חייב המוציאו. ועדיין קשה דלמה לא תיקנו לתקוע בשופר של ע"ז כנז':

אך באמת לא קשה כלל קו' הנ"ל. ובפשיטות, דהא לא יתכן כלל לומר בשכל אנושי דיתקנו חכמים לכתחלה לתקוע בשופר של ע"ז או ליטול לולב של ע"ז דייקא (כשחל בשבת) דהא אין קטיגור נעשה סניגור כדאמרי' בירושלמי סוכה (ר"פ לולב הגזול) ועיי' בר"ן (פ"ג דר"ה) והגם דאמרי' בש"ס דילן (ר"ה דף כ"ו ע"א) דלא אמרינן אין קטיגור נעשה סניגור רק בדבר הנעשה בפנים ולא בחוץ מ"מ מדברי התוס' יבמות (דף ז' ע"א בד"ה שנאמר) מבואר דחיישינן לד' הירושלמי אלו דאין קטיגור נעשה סניגור גם מבחוץ כמ"ש לענין כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו. ונראה מד' הרשב"א בחי' לשבת (ריש פ' רע"ק) דהך דאין קטיגור נעשה סניגור הוא מדאורייתא עיי"ש וגם בדברי אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' ח') בטוב טעמו עיי"ש ועכ"פ בדבר הבא לרצות כגון שופר ולולב (שעל אלו אנו דנין כיון שבהם גזרו שמא יעבירנו כשחל בשבת) בודאי אסור ליקח שופר או לולב של ע"ז, וא"כ קו' מעיקרא ליתא:

אשובה אראה מה שרצית ליישב ע"ד הפלפול בהיתר כרוך וכו' משום דאם נהנה שוב חייב המוציאו כנ"ל (מלבד הנ"ל דהא אינו עושה המצוה בשעה דחיישינן שמא יעבירנו) הנה לפי מה שביארתי בחי' מנח"א (חלק ג' סי' מ"א) בעה"י לפי מסקנא דהדר אמר רבא דמצות לאו ליהנות ניתנו היינו בענין ההיתר כרוך ומתהפך כיון דהנאה היא בע"כ בכה"ג כשמתהפך ואינו הנאה ברורה וע"כ במצות לאו ליהנות ניתנו ולא נחשב הנאה עיי"ש, וא"כ לפי"ז נסתרו דבריך לומר דמשום ההנאה של מצוה חייב בהוצאתו אם יעבירנו כיון דסוף כל סוף הוי מללה"נ ושוב הוי איסור הנאה דאינו עובר בדיעבד כשהוציאם וקשה קושיות הנ"ל:

אמנם באמת י"ל עוד בדרך קרוב דלק"מ קו' הנ"ל עפ"י משנה מפורשת (שבת דף צ' ע"ב) המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה חייב בכל שהוא וכל אדם אין חייב עליו אלא כשיעורו ופירש"י דהמצניע וכו' משום דאחשבי' וה"נ הגם דבשאר איסור הנאה אינו חייב משום דמאיס אצלו ואינו חשיבות אצלו משא"כ בשופר או לולב של ע"ז כיון דלא יוכל לצאת (עפי"ד גזירת חכמים. אם נאמר כן) כשחל בשבת בשופר או לולב אחר רק דייקא בשל זה של ע"ז וא"כ אחשבי' ואין לך חשיבות ג

דול מזה ע"כ גם אם ישכח ויוציאוהו יהי' על דעת ראשונה שהצניעו והכינו לצאת בו כדאמרי' שם כגון שהצניעו ושכח למה שהוציאו והשתא קא מפיק לי' סתמא חייב משום דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה מכ"ש הכא דחייב כשיוציאו למען יתלמד האיך לצאת בו ויעבירנו ד' אמות דלצורך המצוה שייחדו הוא עושה היינו על דעת ראשונה א"כ מה יועילו חכמים בתקנתם אם יתקנו כזה וז"ב, ומפני טירדת קדושת הימים האלו

אחתום בזה ברוב שוכט"ס מעולה, חידה תוך אמוני עם סגולה, שנת ישועה ובאולם, שמחת החג הקדוש וגח"ט חותם בתוך חותם לשמירה בכ"י בב"א ידידושתו"ט באהבה: ואקוד ואשתחוה לראש ועצם החכמה הוא אבי ומקור החכמים. וברא כל העולמים ית"ש ויתעלה. מאוד נעלה. ואשא כפי לשמים אשר עזרני בחיים לגמור בכי טוב החלק רביע"י הלזה משו"ת מנחת אלעז"ר בסימן מזל"א בכפלים. שתיים שהן ארבע"ה ממזל"א עילאה. ומזל"א תתאה. יריק שפע וברכה מרובה ונושע לנצחי"ם בישועה גדולה תוך אמוני עם סגולה. ואזכה בחלק החמישי. וגם הששי והשביעי. ועוש חלקים להלאה, למעלה בקודש. בכל אשר יחודש. ובכל חיבורנו יהיו אמרינו מזוקקים. לרצון לפניו ית"ש. וללמוד תודה לשמה. ולקרב קץ הגאולה שלימה, בכ"י בקרוב נזכה לביאנ"צ בב"א סלה: